

เจริญธรรม ญาณสังวร

สาร ประธานศาลฎีกา

เนื่องในโอกาสสมณศกสมัยที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกทรงเจริญพระชันษาครบ ๑๐๐ ปี ศาลยุติธรรมและมูลนิธิศาสตราจารย์สัญญาธรรมศักดิ์ เห็นควรจัดพิมพ์พระนิพนธ์บางเรื่องขององค์สังฆปิตरขึ้นเผยแพร่ เพื่อเป็นการเกิดพระเกียรติคุณพระองค์ท่านในวาระมงคลดังกล่าวนี้ ในชื่อหนังสือ “เจริญธรรม ญาณสังวร”

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นปูชนียบุคคลที่มีชื่อเสียงและเกียรติคุณด้านความซื่อสัตย์ สุจริตในวิชาชีพกฎหมาย และเคยดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา นายกรัฐมนตรี และตำแหน่งประธานองคมนตรี ซึ่งเป็นตำแหน่งสำคัญของประเทศ นอกจากนั้นในทางธรรม ท่านยังเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่ามีความใฝ่ในทางธรรมเป็นอย่างยิ่ง และด้วยเหตุนี้ท่านจึงมีความผูกพันกับวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเป็นวัดที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชประทับ โดยเมื่อศาสตราจารย์สัญญาธรรมศักดิ์ ร่วมก่อตั้งพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยนั้น ในชั้นแรก ๆ ที่สมาคมแห่งนี้ยังไม่มีทำการถาวร ก็ได้อาศัยห้องสมุดของมหาวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหารเป็นที่ทำการถึงสองคราว ต่อมาความผูกพันของท่านก็ได้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เมื่อได้เป็นผู้ปฐกถาธรรมถวายแด่พระภิกษุที่วัดแห่งนี้

ดังนั้น การที่ศาลยุติธรรมและมูลนิธิศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้จัดพิมพ์พระนิพนธ์แห่งองค์เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชในวาระสำคัญ จึงเป็นการเผยแพร่พระเกียรติคุณของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทั้งในด้านพระปรีชาธรรมและด้านศาสนวรรณกรรม นับว่าเป็นการสร้างคุณความดีให้เป็นแบบอย่างให้หมู่ชนได้ดำเนินตาม ยิ่งกว่านั้นข้อธรรมในพระนิพนธ์ที่นำมาตีพิมพ์ทั้งเรื่อง “มนุษย์ธรรม” และเรื่อง “จิตตนคร” ต่างก็มีหลักธรรมที่จักช่วยให้ผู้พิพากษาและประชาชนได้เจริญสติ มีจริยธรรมประกอบความดี เพื่อยังความเจริญแก่ตนเองและแก่การปฏิบัติหน้าที่ อันจะส่งผลดีต่อส่วนรวมและประเทศชาติสืบไป

ขออภุศลในการเผยแพร่ธรรมแห่งพระนิพนธ์ครั้งนี้ จงดลบันดาลให้สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชันษายิ่งยืนนาน สถิตเป็นมิ่งขวัญแห่งพุทธศาสนิกชนตลอดไป

ไพโรจน์ วายุภาพ

(นายไพโรจน์ วายุภาพ)

ประธานศาลฎีกา

ประธานมูลนิธิศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์

สาร

ประธานอนุกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม ฝ่ายส่งเสริมจริยธรรม

คณะอนุกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมฝ่ายส่งเสริมจริยธรรมมีดำริว่า สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงมีพระกรุณาประทานคำสอนแก่คณะผู้พิพากษาไว้หลายคราว โดยเฉพาะข้อธรรมคำสอนที่ให้ผู้พิพากษาพึงระมัดระวังมิให้เกิดโมหาคติขึ้นในขณะปฏิบัติหน้าที่ อีกทั้งวัดบวรนิเวศวิหารซึ่งเป็นที่พักของพระองค์ ก็เป็นสถานที่ซึ่งข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมได้อาศัยร่มเงาประกอบพุทธกุศลตลอดมา ดังนั้น ในวโรกาสมงคลที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชันษาครบ ๑๐๐ ปี ควรที่ศาลยุติธรรมจักได้เกิดพระเกียรติคุณของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เพื่อให้ผู้พิพากษาได้ทราบถึงพระประวัติ พระศาสนกิจ พระเกียรติคุณ และพระเมตตาคุณ คณะอนุกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมฝ่ายส่งเสริมจริยธรรม จึงเห็นควรจัดพิมพ์หนังสือพระนิพนธ์ของพระองค์ขึ้นเผยแพร่ ในชื่อหนังสือ “เจริญธรรม ญาณสังวร”

เนื้อหาของพระนิพนธ์ที่นำมาจัดพิมพ์เผยแพร่วาระนี้ เป็นศาสนวรรณกรรมพระนิพนธ์เดิมที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชทรงนิพนธ์ไว้ ซึ่งคณะบรรณาธิการพิจารณาแล้วเห็นว่าพระนิพนธ์เรื่อง “มนุษย์ธรรม” และเรื่อง “จิตตนคร” นั้นเหมาะสำหรับนำมาจัดพิมพ์คราวเดียวกันในลักษณะประชุมพระนิพนธ์ เนื่องจากพระนิพนธ์เรื่องมนุษย์ธรรมพระองค์ทรงนำเบญจศีลเบญจธรรมมาอธิบายและทรงยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจต่อความเข้าใจและนำไปปฏิบัติ ส่วนพระนิพนธ์เรื่อง “จิตตนคร” จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเกิดพระเกียรติคุณในพระปรีชาด้านวรรณกรรมที่พระองค์ทรงอธิบายเรื่องของจิตได้อย่างมีอรรถรส ทรงเปรียบเทียบอย่างบุคลาธิษฐานให้เห็นภาพว่าจิตนั้นประจุนครในโลกนี้ที่มีการวางผังเมือง โดยมีถนน ๔ แพร่ง และประตูเมือง ๖ ประตู ที่มีชื่อว่า จักขุ โสธ พาน ชิวหา กาย มโน และ มักจะเปิดตลอดเวลาทั้งกลางวันกลางคืน นอกจากนี้ในนครยังมีผู้คนทั้งคนดีและไม่ดี ฝ่ายที่ไม่ดีอันมีสมุทัยเป็นหัวหน้า ก็จะมีพรรคพวกประเภท “หัวโจก ลูกมือ หัวมิด หัวไม้” อันประกอบด้วย โลโก โทโส โมโห กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ซึ่งร้ายกาจมากถึงขนาดทำให้ชาวจิตตนครดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่สงบ เจ้าเมืองท่านจึงต้องให้ ศิล หิริ โอตต ปะเป อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษ เข้าไปแก้ไขความไม่สงบดังกล่าว เรื่องราวของจิตตนครจะเป็นอย่างไร ผู้ที่สนใจต้องติดตามอ่านจาก พระนิพนธ์ของพระองค์ในหนังสือเล่มนี้

ยิ่งกว่านั้นเพื่อให้เกิดความหลากหลายในคำอธิบายธรรม หนังสือ “เจริญธรรม ญาณสังวร” ยังได้นำบทความธรรมะเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้พิพากษาอันเป็นงานนิพนธ์ของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ประชุมไว้ด้วย เป็นต้นว่า งานนิพนธ์ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ปยุตโต) เรื่อง “ผู้พิพากษาตั้งศาลให้สังคมสมในดุล” พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เรื่อง “บัญญัติต้องคู่กับกรุณา จึงจะพาชาติรอด” พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ ; พุทธทาสภิกขุ) เรื่อง “ตุลาการตามอุดมคติแห่งพระศาสนา” และงานนิพนธ์ของพระมหาภูษิตชัย วชิรเมธี เรื่อง “ตุลยธรรมสำหรับตุลาการ”

และด้วยเหตุที่การจัดพิมพ์หนังสือนี้ ถือเอาวโรกาสสมณกาลสมัยพระชันษาของเจ้าพระคุณ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช มาเป็นวาระแห่งธรรมเนียมดำเนินการ คณะบรรณาธิการจึง เรียบเรียงพระประวัติของพระองค์ไว้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาหนังสือด้วย โดยเรียบเรียงในลักษณะ พิเศษ กล่าวคือ เป็นการเรียบเรียงพระประวัติจากพระเครื่องของวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งนับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่มีการเรียบเรียงพระประวัติของพระองค์ในลักษณะดังกล่าว เช่นนี้ นอกจากผู้อ่านจะได้ทราบถึงพระประวัติแล้ว ยังได้เป็นเจ้าของภาพพระเครื่องและเหรียญที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพระคุณ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชไว้สักการะในคราวเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพ พระเครื่องพิมพ์ “สมเด็จพระศาสดา” ซึ่งมีการจัดสร้างขึ้นในวาระที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช มีพระชันษาครบ ๖๐ ปี นั้น นับเป็นพระเครื่องสำคัญของวัดบวรนิเวศวิหาร และในปัจจุบันนับว่าเป็นพระเครื่องพิมพ์ที่หาชมของแท้ได้ยากยิ่ง

อย่างไรก็ตามหนังสือเล่มนี้จะไม่สามารถตีพิมพ์ได้เลย หากไม่ได้ความอนุเคราะห์สนับสนุนงบประมาณการจัดพิมพ์จากมูลนิธิศาสตราจารย์ ลัญญา ธรรมดักดิ์ สนับสนุนงบประมาณในการ จัดพิมพ์เผยแพร่ จึงใคร่ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

คณะอนุกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมฝ่ายส่งเสริมจริยธรรม ใคร่ขอนมัสการขอบพระคุณ พระโสมณคณาภรณ์ (สมจิตต์ อภิจิตฺโต) ที่ได้กรุณามอบ “สมเด็จพระศาสดา” เพื่อนำมาจัดพิมพ์ เป็นภาพเผยแพร่ในหนังสือ ขอขอบคุณศาสตราจารย์ปัญญา เพ็ชรชู ที่กรุณาอนุญาตให้นำภาพเขียน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช มาใช้เป็นแบบปกหนังสือ ขอขอบคุณคณะบรรณาธิการ หนังสือ ซึ่งประกอบด้วย นายกำพล ภู่อุดแสง นายกรองเกียรติ คมสัน นายอำนาจ พวงชมพู นายวรณัฐร์ สังข์ใหม่ นายนิกร ทัสโส นายสุชาย จอกแก้ว นางสาวดวงพร ต่อพงศ์กร นางรัตนา สุนทร นางสาววันเพ็ญ ประทีปถนอมศรี นางสาวเดชนิ จงแสง นางสาวสายสัมพันธ์ ชื่นชาติ นางสาวจันทวรรณ ใจกว้าง นางรัชนี ลินปฐ์ ที่ได้เสียสละเวลาจัดทำหนังสือเล่มนี้ขึ้นจนสำเร็จสมบูรณ์

จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าประมุขศาสนนิพนธ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช และประชุม ศาสนคดีธรรมของพระเถรานุเถระที่รวบรวมไว้ในหนังสือเล่มนี้ จักให้ประโยชน์และก่อให้เกิดความ เจริญในธรรมแก่ผู้อ่านทุกท่าน สมดังความมุ่งหมายตามดำริของคณะอนุกรรมการตุลาการศาล ยุติธรรมฝ่ายส่งเสริมจริยธรรมทุกประการ

ธาม / กตวชิกร

(นายธามิส เกตวพิทักษ์)

รองประธานศาลฎีกา

ประธานอนุกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม

ฝ่ายส่งเสริมจริยธรรม

สารบัญ

สารประธานศาลฎีกา

สารประธานอนุกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมฝ่ายส่งเสริมจริยธรรม

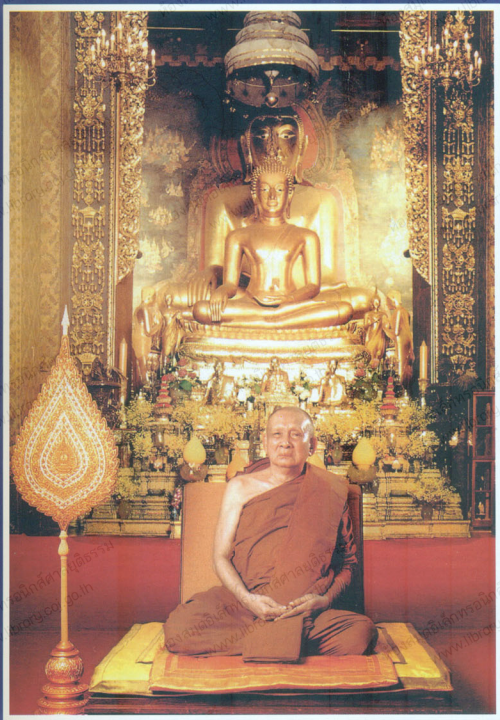
- ❖ มนุษยธรรมหลักแห่งปกติกภาพกตีสูขของชีวิตและสังคม ๑๓
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
- ❖ จิตตนคร ๔๙
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
- ❖ พระประวัติสมเด็จพระญาณสังวรฯ สังฆปิตร กับพระเครื่องวัดบวรนิเวศวิหาร ๑๓/๙
นิกร ทัสโล
- ❖ ผู้พิพากษาตั้งตุลาให้สังคมสมในตุล ๑๘๙
พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
- ❖ ตอบคำถามท้ายเรื่อง ๒๑๖
พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
- ❖ ปัญญาต้องคู่กับกรุณา จึงจะพาชาติรอด ๒๒๙
พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
- ❖ กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ๒๔๙
พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
- ❖ ตุลาการตามอุดมคติแห่งพระพุทธศาสนา ๒๖๑
พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ ; พุทธทาสภิกขุ)
- ❖ หัวข้อธรรมในคำกลอน ๒๓/๓
พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ ; พุทธทาสภิกขุ)
- ❖ ตุลยธรรมสำหรับตุลาการ ๒๙/๙
พระมหาภูฒิชัย วชิรเมธี (วุฒิชัย วชิรเมธี)

บรรณานุกรม

ครุฑ

๓๑๔

๓๑๕

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

มนุษย์ธรรม

หลักแห่งปฏิกิริยาปฏิสุขของชีวิตและสังคม

พระนิพนธ์

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

มนุษย์ธรรม

ในโลกนี้ มีมนุษย์และสัตว์จำนวนมากชนิดสืบต่อกันมาอยู่ เพราะอาศัยความไม่ล้างผลาญชีวิตกันและความมีเมตตาต่อกัน ส่วนสัตว์บางชนิดที่ดุร้ายและอยู่รวมกันเป็นหมู่ใหญ่ไม่ได้เพราะความดุร้าย ปรากฏว่าได้สูญพันธุ์ไปแล้วก็มี เช่น สัตว์ไดโนเสาร์ และที่เห็นกันว่ากำลังจะสูญพันธุ์ไปก็มี เช่น เสือ มีคำกล่าวยกเสือเป็นข้อเปรียบเทียบว่า เสือสองตัวอยู่ถ้ำเดียวกันไม่ได้ ก็แสดงถึงความดุร้ายของเสือที่ทำลายแม้พวกเดียวกัน มีบางคนเห็นว่า สัตว์ที่มีกำลังมากจะคงอยู่ได้ในโลก ส่วนสัตว์ที่มีกำลังน้อยจะหมดไป เพราะสัตว์ที่มีกำลังมากเบียดเบียนสัตว์ที่มีกำลังน้อย เหมือนอย่างปลาใหญ่กินปลาเล็ก ฉะนั้น เมื่อต้องการจะดำรงอยู่ก็ต้องทำให้ตนมีกำลังมาก ความเห็นนี้ยกเหตุผลคัดค้านได้ว่า มีกำลังมากอย่างเดียวไม่อาจดำรงอยู่ได้ ดังสัตว์บางจำพวกที่กล่าวมานั้น ส่วนสัตว์ที่มีกำลังน้อยแต่อยู่รวมกันได้เป็นหมู่ใหญ่ ไม่เบียดเบียนทำร้ายล้างชีวิตกัน มีเมตตาต่อกัน สามารถดำรงอยู่ได้ ฟังเห็นหมู่มนุษย์ตลอดจนถึงในหมู่สัตว์ดิรัจฉาน แม้ชนิดเล็ก ๆ เช่น มด ปลวก เป็นต้น ฉะนั้น ความไม่ทำลายล้างชีวิตกันตามศีลของพระพุทธเจ้า และความมีเมตตากรุณาตามธรรมของพระพุทธเจ้า จึงเป็นเหตุเพื่อความดำรงอยู่ของชีวิตทั้งหลายในโลก

เรื่องศีลจึงเป็นข้อปฏิบัติขั้นแรกของพระพุทธรศาสนาหรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นข้อปฏิบัติของความเป็นคนก็ได้ เพราะฉะนั้น “ศีล” โดยเฉพาะศีลห้า จึงเป็น “มนุษย์ธรรม” คือเป็นธรรมของมนุษย์ แปลว่า คนเราจะเป็นคนุสัยที่สมบูรณ์นั้น มิใช่ว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์เท่านั้น จะต้องมีความดีสำหรับมนุษย์อีกด้วย จนถึงภายิตถีโคตมที่กล่าวว่าโดยความว่า “คนและสัตว์ดิรัจฉานนั้นย่อมมีการกิน การนอน การสืบพันธุ์ เสมอกัน แต่สิ่งที่ทำให้คนต่างกับสัตว์ดิรัจฉานนั้นก็คือธรรมและธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้มีศีล ๕ ที่เรียกว่าเป็นเหตุอันใกล้ก็คือ “hiri” ความละอายแก่ใจ “โอตตปปะ” ความเกรงกลัวต่อความชั่ว หิริโอตตปปะนี้เป็นเหตุใกล้ของศีล

การถือศีลนั้น อาจจะปฏิบัติในวงกว้างก็ได้ ในวงแคบก็ได้ เช่น ชาวประมงก็อาจรักษาศีลข้อ ๑ คือ ปาณาติปาตา เวรมณี ได้ในวงจำกัด ยกเว้นสัตว์ที่เป็นอาชีพของตน หรือว่างดเว้นโดยไม่จำกัดในวันใดวันหนึ่ง เช่น ในธรรมเนียมเก่าของไทยเรา เว้นการฆ่าสัตว์ในวันพระ ในเวลานี้ในชนบทหลายแห่งก็ยังปฏิบัติกันอยู่

มนุษย์ธรรมที่ ๑

ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต คำว่า สัตว์มีชีวิต แปลจากคำว่า ปาณาติปาตา คำว่า ปาณะ คือ อินทรีย์ที่หายใจ ที่มีชีวิตเป็นอยู่ หมายถึงมนุษย์และสัตว์จณานทั่วไปทุกชนิด เพราะเมื่อมีชีวิตเป็นอยู่ก็ต้องหายใจเหมือนกันหมด การหายใจหมายถึงความมีชีวิต หรือความมีชีวิตก็หมายถึงการหายใจ คำว่า ปาณา จึงแปลฟังง่าย ๆ ว่า สัตว์มีชีวิต ซึ่งหมายถึงทั้งมนุษย์ ทั้งสัตว์จณานที่ยังหายใจได้อยู่ดังกล่าวนั้น การฆ่าคือการทำให้ตายด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งก็ตามตลอดจนถึงการทำให้แท้งลูกก็ถือว่าเป็นการฆ่าเหมือนกัน เว้นจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิต คือ ความตั้งใจดเว้นจากการฆ่าสัตว์ทุกชนิด ความตั้งใจดเว้นหรือความงดเว้นได้ไม่พื่อนี้ ถ้าไม่ได้รับศีลไว้ก่อน แต่เมื่อพบสัตว์มีชีวิตพอจะฆ่าได้ก็คิดงดเว้นขึ้นได้ เช่น เมื่อยุ่งกตจะตบให้ตายก็ได้แต่ไม่ตบ เพียงแต่ปัดให้ไปอย่างนี้เป็น **สัมปัตตวิริติ** ความเว้นจากวัตถุที่จะพึงล่วงได้อันมาถึงเฉพาะหน้า ถ้างดเว้นได้ด้วยรับศีลไว้ก่อนหรือตั้งใจถือศีลไว้ก่อน เป็น **สมาทานวิริติ** ความเว้นด้วยการถือเป็นกิจวัตร ถ้างดเว้นได้เป็นปกตินิสัยของตนจริง ๆ ก็เป็น **สมุจเจตวิริติ** ความเว้นด้วยการตัดขาดมิอ้อนไม่ทำอย่างนั้นเป็นปกติ ความตั้งใจดเว้นดังกล่าวมีเมื่อใด ศีลข้อนี้ก็มิเมื่อนั้น

มีปัญหว่า เด็ก ๆ ไม่รู้เดียงสาไม่ได้ฆ่าสัตว์อะไรจะชื่อว่ามิศีลหรือไม่ คนที่ยังไม่ฆ่าสัตว์เพราะยังไม่มีโอกาสจะฆ่าจะชื่อว่ามิศีลหรือไม่ ก็อาจตอบได้ด้วยอาศัยหลักวิริติว่า ไม่ชื่อว่ามิศีล เพราะไม่มีวิริติเจตนา คือความตั้งใจดเว้น เช่น เด็กไม่รู้เดียงสานั้นยังไม่รู้จักตั้งใจดเว้น คนที่ยังไม่มีโอกาสจะฆ่าก็ไม่มี ความตั้งใจดเว้น

การล่วงศีลข้อนี้มีขึ้นในเมื่อสิ่งที่จะฆ่าเป็นสัตว์มีชีวิต ตนก็รู้ว่าเป็นสัตว์มีชีวิต มีเจตนาคิดจะฆ่า พยายามฆ่าด้วยเจตนา นั้น ด้วยการทำเองก็ตาม สั่งใช้ให้คนอื่นทำก็ตาม และสัตว์ก็ตายด้วยความพยายามนั้น เมื่อประกอบด้วยองค์ลักษณะดังกล่าว ศีลก็ขาด มีปัญหว่าไม่ได้เจตนาเหยียบมดตาย ศีลขาดหรือไม่ ก็ตอบได้ว่าไม่ขาด เพราะไม่รู้ว่าเป็นสัตว์มีชีวิต ยุ่งกตตบยุง แต่ยุงบินหนีไปเสียก่อน ศีลขาดหรือไม่ ก็ตอบได้ว่าไม่ขาด เพราะว่าสัตว์ไม่ตาย

การฆ่าสัตว์ท่านแสดงว่ามีโทษมากและน้อยต่าง ๆ กัน คือ ถ้าฆ่าผู้ที่มีคุณมาก มีเจตนาฆ่าแรงมาก มีความพยายามมาก ก็มีโทษมาก ถ้าฆ่าผู้ที่มีคุณน้อย มีเจตนาอ่อน มีความพยายามน้อยก็มีโทษน้อยลงมาตามส่วน

ผู้ทำศีลข้อนี้ขาดแล้ว เมื่อรับศีลใหม่ หรือไม่รับจากใครแต่ตั้งใจถือศีลขึ้นใหม่ด้วยตนเอง ศีลก็กลับมีขึ้นใหม่ เพราะหลักอยู่ที่วิริตเจตนา คือความตั้งใจตบแต่งแล้ว ตั้งใจตบแต่งขึ้นเมื่อใด ศีลก็เกิดขึ้นเมื่อนั้น ฉะนั้น ถึงจะรับศีลจากพระ แต่รับเพียงด้วยปาก ใจไม่ได้คิดตบแต่งอะไร ก็ไม่เกิดเป็นศีลขึ้น ถึงไม่ได้รับศีลจากพระ แต่มีใจตบแต่ง ก็เกิดเป็นศีลขึ้นได้ มีข้อที่ต่างกันอยู่ว่า การรับจากพระเป็นการแสดงตนและเป็นการกล่าวคำสัตย์ปฏิญาณซึ่งทำให้ต้องสำนึกตนในคำสัตย์ปฏิญาณนั้น เป็นเครื่องช่วยให้ศีลมันเข้า และการรับศีลเมื่อไม่ได้ตั้งใจรับเป็นนิจ ถึงจะไปล่วงศีลเข้าในภายหลัง เพราะความพลั้งเผลอ หรือเพราะเหตุจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่เสียสัตย์ปฏิญาณอะไร ทั้งนี้ก็สุดแต่จะตบแต่งใจอย่างไร

พระพุทธเจ้าตรัสไว้มีความว่า ตนรักชีวิตของตนสะดุ้งกลัวความตายฉันใด สัตว์อื่นก็รักชีวิตของตน ๆ และสะดุ้งกลัวความตายฉันนั้น ฉะนั้น จึงไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้คนอื่นฆ่า อนึ่ง ตนรักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด สัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น จึงไม่ควรสร้างความสุขให้แก่ตนด้วยการก่อทุกข์ให้แก่คนอื่น อาศัยหลักพระพุทธภาษิตดังกล่าวนี้จึงเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๑ ด้วยอาศัยหลักยุดิธรรมและหลักเมตตากฎณา

หลักยุดิธรรมคือหลักการให้ความยุติธรรม คุ่มครองชีวิตสัตว์ทั้งหลายโดยเที่ยงธรรมเสมอหน้ากันทั้งหมด ทั้งมนุษย์ทั้งดิรัจฉานทุกชนิด มิใช่บัญญัติด้วยลำเอียงเข้ากับมนุษย์ ว่ามนุษย์ควรจะฆ่าดิรัจฉานกินได้ หรือลำเอียงเข้ากับสัตว์ดิรัจฉาน เพราะทั้งมนุษย์ทั้งดิรัจฉานเมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็ต้องหายใจอยู่เหมือนกัน และต่างก็รักชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์อยู่เหมือนกัน ฉะนั้น การให้ความคุ้มครองชีวิตโดยเสมอหน้ากันหมดไม่เลือกกว่าเราว่าเขา ไม่เลือกว่าตนว่าผู้อื่น ไม่เลือกว่ามนุษย์ว่าดิรัจฉานชนิดไหน จึงเป็นการยุติธรรมปราศจากความลำเอียงอย่างแท้จริง

แต่มนุษย์เรามีปกตินิสัยเข้ากับตัวด้วยอำนาจความโลภโกรธหลง จึงพอใจบัญญัติอะไรให้อนุโลมกับปกตินิสัย และอ้างปกตินิสัยอันมีกิเลสนี้แหละให้เป็นผู้ตัดสินสิทธิ์ ที่บัญญัติให้มนุษย์มีสิทธิตัดชีวิตดิรัจฉานเพื่อใช้เนื้อทำอาหารได้โดยไม่มีผิด ทั้งเป็นการชอบธรรมด้วย ลองนึกดูว่าถ้าเสืออ้างว่าคนเกิดมาเป็นอาหารของเสือ คนก็คงไม่ยอมเป็นแน่ โดยทำนองเดียวกัน ถ้าปลาเนื้อฟูตได้ก็คงไม่ยอมให้ถือว่าเกิดมาเป็นอาหารของคนเหมือนกัน ข้อที่คนเราลำเอียงเข้ากับตัวนี้มีตัวอย่างให้เห็นได้อีกมากมาย เช่น ในบางคราวสัตว์ดิรัจฉานทำร้ายคน คนก็พูดกันเป็นข่าวว่าสัตว์นั้น ๆ ตู แต่คนทำร้ายสัตว์ดิรัจฉานทั่ว ๆ ไปไม่พูดกันว่าคนตู ในคราวหนึ่งเมื่อหลายปีมาแล้ว ปลาฉลามกินคนทีหลังเล่นน้ำที่ศรีราชา เกิดเป็นข่าวเกรียวกราว สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ รับสั่งเป็นเชิงประทานแก่คิดว่า “ปลากินคนเป็นข่าวอะอะกันใหญ่ แต่คนกินปลาเงียบไม่มีใครพูด”

เมื่อพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นว่าคนเรามีความลำเอียงเข้ากับตัวอยู่มากมายนัก ดังกล่าวมานี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงตัดความลำเอียงได้หมด ประทานความยุติธรรมแก่ทุก ๆ ชีวิตสัตว์เสมอเหมือนกัน

อีกอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงมีพระเมตตากรุณาแก่สัตว์ทุกถ้วนหน้า เหมือนอย่างมารดาบิดามีเมตตากรุณาแก่บุตรธิดา มารดาบิดาผู้เปี่ยมด้วยเมตตากรุณาไม่ว่าจะฆ่าเองหรือยอมให้ใครฆ่าบุตรธิดาของตนได้ฉันใด พระพุทธเจ้าก็ฉันนั้น เพราะทรงเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาในสรรพสัตว์

เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อ ๑ เพื่อมิให้เบียดเบียนชีวิตของกันและกันด้วยเมตตากรุณา ฉะนั้น จึงมิใช่ควรเว้นจากการฆ่าสัตว์เพียงอย่างเดียว ควรเว้นจากการทำร้ายร่างกายกันและการทรมานสัตว์ให้ลำบากด้วย แม้การทำร้ายร่างกายอย่างเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ควรเว้น เช่น คนที่โตกว่าชกต่อยข่มเหงคนที่เล็กกว่า ฟังรบกวน การทรมานคือการทำสัตว์ให้ลำบากแม้เพื่อเล่นสนุกก็ควรเว้น เช่น เล่นเผาหูกทั้งเป็น ใช้น้ำมันรดตัวให้ช้ำ จุดไฟ ปลอมให้วิ่ง ไฟติดไฟลงไปเป็นการเล่นสนุก ตลอดถึงการเล่นกัดจิ้งหรีด เป็นต้น สำหรับผู้ใหญ่บางที่ก็เล่นทรมานสัตว์ เช่น ชนวัวชนไก่ เป็นการสนุกบ้าง เป็นการพนันบ้าง เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำทั้งสิ้น การใช้งานสัตว์จนเกินกำลังเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำเหมือนกัน การทำเหล่านี้เป็นการก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น แสดงว่าผู้ทำมีใจขาดเมตตากรุณา ไม่ได้คิดย้อนมาคิดว่าถ้าถูกทำเช่นนั้นบ้างจะเป็นอย่างไร

การเล่นสนุกอีกอย่างหนึ่งของคน คือการล่าสัตว์ในป่า บางคนถือว่าเป็นการฝึกฝนจักษุ ทำให้ใจกล้า แต่ก็ฝจฺยอย่างเอาเปรียบ เพราะใช้อาวุธและหลบอยู่บนห้างบนต้นไม้หรือในที่กำบัง และสัตว์มากชนิดไม่มีทางจะต่อสู้ด้วยเลย สัตว์บางชนิดยังไม่คุ้นกับความมีใจอำมหิตของคน เห็นคนเข้าก็คงไม่คิดว่าเป็นเพศฆาต รือมองดูอย่างทิ้ง สงสัยว่าคนคงเป็นเพื่อนสัตว์ชนิดหนึ่ง ซึ่งความจริงก็เป็นอย่งนั้น จึงถูกยิงอย่างสะเทว บางสัตว์ที่ถูกยิงเป็นแม่มีลูกอ่อนติดตาม ครั้นถูกยิงแล้วก็พยายามปิดบาดแผล อดกลั้นความเจ็บปวดมิให้ลูกเห็น แสดงอาการเศร้าโศกและแสดงความรักอาลัยลูกอย่างสุดซึ้ง แล้วก็ตกลงมาตาย คนที่ยิงแม้ที่แรกจะไม่คิดอะไร ครั้งเห็นเหตุการณ์ดังกล่าว เห็นสายตาสัตว์ผู้แม่ที่มองตนอย่างละห้อยเหมือนจะถามสาเหตุ เกิดสงสารสังเวชจนเลิกการล่าสัตว์ตั้งแต่บัดนั้นก็มี บางทีในฤดูแล้งสัตว์ป่าจำต้องกระเสือกกระสนมาดื่มน้ำในสระที่มีคนไปคอยดักริงอยู่ แม่น้ำจะรู้ว่ามีภัยก็ต้องมาเพราะความกระหายน้ำ แล้วถูกยิงอย่างยอมให้ยิง การยิงสัตว์เป็นการกีฬาในคราวสัตว์เชษฐทุกขเช่นนี้ เป็นการแสดงความโหดร้ายยิ่งนัก ผู้ที่มีใจอำมหิตโหดร้าย

นี่แหละคืออภัยในหมู่มนุษย์และในหมู่มิตรังคน ผู้ใช้ความคิดที่ถูกต้องสักหน่อยจักทำอย่างนั้นไม่ได้เลย ในฐานะนับถือพระพุทธเจ้าก็ยังไม่ควรทำพระพุทธเจ้าทรงสอนให้ฝึกเปรียบเทียบระหว่างตัวเรากับผู้อื่น สัตว์อื่นว่าต่างรักชีวิตกลัวตายเหมือนกันแล้วควรเว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน ควรปลูกเมตตา กรุณาในสรรพสัตว์

มิใช่แต่การฆ่าสัตว์มีชีวิตอื่นเท่านั้น ถึงการฆ่าตัวเองตายที่เรียกว่าอัตวินิบาตกรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงห้ามมิให้ทำการฆ่าตัวเป็นการแสดงความอัปจน พ่ายแพ้ หมดทางแก้ไข หมดทางออกอย่างอื่น ลิ่นหนทางแล้ว เมื่อฆ่าตัวก็เป็นการทำลายตัว เมื่อทำลายตัวก็เป็นการทำลายประโยชน์ทุก ๆ อย่างที่จะพึงได้ในชีวิต ในบางหมู่เห็นว่าการฆ่าตัวในบางกรณีเป็นเกียรติสูง แต่ทางพุทธศาสนาแสดงว่าเป็นโมฆกรรมคือกรรมที่เปล่าประโยชน์ เรียกผู้ที่ทำว่าโมฆบุคคลคือคนเปล่า เท่ากับว่าตายไปเปล่า ๆ ควรจะอยู่ทำอะไรให้เกิดประโยชน์ต่อไปได้ก็หมดโอกาสเสียแล้ว ตรงกับคำที่พูดกันว่าเสียไปเสียแล้ว พระพุทธเจ้าทรงสอนให้สงวนรักษาดนให้ตลอดเวลาทั้งปวง ทรงห้ามมิให้มอบตนให้แก่ใครและไม่ให้ฆ่าตัวเอง เช่นเดียวกับมิให้ฆ่าสัตว์อื่น โดยปกติคนทุกคนรักชีวิต รักตนกลัวตายแต่เพราะเหตุบางอย่างบางครั้งอาจเกิดการคิดสละชีวิต ก็เมื่อเกิดความคิดเช่นนั้นขึ้นได้ โฉมจะก่อให้เกิดความคิดอีกอย่างหนึ่งขึ้นไม่ได้ คือคิดอยู่ต่อไป เว้นไว้แต่จะแพ้แก่ความคิด แพ้แก่ใจ ตนเอง ฉะนั้น เมื่อมีสัตระวังมิให้เป็นผู้พ่ายแพ้อย่างหมดประดุเช่นนั้น แต่ให้เป็นผู้ชนะตนเอง ชนะใจ ตนเองได้แล้วจะไม่ก่อกรรมนั้นให้แก่ตนได้เลย

ธรรมคู่กับศีลข้อ ๑ คือ เมตตา กรุณา เป็นกัลยาณธรรม ธรรมที่งาม หรือธรรมที่ทำให้เป็นกัลยาณชนคนงาม เมตตา กรุณานี้เป็นมูลฐานให้เกิดศีลข้อที่ ๑ และทำให้จิตใจงามเป็นเหตุก่อการกระทำเกื้อกูลขึ้นอีก ดังเช่นไม่ฆ่าสัตว์ด้วยมีศีลและเกื้อกูลสัตว์ด้วยมีธรรมคือความเมตตา กรุณา การไม่เกื้อกูลใครไม่ทำให้เสียศีล เพราะไม่ได้ฆ่าใคร แต่ขาดธรรม คือกรุณา ฉะนั้น จึงควรปลูกเมตตา กรุณาให้คู่ไปกับศีล

เมตตา คือความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข คำว่าไมตรีจิต หรือมิตรจิต ก็คือจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตา คนที่มีมิตรจิตเรียกว่ามิตร ตรงกันข้ามกับศัตรูหรือโริซึ่งมีจิตพยาบาทมุ่งร้าย เมตตา จึงตรงข้ามกับโทสะพยาบาท เมตตาเป็นเครื่องอุปถัมภ์ โทสะพยาบาทเป็นเครื่องทำลายล้าง ฉะนั้น เมื่อมีเมตตาต่อกันย่อมคิดจะเกื้อกูลกันให้มีความสุข ถึงจะประพฤติดิพพลัลงต่อกันบ้างก็ให้อภัยกันไม่ถือโทษ เหมือนอย่างมารดาบิดาผู้เปี่ยมด้วยเมตตาไม่ถือโทษด้วยโทษพยาบาทในบุตร

ชิตา แต่ถ้าขาดเมตตาต่อกันแล้วก็ตรงกันข้าม สถานและสิ่งของเป็นเครื่องเกือกูลที่มีอยู่ทั่วไป เช่น วัด โรงเรียน และที่ศึกษาอบรมต่าง ๆ เป็นต้น ล้วนประกาศเมตตาจิตของผู้จัดตั้งหรือจัดทำเพื่อให้เกิดสุขประโยชน์แก่คนทั้งหลาย

กรุณา คือความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นสัตว์อื่นปราศจากทุกข์ เมื่อเห็นทุกข์เกิดแก่ผู้อื่นก็พลอยหวนใจสงสาร เป็นเหตุให้คิดช่วยทุกข์ภัยของกันและกัน กรุณานี้ตรงกันข้ามกับวิหิงสาความเบียดเบียน สิ่งที่เป็นเครื่องช่วยเปลื้องช่วยบำบัดทุกข์ภัยทั้งหลายเช่น โรงพยาบาล เป็นต้น ล้วนประกาศกรุณาของท่านผู้สร้าง

ชีวิตของทุกคนดำรงอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยความเมตตากรุณาของผู้อื่นมาตั้งแต่เบื้องต้น คือตั้งแต่น้ำ มารดา ญาติมิตร สหาย ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ และรัฐบาล เป็นต้น ไม่เช่นนั้นถึงไม่ถูกใครฆ่าก็ไม่อาจจะดำรงชีวิตอยู่ได้เลย เหมือนอย่างมารดาบิดาทิ้งทารกไว้เฉย ๆ ไม่ถนอมเลี้ยงดูไม่ต้องทำอะไรทารกก็จะสิ้นชีวิตไปเอง ฉะนั้น เมื่อทุก ๆ คนมีชีวิตเจริญมาด้วยความเมตตากรุณาของท่าน ก็ควรปลูกเมตตากรุณาในชีวิตอื่นสืบต่อไป

วิธีปลูกเมตตา คือคิดตั้งใจปรารถนาให้เขาเป็นสุข นี่เป็นเมตตา และคิดตั้งใจปรารถนาให้เขาปราศจากทุกข์ นี่เป็นกรุณา ที่แรกท่านแนะนำให้คิดไปในตนเองก่อน แล้วให้คิดเจาะจงไปในคนที่รักนับถือซึ่งเป็นทีใกล้เคียงสนิทใจ อันจะหัดให้เกิดเมตตากรุณาได้ง่าย ครั้นแล้วก็หัดคิดไปในคนที่ห่างไกลออกไปโดยลำดับ จนในคนที่ไม่ชอบกัน เมื่อหัดคิดโดยเจาะจงได้สะดวก ก็หัดคิดแผ่ใจออกไปด้วยเมตตากรุณาในสรรพสัตว์ไม่มีประมาณทุกถ้วนหน้า เมื่อหัดคิดตั้งใจดังกล่าวบ่อย ๆ เมตตากรุณาจะเกิดขึ้นในจิตใจ เหมือนอย่างหวานพืชลงไปแล้วหมั่นปฏิบัติตามวิธีเพาะปลูก เช่นรดน้ำเป็นต้นเนื่อง ๆ พืชก็งอกขึ้นฉนั้น ฉนั้น ควรเริ่มเพาะปลูกเมตตากรุณาในที่ในนอ ในมารดาบิดา ตลอดถึงในเพื่อนที่ไม่ค่อยชอบ เป็นต้น เมื่อพืชคือเมตตากรุณางอกขึ้นแล้ว ตัวเรานี้แหละจะเป็นสุขก่อนใครหมด.

มนุษย์ธรรมที่ ๒

ในสมัยหนึ่งในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในเขตวนาราม ใกล้กรุงสวตถิ โกศลรัฐ มีพราหมณ์ผู้คงแก่เรียนคนหนึ่ง เป็นผู้ที่พระราชาแห่งรัฐนั้นทรงยกย่องนับถือยิ่งกว่าพราหมณ์คนอื่น ๆ จึงคิดว่าในหลวงทรงเห็นเราว่าเป็นผู้มีศีลหรือมีสุตะ (คือมีวิชาความรู้เพราะได้เรียนมาแล้ว) จึงทรงนับถือเป็นราชครู เราจะทดลองดูให้รู้แน่ว่าศีลหรือวิชาความรู้จักสำคัญกว่ากัน วันหนึ่งเมื่อเข้าไปเฝ้าพระราชาในพระราชวัง จึงลองหยิบเอาเงิน ๑ กหาปณะจากที่เก็บของราชหเรญญิก (ผู้รักษาเงินหลวง) ราชหเรญญิกก็ยังไม่พูดว่าอะไรเพราะเคารพ ในครั้งที่ ๒ พราหมณ์ก็ลองทำอย่างนั้นอีก ราชหเรญญิกก็ยังนิ่ง ครั้นพราหมณ์ยกทดลองนั้นลองหยิบเอาอีกเป็นครั้งที่ ๓ ราชหเรญญิกจึงร้องขึ้นว่าโจรลักพระราชทรัพย์ จับตัวพราหมณ์ผูกพันธนาการไปแสดงต่อพระราชา กราบทูลให้ทรงทราบ

พระราชาได้ทรงสดับแล้วไม่สบายพระราชหฤทัย ได้ตรัสสอบถามความจริงแก่พราหมณ์ พราหมณ์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า ข้าพระองค์มิได้มีเจตนาลักพระราชทรัพย์ มีเจตนาเพียงเพื่อทดลองดูให้หายสงสัยเท่านั้น เพราะข้าพระองค์สงสัยอยู่ว่าศีลกับวิชาความรู้ ๒ อย่างนี้ อย่างไหนจะสำคัญกว่ากัน จึงลองทำเหมือนมิดศีล คือทำแก้งหยิบฉวยทรัพย์หลวง ดังที่ราชหเรญญิกได้กราบทูลนั้น บัดนี้ข้าพระองค์สิ้นสงสัยแล้ว เห็นชัดแล้วว่าศีลสำคัญ เมื่อพระราชาได้ทรงทราบเรื่องการทดลองศีลของพราหมณ์แล้ว ก็ไม่ทรงถือว่าเป็นความผิด พราหมณ์ได้กราบทูลขอพระราชานุญาตบวชในสำนักพระพุทธเจ้า พระราชาได้พระราชทานอนุญาต พราหมณ์นั้นจึงได้เข้าบรรพชาอุปสมบทอยู่ในพระพุทธศาสนาสืบมา

เรื่องนี้พระอาจารย์ได้เขียนเล่าไว้ ตั้งชื่อว่าเรื่องทดลองศีล เพื่อเป็นตัวอย่างแสดงว่าศีลนั้นเป็นข้อสำคัญในทางความประพฤติตัว คู่กับวิชาความรู้ที่เป็นข้อสำคัญในการเลี้ยงชีวิต เป็นต้น จะหมิ่นศีลเสียว่ามีวิชาความรู้อย่างเดียวก็พอดังนี้หาชอบไม่ จำต้องมีศีลด้วยจึงจะได้รับความยกย่องนับถือให้ดำรงฐานะตำแหน่งต่าง ๆ แม้จะดำรงฐานะตำแหน่งสูง มีวิชาสามารถ ถ้าประพฤติเป็นการผิดศีลเป็นที่ปรากฏดังพราหมณ์ราชครูหยิบทรัพย์หลวง ก็จะต้องเสื่อมเสีย และต้องได้รับโทษตามความผิด และตามกฎหมายในเวลานั้น ลักทรัพย์เพียง ๑ บาทก็มีโทษถึงประหารชีวิต เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย ได้ปรับโทษการลักทรัพย์ตั้งแต่ ๑ บาทขึ้นไปเป็นปาราชิก คือขาดจากเป็นภิกษุ

จะอุปสมบทอีกไม่ได้ เท่ากับเป็นโทษประหารในทางศาสนา อนุโลมตามกฎหมายบ้านเมืองและตาม
มาตราเงินในเวลานั้น ๕ มาสก เป็น ๑ บาท ๕ บาท เป็น ๑ กหาปณะ พรหมณ์นักทดลองศิลป์ได้
หยิบทรัพย์หลวงเกิน ๑ บาทมากมาย ฉะนั้น แม้จะเป็นการทำเพื่อทดลองดูแต่ถ้าพระราชไมทรงเชื่อ
อย่างนั้นก็มีหวังว่าจะได้รับมหันตโทษ ใคร ๆ จึงไม่ควรทดลองศิลปะพรหมณ์ตามที่เล่าและใคร
จะเชื่อเมื่อไปหยิบของอะไรของใคร เจ้าของอะไรขึ้นจึงพูดแก้ว่าลองหยิบดูเล่น ๆ เท่านั้น ไม่ใช่หยิบ
เอาจริง ๆ เพื่อให้ทราบหลักเกณฑ์ของศิลปะข้อที่กล่าวนี้ จะได้แสดงเรื่องศิลปะข้อนี้โดยเฉพาะต่อไป

อทินนาทานา เวมณี เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยจิตคิดลัก คำว่า
สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ หมายถึงของทุก ๆ อย่างที่มีเจ้าของยังหวงแหนยึดถือกรรมสิทธิ์อยู่ สิ่งของ
หรือวัตถุทุกอย่างที่บุคคลสามารถเข้ายึดถือเป็นกรรมสิทธิ์ได้ เรียกรวมว่าทรัพย์ แบ่งออกเป็นประเภท
ใหญ่ ๆ ได้ ๒ คือ

สังหาริมทรัพย์ ได้แก่ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ ไม่ว่าตัวทรัพย์นั้นเคลื่อนที่ได้เองเพราะเป็นสิ่ง
มีวิญญาณ (สวิญญาณกทรัพย์) เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือเป็นสิ่งที่คนทำให้เคลื่อนเพราะเป็นสิ่ง
ไม่มีวิญญาณ (อวิญญาณกทรัพย์) เช่น สมุด ดินสอ ปากกา เงิน ทอง เป็นต้น

อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ ได้แก่ ที่ดินและบ้านเรือนที่ปลูกอย่างถาวรบน
ที่ดิน ถ้าแบ่งทรัพย์ออกเป็นสวิญญาณกทรัพย์ (ทรัพย์ที่มีวิญญาณ) และอวิญญาณกทรัพย์ (ทรัพย์
ที่ไม่มีวิญญาณ) อสังหาริมทรัพย์ก็จัดเข้าในอวิญญาณกทรัพย์ (สัตว์บางชนิดได้ยืมว่าเกิดติดที่ เช่น
หอยนางรม ถ้าเป็นอย่างนั้นก็เป็นสวิญญาณกะที่เป็นอสังหาริมะ)

ทรัพย์เหล่านี้ที่มีเจ้าของถือกรรมสิทธิ์อยู่ เรียกว่า **อทินนะ สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้** คำว่า
ไม่ได้ให้ ก็หมายความว่ายังถือกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของอยู่ ยังไม่สละกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของ และคำว่า
เจ้าของ หมายถึงคนใดคนหนึ่งก็ได้ หมายถึงส่วนกลางก็ได้ เช่น ถ้าเป็นของของใครคนไหน คนนั้นก็
เป็นเจ้าของ ถ้าเป็นของสมาคมไหนองค์การไหน สมาคมนั้น องค์การนั้นก็เจ้าของ ถ้าเป็นของ
หลวง หลวงก็เป็นเจ้าของ ถ้าเป็นของสงฆ์ของศาสนา สงฆ์และศาสนาก็เป็นเจ้าของ เป็นต้น

การถือเอา (สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้) ด้วยจิตคิดลัก มาจากศัพท์ว่า **อาทานะ** ในคำว่า
อทินนาทานา (อทินน + อาทาน) หมายความว่าถือเอาทรัพย์ซึ่งเป็นของผู้อื่นไปจากความครอบครอง
ของเขา ด้วยเจตนาทุจริตคือด้วย **เถยเจตนา เจตนาลักขโมย** เรียกสั้น ๆ ว่า ลัก

การลักทุกอย่างที่ผิดศีลข้อที่ ๒ นี้ มีโทษน้อยและมากตามวัตถุที่ลัก เจตนาที่ลัก และกิริยาที่ประกอบโจรกรรม ถ้าวัตถุที่ลักเล็กน้อย เจตนาอ่อน กิริยาที่ทำการลักไม่ร้ายแรงก็มีโทษน้อย ถ้าวัตถุที่ลักมาก เจตนาแรง กิริยาที่ทำการลักร้ายแรง ก็มีโทษมากขึ้น คือเป็นบาปมากขึ้นตามส่วนกัน และจะลักเองหรือสั่งใช้ให้ผู้อื่นลักก็เป็นการลักอันผิดศีลข้อนี้เหมือนกัน

ถ้าจะถามว่าอทินนาทานเป็นศีลข้อที่ ๒ ใช่ไหม ตอบว่า ไม่ใช่ เพราะอทินนาทานแปลว่าการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยจิตคิดลัก อทินนาทานจึงไม่ใช่ศีล แต่เป็นการทำที่ผิดศีล

ถ้าถามว่าอะไรเป็นศีลข้อที่ ๒ ตอบว่าเวรมณี คือความเว้นจากอทินนาทาน หรือวิริตติเจตนา งตเว้นนี้แหละเป็นศีล ถ้าตั้งใจไว้ว่าจะไม่ลักของของใคร ด้วยรับศีลไว้หรือด้วยตั้งใจเอาเอง ก็เป็นสมาทานวิริตติ ถ้าไม่ได้ตั้งใจไว้ก่อน ไปพบของใครวางเปลือไว้ จะลักก็ได้ แต่ก็เกิดตั้งใจขึ้นเดี๋ยวนั้นว่า ไม่ลักเป็นสัมปัตตวิริตติ ถ้าเว้นได้เป็นปกตินิสัย ไม่มีเกิดความคิดจะลักขึ้นเลย ทุกสิ่งทุกอย่างโอกาส ก็เป็นสมุจเฉทวิริตติ เช่นเดียวกับที่ได้แสดงแล้วในศีลข้อที่ ๑

การล่วงศีลข้อนี้มีขึ้นในเมื่อของที่ จะลักเป็นของที่มีเจ้าของหวงแหน ตนก็รู้ยุ่ว่าเป็นของที่มีเจ้าของหวงแหน มีเจตนาลัก ทำการลักเองหรือสั่งใช้ให้คนอื่นลักและได้ของนั้นมา ใครมือไวใจเร็ว ประพฤติผิดศีลข้อนี้ เมื่อตั้งใจตเว้นขึ้นใหม่เมื่อใด ก็เกิดเป็นศีลขึ้นอีกเมื่อนั้น เพราะศีลมีขึ้นด้วยวิริตติ เจตนาดังแสดงแล้ว

อนึ่ง ควรเว้นจากลักทรัพย์โดยอ้อม คือไม่ใช่โจรกรรมหรืออทินนาทานโดยตรง แต่ว่าอนุโลมโจรกรรม เช่น

สมโจร คือ เป็นใจรับซื้อของโจรของขโมย

ปกอลอก คือ คบคนด้วยอาการไม่ซื่อสัตย์ มุ่งหมายจะเอาทรัพย์ถ่ายเดียว หาวิธีให้เขาจ่ายทรัพย์ให้ บางทีจนถึงเขาต้องสิ้นตัว ต้องตกยาก

รับสินบน คือ ถือเอาทรัพย์ที่เขาให้ เพื่อช่วยทำธุระให้แก่เขาในทางที่ผิด

อีกอย่างหนึ่ง ควรเว้นจากการทำทรัพย์ของผู้อื่นให้สูญที่ตนจะต้องรับใช้ อันนับว่าเป็นฉายาโจรกรรม ฉายาแปลว่า ฉายาโจรกรรมก็ได้แก่เงาของโจรกรรม คือใกล้เคียงจะเป็นโจรกรรมทีเดียว เช่น

ผลบุญ คือ ทำอันตรายแก่ทรัพย์ของผู้อื่นด้วยโทษ พยาบาท เช่น ผูกโกรธเขาจึงลอบฟันต้นผลไม้ของเขา ลอบทำของอะไรของเขาให้เสีย

หยิบฉวย คือ ถือนาทรัพย์ของผู้อื่นด้วยความมกง่าย เช่น บุตรหลานผู้ประพฤติกง่าย ไม่บอกขออนุญาตก่อน หยิบฉวยสิ่งของของมารดาบิดาปู่ย่าตายายไปใช้ด้วยถือว่าเป็นของมารดาบิดาและญาติ มิตรสหายหยิบฉวยสิ่งของของมิตรไปใช้ไม่ได้บอกให้เจ้าของรู้

อันคนที่คุ้นเคยไว้วางใจกัน เช่น เป็นญาติกัน เป็นมิตรสหายกัน เรียกว่าคนวิสาสะกัน คำว่าวิสาสะแปลว่า คู่คุ้นเคยกัน ไว้วางใจกัน คนที่มีวิสาสะกันนี้อาจถือวิสาสะคือถือเอาสิ่งของของกันไปใช้ ไม่ได้บอกให้เจ้าของรู้ก่อน แต่การถือวิสาสะนี้มีโทษถ้าถือไม่ถูกต้องลักษณะ เมื่อถือให้ถูกต้องตามลักษณะของการถือวิสาสะจึงจะไม่มีโทษ ลักษณะของการถือวิสาสะที่ถูกต้อง คือ

เจ้าของเป็นผู้สนิทกับตน เมื่อถือวิสาสะแล้วจะไม่มีใครสนเท่ห์

เจ้าของได้สั่งอนุญาตไว้ หรือเป็นสิ่งที่เขาไม่หวงหรือพอให้แก่ตนได้

เมื่อถือเอาแล้วเขารู้เข้าเขาจะพอใจหรือไม่ว่าอะไร

การถือวิสาสะไม่ถูกต้องลักษณะมีโทษทำความไม่พอใจแก่เจ้าของ ทำให้เขาสิ้นรักสิ้นไว้วางใจในตน และทำให้เป็นที่สงสัยของผู้อื่นว่าตนเป็นโจรเป็นขโมย ฉะนั้นยิ่งคุ้นเคยกันมากก็ควรจะยิ่งระวังเพื่อมิให้เกิดความประมาทถือเสียว่าคุ้นเคยกันพาให้ประพฤติดื้อต่อกัน เช่น ถือวิสาสะกันอย่างมกง่าย เมื่อเป็นเช่นนี้ความคุ้นเคยก็จะกลายเป็นเหตุก่อความกینแค้นแตกร้าง ถ้าไม่คุ้นเคยกันยังดีกว่า

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อนี้ต่อจากข้อที่ ๑ พิจารณาเห็นว่า ทรงบัญญัติขึ้นด้วยอาศัยหลักยุดิธรรม และเมตตากรุณาเช่นเดียวกัน เพราะทุก ๆ คนต่างต้องมีทรัพย์ไว้สำหรับบริโภคใช้สอย และไม่ปรารถนาให้ใครลักขโมยช่วงชิงไป บางคนต่อสู้เพื่อป้องกันทรัพย์จนถึงต้องบาดเจ็บล้มตาย เมื่อตนไม่ชอบให้ใครมาลักทรัพย์ของตน ก็ไม่ควรลักทรัพย์ของคนอื่น ฉะนั้น การไม่ลักทรัพย์ของกันจึงเป็นการละเว้นที่ยุดิธรรมในทรัพย์ เพราะเป็นการละเว้นความลำเอียงเห็นแก่ตัวเสียได้ ด้วยนึกเห็นใจคนอื่นที่มีความหวงแหนรักษาทรัพย์เหมือนกับตน และคนเราจะอยู่ด้วยกันเป็นสุขก็เพราะไม่เบียดเบียนในทางต่าง ๆ ในทางหนึ่งคือไม่เบียดเบียนทรัพย์ของกัน ละเว้นจากการเบียดเบียนกันได้ก็ด้วยปลูกเมตตากรุณาในกัน คอยยับยั้งหักห้ามใจที่อยากได้หรือโกรธเกลียด เมื่อมีเมตตาหวังดี มีกรุณาหวังช่วยกันอย่างจริงใจแล้ว ก็จะไม่คิดขโมยของกัน ฉะนั้น ศีลข้อนี้จึงเป็นศีลโดยปกติของคน

ที่มีเมตตากฎมาต่อกัน ไม่ต้องไปรับมาจากที่ไหนเลย แต่เกิดจากใจเมตตากฎมาเอง ดังเช่นมารดาบิดาและผู้ที่มีเมตตาทั้งหลายไม่ได้ไปรับศีลจากที่ไหน แต่ก็ศีลในบุตรธิดาและในผู้ที่ตนเมตตา ไม่มีศีลเลยที่จะเปียดเบียนทรัพย์ของบุตรธิดาและในผู้ที่ตนเมตตา มีแต่คิดให้อาศัยหลักเมตตากฎมาดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลข้อนี้ และด้วยศีลข้อนี้เป็นอันรับรองความมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ของเจ้าของทรัพย์ทุกคน

มีบางคนกล่าวอ้างว่า พระพุทธศาสนาสอนไม่ให้ยึดถือทรัพย์ ถ้ามีก็ให้รวมเป็นกองกลาง คือเป็นของสงฆ์ คำอ้างนี้ผิดหลักศีลข้อนี้และผิดหลักสัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ) ในพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อนี้ เป็นอันทรงรับรองความมีทรัพย์ยึดครองอยู่ จึงห้ามมิให้ลักทรัพย์ของกัน และทรงสอนให้ประกอบอาชีพแสวงหาทรัพย์ในทางที่ชอบ เมื่อได้มาก็ให้รักษาไว้ให้ดี และใช้จ่ายให้พอสมควรแก่กำลัง ส่วนของสงฆ์นั้นเกี่ยวแก่พระภิกษุสงฆ์เมื่อมีวัดขึ้น ก็ต้องมีของกลางสำหรับวัด เรียกว่าเป็นของสงฆ์ สำหรับวัดเป็นวัด ๆ ไป เช่นเดียวกับในฝ่ายอาณาจักรก็มีของหลวง ขององค์การ ของสมาคมนั้น ๆ พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติให้ต้องรวมของบุคคลเข้าเป็นของสงฆ์ และในคำสอนที่ให้สละบริจจาค ก็สอนให้รู้จักเลือกให้ มิได้สอนให้สละเรื่อยไป แต่เมื่อจะออกบวชต้องสละสมบัติฆราวาสอยู่เอง และต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของผู้บวช เป็นคฤหัสถ์ก็ควรปฏิบัติตามฆราวาสธรรม (ธรรมของคฤหัสถ์) เป็นพระจะปฏิบัติอย่างชาวบ้าน หรือชาวบ้านจะปฏิบัติอย่างพระหาได้ไม่ ในธรรมข้อเดียวกัน บางข้อก็มีวิธีปฏิบัติต่างกัน เช่น สัมมาอาชีวะ เป็นพระที่เยวบิณฑบาตเป็นสัมมาอาชีวะ ไปประกอบการค้าไม่เป็นสัมมาอาชีวะ เป็นคฤหัสถ์ประกอบการค้าในทางชอบเป็นสัมมาอาชีวะ แต่จะเยวบิณฑบาตไม่ได้ ฉะนั้น การอ้างเอาพระพุทธศาสนาต่าง ๆ นั้น บางทีเป็นการอ้างเอาประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งนอกพระพุทธศาสนา

ธรรมคู่กับศีลข้อที่ ๒ คือ สัมมาอาชีวะ ความเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เป็นข้อที่ควรมีให้คู่ไปกับศีลข้อนี้ คนมีศีลที่ยากจนขัดสน และคนที่เป็ใจเป็นขโมย ก็เพราะขาดสัมมาอาชีวะ ถ้ามีสัมมาอาชีวะ ก็จะไม่ยากจน จะไม่เป็นขโมย การอาชีพเป็นกิจจำเป็นของทุก ๆ คน เพราะทุก ๆ คนต้องบริโภคที่แปลว่ากิน เครื่องบริโภคที่จำเป็นก็ได้แก่ปัจจัย (เครื่องอาศัย) ๔ คือผ้าผ่อนห่ม อาหารที่อยู่อาศัย และบางที่แยกเรียกของกินคืออาหารว่าเครื่องบริโภค ของใช้นอกจากนี้ว่าเครื่องอุปโภค กิจการเพื่อให้มีของกินของใช้มาเคยเรียกว่าโภคกิจแล้วเปลี่ยนเรียกว่าเศรษฐกิจ เป็นเรื่องปากท้องหรือเป็นเรื่องยังชีวิตเลี้ยงชีวิตคือการอาชีพ

ทุกคนต้องหาปัจจัยมาบริโภคเลี้ยงตนและผู้อื่นที่จะต้องเลี้ยง พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ทำงานหาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ เพื่อให้ได้ทรัพย์มาในทางที่ชอบให้พอเพียง เมื่อหาเลี้ยงชีพเองยังไม่ได้ เช่น ยังเป็นเด็กกำลังเล่าเรียนศึกษาต้องอาศัยมารดาบิดาหรือผู้อื่นที่มีเมตตากรุณาเลี้ยงดู ก็ควรประพฤติอนุโลมสัมมาอาชีวะ เช่น ช่วยมารดาบิดาหรือผู้ที่ตนอาศัยอยู่ทำการงานที่พอควรแก่กำลังและเวลาของตน ไม่ใช่ทรัพย์ที่ทานให้ในทางที่ผิด เช่น ไปเล่นการพนัน ใช้แต่ในทางที่เป็นประโยชน์ให้รู้จักค่าของทรัพย์ ให้รู้ว่าการได้ทรัพย์มาด้วยความเหน้อยยาก รู้จักประหยัด ออมทรัพย์ ไม่หลอกลวงขอทรัพย์ทาน เช่น ขอด้วยอ้างว่าจะไปชำระค่าเล่าเรียน แต่ไปใช้ดูภาพยนตร์เสีย และเมื่อทานอุปการะเพื่อให้เรียน ก็ตั้งใจเรียนให้ดีที่สุด ให้สมกับความเมตตากรุณาของท่านแล.

มนุษย์ธรรมที่ ๓

ในอดีตล่วงมาแล้ว ได้มีมานพชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่งเรียนศิลปทั้งปวงในเมืองดักกิลาลสำเร็จวิชาธนู ได้มีชื่อปรากฏว่า จุลธนูคคหบัณฑิต คือเป็นบัณฑิตเรียนสำเร็จวิชาธนูแต่ยังเป็นหนุ่มน้อย (อย่างได้ปริญญาเป็นบัณฑิตในบัดนี้) อาจารย์ของธนูคคหะนั้น พอใจว่าธนูคคหะเรียนศิลปะได้เหมือนตน จึงยกธิดาของตนให้เป็นภริยา

ธนูคคหะพาภริยาเดินทางกลับเมืองพาราณสี เมื่อเดินทางไปถึงทางป่าช้าตำบลหนึ่งที่ไม่มีความใคร่จะเดินผ่านไป เพราะมีช้างดุร้ายคอยทำร้ายคนเดินทาง ธนูคคหะผู้แม่นธนูไม่กลัว จึงพาภริยาเดินทางผ่านเข้าไป ก็พบช้างดุวิ่งเข้ามาจึงยิงลูกศรไปดอกหนึ่งต้องตระโพงช้างดุร้ายทะลุหลัง ช้างร้ายก็ล้มลงในที่นั้น ตำบลนั้นจึงเป็นที่ปลอดภัยของคนเดินทางทั้งปวง

ธนูคคหะพาภริยาเดินทางต่อไปถึงทางป่าช้าอีกตำบลหนึ่งอันเป็นแหล่งโจร ๕๐ คน ชงสมอยู่ คอยฆ่าปล้นคนเดินทาง ธนูคคหะผู้แม่นธนูไม่กลัวได้เดินทางเข้าไป พบพวกโจรกำลังนั่งบึงเนื้อเสียบไม้บริโภคนั่งอยู่ พวกโจรเห็นธนูคคหะเดินมากับภริยาผู้ประดับตกแต่งกายจึงจะพากันลุกขึ้นจับตัว แต่นายโจรเป็นผู้ฉลาดดูลักษณะคน สังเกตรู้ว่าชายนี้เป็นคนเอกอุ (คม) จึงห้ามโจรบริวารทั้งปวงมิให้ลุกขึ้นสักคนหนึ่ง ธนูคคหะส่งภริยาเข้าไปหาพวกโจรให้ขอเนื้อมาบริโภคนั่งเสียบไม้หนึ่ง นายโจรจึงสั่งให้บริวารให้ พวกโจรได้ให้เสียบไม้เนื้อดิบที่ยังมีได้บัง เพราะคิดว่าพวกเราก็ต้องบึงกินกันเอง ฝ่ายธนูคคหะเป็นผู้ยกตน จึงโกรธพวกโจรว่าให้เนื้อดิบ พวกโจรก็โกรธว่าบุรุษนี้คนเดียวเท่านั้นมาแสดงหมิ่นเหมือนพวกเราเป็นสตรี จึงลุกฮือขึ้นพากันวิ่งเข้าไป ธนูคคหะจึงยิงพวกโจรล้มลง ๔๙ คน ด้วยเกาทัณฑ์ ๔๙ ดอก ก็หมดเกาทัณฑ์เพราะรางวัลบรรจุกาทัณฑ์หรือลูกศรทั้งหมด ๕๐ ดอก ธนูคคหะได้ยิงช้างเสียดอกหนึ่งจึงเหลือ ๔๙ ดอก เมื่อยิงโจรอีก ๔๙ ดอกฆ่าโจร ๔๙ คนก็หมดลูก ยังเหลือนายโจรอีก ๑ คน ธนูคคหะจึงผลักนายโจรให้ล้มลงแล้วทับอยู่บนอกของนายโจร ร้องบอกภริยาให้ส่งดาบให้เพื่อตัดศีรษะของนายโจร

ฝ่ายภริยาของธนูคคหะซึ่งถือดาบอยู่ในขณะนั้นได้เกิดลิ้นหานายโจรโดยฉับพลัน จึงยื่นดาบดาบให้ในมือของนายโจร นายโจรก็จับดาบดาบกระชากออกตัดศีรษะของธนูคคหะ ครั้นฆ่าธนูคคหะแล้วก็พาหญิงนั้นไป พลองถามถึงชาติตระกูลเรื่องราว นางก็บอกเล่าโดยตลอด จนถึงว่านางได้เกิดลิ้นหานายโจรจึงให้ฆ่าสามีของตนเสีย นายโจรเมื่อได้ฟังเรื่องตลอดแล้วคิดจริงเกลียด

ว่าหญิงนี้ให้สาสามีของตนเสียได้เห็นชายอื่นเข้าก็จักทำเราอย่างนั้นอีก เราควรทิ้งเสียเถิด ครั้นพนางไปจนถึงแม่น้ำสายหนึ่งขวางทางอยู่ จึงหลอกว่าน้ำนี้มีจะเช็ดจะทาอย่างไร นางกล่าวขอให้โจรห่อเครื่องประดับของนางนำข้ามฟากไปไว้ที่ฝั่งโน้นก่อน แล้วกลับมารับนางข้ามฟากไป นายโจรรับคำฉวยห่อเครื่องประดับทั้งหมดข้ามฟากไปถึงฝั่งแล้วเดินไป นางเห็นอาการดังนั้นจึงร้องคร่ำครวญขอให้ นายโจรกลับมารับ ฝ่ายนายโจรก็ร้องตอบมาว่า หญิงเช่นนี้จะไปให้ไกลสุดไกล แล้วถือห่อเครื่องประดับหนีไป นางจึงถูกทอดทิ้งอยู่เดียวดายในกลางป่า ลงนั่งร้องไห้อยู่ใกล้กอตะไคร้น้ำกอหนึ่ง ณ ที่นั้น

ในขณะนั้น นางได้เห็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งคาบก้อนเนื้อวิ่งมาในเบื้องหน้า ทันใดนั้นก็ได้มีปลาตัวหนึ่งกระโดดขึ้นจากน้ำตกอยู่ข้างหน้าสุนัขจิ้งจอก สุนัขจิ้งจอกทิ้งก้อนเนื้อที่คาบไว้แล้ววิ่งไปเพื่อจะได้ปลา ฝ่ายปลาก็โดดลงไปในน้ำ ในขณะนั้นมันกตัวหนึ่งโผล่ลงมาจากคาบก้อนเนื้อนั้นบินไป สุนัขจิ้งจอกจึงไม่ได้ทั้งเนื้อทั้งปลาลงนั่งหน้าเศร้า ฝ่ายนางเห็นเหตุการณ์ที่ท่านว่าเทพดาอาเพศโดยตลอด จึงหัวเราะเยาะขึ้นด้วยเสียงอันดังว่า ปราธมนากินส่วนจึงพลาดหมดทั้งเนื้อทั้งปลา ต้องจับเจ้าชบเซา ฝ่ายสุนัขจิ้งจอกซึ่งเทพดาอาเพศได้กล่าวเย้ยหยันว่า โทษของคนอื่นเห็นง่าย ส่วนโทษของตนนั้นเห็นยาก นางเองก็เลื่อมลั่นทั้งสามทั้งชายชู้ ชบเซามากกว่า นางได้ยินดังนั้นกลับย้อนคิดได้ถึงกรรมของตนก็ยังเสียใจ กล่าวว่ถ้าเราอดพ้นไปได้จากที่นี่แล้วและถ้าได้สามีอีกก็จะชื้อตรงต่อสามีแน่นอน สุนัขจิ้งจอกเทพดาอาเพศได้กล่าวสาหัสในที่ที่สุดว่า คนทำบาปครึ่งหนึ่งแล้วก็จักทำบาปอีกได้ แล้วก็หายไปทั้งนางนั้นขัดเซไปตามยถากรรม

เรื่องที่เล่ามานี้เก็บความมาจากนิทานชาดกชื่อว่า จุลลธนุคคชาดก เป็นคำของบทละครไทยเรื่องจันทโครพ แสดงให้เห็นโทษของหญิงผู้ประพฤติดีในทางกาม

ส่วนเรื่องแสดงโทษของผู้ชายประพฤติดีดังนั้นก็ยังมีอีกมาก ดังเรื่อง รามเกียรติ์ ทศกัณฐ์เจ้ากรุงลงกาได้ไปลักพานางสีดาพระชายาของพระรามไปไว้ยังกรุงลงกา เป็นเหตุให้พระรามยกทัพวานรไปตีดพันกรุงลงกา ฆ่าญาติวงศ์ยักข์ของทศกัณฐ์ตายไปโดยลำดับ จนถึงองค์ทศกัณฐ์เองตลอดถึงพลยักษ์และชาวเมืองก็ต้องพลอยพินาศไปทั้งสิ้น เพราะความประพฤติดีในกามของทศกัณฐ์ผู้เดียวเป็นเหตุ

ความประพฤติดีในกามเป็นเหตุให้เกิดโทษมีตัวอย่างให้เห็นได้อยู่ทุกกาลสมัย ในปัจจุบันนี้ก็มีตัวอย่างให้เห็นอยู่ไม่น้อย สามีภรรยาแตกร้างกันเพราะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประพฤตินอกใจกัน บ้างก็เพียงแตกแยกกัน บ้างก็ทำลายกัน ฝ่ายหญิงทำลายฝ่ายชายก็มี ฝ่ายชายทำลายฝ่ายหญิงก็มี เป็นอันว่าเมื่อความประพฤดิเช่นนี้เกิดขึ้นในที่ใด ก็เป็นเหตุเปลี่ยนรักให้เป็นความชิงชัง เปลี่ยนมิตรสหาย

ให้เป็นศัตรู เปลี่ยนความไว้วางใจให้เป็นความกินแหนงแคลงใจ ให้ร้าวฉานแตกแยก ให้ทำลายล้าง ทำสุขให้เป็นทุกข์ โดยเฉพาะทำให้เกิดความทุกข์ใจอย่างยิ่งแก่ผู้ที่เป็นฝ่ายเสีย ฉะนั้น พระพุทธเจ้า จึงทรงบัญญัติศีลข้อ ๓ คือ

กาเมสุ มิจจาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติดนินทาม ศีลข้อนี้นับบัญญัติห้ามมิให้ประพฤติดนินทาม แต่ไม่ห้ามความประพฤติชอบในกาม คำว่าในกามนั้นหมายถึงในเรื่องเกี่ยวกับความใคร่ระหว่างชายกับหญิง ที่เรียกในบัดนี้ว่าความรักเกี่ยวกับเพศ ทุก ๆ คนเมื่อเป็นเด็กย่อมพอใจในการเล่นต่าง ๆ อย่างเด็ก แต่เมื่อร่างกายเติบโตขึ้น ก็เกิดความรู้สึกเป็นอย่างชายหญิงแรกรุ่นหนุ่มสาว และโดยปกติก็มีการครองคู่เป็นสามีภริยาเกิดบุตรหลานสืบตระกูลกันต่อ ๆ มาและจักสืบกันต่อ ๆ ไป เชื้อสายของมนุษย์และสัตว์โลกทุกชนิดจึงไม่สิ้นสูญ แต่ในการครองคู่ของคนนั้น ยังต้องการเหตุอุปถัมภ์ต่าง ๆ ทั้งภายในทั้งภายนอก เพื่อให้อยู่ด้วยกันยั่งยืนตลอดและมีมีความสุขความเจริญ จะเกิดผลเป็นไปดังกล่าวดีกี้ก็ต้องมีการปฏิบัติในเรื่องนี้ในทางชอบในเมื่อถึงวัยถึงเวลาอันสมควร เมื่อไปประพฤติยุ่งเกี่ยวก่อนถึงวัยเวลาอันสมควรก็ดี ประพฤติในทางที่ผิดก็ดี หรือเมื่อมีคู่ครองแต่งงาน แต่งการแล้วยังประพฤตินอกใจกันอยู่ก็ดี รวมเรียกว่าประพฤติดนินทามอย่างกว้าง ๆ

ประพฤติยุ่งเกี่ยวก่อนถึงวัยถึงเวลาอันสมควรนั้น เช่นในเวลาเล่าเรียนศึกษาซึ่งเป็นเวลาหาวิชาความรู้ไ้ตน ไม่ใช่เป็นเวลาหาคู่ครอง ถ้าจะต้องการมีความรัก ก็ต้องทุ่มเทความรักไปในการศึกษาเล่าเรียน คือให้รักเรียน แต่ถ้าปล่อยใจปล่อยกายเคลิบเคลิ้มหลงไหลไปในเรื่องเพศก็เรียกว่าประพฤติดนินทาม จะประพฤติดนินทามน้อยหรือมากเพียงไรก็สุดแต่จะปล่อยใจปล่อยกายให้ผิดไปเท่าไร ความประพฤติยุ่งเกี่ยวก่อนถึงวัยเวลาอันสมควรเช่นนี้โดยปกติเกี่ยวแก่เยาวชน มีโทษทำให้เรียนไม่สำเร็จ หรือเสียหายไปมีใช้น้อย และเป็นจาริกเคราห์มองติดอยู่กับตนเอง เยาวชนทั่วไปจึงสมควรงดเว้นและป้องกันตนมิให้ทำผิดไปในเรื่องนี้ตั้งแต่นั้น

อนึ่ง ประพฤติในทางที่ผิดนั้น คือเมื่อไม่ถึงเวลาอันสมควร แต่ประพฤติในทางลักลอบ หรือละเมิดล่วงล้ำในเขตที่ไม่ควรละเมิด คือถ้าเป็นฝ่ายชายละเมิดในภรรยาท่าน (เขา) หรือหญิงผู้อยู่ในพิทักษ์รักษาของท่าน หรือในหญิงที่จาริตห้าม เช่น หญิงที่เป็นเทือกเถาของตนดังที่ระบุไว้ในกฎหมาย ซึ่งรวมเรียกว่าหญิงซึ่งอยู่ในพิทักษ์รักษาของตระกูล หรือในหญิงผู้อยู่ใต้บัญญัติในพระพุทธศาสนา ซึ่งรวมเรียกว่าหญิงผู้อยู่ในพิทักษ์รักษาของธรรมเนียม หรือในหญิงที่กฎหมายบ้านเมืองห้าม ถ้าเป็นหญิงประพฤติละเมิดหรือร่วมประพฤติดนินทามในชายที่ไม่ควรกล่ากราย เช่น ผู้อยู่ภายใต้บัญญัติห้าม เป็นต้น หญิงหรือชายผู้ประพฤติละเมิดล่วงล้ำในเขตที่ไม่ควรละเมิดล่วงล้ำดังกล่าว เรียกว่าประพฤติดนินทาม

ในกาม เขตที่ไม่ควรละเมิดอันเป็นเหตุให้บังเกิดความประพฤติดิตเช่นนี้ ถึงไม่จำแนกไว้ก็เป็นที่น่าใจ
กันได้ เพราะรวมลงว่าเป็นเขตที่หวงห้าม คือนอกจากเจ้าตัวทั้งสองแล้ว ยังมีบุคคลที่สามารถรักษาหวง
ห้าม หรือเจ้าตัวนั่นเองอยู่ได้ธรรมเนียมหรือบัญญัติที่ห้ามไว้ ฉะนั้น ต้องมีการลักลอบ เหมือนอย่าง
ทรัพย์ที่มีเจ้าของหวงต้องลักขโมยจึงจะได้ แม้แมวเมื่อเข้าไปลักปลาภายในครัวก็แสดงว่ารู้ตัวว่า
เป็นแมวขโมย จึงลอบเข้าไปและลอบวิ่งออกหรือเมื่อมีคนเห็นก็รีบวิ่งหนีออกไปโดยเร็ว และถ้าการ
ประพฤติดิตนั้นเป็นการใช้กำลังบังคับก็ยิ่งเป็นการประพฤติดิตโดยแท้

อนึ่ง แม้ผู้มีคู่ครองแต่งงานแต่งงานแล้ว ยังประพฤตินอกใจตนออกใจกันอยู่ ก็เป็นประพฤติดิต
ในกาม เพราะเป็นความประพฤติดิตในกันและกัน และยังเป็นการประพฤติดิตในเมื่อไปละเมิดใน
ภรรยาท่านดังกล่าวแล้ว

ลักษณะสำหรับกำหนดว่าเป็นการประพฤติดิตในกามซึ่งเป็นการผิดศีลนั้น คือเป็นวัตถุหรือ
เป็นเขตที่ไม่ควรละเมิดล่วงล้ำลักทรัพย์ ไม่ควรได้ไม่ควรถึง มีจิตประสงค์จำนงจะได้วัตถุหรือเขตนั้น
ปฏิบัติสำเร็จได้ดังประสงค์ ความประพฤติดิตดังกล่าวนี้มีโทษเบา ปานกลาง และหนัก ตามระดับ
แห่งเขตที่จะละเมิด กับทั้งเจตนาและการกระทำ ดังมีตัวอย่างให้เห็นอยู่ทุกกาลสมัย

ความงดเว้นจากประพฤติดิตในกามดังกล่าวได้เป็นศีล งดเว้นได้ด้วยตั้งใจถือศีลเป็น
สมาทานวิริติ ไม่ได้ตั้งใจงดเว้นก่อน พบโอกาสที่จะประพฤติดิตได้แต่งดเว้นได้เป็นสัมปัตตวิริติ งดเว้น
ได้เป็นปกตินิสัยที่เดียวจัดเป็นสมุจเฉทวิริติเทียบอย่างวิริติระหว่างมารดาบิดากับบุตรธิดาทั่วไป

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๑ เพื่อป้องกันชีวิต ข้อที่ ๒ ป้องกันทรัพย์สมบัติที่จะต้อง
ใช้ดำรงชีวิต และข้อที่ ๓ นี้เพื่อความสงบสุขในครอบครัว ด้วยอาศัยหลักยุดิธรรมและเมตตากรุณา
เช่นเดียวกัน

อาศัยหลักยุดิธรรมนั้น คือ เมื่อตนเองมีความรักและหวงแหนในสิ่งซึ่งเป็นที่รักของตนฉันใด
คนอื่นก็มีความรู้สึกฉันนั้นเหมือนกัน ฉะนั้น เมื่อไม่ปรารถนาให้ใครมาละเมิดล่วงล้ำในสิ่งที่รักที่
หวงแหนของตน ก็ไม่ควรละเมิดล่วงล้ำในของของคนอื่น เหมือนอย่างทุกคนก็ย่อมมีญาติพี่น้องต่างเพศ
ของตน และไม่ปรารถนาให้ใครมาประพฤติละเมิดล่วงล้ำ เมื่อเป็นเช่นนี้เ็นจึงจักไปประพฤติอย่าง
ที่ตนไม่ชอบในญาติพี่น้องของคนอื่น ฉะนั้น เมื่อพิจารณาโดยยุดิธรรมแล้ว จึงไม่ควรประพฤติดิตใน
เรื่องนี้ในทางใดทางหนึ่งเลยทีเดียว

อาศัยหลักเมตตากุณานั้น คือ เมื่อมีเมตตากุณาต่อกันโดยจริงใจแล้วก็ไม่ประพตติผิตต่อกันเลย เพราะการประพตติผิตเช่นนั้นเป็นการทำลายด้วยอำนาจความใคร่ความปรารถนามิใช่วิสัยของคนที่มีเมตตากุณากันจะทำได้ ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงบัญญัติศีลข้อนี้ การปฏิบัติตามศีลข้อนี้ จะสำเร็จได้ดีก็ต้องมีธรรมที่คู่กัน คือความสำรวมในกาม

ธรรมคู่กับศีลข้อที่ ๓ คือ กามสังวร ความสำรวมในกาม สังวรแปลว่าสำรวม คือระวังควบคุมตนไม่ให้ประพตติผิตแต่ให้ประพตติในทางที่ชอบ เมื่อเป็นเยาวชนก็ระวังควบคุมใจ ระวังควบคุมกายมิให้ออกไปนอกทาง เว้นเหตุชักจูงต่าง ๆ เช่น หนังสือและภาพยนตร์ เป็นต้น ที่เป็นเหตุช่วย รักษาประเพณีอันดีงามของไทยตามที่ผู้ปกครองของตนได้อบรมแนะนำอยู่โดยมากแล้ว การป้องกันเป็นการดีกว่าแน่นอนและต้องป้องกันไว้แต่ต้น เหมือนอย่างป้องกันไฟมิให้เกิดขึ้น ย่อมดีกว่าดับไฟ และดับไฟกองน้อยย่อมดีกว่าดับไฟกองโตซึ่งอาจจะดับไม่ได้ต้องปล่อยให้ไหม้ไปเอง และไฟอย่างนี้เป็นไฟละเอียดอย่างไฟฟ้า ซึ่งเมื่อถูกไฟฟ้าอย่างแรงดูดแล้วอาจทำให้หัวใจหยุดได้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสเปรียบไว้ว่า เหมือนอย่างศรสลักมีพิษที่รักษาได้ยาก เมื่อยังไม่ถึงวัยถึงเวลา จึงควรที่จะป้องกันไว้ก่อน ส่วนในระหว่างสามภรรยา ทางพระพุทธานุสาสน์ให้สามภรรยาโดยคือยินดีพอใจอยู่แต่ในภรรยาของตน ส่วนภรรยาให้มีความซื่อตรงในสามีของตน เพื่อให้อยู่ครองกันเป็นสุขตลอดไป เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้จะเกิดอันตรายขึ้นก็อาจช่วยกันได้ และเป็นตัวอย่างเป็นที่ควรสรรเสริญ ดังเรื่องของกนิษฐและกนิริในจันทกนิษฐชาดกที่จะนำมาเล่าในสุดท้ายนี้มีความว่า

ในสมัยดึกดำบรรพ์นั้น เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองนครราชสมบัติในกรุงพาราณสี มีหมู่กนิษฐเกิดอยู่ในป่าหิมพานต์ (ป่ามีหิมะ) อาศัยอยู่บนภูเขาดินชื่อว่าจันทบรรพต ครั้งหนึ่ง พระเจ้ากรุงพาราณสีเสด็จประพาสป่าหิมพานต์แต่พระองค์เดียว ทรงล่าเนื้อเสวยไปโดยลำดับ จนถึงแม่น้ำเล็กสายหนึ่งก็เสด็จขึ้นไปทางต้นน้ำ โดยปกติหมู่กนิษฐไม่ลงจากเขาในฤดูฝน เมื่อถึงฤดูแล้งจึงพากันลงมา ครั้งนั้น กนิษฐและกนิริสามภรรยาคู่หนึ่งพากันลงมาจากภูเขาลือกละลือของหอมในที่นั้น ๆ เคี้ยวกินเกสรดอกไม้ นุ่งห่มใบไม้เล่นพลางขับร้องเพลง จนถึงแม่น้ำเล็กนั้นก็ร่อนลงเกลี่ยดอกไม้ลงในน้ำลงเล่นน้ำเป็นที่สนุกสนาน แล้วก็พากันขึ้นนั่งบนกองดอกไม้ ฝ่ายจันทกนิษฐ (เรียกชื่อตามภูเขที่อยู่นั้น) ก็ติดไม้ไผ่ขับร้อง จันทกนิริได้พ้อนรำขับร้องประสานเสียง

ฝ่ายพระเจ้ากรุงพาราณสีทรงได้สดับเสียงก็แอบเสด็จเฝ้าพระองค์เข้าไป ทรงเห็นกนิกรกนิรี ทั้งสองก็มีพระหฤทัยปฏิพัทธ์ในนางกนิรี ทรงปรารภรณาวะได้นางกนิรี จึงทรงยิงธนูศรไปต้องจันทกนิร ล้มลง

จันทกนิรต้องศรเป็นบาดแผลเจ็บปวดรวดร้าวโลหิตไหลพรั่ง ก็ร้องคร่ำครวญขึ้นว่า “จันทา เราจะต้องตายเสียเต็มที จะหมดลมบัดนี้ เจ็บปวดเหลือเกิน เมื่อเราตายแล้วเจ้าก็ต้องเศร้าโศก เรากียิ่งเศร้าใจ เพราะสงสารเจ้ายิ่งกว่าทุกซีกกายในบัดนี้” จันทกนิรพร่ำเพ้อไปจนถึงวิสาขบูชาพลบค่ำ ฝ่ายจันทกนิรกำลังเพลิดเพลีน ที่แรกจึงยังไม่รู้ว่าจันทกนิรถูกรังแก ครั้นเห็นจันทกนิรล้มสลบลง จึงเข้าไปดูเห็นโลหิตไหลโชกจากบาดแผลก็ร้องขึ้น พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงคิดว่ากนิรคงตายแล้ว จึงเสด็จออกแสดงพระองค์

จันทกนิรีเห็นพระเจ้ากรุงพาราณสี จึงคิดว่ามนุษย์ผู้นี้แน่ละยิ่งสามีมองเรามีความกลัวก็บินหนี ขึ้นไปจับบนยอดเขาแล้วร้องบิภาษพระเจ้ากรุงพาราณสีโดยความว่า โจรใจร้ายฆ่าสามีของเรา เราโศกใจนัก ขอให้มารดาของท่านชายาของท่านจงได้โศกเหมือนเช่นนี้ และจงอย่าเห็นบุตรเห็นสามี ท่านได้ทำร้ายสามีของเราซึ่งไม่ได้ทำร้ายอะไรท่านเลย

พระเจ้ากรุงพาราณสีได้ตรัสพลบโยน ทรงรับรองว่าจะยกย่องนางกนิรีให้เป็นพระราชมารดา นางจันทกนิรีได้กล่าวบันลือเสียงอย่างองอาจหนักแน่นว่า ถึงเราจักตายก็จักไม่ยอมเป็นของท่านซึ่งได้ฆ่าสามีของเราผู้ไม่ได้ทำอะไรให้ท่านอย่างแน่นอน

พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงได้สดับดังนั้นก็สิ้นปฏิพัทธ์ตรัสว่า เจ้านางกนิรีชอบอยู่กินกฤษฎณา และชอบหอมอยู่กับหมู่กนิร ไม่ชอบอยู่ในบ้านเมืองก็แล้วไป ทรงสิ้นอาลัยเสด็จหลีกไป

จันทกนิรีครั้นเห็นพระเจ้ากรุงพาราณสีเสด็จไปแล้วก็บินลงมานำร่างจันทกนิรขึ้นไปบนยอดเขา คร่ำครวญอยู่ช้านานในที่สุดได้ลองคลำดูตัวของจันทกนิร รู้สึกว่ายังอุ่นอยู่ก็คิดว่ายังมีชีวิตอยู่ จึงร้องฟ้องเทวดาขึ้นว่า ท้าวโลกบาลไม่มีหรือหายไปไหนหรือตายไปหมดแล้ว จึงไม่มาช่วยรักษาสามีของเรา จึงร้องถึงท้าวสักกเทวราช ต้องเสด็จจำแลงเป็นพราหมณ์ลงมาถือกณฐี (คนโท) นำมารด จันทกนิร พิชศรก็สิ้นไป ในขณะนั้น จันทกนิรกลับฟื้นขึ้น หายเป็นปกติ ต่างยินดี ไหว้ท้าวสักกเทวราช ท้าวสักกเทวราชก็ให้อิโวกาทสังฆสมณเฝ้าจากภูเขาจันทบรรพตส่งล้าไปในทางของมนุษย์อีก กนิร กนิรีทั้งสองก็รับอิโวกาและอยู่ด้วยกันเป็นสุขสวัสดิ์สืบไปแล (ได้ทราบว่าจันทกนิรขาดกนิรี สมเด็จพระเจ้าพาราณสีฯ อินทราชาฯ ได้ทรงนิพนธ์เป็นละครแบบดึกดำบรรพ์).

มนุษย์ธรรมที่ ๔

อันแก้วแหวนเงินทองสิ่งของต่าง ๆ ทุก ๆ คนคงต้องการของจริงของแท้ ไม่ต้องการของเทียมของปลอม แม้ถ้อยคำที่พูดกันก็เป็นเช่นเดียวกัน คือ ต้องการถ้อยคำที่จริง ไม่ต้องการฟังคำเท็จ เว้นไว้แต่จะพูดฟังกันเล่น เช่น เล่นนิทานเรื่องเท็จแข่งกัน ถ้าเป็นถ้อยคำที่พูดกันโดยปกติแล้ว ก็ต้องการถ้อยคำที่พูดกันตามความจริงทั้งนั้น ถ้าใครพูดเท็จอยู่เนื่อง ๆ จนเป็นที่จับได้แล้ว ถึงจะพูดจริงสักครั้งก็ไม่มีใครเชื่อ เหมือนนิทานเรื่องเด็กเลี้ยงแกะ ซึ่งชอบพูดหลอกคนว่าหมาป่ามากินลูกแกะ เพื่อให้คนแตกตื่นกันไปช่วย เห็นเป็นสนุก เมื่อพูดหลอกเขาอยู่อย่างนี้บ่อย ๆ ครั้นมีหมาป่ามากินลูกแกะจริง ๆ จึงวิ่งมาบอกเพื่อให้คนไปช่วยก็ไม่มีใครเชื่อ ต้องเสียลูกแกะไปเพราะโทษของมุสา

เรื่องเช่นนี้มีเล่าไว้ในนิทานชาดกทางพระพุทธศาสนามากเรื่อง เช่น เรื่องหนึ่งเล่าว่า มีหมอรักษาพิษผู้ขาดแคลนคนหนึ่ง ไม่ได้การรักษาอะไรในละแวกบ้าน จึงออกเดินเรื่อยไปถึงต้นไทรต้นหนึ่งใกล้ประตูบ้าน เห็นงูตัวหนึ่งกำลังนอนหลับโผล่ศีรษะออกมาทางคาบไม้ ในขณะนั้นมีเด็กกลุ่มหนึ่งกำลังเล่นกันอยู่ในที่นั้น หมอจึงคิดจะลงงูให้จับงูเพื่อให้งูกัดแล้วรักษาเอาค่าจ้าง จึงพูดแก่เด็กว่า เห็นลูกนกสาลิทานันไหมจับเอาซิ เด็กคนหนึ่งซึ่งเป็นเด็กฉลาดดองไปเห็นศีรษะที่คาบไม้ยังไม่รู้ว่าเป็นงู จึงปีนต้นไม้ขึ้นไปจับเข้าที่คอจึงรู้ว่าเป็นงู แต่ก็จับให้แน่นไม่ให้งูกลับศีรษะมากัดได้ แล้วเหวี่ยงไปโดยเร็ว งูนั้นปลิวไปตกที่คอของหมอเข้าพอดี พันคอของหมอนั้นกัดให้ล้มลงสิ้นชีวิตในที่นั้น เข้ากาชิตที่ว่า หมออุตายเพราะงู ให้ทุกข์แก่ท่านทุกชั้นถึงตัว

อีกชาดกหนึ่งเล่าว่า ครั้งหนึ่งได้มีการมหรสพครั้งใหญ่ในกรุงพาราณสี เป็นที่น่าตื่นเต้นยินดีในหมู่มนุษย์ ตลอดถึงเทวกัณเฑาะฏ ได้มีเทพบุตร ๔ องค์ประดับเทริดดอกไม้แดงทิพย์ มาชมมหรสพ หมู่มนุษย์เห็นเทริดนั้นซึ่งสวยงามงดงามและมีกลิ่นหอมตลบก็พากันร้องขอ เทพบุตรตอบว่า ดอกไม้ทิพย์เหล่านี้มีอาณูภาพมาก ควรเฉพาะแก่ทวยเทพ ไม่ควรแก่คนประพฤตชั่วในหมู่มนุษย์ แต่ว่าก็สมควรแก่มนุษย์ที่ประกอบด้วยคุณงามความดีเหมือนกัน ครั้นกล่าวนำร่วมกันอย่างนี้แล้ว เทพบุตร องค์ที่ ๑ กล่าวว่า คนใดไม่ลักของเขาด้วยกาย ทางวาจาก็ไม่พูดเท็จ โดยศรัทธาไม่มัวเมา คนนั้นควรประดับดอกแดงทิพย์ เทพบุตรองค์ที่ ๒ กล่าวว่า คนใดแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่ตกตวงทรัพย์ ด้วยวิธีหลอกลวง ได้บริโภครทรัพย์แล้วก็ไม่มัวเมา ชนนั้นควรประดับดอกแดงทิพย์ เทพบุตรองค์ที่ ๓ กล่าวว่า ชนใดมีจิตไม่เลื่องเร่ดั่งขมิ้นด้วยกามราคะ มีความเชื่อดังมั่นไม่หน่ายง่าย ไม่กินดี (อยู่ดี) แต่คนเดียว ชนนั้นควรประดับดอกแดงทิพย์ เทพบุตรองค์ที่ ๔ กล่าวว่า ชนใดไม่บริภาษตำราคนดีคนสงบทั้งต่อหน้าทั้งลับหลัง มีปกติพูดอย่างใดทำอย่างนั้น ชนนั้นควรประดับดอกแดงทิพย์

ฝ่ายบุโรหิตในนครนั้นได้ยินแล้วคิดว่า คุณเหล่านี้แม้สักข้อหนึ่งไม่มีอยู่ในตน แต่ว่าจักพูดประกาศว่ามีเพื่อว่าจักได้รับดอกไม้ทิพย์เหล่านี้มาประดับแล้วมหาชนจักได้นับถือยกย่อง จึงได้กล่าวแก่เทพบุตรทั้ง ๔ องค์โดยลำดับว่า ตนประกอบด้วยคุณเหล่านี้ ๆ เทพบุตรเหล่านั้นก็ถอดเทริดดอกแดงทิพย์ออกให้แก่บุโรหิต บุโรหิตก็รับมาสวมประดับที่ตนที่ละเทริดโดยลำดับ เทพบุตรทั้ง ๔ ครั้นให้ดอกไม้ทิพย์แก่บุโรหิตแล้วก็กลับไปสู่เทวโลก ครั้นเทพบุตรพากันไปแล้วก็เกิดความเจ็บปวดอย่างยิ่งที่ศีรษะของบุโรหิตเหมือนอย่างถูกบดด้วยหินอันคม เหมือนอย่างถูกบีบด้วยแผ่นเหล็ก บุโรหิตนั้นเจ็บปวดร้าวร้าวถึงเกลือกไปมา ร้องครวญครางด้วยเสียงอันดัง เมื่อมหาชนพากันถามว่าเป็นอะไร ก็บอกว่า ข้าพเจ้าพูดเท็จแก่เทพบุตรว่ามิคุณต่าง ๆ ขอเทริดดอกไม้นี้มาสวมช่วยถอดออกจากศีรษะที่ชนทั้งหลายพากันพยายามถอดก็ถอดออกไม่ได้ เหมือนอย่างถูกผูกไว้แน่นด้วยแผ่นเหล็ก จึงนำไปบ้าน

บุโรหิตร้องครวญครางอยู่ถึง ๗ วัน พระราชาจึงทรงปรึกษากับหมู่อำมาตย์ แล้วจัดให้มหรสพขึ้นใหม่ เพื่อให้เทพบุตรมาอีก เทพบุตรทั้งหลายก็พากันมา มหาชนก็นำพราหมณ์ทุศีลมา พราหมณ์นั้นก็อ้อนวอนขอชีวิต เทพบุตรเหล่านั้นก็กล่าวว่า ดอกไม้ทิพย์เหล่านี้ไม่ควรแก่ท่านซึ่งเป็นคนไม่ดี ท่านเข้าใจว่าจักลงเอยพินาศได้ จึงได้รับผลของมุสาวาทของตน แล้วได้กล่าวตำหนิบุโรหิตนั้นต่าง ๆ ในท่ามกลางมหาชน แล้วก็ถอดเทริดดอก กลับไปสู่สถานของตน ฝ่ายบุโรหิตก็หายจากความเจ็บปวด แต่ก็ได้รับความอัปยศเป็นอย่างมาก เพราะโทษของการอาชั้ยศด่าทอแห่งหน้าที่ทำชั่วแล้วจึงมุสาวาททำดีเพื่อจะได้ทิพย์บุพผาณ (เครื่องประดับดอกไม้ทิพย์) จากปากฟ้าซึ่งไม่ควรแก่คนชั่ว การพูดเท็จมีโทษดังเช่นเรื่องที่เล่าเป็นนิทานสุภาษิตสอนใจดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๔ ว่า

มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากกล่าวเท็จ เท็จหรือมุสาคือไม่เป็นความจริง กล่าวเท็จคือพูดไม่จริงหรือพูดปดเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิด เช่น ไม่รู้ไม่เห็นพูดว่ารู้ เห็น ไม่ได้ทำพูดว่าทำ หรือได้รู้เห็นได้ทำพูดปฏิเสธเสีย ไม่ใช่แต่พูดด้วยปากเท่านั้น เขียนหนังสือเท็จปดเขา หรือแสดงอาการให้เขาเข้าใจผิด เช่น เมื่อเขาถามว่าเห็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ไหม ความจริงก็เห็น แต่ลั่นศีรษะเพื่อให้เข้าใจว่าไม่เห็น เรียกว่ากล่าวเท็จหรือมุสาวาทเหมือนกัน การแสดงความเท็จนั้นมักใช้กันเป็นส่วนมาก จึงเรียกว่ามุสาวาท แต่ก็มีหลายถึงทุก ๆ วิธีที่ทำให้คนอื่นเข้าใจผิดจากความจริง เช่น ที่เรียกว่า

ปด ได้แก่มุสาวจ้ง ๆ เพื่อให้แตกกัน เพื่อหลอก เพื่อย่อยก เพื่อประจบสอพลอ เป็นต้น
ทนสบถสาบาน เพื่อให้เขาเชื่อในคำเท็จ

ทำมารยา เช่น ไม่เป็นอะไรแกลังทำเป็นใช้

ท่าเลศนัย เช่น ทำกลอุบายลงหลอกหรือล่อให้เขาตายใจให้เชื่อผิด ๆ หรือทำแยมพรายให้
เขาคิดต่อไปผิด ๆ

เสริมความ คือ ขยายให้มากไปกว่าความจริง เช่น คนที่ ๑ พูดเพียงว่า ไปเยี่ยมเพื่อนป่วย
คนที่ ๒ พูดต่อไปว่าเพื่อนคนนั้นป่วยมาก คนที่ ๓ พูดต่อไปอีกว่าเพื่อนคนนั้นป่วยมีอาการร่อแร่

อำความ คือ พูดไม่หมด เว้นความบางตอนไว้เสียเพื่อปกปิด เช่น กลับบ้านผิดเวลา ผู้ปกครอง
ถามว่าไปไหนมากก็ตอบว่าไปบ้านเพื่อน ไปบ้านเพื่อนจริงเหมือนกัน แต่ก็ได้พากันไปเที่ยวที่อื่น ๆ
อีกด้วย

มุสาวาททุกวิธีเช่นที่กล่าวนี้ มีโทษน้อย ปานกลางหรือมากตามระดับแห่งเรื่องที่มุสาวาจะก่อ
ให้เกิดขึ้นได้เพียงไรและเจตนา (ความจงใจ) แรงเท่าไร กิริยาที่ประกอบมุสาวาที่ใช้พยายามเท่าไร

เวรมณี คือ ความเว้นจากมุสาวาทุกอย่างเป็นศีลข้อที่ ๔ นี้ ถ้าเว้นด้วยตั้งใจรับศีลไว้ก่อน
เป็นสมาทานวิริติ ถ้าเว้นด้วยตั้งใจขึ้นเดี๋ยวนั้นเองในขณะที่พบโอกาสจะพูดเท็จได้เป็นสัมปัตตวิริติ
ถ้าเว้นได้จนเป็นปกตินิสัยจริง ๆ ก็เป็นสมุจเจตวิริติ

เมื่อรับศีลข้อนี้ไว้แล้ว ทำอย่างไรศีลจึงจะขาด ให้กำหนดมองดูลักษณะดังนี้ คือ จิตคิด
จะพูดให้ผิดไปจากความจริงทั้งรู้อยู่ มีความพยายามเกิดจากจิตนั้น และคนอื่นรู้เข้าใจความ เช่น
พูดกันด้วยภาษาไทยแก่คนที่รู้ภาษาไทย เขาฟังออกว่าพูดว่าอย่างไร หรือใช้กิริยาอันศิระะ เขาเห็นแล้ว
เข้าใจความประสงค์ว่าปฏิเสธ ใช้กิริยาพยักหน้า เขาก็เข้าใจว่ารับรอง ถ้าคนอื่นไม่รู้เข้าใจความ เหมือน
อย่างพูดด้วยภาษาไทยแก่คนที่ไม่รู้ภาษาไทย เขาฟังไม่รู้ว่าจะไร ศีลก็ยังไม่ขาด

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๔ อาศัยหลักยุดิธรรมและเมตตากฎาเช่นเดียวกับ
ข้ออื่น ๆ คือ ทุก ๆ คนปรารถนาจะได้รับความจริง ไม่ต้องการถูกหลอกลงด้วยความเท็จ จึงไม่ควร
จะกล่าวเท็จหลอกลงคนอื่นให้เข้าใจผิด เมื่อพูดอย่างยุดิธรรม ไม่ลำเอียงไปทางตนและทางผู้อื่น

ก็ต้องพูดอย่างนี้ แต่เมื่อพูดอย่างลำเอียงเข้ากับตน ก็ต้องพูดอีกอย่างหนึ่งว่าหลอกลวงเขาได้เป็นที่ แต่ถูกเขาหลอกลวงไม่ได้ อนึ่ง ทุก ๆ คนถ้ารักเมตตากรุณากันก็หลอกลวงกันไม่ลง แต่ทุก ๆ คนก็ควรจะรักเมตตาปรารถนาสุขต่อกัน กรุณาปรารถนาจะช่วยกันจากความทุกข์เดือดร้อนต่าง ๆ มิใช่หรือ ตัวเราเองก็ปรารถนาให้คนอื่นให้ความปรารถนาดีด้วยเมตตา ไม่ต้องการให้ใครมั่วร้าย ปรารถนาให้คนอื่นให้ความช่วยเหลือเมื่อทุกข์ ไม่ต้องการให้ใครก่อทุกข์เพิ่มทุกข์ให้มีใช้หรือ จึงไม่เป็นการสมควร หรือที่จะทำจิตใจให้มีเมตตากรุณาแก่ผู้อื่น เหมือนอย่างที่เราต้องการให้คนอื่นมีแก่ตน และคนที่มีจิตเมตตากรุณาต่อกันจะพูดมุสหาหลอกลวงกันไม่ได้หรือ นอกจากจะพูดความจริงที่ควรพูดแก่กัน พระพุทธเจ้าทรงมีพระกรุณาเที่ยงธรรมในสรรพสัตว์ จึงทรงบัญญัติศีลข้อนี้เพื่อให้เว้นจากมุสหา

ผู้ที่ตั้งใจรักษาวาจาตามศีลข้อนี้ควรเว้นจากมุสหาโดยตรงดังเช่นที่กล่าวแล้ว ควรเว้นจากมุสหาโดยอ้อมด้วย เช่น พูดล้อเสียด พูดเสียดแทง ประชดหรือด่า พูดสลับสับเหลวไหล เมื่อทำสัญญากันไว้แล้วก็รักษาสัญญา ไม่บิดพลิ้วทำให้เกิดสัญญา เมื่อให้สัตย์แก่กันไว้แล้วก็รักษาสัตย์ ไม่กลับสัตย์หรือเสียสัตย์ เมื่อรับคำแล้วไม่คืนคำ รวมความว่าให้รักษาสัจวาจา คือ ให้พูดจริงและให้ทำจริงดังพูด การพูดจริงนั้นง่ายกว่าพูดเท็จ เพราะไม่ต้องคิดประดิษฐ์เปลี่ยนแปลงเรื่องพูดตรงไปตามเรื่องเท่านั้น แต่การพูดเท็จต้องคิดประดิษฐ์เปลี่ยนแปลง ยากที่จะโกหกได้สนิท มักมีพิรุณให้จับได้ไม่เรื้อรัง แต่การทำจริงดังพูดอาจยากสำหรับคนที่ชอบพูดอะไรพลอย ๆ แต่ไม่ยากสำหรับคนที่ไตร่ตรองแล้วจึงพูด ใครก็ตามจะรักษาสัจวาจาได้ต้องมีธรรมที่คู่กันกับศีลข้อนี้ในจิตใจ คือ ความมีสัตย์

ธรรมคู่กับศีลข้อที่ ๔ คือ ความมีสัตย์ ได้แก่ มีความจริง ความตรง คนที่มีความจริง จะเป็นเด็กก็ตาม ผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมเป็นคนซื่อตรงต่อมิตรสหาย สวามีภักดีคือจงรักภักดีในเจ้าของตน มีความกตัญญูกตเวทีในท่านผู้มีคุณ มีความยุติธรรมหรือเที่ยงธรรม รู้จักผิดรู้จักถูก และว่าไปตามผิดตามถูกในบุคคลในเรื่องทั่วไป กล่าวโดยเฉพาะก็เป็นคนมีวาจาสัตย์ พูดเป็นที่เชื่อถือได้

ศีลคือมุสหาทา เวรมณี (เว้นจากกล่าวเท็จ) และธรรมคือความมีสัตย์นี้ จำเป็นแก่สังคมมนุษย์ทุกสังคม เป็นต้นว่าในระหว่างเพื่อน ในระหว่างสามีภรรยาหรือครอบครัวขึ้นไปจนถึงในระหว่างประเทศ เมื่อต่างมีศีลและธรรมคู่กันจึงอยู่ด้วยกันเป็นปกติเรียบร้อย เชื่อถือกันได้ ไว้วางใจกันได้ ผู้ปกครองประชาชนตั้งแต่อดีตกาลมาจนถึงปัจจุบันนี้ เมื่อรักษาศีลและธรรมคู่กันอยู่เป็นที่เชื่อถือได้ทั้งในประเทศทั้งต่างประเทศ คือภายในประเทศก็ไม่พูดหลอกลวงประชาชน รักษาสัตย์ต่อประชาชน สำหรับที่เกี่ยวกับต่างประเทศก็รักษาสัญญาที่ทำไว้ต่อกัน เป็นต้น พระมหากษัตริย์ตั้งแต่โบราณกาลมาปรากฏในเรื่องต่าง ๆ ว่า ได้ทรงรักษาวาจาสัตย์อย่างกวดขัน บางพระองค์แม้จะรับสั่งสั่ง พระโอรสออกไปก็ไม่ทรงคืนคำ ด้วยทรงถือเป็นพระราชธรรมว่า เป็นกษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ ดังนิทานชาดกเรื่องหนึ่งว่า

พระราชารองค์หนึ่งมีพระราชโอรสประสูติแต่พระอัครมเหสี ๒ พระองค์ มีพระนามว่า มหิสาสมุทรองค์หนึ่ง จันทกุมารองค์หนึ่ง พระอัครมเหสีสิ้นพระชนม์ พระราชาทรงตั้งพระอัครมเหสีขึ้นใหม่ พระนางประสูติพระราชโอรสองค์หนึ่งพระนามว่า สุริยกุมาร พระราชาทอดพระเนตรเห็นสุริยกุมารซึ่งประสูติใหม่ มีพระราชหฤทัยโสมนัสยินดี ตรัสแก่พระอัครมเหสีองค์ใหม่ว่า พระองค์พระราชทานพรแก่พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระนาง คือพระราชทานให้พระนางทูลขออะไรให้แก่พระราชโอรสของพระนางได้ตามปรารถนา พระนางจึงทูลขอราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสของพระนาง ในเวลาเมื่อพระราชโอรสคือสุริยกุมารนั้นทรงเจริญวัยขึ้นแล้ว

พระราชินีไม่อาจทรงปฏิเสธเพราะได้ตรัสพระราชทานพรไว้แล้ว จึงทรงส่งมหิสาสมุทรและจันทกุมาร ซึ่งประสูติแต่พระอัครมเหสีองค์แรก ให้ออกไปประทับอยู่ในป่า ทรงสั่งให้กลับมาเมื่อเอราลงมาถึงเมื่อพระองค์ทรงส่งกลับไปแล้ว พระกุมารทั้งสองกราบถวายบังคมลาพระราชบิดาจากปราสาท เสด็จดำเนินออกไป สุริยกุมารซึ่งพระราชมารดาทูลขอราชสมบัติให้ ทรงเห็นทรงทราบเรื่องนั้นแล้วเสด็จออกไปกับพระเชษฐาทั้งสอง พระกุมารทั้งสามได้เสด็จเข้าป่าหิมพานต์ (ป่ามีหิมะ) ได้หยุดพักในที่ไม้ไกลจากสระบัวแห่งหนึ่ง มหิสาสมุทรสั่งสุริยกุมารให้ไปที่สระ อาบ ตีมน้ำ แล้วให้ใช้ใบบัวทำกรวยใส่น้ำมา

สระนั้นมีผีเสื้อน้ำตนหนึ่งรักษายูอยู่ ผีเสื้อน้ำนั้นได้รับอนุญาตจากท้าวเวสสุวรรณ ให้จับคนที่ลงไปในสระกินได้ เว้นแต่คนที่รู้เทวธรรม ผีเสื้อน้ำได้จับคนที่ไม่รู้จักเสียเรื่อยมา สุริยกุมารก็ถูกจับและถูกถามถึงเทวธรรมเช่นเดียวกัน จึงตอบว่าพระจันทร์และพระอาทิตย์ชื่อว่าเทวธรรม ผีเสื้อน้ำกล่าวว่า ท่านไม่รู้เทวธรรม แล้วจับไปขังไว้ในที่อยู่ของตน มหิสาสมุทรเห็นสุริยกุมารชักช้า ก็ส่งจันทกุมารไปอีก จันทกุมารได้ถูกจับถามเช่นเดียวกัน ตอบว่าทิศทั้ง ๔ ชื่อว่า เทวธรรม จึงถูกขังไว้อีก

ฝ่ายมหิสาสมุทรเห็นจันทกุมารยังชักช้าอยู่อีก ก็คิดว่าน่าจะมีอันตราย จึงไปยังสระนั้นเอง ทรงตรวจดูเห็นแต่รอยลงไม่เห็นรอยขึ้น ก็ทรงทราบว่ามีผีเสื้อน้ำรักษา จึงทรงผูกสอดพระขรรค์ถือธนู ยืนระงอยอยู่ ผีเสื้อน้ำเห็นมหิสาสมุทรไม่ลงสระ จึงจำแลงเพศเป็นคนทำงานปามาชักชวนให้ลง มหิสาสมุทรเห็นแล้วก็รู้ว่าเป็นยักษ์ จึงถามว่าท่านจับน้องชายของเราไปหรือ จับไปเพราะเหตุอะไร จับทั้งหมดหรือเว้นใครบ้าง ยักษ์ก็ทูลรับว่าได้จับกุมารทั้งสองไป เพราะได้รับอนุญาตให้จับคนที่ลงสระนี้ทุกคน เว้นไว้แต่ผู้รู้เทวธรรมและตนต้องการเทวธรรม มหิสาสมุทรก็รับว่าจะกล่าวเทวธรรมให้ฟัง แต่จะต้องชำระกายให้สะอาดก่อน

www.library.go.th

ยักษ์ได้ปฏิบัติพระราชกฤมาให้สรงสนานเสวยน้ำเรียบร้ยแล้ว ได้นั่งเพื่อจะฟังเทวธรรม
ใกล้พระบาทกฤมา มหิสสาสกฤมาตรัสเตือนให้ฟังโดยเคารพแล้ว จึงกล่าวเทวธรรมดั่งมีคำแปลว่า
“คนดีทั้งหลายถึงพร้อมด้วยหิริ (ความละอายใจต่อความชั่ว) และโอตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อความ
ชั่ว) ตั้งอยู่ในธรรมอันขาว สงบแล้ว เรียกว่า “ผู้มีเทวธรรมในโลก” ยักษ์ได้สดับแล้วเลื่อมใส ก็กล่าว
ว่าจะคืนอนุชาให้องค์หนึ่ง จะให้น้องค์ไหนมา มหิสสาสกฤมาตรัสให้น้องค์เล็กมา ยักษ์จึงกล่าว
ติเตียนว่าพระกฤมารู้แต่เทวธรรมเท่านั้นแต่ไม่ประพฤติในเทวธรรม เพราะควรที่จะให้น่าอนุชา
องค์โตมาจึงจะชื่อว่าทำความนับถือคนที่เจริญ มหิสสาสกฤมาตรัสว่า ทรงรู้เทวธรรมและประพฤติ
ด้วยแล้วก็ตรัสเล่าเรื่องให้ยักษ์ฟังมีความว่า พระองค์ ๒ พี่น้องต้องเข้าป่าก็เพราะอนุชาของค์เล็ก
พระราชบิดาประทานพรแก่อนุชาของค์เล็ก แต่มิได้ประทานพรแก่พระองค์ทั้งสอง เมื่อพระมารดา
เลี้ยงทูลขอราชสมบัติให้แก่อนุชาของค์เล็กซึ่งเป็นโอรสของพระนาง พระราชบิดาก็จำต้องทรงอนุญาต
เพราะได้ทรงล้นพระวาจาไว้แล้ว และก็ต้องทรงอนุญาตอรัญวาส (การอยู่ป่า) แก่พระองค์ทั้งสอง
ฝ่ายอนุชาของค์เล็กไม่ยอมกลับขอมาดด้วย ฉะนั้น เมื่อพระองค์กล่าวว่า อนุชาของค์เล็กถูกยักษ์ตนหนึ่ง
กินเสียในป่าแล้วใครเล่าจักเชื่อถือ ฉะนั้น พระองค์จึงให้น่าอนุชาของค์เล็กมา เพื่อมิให้เป็นทีที่ฟังตำหนิ
ติเตียนได้ ยักษ์ได้ฟังเหตุผลมีความเลื่อมใส จึงคืนอนุชาให้ทั้งสององค์ ต่อมาเมื่อพระราชบิดา
สิ้นพระชนม์ มหิสสาสกฤมาจึงกลับมาทรงรับราชสมบัติในกรุงพาราณสี ประทานตำแหน่งอุปราช
แก่จันทกฤมา ประทานตำแหน่งเสนาบดีแก่สุริยกฤมา และได้ทรงนำยักษ์ซึ่งได้กลับตัวเป็นผู้มีศีล
ไม่ดุร้ายเยี่ยงยักษ์ทั้งหลายแล้วมาบำรุงไว้ในบ้านเมืองให้เป็นสุขสืบไป.

มนุษย์ธรรมที่ ๕

อันน้ำดื่มธรรมดาเพื่อแก้กระหาย เป็นสิ่งจำเป็นแก่ร่างกาย แต่น้ำดื่มอีกชนิดหนึ่งไม่ใช่เพื่อแก้กระหาย ไม่เป็นสิ่งจำเป็นต้องหัดดื่ม เมื่อดื่มติด ๆ เรื่อย ๆ ไปจนติดเข้าแล้วก็ทำให้กระหาย ทำให้เหมือนเป็นของจำเป็น ที่แรกคนดื่ม น้ำ ครั้นหนัก ๆ เข้าน้ำกลับดื่มคน พุดอย่างสามัญพึง่าย ๆ ว่า ที่ต้นคนกินน้ำ ที่หลังน้ำกินคน อันน้ำกินคนนี่ก็คือน้ำเมา เป็นของกลั่นเรียกว่าสุรา เป็นของคองเรียกว่าเมรัย มีชนิดต่าง ๆ คนรู้จักดื่มน้ำเมามาแต่สมัยดึกดำบรรพ์ จะกล่าวว่าตั้งแต่ก่อนพระอินทร์เกิดก็ได้ ที่กล่าวดังนี้เพราะมีเรื่องที่ท่านแต่งแสดงไว้ว่า

เมื่อมหามานพทำกรรมดั่งมาในมนุษย์โลก ไปเกิดในเทวโลกเป็นท้าวสักกเทวราชคือพระอินทร์นั้น เทวโลกที่พระอินทร์ไปเกิดมีเทพเจ้าพวกหนึ่งครอบครองเป็นเจ้าถิ่นอยู่ก่อน เทพเจ้าถิ่นเห็นพระอินทร์กับบริวารเป็นอาคันตุกะมาก็เตรียมน้ำดื่มมีกลิ่นหอมเพื่อเลี้ยงต้อนรับ ในขณะที่ประชุมเลี้ยงต้อนรับ พระอินทร์ได้ให้สัญญาแก่บริษัของตนไม่ให้ดื่ม ให้แสดงเพียงอาการเหมือนดื่ม เทพเจ้าถิ่นจึงพากันดื่มฝ่ายเดียว พากันเมาอนหมดสติ พระอินทร์และเทพบริวารก็ช่วยจับเทพเจ้าถิ่นเหวี่ยงทิ้งไปยังเชิงเขาสิเนรุ พวกเทพเจ้าถิ่นเมื่อถูกจับเหวี่ยงตกลงไปสร้างเมากลับพื้นดินสดชื่นแล้ว ก็กล่าวแก่กันว่าพวกเราไม่ดื่มสุราอีกแล้ว จึงเกิดขึ้นชื่อขึ้นว่าอสุระ เพราะกล่าวว่าไม่ดื่มสุรา แต่เข้าไปเพราะเมาจนเสียเมืองไปต้องสร้างอสุรภาพขึ้นใหม่ นับแต่นั้นมา หมู่เทพบนยอดเขาสิเนรุมีพระอินทร์เป็นประมุข และหมู่อสุรเทพที่เชิงเขาสิเนรุได้ทำสงครามขับเคี่ยวกันอยู่เนื่อง ๆ แต่เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถอยเข้าเมืองของตน อีกฝ่ายหนึ่งก็ตามเข้าไปไม่ได้ เมืองทั้งสองจึงเรียกว่าอยุชนบูรคืออยุชยาใครรบไม่ได้ ตีไม่แตก

เรื่องนี้บางท่านเห็นว่ามิได้ทางตำนานของอินเดียโบราณอยู่บ้าง (ไม่ใช่พระพุทธรูปศาสนา) นำมาเล่าเพียงเพื่อให้ทราบเรื่องเก่า ๆ มีคติเกี่ยวกับน้ำเมาอยู่บ้างว่า เรื่องน้ำเมามีมาเก่าแก่และมากมายจนเสียบ้านเสียเมืองมาแล้ว

เรื่องเช่นนี้ในศาสนาอื่นก็มีเล่าไว้ เช่น คัมภีร์หนึ่งเล่าว่า โนอาห์ทำไร่องุ่นและดื่มสุราองุ่นมาตั้งแต่สมัยหลังจากน้ำท่วมโลกไม่กี่ร้อยปี

อีกคัมภีร์หนึ่ง เมื่อเทวดาพากันเลื่อมฤทธิ์เพราะถูกพระฤๅษีผู้มีนามว่าทิวราสสาปก็ดื่ม น้ำอมฤต เรื่องมีว่าพระอินทร์ทรงช้างไวยราพตไปในวิถียาอากาศ พบฤๅษีทิวราสซึ่งถือพวงมาลัยดอกไม้อสุรคือนางฟ้าองค์หนึ่งถวาย พระฤๅษียื่นถวายพระอินทร์ ท้าวเธอรับมาพาดบนศีรษะช้าง

ช้างสุดกลั่นดอกไม้ซึ่งอวลอบแรงหนักหนาทำให้เป็นบาดลั้ง จึงพาดวงเอื้อมจับพวงดอกไม้จาก
ตระพองขว้างลงเหยียบย่ำ พระฤทธิทราบแล้วโกรธว่าพระอินทร์ดูหมิ่น จึงสาปให้เสื่อมฤทธิ์และให้พ่ายแพ้
แก่หมู่อสูร นับแต่นั้นมาพระอินทร์และเทพบริวารก็อ่อนฤทธิ์ไม่มีใครชนะหมู่อสูร พวกกันอยู่ไม่เป็นสุข
ก็พากันไปเฝ้าพระนารายณ์ขอให้ช่วย พระนารายณ์ก็แนะนำบายให้ทวยเทพไปชวนเลิกลยุทธ์สงคราม
กับหมู่อสูร ผูกพันไมตรีร่วมกันตั้งพิธีกวนสมุทร หมูเทพก็ปฏิบัติตาม ไปชวนอสูรเลิกรบและชวนไป
เก็บไอศโณยกลงไปในเกษียรสมุทร (ทะเลน่านม) เอาภูเขามาเป็นไม้กวน เอาพญานาคมาเป็นเชือก
พระนารายณ์มาช่วยพิธี ปันหน้าที่ให้หมู่อสูรถือทางศีรษะนาค ให้หมูเทพถือทางหางนาค
พระนารายณ์เองอวตาร (แบ่งภาคลงมา) เป็นเตาลงโปรองรับภูเขาคือเป็นไม้กวน เมื่อช่วยกันกวน หมู
อสูรอยู่ทางศีรษะนาคก็ถูกไฟที่พุ่งจากนาคเผาเผาจนอ่อนฤทธิ์ลงไป หมูเทพอยู่ทางหางนาคก็ถือ
อย่างสลาย ครั้นกวนสมุทรได้ก็เกิดสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งสุราและอมฤต (น้ำที่กินแล้วไม่ตาย) ในที่สุด
ทวยเทพซึ่งดื่มน้ำอมฤตได้ก่อนจนหมดจึงกลับคืนฤทธิ์ และได้ชื่อว่าอมร (ผู้ไม่ตาย)

เรื่องเหล่านี้ไม่ใช่พระพุทธศาสนา เห็นมีเรื่องเกี่ยวกับน้ำเมาจึงนำมาเล่าไว้เพื่อแสดงว่าคนใน
ทุก ๆ ส่วนของโลกเชื่อว่าสุราได้เกิดมีมานานตั้งแต่สมัยนิยาย

ในชาดกก็มีเล่าไว้ด้วยเหมือนกันว่า ในอดีตกาลนานนักแล้ว มีพรานป่าคนหนึ่งชื่อสระ ได้
เข้าป่าหิมพานต์มาถึงต้นไม้ต้นหนึ่ง ต้นไม้นั้นค่าคบแยกออกเป็น ๓ ในที่สูงขนาดชั่วบุรุษ ในระหว่าง
ค่าคบทั้ง ๓ มีเป็นบ่อขนาดเล็ก ในฤดูฝนมีน้ำขังเต็ม และมีผลสมอ มะขามป้อม และพริกตกกลงไป
รวมอยู่จากต้นที่เกิดอยู่โดยรอบ มีหมูนกแซกเต่าจิกข้าวสาละที่เกิดขึ้นในที่ไม้ใกล้กันมาทำตกลงไป
ผสมอยู่ด้วย เมื่อถูกแดดเผาน้ำนั้นก็แปรสมสีสีแดง หมูสัตว์มีนกล้วนเป็นต้นตมเข้าไปแล้วก็พากันเมาตก
อยู่ที่โคนต้นไม้ สร้างเมาแล้วจึงพากันบินไปได้ นายพรานสระเห็นดังนั้น เห็นว่าไม่เป็นพิษจึงลงดื่ม
ดูบ้าง ดื่มเข้าไปแล้วก็เมาและอยากบริโภคเนื้อ จึงฆ่าสัตว์มีนกล้วนเป็นต้น ตมเมาตกลงบึงบริโภคกับน้ำเมา
ครั้นเมาแล้วก็พอรำช้ารับรองชวนดาบสรูปหนึ่งชื่อว่าวรุณะให้ลงดื่มดูบ้าง ก็พากันดื่มจนเมามา
ยไปทั้งคู่ แล้วนำมาแพร่หลายในบ้านเมือง ต่อมาก็คิดวิธีทำน้ำเมาขึ้น และได้เริ่มเรียกชื่อว่าสุรา หรือวรุณี
ตามชื่อของนายพรานสระและดาบสวรุณะ แต่เมื่อดูตามศัพท์ สุรา แปลว่า กล้า อาจหมายความว่า
เพราะดื่มแล้วทำให้ใจกล้าทะลุก็ได้ และวรุณีอาจหมายถึงวรุณคือฝน เพราะตามเรื่องนั้นเกิดจาก
น้ำฝนตกลงซึ่งหมักดองกับสิ่งต่าง ๆ ในค่าคบไม้ก็ได้

น้ำเมานี้เป็นสิ่งที่ชาวโลกมิใช่น้อยมักจะโปรตปราน เมื่อมีงานรื่นเริงอะไรก็มักจะทิ้งไม่ได้ ถ้าขาดไปมักจะบ่นว่าแห้งแล้งเจิบเหงา บางแห่งมีจัดงานเทศกาลดื่มสุราก็ดี แต่บัณฑิตทั้งหลายในโลกตั้งแต่โบราณกาลมาจนถึงปัจจุบันไม่สรรเสริญยกย่องการดื่มสุรว่าเป็นของดี มีแต่แสดงโทษไว้ต่าง ๆ โดยตรงบ้างทางอ้อมบ้าง โดยตรงนั้น เช่น แสดงว่าการดื่มน้ำเมาเป็นอบายมุข และชี้โทษไว้ ๖ สถาน คือ เสียทรัพย์ ก่อการทะเลาะวิวาท เกิดโรค ต้องดิ้นรน ไม่รู้จักอาย ทอนกำลังปัญญา ส่วนโดยอ้อมนั้น เช่น ที่ผูกเป็นนิทานไว้ต่าง ๆ ดังเรื่องกำเนิดสุราในทางตะวันตก ว่าได้มีเทวดาองค์หนึ่งไปพบต้นองุ่นเข้าก็มีความพอใจจึงนำมา ที่แรกเมื่อนำมานั้นปลูกลงในห้วยกะโหลกนก ต้นองุ่นโตเร็วเต็มห้วยกะโหลกนกต้องเปลี่ยนไปปลูกในห้วยกะโหลกลา แล้วต้องเปลี่ยนไปปลูกในห้วยกะโหลกเสือ ตามนิทานนี้ เข้าใจความหมายว่า ดื่มเหล้า (องุ่น) ที่แรกรื่นเริงอย่างนก มากเข้าอีกก็โง่ซิมเซาอย่างลา มากเข้าอีกก็ดูร้ายอย่างเสือ

ส่วนอีกเรื่องหนึ่งแสดงกันมาว่า สุราผสมด้วยเลือดของสัตว์หลายชนิด คือ เลือดคน เลือดสุนัข เลือดเสือ เลือดหมู เลือดงู และเมื่อดื่มเข้าไปแล้วทำให้พุดมาก คณะของสนุกอย่างนก ทำให้เอะอะอย่างสุนัข ทำให้ดูร้ายอาละวาดอย่างเสือ ทำให้เดินเปะปะไม่ตรงอย่างงูเลื้อย ทำให้หมดสตินอนซมอย่างหมู

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโทษของสุราโดยตรงดังกล่าวแล้ว เพราะการดื่มสุรากับทั้งเมรัยอันรวมเรียกว่าน้ำเมา เป็นฐานะคือที่ตั้งของความประมาท ฉะนั้น จึงทรงบัญญัติศีลข้อที่ ๕ ว่า

สุราเมรัยมชฺชปมาทฏฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท น้ำเมาเป็นของต้อง เช่น น้ำตาลเมาต่าง ๆ ชื่อเมรัย เมรัยนั้นกลั่นอีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้เข้มข้นขึ้น เช่น เหล้าต่าง ๆ ชื่อสุรา สุราเมรัยนี้เป็นของทำให้ผู้อื่นดื่มแล้วเมาเสียสติอารมณ์ แปรปกติของคนที่เป็นคนดีให้ซั่วไปได้ จนถึงกิริยาอาการที่ไม่ดี ซึ่งในเวลาปกติทำไม่ได้ แต่ครั้นเมาแล้วก็ทำแทบจะทุกอย่าง น้ำเมาจึงได้ชื่อว่าเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ความเว้นจากดื่มน้ำเมาเรียกว่าเวรมณี หรือวีรติ เป็นตัวศีลในข้อนี้ วีรติ มี ๓ เหมือนกับข้ออื่น ๆ คือเว้นด้วยตั้งใจว่าจะเว้นมาก่อนด้วยวิธีรับศีล หรือคิดตั้งใจด้วยตนเอง เรียกว่าสมาทานวีรติ (เว้นด้วยการสมาทาน) ไม่ได้ตั้งใจว่าจะเว้นมาก่อน เมื่อไปพบน้ำเมาที่อาจจะดื่มได้แต่ดื่มน้ำไม่ได้ดื่ม เรียกว่าสัมปัตตวีรติ (เว้นจากวัตถุอันถึงเข้า)

ถ้าเว้นได้เด็ดขาดจริง ๆ จัดเป็นสมุจเฉตวิริติ (เว้นด้วยตัดขาด) วิริติข้อใดข้อหนึ่งมีขึ้นเมื่อใด ศิลกก็มีขึ้นเมื่อนั้น วิริติขาดเมื่อใด ศิลกก็ขาดเมื่อนั้น ลักษณะสำหรับตัดสินว่าศิลปะขาดนั้น คือ ๑. เป็นน้ำเมา มีสุรา เป็นต้น ๒. จิตใคร่จะดื่ม ๓. พยายามคือทำการดื่ม ๔. ดื่มน้ำเมานั้นให้ไหลลงง่าคอเข้าไป

อนึ่ง ห้ามน้ำเมาเพราะเป็นของทำให้เมาประมาท จึงห้ามตลอดถึงของทำให้เมาเช่นเดียวกัน ชนิดอื่น มีผืนกัญชา เป็นต้นด้วย

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศิลปะข้อที่ ๕ นี้โดยตรง เพื่อมิให้เมาประมาทเป็นหลัก คนเราที่เป็นคนธรรมดาสามัญ โดยปกติก็ประมาทกันอยู่แล้ว เพราะมักขาดสติมากบ้างน้อยบ้าง ต้องระมัดระวังกันอยู่เสมอ จนถึงมีภายิตเป็นต้นว่า “สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง” “ความผิดพลาดเป็นเรื่องของมนุษย์” “คนที่ไม่เคยทำอะไรผิดคือคนที่ไม่เคยทำอะไรเลย” ฉะนั้น เมื่อเพิ่มเติมน้ำเมาให้เมาประมาทยิ่งขึ้น ก็ยิ่งทำให้ผิดมากขึ้น เพราะคนที่เมาประมาทเป็นคนขาดสติ (ความระลึกได้) ขาดสัมปชัญญะ (ความรู้ตัว) อาจผิดคิดได้ทุกข้อ อาจทำชั่วทำได้ทุกอย่าง และเมื่อประมาทเสียแล้วก็เป็นคนหลงอย่างเต็มที่ ไม่รู้จักเหตุผลควรไม่ควร ไม่รู้จักดีชั่วผิดถูก จะพูดจะแจ้งอะไรกับคนกำลังเมาหาได้ไม่ คนเมาประมาทจึงเป็นผู้ที่ควรเมตตากรุณาหรือควรสงสารเหมือนคนตกน้ำที่ทั้งตัวเองลงไป ช่วยตัวเองก็ไม่ได้ ใครช่วยก็ไม่ได้อ หรือเหมือนดื่มยาพิษฆ่าตนเอง ทั้งที่ไม่เห็นว่าเป็นยาพิษ จึงดื่มอย่างสนุกสนานรื่นเริง ใครบอกว่ายายาพิษก็ไม่เชื่อ แต่เห็นเหมือนน้ำอมฤตของเทวดา เพราะดื่มแล้วทำใหู้กอาจ ให้ราเริง ไม่มีทุกข์ ไม่มีกลัว แต่หาจริงไม่ เพราะสิ่งที่ทำให้ฤทธิ์สุราของคนเมาเสื่อมได้ตินั้นคือความกลัว คนเมาอาละวาดเมื่อประสบเหตุอะไรที่ทำให้เกิดรู้สึกกลัวขึ้นได้แล้วความเมาก็เสื่อม เว้นแต่จะเมาจนสลบไสล ซึ่งก็หมดฤทธิ์ที่จะอาละวาดอะไรได้ คนเมาอาละวาดเมื่อไปทำร้ายใครเข้ามักรู้จักหลบหนี เพราะเกิดรู้สึกกลัวผิตขึ้นแล้ว ความเมาจึงแพ้ความกลัว มิใช่ชนะความกลัวที่ว่าทำให้กล้านั้นไม่ใช่ความกล้าเป็นความเมาต่างหาก เหมือนอย่างทีพูดกันว่า เห็นช้างเท่าหมู ก็เป็นเรื่องของความเมาที่แก่กล้าอันจะพาให้พินาศ เว้นไว้แต่ช้างจะเล็ดลงมาเท่าหมูได้จริง ๆ โดยมากความรู้สึกลัวกลัวทำลายฤทธิ์เมาให้เสื่อมมักมาซ้ำเกินไป เพราะมักมาในเมื่อคนเมาไปทำผิดเสียแล้วต่างจากคนไม่เมา เพราะความรู้สึกลัวกลัวผิตเกิดได้ง่ายกว่ามากนัก คนไม่เมาจึงรักษาตัวได้ดีกว่ามาก

อีกอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่าศิลปะนั้น โดยตรงคือปกติกาย ปกติวาจา ปกติใจ คือความที่มกาย วาจา ใจ เป็นปกติ ได้แก่ ระเบียบเรียบร้อย เมื่อดื่มน้ำเมาเข้าไป เมาประมาทขึ้นเมื่อใดก็เสียปกติกาย วาจา ใจ เมื่อนั้น เพราะน้ำเมาทำให้กายของคนเมา วาจาของคนเมา ใจของคนเมา เสียปกติ ถึงจะ

ยังมีได้ไปประพาศพิศดารข้ออื่น ๆ แต่ศิลปะทางใจคือความมีใจเป็นปกติเรียบร้อยก็เสียไป คนเมาที่พูดว่าใจดีไม่เมานั้น ถ้าเป็นความจริงก็ไม่ใช่คนเมา ถ้าเป็นคนเมา คำที่พูดเช่นนั้นก็พูดไปตามความเมาเท่านั้น

ธรรมคู่กับศิลปะข้อที่ ๕ คือ ความมีสติรอบคอบ ตรงกันข้ามกับความประมาท สติคือความระลึกรู้คิดขึ้นได้ ประกอบกับสัมปชัญญะ ความรู้ตัว สติต้องมีสัมปชัญญะอยู่ด้วยจึงเป็นสติที่ถูกต้อง เช่น เมื่อกำลังเดินอยู่ในถนน นึกถึงบทเรียนจนลืมตัวว่ากำลังเดินอยู่ในถนน ถึงจะนึกถึงบทเรียนได้ก็ไม่ใช่สติ เมื่อรู้ตัวอยู่ว่ากำลังเดินอยู่ในถนนและระลึกได้ว่าจะเดินอย่างไรจะหลีกเลี่ยงหรืออย่างไรจึงเป็นสติ คนเราทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต้องทำต้องพูดอยู่ทุก ๆ วัน เด็กหรือผู้ใหญ่ที่มีสติ เมื่อทำอะไรพูดอะไรไปแล้ว ก็ระลึกได้ว่าได้ทำหรือพูดอะไรผิดหรือถูก เรียบร้อยหรือไม่เรียบร้อย เป็นต้น จะทำอะไรพูดอะไรก็มีความระลึกรู้คิดก่อนว่าดีหรือไม่ดี อย่างที่โบราณสอนให้นับสิบก่อน คือให้นึกให้รอบคอบก่อนนั่นเอง ในขณะที่กำลังทำกำลังพูดก็รู้ตัวอยู่เสมอ ไม่ลืมหลงในเรื่องที่ทำที่พูดไม่ลืมตัวไม่เลอะตัว บางคนมีปัญญาความรู้ดี แต่ขาดสติ ทำพูดอะไรผิดพลาดได้ อย่างที่กล่าวกันว่า ฉลาดแต่ไม่เฉลียว จึงสมควรหัดให้มีสติรอบคอบ เพราะทุก ๆ คนทั้งเด็กและผู้ใหญ่อาจทำสติได้ วิธีหัด เช่น

๑. หัดนึกย้อนหลัง เป็นการฝึกความกำหนดจดจำ

๒. หัดนึกให้ได้ก่อนที่จะทำอะไรพูดอะไร

๓. หัดนึกให้ได้ก่อนที่จะโกรธใคร มิใช่โกรธเสียก่อนจนหายโกรธแล้วจึงนึกได้

๔. หัดให้มีความรู้ตัวอยู่ในเรื่องที่กำลังทำกำลังพูดตลอดถึงกำลังคิดอยู่เสมอ ไม่ปล่อยให้ลืมตัว เลอะตัว

๕. หัดให้มีความยับยั้งในการที่ไม่ควรทำ ไม่ควรพูด ไม่ควรคิด ให้มีอุทสาหะในการที่ควรอันตรงกันข้าม

การหัดทำสติ เมื่อหัดอยู่เสมอสติจักเกิดมีทวีขึ้นตามลำดับ จนถึงเป็นสติรอบคอบ ถ้าไม่หัดทำ จะให้มีสติขึ้นเองนั้นเป็นการยากที่จะมีสติพอใช้ เหมือนอย่างเมื่อประสงคิให้ร่างกายมีอนามัยดีก็ต้องทำกายบริหารให้ควรกัน.

ปฏิกภาพ - ปกติสุข

ข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ประเภทหนึ่ง คนมักจะอ่านไม่ปล่อยให้ผ่านไป แต่ไม่มีใครอยากเป็นข่าว คือข่าวฆาตกรรม ข่าวโจรกรรม ข่าวเกี่ยวกับผิดศีลข้อที่ ๓ ข่าวหลอกหลวง ข่าวคนเมาเกาะอาละวาด เป็นต้น คนที่เป็นตัวการในข่าวล้วนเป็นคนกวนบ้านกวนเมืองให้เดือดร้อน ใครประพฤติก่อกรรมอย่างนั้น ถึงไม่ปรากฏเป็นข่าว ก็ทำเชิญให้เดือดร้อนเช่นเดียวกัน ในบ้านทุกบ้านมีใครก่อกรรมทำเข็ญเช่นนั้นเข้าสักคน ก็พากันเดือดร้อนไปหมด จนอาจถึงบ้านแตกสาแหรกขาด และเมื่อทำให้เดือดร้อนถึงส่วนรวมก็เป็นการบ่อนทำลายความสงบสุขของเมืองคือประเทศชาติ คนที่เป็นตัวการก่อความเดือดร้อนดังกล่าวมิใช่ใครที่ไหน คือแต่ละคนที่ประพฤติผิดศีล ๕ นั้นเอง ใครอยากเป็นตัวข่าวในเรื่องเช่นนี้บ้าง ถ้าไม่อยากก็อย่าประพฤติให้ผิดศีล ๕ และต้องคอยหลบหลีกคนที่ประพฤติผิดศีล ๕ ให้ดีด้วย เพราะเมื่อตนเองไม่ทำแก่เขา เขาอาจจะคิดทำแค้นก็ได้ จึงต้องไม่ประมาทระมัดระวังตนเองให้ปลอดภัย เพราะภัยอันตรายอันเป็นเครื่องทำลายความปกติสุขทุกอย่างเกิดจากคนไม่มีศีลทั้งนั้น ในด้านตรงกันข้ามความปกติสุขทุกอย่างเกิดจากคนมีศีล เหมือนอย่างในบ้านทุกบ้านอยู่กันเป็นปกติสุขเรียบร้อย (ไม่เกิดวิกฤตการณ์ตรงกันข้ามกับปกติการณ์หรือปกติการณ์) ในเมื่อไม่มีใครบันดาลโทษะทำร้ายใคร จนถึงไม่มีใครตีฆ่าอะไรอะอาละวาด ฉะนั้น ศีลจึงจำเป็นเพื่อความปกติสุขเรียบร้อยแก่ทุกคน

อย่างจะมีผู้เข้าใจว่า ศีลเป็นข้อห้ามข้อบังคับทางพระศาสนาที่ต้องรับจากพระ เป็นข้อห้ามที่ผิดปกติวิสัยไม่อาจจะทำได้

อันที่จริง ศีลคือปฏิกภาพ ความเป็นปกติของคนคือโดยปกติคนเราก็ไม่ได้ฆ่าใคร ไม่ลักขโมยใคร จนถึงตีน้ำเมาก็ยังไม่เป็น ต่อเมื่อเกิดโลภอยากได้ขึ้นมา บันดาลโทษะขึ้นมา มัวเมาหลงใหลขึ้นมา จนถึงยังใจไว้อยู่จึงทำลงไป บางอย่างก็ตั้งตัด เหมือนอย่างตีน้ำเมา เมื่อจิตใจยังเป็นปกติก็อยู่ยังไม่โลภโกรธหลง หรือเมื่อโลภโกรธหลงสงบลงแล้ว ก็ไม่มีใครทำลงไปได้ ฉะนั้น ศีลจึงเป็นตัวปฏิกภาพของคนโดยแท้แต่คนโดยมากมักควบคุมตนเองไว้ไม่ได้ ยังใจไว้อยู่ จึงรักษาปฏิกภาพของตนไว้ไม่ได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลเป็นขอบเขตของความประพฤติไว้ เพื่อช่วยให้คนรักษาปฏิกภาพของตนไว้นั่นเอง ส่วนที่ต้องรับจากพระนั้นก็เพียงวิธีชักนำอย่างหนึ่ง เพราะโดยตรงศีลนั้นต้องรับจากใจของตนเอง คือ ใจของตนเองต้องเกิดวิริยัตถ์ทั้ง ๓ ข้อใดข้อหนึ่งขึ้นจึงจะเกิดเป็นศีล เพื่อทบทวนความจำ จะนำวิริยัตถ์ทั้ง ๓ มากล่าวไว้อีกครั้งหนึ่ง คือ

๑. สัมปัตตวิริติ ความเว้นได้ในทันทีที่เผชิญหน้ากับวัตถุ

๒. สมาทานวิริติ ความเว้นได้ด้วยตั้งใจถือศีลไว้

๓. สมุจเฉทวิริติ ความเว้นได้เด็ดขาดทีเดียว

เมื่อใจมีวิริติขึ้น ก็มีศีลขึ้นทันที คำว่าใจมีวิริติมิได้หมายความว่าต้องคิดว่าเราจะเว้น ๆ อยู่ทุกวินาที แต่หมายความว่าคิดตั้งใจไว้ จะรับจากพระมาตั้งใจไว้ก็ได้ จะตั้งใจด้วยตนเองก็ได้ ในเวลาไหนก็ได้ เมื่อคิดตั้งใจไว้แล้วจะทำพฤติกรรมอะไรที่ไม่ผิดข้อห้ามที่ให้เว้นนั้นแล้วก็ได้ทั้งนั้น และจะตื่นอยู่หรือหลับไป ศีลก็มีอยู่ทุกเวลา

ส่วนที่ว่าเป็นข้อห้ามที่ผิดปกตวิสัยนั้น เป็นการว่าที่ผิดเพราะศีลเป็นข้อห้ามเพื่อรักษาปกติภาพของคนดังกล่าวแล้วจึงถูกต้องกับปกติวิสัยอย่างที่สุด ถ้าจะแย้งว่าคนสามัญทุกคนก็ต้องมีโลกโกรธหลงอยู่ด้วยกัน จึงไม่อาจปฏิบัติได้ ข้อยกเว้นนี้ถ้าคิดสักหน่อยก็จะเห็นว่าแย้งไม่ถูก พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลก็เพื่อให้คนสามัญนั้นแหละรักษา ถ้าไม่มีคนสามัญดังกล่าวแล้ว พระพุทธเจ้าก็ไม่ต้องทรงบัญญัติศีลข้อไหน ๆ ขึ้นเลยและเมื่อใครอยากได้ขึ้นมา โกรธขึ้นมา ก็ทำร้ายเขา ลักของเขา เป็นต้น จะอยู่กันได้อย่างไร ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลขึ้นไว้ควบคุมความประพฤติของคนให้อยู่ในขอบเขตที่ดี มิให้เบียดเบียนกันให้เดือดร้อน เป็นการคุ้มครองปกติภาพของทุก ๆ คน เพื่อได้อยู่ด้วยกันเป็นปกติสุข เมื่อคนรักษาศีลตลอดไปถึงสัตว์ดิรัจฉาน คือเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตตลอดถึงในสัตว์ดิรัจฉาน ก็เชื่อว่าได้แผ่ความปกติสุขให้กว้างออกไปถึงในสัตว์ดิรัจฉานทั่วไปด้วย เรียกว่าเป็นการให้อภัยทานแก่สัตว์ทั่วไป

มีปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่มิใช่น้อยว่า พระพุทธเจ้าทรงห้ามมิให้ฆ่าสัตว์ แต่ทำไมจึงไม่ทรงห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์ เมื่อบริโภคเนื้อสัตว์ได้ก็ต้องมีการฆ่าสัตว์ ไม่เป็นอันอำนวยการให้ฆ่าสัตว์โดยอ้อมหรือ ในการเฉลยปัญหานี้ ควรแสดงข้อที่เป็นมูลฐานก่อนว่า การทำอะไรแก่สัตว์ที่ตายแล้วจะบริโภคก็ตาม จะนำไปเผาไปฝังก็ตาม ไม่เป็นปาณาติบาตคือฆ่าสัตว์ เพราะไม่เป็นการทำร้ายแก่ร่างที่ปราศจากชีวิตแล้ว ไม่มีภาวะเป็นสัตว์มีชีวิตเหลืออยู่

เมื่อได้ความจริงชัดเจนดังนี้แล้ว จึงมาถึงปัญหาว่า ถึงไม่เป็นปาณาติบาต แต่ก็ควรบริโภคหรือไม่ ปัญหานี้ตอบตามพระวินัยว่า พระพุทธเจ้าทรงห้ามมิให้ภิกษุบริโภคอุทิสสมังสะแปลว่าเนื้อเจาะจง คือเนื้อที่เขาฆ่าเจาะจงเพื่อปรุงอาหารถวายพระภิกษุ เมื่อภิกษุได้เห็น ได้ยิน หรือรังเกียจ

สงสัยว่าเป็นเนื้อเช่นนั้น ห้ามมิให้ฉัน ทรงอนุญาตให้ฉันได้แต่บัวตมึงสะ แปลว่า เนื้อที่เป็นไปทั่วไป คือเนื้อที่เขาทำไว้สำหรับคนทั่วไปบริโภค ถึงภิกษุจะฉันหรือไม่ฉันเขาก็ทำบริโภคกัน แม้เช่นนั้นก็ทรง อนุญาตให้ฉันได้แต่เนื้อสุก ไม่ให้ฉันเนื้อดิบ เป็นอันห้ามตลอดถึงกะปิดิบ น้ำปลาดิบ (ผู้รู้พระวินัยเมื่อ จะใช้กะปิหรือน้ำปลาดิบประกอบอาหารเพื่อพระภิกษุจึงทำให้สุกก่อน) และทรงห้ามมิให้ฉันเนื้อ ๑๐ จำพวกที่ชาวโลกเขารังเกียจกัน คือเนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้อเสือ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อหมี เนื้อเสือดาว การที่ทรงห้ามอุทิสลมังสะเป็นอันตัดทางมิให้อำนาจปาณาติบาต

ถ้ามีปัญหาคือต่อไปว่า ถ้าห้ามปาณาติบาตไม่สำเร็จ จะบัญญัติศีลห้ามไว้ทำไม จะไม่เหมือน บัญญัติห้ามไว้เล่น ๆ และผู้รับก็รับกันเล่น ๆ ไป หรือจะบัญญัติไว้อย่างไรในศาสนาอื่น คือห้ามบ้าง อนุญาตบ้าง เช่น ห้ามฆ่าคน อนุญาตให้ฆ่าสัตว์ดิรัจฉานได้ ข้อนี้ตอบได้ง่ายว่า พระพุทธเจ้าทรง เปี่ยมด้วยพระกรุณาในสัตว์โลกเสมอกัน จะทรงบัญญัติดั่งนั้นไม่ได้ นึกถึงคนเราธรรมดาทุกคน เมื่อ มีสัตว์เลี้ยงก็ฆ่าไม่ได้ เพราะอำนาจเมตตาการุณยานั้นเอง ฉะนั้น เมื่อเมตตาการุณาแผ่ออกไปยังสัตว์ใด ๆ ก็ฆ่าสัตว์นั้น ๆ ไม่ได้ เมื่อแผ่ออกไปในสัตว์ทั้งปวงทั่วโลกก็ฆ่าไม่ได้ทั่วโลก ไม่ต้องมีใครห้าม คนที่มี เมตตาการุณยานั้นทำไม่ได้เอง เหมือนอย่างพ่อแม่ผู้เปี่ยมด้วยเมตตาการุณาในลูก ๆ ไม่อาจทำร้ายลูกได้ ไม่มีใครห้าม แต่ทำไม่ได้เอง ข้าคอยป้องกันอันตรายมิให้เกิดแก่ลูกด้วยประการทั้งปวง

พระพุทธเจ้าทรงมีพระเมตตาการุณาในสัตว์โลกทั่วหน้าเสมอกัน เหมือนอย่างพ่อแม่ของโลก จึงไม่ทรงเบียดเบียนแม้ด้วยความคิดแก่สัตว์โลกไหน ๆ เลย และประทานความคุ้มครองทั่วหน้า เสมอกันหมด ปราศจากอคติในทุก ๆ ชีวิต จึงไม่มีข้ออ้างเพื่อประโยชน์ตน อย่างเรื่องหมาป่าอ้างเพื่อ จะกินลูกแกะในนิทานอีสปอยู่ในพระพุทธศาสนาเลย

ส่วนที่ว่าจะเป็นการบัญญัติไว้เล่น ๆ เพราะห้ามไม่สำเร็จนั้น ก็ไม่เป็นดั่งนั้น เพราะผู้ที่ถือศีลข้อ นี้และข้ออื่น ๆ ทั้ง ๕ ข้อหรือยิ่งกว่าชั่วระยะกาลบ้าง เป็นนิตยบ้าง ก็มีอยู่ไม่น้อย แม้ผู้ที่นับถือลัทธิศาสนา อื่นบางลัทธิศาสนาถือไม่ฆ่าสัตว์ทั้งปวงก็มี ฉะนั้น ถ้าไม่มีศีลข้อนี้หรือมีอย่างยกเว้นศีลในพระพุทธ ศาสนาก็จักขาดตกบกพร่อง แสดงว่าด้อยด้วยคุณธรรม และแม้มีข้อยกเว้นก็ยังไม่จำเป็น เพราะไม่ ยิ่งไปกว่ากฎหมายของบ้านเมืองซึ่งบัญญัติในแบบยกเว้นอยู่แล้ว ส่วนผู้ที่ไม่ถือปฏิบัติก็ต้องมีตาม กระแสโลก มิใช่เฉพาะศีลเท่านั้น แม้หลักธรรมอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน มิใช่เฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น ศาสนาอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน มีคนปฏิบัติบ้าง ไม่ปฏิบัติบ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้ จะหาว่ามีคนปฏิบัติได้น้อย แล้วเลิกเสียหาควรไม่ เหมือนอย่างการตั้งโรงเรียนชั้นสูงจนถึงมหาวิทยาลัย มีชั้นของการศึกษา

ตลอดถึงปริญญาดัง ๆ จะหาว่ามีคนเข้าเรียนสำเร็จได้น้อยแล้วเลิกล้มเลิกก็หาควรไม่ เช่นเดียวกัน เพราะคนที่สามารถปฏิบัติ สามารถเรียนสำเร็จได้มีอยู่ ถึงจะน้อยคนก็เป็นประโยชน์แก่หมู่ชน เป็นอันมาก เพราะโลกยังต้องการคนดี ต้องการคนฉลาดที่เรียกว่าคนชั้นมันสมองอยู่ทุกเมื่อ

ส่วนที่มีบางคนกลัวว่า ถ้ารักษาศิลกันเสียหมดประเทศชาติจะไปไม่รอดนั้น ข้อนี้ไม่ต้องกลัว ควรจะกลัวว่าจะไปไม่รอดถ้าไม่รักษาศิลกันให้มากกว่านี้ คิดดูง่าย ๆ ถ้าต่างทำร้ายชีวิตร่างกายกัน อย่างลักขโมยฉ้อโกงกันไปหมด เพียงเท่านี้ก็ไปไม่รอดแล้ว ถึงในหมู่โจรที่ไม่มีศีลแก่คนอื่น ก็ต้องมีศีลในพวกของตน ถ้าไม่มีศีลในพวกของตน คือฆ่ากันเอง คดโกงกันเอง ก็คุมกันอยู่ไม่ได้ เป็นโจรไปไม่รอดเหมือนกัน ฉะนั้น คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปจะอยู่ด้วยกันได้เป็นปกติสุข ก็เพราะมีศีลในกันและกัน เมื่ออยู่รวมกันเป็นบ้านเป็นเมืองก็เหมือนกัน ความเดือดร้อนไม่เป็นปกติสุขเกิดจากคนไม่มีศีลหรือคนทุศีล (ศีลทรม) ทั้งนั้น จึงต้องมีการปราบปรามป้องกันตามควรแก่เหตุ บ้านก็ต้องมีรั้วรอบขอบชิด และเครื่องป้องกันอื่น ๆ เมืองก็มีตำรวจทหารเป็นต้น มีชาดกเป็นอันมากทางพระพุทธศาสนาเล่าถึงความฉลาดในการรักษาดินให้ปลอดภัย เช่น เล่าถึงวานรโพธิสัตว์ในชาดกหนึ่งว่า

มีนางจะเซ็ดหัวหนึ่งแพ่ทองอยากจะกินเนื้อหัวใจของวานรตัวหนึ่งที่อยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำ จึงบอกแก่จะเซ็ดหัวสามี จะเซ็ดหัวจึงคิดอุบายเชื่อเชิญวานรให้ขึ้นหลังของตนเพื่อจะนำไปยังเกาะในระหว่างแม่น้ำ ให้บริโภคผลมะม่วงบนเกาะนั้น วานรเชือกก็ขึ้นหลังจะเซ็ด ครั้นจะเชือกออกไปไกลตลิ่งแล้วก็เริ่มจملง วานรถามว่าจملงทำไม จะเซ็ดก็แจ้งว่าจะฆ่าวานรแหะเนื้อหัวใจให้แก่ภริยาของตน วานรระงับความกลัวคิดอุบายช่วยตัวได้ทันที จึงถามว่า ท่านคิดว่าเนื้อหัวใจของเราอยู่ตรงอกหรือ เรากระโดดโลดเต้น อยู่เสมอ หัวใจเราต้องแตกเสียเป็นแน่ เราจึงต้องถอดเก็บไว้นอกตัว จะเซ็ดถามว่าเก็บไว้ที่ไหนเล่า วานรตอบว่าห้อยอยู่บนต้นมะเดื่อไม่เห็นหรือ จะเซ็ดหน้าโง่มองขึ้นไปเห็นผลมะเดื่อ ก็เชื่อว่าเป็นหัวใจ วานร จึงให้วานรสัญญาว่าจะปลิดหัวใจนั้นให้ แล้วนำวานรไปส่งที่ฝั่งข้างโค่นต้นมะเดื่อ วานรขึ้นฝั่งได้แล้วก็กระโดดขึ้นต้นมะเดื่อปลิดมะเดื่อโยนไปให้จะเซ็ด

คนที่มีศีลและฉลาดดังเช่นวานรโพธิสัตว์ในชาดกนี้ โฉนจะไปไม่รอด เมื่อเป็นหัวหน้าหมู่ ก็นำหมู่ให้ไปรอดได้ด้วย ส่วนคนไม่มีศีลเป็นผู้ทำลายทั้งศีลของตน ทั้งศีลของผู้อื่นเพราะทำให้ผู้อื่น ต้องลุกขึ้นป้องกันต่อสู้ เสียปกติภาพและปกติสุขไปด้วยกัน อย่างวานรต้องทำกลอุบายลวงจะเซ็ด เพื่อป้องกันตนตามความจำเป็น

เรื่องตามความจำเป็นนี้ควรกล่าวอีกสักหน่อยว่าตามความจำเป็นจริง ๆ อย่างให้เป็นการตามใจ หรือตามความโลภ โกรธ หลงของตนในฐานะเป็นฝ่ายก่อเหตุ เพราะที่มักจะอ้างว่าจำเป็นอย่างพรั้งเพื่อนนั้นเป็นการตามใจมากกว่า คนที่ประพฤติผิดศีลโดยมากมักประพฤติโดยไม่จำเป็น เช่นฆ่าสัตว์โดยไม่จำเป็น ลักทรัพย์โดยไม่จำเป็น เพราะไม่ทำก็ได้ ดังนั้นเป็นการปล่อยตนไปตามใจที่ต่ำทรามนั่นเอง

พระพุทธเจ้าได้ประทานหลักธรรมสำหรับคุ้มครองใจให้ต่ำทรามดังกล่าว คือ หิริ ความละอายใจต่อความประพฤติชั่ว รังเกียจความชั่ว โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อความประพฤติชั่ว โดยปกติเราก็มักรังเกียจเกลียดกลัวคนชั่วอื่น ๆ อยู่แล้ว เช่น รังเกียจ เกลียดกลัวคนโหดร้ายและโจร เป็นต้น แต่มักลืมรังเกียจเกลียดกลัวตนเองที่จะเป็นคนชั่วอย่างนั้นบ้าง ฉะนั้น ก็ให้ย้อนมานึกถึงตนให้ดี จะมีหิริโอตตปปะขึ้นไม่ยากนักและธรรมคุณนี้แหละจักเป็นตำรวจประจำใจที่ดังก

อนึ่ง เมื่อพระให้ศีลแล้วก็บอกอานิสงส์คือผลที่ดีของศีลว่า สีเลน สุขติ ยนฺติ สีเลน โภคสมฺปทา สีเลน นิพฺพตฺติ ยนฺติ แปลว่า ไปสู่สุคติ (การไปทางไปที่ดี) ด้วยศีล ความถึงพร้อมด้วยโภคะทรัพย์มีด้วยศีล ถึงความดับทุกข์ด้วยศีล อานิสงส์ศีลนี้คิดดูง่าย ๆ ว่า ทุก ๆ คนไปไหน ๆ ไปโรงเรียน มาที่นี่ ไปบ้าน เป็นต้น โดยสวัสดีเพราะไม่มีใครทำร้าย ทรัพย์สิ่งของจะเก็บไว้หรือจะนำไปไหนก็ปลอดภัยเพราะไม่มีใครลักขโมย อยู่เย็นเป็นสุขเพราะไม่มีใครทำร้ายลักขโมย เป็นต้น นี่แหละเป็นอานิสงส์ของศีลที่เห็นได้ง่าย ๆ และทุก ๆ คนต้องการศีล คนไม่มีศีลแก่คนอื่น เช่น ทำร้ายเขาลักของเขา ก็ยังปรารถนาให้คนอื่นมีศีลแก่ตน คือ ปรารถนาไม่ให้ใครทำร้ายตนลักของตน เป็นต้น

ส่วนข้อดีกว่าถือศีลไม่ร่ำรวยนั้น ไม่ร่ำรวยในทางทุจริตจริง ถ้าคิดดูโดยรอบคอบจักเห็นว่าศีลเป็นข้อเว้นจากการถือเอาในทางทุจริต จึงไม่ได้ในทางนั้นตรงตัวอยู่แล้ว แต่ก็ไม่ทำให้ใครต้องเสียต้องยากจนเพราะทุจริตของตน ทั้งส่วนตัวทั้งส่วนรวม และเมื่อตั้งใจประกอบอาชีพโดยชอบด้วยความไม่ประมาทก็จักตั้งตนได้โดยลำดับ

อันโรคทรัพย์นั้นเกิดจากอาชีพในทางชอบของคน เช่น ข้าวที่บริโภคนั้นก็เกิดจากการกลสิกรรมของชาวนาจึงมีข้าวให้บริโภค ตลอดถึงให้ขโมย ถ้าไม่มีใครทำนามีแต่คอยจะขโมยข้าวเท่านั้นก็คงไม่มีข้าวจะขโมย ฉะนั้น ผู้ที่ถือเอาในทางทุจริตถึงจะร่ำรวยขึ้น ก็เหมือนปลวกอ้วนเพราะกัดเสา กัดฝาเรือน ปลวกกัดเรือนยิ่งมากยิ่งอ้วนขึ้นเท่าไร เรือนก็ใกล้พังเข้าไปเท่านั้น จนอาจพังครืนลงได้ ฉะนั้น โรคทรัพย์จะสมบูรณ์พูนเพิ่มก็เพราะพากันประกอบกระทำในทางที่ชอบที่สุดริตและไม่ทำตนเป็นปลวกอ้วนดังกล่าว

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนแนะนำให้รักษาศีล แต่ไม่ทรงบังคับใคร เพราะเกี่ยวแก่จิตใจ เมื่อใครมีใจศรัทธาก็ต้องคิดเว้นให้เป็นวิริยัตถ์ด้วยตนเอง จึงมีธรรมเนียมต้องขอศีลก่อน พระจึงให้ศีลแก่ผู้ขอ ตลอดถึงผู้ที่จะนับถือพระพุทธศาสนาก็ต้องแสดงประกาศตนเองตามจิตใจศรัทธาของตน นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงให้ปฏิบัติขวางกับทางบ้านเมือง เช่น ผู้ที่มาบวชก็ต้องได้รับอนุญาตจากมารดาบิดา ถ้าเป็นข้าราชการก็ต้องได้รับอนุญาตให้ลาบวชได้ เพราะทุก ๆ คนต่างต้องมีสังกัดอยู่กับบ้านบ้าง กับเมืองบ้าง แปลว่าคนหนึ่ง ๆ มีหน้าที่หลายอย่าง เมื่อรู้จักหน้าที่ของตนดีอยู่ และปฏิบัติให้เหมาะแก่หน้าที่ ก็จะรักษาไว้ได้ทั้งบ้าน ทั้งเมือง ทั้งศาสนา ทั้งตนเอง ทั้งผู้อื่น สามารถรักษากฎภาพซึ่งเป็นศีลตามวัตถุประสงค์และรักษากฎศิลปะซึ่งเป็นอันสงฆ์ของศีลโดยสรุป และศีลนี้แหละเป็นมนุษยธรรม เพราะทำให้ผู้ที่มีศีลได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์โดยธรรม คิดดูว่าคนไม่มีหิริโอตตปะ ไม่รู้จักผิดชอบประพฤติดนตำราрам จะควรเรียกว่ามนุษย์ได้อย่างไร

การทำตนให้อยู่ในระเบียบอาจยึดอัดลำบากในขั้นแรก เมื่อทำจนเป็นปกติแล้วจึงมีความสุข ทำตนให้อยู่ในศีลก็เหมือนกัน อาจยึดอัดที่แรก เมื่อเป็นปกติแล้วจึงมีสุข ความเป็นปกตินี้แหละเป็นตัวศีล ทำจนเป็นปกตินิสัยได้ก็ยิ่งดี เป็นศีลนิสัยไปทีเดียว พระพุทธเจ้าทรงสอนให้แผ่เมตตาความปรารถนาสุขให้กว้างออกไป คนมีใจเมตตาจักไม่ยึดอัดเพราะศีลเลย เพราะใจย่อมวิริยัตถ์ด้วยอำนาจเมตตาเป็นปกติภาพ เป็นปกติสุข

จิตตนคร

พระนิพนธ์
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

จิตตนคร นครหลวงของโลก

จะว่าถึงจิตตนครตามพระพุทธานุญาตว่า “**พึงกันจิตที่มีอุปมาด้วยนคร**” จิตตนครเป็นนครที่ไม่เห็นด้วยตา น่าจะคล้ายกับเมืองลับแล แต่ก็ไม่ถึงกับลึกลับจนติดต่อกันไม่ได้เสียเลย จิตตนครมีทางติดต่อกับโลกแห่งวัตถุได้ ทั้งมีการติดต่อกันอยู่เสมอ น่าจะไม่ต่างกับเมืองไทยที่ติดต่อกับเมืองต่าง ๆ ได้ทั่วโลก โดยทางอากาศ ทางบก และทางน้ำ จิตตนครเป็นเมืองที่ไม่สงบนัก ต้องทำสงครามอยู่เสมอ เพราะมีโจรผู้ร้ายข้าศึกศัตรูอันจำต้องป้องกันปราบปรามโดยไม่อาจประมาทได้ คล้ายกับเมืองทั่ว ๆ ไป

จิตตนคร เป็นนครหลวงของโลก เป็นแหล่งเกิดแห่งสุข ทุกข์ ความเจริญ ความเสื่อม สมบัติ วัชระแห่งโลกทั้งสิ้น จะกล่าวว่าจิตตนครเป็นแหล่งเกิดแห่งนครสวรรค์นิพพานทุกอย่างก็น่าจะไม่เกินไป แต่จิตตนครเป็นนครหลวงลับแล มองไม่เห็นด้วยตาอยู่นั่นเอง จะว่าตั้งอยู่ในแดนสวรรค์ รัมานชั้นใดชั้นหนึ่งก็ไม่ใช้เพราะตั้งอยู่ในเมืองมนุษย์นี่เอง แต่เป็นที่ซึ่งคนทั้งปวงไม่ค่อยจะสนใจไปเที่ยวดูชม ที่เรียกว่าไปทัศนาศร คนทั้งปวงสนใจไปเที่ยวดูชมเมืองที่เห็นด้วยตาฟังได้ด้วยหูมากกว่า แม้จะไกลสักเท่าไรก็พยายามไป พยายามไปในโลกนี้รอบแล้ว ก็พยายามไปในโลกอื่น ดังที่พยายามไปดวงจันทร์กันมาแล้ว น่าจะพยายามไปดูจิตตนคร ซึ่งเป็นนครหลวงอันแท้จริงของโลก หรือของทุก ๆ คน

ถึงจะเป็นนครลับแลไม่เห็นได้ด้วยตาเนื้อ ก็อาจไปดูได้ด้วยตาใจ และจิตตนครนี้อยู่ไม่ไกลอยู่ใกล้ที่สุด เพราะตั้งอยู่ในจิตของทุกคนนี่แหละ เพียงทำความสงบจิตดู จิตของตนก็จะเห็นจิตตนครราว ๆ ซึ่งอาจยังไม่เห็นว่าจะเป็นครที่นาดูตรงไหน เพราะเมื่อดูก็จะพบแต่ความคิดที่ฟุ้งซ่านกับการณ์คือเรื่องต่าง ๆ จนไม่อยากจะดู สู้ดูโทรทัศน์หรือไปเที่ยวดูอะไรต่ออะไรไม่ได้ มานั่งดูจิตใจของตนเองไม่น่าจะสนุกที่ตรงไหน

เปรียบจิตตนครกับเมืองลับแลได้ก็เห็นจะตรงที่ว่ากันว่าเมืองลับแลนั้น คนที่เคยพลัดเข้าไปพบ ได้เห็นภูมิประเทศบ้านเรือนและผู้คนหญิงชายสวยงามน่าดูน่าชม กลับออกมาแล้วก็จำทางกลับไปอีกไม่ได้ แต่ได้เที่ยวบอกเล่าใคร ๆ ถึงความสวยงามน่าดูน่าชมในเมืองลับแลนั้น และชี้บอกสถานที่ตั้งได้เพียงคร่าว ๆ บรรดาผู้ที่อยากเห็นเมืองลับแลก็พากันเดินทาง แต่ก็ไม่ได้พบเมืองที่ว่า

สวยงามเหลือเกินนั้น พบแต่ทุ่งหญ้าป่าเขาที่ไม่น่าชมอย่างไร ซ้ำยังรุงรังตาเสียอีกด้วย นั่นก็เพราะบุคคลเหล่านั้นยังไม่พบทางเดินเข้าสู่เมืองลับแลให้ถูกต้อง จึงยังไม่ได้ชมความงามวิจิตรของเมืองลับแล

การจะไปชมจิตตนครก็เช่นกัน ถ้ายังเดินทางไปไม่ถึงจิตตนครก็ย่อมจะยังไม่ได้ชมความงามอย่างวิจิตรพิสดารของจิตตนคร จะได้พบแต่ความวุ่นวายพังชานของอารมณฺ์ยุ่ง ๆ ทั้งหลาย ที่ไม่น่าดู ไม่น่าชม แต่กลับน่าเบื่อหน่ายเสียด้วยซ้ำ แต่จิตตนครจริง ๆ นั้น ไม่เป็นเช่นนั้น จิตตนครจริง ๆ มีความพิสดารน่าดูน่าชม ท่านผู้เข้าถึงนครนั้นแล้วย่อมกล่าวเช่นนั้น ย่อมชักชวนแนะนำให้ใคร ๆ ทั้งหลายพยายามไปให้ถึงจิตตนคร โดยไปตามทางที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้บอกไว้แล้วด้วยวิธีที่ตรัสสอนไว้แล้วเช่นกัน

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลายด้วยความตั้งใจจริง นับได้ว่าได้เริ่มก้าวเข้าสู่ทางที่จะนำไปถึงจิตตนครได้แล้ว แม้มีความตั้งใจจริงพยายามตลอดไปก็ย่อมจะเดินไปได้ถึงจุดหมายปลายทางถึงจิตตนคร ได้เห็นความวิจิตรพิสดารของนครนั้นด้วยตนเอง

ลักษณะจิตตนคร

อันลักษณะแห่งจิตตนครนั้น ก็เช่นเดียวกับนครโบราณทั้งหลาย กล่าวคือมีป้อมปราการ มีประตู ๖ ประตู มีถนน ๔ แพร่ง มีนครสามคือเจ้าเมือง เจ้าเมืองแห่งจิตตนครสถิตอยู่ตรงที่รวมของถนน ๔ แพร่ง และมีนามว่า **วิญญาน** หรือ **จิตต** มีประชาชนชาติต่าง ๆ ไปมาหาสู่เมืองนี้ก็มากพากันอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเมืองนี้ก็มี มาพักอยู่ชั่วคราวก็มี มาเที่ยวทัศนารแล้วก็ไปก็มี เพราะประตูเมืองทั้ง ๖ มักจะเปิดอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน จะปิดก็เมื่อเจ้าเมืองหลับ เมื่อเจ้าเมืองยังไม่หลับก็เปิดประตูรับอยู่เสมอ ไม่ว่าจะตึกตื่นเที่ยงคืนเพียงไร ถึงจะค่ำมืดก็จุดไฟสว่างไสว ไม่ยอมแพ้ความมืด เหมือนอย่างกรุงเทพมหานครในยามราตรีนั่นเอง

จิตตนครจึงเป็นเมืองที่พร้อมพรั่งด้วยผู้คนและสิ่งต่าง ๆ หลากหลากมากประการ เป็นต้นว่าพร้อมไปด้วยรูปหลากหลาย อยากจะดูอะไรก็มักจะมีให้ดู พร้อมไปด้วยเสียงหลากหลาย อยากจะฟังอะไรก็มักจะมีให้ฟัง พร้อมไปด้วยกลิ่นหลากหลาย อยากจะดม จะลิ้ม หรือจะบริโภครสเช่นไร ถ้าร่างกายไม่เป็นอัมพาต เป็นร่างกายที่สมประกอบอยู่ ก็มักจะสมประสงค์ ทั้งพร้อมไปด้วยเรื่องราวต่าง ๆ สำหรับบำรุงบำเรอใจหลากหลายไม่มีหมดสิ้น เมื่อเข้ามาถึงเมืองนี้จะมีเรื่องเสนอนองทางใจตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงหลับไปใหม่ ไม่มีเวลาว่างเว้น ดูก็น่าจะเหน็ดเหนื่อย หรือจะกลุ้มใจตาย หรือจะกลุ้มเป็นบ้า เพราะต้องพบเรื่องต่าง ๆ มากมาย ก็เหน็ดเหนื่อยกันจริงอยู่

เหมือนกัน แต่เหนื่อยแล้วก็พักกันนอน ที่กลุ่มเจตนายหรือที่กลุ่มเป็นบ้าไปก็มีอยู่ไม่น้อย เพราะจิตตนครมีสิ่งต่าง ๆ พร้งพร้อม ประชาชนชาติต่าง ๆ จึงพากันมาจากที่ต่าง ๆ ทั่วโลก

และจิตตนครนี้แม้จะมีลักษณะเป็นอย่างเมืองโบราณก็หาเป็นเมืองโบราณหรือเป็นเมืองล้ำสมัยไม่ แต่เป็นเมืองที่ทันสมัย มีไฟฟ้า มีวิทยุ มีโทรทัศน์ มีสิ่งต่าง ๆ เหมือนอย่างเมืองที่ทันสมัยทั้งหลาย รวมความว่า เมืองในปัจจุบันนี้มีอะไร จิตตนครก็มีสิ่งเหล่านั้นครบถ้วน และอันที่จริงจะมีมากกว่าเมืองอื่น ๆ เสียอีก เพราะยังมีสิ่งวิเศษต่าง ๆ อยู่ในจิตตนครอีกมากที่คนทั่วไปยังไม่รู้ไม่เห็น เว้นไว้แต่พระพุทธเจ้าและพระพุทธรูปผู้รู้ผู้เห็นทั้งหลาย

ตามที่พรรณนาถึงความพร้งพร้อมต่าง ๆ ของจิตตนครนี้ น่าจะเห็นว่าจิตตนครเป็นนครที่นาเป็นสุขสนุกสบาย ซึ่งก็เป็นเช่นนั้น คือเป็นสุขสนุกสบายอยู่ไม่น้อย แต่ก็ยังเป็นเมืองที่มีทุกขรือนภัยพิบัติอยู่มาก ทั้งโดยเปิดเผย ทั้งโดยซ่อนเร้น อันเกิดจากภัยธรรมชาติก็มี เกิดจากภัยพลเมืองของจิตตนครนั้นก่อขึ้นก็มี ทั้งเจ้าเมืองเองบางครั้งอาจมีความหลงเข้าใจผิด คบคนผิด ใช้คนผิด ก็ยังทำให้เกิดความวุ่นวายเดือดร้อนระส่ำระสาย และจะเป็นดังนี้จนกว่าพระพุทธเจ้าจะเสด็จมาโปรด นั่นก็คือจนกว่าจะรับพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเข้าไประงับดับความวุ่นวายเดือดร้อนทั้งหลายที่ย่อมมีอยู่ประจำจิตตนครทุกแห่ง

อันพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เป็นสิ่งเดียวที่สามารถใช้เป็นเครื่องปราบเครื่องขับไล่ เครื่องกำจัดบรรดาเหตุแห่งความเดือดร้อนวุ่นวายของจิตตนครทั้งหลายได้ เราทุกคนเป็นเจ้าของจิตตนครด้วยกันทั้งนั้น เราทุกคนจึงมีหน้าที่จะต้องนำธรรมของพระพุทธเจ้าไปปราบ ไปไล่ ไปกำจัดเหตุแห่งความเดือดร้อนไม่สงบสุขในนครของเรา

บรรดาผู้มาบริหารจัดการทั้งหลายล้วนเป็นผู้เป็นเจ้าของจิตตนครที่กำลังพยายามจะทำนครของตนให้เป็นนครแห่งความร่มเย็นเป็นสุข แม้ยังมีความเดือดร้อนวุ่นวายบ้างก็ไม่มากมายเท่านครของบรรดาผู้ยังไม่สนใจกับการบริหารจัดการเสียเลย

ภัยแห่งจิตตนคร

จิตตนครก็เช่นเดียวกับนครทั้งหลาย คือเป็นนครที่มีภัยธรรมชาติ ภัยธรรมชาติแห่งจิตตนครก็คือภัยที่เกิดจากธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม นี่แหละ ดูก็คคล้าย ๆ กับภัยธรรมชาติของโลก เช่นบางคราวดินถล่ม บางคราวไฟไหม้ บางคราวลมพายุเกิดน้อยหรือมากเป็นคราว ๆ ถ้าเป็นไปโดยปกติ ก็ไม่เป็นภัย ทั้งกลับเป็นเครื่องเกื้อกูลชีวิตของสัตว์โลก ทั้งมนุษย์และสัตว์จรจัด เพราะสัตว์โลกทั้งหมดก็ต้องอาศัยธาตุทั้ง ๔ นี่เป็นเครื่องบำรุงเลี้ยงร่างกายที่ประกอบขึ้นด้วยธาตุทั้ง ๔

เช่นเดียวกัน ต้องบริโภคอาหาร เช่น ข้าว น้ำ ต้องมีความอบอุ่น ต้องหายใจเอาอากาศเข้าไปบำรุง เลี้ยงร่างกายอยู่ทุกขณะ ชีวิตที่ประกอบขึ้นด้วยธาตุทั้ง ๔ ก็ต้องอาศัยธาตุทั้ง ๔ บำรุงเลี้ยงให้ดำรงอยู่ ภัยของจิตตนครก็เกิดจากธาตุทั้ง ๔ เช่นเดียวกัน

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า จิตตนครมีถนน ๔ แพร่ง มีนครสามคือเจ้าเมือง ที่สถิตอยู่ตรงที่รวม ของถนน ๔ แพร่ง ท่านผู้รู้ได้กล่าวบอกไว้ว่า ถนน ๔ แพร่งนั้น คือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม เจ้าเมือง คือจิต สถิตอยู่ตรงที่รวมของธาตุ ๔ นี้เอง ฉะนั้น เมื่อธาตุทั้ง ๔ ยังรวมกันอยู่เป็นปกติ ที่อยู่ของ เจ้าเมืองก็เป็นปกติ ถ้าธาตุทั้ง ๔ เกิดผิดปกติ เช่นมีจำนวนลดน้อยลงไปกว่าอัตราที่ควรมี หรือธาตุ อย่างใดอย่างหนึ่งน้อยหรือมากเกินไป จิตตนครก็จะสลายไม่เป็นสุข ทั้งเจ้าเมืองและพลเมือง ทั้งปวงก็อยู่ไม่เป็นสุข

เหตุที่ทำให้ธาตุทั้ง ๔ แห่งจิตตนครแปรปรวนนั้น บางทีก็เกิดจากเจ้าเมืองและพลเมือง ทำขึ้นเอง เช่นพากันรื่นเริงสนุกสนานเกินไป ไม่คอยดูแลทำนุบำรุงทาง ๔ แพร่ง คือธาตุทั้ง ๔ ไว้ให้ดี ก็เหมือนอย่างถนนหนทางในบ้านเมืองเรานี้แหละ ถ้าไม่หมั่นทะนุบำรุงคือซ่อมแซมตบแต่งอยู่เสมอแล้ว ก็จะมีเสียหายไปโดยลำดับ บางทีเกิดจากธรรมชาติ เช่น บางคราวลมกำเริบ ทำให้จิตตนครหวั่นไหว บางคราวไฟกำเริบ ทำให้ร้อนรุ่มคล้ายกับเกิดลมพายุ เกิดไฟไหม้ ในบ้านเมืองเรานี้แหละ เจ้าเมือง และพลเมืองทั้งปวงก็หมดความสุข ภัยเช่นนี้ชาวจิตตนครเรียกกันว่า **ภัยพยายิ**

อีกอย่างหนึ่งเรียกกันว่า **ภัยชรา** คือถนน ๔ แพร่งนั้นเก่าแก่ลงไปทุกวัน แสดงความชำรุดทรุดโทรมให้เห็นอยู่เรื่อย ๆ ทั้งเจ้าเมืองและพลเมืองต่างก็พากันแก้ไขซ่อมแซมลงต่าง ๆ อย่างสุดฝีมือ บางทีก็ใช้ตัดตบแต่ง บางทีก็ใช้สีทาให้แดงบ้าง ให้ดำบ้าง ให้ขาวบ้าง เป็นต้น สุดแต่จะเห็นว่าควร จะตบแต่งอย่างไรต่อสู้กับภัยชราที่มากขึ้นแก่จิตตนคร ก็พอแก้ไขปะปะทั้งไปได้ แต่ถนน ๔ แพร่งนี้ ก็ทรุดชำรุดลงอยู่เรื่อย ๆ เจ้าเมืองเองที่ดำรงชีวิตอยู่ตรงที่รวมของถนนก็เริ่มอ่อนเพลียเมื่อยล้า ไม่ว่องไวกระฉับกระเฉงเหมือนแต่ก่อน

ยังอีกภัยหนึ่งที่ชาวจิตตนครกลัวนักหนา ก็คือ **ภัยมรณะ** ซึ่งจะทำลายถนน ๔ แพร่งของ จิตตนคร เท่ากับเป็นการทำลายเมืองกันทั้งหมดทีเดียว และต่างก็รู้ว่าภัยนี้จะต้องมาถึงในวันหนึ่ง ข้างหน้า แต่ก็พากันนอนใจเหมือนอย่างไม่มีภัย

ผู้มาบริหารจิตทั้งหลายคือผู้พยายามศึกษาปฏิบัติ ให้รู้จักวิธีจัดการกับภัยดังกล่าวแล้ว ทั้งหมดให้ได้ดีที่สุดในยามเมื่อภัยดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นกับจิตตนครของตน ๆ ผู้บริหารจิตคือผู้ศึกษา ธรรม และธรรมนั้นท่านเปรียบเป็นร่มใหญ่ที่กันแดดกันฝนได้หรือจะกล่าวอีกอย่าง ธรรมก็คือเครื่อง ป้องกันรักษาเจ้าเมืองแห่งจิตตนครให้พ้นภัยทั้งหลายดังกล่าวแล้ว แม้ภัยจะเกิดขึ้นหนักหรือเบา

เพียงไร เจ้าเมืองที่มีธรรมเป็นเครื่องป้องกันรักษาก็ย่อมไม่กระทบกระเทือนเพราะภัยนั้นหนักเกินไป ส่วนเจ้าเมืองที่ไม่มีธรรมจักต้องได้รับแรงกระทบกระเทือนเต็มที่ เป็นธรรมดา ก็เหมือนคนไม่มรั่มใหญ่ เดินตากแดดตากฝนก็ย่อมร้อนย่อมเปียก ส่วนคนที่มีรั่มใหญ่ แม้จะมีฝนตกแดดออกก็ย่อมพ้นจากความร้อนความเปียกได้โดยควร การมาบริหารจิตหรือการมาศึกษาธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นสิ่งควรกระทำทั่วกัน แม้ปรารถนาความพ้นภัยทั้งปวง

ผังเมืองแห่งจิตตนคร

จิตตนครมีถนนสายสำคัญ ๔ สายที่มาบรรจบกัน แต่มิใช่หมายความว่าทั้งเมืองจะมีถนนอยู่เพียง ๔ สายเท่านั้น ยังมีถนนที่ตัดจากถนน ๔ สายนั้นออกไปในที่ต่าง ๆ อีกมากมายทั่วทั้งเมือง สำหรับเป็นทางคมนาคมของพลเมือง และสำหรับขนส่งลำเลียงอาหารข้าวน้ำสินค้าต่าง ๆ ไปเลี้ยงพลเมืองได้โดยสะดวกทั้งเมือง มีไฟฟ้าและน้ำใช้สมบูรณ์ ระบบจ่ายกระแสไฟและจ่ายส่งน้ำก็เรียบร้อย เพราะมีสายไฟทอดทั่วไปทุกซอกเล็กตรอกน้อยเปิดสว่างอบอุ่นอยู่เสมอ มีคลองส่งน้ำ และมีท่อน้ำใหญ่เล็กทั่วไปเช่นเดียวกัน มีลมพัดผ่านได้ทั่วไปทั้งหมด ไม่อับลม แผ่นดินก็ชุ่มชื้นเหมาะเป็นที่เพาะปลูกพืชผลทั้งปวง

และเมืองนี้จัดระบบเรื่องปากท้องของพลเมืองทั้งหมดไว้ดีมาก น่าจะไม่มีเมืองไหน ๆ ทำได้เหมือน คือตั้งโรงครัวใหญ่ไว้สำหรับเลี้ยงพลเมืองทั้งหมดไว้เพียงแห่งเดียว เรียกว่าเป็นท้องของเมือง และมีปากของเมืองเพียงปากเดียว สำหรับลำเลียงอาหารเข้าสู่ท้อง โดยวางท่อจากปากเมืองเข้าสู่ท้องของเมืองซึ่งเป็นโรงครัวใหญ่ ครั้นปรุงอาหารเสร็จแล้ว ก็ส่งอาหารไปเลี้ยงพลเมืองทั้งเมืองทางท่ออีกเหมือนกัน ไม่ต้องใช้รถหรือพาหนะอะไรบรรทุกทั้งนั้น ในครัวที่ทำอาหารได้ไม่เพียงพอ ก็เคลื่อนอาหารไปเลี้ยงกันทั่วทั้งเมืองเท่า ๆ กัน มีมากก็กินมาก มีน้อยก็กินน้อยเท่า ๆ กัน ไม่มีกีดกันเหมือนกันทั้งเมือง พลเมืองทั้งหมดไม่มีใครกินน้อยหรือมากกว่ากัน ทั้งไม่มีใครกินดีหรือเลวต่างกัน ต่างกินเหมือน ๆ กันทั้งหมด นี่เป็นระบบการเลี้ยงพลเมืองของจิตตนคร

ระบบการถ่ายของเสียออกไป ก็จัดได้อย่างดีอีกเช่นเดียวกัน มีที่เก็บของเสีย มีที่เก็บน้ำทิ้ง และมีท่อระบายออกทั้งของเสียและน้ำทิ้ง และมีท่อระบายเล็ก ๆ อีกนับไม่ถ้วนทั่วทั้งเมือง นำส่งเกดว่าเมืองนี้ใช้ท่อเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งเมืองมีท่อฝังอยู่ทั่วไปหมด ทั้งใหญ่และเล็ก คูน้ำพิศวงที่สามารถจัดระบบท่อได้ถึงเช่นนั้น นอกจากนี้ยังมีโรงงานต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น โรงงานบำบัดสาละ (ปอด) โรงงานหทยะ (หัวใจ) โรงงานวัณกะ (ไต) โรงงานยณกะ (ตับ) โรงงานปิตตะ (ม้าม) เป็นต้น ซึ่งต่างก็ทำงานกันอย่างเต็มที่ ไม่มีหยุดด้วยเครื่องจักรพิเศษเพื่อความดำรงอยู่แห่งจิตตนคร

น่าสังเกตว่าโรงงานเหล่านี้สามารถทำงานได้ทนทานที่สุด เพราะทำไม่มีความหยุด ต่างจากโรงงานอื่น ๆ ทั่วไป ซึ่งยังต้องมีเวลาหยุดพัก และว่าถึงขนาดของโรงงานในจิตตนครแต่ละโรงก็เล็ก แต่สามารถทำงานได้ผลดีมาก อย่างที่ใคร ๆ ที่ไปเห็นก็คิดไม่ถึงว่าทำไมจึงทำงานได้ถึงเพียงนี้

รายละเอียดเกี่ยวกับจิตตนครยังมีอีก และจะได้นำมากล่าวถึงในรายการบริหารทางจิตครั้งต่อไป แต่ก่อนจะจบรายการบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่วันนี้ ขออย่าว่าในบรรดาสิ่งประณีตพิสดารต่าง ๆ แห่งจิตตนครนั้น นครสามหรือเจ้าเมืองเป็นความสำคัญที่สุดไม่มีสิ่งใดสำคัญเท่า และเจ้าเมืองแห่งจิตตนครก็คือจิตนี้เอง หรือใจนี้เอง **ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน ทุกสิ่งสำเร็จด้วยใจ** คือ การกระทำใด ๆ ก็ตาม คำพูดใด ๆ ก็ตาม จะดีหรือจะชั่ว จะเป็นการส่งเสริมหรือเป็นการทำลายจิตตนคร ก็ย่อมเนื่องมาจากนครสามหรือจิตหรือใจนั้นแหละเป็นสำคัญ ถ้านครสามดีหรือถ้าใจดี การพูด การทำ อันเกิดจากนครสามหรือใจนั้นก็ย่อมดี ย่อมเป็นการส่งเสริมจิตตนคร ถ้านครสามไม่ดี คือถ้าใจไม่ดี การพูด การทำ อันเกิดจากนครสามหรือใจนั้นก็ย่อมไม่ดี ย่อมเป็นการทำลายจิตตนคร

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลายคือผู้มาพยายามทำเจ้าเมืองแห่งจิตตนครของตน ๆ ให้ดี เพื่อให้เกิดผลสืบเนื่องไปถึงการพูดดีทำดีต่อไปด้วย จึงนับว่าเป็นผู้ไม่กำลังทำลายจิตตนครของตน แต่กำลังพยายามส่งเสริม ซึ่งนับเป็นการกระทำที่ชอบ ที่จะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขขึ้นในจิตตนครของตนสืบไป

ระบบสื่อสารแห่งจิตตนคร

จิตตนครมีระบบสื่อสารติดต่อกันโดยทางต่าง ๆ หลายทางและมีจุดรวมเป็นที่รับข่าวสารทั้งปวงเพื่อรายงานแก่เจ้าเมือง ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นที่จุดไหนของเมือง เจ้าเมืองจะทราบได้ทันทีทางระบบสื่อสารเหล่านี้ โลกในปัจจุบันนี้มีระบบสื่อสารที่วิเศษต่าง ๆ เป็นอันมาก มีการไปรษณีย์ การโทรเลข โทรศัพท์ มีวิทยุ มีโทรทัศน์ มีเรดาร์ มีเครื่องมือในการติดต่อ ตั้งแต่บนพื้นดินจนถึงลอยเป็นดาวเทียมอยู่ในอากาศ ทำให้คนเราที่อยู่คนละมุมโลกพูดกันรู้ได้ เห็นกันได้ คล้ายกับอยู่ใกล้ ๆ กันแต่มีมือเอื้อมถึง เมื่อคราวที่คนไปถึงดวงจันทร์เมื่อไม่นานมานี้ ก็ติดต่อพูดกันกับคนในโลกนี้ได้ ทั้งที่อยู่ไกลแสนไกลจากกันและกัน การสื่อสารในจิตตนครก็เช่นจะไม่ล้าสมัยกว่าในโลกดังกล่าว และมีระบบอย่างวิเศษพิสดารกว่าอย่างในโลกจะหาอย่างไม่ได้

จิตตนครมีระบบการสื่อสารแบ่งออกเป็นสองชั้น คือชั้นนอกและชั้นใน

ระบบการสื่อสารชั้นนอกนั้นมียระบบ **ตาเมือง** มีหน้าที่เป็นดวงตาสำหรับคูลิ่งต่าง ๆ คล้ายเป็นเครื่องโทรทัศน์ มีระบบ **หูเมือง** สำหรับฟังเสียงต่าง ๆ คล้ายกับเครื่องวิทยุ มีระบบ **จมูกเมือง** มีหน้าที่สำหรับดมกลิ่นต่าง ๆ มีระบบ **ลิ้นเมือง** สำหรับลิ้มรสต่าง ๆ มีระบบ **กายเมือง** สำหรับรับสิ่งต่าง ๆ ที่มาถูกต้อง ระบบต่าง ๆ เหล่านี้แยกออกจากกันเป็น ๕ ส่วน ต่างมีสายที่ละเอียดอียมากมายโยงจากชั้นนอกของเมืองเข้าไปสู่ระบบชั้นในซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของระบบสื่อสารทั้งหมด คล้ายกับสายโทรเลข โทรศัพท์ แต่ละเอียดพิสดารกว่ามากนัก อย่างเปรียบเทียบกันไม่ได้

ระบบชั้นในอันเป็นจตุรรมนี้เรียกว่า **ใจเมือง** หรือ **สมองเมือง** มีหัวหน้าควบคุมอยู่ที่ระบบศูนย์กลางชื่อว่าโมโน ในสมัยปัจจุบันนี้ พวกแพทย์มักเรียกกันว่าสมอง เป็นหัวหน้าควบคุมระบบสื่อสารแห่งจิตตนครทั้งหมด และมีหัวหน้าควบคุมระบบสื่อสารภายนอกทั้ง ๕ เรียกว่า **ปสาท** หรือ **ประสาท** ทั้ง ๕ แต่ละคนมีชื่อเฉพาะตามชื่อของระบบงานดังนี้ คนที่ ๑ ชื่อ **จักขุปสาท** เป็นหัวหน้าระบบตาเมือง คนที่ ๒ ชื่อ **โสตปสาท** เป็นหัวหน้าระบบหูเมือง คนที่ ๓ ชื่อ **ฆานปสาท** เป็นหัวหน้าระบบจมูกเมือง คนที่ ๔ ชื่อ **ชีวหาปสาท** เป็นหัวหน้าระบบลิ้นเมือง คนที่ ๕ ชื่อ **กายปสาท** เป็นหัวหน้าระบบกายเมือง

ปสาททั้ง ๕ นี้ เป็นหัวหน้าเฉพาะระบบของตนไม่ก้าวก่ายกัน คนไหนได้รับข่าวสารอะไร แล้วก็รับรายงานไปยังหัวหน้าใหญ่คือ **มโน** ที่จุดศูนย์กลางอันเป็นจตุรรมท้นที่ ฝ่ายมโนเมื่อได้รับรายงานจากระบบภายนอกก็รายงานแก่เจ้าเมืองในทันใดนั้น เจ้าเมืองก็ได้ทราบข่าวสารต่าง ๆ ทันที แม้จะสถิตอยู่กลางเมืองซึ่งเป็นที่รวมแห่งถนนใหญ่ ๔ สายดังกล่าแล้ว แต่เมื่อได้ทราบข่าวสารแล้วก็เหมือนอย่างได้ออกไปเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รส ได้ถูกต้องสัมผัสสิ่งภายนอกต่าง ๆ ด้วยตนเอง วิเศษกว่าระบบสื่อสารทั้งปวงของโลก

เมื่อได้ฟังเกี่ยวกับระบบสื่อสารอันละเอียดพิสดารของจิตตนครแล้ว บรรดาผู้มาบริหารจิตตนครจะได้พิจารณาให้ประจักษ์ในความจริงประการหนึ่ง คือความจริงที่ว่า ยิ่งการสื่อสารหรือคมนาคมติดต่อเจริญออกไปกว้างไกลเพียงใดในโลกเรานี้ ผู้คนก็ยิ่งต้องวุ่นวายเหินเหินเพียงนั้น สมัยก่อนเมื่อการสื่อสารหรือคมนาคมยังไม่เจริญ มีใครไม่ที่คนที่เดินทางออกไปพ้นบ้านเมืองของตนมาบัดนี้ การคมนาคมเจริญขึ้นมาก ผู้คนมากมายพากันเดินทางไปต่างประเทศ ต้องล้นเปลือง ต้องเหินเหินไปตามกัน บางคนบางพวกก็ไปตกทุกข์ได้ยาก แม้ไปต้องโทษจองจำอยู่ในต่างประเทศก็มี เรียกได้ว่าความลำบากติดตามความเจริญของการสื่อสารการคมนาคมมาเป็นอันมากด้วยเหมือนกัน

ระบบสื่อสารของจิตตนครก็เช่นกัน ยิ่งเจริญเพียงใด เจ้าเมืองคือจิตได้รับการติดต่อรู้ข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ มากเพียงใด ก็ยิ่งจะได้รับความทุกข์ลำบากกว่าเพียงนั้น นอกเสียจากว่าเจ้าเมืองคือจิตจะมีสติปัญญารู้เท่าทันพอสมควร ว่าข่าวสารเหล่านั้นเป็นลัทธิแต่เรื่องชั้นนอกเท่านั้น ถ้ารับเข้าไปเก็บไว้ผิดที่ คือรับเข้าไปเก็บไว้ในคือจิต ก็ย่อมจะทำให้หนักให้แน่นไปหมด หาที่วางที่โปร่งที่สบายไม่ได้ หมดความเบาสบาย หมดความเป็นสุข กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ถ้ามีสติปัญญารู้เท่าทันก็ต้องรู้ว่า เรื่องข้างนอกต้องปล่อยไว้ให้เป็นเรื่องอยู่ข้างนอก ต้องไม่เข้าไปยึดเอาไปเป็นเรื่องข้างใน พระพุทธดำรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งปวงควรให้ความสนใจปฏิบัติตามให้ได้พอควร ก็คือพระพุทธดำรัสที่ว่า “สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น” ความไม่ยึดมั่นในสิ่งทั้งปวงจะนำไปสู่ความสงบสุขอันควรเป็นยอดปรารถนาของทุกคน

ระบบสื่อสารแห่งจิตตนครมีความรวดเร็วอย่างน่าอัศจรรย์ สื่อสารที่ส่งเข้าไปจากระบบชั้นนอก แม้จะต้องผ่านระบบชั้นในก่อน จึงจะถึงเจ้าเมือง แต่ก็รวดเร็วมาก คือจะทราบถึงเจ้าเมืองในทันใดนั่นเอง ความรวดเร็วจากต้นทางทั้ง ๕ ถึงปลายทางชั้นในคือมโนนั้น มีอุปมาเหมือนอย่างความเร็วแห่งเงาของนกที่ทอดจากยอดไม้ถึงแผ่นดิน คือเมื่อนกบินมาจับบนยอดไม้ เงาของนกจะทอดลงถึงพื้นดินทันที สื่อสารที่ส่งเข้าไปจากระบบชั้นนอกจะถึงมโนทันทีฉับนั้น และมโนก็รายงานเจ้าเมืองทันที

ข่าวสารอันใดที่ถึงมโนแล้ว ไม่มีที่มโนจะปกปิดเอาไว้ จะรายงานทันทีทั้งหมด แต่ก็มีเหตุบางอย่างที่ทำให้ข่าวสารจากภายนอกเข้าไปไม่ถึง คือบางครั้งเจ้าเมืองพิจารณาข่าวสารเก่าต่าง ๆ มโนต้องคอยรายงานเรื่องจากแฟ้มเก็บเอกสารต่าง ๆ อยู่ตามที่เจ้าเมืองต้องการ มโนจึงไม่ว่างที่จะรับข่าวสารใหม่ ๆ ที่ส่งทยอยกันเข้ามาอยู่ตลอดเวลา เมื่อมโนไม่ว่างที่จะรับเช่นนั้นข่าวสารเหล่านั้นก็เข้าไม่ถึงเจ้าเมือง จนกว่ามโนจะว่างและรับข่าวสารเหล่านั้น เจ้าเมืองจึงจะได้รับทราบข่าวสารใหม่ ๆ ต่าง ๆ ต่อไปตามปกติ มโนซึ่งเป็นหัวหน้าแห่งระบบสื่อสารทั้งหมดขึ้นตรงต่อเจ้าเมืองแต่ผู้เดียว

นอกจากเป็นหัวหน้ารับสื่อสารจากระบบสื่อสารชั้นนอกทั้ง ๕ แล้ว ยังเป็นเหมือนเลขานุการของเจ้าเมือง มีหน้าที่รวบรวมข่าวสารที่ได้รับมาแล้วทุกอย่างเก็บเข้าแฟ้มไว้สำหรับเจ้าเมืองเรียกหา และเจ้าเมืองก็มักเรียกหาอยู่เสมอ มโนก็ต้องเป็นผู้เสนอเรื่อง บางคราวเจ้าเมืองตรวจตราเรื่องราวต่าง ๆ อยู่นาน เป็นเหตุให้มโนไม่ว่าง และไม่อาจรับข่าวสารจากภายนอกอยู่นาน แต่ข่าวสารบางอย่างที่ส่งเข้ามาอาจแรง อาจทำให้เจ้าเมืองต้องระงับการตรวจตราเรื่องเก่า ๆ ที่มี เช่นเสียงดังที่ระบับหูเมืองรับเข้ามา คลื่นของเสียงเช่นนี้แรงมาก ทำให้กระเทือนถึงกับเจ้าเมืองต้องระงับปล่อยมโนให้ว่าง มโนจึงรับข่าวสารของเสียงนั้นรายงานแก่เจ้าเมืองได้ บางคราวก็รายงานด้วยว่าจำเป็นต้องทำให้เสียงดัง

เช่นนั้น เพื่อให้ถึงเจ้าเมือง คล้ายกับร้องเรียกปลุกคนหลับ เรียกเบา ๆ ไม่ตื่น ก็ต้องเรียกดัง ๆ ในขณะที่เจ้าเมืองตรวจตราเรื่องต่าง ๆ เพลินอยู่เช่นเดียวกัน เจ้าเมืองจะไม่เห็น จะไม่ได้ยินอะไร เพราะมโนไม่ว่าที่จะรับเข้ามารายงานให้ทราบ จึงต้องใช้กระแสคลื่นอย่างแรงเข้ามาเตือนให้หยุดคิดอะไร เพลิน ๆ เสีย และรับข่าวสารปัจจุบันลัทธิ

มโนเป็นผู้ทำงานมากกว่าหัวหนาระบบสื่อสารภายนอกทั้ง ๕ แม้ในขณะที่ชาวจิตตนครนอนหลับ ประสาททั้ง ๕ พักหลับกันหมด แต่มโนก็ยังไม่นอน เพราะเจ้าเมืองยังไม่ยอมหลับ ยังเรียกหา มโนมารายงานเรื่องราวต่าง ๆ กันอีกโดยเฉพาะ ดังที่เรียกกันในภาษาจิตตนครว่า **ฝัน** เจ้าเมืองชอบฝันอยู่กับมโนเสมอ มโนจึงมีเวลาพักจริง ๆ วันหนึ่งไม่นานนัก

เพื่อให้ง่ายเข้า จะขอเปรียบเทียบเจ้าเมืองที่รับข่าวสารจากมโนไปสะสมไว้มากมายไม่หยุดยั้งกับแปร่งทาสีที่มีอยู่อันเดียว จะใช้จุ่มลงไปในสีต่าง ๆ กัน สีนั้นบ้าง สีนี้บ้าง โดยไม่มีเวลาหยุดเอาแปร่งเหล่านั้นล้างสีออกเสียบ้างเลย ผลจะเป็นเช่นไร ทุกท่านย่อมนึกได้ถึงแปร่งทาสีอันนั้น ว่าต้องสกปรกเลอะเทอะและใช้งานไม่ได้ผลดีจริง คือทาสีแดงก็จะไม่แดงแท้ จะมีสีอื่นปนอยู่ด้วย ทาสีเหลืองก็จะเป็นสีเหลืองไม่ไปได้ เพราะจะมีสีอื่นปนด้วยนั่นเอง ทาสีอะไรก็จะเป็นสีนั้นจริง ๆ ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้เมื่อจะใช้แปร่งอันเดียวทาหลายสี เขาจึงต้องมีน้ำมันไว้แช่แปร่งให้สีออกเป็นพัก ๆ ไป จะได้ทาสีอื่นให้เป็นสีนั้นแท้ ๆ ไม่มีสีที่ทาไว้ก่อนปนเปื้อนทำให้ไม่เป็นสีที่ต้องการ

เจ้าเมืองแห่งจิตตนครหรือจิตของเราทุกคนนี้ก็เช่นกัน หากให้รับเรื่องราวจากทวารทั้ง ๕ ที่ผ่านมโนเข้ามาถึงอยู่เรื่อย ๆ ไม่มีเวลาให้เจ้าเมืองได้คิดลบล้างเรื่องแต่ละเรื่องออกเสียให้พ้นเหมือนเขาเอาแปร่งทาสีลงแช่น้ำมัน เจ้าเมืองก็จะสกปรกเลอะเทอะไม่ผัดแปร่งที่ทาสีไม่ได้แช่น้ำมันเลย แต่เปลี่ยนสีทาอยู่มากมายหลายสีนั่นเอง อันเรื่องทั้งหลายที่เข้าสู่จิตย่อมก่อให้เกิดอารมณ์หรือกิเลสเป็นธรรมดา จิตรับเรื่องไว้มากเพียงไร อารมณ์หรือกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิตก็จะเพิ่มพูนมากขึ้นเพียงนั้น ทำให้จิตสกปรกเศร้าหมองยิ่งขึ้นเพียงนั้น

บรรดาผู้มาบริหารจิตคือผู้กำลังพยายามปฏิบัติต่อจิตของตนเหมือนช่างทาสีปฏิบัติต่อแปร่งสำหรับทาสี คือพยายามล้างสีที่จับให้ออกไปเสมอ ๆ ความสกปรกแม้มีบ้างก็จะไม่มากมาย จิตก็เช่นกัน เมื่อเป็นจิตสามัญชนก็ต้องมีอารมณ์ มีกิเลสเศร้าหมองเป็นธรรมดา แต่ถ้าพยายามใช้ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือ **ทาน ศีล ภาวนา** เข้าขัดเกลาไว้เสมอ กิเลสเครื่องเศร้าหมองก็จะไม่ท่วมท้นจนเกินไป แต่จะค่อยลดน้อยลงได้ทุกที โดยที่เจ้าตัวหรือเจ้าเมืองแห่งจิตตนครนั่นเองจะรู้ด้วย

ตนเอง จิตที่มีอารมณ์หรือมีกิเลสเครื่องเศร้าหมองน้อย ย่อมเป็นจิตที่ผ่องใส มีความสุขมาก ส่วนจิตที่มีอารมณ์หรือมีกิเลสเครื่องเศร้าหมองมาก ย่อมเป็นจิตที่ทึบหมอง มีความสุขน้อย เจ้าเมืองแห่งจิตตนครทุกคนย่อมรู้จักตัวของตัวเองได้ ดังนี้

ชื่อเจ้าเมืองแห่งจิตตนคร

เจ้าเมืองแห่งจิตตนครหรือนครสาณีนี้นี้ เรียกกันทั่วไปว่า **จิตต** ตามชื่อของเมือง แต่มีนามอีก ๔ นามที่ขนานเรียกกัน คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นการเรียกตามอาการที่แสดงออกของเจ้าเมือง เพราะเจ้าเมืองมีปกติแสดงอาการกิริยาออกมาให้ใคร ๆ เห็นได้หลายอย่าง ที่เด่น ๆ ก็ ๔ อย่าง คือแสดงความเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเป็นกลาง ๆ ร่วมกันไปกับชาวเมืองทั้งปวง จะเกิดสุขทุกข์ขึ้นที่ไหนเจ้าเมืองก็ต้องรับรู้และร่วมสุขทุกข์ด้วยเสมอ จึงได้นามว่า **เวทนา** เป็นภาษาของจิตตนคร แปลกันว่า **รับรู้สุขทุกข์** และเป็นผู้ที่มีความจำดี โดยเฉพาะสิ่งอะไรที่ทำให้เกิดสุขทุกข์ขึ้นในเมือง จะจำได้เสมอ ถึงบางอย่างจะลืมเร็วไปบ้าง ก็ยังได้นามว่า **สัญญา** เพราะความที่ช่างจำอะไรต่ออะไรได้ เป็นภาษาของจิตตนครเหมือนกัน แปลกันว่า **รู้จำ**

และยังเป็นผู้ช่างคิดอะไรต่าง ๆ แต่ก็มีใช้หมายความว่า จะคิดเรื่องที่ดี ๆ เสมอไป บางคราวก็คิดเรื่องที่ไม่ดีเป็นลบ ๆ ไปเหมือนคนทั้งหลาย แต่เจ้าเมืองก็จำเป็นต้องคิด เพราะกิจการทั้งหลายที่ดำเนินไปอยู่ในเมืองเกิดขึ้นจากความคิดของเจ้าเมือง ถ้าเจ้าเมืองหยุดคิดเสียผู้เดียว กิจการทั้งปวงก็จะชะงักหยุดหมด และโดยปกติเจ้าเมืองก็หยุดคิดไม่ได้ ไม่คิดเรื่องนี้ก็ต้องคิดเรื่องนั้น เรียกได้ว่าขยันคิดมากที่สุด จนถึงชาวเมืองทั้งปวงหลับกันหมดแล้ว เจ้าเมืองยังไม่หลับ ยังตรวจบันทึกรเรื่องต่าง ๆ อยู่กับมโน ทำให้มโนต้องปวดศีรษะไปบ่อย ๆ จึงได้นามว่า **สังขาร** เป็นภาษาของจิตตนครที่แปลกันว่า **ช่างปรุงคิด** ทั้งยังเป็นผู้ชอบออกไปรับข่าวสารที่ส่งเข้ามาจากระบบชั้นนอกชั้นในตลอดเวลา มีข่าวสารอะไรส่งเข้ามา ก็จะต้องรับในทันที เรียกว่ารับข่าวสารสดกันทีเดียว จะต้องออกไปดูให้รู้เห็นด้วยตาตนเอง จะต้องออกไปดมให้รู้กลิ่นด้วยจมูกตนเอง จะต้องออกไปลิ้มให้รู้รสด้วยลิ้นตนเอง จะต้องออกไปถูกต้องให้รู้สิ่งที่มากระทบถูกต้องด้วยกายตนเอง ถ้าไม่ออกไปเช่นนั้น ก็ตรวจตราเรื่องราวต่าง ๆ จากรายงานของมโนให้รู้ด้วยใจตนเองอีกเหมือนกัน จึงได้นามว่า **วิญญาณ** ซึ่งเป็นภาษาของจิตตนครอีกเหมือนกัน ที่แปลกันว่า **ช่างรู้ต่าง ๆ**

นามทั้ง ๔ นี้ ชาวจิตตนครใช้เรียกเจ้าเมืองกัน เพราะเหตุที่เจ้าเมืองมีลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าว อันที่จริง การเรียกชื่อของใครว่าอะไรตามลักษณะพิเศษของผู้นั้นไม่ใช่เป็นของแปลก เหมือนอย่าง คนเรานี้เอง ที่เป็นคนร้ายกาจมากต้องหลบหนีเจ้าหน้าที่เข้าไปอยู่ในป่าก็ถูกขนานนามว่า “เสือ” ส่วนที่เป็นคนดีมีเมตตากรุณาในคนทั้งหลายก็เรียกว่า “ผู้มีเมตตา” เป็นต้น สุตตตศรุษีในสมัย พระพุทธเจ้า คนเรียกกันว่า “อนาถปิณฑิกะ” เพราะเป็นผู้มีเมตตาให้อาหารแก่คนอนาถาอยู่เสมอ และเรียกชื่อนี้กันแต่ชื่อเดียว จนชื่อเต็มเกือบจะไม่รู้จักกัน บรรดานามของเจ้าเมืองทั้ง ๔ นามว่า **วิญญาน** คนมักชอบเรียกกันในบางโอกาส จนถึงคล้ายกับเป็นนามที่สำคัญที่สุด อันที่จริงทั้ง ๔ เป็นนามรองทั้งนั้น

นามที่สำคัญที่สุดของเมืองแห่งจิตตนครคือ **จิตต** คือจิตนั้นแหละเป็นตัวแท้ตัวจริง ส่วน นามอื่นทั้ง ๔ มีเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน นั้นเป็นเพียงอาการแสดง ได้กล่าวไว้แล้วว่า จิตเป็นที่ รับอารมณ์หรือกิเลส เมื่อรับไว้มากก็ย่อมเศร้าหมองมาก มีความสุขน้อย เมื่อรับไว้น้อยก็ย่อมมีความสุข ผ่องใส มีความสุขมาก อาการแสดงออกของจิตทั้ง ๔ อย่างคือ **รับรู้สุขทุกข์ รู้จำ ช่างปรุงคิด และ ช่างรู้ต่าง ๆ** นั้น แม้เจ้าเมืองทุกจิตตนครจะมีเสมอกัน คือแม้จะสามารถรับรู้สุขทุกข์ รู้จำ ช่างปรุงคิด และช่างรู้ต่าง ๆ เสมอกัน แต่การรับอารมณ์หรือกิเลสเครื่องเศร้าหมองไว้ ไม่จำเป็นต้องเสมอกัน เหมือนคนหลายคนอยู่ในบ้านเดียวกัน แดดออกร้อนจ้า ทุกคนเห็นด้วยกัน เห็นเหมือนกัน คนไหนเดิน ออกไปรับแสงแดด คนนั้นก็ร้อน คนไหนเพียงแต่เห็น เพียงแต่มองดู ไม่เดินออกไปรับ คนนั้นก็ไม้อร้อน

อาการของจิตทั้ง ๔ อย่างก็เหมือนกัน ถ้าจิตดวงใดปฏิบัติต่ออาการจิต เหมือนคนเห็นแดด เดินออกไปรับแสงแดด จิตดวงนั้นก็ร้อน ถ้าจิตดวงใดปฏิบัติต่ออาการของจิต เหมือนคนเห็นแดด ไม่เดินออกไปรับแสงแดด จิตดวงนั้นก็เย็น ความร้อนของผู้เห็นแดดมิได้เกิดจากที่เห็น แต่เกิดจากที่ เดินออกไปรับแดด ความร้อนของจิตก็มิได้เกิดจากเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน แต่เกิดจากการที่ จิตรับไว้ฉะนั้น ถ้าเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน เกิด จิตเพียงแต่เห็น เพียงแต่ดูให้รู้ว่ามีอาการ อย่างไร เหมือนแดดออกคนเพียงแต่เห็น เพียงแต่ดูให้รู้ว่าแดดแรงแดดร้อน จิตก็จะไม่ได้รับความร้อน อันเนื่องจากอาการดังกล่าวทั้ง ๔ เช่นเดียวกับคนจะไม่ได้รับความร้อนอันเนื่องมาจากแสงแดด

พูดง่าย ๆ ก็คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน จะเป็นไปเช่นไร จิตต้องมีสติเพียงรู้ว่าเป็น ไปเช่นนั้น ต้องไม่เพลินสติปล่อยตัวออกไปคลุกเคล้าเหมือนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือไม่ไปยึดมั่นไว้ นั้นเอง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน ก็จะสักแต่ว่ามีอยู่ตามปกติวิสัยของผู้ยังมีชีวิต จะไม่เป็นเหตุ แห่งความทุกข์ร้อนเศร้าหมอง

ลักษณะเจ้าเมืองจิตตนครและทวารเมือง

เจ้าเมืองแห่งจิตตนครกล่าวได้ว่าเป็นคนขยันมากที่สุด ยกให้เป็นบุคคลขยันตัวอย่างได้ทีเดียว ดังจะพึงเห็นได้ว่าขยันรับรู้สุขทุกข์ ขยันจำ ขยันคิด ขยันออกไปรู้สิ่งต่าง ๆ วันหนึ่ง ๆ จะหาเวลาหยุดพักจริง ๆ ได้ยาก จึงเป็นบุคคล **เจ้าอารมณ์** อีกตำแหน่งหนึ่ง ตำแหน่งเจ้าเมืองจิตตนครกับตำแหน่งเจ้าอารมณ์มักคู่กันอยู่เสมอ เพราะเมื่อขยันรับเรื่องราวต่าง ๆ มากเรื่อง ก็ต้องมากอารมณ์เป็นธรรมดา ไม่เป็นของแปลก แต่ที่แปลกก็คือ มีความผันแปรผิดแผกไปจากปกติบางอย่างในจิตตนคร ดังจะกล่าวต่อไป

จิตตนครเรียกได้ว่าเป็นเมืองเปิด ใครจะผ่านเข้าออกได้อย่างเสรี ไม่ต้องมีหนังสือเดินทางสำหรับผ่านเข้าออกเหมือนเมืองทั้งหลาย อันที่จริงจิตตนครมีปราการล้อมรอบ มีทวารเมืองที่วางเป็นจังหวะภายนอก ๕ ทวาร ทั้ง ๕ ทวารนี้ใช้เป็นทวารแห่งระบบสื่อสารชั้นนอกทั้ง ๕ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วด้วย จะหาเมืองที่ไหนในโลกปัจจุบันที่มีปราการและทวารเรียบร้อยเป็นระเบียบเหมือนจิตตนครนี้ ทั้งยังมีทวารชั้นในซึ่งใช้เป็นทวารแห่งระบบสื่อสารชั้นในอีกด้วย แต่ถึงเช่นนั้นก็คล้ายกับไม่มีปราการ ไม่มีทวาร เพราะไม่ได้ปิด ปลอมให้ใคร ๆ เข้าออกได้ตลอดเวลา เว้นแต่เวลาที่หลับของจิตตนคร ทวารเหล่านี้จะปิด ส่วนเวลาตื่นของจิตตนครทวารเหล่านี้จะเปิดอยู่เสมอ จะเลยบอกชื่อทวารชั้นนอกทั้ง ๕ ไว้ด้วยทีเดียว มีชื่อต่าง ๆ กันดังนี้ **จักขุทวาร** ประตูดตา ๑ **โสตทวาร** ประตูดหู ๑ **ฆานทวาร** ประตูดจมูก ๑ **ชีวहतวาร** ประตูดลิ้น ๑ **กายทวาร** ประตูดกาย ๑ ส่วนชั้นในเรียกว่า **มโนทวาร** ประตูดใจ รวมทั้งหมด ๖ ทวาร ซึ่งเป็นทวารสำคัญ

เพราะเหตุที่เป็นเมืองเปิดดังนี้ ผู้ที่เข้าไปในเมืองจึงมีหลายประเภท เป็นคนดีก็มี เป็นคนร้ายก็มี เข้าไปเที่ยวแบบที่เรียกว่ามาทัศนารแล้วก็กลับออกไปก็มี เข้าไปอยู่นาน ๆ จนถึงมาตั้งหลักฐานอยู่ประจำก็มี ความวุ่นวายจึงเริ่มมีขึ้นในจิตตนคร จิตตนครที่เคยสงบเรียบร้อยก็เริ่มไม่สงบเรียบร้อย แต่อาศัยที่เจ้าเมืองเป็นบุคคลพิเศษ พวกคนร้ายจึงไม่อาจก่อเหตุการณ์ร้ายได้ร้ายแรงโดยง่าย คือเจ้าเมืองเป็นบุคคลที่มีอำนาจ มีความฉลาด มีวรรณะผ่องใส จนถึงใคร ๆ พากันเรียกเจ้าเมืองด้วยภาษาของชาวจิตตนครว่า **ปภัสสร** ตรงกับคำสามัญว่า **ผุดผ่อง** หรือ **ผ่องสว่าง**

เจ้าเมืองยังมีลักษณะพิเศษยิ่งกว่านี้อีกมาก เมื่อเรื่องดำเนินไปถึงตอนที่ควรจะกล่าวจึงจะกล่าวเพิ่มเติม แต่สำหรับเรื่องที่ควรจะกล่าวต่อไปตรงนี้ก็คือ **คูบารมี** ของเจ้าเมืองเป็นผู้ที่มีความงดงามและความดีทั้งปวงอย่างน่าอัศจรรย์ เป็นผู้ที่ส่งเสริมเจ้าเมืองพร้อมทั้งจิตตนคร ให้มีความสุขความเจริญอยู่ตลอดเวลา เจ้าเมืองขณะที่อยู่กับคูบารมีจะมีความสุขผุดผ่องงดงามเหมือนอย่างมีตรีศมีสว่างทั้งองค์ออกไปเป็นที่ปรากฏ และจิตตนครก็มีความสุขผุดผ่องด้วยกันทั้งหมด

อันความดีงามเป็นเหตุแห่งความร่มเย็นเป็นสุข ทั้งของเจ้าตัวเองและทั้งแก่บรรดาผู้เกี่ยวข้อง ทั้งปวง เหมือนยามใดเจ้าเมืองแห่งจิตตนครมีความใกล้ชิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับคูบารมีซึ่งมีความดีงาม ยามนั้นเจ้าเมืองแห่งจิตตนครก็ร่มเย็นเป็นสุข ทั้งยังแผ่ความร่มเย็นเป็นสุขนั้นไปทั่วทั้งจิตตนครอีกด้วย ดังนั้น ความดีงามจึงเป็นความสำคัญที่ควรจะสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นทุกหนทุกแห่งทุกจิตใจ

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลายคือผู้กำลังพยายามสร้างความดีงามให้เกิดขึ้นในจิตใจตนยิ่ง ๆ ขึ้น ดังนั้น จึงเป็นที่หวังได้ว่าจะเป็นผู้มีความร่มเย็นเป็นสุข และสามารถแผ่ความร่มเย็นเป็นสุขออกไปได้อย่างกว้างขวางอีกด้วย

เพื่อนคู่หูของเจ้าเมืองจิตตนคร

เจ้าเมืองแห่งจิตตนครมีคูบารมีที่มีความงามตงาม และความดีอย่างน่าอัศจรรย์ เมื่อมีคูบารมีที่ใกล้ชิดเช่นนั้น เจ้าเมืองแห่งจิตตนครก็น่าจะมีแต่ความเจริญสุข แต่หาใช่เช่นนั้นไม่ เพราะเจ้าเมืองแห่งจิตตนครยังมีเพื่อนคู่หูคู่คิดอีกหลายคน ผู้ที่นำจะแนะนำให้รู้จักก่อนคนอื่น มีชื่อค่อนข้างจะไพเราะว่า **สมุทัย** เจ้าตัวสมุทัยเองอดชื่อของตนเองเสมอว่า แปลว่าอุทัยสุขพร้อม ได้ให้คำแนะนำเจ้าเมืองในสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ปกครองจิตตนครให้มีความสุขสนุกสนาน เรียกว่าเป็นเพื่อนคู่หูคู่คิดได้ทีเดียว เพราะจะกระซิบบ้างเรื่องต่าง ๆ อยู่ทีละทีละใจเสมอ

สมุทัยผู้ที่มีลักษณะนิสัยที่อยากได้ใคร่ดีมากที่สุด คืออยากได้สิ่งต่าง ๆ ที่ดี ๆ ที่สวยงาม ที่เป็นเครื่องบำเรอสุข ใครจะได้ตำแหน่งที่สูงเด่น จะเพราะมีปมด้อยอยู่ในตัวมากหรือจะมีปมเด่นมาก ก็ยากที่จะพูดได้ ลักษณะนิสัยอีกอย่างหนึ่งของสมุทัยก็คือความอยากทำลายล้างใครหรืออะไรก็ตามที่มาขัดขวาง ถูกเป็นธรรมดา เพราะเมื่อมีความอยากได้ใคร่ดี ถ้ามีใครหรืออะไรมาขัดขวาง ก็จะต้องเกิดความมุ่งทำลายล้างสิ่งที่มาขัดขวางนั้น อีกอย่างหนึ่งอยากได้อะไรก็ต้องอยากได้สิ่งที่ดี ถ้าได้ไม่ดีไม่ถูกใจก็ต้องอยากให้สิ่งนั้นถูกทำลายหมดสิ้นไป หรือได้ตำแหน่งอะไรที่ไม่ชอบก็ต้องอยากออก ไม่อยากดำรงอยู่

กล่าวโดยสรุปแล้ว สมุทัยมีลักษณะนิสัยเป็นไปในทางสร้างและทางทำลาย คู่คล้าย ๆ กับลักษณะนิสัยของคนเราทั่ว ๆ ไปนี่เอง ที่เป็นไปทั้งสองทาง นิสัยในทางทำลายนั้นบางอย่างเห็นได้ชัด เช่นในเวลาเกิดไฟไหม้บ้าน มีคนชอบไปดูกันมากกว่าที่อยากจะไปดูการสร้างบ้าน ทำไม้จึงเป็นอย่างนี้ นักจิตวิทยาปัจจุบันบางท่านกล่าวว่า เพราะนิสัยของคนชอบการทำลายมากกว่าการสร้าง จะจริงอย่างไรก็ยากที่จะยืนยัน แต่ประจักษ์พยานที่ปรากฏออกมาเป็นเวลาสร้างบ้านไม่ปรากฏว่ามีคนสนใจไปดูกัน ส่วนเวลาไฟไหม้บ้านกลับปรากฏว่ามีคนไปดูกันล้นหลาม จึงน่าให้ถูกกล่าวหาเช่นนั้น

สำหรับสมุหทัยนั้นพูดอวดอยู่เสมอว่าเขาเป็นผู้ดำริสร้างขึ้นทุกอย่าง เมืองจิตตนครเองเขาก็คิดสร้างขึ้น และคิดจะสร้างเมืองขึ้นใหม่ ๆ ต่อไปอีก เขาเองนั่นแหละเป็นผู้คิดให้มีการประกวดความงามกันขึ้นในจิตตนคร เพราะสิ่งที่สวยงามนั้นทำให้เกิดความสุขมิใช่หรือ เขาได้เสนอขึ้นดังนี้ ชาวจิตตนครเห็นดีไปกับเขากันมาก พวกกันประกวดประชันความงามกันทั่วไป ไม่เลือกว่าเด็กผู้ใหญ่ และคนแก่ ข้อที่แปลกกว่าชาวโลกทั่วไปอยู่ที่ว่า คนแก่ของจิตตนครชอบประกวดประชันความงามกันยิ่งกว่าคนหนุ่มสาวหรือเด็ก และประกวดประชันกันอยู่ตลอดเวลา มิใช่ว่าปีหนึ่งมีหนึ่งครั้ง บางคราวสมุหทัยก็แนะนำให้สร้างความคิดเหมือนกัน เพื่อประโยชน์ทางการบ้านการเมือง สมุหทัยมีลักษณะเป็นนักการบ้านการเมืองเต็มตัว คือมีความกระตือรือร้นอยากได้ใคร่ดีในทางสร้างและมีความรุนแรงในทางทำลายพอ ๆ กัน หรือยิ่งกว่า อย่างชนิดที่เรียกว่าไม่ต้องกลัวบาปกรรม

ความอยากได้ใคร่ดีที่รุนแรงเป็นเหตุให้เกิดการทำลายดังกล่าวล้วนแล้วนั้นเป็นความจริง นิสัยอยากได้ใคร่ดีของสมุหทัยจึงเป็นนิสัยฝ่ายไม่ดี ยังมีนิสัยฝ่ายดีของสมุหทัยอยู่ประการหนึ่ง ซึ่งพึงเห็น ๆ ไม่พิจารณาให้ประณีต จะไม่อาจแยกความแตกต่างได้ นิสัยฝ่ายดีนี้ของสมุหทัยคือความอยากดี ความอยากดีเป็นนิสัยฝ่ายดีของสมุหทัย ในขณะที่ความอยากได้ใคร่ดีเป็นนิสัยฝ่ายไม่ดี ความอยากดีย่อมเป็นเหตุให้ทำแต่ความดี ไม่ทำความไม่ดี การทำลายล้างเป็นความไม่ดี ดังนั้น การทำลายล้างจึงจะไม่เกิดแต่ความอยากดี จะเกิดก็แต่จากความอยากได้ใคร่ดีเท่านั้น

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลายคือบรรดาผู้อยากดี ไม่ใช่อยากได้ใคร่ดี ดังนั้น ก็ควรจะได้มุ่งพิจารณาจับจิตของตนเองให้รู้ว่า ความอยากได้ใคร่ดีเกิดขึ้นในจิตเมื่อใดเพียงไหน เมื่อเห็นหน้าตาความอยากได้ใคร่ดีอันเป็นนิสัยฝ่ายไม่ดีแล้ว ก็ให้พยายามข่ม พยายามดับ จนถึงพยายามทำให้สิ้นไปเสีย ด้วยการกระทำ เช่นนั้นความอยากดีจะเกิดขึ้นแทนที่ นับเป็นการเสริมสร้างนิสัยฝ่ายดีให้เกิดขึ้น เรียกได้ว่าเป็นการบริหารจิตใจโดยตรงที่จะทำให้เกิดความสุขแก่จิตใจยิ่ง ๆ ขึ้น

ลักษณะของเพื่อนคู่หูของเจ้าเมืองจิตตนคร

สมุหทัยแห่งจิตตนครชักชวนให้ชาวจิตตนครผลิตเพลินยินดีอยู่เสมอ ด้วยการแนะนำส่งเสริมให้สร้างให้ทำสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้เกิดความผลิตเพลินยินดี แนะนำให้สร้างและให้ไปเที่ยวในสถานที่พักผ่อนหย่อนใจมากมายหลายอย่างหลายประเภท จิตตนครจึงมีโรงภาพยนตร์ โรงลิเกละครมากมาย มีโรงอะไรต่ออะไรอีกมากมาย สิ่งอะไรที่เป็นเครื่องบำเรอความผลิตเพลินยินดีที่มีอยู่ในเมืองทั้งหลายในโลก จะต้องมิในจิตตนครด้วยทุกอย่าง จะมีล้าหน้าเมืองต่าง ๆ ไปเสียอีกด้วย เพราะสมุหทัยผู้เป็นต้นคิดของสิ่งเหล่านี้พำนักอยู่ในจิตตนคร สิ่งต่าง ๆ จึงมีสร้างขึ้นในจิตตนครก่อน แล้วเมืองต่าง ๆ ก็เอาอย่างทำตามกันไปทั่วโลก

แต่ดังได้กล่าวแล้วว่า สมุทัยมีลักษณะนิสสัยอยากได้ใคร่ดีแรง มุ่งทำลายล้างแรงต่อสิ่งที่ขัดขวาง และน่าจะต้องชี้แจงเพิ่มเติมอีกว่าความอยากได้ใคร่ดีของสมุทัยนั้น **ไม่มีอัม ไม่มีพอ ไม่มีเต็ม** เช่นว่าอยากจะได้แก้วแหวนเงินทอง ที่แรกก็อยากจะได้เพียงสิ่งหนึ่งจำนวนหนึ่ง ครั้นได้แล้วก็อยากได้ให้มากขึ้นไปอีกและให้มากขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงสมมติว่าได้ทองเท่าภูเขาทั้งลูก ก็คงยังไม่อัมไม่พอ จะต้องอยากได้ภูเขาทอง ๒ ลูก ๓ ลูก ดังนี้ เป็นต้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ ความอยากของสมุทัยก็จะต้องพบกับสิ่งที่ขัดขวาง ทั้งที่เป็นสิ่งที่เรียกว่า กฎหมาย ศีลธรรม ทั้งที่เป็นบุคคลด้วยกัน เพราะสิ่งที่บุคคลอยากได้ด้วยด้วยความหิวกระหายเช่นนั้น บางสิ่งก็มีกฎหมายหรือศีลธรรมขัดขวางอยู่ เช่นไปอยากได้ในสิ่งที่ผิดหรือขัดตอกฎหมายศีลธรรม บางสิ่งก็มีบุคคลด้วยกันขัดขวาง เช่นต่างก็อยากได้ด้วยกัน ต่างชิงได้ชิงดีกัน หรือแม้เป็นเจ้าของของสิ่งที่สมุทัยอยากได้ เมื่อสมุทัยต้องพบกับสิ่งขัดขวางเช่นนี้ ก็เกิดความมุ่งทำลายล้างสิ่งที่ขัดขวางทั้งปวง โดยไม่เลือกว่าจะเป็นอะไร

สมุทัยไม่บันทึกกฎหมายศีลธรรมหรือบุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง ถ้ารู้สึกว่าเป็นเครื่องขัดขวางต่อความอยาก ฉะนั้น เหตุการณ์จึงปรากฏว่าสมุทัยชักนำให้ชาวจิตตนครประทุพติหิกลีแข้งหรือฝ่าฝืนกฎหมายศีลธรรมอยู่เนือง ๆ ทั้งโดยปกปิดทั้งโดยเปิดเผย และชักนำให้ทำโจรกรรม ประทุษกรรม บุคคลผู้เป็นเจ้าของทรัพย์หรือบุคคลผู้ที่ไม่ชอบหน้า อันที่จริงถ้าจะตามใจสมุทัย ก็จะต้องเลิกกฎหมายศีลธรรมทั้งปวงบรรดาที่มีอยู่ในโลกเสียทั้งหมด เพราะกฎหมายศีลธรรมทั้งหลายที่ตั้งขึ้นไว้ก็เพื่อจำกัดหรือกำจัดการปรารถนาเกินส่วน

อันความปรารถนาอยากได้ของแต่ละบุคคลนั้นจำต้องมีจำกัดหรือมีขอบเขต เช่นแก้วแหวนเงินทองที่อยากได้กัน ก็จะต้องมีส่วนจำกัดสำหรับแต่ละบุคคล เพราะจะต้องมีเฉลี่ยกันไปแก่คนทั้งปวง ทุก ๆ คนจึงต้องจำกัดความอยากได้ของตนให้อยู่ในขอบเขตของกฎหมายและศีลธรรม แต่สมุทัยนั้นไม่ชอบอย่างยิ่งต่อระบอบจำกัดเช่นนี้ แอบปนเสมอว่าเป็นระบอบที่ขัดต่อเสรีภาพ ขัดต่อธรรมชาติของจิตใจ ควรจะต้องโยนทิ้งเสียให้หมด และอยากจะทำอะไรก็ทำตามใจใคร่ปรารถนา เมื่อทำไปแล้วความอยากก็จะดับ การทำไปตามที่ใจอยากจึงเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อดับกิเลสอย่างหนึ่ง สมุทัยจะแนะนำอยู่ดังนี้

แต่คำแนะนำของสมุทัยเป็นการตรงกันข้ามกับความจริง เพราะที่สมุทัยแนะนำว่า เมื่ออยากทำสิ่งใดแล้ว ทำเสียตามที่ยอยาก จะหายอยาก เรียกว่ากิเลสดับ นั้นหาถูกไม่ ได้เคยกล่าวไว้ในรายการนี้หลายครั้งมาแล้วว่า อะไรก็ตามเมื่อเกิดขึ้นในใจแล้วไม่หายไปไหน ที่ว่าดับก็ไม่ได้ดับไปไหน เพียงแต่จมลงแอบซ่อนตัวอยู่ในส่วนหนึ่งของหัวใจ ซึ่งเป็นส่วนลึกและลึกลับมืดซิดเท่านั้น ความคิดที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่งเมื่อสงบลงหรือที่เรียกว่าดับไป ก็หาได้ดับไปไหน คงแอบฝังตัวอยู่ในใจ

นั่นเอง เกิดขึ้นก็ครั้งก็ฝังตัวลงไปเท่านั้นครั้ง ดังนั้น หากความคิดดีเกิดขึ้นมากก็มีความดีฝังตัวอยู่ในใจมาก เป็นพื้นฐานที่ดีของใจ ในทางตรงกันข้าม ความคิดไม่ดีเกิดขึ้นมาก ก็มีความไม่ดีฝังอยู่ในใจมาก เป็นพื้นฐานที่ไม่ดีของใจ

ฉะนั้น หากเชื่อคำแนะนำของสมุททัย อยากได้อะไรปล่อยตามใจให้อยาก ไม่เลือกควรไม่ควร เมื่อได้สมอยากแล้วก็เท่ากับทำให้ดับกิเลสได้แล้ว เช่นนี้ก็เท่ากับส่งเสริมให้สมุททัยมีกำลังแรงขึ้นคอยชักนำให้เพลินเพลินหลงติดอยู่ในสิ่งไม่เหมาะไม่ควร อันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ยิ่งขึ้นนั่นเอง เมื่อสมุททัยมีกำลังแรงไปในทางก่อทุกข์ เจ้าเมืองแห่งจิตตนครก็ย่อมจักได้รับทุกข์แรง พุทธอีกอย่างก็คือผู้ใดปล่อยให้สมุททัยเหตุเกิดทุกข์ในตนมีกำลังแรง ตนเองนั่นแหละที่จะมีทุกข์แรง

หัวใจของเพื่อนคู่หูและลูกมือ

พรรคพวกของสมุททัยมีอยู่มากคนด้วยกัน คนที่เป็นหัวใจสักหน่อยก็ได้แก่ โลโคคนหนึ่ง โทโสคนหนึ่ง โมโหคนหนึ่ง โลโก นั้นเป็นคนโลภ อยากได้อะไรต่ออะไรต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา สิ่งอะไรที่เห็นว่าเป็นของดีมีค่าดังที่เรียกกันว่า “ทรัพย์” หรือ “เงิน” เป็นต้น ต้องอยากได้ทั้งนั้น โทโส นั้นเป็นคนเจ้าโทสะ เมื่อมีใครมาขัดคอขัดใจแม้นิดหนึ่งก็ต้องบันดาลโทสะเสมอ โมโห นั้นดูยาก เพราะมักแสดงตนเป็นคนเฉย ๆ หงิม ๆ ขอบนั้งโง่งว่ง หรือไม่เช่นนั้นก็ขอบนั้งคิดฟุ้งซ่าน บางทีก็เป็นคนลั้งเลไม่แน่นอนว่าจะตกลงอย่างไร บางทีก็วางท่าเป็นคนฉลาด แต่ความจริงไม่รู้อะไรจริง แบบที่เรียกว่าโง่ฉลาด และโมโหยังชอบติดพันหรือพัวพันอยู่กับสิ่งต่าง ๆ ชักชวนโลโกโทโสให้ไปเที่ยวด้วยกันอยู่เสมอ

สมุททัยชอบใช้หัวใจทั้ง ๓ คนนี้ให้เที่ยวไปในที่ต่าง ๆ เป็นสมุนที่ใช้ได้ตั้งใจ โลโกจะรู้ใจสมุททัยโดยจะพยายามรวบรวมสิ่งที่สมุททัยชอบหรือใครจะได้ไว้ให้เสมอ โลโกจะต้องอยากได้ในสิ่งที่สมุททัยใครจะได้เพื่อสนองความต้องการของสมุททัย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง โลโกอยากได้เพื่อสนองความต้องการของสมุททัยเท่านั้น สมุททัยจึงไว้วางใจในโลโกให้ออกไปกว้านหาสิ่งต่าง ๆ เป็นคนที่ ๑ ครั้นพบบุคคลหรือสิ่งกีดขวาง ก็ใช้โทโสออกไปแสดงอำนาจข่มขู่จนถึงทำร้ายต่าง ๆ เมื่อยังไม่พอบอะไรที่ต้องการหรือขัดขวางก็เป็นหน้าที่ของโมโหออกไปทำหน้าที่ดาบเฉย ๆ ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าโมโหนั้นเป็นคนที่ดูยาก คนทั้งปวงจึงพากันเข้าใจโมโหในลักษณะต่าง ๆ เช่นบางคนเข้าใจว่าโมโหนั้นเป็นคนขี้โกรธ เมื่อใครโกรธขึ้นก็มักจะพูดกันว่าคนนั้นคนนี้เกิดโมโหขึ้นมา บางคนเข้าใจว่าโมโหเป็นคนมีอุเบกขา คือความวางเฉย เฉพาะคนที่รู้ถึงธาตุแท้ของโมโหเท่านั้น จึงจะเข้าใจว่าโมโหเป็นคนที่เรียกว่า หลง เพราะไม่รู้อะไรจริง

หัวใจทั้ง ๓ คนนี้มีลูกมือที่เป็นตัวผู้ลงมือทำตามคำสั่งอีก ๓ คน ชื่อ **กายทุจริต** คนหนึ่ง **วจีทุจริต** คนหนึ่ง **มโนทุจริต** คนหนึ่ง ๓ คนนี้เป็นนักเลงหัวมีดหัวไม้ร้ายกาจนัก ใช้ให้ไปลักขโมยใคร ให้ไปทำร้ายใคร ให้ไปพูดหลอกลวงใคร หรือให้คิดวางแผนทุจริตต่าง ๆ เป็นได้การเสมอ ชาวจิตตนครจึงอยู่กันไม่ผาสุกนัก มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นอยู่เนือง ๆ เช่น มีการทำร้ายร่างกายกัน มีการลักขโมย ปล้นสะดมกันเกิดขึ้นที่นั่นที่นี่ เชื้อถือคำพูดของกันไม่ค่อยจะได้ จะไว้วางใจกันก็ยากนัก ขึ้นไว้วางใจกันง่าย ๆ ก็จะต้องถูกดักถูกตุ๋นเบียดเบียนจนเป็นที่หวาดระแวงกันทั่วไป โดยไม่รู้ว่าเป็นคนดีคนร้าย ไม่ใช่แต่ในวงบ้านเท่านั้น ในวงเมืองก็มีทุจริตเกิดขึ้นในส่วนต่าง ๆ เพิ่มความทุกข์ร้อนให้เกิดขึ้นแก่เจ้าเมืองจิตตนคร ความทุกข์อันโด่ดบังเกิดขึ้นในจิตตนคร เจ้าเมืองจะต้องรับทุกข์อันนั้นแทน หรือร่วมด้วยชาวจิตตนครทั้งสิ้น ในทางตรงกันข้าม ความสุขที่เกิดขึ้นในจิตตนคร เจ้าเมืองก็ได้รับร่วมกันไปกับชาวจิตตนครทั้งสิ้นเช่นเดียวกัน

ดังกล่าวนี้อาจจะเห็นว่า เจ้าเมืองแห่งจิตตนครหรือจิตนัตนเองเป็นที่รับทั้งความสุขทั้งความทุกข์ ทั้งความดีทั้งความชั่ว ไม่มีอะไรที่เกิดขึ้นแล้วในจิตตนครหรือในมนุษย์เราจะไม่เข้าถึงจิต ต้องเข้าถึงจิตทั้งนั้น ไม่ว่าสิ่งสะอาด ไม่ว่าสิ่งสกปรก และเมื่อเข้าไปแล้วก็จะกลับออกเองไม่ได้ด้วย เหมือนไม้เท้าทางเข้าที่ใช้สำหรับเป็นทางเข้าแท้ ๆ แต่ไม่มีทางออกสำหรับให้ออกเองได้เลย นอกเสียจากว่าเจ้าเมืองจะมีปัญญา มีความเพียรพยายามสร้างทางออกขึ้น และนำเอาสิ่งที่ไม่ต้องการออกเท่านั้น จึงจะเอาออกได้ นั่นก็คือ เมื่ออารมณ์ใดเข้าถึงจิตแล้ว ก็จะจมฝังลงในจิตทั้งสิ้น จะไม่มีการกลับออกจากจิตใจลำพังตัวเองเลย ดังนั้นการสั่งสมอารมณ์ของจิตจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่สุด พุดง่าย ๆ ก็คือจิตเป็นสิ่งที่สั่งสมอารมณ์ทั้งปวงทั้งดีทั้งชั่ว สั่งสมอารมณ์ที่ดีมากก็เป็นจิตที่ดี สั่งสมอารมณ์ชั่วมาก ก็เป็นจิตที่ชั่ว

คนดีหรือคนชั่วก็เกิดจากการสั่งสมอารมณ์นี้เอง ไม่ได้เกิดจากสิ่งอื่น จึงควรจะได้ระวังการสั่งสมอารมณ์เป็นอย่างยิ่งแม้ไม่ปรารถนาจะเป็นคนไม่ดี ขณะเดียวกันควรมีความเพียรใช้สติปัญญาสร้างทางออกสำหรับสิ่งไม่ดีขึ้นให้จิต เพื่อนำเอาสิ่งไม่ดีที่เข้าไปครองจิตอยู่ออกเสียให้ได้ แม้จะทีละเล็กละน้อยก็ย่อมดีกว่าไม่มีการหาทางนำออกเสียเลย เพราะความไม่ดีนั้นถ้าปล่อยให้เพิ่มพูนขึ้น โดยไม่พยายามทำให้ลดน้อยลง ลักวันหนึ่งก็จะท่วมท้นจนไม่มีที่สำหรับความดีเหลืออยู่เลย แม้เป็นเช่นนั้นเมื่อไร เมื่อนั้นเจ้าเมืองจิตตนครก็จะกลายเป็นคนชั่วที่ไม่เป็นที่ปรารถนาในที่ใดเลย เพราะมีแต่จะนำความรอนำทุกข์โทษภัยไปสู่ทุกหนทุกแห่งที่ย่างเหยียบเข้าไป คนชั่วเป็นเหตุแห่งความทุกข์แห่งความรอนของตนเองด้วย ดังนั้น ทุกคนจึงควรกลัวอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นคนชั่ว จึงควรพยายามอย่างยิ่งที่จะทำทางนำความไม่ดีออกจากจิตให้สม่ำเสมอ

หัวไม้อีก ๑๖ คน ของเพื่อนคู่หูเจ้าเมืองแห่งจิตตนคร

อันที่จริงชาวเมืองจิตตนครเป็นคนมีความรู้ความฉลาด เป็นคนมีการศึกษา ในโลกมีการศึกษาถึงระดับไหน ในจิตตนครก็จะมีการศึกษาสูงระดับนั้น การศึกษาทุกระดับตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้นมหาวิทยาลัย มีอยู่ครบถ้วนบริบูรณ์ในจิตตนคร การศึกษาด้วยการค้นคว้าก็ก้าวหน้าไปไกล คู่หูน่าจะรู้จักคนดีคนชั่ว และช่วยกันปราบปรามทุจริตต่าง ๆ ที่เกี่ยววณบ้านวณเมืองให้เดือดร้อนตลอดถึงตัวหัวใจ แต่หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะสมุหทัยเป็นตัวสำคัญที่แสดงตนเป็นเพื่อนสนิทของชาวเมืองจิตตนครทั้งปวง ชาวเมืองตลอดถึงเจ้าเมืองไว้วางใจขนาดที่เรียกว่าเพื่อนคู่หูคู่คิด ด้วยมีความเข้าใจและเชื่อในสมุหทัยว่าเป็นผู้ช่วยสร้างความสุขความเจริญต่าง ๆ สมุหทัยเป็นผู้สามารถครองใจคนทั้งเมืองไว้ได้และสามารถในการใช้พรคพวกที่เป็นหัวใจดังที่กล่าวแล้วคือ **โลโก โทโส โมโห** หัวใจทั้ง ๓ นี้มิได้ไปแสดงตัวเป็นหัวใจวางท่าแก่ชาวเมืองโดยตรง แต่ไปแอบสิงใจชาวเมืองให้โลภอยากได้ ให้โกรธพยาบาท ให้หลงใหล โมโหเป็นหัวใจสำคัญที่แอบสิงใจคนให้หลงให้เพเลิดเพลิน ให้ติดคล้ายกับเป็นยาเสพติด โมโหชอบสิงใจอยู่นาน ๆ โลโก โทโส ชอบสิงใจเป็นพัก ๆ แม้ทั้ง ๒ จะออกไปแล้ว โมโหก็ยังประจำอยู่ สมุหทัยได้อาศัยโมโหนั้นแหละเป็นเครื่องมือครองใจคนทั้งเมือง

ข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งก็คือ ในจิตตนครไม่มีการทรงวิทยญาณหรือทรงเจ้า คือไม่มีวิญญานหรือเจ้าหรือผีมาทรง หรือมาเข้าสิงคนเหมือนอย่างในบางเมือง มีแต่หัวใจทั้ง ๓ นี้แหละเป็นตัวมาสิงใจมาเข้าทรงชาวเมืองทั้งปวง

นอกจากนี้ หัวใจทั้ง ๓ ยังมีพรรคพวกหัวมิดหัวไม้ต่าง ๆ อีก ๑๖ คน น่าจะแนะนำให้รู้จักไว้บ้าง เพื่อว่าเมื่อพบเห็นเข้าจะได้พอรู้จักว่าใครเป็นใคร คือ ๑. **อภิขณาวิสมโลกะ** ละโมบไม่สม่ำเสมอ คือความเพ่งเล็ง ๒. **โทสะ** ร้ายกาจ ๓. **โกรธะ** โกรธ ๔. **อุปนาหะ** ผูกโกรธไว้ ๕. **มักขะ** ลบหลู่คุณท่าน ๖. **ปลาสะ** ตีเสมอ คือยกตนเทียมท่าน ๗. **อิสสา** ริษยา ๘. **มัจฉริยะ** ตระหนี่ ๙. **มายา** มารยา คือเจ้าเล่ห์ ได้แก่ปกปิดโทษที่มีอยู่ ๑๐. **สาถะยะ** ใ้อวด คืออวดคุณที่ไม่มี ๑๑. **ถัมภะ** หัวดี ๑๒. **สารัมภะ** แข่งดี ๑๓. **มานะ** ถือตัว ๑๔. **อติมานะ** ดูหมิ่นท่าน ๑๕. **มทะ** มัวเมา ๑๖. **ปมาทะ** เลินเล่อ

ทั้ง ๑๖ คนนี้มีลักษณะต่าง ๆ กันเหมือนดังชื่อนั้นแหละ ล้วนเป็นพวกก่อความสงบสุขของบ้านเมืองจิตตนครทั้งนั้น และวิธีก่อความก็ด้วยการเที่ยวสิงใจคนเช่นเดียวกันกับหัวใจ ชาวเมืองจิตตนครถูกพวกหัวมิดหัวไม้เหล่านี้สิงใจก็แสดงออกต่าง ๆ กันตามสิ่งที่สิง เช่นถูกโกรธะสิงใจก็แสดงอาการโกรธต่าง ๆ ถูกสาถะยะสิงใจก็พุดจาอ้อววดคุณที่ไม่มีน่านับการ การศึกษาระดับต่าง ๆ ช่วยไม่ได้ บางทีกลับนำความรู้มาคุยพุ้งอวดรู้ฉลาดไปเสียอีก

แม้ชาวเมืองจิตตนครจะตกอยู่ในอำนาจของพวกหัวมิดหัวไม้ดังกล่าวจนแทบจะหาผู้ช่วยไม่ได้ ดังเช่นกล่าวแล้วว่าการศึกษาระดับต่าง ๆ ทุกระดับก็ช่วยไม่ได้ แต่ก็ยังมีอยู่หนึ่งอย่างที่ช่วยได้และช่วยได้แน่ด้วย สิ่งนั้นคือปัญญา ปัญญาเป็นอาวุธสำคัญที่สุด มีอำนาจสูงสุด ปัญญามีอยู่ที่ไหนอย่างไรว่าแต่จะฟาดฟันพวกหัวมิดหัวไม้ให้แตกกระจัดกระจายไปได้เพียงพวกสองพวกเลย จะก็ร้อยก็พัน พวกปัญญาก็สามารถเอาชนะได้สิ้น เปรียบเหมือนแสงอาทิตย์ที่อาบขั้วโลความมืดให้หมดไปได้ไม่หลงเหลือมันแล ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าปัญญามีใช้แสงอาทิตย์ที่มีอยู่ประจำโลก ปัญญาเป็นสิ่งที่ต้องสร้างขึ้น ต้องอบรมให้มีขึ้น

บรรดาผู้มาบริหารจัดการก็คือผู้กำลังอบรมปัญญาให้มีขึ้น ให้เจริญงอกงามขึ้น เพื่อให้ตนเองมีอาวุธสำคัญที่สุดประจำตนสำหรับปราบพวกหัวมิดหัวไม้ให้สิ้นไป ไม่อาจก่อความเดือดร้อนให้ได้ต่อไปนั่นเอง จึงนับได้ว่าบรรดาผู้มาบริหารจัดการทั้งหลายจะได้เป็นเจ้าของจิตตนคร อันร่มเย็นเป็นสุขยิ่งขึ้นตามวันเวลาที่ล่วงไปพร้อมกับความพากเพียรพยายามไม่ทอดทิ้งที่จะอบรมปัญญาให้เจริญงอกงาม ขึ้นต้นก็ให้เกิดปัญญาเห็นชอบตามความจริงว่าไหนดี ไหนชั่ว ไหนควรสงวนรักษาไว้ ไหนควรทำลายให้สิ้นไป

เครื่องปกปิดสัจจะในข่าวสาร ตันหาร้อยแปด

สมุทัยมีวิธีการหลายอย่างที่จะผูกใจชาวจิตตนคร เพื่อที่จะเป็นผู้ครองใจของชาวจิตตนครทั้งหมดตลอดไป นอกจากพรรคพวกที่เป็นหัวใจทั้ง ๓ ลูกมือคือทุจรีตทั้ง ๓ และพรรคพวกหัวไม้หัวมิดในลักษณะต่าง ๆ อีก ๑๖ ดังกล่าวแล้ว สมุทัยยังวางพรรคพวกนอกจากนั้นยึดครองจุดสำคัญต่าง ๆ ของจิตตนคร เพื่อที่จะรักษาอำนาจของตนไว้ให้มั่นคง คือจุดระบบสื่อสารทั้งชั้นนอก ๕ ชั้น และชั้นใน ๑ ชั้น รวมเป็น ๖ จุด เพราะระบบสื่อสารเหล่านี้ที่นำข่าวสารต่าง ๆ เข้าสู่เจ้าเมืองจิตตนคร

โดยปกติเจ้าเมืองนั้นจะติดต่อทราบเรื่องต่าง ๆ ได้ก็แต่โดยทางสื่อสารนี้เท่านั้น ฉะนั้น สมุทัยจึงใช้เครื่องมือทางมายาศาสตร์อย่างหนึ่งเรียกว่า **อารมณ** เป็นเครื่องแปลกปลอมปกปิด **สัจจะ** ในข่าวสารทั้งหลาย แต่แสดงเป็นอีกรูปหนึ่ง โดยแต่งตั้งพรรคพวกให้อยู่เฝ้าประจำระบบสื่อสารทั้ง ๖ นั้นแหละ แห่งละ ๓ คน ชื่อว่า **กามตันหา** ความทะยานอยากในกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่กายถูกต้อง) ที่น่าปรารถนาพอใจ คนหนึ่ง **ภวตันหา** (ความทะยานอยากเป็นนั่นเป็นนี่) คนหนึ่ง **วิภวตันหา** (ความทะยานอยากไม่เป็นนั่นเป็นนี่) คนหนึ่ง มีชื่อตรงกันทั้ง ๖ แห่ง ๓ คนที่ประจำอยู่ที่ระบบตาก็ผสมอารมณเข้าไปกับรูปต่าง ๆ ๓ คนที่ระบบหูเมืองก็ผสมอารมณเข้าไปกับเสียงต่าง ๆ ๓ คนที่ระบบจมูกเมืองก็ผสมอารมณเข้าไปกับกลิ่นต่าง ๆ ๓ คนที่ระบบลิ้นเมืองก็ผสมกับ

อารมณฺ์เข้าไปกับรสต่าง ๆ ๓ คนที่ระบบกายเมืองก็ผสมอารมณฺ์เข้าไปกับสิ่งต่าง ๆ ที่กายถูกต้อง
ทั้งอีก ๓ คนที่ระบบใจเมืองชั้นในก็คอยผสมอารมณฺ์เข้าไปกับเรื่องต่าง ๆ อีกชั้นหนึ่ง รวมเข้าตอนนี้
ก็มี ๑๔ คนแล้ว

แต่มิใช่เท่านั้น สมุทฺทัยมีความรอบคอบมากกว่านั้น คือ ได้จัดให้ประจำกาลทั้ง ๓ เหมือนอย่าง
จัดยามประจำทุกยาม คือ ประจำดึกกาล ๑๔ คน อนาคตกาล ๑๔ คน ปัจจุบันกาล ๑๔ คน
รวมเป็น ๕๔ คน ดูก็น่าจะพอ แต่ยังไม่พอสำหรับสมุทฺทัยผู้รอบคอบถี่ถ้วนเป็นอย่างยิ่ง ยังจัดไว้สำหรับ
ประจำกำกับตนเอง ๕๔ คน ประจำกำกับผู้อื่นอีก ๕๔ คน จึงรวมเป็น ๑๐๘ คน เรียกตามภาษา
ของชาวจิตตนครว่า **ตันทา ๑๐๘**

ฉะนั้น เจ้าเมืองและชาวจิตตนครทั้งปวงจึงได้รับข่าวที่ถูกรามณฺ์เคลือบแคลงแล้ว เรียกได้ว่า
มิใช่เป็นข่าวสารที่จริงแท้อยู่เสมอ เพราะสมุทฺทัยได้วาง **ตันทา ๑๐๘** ดังกล่าวยึดระบบสื่อสารทั้งสิ้น
ไว้ทั้งชั้นนอกชั้นใน เจ้าเมืองจึงถูกลวงให้หลง คือให้เขาใจผิดเห็นผิดอยู่เสมอ บางคราวก็แสดงความ
ยินดีปรีดาอยากได้นั้นได้นี้ อยากเป็นนั่นเป็นนี่ บางคราวก็หงุดหงิดขุ่นเคืองขัดแค้น อยากให้พินาศ
เสียหาย สุดแต่อารมณฺ์ที่สมุทฺทัยและพรรคพวกส่งเข้ามา ชาวเมืองจิตตนครจึงมีจิตใจที่ผันแปรวุ่นวาย
อยู่เสมอ ไม่สงบ เป็นโอกาสให้หัวโจกทั้ง ๓ เข้าสิงผสมได้โดยง่าย เพราะสมุทฺทัยจัดให้คอยจ้องโอกาส
อยู่ทุกขณะแล้ว ด้วยสังเกตเครื่องมือสำคัญ คือ **อารมณฺ์** และลอบเข้ามากับอารมณฺ์ทันที การปฏิบัติ
งานของสมุทฺทัยและพรรคพวกทั้งปวงรวดเร็วยิ่งนัก เท่ากับความเร็วของจิตหรือความเร็วของแสง
ก็อาจจะเทียบได้หรือยิ่งกว่า

อย่างไรก็ตาม ได้กล่าวแล้วในครั้งก่อนว่าอาวูธหรือผู้ที่จะปราบพวกหัวมิดหัวไม้ของฝ่าย
สมุทฺทัยมีอยู่ คือ **ปัญญา** และปัญญานี้เมื่ออบรมเสมอก็เหมือนอาวูธที่คมที่ลับอยู่เสมอ ย่อมใช้การ
ได้ผลอย่างดียิ่ง คือฟันลงไปก็โคกขาดลงไปนั้น ตันทา ๑๐๘ ก็สามารถจะทำลายให้สิ้นไปได้ด้วย
ปัญญาที่ได้รับการอบรมบริบูรณ์เต็มที่แล้วเช่นกัน แต่สำหรับชาวจิตตนครที่เป็นสามัญชน การอบรม
ปัญญาเพียงให้สามารถรักษาใจไม่ติดกับให้ตกเป็นทาสของอารมณฺ์จนเกินไป พอให้มีความร่มเย็น
เป็นสุขมากกว่าร้อนรนทุกข์กันบ้างก็แล้ว และการบริหารจิตนี้แหละคือการอบรมสติ อบรมปัญญา
ให้เกิดทัน และให้สามารถรักษาสติหรือจิตตนครให้ไม่ถูกอารมณฺ์อันเป็นสมุนฝ่ายร้ายของสมุทฺทัย
เข้ามีอำนาจเหนือ จนถึงกับจะใช้อำนาจก่อให้เกิดความวุ่นวายเรวร้อนได้เกินไป

บ้านเมืองใดมีกำลังอาวูธบริบูรณ์ ย่อมจะป้องกันข้าศึกศัตรูมิให้รุกรานก่อความเดือดร้อนได้
ฉันใด ผู้ใดมีกำลังอาวูธคือปัญญาเพียงพอ ย่อมจะป้องกันอารมณฺ์มิให้รุกรานก่อความเดือดร้อนได้
ฉันนั้น การอบรมปัญญาตามแนวทางของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงบริบูรณ์แล้วด้วยพระปัญญาคุณ
จึงเป็นสิ่งที่ผู้ปรารถนาความร่มเย็นเป็นสุขพึงกระทำทั่วกัน

หัวใจทั้ง ๓ นั้น เทียวหาพรรคพวกได้อีก ๗ คน รวมเป็น ๑๐ คนด้วยกันก่อนคือ ๑. โลโก ความอยากได้ของของเขา ๒. โทโส ความโกรธประทุษร้ายเขา ๓. โมโห ความหลง ทั้ง ๓ นี้เป็น พรรคพวกชั้นหัวใจของสมุททัยอยู่แล้ว ๔. มาโน ความถือตัวดูหมิ่นผู้อื่น ๕. ทิฏฐิ ความเห็นผิด ๖. วิจิกิจฉา ความลังเลไม่แน่นอนใจ ๗. ถีนัง ความง่วงเหงาเกียจคร้าน ๘. อุทธัจจัง ความฟุ้งซ่าน ๙. อหิริกัง ความไม่ละอายใจไม่รังเกียจต่อความชั่ว ๑๐. อนัตตตัปปัง ความไม่เกรงกลัวต่อความชั่ว

คน ๑๐ คนนี้ต่างไปหาพรรคพวกอีกคนละ ๑๕๐ คน โดยมาจัดแบ่งเป็น ๑๕๐ หมู่ หมู่ละ ๑๐ คน ประจํานามธรรมและรูปธรรมของชาวจิตตนครทุกคนโดยครบถ้วน คือสมุททัยได้ศึกษา สรีรวิทยาและจิตวิทยาารู้โดยถึถ้วน ว่าชาวจิตตนครทุกคนมี **จิต ๔๙** ดวง นับเป็น ๑ มี **เจตสิก ธรรม** ที่เกิดในจิต ๕๒ นี้เป็นส่วนจิต กับมีรูปที่เรียกว่า **นิปผันนรูป** รูปที่สำเร็จมาแล้ว ๑๘ พร้อมกับ **ทุกข ๔** คือชาติ ชรา มรณะ นี่เป็นส่วนสรีระหรือรูป (ตามคัมภีร์อภิกิธรรม) จึงรวมเป็น ๗๕ แจกเป็น **นามธรรม ๗๕** แจกเป็น **รูปธรรม ๗๕** เพราะชาวจิตตนครทุกคนประกอบด้วยนามธรรม รูปธรรม รวมกันอยู่เป็นคนหนึ่ง ๆ จะแยกถือเอาเฉพาะอย่างเดียวไม่ได้ ฉะนั้น เพื่อมิให้ขาดตกบกพร่องเลย แม้แต่น้อย จึงได้นับจำนวนเป็นส่วนละ ๗๕ หน่วยเสียทีเดียว เพื่อที่จะได้ส่งพรรคพวกไปคุมเป็น รายหน่วย หน่วยละหมู่ คือตามที่ได้กล่าวแล้ว ว่าจัดแบ่งเป็น ๑๕๐ หมู่ หมู่ละ ๑๐ คน เพื่อควบคุม นามรูปที่แบ่งออกส่วนละ ๗๕ เป็น ๑๕๐ หน่วยนั้น กระจายกำลังออกคุมหน่วยละหมู่ทีเดียว ดังนั้น ๑๕๐ คูณด้วย ๑๐ จึงรวมเป็น ๑,๕๐๐ เรียกว่า **เกิลส ๑,๕๐๐** เป็นพรรคพวกที่สมุททัยจัดไว้ให้มีหน้าที่ ประจํากับภายในบ้านของชาวจิตตนครทุกคนทุกกระเปียดนิ้วก็ว่าได้ ไม่ยอมให้ใครพ้นออกไปจาก การควบคุมเลย จะคิดอะไร จะทำอะไร จะเดิน ยืน นั่ง นอนที่ไหน ก็อยู่ในสายตาของหมู่ใดหมู่หนึ่ง แห่งเกิลสทั้ง ๑๕๐ หมู่นี้ทั้งสิ้น

สมุททัยจึงนับว่าเป็น **นักการโลก** ที่สามารถมาก เพราะต้องการที่จะครองโลกทั้งสิ้นไว้ใน อำนาจ ไม่ประสงค์จะให้ใครผู้ใดพ้นไปจากอำนาจของตนเลย ลองนึกเขียนรูปภาพภายในบ้านของชาว จิตตนครแต่ละคน ก็คงจะเป็นภาพที่เต็มย้วยเยียดด้วยกิเลสตัณหาเดินไปเดินมาลึบสนอลห่มานอย่าง บอกไม่ถูก บ้างก็ครึกครื้นรื่นเริง เดินร่าทำเพลง บ้างก็กริ้วโกรธด่าตอออกทักขัยมารต่าง ๆ บ้างก็นั่งโงก ชิมเซาคุลคล้ายกับโง่ดกดาน บ้างก็ซุบซิบวางแผนชั่วร้ายต่าง ๆ ดังนั้นเป็นต้น ต่างแสดงออกตามสันดาน ของตน ๆ ๑๐๘ จำพวก หรือ ๑,๕๐๐ จำพวก ดูภาพแล้วน่าปวดเศียรเวียนเกล้าแทนยิ่งนัก

ได้กล่าวไว้แล้วว่า อาวูรที่จะปราบพรรคพวกของสมุททัยในจิตตนครได้ผลแน่นอน มีอยู่ อย่างเดียวคือ **ปัญญา** ปัญญานี้มีหลายชั้น ทั้งชั้นต่ำ ชั้นกลาง ชั้นสูง ก็เหมือนอาวูรมีคมที่ย่อมมีทั้ง คมน้อย คมมาก คมที่สุด อาวูรที่คมน้อยก็ทำให้คมมากได้ ทำให้คมที่สุดได้ ด้วยการหมั่นลับอยู่เสมอ ปัญญาที่เช่นกัน ปัญญาที่อยู่ในขั้นต่ำก็อาจทำให้เป็นปัญญาชั้นกลางได้ ทำให้เป็นปัญญาชั้นสูงได้ ด้วยการหมั่นอบรมอยู่เสมอ อบรมมากและสม่ำเสมอเพียงไร ปัญญาที่ย่อมจะยิ่งสูงขึ้นได้เพียงนั้น

ดังนั้น แม้เห็นโทษของพรรคพวกเหล่าร้ายของสมุทัย ต้องการจะทำลายให้สิ้นไปหรือปราบให้บรรเทาเบาบางลง ก็จำเป็นจะต้องใช้อาวุธคือปัญญาที่หมั่นลับให้คม คืออบรมให้เป็นปัญญาในขั้นสูงยิ่งขึ้นทุกทีอยู่เสมอ และการอบรมที่ถูกต้องจริง ๆ ก็มีอยู่วิธีเดียว คือศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจ พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้สมควร แล้วปฏิบัติตามที่ทรงสั่งสอนไว้นั้น ปัญญา ก็จะเพิ่มพูนยิ่งขึ้นเป็นลำดับ สามารถทำลายเหล่าร้ายพรรคพวกสมุทัยผู้เป็นเหตุแห่งความทุกข์ ร้อยแปดพันประการของจิตตนครให้ลดน้อยถึงที่สุดลงได้จริง ๆ

สมุทัยใส่ความหวัง บังทุกซ์ เก็บปัญญา

บ้านของใครมีคนไปคุมอยู่เต็มไปหมดตั้งร้อยตั้งพันตั้งนี้ คุณน่าจะต้องกลุ้มใจไม่มีความสุขแน่ แต่กลับปรากฏว่า ชาวจิตตนครไม่ค่อยจะมีใครรู้สึกว่าคุณควบคุมตัวแฉ พากันเห็นว่าอยู่ในโลกก็ต้องมีความสุขบ้าง สิ่งสนุกสนานก็มีอยู่มาก สิ่งเจริญตาเจริญหูก็มีอยู่โดยรอบ นอกจากนี้ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ล้ำค่ามาก ที่ชาวจิตตนครเรียกกันว่า **ความหวัง** เป็นอาหารใจสำคัญของชาวจิตตนคร เมื่อเกิดความอ่อนเพลียหรือขัดข้องขาดแคลนอะไรขึ้นก็รีบบริโภค **ความหวัง** ไว้รอท้อง ทำให้กระปรี้กระเปร่าวิ่งเดินไปได้คราวหนึ่ง ๆ ทั้งนี้เพราะสมุทัยได้มีวิธีการของใจของชาวจิตตนครอย่างแยบยล จนยากที่คนทั่วไปจะรู้สึกได้ จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่าสมุทัยทำอะไร จะลองเล่าไปตามที่ท่าน **ผู้รู้** ได้บอกไว้

สมุทัยได้พยายามอย่างยิ่งที่จะปิดบัง หรือปิดเป็นอนสิ่งหนึ่งที่เราเรียกตามภาษาของท่าน**ผู้รู้**ว่า **ทุกซ์** ไม่ยอมให้ใครรู้เห็น **ทุกซ์** ได้เป็นอันขาด ด้วยใช้อุบายวิธีต่าง ๆ ที่ทำให้พากันเห็นไปในทางตรงกันข้าม ถ้าใครเห็นเป็น **สุข** ไปได้ ก็ถูกความประสงค์ของสมุทัยที่สุด สมุทัยใส่ **ความหวัง** หรือ **ความอยาก** เข้าไปในใจของชาวจิตตนคร พร้อมกับ **ความเพลิน** และ **ความติดใจยินดี** และคอยบ่อนล้างที่เรียกว่า **อารมณ์** แก่ความอยาก ความติดใจยินดี โดยแทรกเข้าไปกับข่าวสารที่ผ่านทางระบบสื่อสารชั้นนอกชั้นในดังกล่าวแล้ว

ชาวจิตตนครจึงพากันหิวกระหายต่ออารมณ์ต่าง ๆ เพลิดเพลินติดใจยินดีอยู่กับอารมณ์ต่าง ๆ สมุทัยใช้อารมณ์นี้เองเป็นเครื่องผูกใจชาวจิตตนครไว้ให้พากันหวังพากันเพลินเพลินอยู่ตลอดคืน พรรคพวกของสมุทัยก็ร้อยก็พันก็พากันแฝงตัวคุมอยู่อย่างเงียบ ๆ และผลัดกันเยี่ยมหน้าอกออกมาบ้าง เป็นครั้งคราว ชาวจิตตนครจึงไม่รู้ไม่เห็น เหมือนอย่างที่คุณเป็นโรคมองไม่เห็นตัวเชื้อโรคตั้งพันตั้งหมื่นในร่างกาย ต่อเมื่อใช้กล้องจุลทรรศน์ส่องจึงจะมองเห็น

อันที่จริงเจ้าเมืองจิตตนครเป็นผู้มีอาวุธพิเศษอยู่หลายอย่างสำหรับปราบปรามข้าศึกศัตรู
ทั้งปวง เหมือนอย่างผู้ที่ปกครองบ้านเมืองทั้งปวงจะต้องมีอาวุธและกำลังต่าง ๆ จึงจะปกครองและ
รักษามืองไว้ได้ ถ้าเจ้าเมืองจิตตนครประสงค์จะดูให้เห็นพรรคพวกของสมุทัยทั้งหมด ก็สามารถ
จะเห็นได้ เพราะมีปัญหาเป็นอาวุธพิเศษอย่างหนึ่งประจำตน แต่สมุทัยได้ลอบเก็บปัญญานี้ไว้เสีย ทั้ง
เมืองจิตตนครจึงเต็มไปด้วยอารมณ์ ความหวัง ความเพลิน ความติดใจยินดี และความต่อสู้แย่งชิง
อารมณ์กันต่าง ๆ เป็นโอกาสให้พวกหัวโจกทั้ง ๓ และพรรคพวกร้อยแปดจำพวกแทรกแซงกัน
อลหม่านไปหมด

ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา รู้พระธรรมของพระพุทธเจ้าแม้พอควรถึงจะยังไม่มีความเห็น
ตามพระธรรมนั้นจริง ๆ แต่ถ้าน้อมใจให้เชื่อบ้างว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นถึงบรมศาสดาที่ทรงสามารถ
ตั้งพระศาสนาที่ใหญ่โตมั่นคงขึ้นได้ในโลก มีศาสนิกมากมาย อะไรที่ทรงสอนไว้ที่เราได้ศึกษารู้
ย่อมเป็นความจริง เป็นต้นว่าทรงแสดงว่าสิ่งใดเป็นทุกข์ แม้จะยังไม่เห็นตามด้วยปัญญาของเราเอง
ว่าเป็นทุกข์ กลับเห็นว่าเป็นสุข ก็ควรจะอาศัยความเชื่อเข้าประกอบ ให้น้อมใจลงรับไว้บ้างว่าสิ่งนั้น
เป็นทุกข์จริง มิใช่เป็นสุขดังเราเห็น เมื่อยอมเชื่อบ้างแล้วว่า สิ่งใดเป็นทุกข์ มิใช่เป็นสุข แม้จะเกิด
ความหลง ความเพลิน ความติดใจยินดีในสิ่งนั้น ก็ย่อมมีโอกาสจะหยุดลง หยุดเพลินหยุดติดใจยินดี
ได้บ้างแม้เพียงครั้งคราวเมื่อเกิดสติ เกิดปัญญา ถึงแม้ความไม่หลง ไม่เพลิน ไม่ติดใจยินดีในสิ่งที่
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นทุกข์ จะเกิดขึ้นเพียงครั้งคราวก็ยิ่งดี เพราะจะเป็นเหตุให้
หลงน้อย เพลินน้อย ติดใจยินดีน้อยลงได้ทุกที แม้มีความเพียรไม่ว่างเว้นที่จะทำให้น้อยลง

กล่าวแล้วว่า ความหลง ความเพลิน ความติดใจยินดี เกิดจากอุปายแบายของสมุทัยซึ่ง
เป็นหัวหน้าเหล่าร้ายยิ่งใหญ่ เมื่อทำลายเสียได้เพียงไร ก็เท่ากับทำให้ฝ่ายสมุทัยอ่อนกำลังเพียงนั้น
ประเทศบ้านเมืองที่มีผู้ร้ายชุกชุม กับประเทศบ้านเมืองที่ไม่มีโจรผู้ร้ายหรือมีน้อย มีความสงบ
และความร่มเย็นเป็นสุขแตกต่างกันเพียงไร ย่อมเป็นที่เข้าใจกันดีแล้ว จิตตนครก็เช่นกัน จิตตนคร
ที่สมุทัยมีกำลังอ่อน กับจิตตนครที่สมุทัยมีกำลังเข้มแข็ง ก็มีความสงบและความร่มเย็นเป็นสุข
แตกต่างกันเพียงนั้น

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลาย แม้มีความเพียรไม่ว่างเว้นที่จะปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน
ของพระพุทธเจ้า ย่อมจะได้เป็นเจ้าเมืองที่มีปัญญา สามารถทำจิตตนครของตนให้ร่มเย็นเป็นสุขได้
ยิ่ง ๆ ขึ้นสืบไป

ลักษณะอารมณ์ เครื่องมือสมุทัย

จะได้กล่าวถึงลักษณะเป็นต้นของอารมณ์ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญของสมุทัยที่ใช้คล่องใจชาวจิตตนคร ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าในจิตตนครมีทุกอย่างเหมือนอย่างในบ้านเมืองทั่วไป ว่าถึงสิ่งทั้งหลายที่จะมองเห็นได้ด้วยตา ก็มีอยู่ทั่วไป เป็นสิ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่นต้นไม้ภูเขาที่มี เป็นสิ่งที่ทำขึ้นสร้างขึ้น เช่นบ้านเรือน อาคารก็มี สิมดาขึ้นก็ได้เห็นรอบไปหมด สมุทัยได้สร้างสรรค์ตกแต่งขึ้นมากมาย และคุยกันนักหนาว่าตนเป็นผู้คิดสิ่งที่เรียกว่า วิจิตรศิลป์ต่าง ๆ ขึ้นในโลก บ้านเรือนปราสาทราชวัง ตลอดถึงวัดวาอารามล้วนต้องมีวิจิตรศิลป์ การตกแต่งต่าง ๆ ตลอดถึงการตกแต่งกายของบุรุษสตรีทั้งปวงก็ต้องมีวิจิตรศิลป์ และต่างก็ประกวดประชันกันยิ่งนักในการแต่งกายให้ทันสมัย หรือที่เรียกว่าแฟชั่น นอกจากนี้ยังมีการแสดงต่าง ๆ เช่น โขน ละคร ภาพยนตร์ การละเล่นเต้นรำ เป็นต้น สำหรับดูเล่นเพื่อความบันเทิง

คนทั้งปวงต่างทุ่มเทเงินทองไปมากมายเพื่อสิ่งที่จะทำให้จะได้ดูงามตาเท่านั้น ที่สรุปลงได้ในคำเดียวว่า **รูป** ที่ตามองเห็นเท่ากับว่าเป็นอาหารตานั่นแหละที่คนทั้งปวงต้องซื้อหาอาหารตานี้ด้วยมูลค่าที่สูงมาก มากยิ่งกว่าอาหารที่บริโภคเข้าไปทางปาก

ยังเสียงที่จะฟังทางหู ก็มีทั้งที่เป็นเสียงธรรมชาติและเสียงที่สรรค์สร้างขึ้น เช่น เสียงลม เสียงฟ้า เสียงสัตว์ร้อง เสียงคนพูด เสียงขับร้อง เสียงดนตรีต่างชนิด สมุทัยกล่าวโอ้อวดอีกเหมือนกันว่าได้สร้างเสียงที่ไพเราะต่าง ๆ ให้แก่โลก เช่น เสียงขับร้อง เสียงดนตรีนานาชนิดสำหรับบรรเลงประโคมขับกล่อมให้เป็นสุข ซึ่งก็สรุปลงได้ในคำเดียวว่า **เสียง** ที่หูได้ยิน เท่ากับว่าเป็นอาหารหูนั่นเอง ซึ่งบางคนก็ต้องการซื้อหาหูนี้ด้วยราคาแพงอีกเหมือนกัน

ยังกลิ่นที่จะสูดดมทางจมูก ก็มีต่าง ๆ ทั้งโดยธรรมชาติ เช่น กลิ่นหอมกลิ่นเหม็นของดอกไม้ และของเน่า ทั้งโดยปรุงแต่ง เช่น กลิ่นธูป กลิ่นน้ำอบ สมุทัยก็อวดอ้างอีกนั่นแหละว่าได้ปรุงแต่งกลิ่นที่หอมทั้งหลายสำหรับจรรงความสุข สรุปลงได้ในคำเดียวว่า **กลิ่น** ที่จมูกได้สูดดม เท่ากับเป็นอาหารจมูก บางคนก็ต้องซื้อหาหูนี้ด้วยราคาแพง

ยังรสที่จะลิ้มทางลิ้น ก็มีต่าง ๆ ทั้งโดยธรรมชาติและโดยปรุงแต่ง เช่น รสอาหารนานาประเภท สมุทัยอวดนักเหมือนกันว่าได้ปรุงแต่งรสอาหารอันโอชะลิ้นนานับการ แต่ก็สรุปลงได้ในคำเดียวว่า **รส** ที่ลิ้นลิ้ม อันคนโดยมากต้องแสวงหารสมาเป็นอาหารลิ้นด้วยราคาแพง

ยังสิ่งที่กายถูกต้องอ่อนแข็งต่าง ๆ ก็มีทั้งโดยธรรมชาติและโดยปรุงแต่ง สมุทัยได้คุยโอ้นกว่าได้สร้างสัมผัสผัสสทางกายที่ละมุนละไม สำหรับบำเรอความสุขมากมาย สรุปลงได้ในคำเดียวว่า **โผฏฐัพพะ** สิ่งถูกต้องทางกาย คนโดยมากก็พากันแสวงหาสิ่งที่มีสัมผัสให้เกิดสุขเท่ากับเป็น

อาหารกายกันด้วยราคาแพงลิ่ว ทั้งยังเรื่องต่างๆ ที่คิดทางใจ สมุทัยอวดโอ่ว่าได้ช่วยปรุงเรื่องต่างๆ ให้แก่ใจคนทั้งปวง สรุปลงได้ในคำเดียวว่า **ธรรม** เรื่องที่ใจรู้ใจคิดถึง คนทั้งหลายก็พากันแสวงหาเรื่องมาเป็นอาหารใจอยู่เสมอ บางทีก็ด้วยราคาแพงเช่นเดียวกัน

ดังกล่าไปแล้วจะเห็นได้ว่า เพื่อให้ได้มาซึ่งรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่ถูกใจพอใจ แต่ละคนต้องเสียไปเพื่อแลกมาเป็นอันมาก และสำหรับสามัญชนแล้วย่อมมีความปรารถนาต้องการในสิ่งดังกล่าวอยู่ด้วยกัน ต่างกันเพียงมากหรือน้อย และความมากหรือน้อยที่ต่างกันนี้ ก็หาได้เกิดจากอะไรอื่นไม่ แต่เกิดจากความปรารถนาของสมุทัยที่มากหรือน้อยนั่นเอง สมุทัยปรุงให้เป็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นที่น่าปรารถนาพอใจมาก ความปรารถนาต้องการก็มาก สมุทัยปรุงให้เป็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นที่น่าปรารถนาพอใจน้อย ความปรารถนาต้องการก็จะน้อย

ความมีอินทรีย์สังวร คือการมีสติระงับไว้เสมอ มิให้สมุทัยปรุงให้เกิดความปรารถนาต้องการมากไปเท่า่นั้นที่จะทำให้สามารถควบคุมปรารถนาต้องการ จะได้เห็นรูป ได้ฟังเสียง ได้ดมกลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัส ได้รับรู้เรื่องราวที่พอใจไว้ได้ ให้อยู่ในขอบเขตพอสมควร ไม่ก่อให้เกิดความรื้อร่นรกระวนกระวายจนเกินไป จนถึงกับทำให้ต้องแสวงหามาให้ได้ แม้จะต้องแลกกับสิ่งที่มีค่าอื่นๆ เป็นต้นว่าชื่อเสียง เกียรติยศ ยอมโกง ยอมกิน ยอมปลิ้นปล้อน หลอกหลวง ทนยศ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่สมุทัยปรุงให้เห็นว่าน่าปรารถนา ต้องการอย่างยิ่ง

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลายมีโอกาสจะอบรมสติให้เกิดได้ทันความปรุงของสมุทัย จึงนับว่าเป็นผู้มีโอกาสที่จะไม่ถูกสมุทัยนำไปเสื่อมเสียดังกล่าว อันชื่อเสียงเกียรติยศนั้นมีค่ายิ่งนัก สติเท่านั้นจะช่วยรักษาไว้ได้ มิให้นำไปแลกกับสิ่งที่น่าปรารถนาต้องการ จึงควรจะอบรมสติให้เต็มที่ด้วยกันทุกคน

จิตตนคร เมืองภาพยนตร์

จิตตนครฝรั่งพร้อมไปด้วยสิ่งทั้งปวง ดังที่สรุปเรียกว่า รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และเรื่องทั้งหลาย ซึ่งผ่านเข้าไปทางระบบสื่อสารชั้นนอกชั้นในดังกล่าวแล้ว อันเรียกว่าภาษาของชาวจิตตนครว่า **อารมณ์** แปลว่า **สิ่งเป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยวจิตใจ** สมุทัยเป็นผู้สร้างขึ้นและสอดแทรกเข้าไปทางระบบสื่อสารทั้งหลาย สมุทัยใช้อารมณ์เป็นเครื่องมือในการครองใจคนทั้งปวง โดยเป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยวจิตใจให้หลงเพลินยินดี สมุทัยคอยเติมเชื้อความอยาก ความใคร่ ความปรารถนา แก่ชาวจิตตนครและตบแต่งอารมณ์ที่น่าใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจ ไว้คอยสนอง

ชาวจิตตนครจึงพากันหิวกระหายอารมณ์ดังกล่าวอยู่อย่างไม่อิ่ม ไม่เพียงพอ ได้อารมณ์อย่างนี้แล้ว ก็ใครจะได้อารมณ์อย่างนั้นอีก นอกจากนี้บรรดาหัวใจและสมุนทั้งปวงก็พากันแอบแฝงหนุ่ ให้เป็นไปต่าง ๆ เช่นบางที่ไม่ได้อารมณ์ที่น่าปรารถนาก็หนุ่ให้โกรธกริ้วตรงกันข้ามพากันหนุ่ไปตามอารมณ์นี้เอง ชาวจิตตนครหาได้เห็นสิ่งที่หนุ่ให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ คือบรรดาหัวใจและสมุนเหล่านั้นไม่ ถ้าจะวาดภาพของอารมณ์ให้พอมองเห็นได้ชัด ก็พอวาดได้ดังนี้

อารมณ์จะปรากฏเป็นภาพของสิ่งทั้งหลายที่ตามองเห็นมาลอยอยู่ในใจ เช่นเป็นภาพบ้านเรือน ต้นไม้ ภูเขา บุรุษ สตรี ถ้าเป็นสิ่งที่สะกดตาสะกดใจ หรือเป็นสิ่งที่ชอบหรือที่ชัง ก็ยังเป็นภาพที่ปรากฏเด่นชัด บางที่เป็นวิมานลอย ดังที่เรียกว่าสร้างวิมานในอากาศ บางที่เป็นภาพที่น่าเกลียดน่ากลัว เช่น กูตผีปีศาจ เมื่อปรากฏเป็นภาพขึ้นในใจดังนี้แล้ว ก็ยินดีในภาพที่น่ายินดี ยินร้าย หรือโกรธแค้นชดเคืองในภาพที่น่ายินร้าย อารมณ์จะปรากฏเป็นภาพจากเสียงที่หูได้ยิน เป็นภาพเสียงที่แว่วในใจ เป็นเสียงดนตรี เสียงลม เสียงน้ำ เสียงสัตว์ร้อง เสียงคนพูด ซึ่งแปลภาษาออกมาเป็นคน เป็นวัตถุ เป็นต้น เช่น ได้ยินคำว่าแก้วแหวนเงินทอง จะปรากฏภาพเป็นแก้วแหวนเงินทอง ลอยอยู่ในใจ แล้วก็เกิดโลกในภาพนั้น อารมณ์จะปรากฏเป็นภาพกลิ่นที่จมูกสุดดม เป็นภาพรสที่ลิ้นได้ลิ้ม เป็นภาพสิ่งที่ถูกต้องทางกายขึ้นในใจเช่นเดียวกัน แล้วก็ชอบหรือชังอยู่กับอารมณ์นั้น อารมณ์จะปรากฏเป็นภาพของเรื่องทุกเรื่องที่ใจคิด ใจคิดถึงภูเขา ก็ปรากฏเป็นภาพภูเขาขึ้นทันที ใจคิดถึง บุตร ภริยา สามี จะปรากฏเป็นภาพบุคคลเหล่านั้นขึ้นทันที ใจคิดถึงเสียง ถึงกลิ่น ถึงรส ถึงสิ่งถูกต้องถึงเรื่องของสิ่งเหล่านี้ ก็ปรากฏเป็นภาพของสิ่งทั้งปวงนี้ทุกอย่าง สุดแต่ว่าใจจะคิดถึงอะไร แล้วก็ชอบหรือชังอยู่กับภาพเหล่านั้นเช่นเดียวกัน

ชาวจิตตนครพากันพัวพันเพลิดเพลินอยู่กับภาพคล้ายกับคนนั่งดูภาพยนตร์นิยมชมชอบ ตัวพระ ตัวนาง เกลียดตัวผู้ร้าย บางคราวก็หัวเราะเฮฮา บางคราวก็ใจอ่อนก็ร้องไห้ เพราะมิได้นึกว่าเป็นภาพยนตร์ แต่นึกว่าเป็นเรื่องจริงหรือเป็นชีวิตจริง สมุทัยสามารถทำให้ชาวจิตตนครคิดว่าอารมณ์ที่ปรากฏเป็นภาพในใจนี้เป็นของจริงฉะนั้นเหมือนกัน โดยใช้หัวใจล่อลวงเยียบ ๆ คือ **โมโห** ให้เข้าแทรกแซง ทำให้หลงเข้าใจผิด อันที่จริงจิตตนครเป็นเมืองภาพยนตร์ที่ยิ่งใหญ่กว่าเมืองใด ๆ ในโลก และชาวเมืองจิตตนครก็ชอบดูภาพยนตร์กันมาก สามารถดูอยู่ได้ทั้งกลางวัน กลางคืน เว้นแต่หลับถึงหลับก็ยังชอบฝันดูภาพยนตร์กันอีก

คนดูหนังดูละครเพลิดเพลินอยู่กับการแสดงของหนังละครก็เช่นเดียวกับชาวจิตตนครเพลิดเพลินอยู่กับภาพแสดงของอารมณณ์ เมื่อผู้ดูหนังดูละครไม่ปล่อยใจจนเกินไป มีสติรู้ตัวไว้บ้างว่ากำลังดูหนังดูละคร ก็จะไม่หลงชอบชัง ไม่ยินดียินร้ายไปกับบทบาทของตัวแสดง เช่นนี้ฉันท เมื่อภาพของอารมณณ์ปรากฏขึ้นให้เห็นแม้ชาวจิตตนครไม่ปล่อยใจจนเกินไป มีสติรู้ว่าเป็นสิ่งที่สมุทัยใช้หัวใจสร้างขึ้นเพื่อล่อให้หลง ก็จะไม่ชอบชัง ยินดียินร้ายไปกับภาพที่แสดงขึ้นด้วยอารมณณ์นั้นจนเกินไป

ฉันทน์ การศึกษาให้รู้ความจริง คือศึกษาธรรมของพระพุทธเจ้า และการอบรมสติให้ดำรงอยู่เสมอเสมอ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของผู้ที่ไม่ต้องการจะหลงเพลิดเพลิน ชอบชังยินดียินร้ายไปกับภาพที่สมุทัยสร้างขึ้นไว้ล่อให้หลง ผู้ไม่เพลิดเพลินยินดียินร้ายจนเกินไปเท่านั้นที่มีจิตใจสงบเยือกเย็น ที่กล่าวได้ว่าเป็นจิตใจที่มีค่า เป็นที่พึงปรารถนาของผู้มีปัญญาทั้งหลาย

ยาเสพติด สัตว์ ๖ ชนิด

ชาวจิตตนครพากันติดอารมณณ์กันงอมแงม จนไม่สามารถจะขาดอารมณณ์ได้ และดังที่ได้กล่าวแล้ว อารมณณ์ปรากฏเป็นภาพที่ดูเป็นของจริงจัง ไม่ใช่เหมือนอย่างที่เราชาวโลกพูดกันว่าอารมณณ์ที่หมายถึงเรื่องอะไรในใจ ไม่ปรากฏรูปร่างอะไรให้มองเห็น ในจิตตนครอารมณณ์เป็นภาพให้มองเห็นเป็นรูปร่างขึ้นจริง ๆ เช่น เป็นภาพต้นไม้ ก็มองเห็นเป็นต้นไม้จริง ๆ เป็นภาพคน ก็มองเห็นเป็นบุรุษ เป็นสตรี เป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว เป็นผู้ใหญ่วัยต่าง ๆ ขึ้นจริง ๆ ฉะนั้น อารมณณ์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญของสมุทัย และสมุทัยรู้วิธีทำให้ชาวจิตตนครติดอารมณณ์คล้ายกับติดสุรายาฝิ่น ที่แรกทุกคนก็ดื่มสุราไม่เป็น สูบฝิ่นไม่ได้ แต่เมื่อหัดดื่ม หัดสูบเข้าบ่อยๆ ในที่สุดก็ติด ถึงเวลาที่จะต้องดื่ม ต้องสูบ ถ้าไม่ได้ดื่ม ไม่ได้สูบก็จะกระวนกระวายหงุดหงิด เมื่อได้ดื่มได้สูบแล้วจึงจะสงบ

ในจิตตนครไม่มีสุรายาฝิ่น ไม่มีเฮโรอีนและยาเสพติดให้โทษต่าง ๆ อย่างในเมืองทั่ว ๆ ไป แต่มีอารมณณ์นี้แหละแทนที่สิ่งอื่น ๆ ที่แรกก็ดูเหมือนไม่สู้สนใจกันนักในจิตตนคร แต่สมุทัยแทรกเข้ามาทางระบบสื่อสารทั้งปวงสู่จิตตนครบ่อย ๆ โดยพยายามแทรกแต่อารมณณ์ที่งดงาม น่ารักใคร่ปรารถนาพอใจ ชาวจิตตนครซักจะติดใจ ติดตา ติดหู ติดจมูก ติดลิ้น ติดกาย เกิดความกระหายที่จะได้รับอารมณณ์ที่งามอยู่เป็นประจำ เมื่อไม่ได้ก็กระวนกระวายหงุดหงิด ต่อเมื่อได้จึงจะสงบ เมื่อพากันติดอารมณณ์ดังนี้ สมุทัยก็เบาใจว่า ไม่มีใครจะคิดปฏิเสธภาพแน่ เพราะพากันคิดแต่จะใช้อารมณณ์ที่งามกันทั้งนั้น เหมือนอย่างคนติดฝิ่นติดกัญชา ก็คิดแต่จะหาฝิ่นกัญชามาสูบเท่านั้น อารมณณ์ที่งามนี้เป็นยาเสพติดสำคัญที่สมุทัยวางแก่ชาวจิตตนคร เช่น ชายงามหญิงงามที่ปรากฏเป็นภาพให้มองเห็น

นอกจากนี้ สมุทัยยังได้เลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ไว้อีกมาก เช่น งูชนิดต่าง ๆ จระเข้ นกต่างชนิด ไก่ สุนัขจิ้งจอก ลิงใหญ่เล็กเป็นอันมาก และแทนที่จะสร้างสวนสัตว์ให้อยู่เป็นสวนสัตว์ กลับปล่อยให้ อยู่ทั่วไปในจิตตนครตามแต่สัตว์จำพวกไหนจะชอบอยู่ชอบเที่ยวไปในที่ไหน เช่น งูอยู่ในจอมปลวก จระเข้ อยู่ในน้ำ นกบินอยู่ในอากาศและจับกินอนบนต้นไม้ ไก่อยู่ในบ้าน สุนัขจิ้งจอกอยู่ในป่าช้า ลิงอยู่บน หนุมไม้ บางทีสัตว์ทั้งปวงเช่นที่กล่าวมาก็เที่ยวพ่นพาวทั่วไป

บางทีสมุทัยจับสัตว์เหล่านี้มาผูกรวมกันไว้แล้วก็ปล่อย เป็นกีฬาที่สนุกอย่างหนึ่ง เพราะจะได้เห็นสัตว์เหล่านี้ต่างวิ่งไปสู่ที่อยู่ของตน สมุทัยหัวเราะชอบใจแล้วกล่าวว่า ชาวจิตตนครก็เหมือน สัตว์เหล่านั้น เพราะพากันวิ่งไปหาอาหารมณคือรูปเหมือนอย่างงูเลื้อยปราดไปหาจอมปลวก วิ่งไปหาอาหารมณคือเสียงเหมือนจระเข้วิ่งไปลงน้ำ วิ่งไปหาอาหารมณคือกลิ่นเหมือนนกบินหรือไปในอากาศ วิ่งไปหาอาหารมณคือรสเหมือนไก่บินไปสู่บ้านที่ตัวอาศัย วิ่งไปหาอาหารมณคือสิ่งถูกต้องทางกายเหมือน สุนัขจิ้งจอกวิ่งไปสู่ป่าช้า วิ่งไปหาอาหารมณคือเรื่องทางใจเหมือนวานรวิ่งหลุกหลิกไปบนต้นไม้เป็น กีฬาที่สนุกสนานมากของสมุทัย ในการที่เห็นหมู่คนทั้งเมืองวิ่งพล่านไปในทิศทางต่าง ๆ บางทีก็ชนกัน ปะทะกัน แย่งชิงกัน ต่อสู้วาทะหมัดมวยแทงฟันยิงกันเป็นคู่ ๆ วุ่นวายไปหมด ยิ่งย่งยิ่งวุ่นวายสับสนอลหม่าน สมุทัยก็ยิ่งสนุกสนานมาก

การศึกษาในทางโลกก็ตาม ในทางธรรมก็ตาม ผู้มีปัญญาย่อมศึกษาเพื่อมุ่งเพิ่มพูนสติและ ปัญญาเป็นสำคัญ และย่อมเข้าใจดีว่าตนเองเท่านั้นที่จะสามารถนำความรู้ในเรื่องทั้งหลายมาเพิ่มพูน สติและปัญญาของตนได้ ผู้เขียนหนังสือหรือผู้บรรยายเรื่องราวเหล่านั้น เพียงสามารถนำความรู้ ความเข้าใจมาแสดงให้ทราบเท่านั้น หากอาจทำให้ผู้ใดใคร่ครวญพิจารณาตามเกิดประโยชน์ได้ไม่ ผู้นำเรื่องจิตตนครมาบรรยายในรายการบริหารจิตอยู่ขณะนี้ก็เช่นกัน เป็นเพียงผู้นำธรรมเกี่ยวกับ จิตตนครมาแสดง หน้าที่ในการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต้องเป็นของบรรดาท่านผู้มาบริหารจิต ทั้งหลาย เมื่อเกิดความรู้สึกวิ่งไปหาอาหารมณใดก็ตาม ที่เห็นว่าเป็นความงดงาม น่ารักใคร่ ประารถหา พอใจ ก็ควรต้องทำสติให้เกิดขึ้นให้รู้ทันแม้เพียงพลสมควร ว่าสมุทัยกำลังทำงานยึดครองเราอยู่อย่าง เฉลียวฉลาด แม้เราไม่ต่อต้านขัดขืน คือไม่พยายามยับยั้งความปรารถนาต้องการเสียบ้างเลย ปล่อยให้เต็มแรงแล้วแต่ความปรารถนาต้องการจะนำไป เราก็จะตกเป็นทาสของสมุทัย ไม่อิสระแก่ตัว ทาสคนใดจะมีความสุขที่แท้จริงได้ ลองคิดดู

ชาวจิตตนครที่ปล่อยให้ความปรารถนาต้องการในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ นำไปอย่างไม่ขัดขืนด้านทานก็จะหาความสุขที่แท้จริงไม่ได้ เช่นเดียวกับทาสนั่นเอง ฉะนั้น เราจะต้องเลือกเป็นทาสหรือเป็นไท ก็จะเลือกได้ด้วยการยอมให้สมุทัยครอบครองหรือต่อต้าน ขัดขืนสมุทัยจนสุดสติปัญญาเท่านั้น

สมุทัยรักษาพืชพันธุ์แห่งมนุษย์และสัตว์

สิ่งที่สมุทัยระดมพลังเพื่อสืบรักษาไว้มากที่สุดก็คือ พืชพันธุ์แห่งมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานทั่วไป ตลอดถึงพืชพันธุ์แห่งต้นไม้ใบหญ้าทั้งปวงในโลก สมุทัยได้สอดแทรกความรู้สึกทางเพศไว้แก่ชาวจิตตนครทั้งปวงโดยแบ่งออกเป็นเพศคู่ ซึ่งมีความรู้สึกไวต่อกันอย่างยิ่งเพื่อสืบรักษาพืชพันธุ์ของตนไว้ จนถึงท่านผู้รู้ได้กล่าวไว้ว่า “ยังไม่เห็นรูปอย่างอื่น เสียงอย่างอื่น กลิ่นอย่างอื่น รสอย่างอื่น สิ่งถูกต้องทางกายอย่างอื่น สักอย่างหนึ่งที่จะครอบงำจิตของบุรุษได้ เหมือนอย่างรูปของสตรี เสียงของสตรี กลิ่นของสตรี รสของสตรี สิ่งถูกต้องทางกายของสตรี สิ่งทั้ง ๕ นี้ของสตรีย่อมครอบงำจิตของบุรุษตั้งอยู่” ในทางตรงกันข้าม ท่านก็ได้กล่าวไว้ว่า “ยังไม่เห็นรูปอย่างอื่น เสียงอย่างอื่น กลิ่นอย่างอื่น รสอย่างอื่น สิ่งถูกต้องทางกายอย่างอื่น สักอย่างหนึ่งที่จะครอบงำจิตของสตรีได้ เหมือนอย่างรูปของบุรุษ เสียงของบุรุษ กลิ่นของบุรุษ รสของบุรุษ สิ่งถูกต้องทางกายของบุรุษ สิ่งทั้ง ๕ นี้ของบุรุษย่อมครอบงำจิตของสตรีตั้งอยู่”

สมุทัยแทรกความรู้สึกของบุคคลทั้ง ๒ เพศไว้ให้มีต่อกันรุนแรงถึงเพียงนี้ ก็ด้วยความกลัวว่าโลกจะสูญสิ้นพืชพันธุ์ จะไม่มีใครเหลืออยู่ให้สมุทัยครอบครองใจ เพราะสมุทัยทราบดีว่าจิตตนครมีภัยธรรมชาติที่ร้ายแรงที่ชาวจิตตนครจะต้องประสบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งจะได้เล่าในเมื่อถึงวาระถ้าไม่มีพืชพันธุ์สืบต่อก็จะสิ้นสูญไปหมดเมืองในเวลาไม่เกินร้อยปี หรือจะเกินไปบ้างก็ไม่นานนัก และร่างกายของบุคคลทั้ง ๒ เพศนี้แลก็แสนที่จะสกปรก สมุทัยจำต้องแทรกความรู้สึกดังกล่าวไว้อย่างแรงไม่เช่นนั้นต่างก็จะเหม็นเฉยเมยต่อกันและกัน ทั้งภาระในการครองเรือนก็หนัก สมุทัยต้องสร้างแทรกความรักในบุตรธิดาเป็นอย่างยิ่งไว้ด้วย ไม่เช่นนั้นก็จะไม่มีใครอยากมีลูก อยากเลี้ยงลูก สมุทัยจึงจำต้องระดมพลังแหล่งความรู้สึกดังกล่าว หรือที่เรียกกันว่า **ความรักความใคร่** เพื่อรักษาพืชพันธุ์ไว้ในจิตใจของชาวจิตตนครมากเป็นพิเศษ แม้จะทำให้เกิดผลตามประสงค์ แต่ก็ให้เกิดผลเดือดร้อนเสียหายหลายอย่าง เช่นชาวจิตตนครผู้ถูกพลังความรักใคร่ครอบงำให้กระวนกระวายกับปฏิบัติระบับหรือบำบัติความรู้สึกเช่นนั้นในทางที่ผิดต่าง ๆ มีการกระทำผิดต่าง ๆ มีสถานที่บำบัติต่าง ๆ มีวิธียั่วความรู้สึกต่าง ๆ บรรดาพรรคพวกของสมุทัยอีกมากมายก็ได้โอกาสแทรกแซงแสดงตัวผสมผสานไปกับเรื่องนี่ก็เป็นทีพอใจของสมุทัยอีกอย่างหนึ่ง

จำนวนล้ามะโนครวัคนของจิตตนครมากขึ้นผิดสังเกตโดยรวดเร็ว เช่นเดียวกับจำนวนคนของประเทศต่าง ๆ ในโลก ทำให้เกิดปัญหาว่าคนจะล้นโลกขึ้น แต่สมุทัยหาได้กลัวปัญหานี้ไม่ ทั้งไม่ชวนขายที่จะควบคุมยับยั้งแต่ประการใด เพราะสมุทัยมีพลังในการทำลายอยู่ในมือพร้อมแล้ว ไม่น้อยกว่าพลังแห่งการสร้างอาจจะยิ่งกว่าเสียอีก เช่นในโลกปัจจุบันนี้ อาวุธปรมาณูที่พากันทำได้

มีกำลังแห่งการทำลายมหาศาล จะทำลายสิ่งทั้งปวง พร้อมทั้งชีวิตคนทั้งโลกได้ในเวลาพริบตาเดียว ถึงเวลามิคสัญญีเมื่อใดสมุทัยจะระดมพลังแห่งการทำลายเมื่อนั้น สมุทัยได้แทรกแซงความรู้สึกลทางทำลายเข้าในใจแห่งชาวจิตตนครไว้แล้ว จึงไม่วิตกว่าคนจะลั่นโลก

สมุทัยแห่งจิตตนครมีพลังร้ายรุนแรง นำรังเกียจ สะพริงกัว ยิ่งนักดั่งกล่าวมา แต่สมุทัยก็มีความเฉลียวฉลาดรอบคอบในการใช้พลังนั้นจนทำให้ชาวจิตตนครยอมตกอยู่ใต้พลังดังกล่าวอย่างเต็มอกเต็มใจ มิได้ระแวงสงสัยว่านั่นแหละคือสิ่งที่จะนำตนไปสู่ความพินาศหายนะ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงพระปัญญาคุณเลิศกว่าปัญญาทั้งหลาย จึงทรงรู้เท่าทันสมุทัยทุกประการ และด้วยทรงพระกรุณาคุณเลิศกว่ากรุณาทั้งหลาย จึงทรงแสดงไว้ให้เห็นโทษของสมุทัย เพื่อว่าชาวจิตตนครทั้งปวงผู้มีศรัทธาในพระองค์ท่านจะได้พยายามเห็นตาม และต่อต้านสมุทัย ไม่ยอมตนให้สมุทัยนำไปทำลายอย่างย่อยยับในที่สุด

อันความเฉลียวฉลาดของสมุทัยในการใช้พลังทำลายชาวจิตตนครในด้านต่าง ๆ นั้น แม้มีมากมายเพียงใดก็จะไม่อาจรู้ปัญญาของชาวจิตตนครที่เกิดจากการศึกษาธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ดังนั้น แม้ไม่ปรารถนาจะยอมให้สมุทัยชักจูงไปตามชอบใจ จนสุดท้ายนำไปสู่ความพินาศหายนะก็ควรที่จะต้องศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้รู้ถูกต้องพอสมควร เพื่อเป็นการอบรมปัญญาและสติไว้ต่อต้านสมุทัย ไม่ว่าจะแอบแฝงสอดแทรกเข้ามาในรูปใด ความมีสติและปัญญารู้เท่าทันสมุทัยว่ากำลังล่อให้โลภแล้ว ให้โกรธแล้ว ให้หลงแล้ว แล้วใช้สติปัญญาต่อต้าน ไม่ยอมโลภ ไม่ยอมโกรธ ไม่ยอมหลงไปตามสมุทัย นั่นแหละจะสามารถชนะสมุทัยได้ ไม่ถูกสมุทัยครอบครองชักนำไปสู่ความพินาศในวาระสุดท้าย

คู่มือมีของนครสามิ

ดังได้กล่าวแล้วเป็นลำดับมาเกี่ยวกับจิตตนคร ปรากฏว่านครสามิคือผู้ครองนครได้ไว้วางใจสมุทัยเป็นอันมากให้ดำเนินการต่าง ๆ ในจิตตนคร และก็เมื่อได้ไว้วางใจมอบหมายให้สมุทัยดำเนินการแล้ว ก็ได้เริ่มสังเกตเห็นความไม่ปกติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแต่ก็ยังจับต้นเหตุไม่ได้ สมุทัยเข้าใจหลบซ่อนการกระทำของตนและพวกพ้อง เข้าใจแสดงออกให้เห็นที่เข้าใจว่าดีต่าง ๆ เจ้าเมืองเองก็เข้าใจว่าสมุทัยดีมาก อันที่จริงสมุทัยและพวกพ้องมิใช่เป็นชาวจิตตนครมาแต่เดิม แต่เป็นผู้ที่อพยพมาจากถิ่นที่อื่นมาจัดตั้งหลักฐานอยู่ในจิตตนคร และชักชวนพวกพ้องให้พากันยกเข้ามายึดถิ่นฐานต่าง ๆ แผ่กระจายกันออกไปจนถึงวางพวกไว้ควบคุมทั่วไปหมด

สมุทัยเองได้ตั้งหลักฐานอยู่กับนครสามที่เดียว เป็นผู้สำเร็จสรรพกิจในจิตตนคร และแต่งตั้งบรรดาหัวโจกทั้ง ๓ พรรคพวก ทั้ง ๑๖ กิเลส ๑,๕๐๐ ตันหา ๑๐๘ ให้เป็นหัวหน้าและประจำหน่วยต่าง ๆ เกณฑ์ใช้ชาวจิตตนครเป็นทาสกรรมกรทำสิ่งต่าง ๆ ตามแต่สมุทัยจะประสงค์ นครสามก็พลิตเพลินอยู่กับภาพยนตร์หรือโทรทัศน์ที่สมุทัยสร้าง อันเรียกว่าภาษาของจิตตนครว่า **อารมณ** ดังที่กล่าวแล้ว

เดิมนครสามมีกายผุดผ่องดังจะกล่าวว่ามรีคมก็มีนาจะได มีปัญญาเฉียบแหลม รู้อะไรถูกต้องฉับพลัน แต่เมื่อคบกับสมุทัยมากเข้า กายที่เคยผุดผ่อง ก็กลายเป็นเศร้าหมอง ที่เคยมรีคม มีแสงก็อับแสง ที่เคยมีปัญญาเฉียบแหลม รู้อะไรถูกต้อง ก็กลายเป็นผู้มีปัญญาอ่อน รู้อะไรก็ผิดพลาด ที่เคยสงบเยือกเย็นก็กลับไม่สงบและร้อนรนกระวนกระวาย หิวกระหายในอารมณยิ่ง ๆ ขึ้นไปอยู่เสมอ

นครสามได้มีพฤติกรรมทั้งปวงเปลี่ยนไปจากปกติแต่เดิมอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ เศษกุศลของนครสามคือเจ้าเมืองแห่งจิตตนครนี้ยังมียอยู่ กล่าวคือคูบารมีของเจ้าเมืองเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติทั้งปวงตรงกันข้ามกับสมุทัย ได้เข้ามาดักเตือนเจ้าเมืองว่า เจ้าเมืองได้มองเห็นหรือไม่ว่าเวลานี้จิตตนครได้ยุ่งเหยิงสับสนมากขึ้นเพียงไร โจรผู้ร้ายหลายนิกหลายเหล่าที่ขึ้นชื่อลือนามว่า **กายทุจริต วจีทุจริต หรือ มโนทุจริต หรือ คอรัปชั่น** เกิดขึ้นทั่วไป โดยมีหัวโจกใหญ่ที่รู้ ๆ กันว่า **โลโก โทโส โมโห** ยุ่งส่งเสริม และยังมืออย่างอื่นอีกมากมายหลายอย่าง

เจ้าเมืองได้รับคำดักเตือนจากคูบารมี ก็เริ่มเฉลียวใจมองเห็นความยุ่งเหยิงต่าง ๆ ดังกล่าวโดยปกติสมุทัยได้เข้าประชิดคูบารมีไม่ยอมถอยห่าง สมุทัยไม่เกรงกลัวใคร แม้แต่เจ้าเมืองเอง สมุทัยก็หาเกรงกลัวไม่ มีอยู่เพียงคนเดียวที่สมุทัยเกรงมากก็คือคูบารมีของเจ้าเมือง เมื่อคูบารมีเดินเข้ามา สมุทัยจะถอยห่างออกไป ไม่กล้าอยู่เผชิญหน้ากับคูบารมี คำดักเตือนของคูบารมีได้ผล ทำให้เจ้าเมืองได้คิดขึ้นทันทีว่า จิตตนครกำลังยุ่งเหยิงสับสนจริง เพราะเมื่อได้อยู่กับคูบารมีสมุทัยถอยห่างออกไป กายของเจ้าเมืองก็กลับผุดผ่องมีแสง ปัญญารู้ถูกต้องขึ้น สงบเยือกเย็น และความร้อนรนกระวนกระวายก็ระงับด้วยการดับหาย ภาพยนตร์ต่าง ๆ ที่เป็นมายาของสมุทัยก็หายไป ภาพแห่งลัทธิปรากฏขึ้นแทน คือผลที่ยุ่งเหยิงต่าง ๆ แต่ยังจับเหตุไม่ถูก

การฟังธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เหมือนเจ้าเมืองฟังคำดักเตือนของคูบารมี ทำให้มีโอกาสเห็นผิดชอบชั่วดีได้ตามความเป็นจริง ไม่หลงอยู่ตลอดไป ดังนั้น การฟังธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นหนทางที่จะนำให้ผู้ผิดพินิจ ผู้หลงพินหลง กล่าวอีกอย่างก็คือพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะทำให้ผู้มีความทุกข์ได้รับความสุขนั้นแล

ธรรมสำหรับผู้ปกครอง

เมื่อคนเราอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ จำต้องมีผู้ปกครองตามลำดับชั้น เมื่อรวมกันเป็นประเทศชาติ ก็ต้องมีผู้ปกครองประเทศ และเมื่อรวมกันเป็นโลก ถึงจะไม่มีผู้ปกครองโลกทั้งหมด ก็ต้องมีผู้แทนของชาติทั้งหลายมาประชุมปรึกษาวินิจฉัยเรื่องระหว่างชาติ คล้ายกับเป็นคณะผู้ปกครองโลกบางส่วนหรือทั้งหมด เครื่องมือในการปกครองย่อมมีอยู่หลายอย่างแต่ที่ขาดไม่ได้ นั่นคือธรรมของผู้ปกครอง เพราะถ้าไม่มีธรรมส่วนนี้เสียแล้ว จะปกครองให้เกิดความสุขความเจริญหาได้ไม่

ธรรมของผู้ปกครองนี้ท่านเรียกว่า **ราชธรรม** แม้ตามศัพท์จะแปลว่า **ธรรมสำหรับพระราชา** แต่ตามความมุ่งหมายก็คือธรรมสำหรับผู้ปกครองทั่วไป และสำหรับผู้อยู่ในปกครองด้วย ท่านแสดงไว้ ๑๐ ประการ เรียกว่า **ทศพิธราชธรรม** จะกล่าวเฉพาะข้อ ๖ คือ **ตบะ** หรือ **ตบะ** มีอธิบายตามพระธรรมเทศนาทศพิธราชธรรม ที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้ทรงถวายเป็นการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ว่า

ตบะ หรือ **ตบะ** โดยพยัญชนะ แปลว่า **แผดเผา** โดยมากท่านใช้เป็นชื่อของความเพียร จึงแปลว่า ความเพียรเป็นเครื่องแผดเผา (ความเกียจคร้าน) ใช้เป็นชื่อธรรมอื่นอีกบ้าง ทางลัทธิพราหมณ์แสดงว่า ตบะของพราหมณ์คือการเล่าเรียนพระเวทที่ศักดิ์สิทธิ์ ตบะของกษัตริย์คือการคุ้มครองไพร่ฟ้าประชาชน ตบะของเวสสะหรือไวสยะคือการทำบุญให้ทานแก่พราหมณ์ ตบะของศูทรคือการรับใช้ ตบะของฤๅษีคือการกินอาหารที่เป็นผัก มีคำเป็นคาถาหนึ่งแสดงว่า “อาทิตยมีตบะ คือส่องแสงสว่างในกลางวัน จันทรมีตบะในกลางคืน”

ตามนัยเหล่านี้ ตบะหมายถึงการตั้งใจกำจัดความเกียจคร้านหรือการทำผิดหน้าที่ มุ่งทำกิจอันเป็นหน้าที่ที่พึงทำ อันเป็นกิจดีก็ชอบให้สม่าเสมอ และให้อยิ่งขึ้น ผู้บำเพ็ญตบะให้บรรลุถึงความสำเร็จย่อมเป็นผู้มีตบะ ปรากฏเป็นผู้มีสง่า เป็นที่ยำเกรง ดังที่พูดกันว่า **มีตบะเดชะ** คนผู้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่ต้องมีตบะ คือใครมีหน้าที่ฐานะอย่างใด ก็ปฏิบัติไปอย่างนั้น ให้ดี ให้เหมาะ ให้สมแก่หน้าที่ฐานะ เมื่อเป็นผู้ใหญ่ผู้ปกครองก็ปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครองให้ดี ให้บริบูรณ์ เมื่อเป็นผู้อยู่ในปกครองก็ปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในปกครองให้ดี ให้บริบูรณ์

เมื่อปฏิบัติอยู่ด้วยกันก็เป็นผู้มีตบะอยู่ด้วยกัน เป็นที่ยำเกรงของกันและกัน แต่ถ้าตรงกันข้าม คือผู้มีหน้าที่ปกครองไม่ปกครองให้ดี ก็เป็นที่ดูหมิ่นของผู้อยู่ในปกครอง รวมความว่าผู้มีหน้าที่ฐานะอย่างใด ไม่ปฏิบัติให้สมกับหน้าที่ฐานะอย่างนั้นย่อมเป็นที่ดูหมิ่นดูแคลน หมดความนับถือ ต้องเสื่อมจากเกียรติที่ดี จนถึงต้องตกจากฐานะของตน มีคำกล่าวไว้ในสุตโสมชาดกว่า “พระราชาผู้เอาชนะบุคคลที่ไม่ควรชนะไม่ชื่อว่าพระราชา เพื่อนผู้เอาชนะเพื่อนไม่ชื่อว่าเพื่อน ภริยาผู้ไม่ยำเกรงสามี

ไม่เชื่อว่าภริยา บุตรผู้ไม่เลี้ยงมารดาบิดาผู้แก่เฒ่าไม่เชื่อว่าบุตร สภาที่ไม่มีสัตบุรุษ (คนดี) ไม่เชื่อว่าสภาผู้พูดไม่เป็นธรรมไม่เชื่อว่าสัตบุรุษ ผู้ละหรือสงบราคะโทสะโมหะพูดเป็นธรรมชื่อว่าสัตบุรุษ”

กล่าวโดยเฉพาะ ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ทรงตั้งพระราชหฤทัยกำจัดความเกียจคร้าน และทำการผิดหน้าที่ ทรงตั้งพระราชอุตสาหะวิริยภาพปฏิบัติพระราชกรณียะให้เป็นไปด้วยดียิ่ง ๆ ขึ้น มีพระตบะเดชะ เป็นที่ยำเกรงแห่งบุคคลทั่วไป ตลอดถึงทรงสมานานุสสวัตตผลาญกำจัดอกุศลวิคกบาปธรรมให้เสื่อมสูญไม่ตั้งอยู่ได้ ดังนี้ จัดเป็นตบะบพที่ ๖

พระบรมครูผู้ไม่มีกาล ระยะเวลา ระดับ ขนาด

แต่นครสามีหรือเจ้าเมืองก็ยังไม่โปรดปรานพอใจสมุทัยว่าเป็นผู้สร้างสรรคความสุขความเจริญต่าง ๆ สมชื่อวามุทัย ที่เจ้าเมืองให้ความหมายว่าเป็นเหตุแห่งความสุขต่าง ๆ เพราะยังมองไม่เห็นว่าจะเป็สมุทัย คือเหตุแห่งความทุกข์หรือเดือดร้อน แต่ก็เป็นที่น่าสงสัยว่า โฉนจึงได้เกิดมีความทุกข์เดือดร้อนกันมากขึ้นทุกที มองเห็นผลฉันทขึ้น แต่ยังคงค้นหาเหตุไม่พบ คล้ายกับพอมองเห็นราง ๆ แต่ก็ยังไม่ชัดเจนว่าอะไร

ฝ่ายคู่บารมีผู้ที่ได้เข้ามาดักเตือนแม้จะรู้อยู่เต็มใจว่าใครเป็นต้นเหตุ ก็ยังเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะบอก เพราะเจ้าเมืองจะไม่ยอมเชื่อเป็นอันขาด ด้วยยังโปรดปรานกันมาก ยังเห็นว่าดีด้วยประการทั้งปวง การที่จะไปชี้หน้าคณโปรดของผูใดว่าไม่ดี ก็เท่ากับไปชี้หน้าผู้นั้นเองด้วยเหมือนกัน แต่ก็จำเป็นที่จะต้องหาวิธีทำให้เจ้าเมืองได้รู้ ได้เห็นขึ้นด้วยตนเอง

นครสามีเมื่อยังคิดไม่เห็นก็ถามปริษาคู่บารมีว่า ทำไมถึงได้เกิดผลเช่นนี้ และจะแก้ไขอย่างไร คู่บารมีตอบว่า จะไปหาหรือพระบรมครูก่อน ถามว่า พระบรมครูคือใคร ตอบว่า คือ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถามว่า ท่านคือผู้ใดเล่า ตอบว่า ท่านคือผู้ตรัสรู้พระธรรมด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงสั่งสอนคนทั้งปวงให้รู้ตามตั้งพระศาสนาขึ้น ที่เรียกว่าพระพุทธศาสนา ถามว่า พระธรรมคืออะไรเล่า ตอบว่า พระธรรมคือสัจจะความจริง หรือของจริงที่เมื่อรู้แล้วพ้นทุกข์ทั้งปวงได้ ถามว่า ก็ทุกข์เดือดร้อนทั้งปวงของจิตตนครนี้ เมื่อได้รู้พระธรรมแล้วจะพ้นได้หรือไม่ ตอบว่า พ้นได้แน่ ถามว่า ถ้าเช่นนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระธรรมดีแน่ แต่มีพยานหรือไม่ว่า พระองค์ตรัสรู้ธรรมจริง ตอบว่า มีพยานแน่นอน ต่อไปจะเรียกพระองค์ว่า พระพุทธเจ้า ท่านนั้นก็ไ้พระบรมครูก็ได้ ถามว่า พยานคือใครเล่า ตอบว่า คือ พระสงฆ์ได้แก่หมู่ชนที่ได้ฟังคำสั่งสอนแล้วได้รู้ตาม ได้พ้นทุกข์ตามพระบรมครูซึ่งมีอยู่จำนวนมาก

นครสามิได้ฟังดังนั้นเกิดปิติโสมนัสในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ กล่าวสรรเสริญ
คู่บารมีว่าเป็นกัลยาณมิตรผู้ประเสริฐ ผู้ได้แนะนำให้ได้ยินได้ฟังคำว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์
เพียงเท่านั้นก็เริ่มได้รับความสบายใจ จึงถามต่อไปว่า เวลานี้พระองค์ประทับอยู่ที่ไหน จะไปเฝ้า
พระองค์ได้หรือไม่ ตอบว่าในโลกของกายมนุษย์พระองค์ได้เสด็จปรินิพพานแล้ว แต่ในจิตตนคร
พระองค์ยังประทับอยู่ ถ้าปรารถนาจะได้เฝ้าพระองค์ก็ให้ปฏิบัติจนเห็นธรรม ดังที่ได้ตรัสสั่งไว้ว่า
“ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” ฉะนั้น ถ้าไม่เห็นธรรม ก็เท่ากับพระองค์ประทับอยู่ไกลที่สุด ไปเท่าไร
ก็ไม่ถึง แต่ถ้าเห็นธรรม ก็เท่ากับพระองค์ประทับอยู่ใกล้ที่สุด แต่อันที่จริงไม่มีเวลาอันเกี่ยวแก่
อดีตอนาคต ปัจจุบัน ไม่มีการไปมาอันเกี่ยวแก่ไกล ใกล้ ไม่มีพื้นที่ระดับ ขนาด อันเกี่ยวกับกว้าง ยาว
สั้น ลึก หยาบ บาง เป็นต้น

บรรดาพุทธศาสนิกผู้มาบริหารจัดการนั้น ที่จริงก็คือผู้พยายามจะแลให้เห็นพระพุทธเจ้านั่นเอง
บริหารจัดการได้เพียงใด ก็จะสามารถเห็นพระพุทธเจ้าได้เพียงนั้น คือสำหรับผู้บริหารจัดการได้ดีมาก
ก็เหมือนเห็นพระพุทธเจ้าใกล้มาก ชัดมาก ผู้บริหารจัดการได้ด้น้อย ก็เหมือนเห็นพระพุทธเจ้าไกลมาก
ไม่ชัดเลย เพราะการบริหารจิต คือการทำจิตของตนให้สูงขึ้น ดีขึ้น พ้นจากกิเลสยิ่งขึ้น ซึ่งจิตของผู้ใด
เป็นไปเช่นไร ผู้นั้นย่อมรู้ได้ด้วยตนเอง เมื่อผู้ใดเห็นความใสสว่างในจิตตนเพียงใด ก็จะพอเข้าใจถึง
ความใสสว่างแห่งพระหฤทัยของพระพุทธเจ้าเพียงนั้น นี่แหละที่เรียกว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็น
พระพุทธเจ้า

คู่บารมีแนะนำให้ใช้ศีล หิริโอตตปละ

คู่บารมีของเจ้าเมืองจิตตนครก็ได้เข้าเฝ้าพระบรมครู กราบทูลเรื่องที่เกิดขึ้นในจิตตนคร
ตลอดถึงที่ได้เข้าเตือนนครสามิ และได้แจ้งแก่นนครสามิว่า จะกราบทูลถามพระบรมศาสดาว่าอะไร
เป็นเหตุให้เกิดผลเดือดร้อนต่าง ๆ

ฝ่ายองค์พระบรมครูผู้ทรงประกอบด้วย **ทศพลญาณ** (พระญาณที่เป็นกำลัง ๑๐ ประการ)
ผู้ทรงรู้ทรงเห็นจิตตนครทั้งหมด ผู้ตรัสรู้จตุราริยสัง ผู้ทรงชนะมารและเสนา ทรงทราบพระญาณ
เหตุผลที่เกิดขึ้นในจิตตนครถ้วนทั่วทุกประการ ทรงมีพระมหากรุณาในนครสามิ ผู้เป็นเจ้าเมือง
จิตตนคร ซึ่งนับเข้าในเวไนยนิกร คือ หมูแห่งชนผู้ที่พระองค์จะพึงทรงแนะนำสั่งสอน ได้มีโอกา
สที่จะได้เข้าเฝ้าเห็นพระองค์สักคราวหนึ่งต่อไป แต่เวลาปัจจุบันขณะนั้นนครสามิยังมีกายเศร้าหมอง
อับแสง ไม่อาจที่จะรู้จะเห็นพระองค์และธรรมที่ละเอียดลุ่มลึกได้ เพราะสมุทัยยังครอบงำใจให้
หลงผิดอยู่อย่างลึกซึ้ง จำต้องอาศัยคู่บารมีช่วยดูแลอยู่อย่างใกล้ชิดไม่ทอดทิ้งหรือทอดธุระเสีย

เหมือนอย่างแต่ก่อน เมื่อนครสามิได้มีคูบารมียูใกล้ มีกายผุดผ่องมีแสงขึ้น ก็ค่อย ๆ ตกเดือนให้ดูเหตุผลที่ใกล้ ๆ หรือที่ตื่น แล้วเดือนให้ดูไกลออกไป หรือให้ดูที่ลุ่มลึกละเอียดเข้าโดยลำดับ ก็จับตัวต้นเหตุที่สำคัญได้ในที่สุด พระบรมครูได้ตรัสประทานพระธรรมโอวาทพร้อมทั้งวิธีปฏิบัติ เพื่อคูบารมิจะได้นำไปช่วยนครสามิให้พ้นภัยพิบัติที่กำลังเกิดขึ้นในจิตตนคร

คูบารมิจำลองพระพุทธรูปโอวาทแล้วเข้าพบนครสามิ แล้วกล่าวว่า พระบรมครูตรัสให้ตั้งกระทู้ถาม ๒ ข้อก่อนว่า ๑. โลโก ความโลภอยากได้ โทโส ความโกรธแค้นขัดเคือง โมโห ความหลง มีคุณหรือมีโทษ ๒. คนที่โลภ โกรธ หลง แล้วจึงฆ่าเขาบ้าง ลักของเขาบ้าง ลักลอบผิดลูกเมียเขาหรือผิดสามีเขาบ้าง พุดเท็จหลอกลวงเขาบ้าง ตีมันน้ำเมาอันเป็นฐานประมาทบ้าง เป็นคนดีหรือคนชั่ว มีคุณหรือมีโทษ นครสามิได้ฟังดังนั้นแล้วมองเห็นเหตุผลทันที ว่าไม่ดี มีโทษทั้ง ๒ ข้อ เหตุผลได้มีอยู่ในกระทู้ทั้ง ๒ ข้อนี้แล้ว คือ โลภ โทโส โมโห เป็นตัวมูลเหตุ การฆ่าเขา ลักของเขา เป็นต้น ดังที่เรียกว่าทุจริตหรือคอรัปชั่น เป็นผลแห่งมูลเหตุทั้ง ๓ นั้น และเป็นเหตุแห่งความทุกข์เดือดร้อนต่าง ๆ นครสามิเริ่มจับเหตุผลได้ประจักษ์ใจ แล้วยกมือพนมถวายนมัสการพระบรมครูผู้ประทานกระทู้ให้ได้คิด

พระพุทธรูปเจ้าตรัสไว้ว่า การบูชาชนทั้งหลายผู้ควรบูชาเป็นมงคลอันสูงสุด นครสามิผู้มีความเคารพในองค์พระบรมครูเกิดขึ้น ก็เช่นเดียวกับได้ทำบูชาพระบรมครูผู้ควรบูชา ย่อมจะได้รับมงคลอันสูงสุด นั่นคือย่อมจะไม่ตกเป็นผู้หลงเชื่อสมุทัยอย่างมลาย จนถึงยอมเป็นทาสของสมุทัยให้สมุทัยมีอำนาจครอบครองอย่างเด็ดขาดสิ้นเชิงตลอดไป บรรดาผู้มาบริหารจัดการทั้งหลาย แม้รู้จักบูชาท่านผู้ควรบูชา รู้จักเคารพท่านผู้ควรเคารพ ปฏิบัติให้เหมาะให้ควร ก็จะเป็นผู้มีมงคลอันสูงสุด สมดังคำของพระพุทธรูปเจ้า

ศีลนัยรักษยาไตรทวาร หิริโอตตปปะเป็นนครบาล

เพื่อแก้ไขความยุ่งยากของจิตตนครที่เกิดจากการคุมอำนาจของสมุทัยและพรรคพวก คูบารมิจำลองนครสามิให้เรียก ศีล หิริ โอตตปปะ เข้าพบตัว เมื่อได้รับความยินยอมเห็นชอบจากนครสามิแล้ว คูบารมิจำลองศีลและหิริโอตตปปะเข้าพบนครสามิทันที

นครสามิได้สอบถามบุคคลทั้ง ๓ และบุคคลทั้ง ๓ ได้ตอบดังนี้ ถามว่า ไหนศีลจะทำอย่างไร ตอบว่า ศีล จะทำให้เกิดความสงบจากทุจริตทั้งหลาย ให้ประพฤติในทางสุจริตโดยไตรทวาร คือ กาย วาจา ใจ ถามว่า ไหนหิริโอตตปปะจะทำอย่างไร ตอบว่า หิริ จะทำให้จิตใจมีความละเอียดต่อบาปทุจริต รังเกียจบาปทุจริตเหมือนอย่างชายหนุ่มหญิงสาวผู้กำลังรักสวยงาม รังเกียจต่อสิ่งสกปรก

ทั้งหลาย ไม่ปรารถนาจะถูกต้อง **โอดตปปะ** จะทำให้จิตใจมีความเกรงกลัวต่อผลของบาปทุจริต เหมือนอย่างคนกลัวต่ออสรพิษ คือกลัวต่อผลของการจะถูกลงโทษ กล่าวคือความตาย ถามว่า จะขอเครื่องมืออะไรบ้างเล่า ตอบว่า ศิลจะขอผู้ช่วยชื่อว่า **วินัย** และขอ **ไตรทวาร** เป็นที่ทำงาน ส่วนหิริโอดตปปะจะขอความละเอียดและความกลัวของจิตใจมาเป็นเครื่องมือ ถามว่า วินัยเป็นอะไร ตอบว่า เป็นบทบัญญัติที่ตราขึ้นไว้สำหรับบ้านเมืองดังที่เรียกว่ากฎหมายก็มี เป็นบทบัญญัติของพระพุทธเจ้าก็มี และคู่บารมีได้ช่วยชี้แจงว่า พระบรมครูได้ทรงตั้งหิริโอดตปปะทั้งคู่นี้ให้เป็น **โลกบาล** ที่แปลว่า **ผู้คุ้มครองโลก** ฉะนั้น ก็ขอให้เจ้าเมืองจิตตนครรับศีลและวินัยมาเป็นผู้รักษาไตรทวารของจิตตนคร และตั้งให้หิริโอดตปปะเป็น **นครบาล** ของจิตตนคร เจ้าเมืองก็ยินยอมตกลงในที่ต่อหน้าคู่บารมี

ครั้นได้รับหน้าที่แล้วศีลและวินัยก็เข้าตั้งสำนักงานรักษาไตรทวารของจิตตนคร วินัยก็รวบรวมกฎหมายของบ้านเมือง และพระบัญญัติของพระพุทธเจ้าอันเหมาะแก่ภาวะสำหรับชาวจิตตนครปฏิบัติ ศิลชักนำส่งเสริมคนให้รักษาวินัย คือให้ปฏิบัติตามกฎหมายและพระบัญญัติของพระพุทธเจ้า คอยห้ามคนให้งดเว้นจากความล่วงเกินละเมิดกฎหมายและพระบัญญัติ ช่วยกันรักษาไตรทวารของจิตตนครไว้ ก่อนที่ศีลและวินัยเข้ามานั้น กฎหมายถึงจะมีก็เหมือนไม่มี พระบัญญัติของพระพุทธเจ้าไม่ต้องกล่าวถึง พวกโจรผู้ร้ายคือทุจริตต่าง ๆ พวกกันเข้ามาทางไตรทวารของจิตตนคร คือทวารกาย ทวารวาจา ทวารใจ ที่เรียกตามภาษาของจิตตนครว่า **กายทวาร วจีทวาร มโนทวาร** เข้าลักขโมย ลักชิงวิ่งราวปล้นสดมชาวจิตตนครอยู่เนื่อง ๆ ทำให้เกิดความเดือดร้อนระส่ำระสาย ครั้นเมื่อศีลและวินัยเข้ามารักษาไตรทวารของเมืองอยู่ พวกผู้ร้ายต่าง ๆ ก็เข้ามาไม่ได้ และอาศัยนครบาลช่วยตรวจตราสอดส่องอีกส่วนหนึ่ง ทำให้ผู้ที่คิดร้ายเกิดความละเอียดเกรงกลัว ไม่กล้าที่จะทำความผิดต่าง ๆ ทำให้เกิดความอบอุ่นอยู่เย็นเป็นสุขทั่วจิตตนคร

วันขึ้นปีใหม่ในจิตตนคร

ปีใหม่แห่งชาวโลกทั่วไปได้ย่างมาถึง ได้มีการแสดงความยินดีรื่นเริงกันเป็นพิเศษ ฝ่ายในจิตตนครก็มีการขึ้นปีใหม่เช่นเดียวกันและได้มีบุคคลต่าง ๆ กล่าวคำปราศรัยในโอกาสนี้เป็นต้นว่า นครสาไมผู้เป็นเจ้าเมืองจิตตนครได้กล่าวคำปราศรัยว่าจิตตนครได้ดำรงผ่านมามากปีหนึ่ง ในวบปีที่ผ่านมานั้น ได้มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นมากทั้งในด้านสุข ทั้งในด้านทุกข์ ก็ได้พยายามแก้ไขเหตุการณ์ในด้านทุกข์ให้กลับเป็นสุขอย่างเต็มความสามารถ ขอขอบใจผู้ที่ช่วยทั้งหลาย เช่นสมุทัยและพรรคพวก และคู่บารมีกับพรรคพวก ในปีใหม่ก็ขอให้ช่วยกันต่อไปเพื่อความสุखความเจริญของจิตตนคร

สมุทัยได้กล่าวปราศรัยว่า สมุทัยเป็นตัวแทนความสุข อย่าเข้าใจว่าเป็นเหตุแห่งทุกข์ สถานรื่นเริงบันเทิงสนุกทุกทั้งปวงสมุทัยสร้างขึ้นทั้งนั้น ได้สร้างภาพยนตร์ให้ดูกันทั้งเมืองตลอดวันคืน ปีใหม่จะสร้างสิ่งที่บำรุงสุขสนุกสนานให้มากขึ้นไปอีก และอย่าได้กลัวต่อโลโล โทโล โมโห และพรรคพวกต่างช่วยกันสร้างความมั่งมีศรีสุขทั้งนั้น มิใช่เพราะโลโลดอกหรือ จึงพากันร่ำรวยเป็นเศรษฐีไปตามกัน ถ้าใครไม่คบหากับโลโล ก็ยากที่จะเป็นเศรษฐี มิใช่เพราะโทโลดอกหรือ จึงมีเดชอำนาจ เป็นที่กลัวเกรงของใคร ๆ มิใช่เพราะโมโหดอกหรือ จึงมีความสุขสนุกสนานอยู่ในโลกได้ ในปีใหม่ ใครปรารถนาสุขก็ให้หมั่นเชื่อฟังสมุทัย คบหากับโลโล โทโล โมโห ให้มากขึ้นเถิด

ฝ่ายคู่บารมีได้ปราศรัยว่า ให้คิดทบทวนถึงเหตุการณ์ในปีเก่า พิจารณาดูให้เห็นเหตุผล อย่าด่วนเชื่อฟังใครง่าย ๆ แม้ที่คู่บารมีกล่าวอยู่นี้ก็อย่าเพิ่งเชื่อก่อน ให้พินิจพิจารณาให้ถ่องแท้ก่อน ทุกคนมีหัดคิดอยู่ด้วยกันทั้งนั้น ขอให้ยั้งคิด ทุกข์เดือดร้อนต่าง ๆ ในจิตตนครเกิดจากการที่ทำขึ้น และการที่ทำขึ้นนั้นเล่าเกิดจากอะไร ถ้ามิใช่จากจิตใจที่ประกอบด้วยโลภโกรธหลง ฉะนั้นในปีใหม่ก็ให้รู้จักยับยั้งจิตใจ อย่ายอมต่อความโลภโกรธหลง จะมีความสุขกว่าปีเก่าแน่นอน

ส่วนศีลได้ปราศรัยให้พากันประพฤติดีเว้นทุจริตทางไตรทวาร หิริโอตตปะปกกล่าวปราศรัยให้พากันละอาย รังเกียจความชั่ว ให้พากันเกรงกลัวต่อความชั่วร้ายทั้งปวง แต่อย่ากลัวต่อบุญที่เป็นความดี หรือการกระทำความดีทั้งหลาย ดังนั้นจะมีความสุขยิ่งขึ้นในปีใหม่แน่นอน

ในนครต่าง ๆ ของโลก คำปราศรัยของใคร ๆ มักจะตบแต่งเป็นอย่างดี เช่นแม้จะอยากได้ก็ตบแต่งแสดงเป็นเหมือนไม่อยากได้ ถึงจะโกรธก็ตบแต่งแสดงเป็นเหมือนไม่โกรธ แต่ในจิตตนครต่างแสดงกันโดยเปิดเผย ดังจะเรียกว่าโดยสัญชาตญาณหรืออะไรทำนองนี้ ฝ่ายพระบรมครูก็ได้ประทานพระพุทโธวาท ความว่า “พึงอบรมใจให้มีเมตตาแผ่ไปในโลกทั้งปวงเถิด” พระสุรเสียงดังไปทั่วจิตตนคร แต่ก็มีข้อแปลกว่า หาได้ยินกันทั่วไป ทั้งที่พระสุรเสียงก็ดังพอได้ยินถนัด

สมุทัยยึดไตรทวารให้ทุจริต

ฝ่ายสมุทัยกับพรรคพวก เมื่อเห็นเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปเช่นนั้นก็มีความตกใจ เกรงว่าตนจะสิ้นอำนาจครองใจชาวจิตตนคร เห็นว่าจำจะต้องกำจัดศีลและหิริโอตตปะปกออกไปให้พ้นทาง มิให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับนครสามิ โอกาสที่จะกำจัดได้ก็คือ เมื่อคู่บารมีถอยห่างออกไปจากนครสามิ เพราะในโอกาสที่คู่บารมีอยู่กับนครสามิ สมุทัยก็ต้องถอยห่างออกไป

เมื่อโอกาสดังกล่าวมาถึงสมุทัยก็เข้าหานครสามิทันที และกล่าวฟ้องว่า ศิลและหิริโอดตปะปะ ได้มาทำให้จิตตนครเสื่อมโทรม ทรัพย์ากรลดถอย ความเจริญทางด้านต่าง ๆ ชะงักงัน บ้านเมือง เสียบเหงามา หหมดความสุขสนุกสนาน ประชาชนชาวจิตตนครต่างหหมดอิสรเสรีภาพ ต้องถูกควบคุม อยู่ทุกประตู จะทำอะไรก็ขัดข้องทั้งนั้น ทุกคนพากันอยู่เหมือนอย่างถูกจำกัดบริเวณอันคับแคบ หหมดความสุขสนุกสนานไปตามกัน และพากันร้องทุกข์ขอให้เลิกใช้ศิลและหิริโอดตปะปะเสีย สมุทัย ได้ชี้แจงต่อไปว่า เพราะศิลนั้นเียวยาให้ต้องเว้นสิ่งนั้นสิ่งนี้ จึงทำให้เสียโอกาสที่จะร่ำรวย การงาน หลายอย่างก็ทำไม่ได้ ทั้งการงานที่ทำอยู่แล้วหลายอย่างก็ต้องหยุดเลิก หิริโอดตปะปะก็ทำให้เป็นคน มักังเกียจ มักกลัว ดูอะไร ๆ เป็นบาป น่ารังเกียจ น่ากลัวไปหมด

นครสามิเมื่ออยู่กับสมุทัย ฟังคำของสมุทัย ก็ชักเอนเียงไปตามสมุทัย ใจหนึ่งคิดจะสั่งพัก หน้าทีศิลและหิริโอดตปะปะเสียทั้งหมด อีกใจหนึ่งก็ยังเกรงใจคูบารมีผู้แนะนำ ครั้นสมุทัยเห็นนครสามิ เกิดความลังเล รู้ว่าชักจะเอนเียงมาทางฝ่ายตนแล้วจึงเพิ่มเติมอารมณ์แก่นนครสามิให้มากขึ้น ปรากฏเหมือนอย่างภาพยนตร์ชักชวนให้อนติพ้อใจอยากได้ในอารมณ์บางอย่าง ให้ขัดใจไม่ชอบใน อารมณ์บางอย่าง ให้เคลิบเคลิ้มหลงไหลในอารมณ์บางอย่าง ซึ่งหัวใจทั้ง ๓ คือ โลโล โทโส โมโห ได้โอกาสก็เข้าแทรกผสม

สมุทัยได้ปรยอารมณ์ให้พุ่งเป็นอย่างพายุพุ่งไปดลทั้งเมือง ชาวจิตตนครก็พากันติดอารมณ์ เพราะพากันได้เห็นได้อนเป็นเรื่องเป็นราวอย่างภาพยนตร์ หัวใจทั้ง ๓ ก็เข้าแทรกผสมทั้งเมือง มีใช้แต่ เเท่านี้ แม้แต่ณหา ๑๐๘ ก็เลส ๑,๕๐๐ ก็พากันได้โอกาสตื่นตัวเข้าแทรกผสม วุ่นวายไป ถึงตอนนี ศิลและ หิริโอดตปะปะก็ถูกสั่งพักหน้าที สมุทัยกับพรรคพวกก็เข้ายึดไตรทวารของจิตตนคร ส่งลูกมือ คือกาย หุจรีตให้ดำเนินการทางกายทวาร ส่งจีหุจรีตให้ดำเนินการทางจิทวาร ส่งโมหุจรีตให้ดำเนินการ ทางมโนทวาร จิตตนครจึงเต็มไปด้วยสิ่งต่าง ๆ เช่นเดียวกัน หรือน่าจะยิ่งกว่าในบ้านเมือง ที่เรียกว่า เจริญ ๆ ในโลกปัจจุบัน สุรา พาซี นารี บุหรี่ กิพาบัตร มีทั่วไป ผู้คนร่ำรวยเร็ว ยากจนเร็วเพราะไม่ต้อง คอยอดวันอะไร สุดแต่อารมณ์พาไป และสุดแต่โอกาสอำนวย ศิลและหิริโอดตปะปะกลายเป็น สิ่งที่ยาก ถ้าใครจะพูดถึงก็ไม่เป็นที่สนใจ หรือเป็นที่หัวเราะเยาะ หรือซ้ำร้ายถูกหมิ่นแคลน สมุทัยจึงกลับมีอำนาจครองใจชาวจิตตนครได้อีก โดยใช้อารมณ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการผูก คล้องใจคน เป็นเหตุให้ศิลและหิริโอดตปะปะต้องหลีกถอยไปไกล

ความจริงก็เป็นเช่นนั้น ในใจของบุคคลทุกคน เมื่อมีความชั่วครองอยู่ ความดีก็จะมี หรือ เมื่อมีความดีครองอยู่ ความชั่วก็จะมี การบริหารจิตคือการพยายามจะทำให้ใจมีความดีครองให้ ความชั่วไม่มี ทั้งนี้ ผลย่อมเป็นไปตามควรแก่การปฏิบัติของแต่ละคน

ศิลปะและหัตถศิลป์ปะกัณธ์เข้ารับหน้าทึ่ และเพิ่มกำลั้ง

เมือสมุทย์กลับมึอำนาจครองใจชาวจิตตนคร สั้งทุจริตทั้ง ๓ ยึดไตรทวารของจิตตนครตลอดถึงสั้งกิเลสตัณหาทั้งปวงมึจำนวนมามากมายออกคุมทวารแห่งการสื่อสารของจิตตนครทั้งชั้นนอกชั้นใน แทรกอารมณั้เข้าไปทางระบบสื่อสารทั้งหลาย ยั้วยวนใจชาวจิตตนครให้เกิดความติดความเพลิดเพลันยินดี พวกัันสึมศิลปะและหัตถศิลป์ปะ แต่ต่อมาไม้เข้าเหตุพิบัติต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น เช่นดินฟ้าอากาศผันผวนผิดปกติ ประทุษกรรมทวีมากขึ้น คนร้ายมีขึ้นทั่ว ๆ ไป อาชีพของชนชั้นกรรมาชีพทั่ว ๆ ไปลำบาก ขัดข้องมากขึ้น เกิดความยากจนขัดสนขึ้นในชนชั้นทึ่เป็นกรรตูกัันหลังของจิตตนครทั่วไป เมือเหตุพิบัติทั้งหลายปรากฏชัดขึ้น ชาวจิตตนครก็กลับระลึกถึงศิลปะและหัตถศิลป์ปะขึ้นอีก เป็นเหตุให้สมุทย์เกิดความหวั่นไหว เกรงจะถูกพิสูจนั้ตามลััจจะคือความจริงจึงรีบถอยออกไปให้พ้นหน้า หลบซ่อนตัวอยู่อย่างแนบเนียนว่องไว

คู่บารมีก็ได้เข้าหานครสามิตัวว่าในเรื่องทึ่พักหน้าทึ่ศิลปะและหัตถศิลป์ปะทั้งหมด จึงเกิดเหตุพิบัติต่าง ๆ ปรากฏอยู่ทั่วไป จนจิตตนครจะเกิดเป็นไฟอยู่แล้ว ความเจริญทางวัตถุต่าง ๆ หาทำให้เกิดความสึขทึ่แท้จริงไม้ เพราะอบายมุขและทุจริตต่าง ๆ ทึ่มีอยู่ทั่วไปล้วนเป็นเหตุให้เกิดความทุขั้และทึ่ว่าจิตตนครร่ำรวยขึ้นประชาชนมีรายได้ดีขึ้น อยู่ดีกินดีขึ้น ถ้าดีขึ้นในส่วนน้อย แต่ส่วนใหญ่ยากจนลง ก็ชื่อว่าขัดสนนั่นเอง นครสามิตัวเมื่อเผชิญหน้ากับคู่บารมี ก็ม็องเห็นความจริงตามทึ่คู่บารมีกล่าว และเรียกร้องให้ศิลปะและหัตถศิลป์ปะกลับมาปฏิบัติหน้าทึ่ต่อไป ได้ระลึกถึงคุณของพระพุทเจ้าพระธรรม พระสงฆ์ ซึ่ได้โปรดประทานศิลปะและหัตถศิลป์ปะมา

ฝ่ายคู่บารมีรู้ลึกลงว่าลััจจะศิลปะกับหัตถศิลป์ปะมีกำลั้งไม้เพียงพอทึ่จะต่อสู้กับสมุทย์และพรรคพวก จำจะต้องเพิ่มกำลั้งเข้ามาอีกจึงเสนอนครสามิตัวขอให้เรียกเข้ามาประจำการช่วยเหลืออีก ๓ คือ ๑. อินทริยสังวร ๒. สติสัมปชัญญะ ๓. สันโดษ นครสามิตัวถามว่าทั้ง ๓ นี้อาจทำได้หรือไม่ จะให้หน้าทึ่อะไร ตอบว่าอินทริยสังวรมีความสามารถในทางระวังรักษาทางสื่อสารแห่งจิตตนครทั้งชั้นนอกชั้นใน มิให้คนร้ายหรือข้าศึกศัตรูหมุ่บ้งจามิตรทั้งปวงเข้ามา จึงควรมอบหน้าทึ่ให้รักษาทางสื่อสารตามทึ่ถนัด สติสัมปชัญญะมีความสามารถในทางอยู่ยาม เผ้าอิริยาบถทุกแห่งของจิตตนคร จึงควรมอบหน้าทึ่ให้เผ้าอิริยาบถทุกแห่งตามทึ่จัดเจน ส่วนสันโดษมีความสามารถในทางจัดปันส่วนทรัพย์สินเงินทอง ทึ่ดิน เรือกสวน ไร่นา บ้านเรือน เครื่องอุปโภคบริโภคทุกอย่าง สามารถทำให้ผู้ทึ่ได้รับเกิดความพอใจตามส่วนของตน จึงควรมอบหน้าทึ่ให้เป็นผู้ปันส่วนให้เกิดความพอใจในส่วนของตน ๆ

นครสามิได้ตกลงรับให้เข้าปฏิบัติหน้าที่ในจิตตนครทุกคนตามที่คูบารมีแนะนำ ศิลกับเพื่อน
วินัยก็เข้าประจำรักษาไตรทวารของจิตตนคร ฝ่ายหิริโอตตปปะก็เข้าประจำหน้าที่เป็น **นครบาล** ของ
จิตตนคร อินทริยสังวรก็เข้ารักษาระบบสื่อสารทั้งชั้นนอกชั้นใน สติสัมปชัญญะก็เข้ารักษาอิริยาบถ
ของจิตตนครทุกแห่ง และสันโดษก็เข้าเป็นผู้จัดปันส่วนสิ่งต่าง ๆ โดยสุจริตยุติธรรมแก่ทุก ๆ คน เมื่อ
บุคคลของคูบารมีเข้าปฏิบัติหน้าที่ในจิตตนคร เหตุพิบัติต่าง ๆ ก็เริ่มลดน้อยถอยลงโดยลำดับ

คู่อาสวะ

ได้กล่าวถึงสถานการณ์ในจิตตนครเมื่อนครสามิอ่อนแอ ไม่เข้มแข็งเด็ดขาด ยอมให้คูบารมี
นำศิลและหิริโอตตปปะเข้าช่วยปกครองจิตตนครให้ร่มเย็นเป็นสุขดีแล้ว ครั้นสมุทัยใช้คารมหวาน
ล่อมมากเข้า ก็โอนอ่อนยอมให้สมุทัยกับพรรคพวกมีอำนาจในจิตตนครยิ่งกว่าคูบารมีกับพรรคพวก
ผลร้ายก็เกิดขึ้น คือคูบารมีกับพรรคพวกพากันหลีกถอยไป ปลอมให้สมุทัยกับพรรคพวกแสดง
อำนาจ ก่อความพิบัติขึ้นทั่วไปในจิตตนครจนจิตตนครจะเกิดเป็นไฟอยู่แล้ว เมื่อทุกขรื้อกันหนักเข้า
ชาวจิตตนครก็กลับระลึกถึงศิลและหิริโอตตปปะ

คูบารมีที่หลีกทางให้สมุทัยกลับมาอีกได้ชี้แจงให้นครสามิเห็นความจริงว่า สมุทัยเป็นเหตุ
ให้เกิดทุกข์ มิให้เป็นเหตุให้เกิดสุข ครั้นนครสามิยอมเห็นด้วย ก็เสนอขอให้เรียกเจ้าหน้าที่มาประจำ
การช่วยศิลและหิริโอตตปปะเพิ่มขึ้นอีก ๓ คือ ๑. **อินทริยสังวร** ๒. **สติสัมปชัญญะ** ๓. **สันโดษ**
นครสามิยินยอม จิตตนครก็กลับคืนสู่ความสงบสุข เหตุพิบัติต่าง ๆ เริ่มลดน้อยถอยลงโดยลำดับ
เพราะสมุทัยหลบหนีไป ไม่กล้าทนต่อการพิสูจน์ของฝ่ายบารมี

การที่สมุทัยถอยร่นหลบหน้าออกไปนั้น ก็มีใช้ว่าจะยอมพ่ายแพ้ สมุทัยแกล้งว่าถอยเพื่อ
จะตั้งตัวที่จะรุกให้มาก เหมือนอย่างถอยหลังครั้งก้าวเพื่อที่จะกระโดดไกลไปที่เดียวหลายก้าวแต่
ก็เป็นถอยถอยถอยถอยหน้าเท่านั้น เพราะสมุทัยไม่กล้าอยู่สู้หน้าคูบารมีจริง ๆ ฉะนั้น จึงคิดว่าจะหาใคร
ให้เป็นคู่ปรับกับคูบารมีได้ ไม่เช่นนั้นก็จะต้องคอยถอยอยู่เรื่อยไป สังเกตดูคูบารมีก็ชักจะเข้ามายุ่ง
มากขึ้น มิใช่นาน ๆ จึงจะเข้ามาสักครั้งหนึ่ง นึกขึ้นมาได้ถึงคู่อาสวะซึ่งเป็นอีกฝ่ายหนึ่งของนครสามิ
เห็นว่าจะมีกำลังต้านทานคูบารมีได้ จึงเข้าพบ **คู่อาสวะ** ชักชวนให้การปราบปรามคูบารมีลงเสีย
ให้ได้ คู่อาสวะแกล้งว่า ได้คอยช่วยสมุทัยอยู่ตลอดมาแล้ว แต่ได้ช่วยอยู่ลับ ๆ ในภายใน เมื่อคูบารมี
แนะนำอะไร คู่อาสวะก็คอยคัดค้านอยู่ทุกครั้ง ด้วยวิธีกระซิบเบา ๆ ที่กกหู หรือที่ใจ บางทีก็เหมือน
อย่างมาอภิปรายโต้วาทะกันต่อหน้านครสามิ

อันที่จริงคู่อาสวะเป็นคนต่างเมืองต่างถิ่น คือมิใช่เป็นชาวจิตตนครโดยตรง แต่เป็นคนจรหมอนหมิ่น มาจากต่างเมืองที่ห่างไกล เป็นผู้สามารถทำให้นครสามีเกิดความรักใคร่ เกิดความเป็นเรา เป็นเขา และเกิดความงงงวยหลงไหล จึงกลายเป็นคนใกล้ชิดสนิทสนม จนถึงเข้าอยู่ประจำองค์นครสามี ไม่ยอมออกห่าง เหมาะที่จะยืมคำว่า **คู** มาเรียก ดังที่เรียกว่า **คู่อาสวะ** นั้นแหละ คู่อาสวะถือว่าตนก็เป็นคนในเช่นเดียวกับคูบารมี จึงไม่ค่อยยอมออกยหลังกรูดเมื่อคูบารมีเข้ามา ยังคอยกระซิบใจนครสามีโต้แย้งคัดค้านมิให้เชื่อกูบารมี แต่ให้เชื่อสมุทัย และคูบารมีเองเมื่อถูกปะทะบ่อยเข้าก็ยิ่งเข้มแข็ง ยิ่งเข้าประจำนครสามีและแนะนำตักเตือนบ่อยครั้งเข้าเมื่อถูกโต้แย้งมา ก็โต้ตอบกลับไปตามลัทธิจะคือความจริง เป็นเหตุให้นครสามีเกิดความล้งเล้งสนธิสนมเรียกใช้ฝ่ายนี้บ้างฝ่ายโน้นบ้าง บางทีก็เรียกใช้ทั้ง ๒ ฝ่ายโดยแบ่งปันขอบเขตหรือส่วนลึงกัน เช่นไตรทวารของจิตตนครบางคราวศีลและวินัยเข้ารักษาทั้งหมด บางคราวทุจริตเข้ายึดไว้ได้จากศีลทั้งหมด บางคราวศีลวินัยรักษาไว้ได้ แต่บางส่วนบางลึงทุจริตยึดไปได้บางส่วนบางลึง

อนึ่ง หิริโอตตปปะปะทำหน้าที **นครบาล** เทียวตรวจตราทั่วจิตตนครในบางเวลา แล้วก็ถูกพวกคณหาพรรคพวกของสมุทัยรังแกขับไล่ไปเสียได้บ้างในบางเวลา อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะนั้นโดยก็เช่นเดียวกัน คือปฏิบัติหน้าที่ได้บางคราว หรือในบางส่วนของจิตตนคร เพราะพรรคพวกของสมุทัยเข้ายึดหน้าที่ในบางคราวหรือบางส่วน ฉะนั้น สถานะของจิตตนครจึงมีทั้งสงบสุข ทั้งทุกข์เดือดร้อน ถ้าเป็นลัทธิเปรียบเหมือนสีชาวดำ มีทั้งดีทั้งชั่ว ถ้าต้องการจะมองเห็นเป็นภาพ ก็น่าจะดูเทียบได้กับบ้านเมืองทั่วไป เพราะบ้านเมืองทั่วไปก็สร้างลอบแบบออกมาจากจิตตนครนี้แหละ

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลาย แม้ต้องการจะทำจิตของตนให้เป็นจิตที่ดี ที่พ้นจากอำนาจของทุจริตแล้ว ก็ต้องไม่อ่อนแอเช่นนครสามี เตี้ยวยอมให้ชั่วมีอำนาจ แต่ต้องเข้มแข็งเด็ดขาดให้ดีเท่านั้นเป็นใหญ่ในใจตน ชั่วแล้ว ทุจริตแล้ว บัดไปให้พ้นโดยเด็ดขาด จึงจะประสบผลสำเร็จสูงสุดในการบริหารจิต ได้มีจิตวิเศษสุด ที่จะให้ความสุขที่สุดได้

จิตตนคร เมืองต้นแบบ

ในบ้านเมืองทั่วไป มีกฎหมายห้ามการทำร้ายร่างกายและชีวิตคน แต่ไม่ห้ามการทำแก่สัตว์ดิรัจฉานเหมือนอย่างคน และคนโดยมากบริโภคเนื้อสัตว์เป็นอาหาร สัตว์ดิรัจฉานจึงถูกฆ่าเป็นอาหารประจำวัน วันละมากมาย นอกจากนี้ในคราวสงครามคนยังประหารกันเอง เพื่อรุกรานบ้าง เพื่อป้องกันบ้าง ขยายฉกรรจ์ทั่วไปถือว่ามิหน้าที่จะต้องเป็นทหาร เพื่อป้องกันประเทศชาติ และคนทั่วไป

เมื่อโตขึ้นก็ต้องมีอาชีพคือทำงานหาเลี้ยงชีวิตตนเองและครอบครัว สร้างหลักฐาน เช่นมีที่ดิน บ้านเรือน และทรัพย์สินต่าง ๆ ขึ้น บางทีก็โดยทางสุจริต บางทีก็โดยทางทุจริต แต่บางคนก็ลักขโมย ปล้นสะดมเขากิน ซึ่งเป็นการผิดกฎหมาย และบางคนก็ซื้อตรงต่อครอบครัวไม่ประพฤติตนอกใจ บางคนก็ประพฤติตนอกใจ บางคนก็รักษาสัตย์ มีวาจาเชื่อได้ บางคนไม่รักษาสัตย์ มีวาจาเชื่อไม่ได้ บางคนไม่ดื่มสุรายาเมา บางคนดื่มสุรายาเมา ในบ้านเมืองทั้งหลายก็มีโรงต้มกลั่นมากมาย มีสุราจำหน่ายนานาชนิด ทั้งยังมีโรงอะไรต่ออะไรสำหรับเที่ยวเตร่แสวงหาความสนุกสนาน

ในบ้านเมืองที่เรียกกันว่าเจริญในปัจจุบัน มักจะมีสิ่งที่เรียกว่าอบายมุขทุกอย่าง แต่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง นอกจากกฎหมายยังมีศาสนาเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจและความประพฤติ ศาสนาย่อมสอนศีลธรรมแก่ประชาชน บางทีก็ดูเหมือนขัดกัน เช่นทางบ้านเมืองส่งเสริมอาชีพบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการใช้เนื้อสัตว์เป็นอาหาร แต่ทางศาสนาห้ามการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทางบ้านเมืองตั้งโรงต้มกลั่น แต่ทางศาสนาห้ามดื่มสุราเมรัย ดูขัดกันดังนี้ น่าจะอยู่ด้วยกันไม่ได้ แต่ก็อยู่ด้วยกันได้ ทั้งทางบ้านเมืองยังอุปถัมภ์ศาสนาอีกด้วย ก็เพราะการปฏิบัติศาสนาเป็นไปตามศรัทธาของแต่ละคน ใครยังไม่ศรัทธาจะยังไม่ปฏิบัติก็ได้ หรือยังไม่สะดวกก็ยังไม่ต้องปฏิบัติ ส่วนกฎหมายเป็นการบังคับเมื่อชาติต้องการใช้ หรือต้องการให้ช่วย ก็ต้องรับใช้ชาติช่วยชาติก่อน ว้างจากกิจจำเป็นของชาติจึงปฏิบัติกิจทางศาสนาได้สะดวกตามศรัทธา ศาสนาจึงไม่ขัดขวางต่อชาติ ทั้งยังช่วยชาติโดยเป็นเครื่องอบรมจิตใจคนให้ตั้งงามต่าง ๆ ที่กฎหมายไม่อาจทำได้ และคนในบ้านเมืองทั้งปวงย่อมมีระดับแตกต่างกัน แม้จะอยู่ใต้กฎหมายเหมือนกัน ดังนั้น ผู้ที่ต้องการจะปฏิบัติให้ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่ากฎหมาย ก็มาปฏิบัติศีลธรรมในทางศาสนาได้ จะปฏิบัติเร็วหรือช้าเท่าไรก็สุดแต่ใจสมัคร

ลักษณะและสิ่งที่เป็นไปในบ้านเมืองทั้งปวงก็ถอดแบบมาจากจิตตนครทุกอย่างไม่มีผิดเพี้ยน เพราะนครสามิเชื้อพึ่งทั้งคูบารมีและคูาสวะ จึงได้สร้างโรงเรียน โรงพยาบาล สถานหรือการสงเคราะห์ต่าง ๆ ตลอดถึงวัดวาอารามขึ้นด้วยคำแนะนำของคูบารมี และได้สร้างโรงอบายมุขต่าง ๆ ขึ้นด้วยคำแนะนำของคูาสวะ ทั้ง ๒ ต่างเป็นคู่ปรับของกันและกัน ทั้งต่างก็ชวนขายที่จะให้พรรคพวกเข้ามาสู่จิตตนครให้มากยิ่งขึ้น ชาวจิตตนครจึงมีสิ่งหรือทางที่จะเลือกทำ เลือกปฏิบัติ เลือกเดินได้ทุกอย่าง ทุกประการ ทุกทาง จะไปทางบุญย์ ทางอบายมุข ทุคติภูมิก็ได้ จะไปทางสุคติภูมิตลอดถึงนิพพานก็ได้ คูาสวะและสมุทัยพยายามชักชวนเต็มทีให้เดินไปตามทางของตน ใช้อารมณ์ที่น่าปรารถนาและสวรรค์เป็นเครื่องโฆษณาล่อใจคนให้นิยม ซึ่งก็ได้ผลเป็นอันมาก

บรรดาผู้บริหารจิตทั้งหลาย คือผู้ที่ปรารถนาจะสามารถพาตนให้พ้นจากทางสายที่คูาสวะและสมุทัยแห่งจิตตนครพยายามชักชวนให้เดิน จึงนับว่าเป็นผู้มีความตั้งใจถูก ตั้งใจดี ที่จะทำให้สามารถก้าวเข้าไปสู่ทางสุคติได้ถ้ามีความเพียรประกอบด้วยสติอยู่เสมอ

ศาสนาในจิตตนคร

ในจิตตนครก็มีศาสนา ๆ มากมาย กล่าวได้โดยไม่ผิดว่ามีครบทุกศาสนาเหมือนดังที่มีอยู่ในโลก ฉะนั้น พระพุทธศาสนาก็ได้มีอยู่ในจิตตนครเช่นเดียวกัน ศาสนาทั้งหลายที่มีมาก่อนและที่มีในภายหลังก็ดูคล้าย ๆ กัน มีในจิตตนครโดยครบถ้วน แต่ชาวจิตตนครนับถือศาสนากันอีกแบบหนึ่งต่างจากโลกภายนอก

เมื่อพระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์ยังมีได้ตรัสรู้ ได้มีพระปณิธานต่อพระโพธิญาณ ทรงบำเพ็ญพระบารมี ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อหิงสา เมตตา อุเบกขา อย่างเต็มที่ เมื่อพระบารมีแก่กล้าขึ้นก็ได้ทรงละทางที่ผิด ทรงพบทางที่ถูกต้องขึ้นโดยลำดับ จนถึงได้ทรงพบ **มัชฌิมาปฏิปทา** คือทางสายกลาง ไม่ซบเซาด้วยทางที่ฟุ้งฟั่น ด้วยสุขสุดในกาม และไม่ซบเซาด้วยทางทรมานตนให้ลำบากเปล่า คือ **ทางมีองค์ ๔ ประการ** ได้แก่ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ พยายามชอบ สติชอบ สมาธิชอบ ในวันที่จะตรัสรู้พระโพธิญาณ ได้ทรงตั้ง **จาทรงคมหาปธาน** คือ ความเพียรประกอบด้วยองค์ ๔ ว่า เลือดเนื้อจะเหือดแห้งไปหมด เหลือแต่หนัง เอ็น กระดูก ก็ตามที่ยังไม่ทรงบรรลुरुธรรมที่จะพึงบรรลุได้ด้วยกำลังเรี่ยวแรงของบุรุษก็จะไม่ทรงลุกขึ้นจากที่นั่งอันนี้ ทรงตั้งความเพียรยกเอาเลือดเนื้อ ๑ แห่ง ๑ เอ็น ๑ กระดูก ๑ รวม ๔ ประการขึ้นอ้างอิง จึงเรียกว่าประกอบด้วยองค์ ๔

ฝ่ายสมุทัยกับพรรคพวกได้เห็นพระโพธิสัตว์ทรงปฏิบัติดังนี้ก็ไม่พอใจ เพราะเป็นการปฏิบัติที่จะให้พ้นจากอำนาจของตน จึงได้พยายามขัดขวางต่าง ๆ ตั้งแต่เบื้องต้น ดังที่พระอาจารย์ได้เขียนเล่าไว้ว่า เมื่อพระมหาสัตว์ (คือพระสิทธัตถะราชกุมาร) ได้ทรงสละรัชสิริสมบัติ ทรงมักัดนรูกะ มีนายฉนนะเป็นสหายเสด็จออกจากพระนคร ฝ่ายมารได้มาขึ้นที่ประตูนคร กล่าวห้ามว่า “กลับเสียเถิด สิทธัตถะ จักรัตนสมบัติจักมีปรากฏแก่พระองค์ในวันที่ ๗ แต่วันนี้” พระองค์ตรัสว่า “ดูก่อนมาร เรายุจกัทาน เราไม่ต้องการด้วยจักรัตนสมบัติ” “ถ้าอย่างนั้นพระองค์ต้องการอะไร” “เราต้องการพระสัพพัญญุตญาณ (ความตรัสรู้ธรรมทั้งปวง)” “ถ้าอย่างนั้นตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ถ้าพระองค์จักคิดไม่ดีสักอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่าคิดไปในกาม ข้างพเจ้าจะรู้จักที่พึงทำแก่พระองค์” มารที่พระอาจารย์เล่าถึงในเรื่องนี้ก็คือ สมุทัยกับพรรคพวกนี้แหละ เพราะเป็นผู้คอยขัดขวางทำลายความเพียรเพื่อโพธิญาณของทุก ๆ คน แต่สมุทัยไม่ยอมรับคำนี้ ไม่ชอบคำนี้เช่นเดียวกันกับคนที่ทำชั่วทุจริตทั้งหลายที่ไม่ชอบให้ใครตราหน้าตนว่าเป็นคนชั่วทุจริต สมุทัยชอบแสดงตนว่าเป็นผู้สร้างเสริมความสุขความดีงามทั้งปวง พอใจให้ใคร ๆ เข้าใจตนไปเช่นนั้นและพูดถึงเช่นนั้น ก็เหมือนอย่างคนชั่วคนทุจริตทั้งหลายที่มักชอบแสดงตนว่าเป็นคนดี ชอบที่ใคร ๆ จะพูดถึงว่าเป็นคนดี สมุทัยได้ติดตามหาช่องโอกาสที่จะทำลายความเพียร และความตั้งใจของพระมหาสัตว์ตั้งแต่เสด็จออกผนวชเรื่อยมาถึง ๖ ปี

ทุกคนมีสมุทัยคือมารคอยติดตามขัดขวางการทำความดีอยู่เสมอ ความมีสติรู้เท่าทันจะทำให้สามารถรู้ได้ว่าเมื่อใดมารดำเนินงาน ปัญญาและความเพียรจะทำให้สามารถเอาชนะมารได้เป็นขั้นไป ตามกำลังของปัญญาและความเพียร

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลาย คือผู้กำลังอบรมเพิ่มพูนสติให้รู้ทันมารคือสมุทัย อบรมเพิ่มพูนปัญญาและความเพียรให้สามารถเอาชนะมารได้ มารคือผู้ทำลาย ผู้ทำให้เกิดทุกข์ ผู้ใดสามารถเอาชนะมารได้ ผู้นั้นย่อมสิ้นทุกข์ มีสุข ตามควรแก่ความปฏิบัติของตน

พระมหาสัตว์ผจญมาร

พระมหาสัตว์คือพระโพธิสัตว์ได้ทรงมีสติสำรวมระวังความคิดของพระองค์เอง มิให้เป็นอกุศลวิตก (คือคิดไม่ดี) อยู่ตลอดเวลา แม้จะมีความคิดไม่ดีแลบเข้ามาบ้าง ก็ทรงมีสติพิจารณาจับเสียโดยเร็วพลัน ดังที่พระองค์ได้ตรัสแสดงถึงการปฏิบัติของพระองค์เมื่อเป็นพระโพธิสัตว์ว่าได้ทรงทำวิตกคือความคิด เป็น ๒ ส่วน คือ อกุศลวิตกส่วนหนึ่ง กุศลวิตกส่วนหนึ่ง โดยทรงทำความรู้ทันความคิดที่เกิดขึ้นตามเป็นจริงพร้อมทั้งรู้โทษและคุณ อกุศลวิตกจึงระงับดับหายไป เหลือแต่กุศลวิตก แต่ถ้าคิดไปแม้จะเป็นกุศลมากไปก็จะเกิดโทษ เช่นความเหินห่างน้อยพุ้งซ่าน จึงทรงสงบความคิด ทำพระจิตให้ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว สมุทัยจึงไม่ได้โอกาสที่จะแทรกซึมเข้าไปทางความคิดที่ไม่ดี และเมื่อเห็นพระองค์ทรงปฏิบัติจริง ไม่หวั่นไหวก็เกิดหวั่นไหวขึ้นเอง ว่าพระองค์จะทรงพ้นไปจากอำนาจตนเป็นแน่แล้ว จึงให้ระตมพลเสนาทั้งสิ้นเข้าโจมตีพระโพธิสัตว์ ณ ควงไม้โพธิพฤกษ์ในวันที่พระองค์จะตรัสรู้ เพราะเห็นว่าจจะรอช้าต่อไปอีกมิได้แล้ว

พระมหาสัตว์ได้ทรงตั้งจิตตรงคมหาปธานแล้ว พระมหาสัตว์ได้ทรงเสี่ยงพระบารมี ทรงเรียกพระบารมีทั้งปวงมาช่วยพร้อมทั้งบุรุษโยธาอีก ๗ จำพวก คือ สัทธาพล วิริยพล สติพล สมาธิพล ปัญญาพล หิริพล โอตตปปพล พระบารมีทั้ง ๓๐ ทศ พร้อมทั้งบุรุษโยธาก็มาประชุมพร้อมกันป้องกันพระมหาสัตว์ สมุทัยกับพรวรคพวกที่เรียกว่า **มารและเสนามาร** ก็ไม่อาจจะเข้าใกล้ถึงพระองค์ได้ แต่ก็พยายามแสดงอาการคุกคามด้วยอาการต่าง ๆ อย่างน่าสะพรึงกลัว

ฝ่ายพระมหาสัตว์ก็มีได้ทรงพรั่นพริ้ง มีพระหฤทัยตั้งมั่นไม่หวั่นไหว และเพื่อที่จะทรงเผด็จศึกมาร จึงทรงยกพระดัชนีชี้ที่พื้นมหินทรา เพื่อเป็นสักขีพยานแห่งการที่ได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาครบถ้วน ๓๐ ทศ ด้วยอำนาจแห่งโพธิสัมภาร ธรรมก็ปรากฏขึ้นมาเป็นสักขีพยาน และด้วยอำนาจแห่งน้ำพระหฤทัยอันเปี่ยมไปด้วยพระเมตตากรุณา ก็ปรากฏอุทกธาราจากธรรมหลังไหลพัดพามารและ

พลพุทธเสนาออกไปจนหมดสิ้น ดังที่ปรากฏในภาพคิดเขียนเป็นรูปพระพุทธเจ้าผจญมาร พระองค์ประทับบัลลังก์หน้าคากายใต้โพธิพฤกษ์ พระหัตถ์ขวาพาดขี้อั่ง มีรูปนารีนอนอยู่ใต้บัลลังก์ปิดน้ำในมวยผมไหลหลั่งออกมาเป็นท่อธาราทะเลหลวงนองท่วมหมู่मारเสนาทั้งหลาย

รูปนารีนี้น่าหมายถึงธรณี จึงเรียกกันว่า **พระนางธรณีบิณฑมวผม** ในภาพเขียนเป็นรูปหมู่मारเสนาอยู่สองข้างพระพุทธองค์ ข้างหนึ่งกำลังเงื้อมมืออาวูธนานาชนิดเพื่อทำร้ายพระองค์ มีพญามารสถิตอยู่เหนือคอช้างชื่อคิริเมฆละ มีพาหะช้างละพันทรงอาวูธต่าง ๆ อีกข้างหนึ่ง ถูกล้ำท่วมพ่ายแพ้ไป และน้ำในมวยผมนี้หมายถึงน้ำทักษิโณทกที่พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญทานบารมีหลั่งลงบนแผ่นดินตั้งแต่เบื้องต้นก็มากมายยิ่งกว่าน้ำในมหาสมุทร พระมหาสัตว์ทรงชนะมารและเสนาตั้งแต่เวลาเย็น ก่อนที่อาทิตย์จะอัสดง

ได้กล่าวแล้วว่าทุกคนมีมารคอยติดตามขัดขวางการทำความดีและล่อให้ทำความชั่วอยู่เสมอ ผู้ใดได้ คือไม่เลิกล้มความพยายามที่จะทำความดีใด ๆ ก็ตาม เมื่อใดก็ตาม เรียกว่าผู้นั้นเป็นผู้ชนะมาร แม้จะยังไม่อาจชนะมารได้ก็ยังยืนตลอดไปเช่นที่พระพุทธองค์ทรงชนะแล้ว ก็ยังดีกว่าที่จะไม่มีเวลาชนะเสียเลย การพ่ายแพ้แก่มารก็คือการตามใจมารให้เข้าไปสู่การทำความผิดดินนาประการนั่นเอง ซึ่งไม่เป็นสิ่งที่ผู้ใดควรทำไปเช่นนั้น ทุกคนควรมีสติ มีปัญญา มีศีลโศดตบะ และมีความเพียรเอาชนะมารให้ได้ นั่นแลจึงจะนับว่ามาบริหารจิตอย่างถูกต้อง

พระมหาสัตว์ชนะมารและตรัสรู้

เมื่อพระมหาสัตว์ทรงผจญมารและทรงชนะมารและเสนาตั้งแต่ก่อนอาทิตย์ตกในวันที่จะตรัสรู้ ทรงดำเนินปฏิบัติต่อไปในมัชฌิมาปฏิปทาที่ทรงบรรลุถึงพระญาณทั้งหลายดังที่ได้ตรัสเล่าแก่พระสาวกในภายหลัง กล่าวโดยย่อว่า ทรงได้สมาธิแน่วแน่แล้ว ทรงน้อมจิตที่เป็นสมาธิไปเพื่อกู้ทรงได้พระญาณคือความรู้ขึ้นโดยลำดับจนถึงพระสัมโพธิญาณ คือความรู้ตรัสรู้ในพระจุตราริยสัจทรงทำลายกิเลสอาสวะอนุสัยในสันดานให้สิ้นไปหมด ดังที่เรียกว่าได้ตรัสรู้พระธรรม ในปัจฉิมยามแห่งราตรีนั้น บังเกิดพระนามพิเศษขึ้นว่า **พระสัมมาสัมพุทธเจ้า** หรือพระผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ พระสัมโพธิญาณนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **พระสัพพัญญุตญาณ** แปลว่า พระญาณคือความรู้ธรรมทั้งหมด และเรียกพระนามพระพุทธองค์ผู้ทรงได้พระญาณนี้ว่า **พระสัพพัญญู** แปลว่าพระผู้รู้ธรรมทั้งหมด ไทยเราเรียกกันมาแต่โบราณกาลว่าพระสรพพัญหรือพระสรพพญ และเรียกพระญาณว่าสรพพชดา

ครั้นพระองค์ได้ทรงตรัสรู้แล้ว ได้ประทับเสวยวิมุตติสุข ณ ฌานต่าง ๆ ต่อมาหลายสัปดาห์ ในสัปดาห์ที่ ๕ ท่านแสดงว่าได้ประทับที่ฌานมิคชาลินีโครธ ซึ่งมารยังได้พยายามมารบกวนอีก ดังเรื่องเล่าว่า มารนั่งเสียใจอยู่ที่หนทางใหญ่ ว่าเสียแรงได้ติดตามหาช่องทางที่จะขัดขวางความตรัสรู้มานานถึงเพียงนี้ ก็ไม่พบความผิดพลาดอะไร บัดนี้พระองค์ทรงล่วงวิสัยอำนาจของตนไปเสียแล้ว คำว่ามารตามที่เราเรียกในที่นี้เป็นการเรียกตามพระพุทธเจ้า ดังได้กล่าวแล้วว่าผู้ที่ถูกเรียก คือสมุทัย หาได้ชอบใจไม่ สมุทัยไม่ปรารถนาจะให้ใคร ๆ รู้จักเข้าใจตนว่าเป็นมาร แต่ไม่อาจจะปิดบังสัญญาติแห่งตนจากพระสรพเพชฌัญญานได้ พระองค์ทรงเรียกระบุตรง ๆ ว่า มาร ๆ ทุกครั้งที่เข้ามา

ในขณะที่มารหรือสมุทัยนั่งคิดระทมใจอยู่นั้น คิดาทั้งสามของมารคือ นางคันหา นางอรดี และนางราคา เห็นบิดาหายไปถึงเที่ยวค้นหา ก็ไปพบบิดามั่งระทมทุกข์อยู่จึงได้ถามความแล้วกรับอาสาจะไปนำพระองค์มาไว้ในอำนาจของบิดาอีก ฝ่ายสมุทัยกล่าวห้ามว่าไม่มีใครจะสามารถทำพระองค์ไว้ในอำนาจได้ คิดาทั้ง ๓ ก็กล่าวว่าพวกตนเป็นสตรี ย่อมรู้วิธีที่จะผูกใจบุรุษเพศ จะใช้บ่วงราคะเป็นต้นผูกจนมาให้จงได้ ขอให้บิดาอย่าได้วิตก ครั้นแล้วนางทั้ง ๓ ได้เข้าไปหาพระพุทธองค์ กล่าวทูลว่า จะขอปบิณฑพระยุคลบาท พระพุทธองค์ไม่ทรงใส่พระหทัยในถ้อยคำของนางทั้ง ๓ ทั้งไม่ทรงสืมพระเนตรขึ้นดู คิดามารคิดว่าอันความประสงค์ของบุรุษทั้งหลายย่อมสูงต่ำต่าง ๆ กัน บางคนชอบเด็ก ๆ บางคนชอบสตรีวัยแรก บางคนชอบวัยกลาง บางคนชอบคนแก่ก็มี จำจะประเล้าประโลมพระองค์ด้วยประการต่าง ๆ จึงแสดงบิดเบือนตนเป็นสตรีเพศเป็นอันมาก เช่นเด็กรุ่นสาว ผู้ยังไม่มีบุตร ผู้ที่มีบุตรแล้วคนหนึ่ง ๒ คน คนวัยกลางจนถึงคนแก่ ครบทุกอย่าง เข้าไปเฝ้าพระองค์ ๖-๗ ครั้ง

พระพุทธองค์ทรงเข้าพลสมาบตีเสวยวิมุตติสุข ไม่ได้สนพระทัยเลย ตรัสว่า “ผู้ใดชนะกิเลสเด็ดขาดแล้ว ไม่กลับแพ้ ไม่มีกิเลสอะไรในโลกจะมาตอแยได้ ผู้ใดไม่มีต้นหาที่เหมือนอย่างดาช่าย คล่องใจให้ติดตามไปที่ไหน ๆ เจ้าทั้งหลายจักนำผู้มันซึ่งเป็นผู้รู้ มีที่เกี่ยวไปแห่งพระญาณไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีร่องรอย ด้วยร่องรอยอะไรเล่า” คิดามารทั้งหลายก็อันตรธานไป

สามัญชนย่อมมีบางโอกาสที่ชนะกิเลส และบางโอกาสแพ้กิเลส แม้จะยังไม่สามารถชนะกิเลสได้เด็ดขาด ไม่กลับแพ้ แต่ก็ควรจะพยายามให้โอกาสที่แพ้มีน้อยกว่าโอกาสที่ชนะ เพื่อจะได้มีโอกาสดำเนินความดีมากกว่าทำความชั่ว และผลที่ได้รับก็จะเป็นความสุขมากกว่าความทุกข์

จิตตนครมีสองศาสนา

เรื่องการผจญมารของพระพุทธเจ้า ตลอดจนถึงทรงผจญจิตมารจนทรงได้ชัยชนะ เรื่องนี้เป็นเรื่องของพระพุทธเจ้าผู้ทรงอุบัติขึ้นในโลกเมื่อประมาณ ๔๕ ปีก่อนพุทธศักราช และพระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นในสมัยนั้น พุทธบริษัทก็ได้เริ่มขึ้นในสมัยนั้นเช่นเดียวกัน ก่อนแต่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ก็ได้มีศาสนาอื่นอยู่แล้วหลายศาสนาและยังได้มีศาสนาต่าง ๆ เกิดตามหลังพระพุทธศาสนาอีกหลายศาสนา ในปัจจุบันนี้ได้มีศาสนาต่าง ๆ สันดอนกันอยู่ในโลกหลายศาสนา แต่เป็นข้อที่แปลกอย่างหนึ่งที่ในจิตตนครมีอยู่เพียง ๒ ศาสนาเท่านั้น คือ **พุทธศาสนา** และ **สมุทัยศาสนา** กับมีข้อที่ยิ่งแปลกคือพระพุทธเจ้าในจิตตนครหาได้เสด็จดับขันธปรินิพพานเหมือนองค์พระพุทธเจ้าในโลกไม่ พระพุทธองค์ยังทรงดำรงอยู่ ซึ่งผู้ที่เห็นธรรมเท่านั้นจึงจะเห็นพระองค์ได้ ดังที่ได้ตรัสไว้ว่า “ผู้ใดเห็นเรานั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา” ดังนี้ ข้อที่แปลกข้อหลังนี้จะได้กล่าวเมื่อถึงตอนที่ควรจะกล่าวต่อไปอีก

ในตอนนี้จะกล่าวถึงแต่ข้อแรกคือ ๒ ศาสดาดังกล่าว พุทธศาสนานั้นคือ ศาสนาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าตามที่เข้าใจกันนั้นแหละ ส่วนสมุทัยศาสนา คือศาสนาคำสั่งสอนของสมุทัยที่พระพุทธเจ้า ตรัสเรียกว่า **มาร ๆ** นั้นเอง จึงเกิดปัญหว่ามารหรือสมุทัยก็มีศาสนาด้วยหรือ เรื่องเป็นอย่างไร จึงขอเล่าเสียเลยว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนาในจิตตนคร ฝ่ายสมุทัยกับคู่อาสวะเกรงว่าพระองค์จะทรงทำชาวจิตตนครให้เป็นพุทธบริษัทไปเสียหมด และตนก็จะเสื่อมถอยอำนาจ จะสิ้นอำนาจครองใจคนต่อไป จึงเห็นว่า จำจะต้องตั้งศาสนาขึ้นต่อต้านไว้ แต่การที่จะตั้งศาสนาขึ้นนั้นจำจะต้องแสดงตนเป็นศาสดา กล่าวสั่งสอนลัทธิปฏิบัติที่ชวนให้โลกโกรธหลง หัวใจทั้งสามนี้ สมุทัยได้ใช้ให้คนใจคนและคอยสอดแทรกอยู่ในใจคนอยู่แล้ว สมุทัยจึงแสดงตนเป็นศาสดา กล่าวสั่งสอนลัทธิปฏิบัติดังกล่าว สอดแทรกโลกโกรธหลงหรือกิเลสตัณหาพร้อมทั้งอารมณ์ล่อให้เห็นเป็นรูปนิมิตจริงจัง เช่นเห็นเป็นเทพเจ้ามาปรากฏองค์ ได้ยินเสียงกระซิบกระซาบบอกกล่าว ช้อนุศาสน์บางอย่าง เมื่อโลโลกเข้าไปในใจแล้ว สมุทัยก็รู้ว่าสอนวิธีให้ได้สมโลกบ้างก็จะเกิดความนับถือ เมื่อใส่หลงเข้าไปในจิตใจแล้ว สมุทัยก็รู้ว่าหลงไหลในโลกไม่อยากจะตาย อยากจะเกิดเสวยสุขอยู่ในนรก ก็สอนเรื่องภูมิแห่งสุขในนรกเช่นนั้น จึงเกิดเป็นศาสนาขึ้นอีกศาสนาหนึ่ง เรียกให้ต่างจากพุทธศาสนาว่า **สมุทัยศาสนา** หรือ **มารศาสนา**

มารศาสนาที่ตรงกันข้ามกับพุทธศาสนา เหมือนอย่างว่าพุทธศาสนาสอนให้ไปทางทิศตะวันออก มารศาสนาก็สอนให้ไปทางทิศตะวันตก สอนค้านกันอยู่ดังนี้ เพราะพระพุทธเจ้าทรงสอนให้พ้นจากอำนาจสมุทัย ส่วนสมุทัยสอนผูกพันไว้ ไม่ปล่อยให้หลุดพ้นไปได้ ชาวจิตตนครจึงพากันพะว้าพะวัง บางคนนับถือทางนี้ บางคนนับถือทางโน้น คนเดียวกันนั้นแหละบางครั้งวานับถือพระ บางคนวานับถือมาร ด้วยเข้าใจว่าเป็นเทพผู้ศักดิ์สิทธิ์ไปก็มี

ผู้มาบริหารจิตก็คือผู้กำลังพยายามทำจิตตนครของตนให้มีเพียงพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่ให้มีศาสนา มาร นั่นก็คือผู้มาบริหารจิตกำลังพยายามทำจิตของตนให้พ้นจากอำนาจของสมุทัยมีโลก โกรธหลงเป็นสำคัญ ทำได้ผลมากเพียงไร คือฟังเสียงสั่งสอนของศาสนามารน้อยลงเพียงไร ก็จะมีจิตใจที่เป็นสุขยิ่งขึ้นเพียงนั้น

ผู้นำศาสนาทั้งสองเข้าไปตั้งในจิตตนคร

ได้กล่าวถึงศาสนาในจิตตนครว่า มีเพียงสองศาสนาเท่านั้น คือ พุทธศาสนาและสมุทัยศาสนา หรือศาสนาของพระพุทธเจ้ากับศาสนาของมาร

น่าจะมีใครสงสัยบ้างก็ได้ ว่าใครเป็นผู้นำศาสนาทั้งสองเข้าไปสั่งสอนในจิตตนคร ก็น่าจะบอกเสียทีเดียว ว่าสำหรับมารศาสนาหรือสมุทัยศาสนานั้น คู่อาสวะนั่นเองเป็นผู้นำเข้าไปและคอยแนะนำนครสามิให้นับถือ ส่วนพุทธศาสนาที่คูบารมีของนครสามิเป็นผู้นำเข้าไปและก็คอยแนะนำนครสามิให้นับถือ

ชั้นแรกนครสามิเอนเอียงไปทางคู่อาสวะมาก สมุทัยกับพรรคพวกครองอำนาจในจิตตนครเต็มที่ คูมระบบสื่อสารทั้งหมด คูมชาวจิตตนครทั้งหมดทุกบ้านทุกตัวคน คูมไพรทวารของจิตตนครตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว ต่อมาเมื่อความยุ่งยากความทุกข์เดือดร้อนเกิดมากขึ้น เพราะพรรคพวกอาสวะเกิดทะเลาะวิวาทประทุพทุฏฐจะแฉ่งมากขึ้นทุกที จนชาวจิตตนครเริ่มรู้สึกถึงความชั่วร้ายของพรรคพวกสมุทัย คูบารมีจึงได้โอกาสเริ่มเข้าพบแนะนำนครสามิให้เรียกศีลและหิริโอตตปปะมาใช้ในกิจการบ้านเมืองดูบ้าง ตามคำแนะนำสั่งสอนขององค์พระบรมครู คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นครสามิได้ยอมปฏิบัติตามโดยเรียกศีลเป็นต้นมาใช้ พุทธศาสนาจึงได้เริ่มเข้าสู่จิตตนคร เป็นเหตุให้สมุทัยหวาดสะดุ้งหาโอกาสเข้ายุแหย่นครสามิให้เลิกใช้ศีลและหิริโอตตปปะ กลับไปใช้พรรคพวกของสมุทัยตามเดิม ครั้นความทุกข์เดือดร้อนกลับเกิดขึ้นมาอีก คูบารมีก็เข้าไปให้สติ ตักเตือนนครสามิให้เรียกศีลกับหิริโอตตปปะกลับมาใช้อีก และคราวนี้คูบารมีเสริมกำลังโดยเพิ่ม อินทรีย์สังวร สติสัมปชัญญะ และ

สันโดษ มาช่วยตีกับหิริโอดตบปะเข้ามาอีก ฝ่ายสมุทภัยก็เข้าขอให้อู่อาสวะช่วยให้แข็งแรงขึ้นเพราะสมุทภัยนั้นปกติกัวคูบารมี ไม่กล้าสู้หน้า ต้องอาศัยอู่อาสวะซึ่งนับว่าเป็นฝ่ายข้างในนครสามิเข้าช่วยสนับสนุน และอู่อาสวะนั้นเป็นคู่ปรับสำคัญของคูบารมี เป็นพวกสมุทภัย จึงได้เข้าช่วยสมุทภัยโดยแนะนำนครสามิให้เลิกใช้ผู้ที่คูบารมีนำเข้ามาเสียทั้งหมด เมื่อเห็นว่าจะไม่อาจให้นครสามิเลิกใช้ได้ทั้งหมด เพราะนครสามิก็พึ่งคูบารมีอยู่มาก ก็แนะนำให้เรียกใช้ฝ่ายสมุทภัยด้วยเพราะจะทำให้บ้านเมืองสนุกสนานและเจริญ

ฝ่ายนครสามิพึ่งทางโน้นบ้างทางนี้บ้างในที่สุดก็เรียกใช้ทั้งสองฝ่าย เพราะมีอยู่ทั้งอู่อาสวะทั้งคูบารมี ในจิตตนครจึงมีทั้งฝ่ายกุศล ทั้งฝ่ายอกุศล ศาสนาก็มีทั้งพุทธศาสนา มารศาสนา ต่างก็แสดงสั่งสอนแก่ชาวจิตตนครกันอย่างเต็มที่

ข้อความที่กล่าวมานี้ดูน่าจะซ้ำกับที่ได้กล่าวเล่ามาแล้ว เป็นข้อความที่ซ้ำจริง ด้วยความจิงใจกล่าว เพื่อทบทวนข้อความที่กล่าวมาแล้วมากและนานโดยย่อสักครั้งหนึ่งก่อนที่จะเล่าต่อไป และนำคิดว่าชาวจิตตนครก็อาจจะเหมือนกับชาวโลกทั่ว ๆ ไป ซึ่งต่างก็ทำดีบ้างชั่วบ้าง เพราะความดีความชั่วย่อมมีอยู่ตามธรรมดาโลก แต่ก็มีข้อต่างกันที่ชาวจิตตนครเป็นผู้นับถือศาสนาด้วยกันทั้งนั้น ถ้ามีใช้พุทธศาสนิกชนก็มารศาสนา ที่จะไม่นับถือศาสนาอะไรเลยนั้นหาไม่มี และข้อที่น่าเห็นว่าเป็นแปลกอีกข้อหนึ่งก็คือ โดยมากนับถือกันทั้งสองศาสนาอย่างเปิดเผย

เมื่อคนมีทั้งคูบารมีคือฝ่ายดีและอู่อาสวะคือฝ่ายชั่ว คอยกระชิบใจอยู่ตลอดเวลาปกติจึงยอมจะทำดีบ้างชั่วบ้าง เพราะเชื่อเสียอู่อาสวะบ้างและเชื่อเสียคูบารมีบ้าง ปัญญาหรือเหตุผลเท่านั้นที่จะทำให้เห็นชัดถูกต้องตามความเป็นจริง ว่าเสียของคูบารมีคือเสียของฝ่ายดีเท่านั้น ที่ควรพึงควรเชื่อ และควรปฏิบัติตาม เสียของอู่อาสวะคือเสียของฝ่ายไม่ดี ไม่ควรฟัง ไม่ควรเชื่อ และไม่ควรปฏิบัติตาม และก็ปัญญาหรือเหตุผลเท่านั้นที่จะทำให้ตัดสินใจลงไปได้ถูกต้องว่าเสียไหนคือเสียของฝ่ายดีและเสียไหนคือเสียของฝ่ายชั่ว นอกจากปัญญาและเหตุผลแล้วจะไม่มีอะไรทำให้รู้ได้ด้วยตนเอง

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลาย จึงควรอบรมปัญญาอบรมความมีเหตุผลให้อย่างขึ้น จนถึงสามารถทำจิตตนครของตนให้มีแต่พุทธศาสนาเท่านั้น มารศาสนาจะไม่อาจอยู่ทำลายความสงบสุขของจิตใจได้เลย

ความแตกต่างแห่งสองศาสนา

จะเล่าสักเล็กน้อยว่าพุทธศาสนาในจิตตนครสอนอย่างไร มารศาสนาสอนอย่างไร พุทธศาสนาสอนให้ปฏิบัติดังนี้ **ให้มีศีล** คือให้เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การประทุษร้ายร่างกาย การทรมาณทรมานสัตว์ เว้นจากการลักขโมยฉ้อโกงต่าง ๆ เว้นจากความประพฤติดีในทางกาม เว้นจากพูดเท็จหลอกลวง เว้นจากดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัยทุกชนิด **ให้มีอิริ** คือความละอายรังเกียจ ความชั่วหรือบาปทุจริตต่าง ๆ เหมือนอย่างชายหนุ่มหญิงสาวผู้รักสวยรักงามรังเกียจสิ่งสกปรก **ให้มีโอดตบปะ** ความเกรงกลัวต่อความชั่วหรือบาปทุจริตต่าง ๆ เหมือนอย่างบุคคลผู้รักชีวิต เกรงกลัวต่ออสรพิษไม่อยากที่จะเข้าใกล้

ส่วนมารศาสนาสอนให้ปฏิบัติดังนี้ ให้ฆ่า ให้ประทุษร้าย ให้ทำทรมานทรมานสัตว์ ให้ลักขโมย ฉ้อโกง ให้ประพฤติดีในทางกาม ให้พูดเท็จหลอกลวง ให้ดื่มน้ำเมา เมื่อมีกฎหมายห้าม และมีบทลงโทษผู้ประพฤติดีละเมิด กลัวจะถูกลงโทษตามกฎหมาย หากจะฝ่ากฎหมายก็ทำอย่าให้ถูกจับได้ เมื่อยังไม่มีโอกาสจะฝ่ากฎหมายก็ให้ปฏิบัติตามกฎหมายไปก่อน มีโอกาสเมื่อใดก็ให้ทำตามที่ยากทำ ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงศีลธรรมอะไร ให้นิยมยินดีในการทำ ความชั่ว หรือบาปทุจริตต่าง ๆ ไม่ต้องอาย ไม่ต้องรังเกียจ ไม่ต้องกลัวเกรงอะไร

นอกจากนี้ พุทธศาสนาสอนให้ปฏิบัติในธรรมเหล่านี้ **ให้มีอินทรีย์สังวร** ความสำรวมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้อินทรีย์นี้ร้ายในเวลาที่จะเห็นรูป หูได้ยินเสียง เป็นต้น มีสติรักษาใจมิให้ซัดส่ายขึ้นลงเพราะความยินดียินร้ายในอารมณ์ต่าง ๆ **ให้มีสติสัมปชัญญะ** คือ มีสติระลึกสัมปชัญญะรู้ตัวในเวลาอื่น เดิน นั่ง นอน หรือในอิริยาบถเล็กน้อย หรือในโอกาสกับกิจต่าง ๆ **ให้มีสันโดษ** คือความยินดีด้วยสิ่งที่มีอยู่ มีความอิ่มความเต็มความพอใจในผลต่าง ๆ ที่ได้รับ แต่ก็มี ความเพียรปฏิบัติในเหตุ หรือในกรณี (กิจที่ควรทำ) ให้ยิ่งขึ้น ท่านอธิบายสันโดษดังกล่าวออกไป เป็นความยินดีตามได้ ความยินดีตามกำลัง ความยินดีตามความสมควร

แต่มารศาสนาสอนให้ปล่อยตาให้ดู ปล่อยหูให้ฟัง ตลอดจนปล่อยให้เกิดไปตามสบาย ให้อินทรีย์ในสิ่งที่น่ายินดี ให้อินทรีย์ในสิ่งไม่ชอบ อย่าไปฝืนจิตใจให้เป็นทุกข์เดือดร้อน สนุกสนานไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะดีกว่า สอนให้ปล่อยสติสัมปชัญญะไม่จำเป็นต้องระวัง ทำความรู้อยู่ในอาการ เดิน ยืน นั่ง นอน ของตนในโอกาสกับกิจต่าง ๆ สอนให้โลกอยากได้ให้มาก ๆ เมื่อยังมีอยู่น้อยก็อย่าเพิ่งไปอ้อมไปพ้อเสียก่อน แม้เมื่อมีมากขึ้นแล้ว ก็อย่าเพิ่งพ้อเช่นเดียวกัน เพราะจะสู้คนอื่นเขาไม่ได้ ให้อุดหนุนความโลภให้เกิดขึ้นมาก ๆ นอกจากโลภ ก็ให้เพิ่มความโกรธความหลงให้มากขึ้น จะทำให้ชีวิตมีรสชาติผาตเอนสนุกสนาน ไม่เสียบเหงาซบเซาซากจน

กล่าวได้ว่าศาสนาทั้ง ๒ นี้ต่างสอนกันไปในทางตรงกันข้าม คู่บารมีนับถืออุปัฏฐัมภ์พุทธศาสนา ส่วนคู่อาสวะนับถืออุปัฏฐัมภ์มารศาสนา ผู้อุปัฏฐัมภ์ทั้ง ๒ นี้ต่างก็แข่งด้วยกัน และดำเนินการประกาศเผยแผ่ศาสนาของตนในจิตตนครอย่างเต็มที่

ในกรณีนี้ นครสามหรือเจ้าเมืองแห่งจิตตนครหรือเราท่านทั้งหลายนี้เอง มีหน้าที่สำคัญ จะต้องช่วยคุ้มครองป้องกันจิตตนครของตนให้ร่มเย็นเป็นสุข อะไรที่จะทำให้เกิดทุกข์เกิดร้อนต้องป้องกันกำจัด แต่การจะดูให้เห็นว่าอะไรเป็นความสุขที่แท้จริง อะไรเป็นความทุกข์ของจิตตนครนั้น ดูให้เห็นได้ยาก สามัญชนทั่วไปมักจะเห็นความสุขเป็นสุข เห็นความร่อนเป็นความเย็น ปัญญาและเหตุผลเท่านั้นที่จะช่วยให้เกิดความเห็นตรงตามความจริง จนถึงรังเกียจสิ่งที่เป็นโทษ หรือฝ่ายอาสวะปรารถนาสิ่งที่เป็นคุณ หรือคู่บารมี การศึกษาพระพุทธศาสนา การปฏิบัติตามพระธรรมคำสอน คือการอบรมปัญญาและเหตุผลที่จะทำให้เห็นคุณของคู่บารมีและเห็นโทษของคู่อาสวะ สามารถทำจิตตนครคือใจให้มีทุกข์น้อยมีสุขมาก

ในจิตตนครมีเสรีภาพเต็มที่ ในการถือศาสนา

ได้กล่าวถึงศาสนาในจิตตนครแล้วว่า ชาวจิตตนครส่วนใหญ่พากันนับถือพุทธศาสนาและมารศาสนากันอย่างเปิดเผย และได้มีกระบวนการประกาศเผยแผ่ศาสนาทั้ง ๒ นั้นในจิตตนคร โดยมีคู่บารมีของนครสามีและคู่อาสวะต่างอุปัฏฐัมภ์กันข้างละหนึ่ง จึงเป็นเหตุให้นครสามีผู้เป็นเจ้าเมืองจิตตนครต้องรับเป็นศาสนูปัฏฐัมภ์ทั้ง ๒ ศาสนา และประชาชนชาวจิตตนครย่อมมีเสรีภาพในการนับถือและปฏิบัติลัทธิพิธีกรรมศาสนาตามที่นับถือ ในเมื่อการนับถือปฏิบัตินั้นไม่ขัดต่อความเรียบร้อยของบ้านเมือง ก็ดูเหมือนกับประชาชนแห่งชาติเสรีประชาธิปไตยทั้งหลายในโลกที่ประชาชนมีเสรีภาพในการนับถือศาสนาตามศรัทธาของแต่ละคน แม้ใครจะไม่นับถือศาสนาอะไรก็ได้ แต่ในจิตตนครดังกล่าวแล้วทุกคนนับถือศาสนาทั้งนั้น

ดูก็เห็นว่าแปลกจากในโลกทั่วไป อันที่จริงถ้าดูเข้าใจถึงจิตใจแล้วก็ไม่น่าจะแปลก เพราะทุกคนจะต้องมีความเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งและนับถือความเห็นนั้น เช่นนับถือความเห็นทางลัทธิอย่างหนึ่ง นับถือความเห็นของตนว่าควรนับถือ หรือไม่ควรนับถือศาสนาแห่งทั้งหมด ความเห็นนั้นแหละเท่ากับศาสนาทางจิตใจโดยตรง ถ้าเป็นลัทธิความเห็นที่ถูก ก็เป็นพุทธศาสนา ถ้าเป็นลัทธิความเห็นผิด ก็เป็นมารศาสนา ฉะนั้น เมื่อพูดด้วยภาษาของจิตตนคร ทุกคนจึงนับถือศาสนาทั้งนั้น ไม่พุทธศาสนาก็มารศาสนาหรือทั้ง ๒ และจะต้องอธิบายการนับถือพุทธศาสนาต่างออกไปจากที่เข้าใจและถือกันทั่วไปบ้าง เพราะตามที่เข้าใจและถือกันเมื่อแสดงตนเป็นผู้นับถือก็ถือว่านับถือได้ หรือแม้เกิดในตระกูลของผู้นับถือก็ถือว่านับถือตามกันมา แต่ตามภาษาของจิตตนครอยู่ที่ความเห็น

ดังกล่าว่า ไม่ใช่อยู่ว่าการแสดงตนดั่งนั้น ฉะนั้น แม้แสดงตนว่านับถือหรือเกิดในตระกูลของผู้นับถือ พุทธศาสนา แต่มีความเห็นผิด ยืนยันอยู่ในความเห็นผิดนั้น เช่น เห็นว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว หรือกลับกันว่า ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี เห็นศีล หิริ โอตตปปะ เป็นต้น ไม่อำนวยการประโยชน์ มัวรักษาศีล จะต้องยากจน ดั่งนี้เป็นต้น ก็หาเชื่อว่านับถือพุทธศาสนาไม่ แต่โดยที่แตกกลายเป็นนับถือมารศาสนา ต่างหาก ถ้ามีความเห็นถูกต้องตรงกันข้าม เช่นมีความเห็นถูกต้องตามหลักของกรรม เป็นเหตุให้ ละกรรมที่ชั่วที่ผิด ประกอบกรรมที่ดีที่ชอบ แม้จะมีได้แสดงตนว่านับถือพุทธศาสนา ก็เชื่อว่านับถือ พุทธศาสนา เพราะมีความเห็นชอบถูกต้องตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้ปฏิบัติถูกต้อง ตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ด้วย

นาฬิกวงที่จิตตนครนี้คล้ายกับเป็นเมืองชั้นในที่ตั้งอยู่ในจิตใจนี้เอง ทำนองเป็นเมืองลับแล มิใช่เมืองลับแลภายนอก เป็นเมืองลับแลภายในจิตใจ มีอะไร ๆ ที่ดูเหมือนต่างจากโลกภายนอก เป็นอย่างนี้ในโลกภายนอก แต่เป็นอีกอย่างหนึ่งในจิตตนคร เช่นที่เกี่ยวกับศาสนา ในโลกภายนอกมี มากมาย แต่ในจิตตนครมี ๒ เท่านั้น ในโลกภายนอกใครจะนับถือหรือไม่นับถือเลยก็ได้ ในจิตตนคร นับถือทั่วหน้ากันหมด ในโลกภายนอกเชื่อว่านับถือตามที่แสดงตนเป็นต้น ในจิตตนครเชื่อว่านับถือ ศาสนาไหนตามที่ภูฏที่มีอยู่จริง ๆ ของแต่ละคน ลองมนสิการให้ดี ๆ จะรู้ลึกลงจิตตนครมิใช่เมืองลับแล แต่เป็นเมืองเปิดเผยจริงแท้แน่นอน

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลาย คือผู้มีความเห็นถูกต้องตามหลักของกรรม หรือมีฉันทน์ก็ เป็นผู้ที่สนใจจะอบรมความเห็นถูกต้องเช่นนั้นให้เกิดขึ้น เรียกว่าเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาตามแบบ ของจิตตนคร มิใช่ผู้นับถือมารศาสนา เป็นผู้พยายามฝึกฝนอบรมตนให้ปฏิบัติถูกต้องตามคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้า ซึ่งจะเป็นเหตุให้ถึงความสุขสวัสดิ์ยิ่งขึ้นสืบไป อันเป็นผลดีของการทำเหตุดี

สวรรค์ชั้น ๖

สมุทัยหรือมารตามที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียก เมื่อกล่าวตามตำนานทางศาสนาสายหนึ่ง เป็นเทพผู้เป็นราชาแห่งกามาวจรสวรรค์ชั้น ๖ คือ ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ ท่านว่าสวรรค์ชั้นนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งไม่ขัดขวางโลกุตระ อีกฝ่ายหนึ่งขัดขวางโลกุตระ ฝ่ายหลังนี้เป็นพวกมารซึ่งมีราชาชื่อ **วสวัตติ** มักเรียกในหนังสือเก่า ๆ ว่า **พญาวสวัตติมาราธิราช** พญามารนี้เองที่ได้นำพลเสนา มาพจญพระพุทธเจ้าในวันที่จะตรัสรู้ และยังได้มาอีกหลายครั้ง จนถึงได้มาทูลให้เสด็จบริณิพพาน และยังได้เที่ยวรังควานผู้อื่นอีก เช่นคลอใจพระอานนท์มิให้ได้สติที่จะกราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้ทรงเจริญอิทธิบาทภาวนาเพื่อจะทรงดำรงพระชนม์อยู่กับหนึ่งคือประมาณ ๑๐๐ ปี หรือเกินกับหนึ่ง เมื่อพระเถระอรหันต์บางองค์บริณิพพาน มารเที่ยวค้นหาว่าวิญญาณของท่านไปข้างไหน ก็ไม่สามารถจะพบได้ ตามประวัติ มารได้มาเกี่ยวข้องกับแทรกแซงเรื่องต่าง ๆ หลายครั้งหลายหน

เมื่อกล่าวตามเรื่องราวแห่งจิตตนคร มารหรือสมุทัยสถิตอยู่ในจิตตนครนี้เอง ทั้งอยู่ในสำนักของนครสามินันท์แหละ เป็นผู้ขึ้นครุสามิไว้เนื้อเชื่อใจ มอบหมายให้ดำเนินการปกครองและจัดแจงสิ่งต่าง ๆ ทางบ้านเมือง และสมุทัยยังมีคู่อาสวะผู้เป็นฝ่ายโนสหนกับนครสามิสนับสนุนอยู่เต็มที่ ซึ่งมีอำนาจครองใจชาวจิตตนครทั่วไป แต่สมุทัยเป็นชาวต่างถิ่น มิใช่ถิ่นกำเนิด เป็นชาวจิตตนครมาตั้งแต่เดิม จึงเป็นประเภทคนจรหมอนหมิ่น ดังที่เคยกล่าวแล้ว เมื่อเป็นอาคันตุกะมาสู่จิตตนครได้เข้าถึงนครสามิ ทำให้เป็นที่โปรดปรานได้แล้ว ก็ทำท่ายึดจิตตนครเป็นที่อาศัยอยู่ถาวรและก็ได้ยึดครองจิตตนครไว้จริง ๆ

ตามเรื่องที่เราเล่านี้แสดงว่า มารหรือสมุทัยมิใช่เป็นบุคคลต่ำต้อย ตามประวัติสายหนึ่งก็เป็นราชาแห่งฝ่ายหนึ่งในสวรรค์ชั้นที่ ๖ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดแห่งกามาวจรสวรรค์ ตามเรื่องแห่งจิตตนครก็เป็นผู้ที่มีอำนาจมากอยู่ในจิตตนครดังกล่าว สมุทัยหรือมารต้องการให้ใครเรียกยกย่อง เช่นว่า **นันทการ** บ่อเกิดแห่งความเป็นบันเทิง **สุขาการ** บ่อเกิดแห่งความสุข หรือแม้เรียกว่า **วสวัตติ** ผู้ใช้อำนาจอันที่จริง คำนี้มีความแรงพอ ๆ กับคำว่า **จักรวตติ** หรือจักรพรรดิ ผู้ใช้จักร ถ้ามองอีกแง่หนึ่งก็เป็นคำที่แรงกว่าเพราะพระเจ้าจักรพรรดิเป็นพระราชาเอกในโลกมนุษย์ มีอำนาจครอบครองมนุษย์โลกเท่านั้น ส่วนพระเจ้าวสวัตติ หรือวสพรรดิมีอำนาจครอบครองทั้งมนุษย์ ทั้งเทพแห่งสวรรค์ทุกชั้น และมีอำนาจครอบครองไปในอภายภูมิทุกชั้นด้วย เป็นอันว่าไม่มีใครในไตรภูมิ คือ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ ที่จะพ้นไปจากอำนาจครอบงำของสมุทัยหรือมาร ทั้งนี้เว้นแต่โลกุตระภูมิของพระพุทธเจ้าเท่านั้น มารพยายามรักษาสัตว์โลกทั้งหมดให้ตกอยู่ในภูมิทั้ง ๓ ข้างต้น พยายามบ่อนทำลายศีลมีมิให้ไปสู่โลกุตระภูมิซึ่งเป็นที่อยู่นอกอำนาจของมารหรือสมุทัย

เรียกตามภาษาธรรม บรรดาผู้มาบริหารจัดการทั้งหลายก็รวมอยู่ในคำว่าสัตว์โลก แม้จะเป็นสัตว์โลกที่ยังอยู่ในอำนาจครอบงำของสมุทัยหรือมาร แต่ก็ได้นั่งนอนใจอมจำนตอมารอย่างสิ้นเชิง ได้พยายามต่อต้านอำนาจของมาร บริหารจิตให้บริบูรณ์ด้วย **ศีล ทิธี** ความละอาย รังเกียจความชั่วหรือบาปทุจริตต่าง ๆ **โธตตปะ** ความเกรงกลัวต่อความชั่วหรือบาปทุจริตต่าง ๆ **อินทริยสังวร** ความสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายเวลาที่ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง เป็นต้น **สติสัมปชัญญะ** ระลึกรู้ตัวในอิริยาบถต่าง ๆ และ **สันโดษ** ความยินดีตามได้ ตามกำลัง ตามสมควร ความบกพร่องในธรรมดังกล่าวมีน้อยเพียงใดก็จะทำให้ผู้นั้นมีความสุขความพ้นจากอำนาจของมารเพียงนั้น

เมืองที่มีปฏิวัตรัฐประหารกันบ่อยที่สุด

เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่เข้าไปในจิตตนคร โดยอุปัฏฐกสนับสนุนของคูบารมีของนครสามี่ ซึ่งเป็นคู่ปรับสำคัญของคูาสวะและสมุทัยดังที่ได้เล่าแล้ว สมุทัยได้แสดงตนเป็นศาสดาประกาศศาสนาขึ้นบ้าง เพราะเกรงว่าพุทธศาสนาจะดึงคนออกไปให้พ้นอำนาจตน คือให้ไปสู่โลกุตตรภูมิ จึงตั้งศาสนาขึ้นแข่ง คอยแนะนำคนให้ดำเนินไปสู่ภูมิทั้ง ๓ ที่อยู่ในอำนาจของตนเท่านั้น ดังที่เรียกมาแล้วว่ามารศาสนา ซึ่งก็ได้ผล เพราะประชาชนได้พากันนับถือกันทั้งเมืองก็ว่าได้ แต่มักนับถือคู่กันไปกับพุทธศาสนา ข้อนี้ทำให้สมุทัยผิดหวัง เพราะไม่อาจทำลายพุทธศาสนาลงไปได้ ทั้งดูเหมือนพุทธศาสนาจะเจริญขึ้น ประชาชนสนใจปฏิบัติในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ากันมากขึ้น และทางการปกครอง ฝ่ายของคูบารมีก็เข้ามาเป็นเจ้าหน้าที่ดำรงตำแหน่งน้อยใหญ่มากขึ้น เช่น ศีล ทิธีโธตตปะ อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ สันโดษ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ศีล เข้าคุมไตรทวารของจิตตนคร **ทิธีโธตตปะ** เข้ามาเป็นนครบาล **อินทริยสังวร** เข้าคุมระบบสื่อสารทั้งชั้นนอกชั้นใน **สติสัมปชัญญะ** เข้าคุมอิริยาบถหรือการจราจรของเมือง **สันโดษ** เข้าเป็นเจ้าหน้าที่ปันส่วนทรัพย์สินเครื่องอุปโภคบริโภค เป็นเหตุให้พรรคพวกและสมุนน้อยใหญ่ของสมุทัยต้องร่นถอยลดน้อยลงไปกว่าเดิม แต่สมุทัยก็หายินยอมโดยง่ายไม่ ใช้เล่ห์เพทุบายและอำนาจกำลังต่าง ๆ ยึดเอาที่มั่นต่าง ๆ กลับคืนมา แม้ยึดมาไม่ได้ทั้งหมดก็ส่วนหนึ่งหรือครั้งคราวหนึ่ง

ฉะนั้น จิตตนครจึงเป็นนครที่มีการแย่งอำนาจสลับเปลี่ยนอำนาจการปกครองในหน่วยต่าง ๆ กันมากที่สุด บางทีสลับเปลี่ยนกันทุกวัน วันละหลายครั้งก็มี จุดต่าง ๆ ที่ทุกฝ่ายต้องการยึดไว้เป็นของตนแต่ฝ่ายเดียวก็คือไตรทวารของเมือง หน้าที่นครบาล ระบบสื่อสารทั้ง ๖ การจราจร และอำนาจการปันส่วน หรือพิกัตรายได้ต่าง ๆ เป็นต้น และจุดสำคัญก็คือนครสามี่ แต่ทุกฝ่ายก็ไม่สามารถจะ

ยึดไว้ หรือจะปฏิบัติหน้าที่ปกครองอยู่เพียงฝ่ายเดียวได้ คู่บารมีมีคู่อาสวะเป็นคู่ปรับกัน ซึ่งนครสวามีก็ได้รับรองให้อยู่เป็นฝ่ายในด้วยกันทั้ง ๒ สมุทัยกับพรรคพวกฝ่ายหนึ่ง ศิล เป็นตัน ซึ่งเป็นพวกคู่บารมีอีกฝ่ายหนึ่ง ก็เผชิญหน้ากันอยู่ในจุดต่าง ๆ ทั้ง ๒ ฝ่าย ตลอดถึงศาสนาก็เป็นที่นับถือกันทั้ง ๒ ฝ่าย

ถ้าจะเทียบกับบ้านเมืองในโลก ก็น่าจะเรียกได้ว่าเป็นบ้านเมืองที่มีการปฏิวัติรัฐประหารมากและบ่อยครั้งที่สุด มีการสลับเปลี่ยนโยกย้ายเจ้าหน้าที่กันบ่อยที่สุด จนในที่สุดก็ดูเหมือนแบ่งเมืองกันปกครอง โดยแบ่งเขตกันปกครอง หรือแบ่งเวลากันปกครองในเขตเดียวกันนั้นแหละ เช่น ไตรทวารของเมือง ศิลเข้าปกครองรักษาบางส่วน โลกโกรธหลง หัวใจใหญ่ของสมุทัยยึดปกครองไว้บางส่วน หรือส่วนเดียวกัน ศิลรักษาบางเวลา โลก โกรธ หลงเข้าครองบางเวลา แบ่งกันไปแบ่งกันมาดังนี้ อาศัยที่จิตตนครเป็นเหมือนอย่างเมืองลับแลดังกล่าว ใคร ๆ จึงไม่ค่อยจะรู้เรื่องภายในของจิตตนครต่างจากเรื่องของบ้านเมืองในโลกที่มีการออกข่าวให้รู้กันอยู่เสมอ จะมีการปฏิวัติรัฐประหารกันสักครั้งก็รู้กันทั่ว ส่วนในจิตตนครมีทุกวัน ก็ไม่มีใครรู้ใครสนใจกัน

เรื่องของบ้านเมืองในโลกควรเป็นที่สนใจพอสมควร แต่เรื่องของจิตตนครควรเป็นที่สนใจอย่างยิ่ง จิตตนครของผู้ใดผู้นั้นควรพยายามให้รู้เห็นเหตุการณ์ที่กำลังดำเนินอยู่ในนครของตน เพราะความรู้เห็นเหตุการณ์ในจิตตนครเป็นความสำคัญ เป็นกุญแจที่จะไขไปสู่ความสำเร็จในการรักษาจิตตนครให้ร่มเย็นเป็นสุข พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ทุกคนควรรู้อารมณ์ตน รู้ให้ทันเวลามากเพียงใดก็ยิ่งดี ความรู้ทันเท่านั้นที่จะทำให้อารมณ์ดับ อารมณ์ทั้งหลายเกิดแล้วดับได้เร็วเพียงใด ก็จะทำให้ใจอันเป็นที่รองรับอารมณ์นั้น พ้นจากความขัดส่ายฟุ้งขึ้นแปลงได้เร็วเพียงนั้น ได้มีความสงบสุขไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจของอารมณ์ทั้งหลายหรือมาร

หน้าที่ของคู่อาสวะ

ได้กล่าวถึงสมุทัยกับพรรคพวกฝ่ายหนึ่ง และศิลปซึ่งเป็นพวกคู่บารมีฝ่ายหนึ่งเผชิญหน้ากันอยู่เสมอในจุดต่าง ๆ ของจิตตนครจนเหมือนแบ่งกันปกครอง การแบ่งเขตหรือแบ่งเวลากันปกครองในจิตตนคร ถ้าจะเกิดมีปัญหาคือว่าใครเป็นผู้แบ่ง ก็มาจะตอบได้ว่ากันไปด้วยกำลังอำนาจของทั้ง ๒ ฝ่าย ถ้าจะกล่าวให้แคบเข้ามา ก็เป็นไปด้วยกำลังอำนาจของสมุทัยหรือคู่อาสวะกับคู่บารมีซึ่งชักนำนครสวามีให้ปฏิบัติตามคล้อยตามไป ฉะนั้น หลักใหญ่จึงอยู่ที่นครสวามีเองว่าจะคล้อยตามฝ่ายไร่มากกว่า เมื่อไร จึงต่างจากการยึดหรือแบ่งอำนาจกันในบ้านเมืองทั้งหลายในโลก ถ้าเป็นการยึดอำนาจก็มิใช่เป็นการมอบหมายให้ด้วยความสมัครใจ และผู้ที่ทำการยึดอำนาจก็มักขึ้นเป็นหัวหน้าเสียเอง

แทนผู้ที่ถูกยึด หัวหน้าเก่าที่ถูกยึดเอาอำนาจไปก็ต้องตกต่ำลั่นอำนาจ ส่วนในจิตตนคร นครสามฝั่ง
ตำรงตำแหน่งหัวหน้าอยู่เพียงผู้เดียว ไม่มีใครแย่งได้ เพราะนครสามฝั่งเป็นบุคคลพิเศษ มีความรู้พิเศษ
มีลักษณะพิเศษ มีสมรรถภาพพิเศษ ไม่มีใครทำลายได้เลย แต่คุณสมบัติพิเศษต่าง ๆ ของนครสามฝั่ง
ต้องถูกบดบังไปเพราะสมุทัย และคู่อาสวะกับพรรคพวก ซึ่งเข้ามาทำให้นครสามฝั่งมีความเห็นคล้อยตาม
และมอบหมายอำนาจต่าง ๆ ให้ นครสามฝั่งจึงเป็นเหมือนไม่มีอำนาจ สุดท้ายก็กับพรรคพวก
จะบัญชาให้ทำอะไร

บุคคลสำคัญผู้มีหน้าที่กำกับนครสามฝั่ง คือคู่อาสวะซึ่งกำกับการอยู่ข้างใน จึงควรจะเล้า
เสี้ยในที่นี้ว่าคู่อาสวะมีหน้าที่สร้างภาวะ ๓ อย่างขึ้นแก่นครสามฝั่ง คือ ๑. **สร้างกาม** ความใคร่
ความปรารถนาทำให้นครสามฝั่งครุ่นคิดใคร่คิด ปรารถนาอะไรต่าง ๆ อยู่อย่างเงิบ ๆ ๒. **สร้างภพ**
ความเป็นนั้นเป็นนี่ ทำให้นครสามฝั่งครุ่นคิดเป็นนั้นเป็นนี่อยู่อย่างไม่น่าเชื่อ ๓. **สร้างอวิชชา** ความไม่รู้
ในสิ่งจริงคือความจริงอย่างที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ คือไม่รู้จักทุกข์ ไม่รู้จักเหตุให้เกิดทุกข์ ไม่รู้จักความดับ
ทุกข์ ไม่รู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ไม่รู้จักอดีตหรือเงื่อนไขต้น ไม่รู้จักอนาคตหรือเงื่อนไขปลาย
ไม่รู้จักทั้ง ๒ อย่าง ไม่รู้จักกรรมที่อาศัยกันบังเกิด เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าผู้บรมครูผู้ทรงรู้ทรงเห็น
ตามเป็นจริงจึงได้ตรัสชี้แสดงว่า อาสวะอันได้แก่ กิเลสที่ครองสันดาน มี ๓ คือ **กามาสวะ** อาสวะคือ
กาม ๑ **ภวาสวะ** อาสวะคือภพ ๑ **อวิชชาสวะ** อาสวะคืออวิชชา ๑ คู่บารมีเท่านั้นพึงเข้าใจพระพุทธ
วจนะ และรู้จักอาสวะ ทั้งพยายามชี้แจงแสดงแนะนำนครสามฝั่งให้เข้าใจ ให้รู้จัก

ในขั้นแรก นครสามฝั่งไม่เข้าใจ ไม่รู้จักเอาเสียทีเดียว ต่อมาจึงค่อยเข้าใจและรู้จักอาสวะ
ขึ้นบ้าง จึงเริ่มเห็นคุณค่าของศีล และใช้ศีลในการปกครองบ้านเมือง เป็นต้น แต่ก็หยิบ ๆ ปล่อย ๆ
ดูคล้าย ๆ กับเป็นคนใจคอโลเลไม่แน่นอน อันที่จริงก็น่าเห็นใจเพราะคู่อาสวะครองสันดานมานาน
เกาะอยู่อย่างเหนียวแน่นซึ่มซาบอยู่อย่างลึกซึ้ง ยากที่นครสามฝั่งจะสลัดออกได้ ที่กล่าวมาข้างต้นว่า
เหมือนอย่างมีปฏิวัติรัฐประหารกันอยู่เสมอในจิตตนครนั้น ที่แท้ก็คือการหยิบ ๆ ปล่อย ๆ ของ
นครสามฝั่งเอง คือเดียวหยิบข้างนี้ปล่อยข้างนั้น เดียวปล่อยข้างนี้หยิบข้างนั้น บางคราวก็คล้ายกับ
จะหยิบไว้ทั้ง ๒ ฝ่าย เหมือนอย่างจับปลาสองมือ

เหตุที่นครสามฝั่งเป็นไปเช่นนั้นเพราะขาดความเด็ดเดี่ยว ไม่ใช่เพราะไม่รู้ว่าเป็นคุณ ไหน
เป็นโทษ รู้ย่อมมีศีลมีคุณ สมุทัยมีโทษ แต่ความอ่อนแอยอมตนอยู่ใต้อำนาจความเคยชินกับสมุทัย
ทำให้พะวักพะวัง จับนั้นปล่อยนี้วุ่นวายอยู่ จึงยังไม่ได้รับผลที่ควรได้รับอย่างแท้จริง คือยังไม่สามารถ
ทำจิตตนครให้ร่มเย็นเป็นสุขได้ตลอดเวลา ต้องเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง เย็นบ้าง ร้อนบ้าง ทั้งนี้แล้วแต่
เมื่อใดฝ่ายไหนจะเข้าครอง ฝ่ายดีเข้าครองก็เย็น ก็เป็นสุข ฝ่ายไม่ดีเข้าครองก็ร้อน ก็เป็นทุกข์

บรรดาผู้บริหารจัดการทั้งหลาย ก็เช่นเดียวกันนครสาหมั่นเองคือรู้อยู่ด้วยกันว่า ไหนเป็นคุณ ไหนเป็นโทษ และจะสามารถทำให้ตนเป็นสุขได้ก็ต้องมีความเด็ดเดี่ยว สละสิ่งที่ เป็นโทษเสีย อบรมแต่สิ่งที่ เป็นคุณให้ยิ่งขึ้น นี่แลคือการบริหารจัดการ

เพื่อนสนิทของคู่อาสวะ

คู่อาสวะมีเพื่อนสนิทหลายคน ล้วนเป็นฝ่ายในหรือชั้นในด้วยกัน เช่น **อนุสัย** นอนจมอยู่ในจิต **โอฆะ** ห่วงน้ำในจิต **โยคะ** ประกอบในจิต **สังโยค** หรือ **สัจญโญชน** ผูกจิต เพื่อนสนิทเหล่านี้จะมีหลายคน หลายกลุ่ม หรือจะเป็นคนเดียวกัน กลุ่มเดียวกัน แต่มีหลายชื่อหลายอาการ ก็ยากจะบอกได้ เพราะเป็นชั้นใน คู่บารมีเท่านั้นจึงจะรู้ได้ ยกตัวอย่างเช่น **อนุสัย** ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทผู้หนึ่งของคู่อาสวะ มีหน้าที่สร้างภาวะ ๓ อย่าง แก่นนครสาหมั่นคล้าย ๆ กับคู่อาสวะ คือ **ราคะ** ความย่อมนใจให้ติด **ปฏิกะ** ความกระทบ **อวิชชา** ความไม่รู้

พระพุทธเจ้า องค์พระบรมครูผู้ทรงเห็นตามเป็นจริงได้ตรัสชี้แสดงว่า **อนุสัย** สิ่งทีนอนจมเป็นตะกอนอยู่ในจิต มี ๓ คือ **ราคานุสัย** อนุสัยคือราคะ (สิ่งย่อมนใจให้ติด) **ปฏิกานุสัย** อนุสัยคือปฏิกะ (สิ่งกระทบใจให้ไม่ชอบ) **อวิชชานุสัย** อนุสัยคืออวิชชา (ความไม่รู้ในทุกๆ เป็นต้น) คู่ก็คล้าย ๆ กับอาสวะ ดังจะเทียบกันที่ละข้อ

ข้อที่ ๑ กามาสวะกับราคานุสัย กามกับราคะ คู่ก็มีลักษณะเป็นอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่ชื่อที่เรียกตามอาการ คือเมื่อคู่อាកการที่รักใคร่ปรารถนา ก็เรียกว่ากาม เมื่อคู่อាកการที่ติดใจยินดี เพราะถูกย่อมนใจ ก็เรียกว่าราคะ จะว่ากามมาก่อนราคะหรือราคะมาก่อนกามก็ได้ จะว่ามาด้วยกันก็ได้ เพราะความรักใคร่กับความติดใจก็อยู่ด้วยกัน ตกลงว่าเป็นอย่างเดียวกัน

ข้อที่ ๒ ภาวสวะกับปฏิกานุสัย ดูจะมีลักษณะต่างกันอยู่เพราะภพหรือภพ คือความเป็นนั้น เป็นนี้ ปฏิกะ คือความกระทบใจให้ไม่ชอบ แต่ก็เนื่องกันชอบกลอยู่ จะมีความกระทบได้ก็ต้องมีที่กระทบ ถ้าไม่มีที่กระทบ การกระทบก็ไม่เกิดขึ้น เหมือนอย่างคน ๒ คนเดินมากระทบไหล่กัน รด ๒ คัน แล่นมากระทบกัน เหตุการณ์ดังกล่าวนี้มีขึ้นก็เพราะมีคน ๒ คน รด ๒ คันขึ้นก่อนแล้วคน ๒ คน รด ๒ คันนั้นเดินมาหรือแล่นมาสู่จุดเดียวกันไม่หลีกเลี่ยงกัน ความกระทบจึงเกิดขึ้น ความกระทบทางใจก็เช่นเดียวกัน จะต้องมี ๒ สิ่งทางใจวิ่งมากระทบกัน ใน ๒ สิ่งนั้น สิ่งหนึ่งก็คือ ภาวะ ความเป็นนั้นเป็นนี้ ในใจนี้เอง ความเป็นดังกล่าวที่เป็นชั้นในสุดก็คือ **ความเป็นเรา** ดังที่องค์พระบรมครูตรัสเรียกว่า **อัสมีมานะ** ความสำคัญหมายว่าเรามีเราเป็น หรือ **อหังการ** หรือที่เรียกว่า **อัตตภาพ** ความเป็น

อัตรา ความเป็นตน ก็คือความเป็นเรานี่เองแหละ เรียกสั้น ๆ ว่า **ตัวเรา** อันตัวเราที่มีอยู่ใน
ทุก ๆ คน องค์พระบรมครูตรัสว่าเป็นเพียงความสำคัญหมายว่าเราเป็นเท่านั้น หาใช่เป็นสัจจะ
โดยปรมาตตะ (อย่างละเอียด) ไม่ เมื่อมีตัวเราขึ้นแล้วก็ต้องมีของเรา ที่นี้ก็ต้องมีเขา มีของเขา และ
ตัวเรานี่เองเป็นจุดกระทบของอะไร ๆ ทุกอย่าง ความกระทบจึงมีขึ้นได้ หรือจะกล่าวว่ามีจุดอะไรขึ้น
ในใจก่อน ตัวเราก็กว้างเข้ามาเกาะจุดนั้นก่อนเป็นตัวเราของเราขึ้นดังนั้นก็ไ้

ส่วนข้อที่ ๓ อวิชชาสละ กับอวิชชานุสสัย เห็นได้ง่ายว่าเป็นอย่างเดียวกัน

ฉะนั้น อาสวะกับอนุสสัยจะเป็นเพื่อนกันหรือเป็นคนเดียวกันแต่มีหลายชื่อหลายอาการ
ก็สุดแต่จะดู ข้อสำคัญดูให้เห็นก็แล้วกัน

บรรดาผู้มาบริหารจัดการ คือผู้มาพยายามให้เห็นอาสวะหรืออนุสสัยในจิตตนคร คือใจของตน
การดูให้เห็นคือการไล่ให้พ้นเพราะอาสวะหรืออนุสสัยนั้น เปรียบเหมือนผู้ร้ายที่รู้ตัวว่าเป็นผู้ร้าย
ไม่ต้องการให้ใครพบ ใครรู้จักจำได้ เมื่อมีผู้พบเห็นจำได้รู้จัก ก็หลบหนีไป การดูให้เห็นให้รู้จัก
หน้าตาของอาสวะจึงเป็นการบริหารจัดการที่ถูกต้อง อันจะให้ผลเป็นความสะอาดของจิตยิ่งขึ้นทุกที

อนุสสัย - ต้นตระกูลของหัวใจทั้ง ๓

อาสวะหรืออนุสสัยเป็นกำลังสำคัญของสมุทัย ทำงานให้สมุทัยชนิดที่เรียกว่า **ใต้ดิน** หรือ
หลังจาก วางแผนชักใยนครสามีย้อย่างแนบเนียน โดยที่นครสามียารู้ไม่ได้ถูกชักใย แต่เข้าใจว่า
มีเพื่อนมิตร เพื่อนเกลอหลายคนห้อมล้อมช่วยเหลืออยู่โดยใกล้ชิด บางคราวเพื่อน **ราคะ**
ความยินดี ความกำหนัด มายั่วย้อม หรือเพื่อน **โลภะ** ความโลภอยากได้ มายั่วอยาก บางคราวเพื่อน
โทสะ มาก่อวุ่น บางคราวเพื่อน **โมหะ** มาล่อหลอก เพื่อนเหล่านี้อนุสสัยส่งมาทั้งนั้น ดังที่ศิษย์
ขององค์พระบรมครูได้กล่าวว่า ราคาอนุสสัยแรงขึ้นเป็นราคะหรือโลภะ ปฏิฆาอนุสสัยแรงขึ้นเป็นโทสะ
อวิชชาอนุสสัยแรงขึ้นเป็นโมหะ ที่เกิดขึ้นกลุ่มมรุมจิต ปรากฏเป็นนิรวณ (เครื่องกัน) อยู่ในจิต เมื่อแรง
ขึ้นอีก ราคะหรือโลภะกลายเป็นโลภอยากได้โดยไม่มีขอบเขต โทสะก็กลายเป็นพยาบาทคือมุ่งร้าย
หมายมั่นทำลายผู้อื่น สัตว์อื่น โมหะก็กลายเป็นมิจฉาวิภูฏี เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม กิเลส
ที่แรงขึ้นดังนี้ เป็นความละเมิดมโนทวารออกมาเป็นมโนกรรมฝ่ายอกุศล

ย้อนมากล่าวถึงนครสามีซึ่งมองเห็นเพื่อนเกลอหลายคนมาแวดล้อมอยู่ ก็ผลิตเพลิน
สนุกสนานไปกับเพื่อนเกลอเหล่านั้นอย่างไม้อั้น ถึงบทรักก็รักไปข้างเดียว ถึงบทชังก็ชังไปทีเดียว
ถึงบทหลงใหลใฝ่ฝัน ก็มิอยู่บ่อย ๆ ที่ถึงกับออกปียึดมโนทวาร กับ วชิทวาร ภายทวารของเมืองเปิดรับ
เพื่อนเกลอที่ร้าย ๆ เข้ามา คือจำพวกที่มีชื่อว่าโลกไม่มีขอบเขต พยาบาท มิจฉาวิภูฏี ใจที่จำเรื่อง

จิตตนครในตอนต้น ๆ ได้ ก็คงจะนึกได้ ส่วนพวกเพื่อนเกลอเหล่านี้มิใช่ใครที่ไหน คือสมุนหัวโจกทั้ง ๓ ของสมุทย์นั่นเอง แต่ในตอนต้นยังมีได้เล่าให้ละเอียด เล่ารวบรัดเอาเป็นว่าหัวโจกของสมุทย์ มาถึงตอนนี้เล่าจำแนกแจกแจงขึ้นในให้ละเอียดออกไปเรียกว่าเล่าสืบสายขึ้นไปถึงต้นตระกูลกันทีเดียว

ดังนั้น อนุสัยนี้เองเป็นต้นตระกูลของหัวโจกสมุทย์ทั้ง ๓ นั้น ซึ่งนครสามิได้คบเป็นเพื่อนเกลอสนิทสนม แต้นครสามิหาได้รู้ไม่ว่ามีอนุสัยชักใยอยู่หลังฉากตลอดเวลา มองเห็นแต่เพื่อนเกลอเท่านั้น ล้อมหน้าล้อมหลังอยู่ ในบางครั้งว่าที่ปลอดจากเพื่อนเกลอเหล่านั้นครสามิก็อยู่อย่างสงบ มีความรู้สึกแจ่มใส เข้าใจตนเองว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ที่สุดพอแล้ว ดังนั้นก็มี แต่โดยที่แท้คู่อาสวะอนุสัยยังมีอยู่ในชั้นในกับนครสามิอย่างเงียบ ๆ ศิษย์ของพระบรมครูจึงกล่าวว่าอาสวะอนุสัยเป็นกิเลสชั้นละเอียดเปรียบเสมือนตะกอนที่นอนอยู่ก้นตุ่ม เมื่อยังไม่มีอะไรมากวาดให้ตะกอนก้นตุ่มคลุ้งขึ้นมา น้ำในตุ่มจะใส จิตก็ยังมีอาสวะอนุสัยก็เช่นเดียวกัน เมื่อยังไม่มีอะไรมากวาดอาสวะอนุสัยให้ฟุ้งขึ้น จิตก็จะปรากฏเหมือนสะอาดบริสุทธิ์เมื่อดูจากพื้นผิว ความจริงหาเป็นจิตที่บริสุทธิ์ไม่ เพราะยังมีอาสวะอนุสัยเป็นตะกอนอยู่ เมื่อมีอารมณ์มากวาด ก็จะฟุ้งขึ้นมาเป็นกิเลสชั้นกลาง ชั่วหยาบ ปรากฏอยู่เต็มจิตไปหมด จิตที่ยังมีอาสวะอนุสัยเก็บตัวเงียบอยู่ แม้จะปรากฏว่าบริสุทธิ์ที่พื้นผิว จึงหาชื่อว่าไกลกิเลสไม่ เพราะยังมีกิเลสอาศัยอยู่ที่ใกล้ชิดที่สุด อาศัยอยู่ชั้นในทีเดียว

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวกทั้งหลาย ทรงเป็นและเป็นผู้ไกลกิเลส เพราะไม่ทรงมีกิเลสคืออาสวะอนุสัยอาศัยอยู่ในพระหทัยและในใจอีกแล้ว เราท่านทั้งหลายที่ยังมีกิเลสอยู่ แม้ยังไม่อาจทำอาสวะอนุสัยให้สิ้นไปได้ แต่การพยายามปฏิบัติให้ไกลกิเลสอย่างหยาบ คือราคะ หรือ โลภะ โทสะ โมหะ ที่เป็นมูลแห่งอกุศลกรรมต่าง ๆ ได้ ก็นับว่าเป็นการปฏิบัติควร บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลาย แม้มีความตั้งใจปฏิบัติบริหารจริงย่อมจะสามารถทำตนให้เป็นผู้ไกลกิเลสอย่างหยาบได้ ไม่มากนักน้อย ซึ่งจะให้ผลควรแก่การปฏิบัติ เป็นความสุขไม่มากนักน้อย

อรรถาธิบาย ๑๐ ประการของคู่บารมี

จะกล่าวถึงคู่บารมีของนครสามิบ้าง คู่บารมีมีลักษณะตรงกันข้ามกับคู่อาสวะเหมือนอย่างขากับคำ คู่บารมีมีอรรถาธิบายสันดานดีหลายอย่างตามที่ใคร ๆ ที่เป็นผู้รู้จักชมเชยกัน ๑๐ ประการ คือ

๑. มีอรรถาธิบายให้บันลึงของของตนแก่คนทั้งหลาย มีสิ่งอะไรก็อดให้มิได้ เพื่ออนุชาบ้าง เพื่อสงเคราะห์ญาติมิตรสหายบ้าง เพื่ออนุเคราะห์ผู้ขัดสนเป็นต้นบ้าง เป็นผู้ที่มีอรรถาธิบายพอใจที่จะให้เองโดยมิได้ต้องออกปากขอ ถ้าถูกออกปากขอและมิได้ให้หรือมิได้ช่วย จะรู้สึกเป็นทุกข์ไม่สบายใจ จะต้องให้หรือช่วยน้อยหรือมากตามแต่ที่จะทำได้ ปราศจากความตระหนี่เหนียวแน่นและความมักได้ อยากจะให้ทั้งหมด เหมือนดังเทเหมื่อนน้ำค้ำก้นทีเดียว

๒. มีอหิชาตัยรักตน สงวนตน งดเว้นจากบาปทั้งหลาย เป็นผู้มีความละเอียดใจต่อความชั่ว รังเกียจความชั่ว เหมือนอย่างชายหนุ่มหญิงสาวผู้รักสวयรักงาม หรือคนสะอาดรังเกียจสิ่งสกปรก มีความเกรงกลัวต่อความชั่ว เหมือนอย่างคนกลัวงูพิษ สบภัยเวร เพราะไม่ประพฤติก่อภัยเวร แก่ใคร ๆ รักษาตนจากบาป กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า รักษาศีลเหมือนดังจามรีรักษาชน

๓. มีอหิชาตัยปลีกกายปลีกใจออกจากเครื่องติดทั้งหลายของโลกอยู่เสมอ เพราะว่าเป็นเครื่องล่อให้ติดอยู่มากมาย เป็นต้นว่า รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งล่อตาให้ดู ล่อหูให้ฟัง ล่อจมูกให้ดม ล่อลิ้นให้ลิ้ม ล่อกายให้ถูกต้อง ล่อใจให้คิดและให้ติดตั้งอยู่ เหมือนอย่างเป็นเรือนจำใหญ่ มองเห็นเป็นเรือนจำ จึงมีฉันทะที่จะออกจากเรือนจำไปสู่แดนที่มีอิสระแค้น

๔. มีอหิชาตัยเสาะแสวงหาปัญญาความรู้ในความจริงแห่งสิ่งทั้งหลาย พอใจสดับตรับฟัง อ่านได้ตามคิดค้นพิจารณา จับเหตุจับผลเงื่อนไขและทดสอบปฏิบัติ ทำความเห็นให้ตรง ไม่ยอมหลงมกมายด้วยความไม่รู้ ชอบสนทนาได้ถามผู้รู้ทั่วไปไม่มีเว้น เหมือนดังภิกษุเที่ยววิญญูชนาตทั่วไป

๕. มีอหิชาตัยขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน แก่ลวกเล้าอยู่ด้วยความเพียร เหมือนดังสิทธาทุทอิริยาบถ

๖. มีอหิชาตัยอดทนต่ออารมณ์กระทบใจทั้งปวง ตลอดจนอดทนลำบากตรากตรำทรมาร่างกาย เหมือนดังแผ่นดินรองรับสิ่งทั้งปวงได้ทั้งนั้น

๗. มีอหิชาตัยรักษาสัจจะ ไม่พูดมุสา แม้จะถูกฟ้าผ่าลงชมองเพราะไม่พูดมุสา ก็ไม่ยอมพูดเมื่อพูดไว้อย่างใด รับปากไว้อย่างใด ก็รักษาคำพูด คือทำอย่างนั้น ไม่ตระบัด เหมือนดังดาวโอลิสไม่ละวธิ

๘. มีอหิชาตัยตั้งใจมุ่งมั่น พอใจที่จะทำตามความตั้งใจมุ่งมั่นในสิ่งที่พึงทำ ในผลที่จะพึงได้ เหมือนดังภูเขาไม่หวั่นไหว ไม่ชอบมีใจรวนเรไม่แน่นอน

๙. มีอหิชาตัยประกอบด้วยเมตตา ปรารถนาความสุขแก่สัตว์บุคคลทั้งปวงไม่เลือกหน้า เหมือนดังน้ำแผ่ความเย็นทั่วไปทั้งแก่คนดินคนชั่วเหมือนกันหมด

๑๐. มีอหิชาตัยมัธยัสถ์ในอารมณ์ คือเป็นกลางในอารมณ์ ไม่ชอบในบางอย่าง ชังในบางอย่าง เพราะถ้าชอบหรือชังก็เสียความเป็นกลาง จะรักษามัธยัสถ์คือความเป็นกลางอยู่ได้ ก็ต้องวางใจเฉยในอารมณ์ทั้งปวงได้ เหมือนดังแผ่นดินมีมัธยัสถ์คือความเป็นกลาง ทั้งในของสะอาดทั้งในของไม่สะอาด ที่ใคร ๆ พากันทิ้งลงไป

คุณสมบัติดังกล่าวนี้มีในคู่บารมีเป็นที่ปรากฏ จึงได้ชื่อว่าบารมีทุกข้อสืบมา

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลาย ควรศึกษาบารมีทั้ง ๑๐ ประการดังกล่าวให้เข้าใจ และควรปฏิบัติอบรมให้เกิดขึ้น แม้ไม่ครบทุกข้อ ก็ควรพยายามให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จะได้เป็นผู้มีบารมีไว้ต่อต้านอาสวะ ให้พ้นจากอำนาจของอาสวะ ได้มีความสุขความเย็นตามควรแก่การปฏิบัติ

คู่อาสวะได้โอกาสที่จุดบกพร่อง

ได้กล่าวถึงบารมี ๑๐ ประการของคู่บารมีแห่งจิตตนคร ซึ่งฝ่ายสมุทฺทยหามีอภัยอาศัยอันดงาม เช่นนั้นไม่ ด้วยเหตุนี้ คู่บารมีของนครสามิจึงเป็นที่เกรงขามของสมุทฺทยถึงกับไม่กล้าเผชิญหน้าสมุทฺทย ต้องอาศัยคู่อาสวะซึ่งเป็นฝ่ายในด้วยกันให้ช่วยต่อต้านไว้ แม้คู่อาสวะกับอนุสัยคู่หูก็ไม่กล้าเผชิญหน้ากับคู่บารมีโดยตรงเหมือนกัน ต้องหาวิธีให้คู่บารมีถอยห่างออกไปพ้นหนานครสามิแล้วจึงจะเข้ามาเด็ดทูลมนั้พุดนี้ น้อมโน้มนครสามิให้หันเหไปตามได้ นักศัพท์แสงได้พากันวิจารณ์ชื่อของทั้ง ๒ ฝ่ายว่า ทำไมจึงชื่อว่าอาสวะที่ตรงกับความว่า หมักดอง หมักหมม ใช้หมายถึงสุราหรือเหล้าก็มี ทำไมจึงชื่อว่าอนุสัยที่ตรงกับคำว่า นอนจม บางทีพุดควบกันในภาษาไทยว่านอนจมหมักหมม คืออนุสัยอาสวะนั่นเอง บางทีก็เรียกอาสวะกิเลสเครื่องครองสันดาน หรือเครื่องติด ส่วนบารมีตรงกับคำว่า เต็มบริบูรณ์ ถึงฝั่ง ที่ว่าเต็มบริบูรณ์ จากศัพท์ว่า ปรม อย่างยิ่ง สมบูรณ์ บริบูรณ์ ที่ว่าถึงฝั่ง จากศัพท์ว่า ปาร+มี คู่บารมีได้บำเพ็ญความดีมาช้านาน ที่แรกความดีก็ไม่สู้กล้าแข็งนัก ยังแพ้ทรัพย์บุคคลหรือวัตถุที่เป็นที่รัก เช่นเมื่อยังไม่มียะไรมาล่อใจ ก็สามารถทำความดี รักษาความดีไว้ได้ ครั้นมีทรัพย์มาล่อใจให้อยากได้ แต่จะต้องได้มาด้วยความชั่วทุจริต ก็ทั้งความดีทำความชั่วได้ หรือเมื่อพบบุคคลหรือวัตถุที่เป็นที่รัก ถ้าจะได้มาก็ต้องทั้งความดีทำความชั่ว เพื่อจะได้บุคคลหรือวัตถุซึ่งเป็นที่รักนั้น

ศิษย์ของพระบรมครูกล่าวว่า คนที่ไม่มีบารมีหรือมีบารมีอ่อนมากย่อมเป็นเช่นนี้ คือ ทั้งความดี ทำความชั่วเพราะเหตุแห่งทรัพย์ บุคคล วัตถุอันเป็นที่รัก ชื่อว่าเป็นผู้แพ้ต่อทรัพย์ เป็นต้น ต่อเมื่อความดีกล้าแข็งขึ้น เอาชนะทรัพย์และคนหรือวัตถุอันเป็นที่รักได้ คือแม้จะมีทรัพย์มาล่อใจ มีบุคคลหรือวัตถุที่รักมาล่อใจก็อดทนไว้ได้ ไม่ยอมทั้งความดีเพราะเหตุแห่งทรัพย์หรือคนและวัตถุอันเป็นที่รัก ศิษย์พระบรมครูกล่าวว่า คนที่ยอมสละทรัพย์กับบุคคลหรือวัตถุอันเป็นที่รักเพื่อความดี สามารถรักษารธรรม รักษาความดีไว้ได้ ไม่หวั่นไหวไปเพราะทรัพย์ เป็นต้น เรียกได้ว่าเป็นผู้มี **บารมีอย่างสามัญ** ส่วนผู้ที่มีความดีกล้าแข็งยิ่งกว่านี้จนถึงยอมสละอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งได้ เพื่อรักษารธรรม รักษาความดี หรือเพื่อปฏิบัติธรรม เรียกได้ว่าเป็นผู้มี **อุปบารมี** ส่วนผู้ที่มีความดี

กล้าแข็งจนถึงยอมสละชีวิต เพื่อรักษารธรรม รักษาความดีไว้ได้ ไม่มีอะไรมาทำให้หวั่นไหวสะท้านรณเรไม่มั่นคง เรียกได้ว่าเป็นผู้สืปรมัตถบารมี คูบารมีได้บำเพ็ญบารมีกล้าแข็งขึ้นโดยลำดับ ความดีที่กล้าแข็งจะต้องเป็นความดีในสันดานในนิสัย คือที่เก็บตัวสั่งสมมากขึ้น ๆ จนถึงเต็มบริบูรณ์ นับว่าเป็นบารมีเต็มทีหรือสมบูรณ์ ดังที่เรียกว่า **ปรมัตถบารมี**

คู่อาสวะได้โอกาสตรงจุดบกพร่องของคูบารมีนี้แหละ เพราะเมื่อบารมียังไม่เต็มบริบูรณ์ก็แปลว่า มีจุดบกพร่องตรงที่ไม่เต็มทีนั้น ฉะนั้น จึงเข้ามาตรงจุดนั้น เมื่อมายึดได้จุดหนึ่งแล้วก็พยายามขยายวงออกไป เป็นอันว่าคูบารมีกับคู่อาสวะต่างก็ยึดยันกันอยู่ในจิตตนคร

ปุถุชนหรือสามัญชนทั้งหลาย ย่อมยังบารมีบกพร่องไม่เต็มบริบูรณ์อยู่ด้วยกันทั้งนั้น แต่ก็ควรพยายามให้ความมกพร่องนั้นน้อยลงโดยลำดับ ไม่ควรจะให้ความมกพร่องมีอยู่เป็นส่วนมาก

อารมณ์ - กามฉันท

ได้กล่าวแล้วว่า เมื่อคูบารมียังมีความดีกล้าแข็ง ไม่เต็มบริบูรณ์ ยังบกพร่อง คู่อาสวะก็ได้โอกาสเข้ายึดจุดบกพร่อง เพื่อแผ่ขยายกำลังให้กว้างขวางออกไปยิ่งขึ้น คู่อาสวะกับสมุทัยและพรรคพวกได้พยายามต่อต้านขับไล่ฝ่ายคูบารมีเต็มที่ ส่งพวกหัวโจกคือ โลภ โทโส โมโห กับ สมุนทั้งหลายออกขับไล่ตีล หิริ โอตตปปะ อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ สันโดษ บรรดาที่เป็นฝ่ายคูบารมีแต่พวกหัวโจกกับสมุนทั้งปวงเป็นพวกคนจรหมอนหมิ่นดังที่ได้กล่าวแล้ว ต้องเกลี้ยกล่อมแสวงหาเข้ามาและบำรุง ที่สำคัญก็คือ **อารมณ์** ได้กล่าวมาแล้วว่า สมุทัยได้แทรกอารมณ์เข้าสู่จิตตนครทางระบบสื่อสารทั้งปวง จะได้กล่าวถึงอารมณ์ต่อไปอีก

เมื่ออารมณ์เข้าไปสู่จิตตนครทางระบบสื่อสารแล้ว สมุทัยก็ใช้อารมณ์นี้แหละเป็นสะพานส่งกิเลส ๑,๕๐๐ ดันหา ๑๐๘ เข้าสู่จิตตนครเป็นทิวแถวคุมไว้ในอำนาจ จะระบุถึงสัก ๕ จำพวก คือจำพวกที่ ๑ มีชื่อว่า **กามฉันทะ** มีลักษณะอาการเป็นความพอใจรักใคร่ในกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่นำใคร่ นำปรารถนาพอใจทั้งหลาย จำพวกนี้ตามหลังอารมณ์บางอย่างเข้ามา คืออารมณ์ที่มีชื่อว่า **สุกนิมิต** เข้ามาถึงจิตตนครเมื่อใด เมื่อนั้นจิตตนครจะปรากฏว่าดังตาม นำดู นำฟัง นำดม นำลิ้ม นำถูกต้องไปเสียทั้งนั้น จิตตนครจะเป็นเมืองงามไปทันทีด้วยสีสนัวรรณะ ด้วยเสียง ด้วยกลิ่น ด้วยรส ด้วยสิ่งถูกต้องทั้งหลาย ที่นี้กามฉันทะก็เข้ามาทันที ชาวจิตตนครก็พากันยินดีพอใจรักใคร่สนุกสนานรื่นเริงกันทั้งเมือง บ้างก็เที่ยวดูการละเล่นเต้นรำนาาชนิดมีทุกแบบ ไม่ว่าแบบไทย แบบฝรั่ง แบบแขก จีน ญวน เขมร พม่า มอญ ว่าถึงแบบไทยก็มีพร้อมไม่ว่าจะเป็นโขน ละคร ลิเก หนังใหญ่ หนังตะลุง ตลอดจนหนังญี่ปุ่น ที่บัดนี้เรียกกันว่า ภาพยนตร์

บ้างก็เกี่ยวพันการร้องรำทำเพลงดีดสีตีเป่าต่างๆ มีดนตรีทุกแบบ ทุกชนิด ทุกภาษา บ้างก็เกี่ยวสวดมนต์ กลิ่นธูปธูปเทียนนาขณิด ตลอดถึงสวดอาภากรปริสทธิ์สวดจากที่ต่าง ๆ บ้างเป็นนักบิน ก็เที่ยวบริโภคอาหารอันโอชะนาขณิดในโภชนาการอันมีอยู่ทั่วไป บ้างก็แสวงหาสิ่งสัมผัสที่ถูกใจ อันมีอยู่มากเช่นเดียวกัน และดังที่ได้กล่าวแล้วว่า อันรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทั้งปวงในโลก ถ้าจะถามว่าอะไรเป็นยอด ก็ตอบได้ตามคำของพระบรมครูว่าเป็นยอดนั้น คือของสตรีเป็นยอดสำหรับบุรุษ และของบุรุษเป็นยอดสำหรับสตรี

เมื่อจิตตนครเป็นเมืองงามขึ้นด้วยอารมณอันมีชื่อว่าสุกนิมิตดังพรรณนามา ชาวจิตตนครก็พากันเพลิดเพลินยินดีในความงาม คือในรูปเสียง เป็นต้น ตั้งแต่ชั้นยอดลงมา นี่แหละคือที่เรียกว่า **กามฉันทะ**

สามัญชนย่อมมีกามฉันทะอันเป็นของธรรมดา แต่ถ้าปล่อยให้กามฉันทะมีอำนาจรุนแรงเหนือความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ก็ผิด แม้กามฉันทะจะเป็นสิ่งที่ต้องมียอยู่ในสามัญชน แต่ก็เป็นที่สามารถควบคุมบังคับให้อยู่ในขอบเขตได้ คือถ้าความพอใจใคร่ปรารถนาเกิดขึ้นในสิ่งที่ไม่สมควรก็ต้องบังคับยับยั้งไว้ ไม่ปล่อยให้ดำเนินต่อไป เช่นนี้จึงจะควร

พยาบาท

จะกล่าวถึงจำพวกที่ ๒ ที่มีชื่อว่า **พยาบาท** มีลักษณะอาการเป็นความหงุดหงิด ขัดเคืองโกรธแค้น เดือดดาล จนถึงมุ่งร้ายในบุคคลหรือสิ่งที่ไม่ชอบใจทั้งหลาย จำพวกนี้ตามหลังอารมณบางอย่างเข้ามาเช่นเดียวกัน คืออารมณที่มีชื่อว่า **ปฏิฆณิมิต** เครื่องกำหนดหมายเป็นที่น่ารัง เป็นที่น่าหวาด ขววงหู ขัดจุก ขัดลิ้น ไม่สบายกาย ไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง จิตตนครที่เคยเป็นเมืองงามก็จะกลายเป็นเมืองที่น่าเกลียดน่ารังไปทันที ด้วยสีลัน วรรณะ เสียง กลิ่น รส สิ่งที่ถูกต้องอารมณทั้งหลาย ซึ่งปรากฏเป็นของปฏิฆณ กระทบจิตใจไปทุกอย่าง ที่นี้พยาบาทก็เข้ามาทันที ชาวจิตตนครก็พากันหงุดหงิดในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือในทุก ๆ สิ่งที่อยู่รอบตัว สุดแต่อารมณที่มีชื่อว่า **ปฏิฆณิมิต** จะเข้ามาถึง สิ่งไหนแรงขึ้นมาก็พากันโกรธแค้นขัดเคือง เดือดดาล จนมุ่งร้ายในบุคคลหรือสิ่งนั้น ๆ ทุกอย่างตรงกันข้ามกับอารมณที่มีชื่อว่า **สุกนิมิต** เข้ามา บรรดาการละเล่นเต้นรำ เป็นต้นว่า โขน ละคร ซึ่งเป็นอาหารอันโอชะของตา จะหายไปหมด จะปรากฏเป็นความถ่มถิงตึงเครียด ถ้าจะมีการเต้นก็มีใช้การเต้นรำทำเพลง แต่เป็นการเต้นเพื่อทำร้ายคำทอแทนเสียงขับร้อง การที่จะปฏิบัติต่อกันทางรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ด้วยอำนาจของราคะก็หายไปเป็นปฏิบัติต่อกันด้วยอำนาจของโทสะ จิตตนครก็กลายเป็นเมืองร้อนด้วยไฟโทสะ

อันที่จริงเมื่ออารมณ์ที่ชื่อว่า **สกุณนิมิต** เข้ามา และกามฉันทที่ติดตามเข้ามาด้วยนั้น จิตตนครกลายเป็นเมืองที่งดงามสกุณสถานเหมือนอย่างเต็มไปด้วยความสุข แต่ก็เมืองร้อนด้วยไฟราคะเช่นเดียวกัน ผู้ที่พิจารณาจะมองเห็นได้ สมุทัยสังอารมณ์ทั้ง ๒ นี้เข้าไปสู่จิตตนครเสมอ และส่งกามฉันทกับพยาบาทติดตามเข้าไปทันที ซึ่งก็ได้ผล คือทำให้จิตตนครลุ่มหลงอยู่ด้วยไฟราคะบ้าง โทสะบ้าง สลับสับเปลี่ยนกันไป

ความโกรธเป็นของธรรมดาที่ยังจะต้องมีอยู่ในผู้เป็นสามัญชน แต่เมื่อความโกรธเกิดแล้วไม่ควรให้เลือกอยู่เป็นความพยาบาท ควรพยายามทำให้เพียงโกรธแล้วก็มหาย ส่วนที่โกรธอีกนั้นก็ยิ่งดีกว่าให้เป็นความพยาบาท ผู้มาบริหารจิตทั้งหลายควรจะต้องฝึกใจให้เพียงแต่โกรธไม่ถึงพยาบาทเสียก่อน แล้วจึงฝึกแก้โกรธให้ลดน้อยถึงหมดไปในภายหลัง

นอกจากนี้ สมุทัยยังทำให้จิตตนครเป็นเมืองวุ่นเหวห่างลับไหลไปก็ได้ โดยส่งอารมณ์บางอย่างเข้าไป เช่นความเบื่อไม่ยินดีหรือความเกียจคร้าน ความบิดแซ่เขื่อน ความเมาอาหาร ความมีใจย่อหย่อน อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เมื่ออารมณ์ดังกล่าวเข้าไปถึงจิตตนคร จำพวกที่ ๓ อันมีชื่อว่า **ถีนมิทธะ** ซึ่งมีอาการง่วงงุนเคลิบเคลิ้มจะติดตามเข้าไปทันที จิตตนครที่เคยเร็นเริงหรือตึงเครียดจะกลายเป็นเมืองง่วงหรือหลับไปทันที ไม่เช่นนั้นก็ห่อเหี่ยวเกียจคร้าน คล้ายกับเวลาที่ใคร ๆ นั่งฟังครูอธิบายหรือที่นั่งฟังเทศน์ มักจะง่วง ความง่วงมักจะแอบหลังความสงบเข้ามาเวลานั่งฟังเทศน์ จิตมักสงบจากเรื่องต่าง ๆ เมื่อสงบ จิตก็มักรวมแคบเข้ามาดูจะเกียจหรือ เป็นโอกาสให้ความง่วงลอบเข้ามา ทำให้หุบห้งบับหงทันทน์ จิตสว่างขึ้น กว้างขึ้นเมื่อใด ความง่วงถอยหนี

แต่สมุทัยก็ไม่ทิ้งโอกาสเช่นนี้ รีบส่งอารมณ์เข้าไปอีกอย่างหนึ่ง คือความฟุ้งซ่านแห่งใจส่งตามติดเข้าไป และส่งตามไปด้วยจำพวกที่ ๔ ซึ่งมีชื่อว่า **อุทธัจจกุกกุกจะ** มีลักษณะอาการเป็นความฟุ้งซ่านรำคาญใจ จิตตนครก็กลายเป็นเมืองฟุ้งไปทันที จะฟุ้งอย่างไรให้คิดเทียบเอาเองกับเวลาที่มีลมแรงพัดฝุ่นคลุ้งไปทั้งหมด มิใช่แต่เท่านั้น จิตตนครยังต้องเผชิญกับอารมณ์อีกอย่างหนึ่ง คือธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งวิจิกิจณา ความสงสัยลังเลไม่ตกลงได้ แล้ววิจิกิจณาก็จุใจเข้ามาทันที **วิจิกิจจา** นี้เป็นจำพวกที่ ๕ มีลักษณะเป็นความลังเลสงสัยไม่แน่นอนใจ เมื่อเข้ามาถึงจิตตนครก็กลายเป็นเมืองแห่งความสงสัยลังเล ทุกคนพากันนั่งลังเลไม่แน่ใจว่าจะทำอย่างไรดี

สมุททัยชอบใจที่ได้เห็นจิตตนครมีอารมณและอาการต่าง ๆ ดูเป็นที่สับสนอลหม่าน เดียวกัน
อย่างนั้น เดียวกันอย่างนี้ และสมุททัยกลัวธรรมบางข้อ คือ โยนิโสมนสิการ ได้แก่ความทำไว้ในใจ
โดยแยบคาย ถ้าธรรมข้อนี้เข้าไปสู่จิตตนครแล้ว พวกอารมณทั้งปวงก็หมดอำนาจ จิตตนครจะเป็น
เมืองสุขสงบขึ้นทันที ฉะนั้น สมุททัยจึงพยายามใส่ โยนิโสมนสิการ ได้แก่ ความทำไว้ในใจโดยไม่
แยบคายเข้าไปในอารมณทุกอย่าง อารมณเหล่านั้นจะกระด้างแข็งแรงขึ้นเป็นชนวนนำนิวรณ์ขึ้นมา
ทันที โยนิโสมนสิการเป็นสมุณสำคัญขงสมุททัยอีกผู้หนึ่ง

การทำไว้ในใจโดยแยบคาย คือการพิจารณาเรื่องราวของจิตคืออารมณให้แยบคาย คือ
ให้เห็นผิดถูก ชั่วดี ควรไม่ควรอย่างไร กล่าวอีกอย่างก็คือ การมีเหตุผลในการรับอารมณ เมื่ออารมณ
เกิดขึ้นก็ให้สามารถทำใจพิจารณาอย่างแยบคาย ไม่ปล่อยให้รุนแรงไปตามกำลังโดยไม่ต้านทาน
ให้อ่อนลงด้วยอำนาจการพิจารณาให้แยบคายเลย

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลาย ควรฝึกจิตให้รู้จักคุ้นเคยกับการทำไว้ในใจโดยแยบคาย คือ
ให้โยนิโสมนสิการอยู่เสมอ จะสามารถพาจิตให้พ้นอำนาจของสมุททัย พ้นจากโยนิโสมนสิการได้
ผลก็คือจะมีความสุขสงบในใจไม่มากนัก

โยนิโสมนสิการ

ได้กล่าวไว้ว่า สมุททัยชอบใจที่เห็นจิตตนครมีอารมณ และอาการต่าง ๆ ดูเป็นที่สับสนอลหม่าน
เดียวกันอย่างนั้น เดียวกันอย่างนี้ และสมุททัยกลัวธรรมบางข้อคือ โยนิโสมนสิการ ได้แก่ ความทำ
ไว้ในใจโดยแยบคาย ถ้าธรรมนี้เข้าไปสู่จิตตนครแล้วอารมณทั้งปวงก็หมดอำนาจ จิตตนครจะเป็นเมือง
สุขสงบขึ้นทันที ฉะนั้น สมุททัยจึงพยายามใส่โยนิโสมนสิการ ได้แก่ ความทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย
เข้าไปในอารมณทุกอย่าง ดูเหมือนยังแสดงหน้าตาของโยนิโสมนสิการสมุณสำคัญของสมุททัยอีก
ผู้หนึ่งไว้ไม่ชัดเจน ดังนั้นจะได้แนะนำอีกสักหน่อย

คำนี้ตามศัพท์แปลว่า ความทำไว้ในใจโดยทางมีเหตุต้นเหตุ คำว่า ความทำไว้ในใจ ตรงกับคำ
ที่พูดกันง่าย ๆ ว่า ใส่ใจ หมายถึงเอาใจใส่คิดพิจารณาให้ดี สิ่งที่เกิดขึ้นทุก ๆ อย่างจะต้องมีต้นเหตุ
ซึ่งให้เกิดผลที่แรก ที่น่าจะเรียกว่าต้นผลเช่นเดียวกัน ผลที่แรกนั้นก็จะเป็นเหตุให้เกิดผลต่อไปอีก
และผลนั้นก็จะเป็เหตุให้เกิดผลสืบไปอีก กว่าจะเป็สิ่งที่ปรากฏขึ้นให้ตาเห็น หูได้ยินดังที่เรียกกันว่า
ปรากฏการณ์ ก็จะมีเหตุผลสืบกันมาหลายชั้น

คำว่า โดยทางมิใช่ต้นเหตุ หมายความว่า เหตุผลของสิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นไปโดยทางหนึ่ง แต่ใส่ใจคิดไปเสียอีกทางหนึ่ง ยกตัวอย่างปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ เช่น ไฟแลบ ไฟผ่า มีเหตุผลว่าทำไมฟ้าจึงแลบ ฟ้าจึงผ่า ที่สัมพันธ์กันไปหลายอย่างดังที่นักวิทยาศาสตร์ปัจจุบันทราบกันดีอยู่แล้ว แต่ก็ต่างจากเหตุผลที่คิดเห็นกันในสมัยโบราณ เช่นดังที่คิดเห็นว่า นางเมขลาล้อแก้วรวมสูรเซวียงขวาน จันทรคราสสุริยคราสในครั้งโบราณเข้าใจกันว่าภัยใหญ่ที่ชื่อว่าราหูอมจันทร์ อมาทิตย์ แต่ในปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์แสดงเหตุผลดังที่ทราบกันอยู่ทั่วไป และได้คำนวณจับเวลากับทั้งสถานที่ที่ จะมองเห็นด้วยตาได้แน่ชัดถูกต้อง

แม้สิ่งที่ปรากฏอย่างอื่นก็ย่อมมีเหตุผลของแต่ละสิ่งเช่นเดียวกัน ตลอดถึงสิ่งที่ปรากฏของสัตว์ บุคคล เช่นมีเรื่องเล่าถึงนักบวชในลัทธิอย่างหนึ่งผู้หนึ่งเดินทางไปพบวัวตัวหนึ่งเข้า วัวตัวนั้นก็ตั้งท่าก้มศีรษะลง นักบวชผู้นั้นคิดว่าแม้วัวตัวนี้ช่างรู้คุณของเรา ก้มศีรษะลงเพื่อค้ำนบนอบน้อมต่อเรา ดีกว่าคนเป็นอันมากที่ไม่รู้คุณของเรา ฝ่ายวัวตัวนั้นก็ตรงเข้าขวิดนักบวชผู้แปลผืนนั้นถึงแก่สิ้นชีวิต ตัวอย่างนี้แสดงว่า กิริยาที่วัวก้มศีรษะลงนั้นมีต้นเหตุในทางหนึ่ง คือต้องการจะเตรียมขวิด แต่นักบวชผู้นั้นเอาใจคิดไปเสียอีกทางหนึ่ง ว่าเขาจะค้ำนบนอบเรอ จึงตั้งท่ารับค้ำนบนอบเรอที่ ขวิดจึงขวิดได้อย่างถนัดถนี่ นี่เป็นตัวอย่างของอโยนิโสมนสิการ

อีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าจะยกขึ้นคือความเดือดร้อนของประชาชนเกี่ยวกับการครองชีพ เป็นต้นซึ่งต้นเหตุถ้าจะมาจากธรรมชาติดินฟ้าอากาศและจากกรรมของคน ถ้าจับต้นเหตุถูกที่น้ำจะแก้ได้ เช่นสร้างเขื่อนกันระบายน้ำ สร้างอ่างเก็บน้ำ ทำฝนเทียม เป็นต้น และแก้ที่กรรมของคน คือทั้งฝ่ายผู้ปกครอง ทั้งฝ่ายผู้อยู่ในปกครอง ตั้งอยู่ในสุจริตต่อกัน คือผลนั้นเกิดจากเหตุอันใด ก็แก้ที่เหตุอันนั้น เมื่อแก้ไปที่ละเปลาะ ๆ จนถึงต้นเหตุโดยพร้อมเพรียงกันและโดยจับพล้น ก็จะเกิดผลดีขึ้นจับพล้นทันตาเห็นเช่นเดียวกัน แต่ถ้าแก้โดยอโยนิโสมนสิการแล้ว ก็จะเกิดผลเหมือนดังที่นักบวชผู้นั้นได้รับ นี่เป็นตัวอย่างอีกเรื่องหนึ่งของอโยนิโสมนสิการ

อโยนิโสมนสิการมีโทษ แม้เพียงดังตัวอย่างที่ยกมากล่าว ก็เป็นโทษที่ควรระวังมิให้เกิดขึ้นแก่ตน ดังนั้น ทุกคนจึงควรกำจัดอโยนิโสมนสิการให้สิ้นไปด้วยการทำโยนิโสมนสิการให้มีอยู่เสมอ

ชนโลกโรงใหญ่

สมุทัยใช้อโยนิโสมนสิการนี้แหละเป็นลูกมือให้ลอบเข้าไปในจิตตนครกับอารมณ์ ทำให้ชาวจิตตนครเคลิบเคลิ้มไป แล้วนิรวณก็วิ่งเข้ามาทันที ดังจะพึงเห็นได้เช่นในบ้านเมืองทั้งหลายก็จะต้องมีคนเดินไปเดินมาประกอบธุรกิจต่าง ๆ จะต้องมีของสิ่งนั้นสิ่งนี้ ทุกคนจะต้องได้เห็นอะไรต่ออะไร ได้ยินอะไรต่ออะไร ได้กลิ่นอะไรต่ออะไร ได้รสอะไรต่ออะไร ได้ถูกต้องอะไรต่ออะไร ได้ผิดอะไรต่ออะไร เพราะที่ต่างมีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ อยู่ด้วยกัน แม้จะมีประสาท ๕ อันใดอันหนึ่งพิการ เช่น ตาบอด หูหนวก แต่ก็ยังมีใจซึ่งเป็นระบบสื่อสารชั้นในคิดอะไรต่ออะไรได้อยู่ น่าจะเรียกว่าประสาทชั้นในก็ได้ ทั้งนี้เว้นไว้แต่บางคนที่ประสาทชั้นในดังกล่าวเสีย ดังเช่นเป็นโรคเกี่ยวแก่สมองกลายเป็นเสียจริตบ้างบอไป ก็กลายเป็นคนมีความคิดเลื่อนเปื้อน เป็นที่สมใจของสมุทัย เพราะเมื่อเป็นบ้าเป็นบอไปเสียแล้ว ก็ตกอยู่ในอำนาจของสมุทัยเต็มที่ ฝ่ายคู่บารมี มีพร้อมทั้งพระบรมครู ไม่อาจช่วยได้ ความเป็นบ้าบอ ก็เนื่องมาจากอารมณ์อันประกอบด้วยอโยนิโสมนสิการนี้แหละ ที่รุนแรงสักหน่อย ทั้งประกอบด้วยกรรมเก่าบางอย่างด้วย กรรมเก่าหรือกรรมใหม่ทั้งปวง ก็เนื่องมาจากอารมณ์กระตุ้นให้เกิดเจตนาก่อกรรมนั้น ๆ ขึ้น

ฉะนั้น ดันทางหรือตันเหตุแห่งกรรมและผลทั้งปวงจึงอยู่ที่อารมณ์กับอโยนิโสมนสิการนี้เอง ดังจะยกตัวอย่างสักข้อหนึ่งเหมือนดังที่ได้กล่าวแล้ว ว่าทุกคนมีตาจะต้องมองเห็นรูป อันที่จริงก็สักแต่ได้เห็นรูปเท่านั้น แต่เมื่อทุกคนรับรูปเข้าไปในใจ มิใช่หมายความว่าใส่รูปไว้ในใจโดยตรง เพราะรูปเป็นวัตถุจะนำใส่เข้าไปไม่ได้ ต้องถอดรูปออก เป็นสิ่งที่มิใช่วัตถุเช่นเดียวกับใจซึ่งมิใช่วัตถุ คือถอดรูปออกเป็นอารมณ์ ดังที่เรียกในภาษาทั่วไปว่า **เรื่อง** แล้วใส่เข้าไปในใจ เรื่องนี้เองที่ใจรับ เมื่อถอดจากรูปก็เรียกว่า **เรื่องรูป** หรือเรียกตามศัพท์แสงว่า **รูปารมณ์** เมื่อถอดจากเสียงก็เรียกว่า **เรื่องเสียง** หรือ **สัททารมณ์** ดังนี้เป็นต้น สมุทัยรับส่งอโยนิโสมนสิการเข้าไปกับอารมณ์ทันที ใจจึงรับเรื่องเข้ามาผิดที่ผิดทาง ผิดเหตุผิดผล เพราะใจมิได้คิดถูกต้องตามเหตุว่า สักแต่ว่าเป็นรูป สักแต่ว่าเป็นเรื่อง ที่ถอดรูปออกเสียแล้วเท่านั้น แต่คิดเหมือนกับรับรูปที่เป็นเปลือกนอกทั้งรูปเข้าไปไว้ในใจ ทั้งปั้นแต่งให้สวยสดงดงามก็ได้ ปั้นแต่งให้นำเกลียดน่าชังก็ได้ ให้ดูเป็นกลาง ๆ ไม่ใช่น่ารักหรือไม่ใช่น่าชังก็ได้

อโยนิโสมนสิการนี้แหละเป็นพื้นฐานต่าง น่าจะคล้าย ๆ กับผู้แต่งตัวโขนละคร ที่หลังฉากนั้น ก็ไม่มีพระ นาง ยักษ์ ลิง อะไร ที่ไหน แต่มีผู้แต่งตัวให้เป็นพระ เป็นนาง เป็นยักษ์ เป็นลิง ออกไป เต็มเป็นพระ เป็นนาง เป็นยักษ์ เป็นลิง ไปตามบทบาท กลับเข้าหลังฉากก็เล็กกัน อโยนิโสมนสิการ ก็เหมือนผู้แต่งตัวโขนละครนี้แหละ คือแต่งอารมณ์ให้เป็นพระ เป็นนาง กามฉันท์ก็วิ่งเข้าทันที่ ชาวจิตตนครซึ่งเป็นเหมือนผู้ดูก็ชอบใจรักใคร่ตัวพระตัวนางยิ่งนัก เมื่อเป็นตัวยักษ์ตัวมาร พยาบาท ก็วิ่งเข้าทันที่เหมือนกัน ผู้ดูพากันเกลียดชังตัวยักษ์ตัวมาร อันที่จริงเป็นตัวที่แต่งขึ้นทั้งนั้น ไม่มีสิ่งใด คือตัวจริงอยู่เลย

ผู้มาบริหารจิตทั้งหลายควรได้มีสติแลเห็นอารมณ์ของตนและควรให้อโยนิโสมนสิการเกิดขึ้น ทันเวลา คือสามารถเข้าใจได้ต้องแท้พอสมควรว่าอารมณ์นั้น ๆ เกิดเพราะอโยนิโสมนสิการปั้นแต่ง ขึ้น ไม่ควรเข้าไปยึดมั่นว่าเป็นจริงเป็นจัง เมื่ออโยนิโสมนสิการเกิดทัน อโยนิโสมนสิการก็จะหลีกหนีไป กามฉันท์ก็ตามพยาบาทก็ตาม ก็จะไม่เกิดขึ้น ขณะที่ใจปราศจากกามฉันท์ปราศจากพยาบาท ใจก็ ย่อมมีความสงบเย็นเป็นอย่างยิ่ง

จิตตภาวนา

ฝ่ายคู่บารมีของนครสามีก็นึกไว้ว่าจะเฉยเมยทอดธุระปล่อยให้สมุทัยทำเอาข้างเดียว ได้ พิจารณาว่าจะแก้ไขอย่างไรดี แม้จะมีพรรคพวกฝ่ายบารมี มีศีล หิริโอตตปปะ เป็นต้น เข้ามาช่วย ในจิตตนครบ้างแล้ว ก็ยังวางใจมิได้ เพราะนครสามียังรับไว้ใช้ทั้ง ๒ ฝ่าย บางทีก็แบ่งเขตกันในระหว่าง หัวใจสำคัญของสมุทัยคือ โลภ โทโส โมโห กับศีล หิริโอตตปปะ เป็นต้น ก็ดูเหมือนกับบ้านเมือง ทั่ว ๆ ไป ซึ่งวัดวาอารามก็สร้างกัน โรงฆ่าสัตว์ โรงสุรา ตลอดจนถึงโรงหนัง โรงละคร และสถานอบายมุข ต่าง ๆ ก็สร้างกัน ศีลก็อยู่แต่ในวัด ออกนอกวัดก็เป็นถิ่นของโลภ โทโส โมโห นักเลงหัวไม้ ถ้าไม่รับ ปราบบรามสมุนสำคัญของสมุทัยที่เข้าไปแต่งอารมณ์ในจิตตนคร ก็มากลัวว่าตัวเองก็จะถูกพังทลาย หรือถูกนักเลงหัวไม้เข้ายึด โดยขับไล่ศีลให้ออกไป ถ้าถึงขั้นนั้น ศีล เป็นต้น ก็จะต้องหนีออกไปจาก จิตตนคร

ฉะนั้น คู่บารมีจึงเข้าเฝ้ากราบทูลถามพระบรมครูสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมครูเจ้าได้ตรัส แนะนำวิธีแก้ไขด้วยวิธีที่เรียกว่า **จิตตภาวนา** โดยใช้มีตเครื่องกำหนดหลายอย่างกับโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นคู่ปรับอโยนิโสมนสิการ คู่บารมีได้สดับพระบรมพุทโธวาทที่มีความเข้มข้น มองเห็นทางชนะ รับประทานตามพระโอวาทแห่งพระบรมครูเจ้าทันที

การทำจิตตภาวนา หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าทำกรรมฐานนั้น เป็นทางแก้ไขความวุ่นวายในใจอย่างได้ผลควรแก่ความปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมระดับไหน ย่อมจะได้รับผลเป็นความสงบสุขของจิตในระดับนั้น ผู้ปรารถนาความสงบสุขในจิตใจ จึงควรได้รู้จักการทำจิตตภาวนาหรือทำกรรมฐานโดยทั่วกัน เพราะเป็นทางที่จะนำไปสู่ความสุขได้จริง

อูฐผู้ก้าวหน้า

องค์พระบรมครูตรัสแนะนำให้ใช้วิธีจิตตภาวนาแทนที่ แปลว่า **วิธีอบรมจิต** เพราะจำเป็นที่จะต้องชำระพอกล้าง ผี กิเลส รักษาคู่มือ ครองป้องกันอย่างเต็มที่ จะทำกันอย่างเล่น ๆ ย่อหย่อนหาได้ไม่ ฝ่ายสมุทฺธยจะต้องระดมกำลังเต็มที่ยิ่งขึ้นไปอีกเมื่อเห็นว่าฝ่ายคู่ปรามิจะช่วงชิงอำนาจไปจากตน ถ้ายังไม่มีข้าศึกยกเข้ามาจากภายนอก หรือเกิดขึ้นภายในเพื่อที่จะยึดอำนาจ สมุทฺธยก็คงปล่อยไว้อย่างหย่อน ๆ หรือดังที่เรียกว่า **ผูกไว้อย่างหย่อน ๆ** คล้ายกับผูกสัตว์เลี้ยงไว้ แต่โรยเชือกให้เดินออกไปกินหญ้าได้ไกล ๆ จนบางที่สัตว์เลี้ยงนั้นนึกว่ามีได้ถูกผูก จะเดินให้ไกลออกไปอีก แต่เชือกที่โรยไว้เสียแล้ว เชือกก็จะกระตุกไว้มิให้ไป ถึงตอนนั้นสัตว์ที่เลี้ยงไว้มันจึงจะรู้สึกตนว่าถูกผูกไว้ หาได้เป็นอิสระไม่ ถ้าถอยกลับมาเดินไปมาอยู่ในระยะที่เชือกหย่อน ๆ ก็จะมีสีกคล้ายกับว่าเป็นอิสระไม่ถูกผูก ในเวลาสถานการณ์ปกติ สมุทฺธยก็ผูกไว้ดังนี้ ปล่อยให้ไปมาได้จนคล้ายกับเป็นอิสระเสรี ไม่คิดที่จะสลัดเชือกออก

สมุทฺธยมีวิธีมาก ใช้เล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ อย่างที่คนทั่วไปตามไม่ทัน ดูก็คล้าย ๆ กับที่มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ฉลาดในโลกใช้เล่ห์หลอกสัตว์เลี้ยง เช่น หญ้าสำหรับเลี้ยงม้าเป็นหญ้าแห้ง ม้าไม่ยอมกิน คนก็หาว่าตนลืมนำหญ้ามาให้ม้า ม้ามองเห็นหญ้าเป็นสีเขียวคิดว่าเป็นหญ้าสด ก็กินหญ้าแห้งนั้น คนเลี้ยงม้าก็สบายไม่ต้องหาหญ้าสดให้ม้า ชาวนาในประเทศที่ใช้ธนูชกน้ำจากบ่อน้ำให้ลงลำรางไปสู่นา เขาผูกธนูเข้ากับหลักที่ปักไว้ตรงบ่อ แล้วผูกธนูกับหลักนั้นให้มีระยะห่างจากบ่อตามสมควร แล้วให้ธนูเดินวนบ่อชักน้ำขึ้นมา แต่ธนูจะไม่ยอมเดินวน คนจึงใช้ผ้าผูกตาธนูเสีย แล้วให้ธนูเดิน ธนูจึงยอมเดิน เพราะเข้าใจว่าเดินไปข้างหน้าเรื่อย หาได้เดินวนไม่ แต่ที่แท้ก็เดินวนรอบใช้ชักน้ำให้ชาวนายูนั่นเอง เช่นเดียวกับม้าสวมแว่น ก็กินหญ้าแห้งโดยคิดว่ามันเป็นหญ้าสดอยู่นั่นเอง ธนูก็เป็นสุขในการเดินวน เพราะคิดว่าเดินไปข้างหน้าอยู่เรื่อย และมันก็มีความสุขในการกินหญ้าแห้ง โดยคิดว่าเป็นหญ้าสดอยู่นั่นเอง อันที่จริง ธนูนับว่าเป็นสัตว์ที่มีความคิดที่เรียกว่า **ก้าวหน้า** เพราะไม่ยอมเดินวนชอบเดินไปข้างหน้าเรื่อยแต่ก็เสียกลมนุษย์ คนทั้งปวงของจิตตนครก็เป็นสุขอยู่กับการถูกผูกหย่อน ๆ

อันที่จริงก็ต้องเดินวนอยู่ไปมาภายในระยะของเครื่องผูก ต้องบริโภค ต้องใช้สิ่งที่ไม่ต่างจากหญ้าแห้ง จึงมีสถานการณ์ไม่ต่างกันไปมากนัก และสมุทัยจะไม่ทำอะไรถ้าไม่คิดไม่ทำการสลัดออกไปจากอำนาจ คือถ้าไม่ก่อการล้มล้างอำนาจของสมุทัย ฝ่ายสมุทัยก็จะปล่อยไว้หย่อน ๆ คล้ายกับเป็นอิสระเสรีแล้ว

ผู้ที่เคยเห็นอุรุเดินวนบ่อชักน้ำลงลำรางให้ชาวนา อาจจะเข้าใจหรืออาจจะสงสัย แต่สิ่งที่ควรจะรู้สึกที่สุดคือ ควรจะรู้สึกว่สามัญชนก็ได้ผิดจากอุรุในการถูกสมุทัยผูกให้วนเวียนอยู่ในวัฏฏะความทุกข์ที่อุรุได้รับการถูกหลอกให้เดินวนอยู่เช่นนั้น เปรียบไม่ได้กับความทุกข์ที่ได้รับจากการถูกสมุทัยหลอกให้เวียนเกิดเวียนตายอยู่ตลอดเวลา อุรุนั้นไม่มีสติปัญญาความสามารถพอจะช่วยตัวเองให้ไม่ต้องเดินวนต่อไปได้ แต่มนุษย์สามารถช่วยตัวเองให้ไม่ต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในวัฏสงสารได้ เมื่อมนุษย์ยอมให้สมุทัยหลอกให้เดินวนเวียนอยู่โดยไม่คิดช่วยตัวเองให้พ้นจากอำนาจของสมุทัย มนุษย์จึงเป็นที่น่าสงสาร น่าสลดสังเวชยิ่งกว่าอุรุ และยิ่งกว่าม้าที่ถูกหลอกให้กินหญ้าแห้งมากมายนัก

ปัญหา ๔ ข้อ

อย่าว่าแต่อุรุ แม้ชาวจิตตนครเองซึ่งล้วนเป็นนักก้าวหน้า อันที่จริงก็ก้าวหน้าไปตามความอยาก คืออยากจะได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ อยากจะเป็นนั่นเป็นนี่ อยากจะให้สิ่งที่ไม่ชอบหรือภาวะที่ไม่ชอบสิ้นไปหมดไป สิ่งที่ยากต่าง ๆ จึงเป็นจุดหมายสำหรับดำเนินไปหาการก้าวหน้าก็คือการตั้งหน้าก้าวไปสู่สิ่งที่ยากนั้น ๆ นอกจากนี้ยังน่าจะเรียกได้อีกว่าเป็นนักริเริ่ม คือริเริ่มความอยากหรือสิ่งที่อยากขึ้นใหม่อีก ถ้าจะถามว่า ก้าวหน้าไปข้างไหน ก็คงจะตอบว่าไปสู่จุดหมายที่ยากนั้นแหละ ถ้าไปถึงจุดหมายที่หวังไว้สูงเร็วก็ขมก้นว่าก้าวหน้าเร็ว ถ้าห้ามไม่ให้ตอบตามความอยาก ก็น่าจะพากันตอบได้ยากว่าจะไปข้างไหน นอกจากจะตอบว่าก้าวหน้าไปสู่ที่สุดแห่งชีวิต ต่อจากนั้นก็ไม่ว่าก้าวหน้าไปข้างไหน แม้แต่ก่อนชีวิตนี้ก็ไม่รู้สักเหมือนกันว่ามาจากไหน รู้แต่ว่าจะต้องพบการจบชีวิตเป็นแน่แท้ ส่วนจะจบเมื่อไรก็หาไม่รู้

คู่บารมีเคยได้ฟังพระอาจารย์ศิษย์ขององค์พระบรมครู แสดงเรื่องบุตรของนายช่างทองहुกคนหนึ่ง ในครั้งองค์พระบรมครูยังไม่เสด็จสู่มหาปรินิพพานธาตุ ว่าองค์พระบรมครูพุทธเจ้าได้ตรัสถามปัญหา ๔ ข้อ แก่บุตรสาวกของช่างทองहुก เธอได้กราบทูลตอบทั้ง ๔ ข้อ คำถามและคำตอบมีว่าดังนี้

๑. ถาม เจ้ามาจากไหน

ตอบ ไม่ทราบ พระเจ้าข้า

๒. ถาม เจ้าจักไปในที่ไหน

ตอบ ไม่ทราบ พระเจ้าข้า

๓. ถาม เจ้าไม่ทราบหรือ

ตอบ ไม่ทราบ พระเจ้าข้า

๔. ถาม เจ้าทราบหรือ

ตอบ ไม่ทราบ พระเจ้าข้า

ฝูงชนที่เฝ้าอยู่พากันยกโทษเด็กหญิงผู้นั้นว่า กราบทูลเหลวไหลเหลวไหลกับพระพุทธเจ้า เป็นการไม่สมควร เมื่อตรัสถามว่ามาจากไหน ก็ควรจะกราบทูลว่ามาจากบ้านของตน เมื่อตรัสถามว่าจะไปไหน ก็ควรจะกราบทูลว่าจะไปโรงทอง हुก องค์พระบรมครูทรงสดับเสียงอื้ออึงของมหาชน จึงตรัสขอให้สงบเสียง แล้วตรัสถามให้เด็กหญิงผู้นั้นอธิบายคำตอบ

เด็กหญิงผู้นั้นก็กราบทูลอธิบายว่า คำตอบที่ ๑ หมายความว่า ไม่ทราบว่ามาเกิดในชาตินี้จากที่ไหน คำตอบที่ ๒ ไม่ทราบว่า จุตี คือเคลื่อนชาตินี้แล้วจักไปเกิดในที่ไหน คำตอบที่ ๓ คือ ทราบว่าความตายจะมีแน่ คำตอบที่ ๔ คือ ไม่ทราบว่าตายเมื่อไร

พระบรมครูประทานสาธุการ ทรงรับรองว่าเป็นคำตอบที่ถูกต้อง แล้วตรัสพระธรรมบทสั้น ๆ ว่า “โลกนี้มีดี มีน้อยคนในโลกนี้จะมีปัญญาเห็นแจ้ง น้อยคนจะไปสวรรค์นิพพาน เหมือนนกที่ติดข่าย น้อยตัวจะหลุดไปได้” เด็กหญิงผู้นั้นก็ได้ดวงตาเห็นธรรม ออกจากที่เฝ้าถึงกระเช้าด้วยไปให้บิดาที่โรงทอง हुก บิดากำลังนั่งหลับอยู่ที่เครื่องทอง हुก ผลักปลายกระสวยไปในความฝันพอดี

ไปกระทบอุระของบุตรีเข้าโดยแรง เธอสิ้นชีวิตในขณะนั้น แต่เป็นผู้ที่องค์พระบรมครูได้โปรดแล้ว จึงมีคติดีเป็นที่แน่นอน พระบรมครูทรงมุ่งเสด็จไปโปรดเธอ เพราะเธอได้เจริญมรณสดีมาถึง ๓ ปีแล้ว ทรงทราบว่าจะจะต้องตายในวันนั้นแน่ จึงเสด็จไปดักโปรดตรงที่เธอจะเดินผ่านไป และตรัสถาม ปัญหาในแนวปฏิบัติของเธอ เธอจึงตอบได้ถูกต้อง ส่วนผู้อื่นมิได้ปฏิบัติ ก็ไม่รู้เรื่องอยู่เอง

การเจริญมรณสดี หรือการมีสติระลึกถึงความตายอยู่เสมอเป็นหนทางเล็ดหนทางหนึ่ง ที่จะยกจิตให้สูงขึ้นได้ พ้นจากความยึดมั่นผูกพันในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงได้ เมื่อมีสติระลึกไว้เสมอว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา วันหนึ่งเราจะต้องตาย เมื่อความตายมาถึง จะไม่มีผู้ใดติดตามไป เป็นเพื่อนเราได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่รักใคร่ห่วงใยเราเพียงไร จะไม่มีสมบัติใดที่เราจะนำติดตัวไปได้ไม่ว่า จะเป็นเพียงนิดหน่อยเพียงไหน และไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เราแสวงหามาสะสมไว้ด้วยความลำบากยากเข็ญ เพียงไร เมื่อความตายมาถึงเราจะต้องละทุกคนทุกสิ่งไว้ในโลกนี้ เราจะต้องไปแต่ลำพังกับกรรมดี หรือกรรมชั่วที่เราทำไว้เท่านั้น ถ้าเราทำกรรมดีไว้ เราก็จะไปเป็นสุข สู่สุคติ ถ้าเราทำกรรมชั่วไว้ เราก็จะไปเป็นทุกข์ สู่ทุคติ พิจารณาเนื่อง ๆ ดังนี้ จะสามารถยังจิตให้เป็นอิสระ ปล่อยวางความยึดมั่น ถือมั่นได้โดยควรแก่ความปฏิบัติ ได้รับผลเป็นความสุขอันเป็นรสเลิศของธรรมที่มีอิสระเสรี

นครชายแดน

จิตตภาวนา ที่องค์พระบรมครูตรัสแนะนำให้นำมาใช้แก้สถานการณ์ในจิตตนครนั้น คูบารมี จำได้ขึ้นใจ ในพระพุทธรูปทรงประกอบด้วยอุปมา มีใจความว่า

มีนครชายแดนของพระราชามีกำแพงและเสาระเนียดอันมั่นคง มี ๖ ประตู นายประตูของ พระราชานั้นเป็นคนมีปัญญาเฉลียวฉลาด ห้ามคนที่ไม่รู้จักไม่ให้เข้า อนุญาตให้แต่คนที่รู้จักเข้าไป ในเมืองนั้น ได้มีทูตต่างคนหนึ่งมาจากทิศตะวันออก คนหนึ่งมาจากทิศตะวันตก คนหนึ่งมาจากทิศเหนือ คนหนึ่งมาจากทิศใต้ ถาถามนายประตุนั้นว่า เจ้าแห่งเมืองนี้อยู่ที่ไหน นายประตูก็ตอบว่า นครสามีคือ เจ้าเมืองนี้อยู่ที่ทาง ๔ แพร่ง ตรงกลางเมือง ทูตคนนั้น ๆ จึงมอบยถาภูตพจน์ (คำตามที่เป็นจริง) แก่ นครสามี ปฏิบัติตามมรรค (ทาง) ที่มาแล้ว

อุปมานี้ผูกขึ้น เพื่อให้รู้ความดังนี้ คำว่า **นคร** นี้ เป็นชื่อของกายอันประกอบด้วยมหาภูตตะ คือ ธาตุนิน น้ำ ไฟ ลม ทั้ง ๔ ที่มีมารดา บิดาเป็นแดนเกิด เติบโตขึ้นด้วยข้าวสุกและขนม มีอันต้อง อบอุ่นต้องแตกทำลายเป็นธรรมดา คำว่า **มี ๖ ประตู** เป็นชื่อของอายตนะภายในทั้ง ๖ คำว่า **นายประตู** เป็นชื่อของสติ คำว่า **ทูตต่างคนหนึ่ง** เป็นชื่อแห่งสมณะและวิปัสสนา คำว่า **นครสามี**

เป็นชื่อแห่งวิญญานคือจิต คำว่า **ทาง ๔ แพร่ง ตรงกลางเมือง** เป็นชื่อแห่งมหาอุดรูปทั้ง ๔ คือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม คำว่า **คำตามที่เป็นจริง** เป็นชื่อแห่งนิพพาน คำว่า **ทางตามที่มาแล้ว** เป็นชื่อมรรคมีองค์ ๘ คือ สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตชอบ) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ (ตั้งใจชอบ)

คู่บารมีมีความรู้ในพระพุทธคุณซาบซึ้ง ว่าพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้จิตตนครโดยประจักษ์แจ้ง และได้ตระหนักแน่ว่าการที่จะแก้ไขสถานการณ์ที่เลวร้ายในจิตตนครให้ได้ผลดีที่แน่นอนนั้น มีอยู่วิธีเดียว คือตั้ง **สมถะและวิปัสสนา** ทั้งคู่นี้เป็นทูตเข้าไปแจ้งถ้อยคำตามที่เป็นจริงแก่นครสามิ และการที่ทูตทั้งคู่จะเข้าเมืองได้ ก็จำเป็นต้องมีสติเป็นนายประตูเมือง ถ้ามีผู้อื่นที่เป็นพรรคพวกของสมุทัย หรือคู่อาสวะเป็นนายประตู ก็จะต้องไม่ยอมให้ทูตทั้งคู่เข้าไปแน่นอน ฉะนั้น ก็จะต้องหาทางให้สติได้มีหน้าที่เป็นนายประตูให้จงได้ก่อน วิธีดังนี้เองที่พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า **จิตตภาวนา** และทรงแนะนำให้ใช้ **นิมิต** เครื่องกำหนด หลายอย่างกับโยนิโสมนสิการ จะใช้กับใคร ก็ใช้กับนครสามินั่นเอง พระพุทธองค์ต้องได้ตรัสรู้แล้วว่าใช้ได้ผลแน่ ไม่เช่นนั้นก็จะไม่ตรัสสอนให้ใช้ คู่บารมีจึงมีความเชื่อตั้งมั่นในองค์พระบรมครู รัชชกชนโยนิโสมนสิการกับบรรดานิมิตที่ทรงแนะนำไปหานครสามิทันที

จะเห็นได้ว่า จิตตภาวนาเป็นวิธีปฏิบัติที่ได้ผลแน่นอนในการแก้สถานการณ์วุ่นวายเลวร้ายทั้งหลายที่เกิดขึ้นในจิตใจ พระพุทธองค์จึงทรงยกขึ้นมาตรฐานแนะนำแก่คู่บารมี บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งนั้น ควรน้อมรับคำที่ทรงแนะนำมาปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดความสงบสุข ไม่มีความวุ่นวายในจิตใจ มากน้อยตามควรแก่ความปฏิบัติของตน ๆ

โยนิโสมนสิการ อสุภานิมิต

เมื่อคู่บารมีนำโยนิโสมนสิการกับนิมิตต่าง ๆ เข้าเฝ้า ก็ยังไม่แน่ใจนักว่าจะผ่านประตูเมืองเข้าไปได้หรือไม่ แต่ก็นึกมั่นใจว่าฝ่ายของตนดำรงตำแหน่งนายประตู คือสติ และก็ได้พบสติเป็นนายประตูจริง ๆ สติเปิดประตูเมืองรับ คู่บารมีก็นำโยนิโสมนสิการและนิมิตต่าง ๆ เข้าพบนครสามิทันที ประจวบเวลาพอดีกับที่คู่อาสวะออกไป นับว่าเป็นเวลาปลอด นครสามิจึงต้อนรับคู่บารมีพร้อมกับคณะด้วยดี คู่บารมีได้แจ้งจำนงค์ขอแสดงนิมิตต่าง ๆ ให้ดู และขอให้โยนิโสมนสิการเป็นผู้บรรยายดูก็จะคล้ายกับขอฉายภาพยนตร์ให้ดู และให้โยนิโสมนสิการเป็นผู้แสดงพากย์ นครสามิก็ตกลง คู่บารมีก็แสดงนิมิตต่าง ๆ ดังนี้

อสุกนิมิต นิมิตที่ไม่งาม เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ของคนเป็นที่สกปรก แสดงให้เห็นเหมือนอย่างเห็นในภาพยนตร์ ให้เห็นถึงสิ่งที่หมองคล้ำ ถึงทรวงทรวงที่น่าเกลียด ถึงกลิ่นที่เหม็นสกปรก ถึงที่เกิดที่อยู่เกลือกกลัวยู่ด้วยสิ่งสกปรก แล้วแสดงของคนตายพร้อมทั้งร่างกายที่เป็นศพทั้งหมด เป็นต้น โยนิโสมนสิการได้บรรยายประกอบภาพให้เห็นเป็นอสุภะจริงจัง และบรรยายให้ทุกคนรู้สึก ว่า ผม ขน เป็นต้น รวมเข้าเป็นกายนี้ทั้งหมดของตนก็เป็นเช่นนั้น ยังเป็นอยู่ก็น่ารังเกียจ ตายแล้วไม่ต้องพูดถึง ต้องเปื่อยเน่าน่ารังเกียจเต็มที โยนิโสมนสิการได้บรรยายให้เห็นว่า ร่ายที่ยังหนุ่มสาวชีวิตที่รักษาร่างกายไว้มิให้เน่าเปื่อย เครื่องตกแต่ง การตกแต่งต่าง ๆ เป็นเครื่องปกปิด เป็นเครื่องพรางมิให้เห็นความไม่สะอาด ความปฏิกูลที่มีอยู่เป็นปกติ เมื่อเพิกเอาเครื่องปกปิดออกเสีย ก็จะมองเห็นสิ่งปฏิกูลได้ชัดเจน แม้จะยังมีเครื่องปกปิดก็เฝ้าอาจปิดบังสติปัญญาที่จะตรวจตราพิจารณาให้มองเห็นความจริงไปได้ ภาพอสุภะที่ปรากฏขึ้นนี้แหละ อสุกนิมิตทำให้กามฉันทซึ่งเป็นสมุนสำคัญของสมุทัย วังหนือออกห่างไปทันที

สติปัญญา จึงเป็นการสำคัญในการบริหารจัดการยิ่งกว่าอะไรอื่นทั้งนั้น พยายามให้เพลอสติเพลอปัญญาน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ การบริหารจัดการก็จะได้ผลหนักแน่นมากมายพอสมควร การบริหารจัดการได้ผลเพียงใด จะรู้ได้ที่ใจ ใจสงบสบายเพียงไหน ก็แสดงให้เห็นปรากฏว่าการบริหารทางจิตให้ผลดีขึ้นเพียงนั้น เมื่อต้องการใจที่สงบสบายก็ต้องบริหารจัดการ

เมตตาเจโตวิมุตติ

ครั้นคู่บารมีแสดงอสุกนิมิต โดยมีโยนิโสมนสิการบรรยายประกอบพอสมควรแล้ว ก็แสดงนิมิตอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมีคำเรียกว่า **เมตตาเจโตวิมุตติ** ซึ่งออกจะยาว และดูจะแปลกใหม่สำหรับผู้ที่ไม่คุ้นต่อคำบาลี แต่ชื่อไม่สำคัญ ความสำคัญอยู่ที่ลักษณะหน้าตา ซึ่งมีผู้บรรยายช่วยให้เข้าใจให้มองเห็นภาพประจักษ์ นิมิตที่ ๒ นี้มีลักษณะเป็นคนมีจิตใจดี ยิ้มแย้มแจ่มใส มองมาด้วยสายตาที่เป็นมิตร ผู้มีความปรารถนาดีเต็มที่ซึ้งคล้ายคลึงกับสายตาของมารดาบิดาผู้มีจิตใจเต็มเปี่ยมด้วยความรักมองไปยังบุตรธิดาหรือสายตาของบุตรธิดาเองผู้มีจิตใจเต็มเปี่ยมด้วยความเคารพรัก มองดูมารดาบิดา สายตาของทั้ง ๒ ฝ่ายประสานกันด้วยความรักอันบริสุทธิ์ประกอบด้วยความสุขอันอบอุ่น แสดงถึงจิตใจที่พ้นแล้วจากความซึ่งเคียดมุ่งร้ายแค้นน้อย แม้คนสามัญก็ได้ซาบซึ้งถึงภาพนิมิตที่ปรากฏนั้น โยนิโสมนสิการจึงได้อธิบายประกอบอีกเป็นต้นว่า นั่นแหละที่เรียกว่า **เมตตาเจโตวิมุตติ** ซึ่งมีคำแปลว่า **ความหลุดพ้นแห่งใจด้วยความเมตตา** หมายความว่า หลุดพ้นจากพหยาบาทคือความคิดมุ่งร้ายด้วยอำนาจโทสะ เพราะเจริญเมตตาให้เกิดมีขึ้นในจิตใจ พหยาบาทเป็น

เครื่องเคร้าหมองทางจิตใจอย่างหนึ่ง มีขึ้นในเมื่อประสบอารมณ์คือเรื่องที่ไม่ชอบใจ เช่นมีใครมาทำร้ายด่าว่าให้เจ็บใจ จึงเกิดพยาบาทขึ้น คือเกิดความโกรธอย่างแรง จนถึงคิดมุ่งร้ายหมายให้เขาถึงความวิบัติอันตรายก็ทำให้จิตใจเคร้าหมอง เดือดร้อนเหมือนอย่างถูกไฟเผา แต่ก็สามารถหลุดพ้นจากพยาบาทดังกล่าวได้ด้วยอำนาจเมตตา

อันเมตตานั่นคือความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข หรือความมีไมตรีจิตมิตรภาพ มีลักษณะตรงกันข้ามกับความพยาบาท อันพยาบาทนั้นมุ่งร้ายหมายให้วิบัติ ส่วนเมตตามุ่งดี ปรารถนาให้ประกอบด้วยสุขสมบัติ พยาบาทเป็นไฟเผาใจให้ร้อน เมตตาเป็นน้ำพรมใจให้เย็นเป็นสุข แต่เมตตาจะมีขึ้นในจิตใจได้ ก็ต้องหัดปฏิบัติทำเมตตาภาวนา คืออบรมเมตตาให้มีขึ้น คือหัดแผ่ใจที่มีเมตตาออกไปแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะจง หรือแผ่ออกไปโดยไม่เจาะจง โดยเฉพาะจงนั้น เช่น ในบุคคลที่เป็นที่รัก เช่นในมารดาบิดา ครูบาอาจารย์ มิตรสหาย ในบุคคลที่เป็นปานกลางตลอดถึงในบุคคลที่เป็นศัตรู หรือที่ไม่ชอบพอกัน ท่านอาจารย์ผู้อธิบายพระพุทธวจนะ อธิบายว่า ให้แผ่ไปในตนเองด้วยก่อน แล้วจึงแผ่ไปให้คนอื่นสัตรีอื่นด้วย สอนให้แผ่ไปในคนที่จะแผ่เมตตาออกไปง่ายก่อน เช่นในคนที่เป็นที่รัก แล้วจึงแผ่ไปให้คนที่แผ่ยาก เช่นในศัตรู โดยไม่เจาะจงนั้นคือแผ่ไปในสรรพสัตว์ ไม่เลือกว่ามนุษย์ หรือสัตว์ดิรัจฉาน หรือเทพดา มาร พรหมผู้ไหน องค์ไหน ตนไหน ตัวไหน มิใช่แต่เมตตาข้อเดียว แผ่กรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา ความพลอยยินดีในความสุखความเจริญของผู้อื่น อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง ไม่นินดีนินร้ายในเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ ด้วยเพ่งพิจารณาถึงกรรมเป็นประมาณ เมื่อเมตตาเข้ามา พยาบาทสมุนของสมุทัยจะวิ่งหนีออกไปทันที จิตก็พ้นจากพยาบาทด้วยเมตตา นี่คือ เมตตาเจโตวิมุตติ

พยาบาทเป็นไฟเผาใจให้ร้อน เมตตาเป็นน้ำพรมใจให้เย็นเป็นสุข บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลาย ถ้าไม่ชอบให้ไฟเผาใจร้อน ก็ต้องพยายามอบรมเมตตาให้ยิ่งขึ้นเสมอไป จะได้มีใจเย็นเป็นสุขด้วยมีน้ำแห่งเมตตาพรมใจ

อาโลกสัญญา

ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน ทุกสิ่งสำเร็จด้วยใจ ดังนั้นเรื่องของใจคือเรื่องของจิตตนคร จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับทุกคน ควรที่ทุกคนจะได้ศึกษาให้เข้าใจแม้เพียงพอสมควร ได้กล่าวถึงเรื่องจิตตนครนี้ติดต่อกันมา และจะกล่าวต่อไป ก็เพื่อให้เกิดความเข้าใจพอสมควร ดังกล่าวนั่นเอง

นครสามีหรือเจ้าเมืองแห่งจิตตนครมีความโลเลไม่มั่นคง พังเสียงทั้งฝ่ายดีและพังเสียงทั้งฝ่ายชั่ว คือพังทั้งฝ่ายคู่บารมีและพังทั้งฝ่ายคู่อาสวะ เป็นเหตุให้นครสามีปกครองจิตตนครให้ร่มเย็นเป็นสุขได้บ้าง ให้นุ่นวายเดือดร้อนไปบ้าง ฝ่ายคู่บารมีมีความมุ่งมั่นจะเอาชนะคู่อาสวะให้ได้ จึงนำคณะคือโยนิโสมนสิการกับนิมิตต่าง ๆ เข้าพบนครสามี ขอแสดงนิมิตต่าง ๆ โดยมีโยนิโสมนสิการเป็นผู้บรรยาย ได้เริ่มแสดงอสุภนิมิตเป็นประการแรก จนทำให้กามฉันทสมุทสน์สำคัญฝ่ายสมุททัยคือฝ่ายคู่อาสวะหนีไป แล้วจึงแสดงเมตตาคาโรวิมุตติ โดยมีโยนิโสมนสิการบรรยายอีกเช่นกัน ว่าเมื่อใดเมตตาคาโรวิมุตติเข้าสู่จิตตนคร เมื่อนั้นพยาบาทสมุทสน์ของสมุททัยก็จะวิ่งหนีออกไปที่จิตจะพ้นจากพยาบาทด้วยเมตตา นี่คือ เมตตาคาโรวิมุตติ

อันชาวจิตตนครย่อมมีความเข้าใจภาษาทางจิตได้ดีกว่าชาวนครอื่น ๆ เป็นพิเศษ ฉะนั้นเมื่อได้เห็นภาพของคนมีจิตประกอบด้วยเมตตา ได้ฟังคำพากย์ประกอบเรื่องแห่งโยนิโสมนสิการก็เข้าใจความแห่งคำว่า **เมตตาคาโรวิมุตติ** แจ่มแจ้ง ว่าคือจิตพ้นจากพยาบาทด้วยเมตตา และวิธีแก้จิตให้พ้นจากพยาบาท ก็ด้วยเมตตาทวาร คือความอบรมเมตตา หรือที่เรียกว่า **เมตตามรรณา** แผ่เมตตา

ครั้นคู่บารมีเห็นว่าควรแสดงต่อไปอีกได้แล้ว จึงแสดงนิมิตต่อไป คือฉายแสงสว่างโพลงขึ้น เป็นแสงที่ทำให้ตาสว่าง ใจสว่าง และแสดงภาพคนที่กระปรี้กระเปร่า เข้มแข็ง ไม่อ่อนแอ มีความเพียรเริ่มจับทำการงาน และมีใช้ทำ ๆ หยุด ๆ แต่ทำให้ติดต่อกันไป ทั้งให้ดำเนินการก้าวหน้าไม่หยุดไม่ถอยหลังจนกว่าจะสำเร็จ ฝ่ายโยนิโสมนสิการก็แสดงพากย์ให้ได้อินโดยชัดเจนว่านี่แหละคือ **อาโลกะ** แสงสว่าง นี่แหละคือธาตุแห่งความเพียร ซึ่งตรงกันข้ามกับลักษณะของลูกสมุทสน์ของสมุททัยผู้มีนามว่า **ทินมิถะ** คือความง่วงงุนเคลิบเคลิ้ม

นอกจากนี้ก็ได้เล่าถึงวิธีที่องค์พระบรมครูตรัสสอนพระโมคคัลลานะ สำหรับบรรจบความโง่งงงว มีใจความว่า ควรทำในใจถึงสัญญา (ข้อกำหนดใจพิจารณาหรือเพ่ง) ที่จะเป็นเหตุให้ความโง่งงงวครอบงำมิได้ หรือควรตรึงตรองพิจารณาถึงธรรมที่ได้ฟังได้เรียนมาแล้วด้วยใจ หรือควรสาธยายธรรมที่ฟังที่เรียนแล้วโดยพิสดาร หรือควรยอนหูทั้ง ๒ ข้างและลูบตัวด้วยฝ่ามือ หรือ

ควรลุกขึ้นยืนลูบนัยน์ตาด้วยน้ำ เหลียวดูทิศทั้งหลาย แหงนดูดาว หรือควรทำในใจถึง **อาโลกสัญญา** ความสำคัญในแสงสว่าง ตั้งความสำคัญว่ากลางวันไว้ในจิตให้เหมือนกันทั้งกลางวันกลางคืนมีใจเปิดเผยฉะนี้ ไม่มีอะไรห่อหุ้ม ทำจิตอันมีแสงสว่างให้เกิดหรือควรอธิฐานจงกรม กำหนดหมายเดิน กลับไปกลับมา ส้ารวมอินทรีย์ มีจิตใจไม่คิดไปภายนอก เมื่อปฏิบัติแก้ไปโดยลำดับ ดังนี้ ก็ยังละ ความง่วงไม่ได้ ก็ให้สำเร็จสหัสโยธา คืออนอนตะแคงข้างเบื่องขวา ซ่อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ ทำความหมายให้อันจะลุกขึ้นในใจ พอตื่นแล้วก็ให้รีบลุกขึ้นด้วยความตั้งใจว่าจะไม่ประกอบสุข ในการนอน จักไม่ประกอบสุขในการเอนข้างหลัง จักไม่ประกอบสุขในการเคลิ้มหลับ

การปฏิบัติเพื่อแก้ความโง่งงทั้งปวงนี้จำต้องใช้ความเพียรตั้งต้นแต่ต้องมีใจเข้มแข็ง คิดเอาชนะความโง่งงให้จงได้ ปฏิบัติโดยลำดับ จนถึงทุกวิธีแล้วยังแก้ไม่ได้ ก็หมายความว่า ร่างกายต้องการพักผ่อน จึงต้องให้พัก วิธีทั้งปวงนี้ สรรูปเข้าในความทำใจให้สว่างหรือความเพียร กล้าแข็งก็ได้ เมื่อโยนิโสมนสิการกล่าวพากย์ไปดังนี้ ประกอบกับภาพของคนทีปราศจากวงแหวนนอน เพราะมีจิตใจสว่างแจ่มใส มีความเพียรเข้มแข็ง ไม่ท้อแท้อ่อนแอ สมุนของสมุทัย ผู้มีนามว่า **ถีนมิทธะ** ก็หนีห่างออกไปทันที

ความเพียรจริง ไม่ท้อแท้อ่อนแอ เป็นเหตุให้เกิดความสำเร็จได้ในทุกสิ่งทุกประการ ผู้มา บริหารจิตทั้งหลายควรเห็นค่าของความเพียรและเพิ่มพูนความเพียรในสิ่งที่ดีที่ชอบให้อยู่ขึ้นเสมอไป ผลจะเป็นความสำเร็จในสิ่งที่ดีที่ชอบตามควรแก้ความปฏิบัติ

อานาปานสติ

คู่บารมีเห็นว่านครสามิไม่อ้อม ไม่เปื้อตอภาพ และอธิบายภาพของโยนิโสมนสิการ และ สังเกตเห็นได้ชัดว่ามีสีพักตร์เข้มขึ้นแจ่มใส แสดงว่ามีจิตใจขึ้นบาน ผ่องใส แต่ยังกระสับกระส่าย ฟุ้งซ่านอยู่ เพราะมีเรื่องกังวลต่าง ๆ อยู่ในจิต คอยดึงจิตให้พุ่งออกไปคิด พะวงถึงอยู่เป็นระยะ ๆ แต่ก็เริ่มสงบลงจากกามคุณารมณ์และอกุศลธรรมทั้งหลาย จากพยาบาทมตร้าย จากความง่วง ครั้นหายง่วงก็เริ่มคิดฟุ้งซ่านดังกล่าว คู่บารมีจึงแสดงภาพ **ความสงบใจ** ต่อไปอีกทันที เป็นภาพ ของลมหายใจที่มารกระทบกับปลายจมูก หรือที่ริมฝีปากเบื่องบนแล้วผ่านเข้าไปถึงหทัยและปรากฏ อาการกระเพื่อมที่นารี นี้เป็นลมขาเข้า แล้วแสดงภาพขาออก นารีกระเพื่อม ลมจากหทัยมาออกที่ ปลายจมูก ลมหายใจที่แสดงในภาพมองเห็นเป็นลำ หรือเป็นเส้น คล้ายควันไฟที่ลอยเป็นลำ หรือ เส้นด้ายเข้าออก ๆ ต่อเนื่องกันไปไม่ขาดระยะ แต่ระยะเวลาของลมขาเข้า ขาออกนั้น ๆ ยาวบ้าง สั้นบ้าง ต่างกัน

คู่บารมีได้แสดงภาพของใจเป็นไฟพะเนียงที่พุ่งขึ้นจากกระบอกไฟพะเนียงขึ้นไปเป็นหลายสาย ฝ่ายโยนิโสมนสิการก็ได้แสดงพากย์ประกอบว่านั่นแหละใจ โดยปกติเป็นอย่างไรพะเนียงคือพุ่งขึ้นไปในอารมณ์ต่าง ๆ มากมายหลายสายหลายเรื่องเหลือที่จะนับได้ เหมือนอย่างไฟพะเนียงที่พุ่งขึ้นจากกระบอกเหลือที่จะนับเม็ดได้ว่าเท่าไรและกี่สาย ดูพุ่งขึ้นไปพลวันพลเกล็ดสนไปหมด ถ้าเป็นไฟพะเนียงก็หนาว แต่เมื่อเป็นใจ มีอาการที่พุ่งพลานเหมือนอย่างนั้นก็น่าเป็นบ้าตาย

ครั้นแล้วคู่บารมีก็แสดงภาพของไฟพะเนียงที่สงบลงโดยลำดับ เพราะดินขนวนในกระบอกน้อยลงไป เมื่อหมดดินไฟก็มอดดับโยนิโสมนสิการก็แสดงประกอบว่า ที่คนเราไม่พากันเป็นบ้าตายก็เพราะขนวนที่ทำให้ใจพุ่งขานมีสิ้นไปหมดไปตามธรรมดาเป็นเรื่อง ๆ ไป ใจเมื่อพุ่งขึ้นไปแล้วก็สงบเป็นเรื่อง ๆ เป็นระยะ ๆ ไป เหมือนไฟพะเนียงที่พุ่งขึ้นแล้วก็ดับ เขาก็ใส่ดินขนวนเข้าใหม่และจุดอีกก็พุ่งขึ้นอีก หมดดินก็ดับอีก จึงเป็นอันได้พักอยู่ในตัวเองเป็นระยะ ๆ ไปตามธรรมชาติธรรมดา แต่ก็ได้พักเป็นอยู่ไม่นาน ก็ต้องพุ่งขึ้นเป็นไฟพะเนียงไปใหม่อีก ถ้าดินขนวนแรงไป ไฟพุ่งแรงไป กระบอกก็อาจแตกระเบิด ฉันทิดก็ดี ถ้าเรื่องที่เขินขนวนแรงไป ใจพุ่งขานมากไป ก็อาจทำให้เป็นบ้าหรือเจ็บป่วยล้มตายลงได้ ดังที่มีตัวอย่างอยู่บ่อย ๆ

ครั้นแล้วคู่บารมีได้แสดงภาพเป็นจุดไฟ ปรากฏขึ้นที่ลำหรือเส้นสมหายใจ ให้มองเห็นเป็นลำหรือเส้นไฟเข้าออก ๆ ดูคล้ายกับหายใจเป็นไฟ เป็นลำเส้นเข้า ๆ ออก ๆ แล้วก็แสดงให้เหลืออยู่เพียงจุดไฟกลม ๆ เพียงจุดเดียวที่ปลายจุมก แล้วก็ค่อยเลื่อนลงไปอยู่ที่หทัย บางคราวลองให้เลื่อนลงไปอยู่ที่นภาภี แต่จุดไฟดวงเล็กนี้ต้องกระเพื่อมขึ้นลงเหมือนอย่างขึ้นไม้เล็ก ๆ ที่ลอยกระฉอกอยู่ในคลื่น จึงหลบขึ้นมาสว่างเป็นจุดอยู่ที่หทัยตรงกึ่งกลางอุระ ก็หายกระฉอก เป็นจุดไฟที่ตั้งสงบ โยนิโสมนสิการจึงอธิบายประกอบว่าจุดไฟนี้แหละคือใจ เมื่อมากำหนดรู้อยู่ที่ลมหายใจเข้าหาออก จนถึงมาตั้งกำหนดรู้อยู่เพียงจุดเดียวที่ปลายจุมกหรือที่อุระตามแต่จะสะดวก ใจก็จะสงบจากความพุ่งขานรำคาญ นี่คือ **ความสงบใจ** เป็นเหตุให้ **อุทธัจจกุกกุกจะ** ความพุ่งขานรำคาญใจหนีหายออกไปทันที

ใจที่ไม่มีความพุ่งขานรำคาญ เป็นใจที่มีความสงบสุข ทุกคนต้องการมีความสงบสุข แต่ทุกคนไม่ปฏิบัติเหตุให้เกิด **ความสงบใจ** คือไม่ฝึกหัดกำหนดรู้อยู่ที่ลมหายใจดังกล่าว จึงไม่ค่อยได้มีความสงบใจ ไม่ค่อยได้มีความสงบสุข กำหนดรู้อยู่ที่ลมหายใจเสมอ ๆ เมื่อไร เมื่อนั้นจะได้พบความสงบใจ เป็นความสุขสงบอย่างยิ่ง

โยนิโสมนสิการ กุศล อกุศล

ฝ่ายนครสาามีผู้ครอบครองจิตตนคร ได้ค่อย ๆ มีจิตใจสงบจากความยินดีในร้าย มีจิตใจสว่าง เกิดความขะมักเขม้น ไม่เฉื่อยชาเกียจคร้าน และได้พบความสงบใจอย่างที่ไม่เคยประสบมาก่อน เป็นเหตุให้เกิดความชื่นชอบ เสื่อมใสในองค์พระบรมครูพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระศาสดาแห่งคۇบารมี เพราะเท่ากับได้ประทานความสุขพิเศษทางจิตใจให้เกิดขึ้นได้อย่างน่าอัศจรรย์ สมาธินิมิตต่าง ๆ ที่คۇบารมีนำมาพร้อมกับโยนิโสมนสิการจากพุทธสำนักล้วนนำคุณาพิง เมื่อดูและฟังแล้วใจสงบ ผ่องแผ้วมีสุข อยู่ห่างไกลจากพระองค์มากมายน ได้รับฟังเพียงบางสิ่งที่ประทานมา ยังให้เกิดความสุขถึงเพียงนี้ หากได้ไปเฝ้าใกล้ชิดหรือเสด็จมาโปรดในที่เฉพาะหน้าจะได้รับความสุขลึกเพียงไหน

เมื่อคิดไปดังนี้ ก็พอดีเหลือบไปเห็นคۇสาวะแอบโผล่หน้ามาดูแวบหนึ่ง จิตใจก็แวบออกไปถึงความสุขสนุกสนานต่าง ๆ ที่สมุทัยนำมาพร้อมกับสมุททั้งปวง สมุทัยก็ได้สร้างสิ่งบันเทิงสุขให้เป็นอันมาก เป็นต้นว่าโรงหนังละคร ได้ส่งอารมณ์เข้ามาแสดงเป็นภาพต่าง ๆ อย่างภาพยนตร์ มีคนพากย์ชื่อว่า **โยนิโสมนสิการ** แสดงพากย์ประกอบไม้แพ้ผู้แสดงภาพยนตร์ของคۇบารมีเรียกร้องเสียงหัวเราะเฮฮาได้มากมายจากประชาชน ทำให้บ้านเมืองสนุกสนาน ไม่เจียบเหงา ส่วนวิธีของคۇบารมี รู้สึกว่าเจียบสงบ ไม่เอะอะ ทำให้บ้านเมืองเป็นเมืองเจียบสงบสงัด จึงเกิดมีความล่งเลงสงสัยขึ้นว่า จะเลือกเอาข้างไหน ข้างหนึ่งสนุก แต่ไม่สบาย อีกข้างหนึ่งสงบ แต่ไม่สนุก ทั้ง ๒ ฝ่ายดูเหมือนจะมีอยู่หย่อนแตกต่างกันทำนองนี้ จะอย่างไรก็ดี

ครั้นคۇบารมีสังเกตเห็นนครสาามีความล่งเลงดังนั้น ก็รีบแสดงภาพเปรียบเทียบระหว่างบุคคล ๒ ฝ่าย คือกุศลกับอกุศลคۇหนึ่ง สิ่งที่โทษกับสิ่งไม่มีโทษคۇหนึ่ง สิ่งที่เลวกับสิ่งที่ประณีตคۇหนึ่ง สิ่งที่ดำกับสิ่งที่ขาวคۇหนึ่ง เปรียบเทียบกัน และโยนิโสมนสิการก็ได้แสดงพากย์อธิบายชี้แจงโดยชัดเจน ว่าอย่างนั้น ๆ แหละคือตัวอกุศล อย่างนั้น ๆ แหละคืออกุศล เป็นต้น ครั้นนครสาามีมองเห็นรู้จักหน้าตาของอกุศล เป็นต้น ก็เกิดความรู้ความเห็นขึ้นด้วยตนเองทันทีว่าพรรคพวกสมุทัยล้วนเป็นตัวอกุศล เป็นสิ่งที่มิโทษ เป็นสิ่งที่เลวและดำ ส่วนพรรคพวกคۇบารมีล้วนเป็นกุศลเป็นสิ่งที่ไม่มีโทษ เป็นสิ่งที่ประณีต คือดีและขาวสะอาด จึงมีจิตใจล่งเลงสงสัยว่า ฝ่ายไหนจะดี ฝ่ายไหนจะเลว เกิดศรัทธาเสื่อมใสในองค์พระบรมครูยิ่งขึ้น ภาพเปรียบเทียบกับโยนิโสมนสิการผู้แสดงพากย์นี้เป็นเหตุให้ **วิจิกิจจา** ความล่งเลงสงสัยไม่แน่นอน หนีห่างออกไปทันที

อุปมา ๕ ข้อ

วิกิภิจน ความลึกลับสงสัยไม่แน่นอน หนีห่างออกไป เช่นเดียวกับที่ กามฉันท์ ความยินดีพอใจยินดีในกาม **พยาบาท** ความพยาบาทมุ่งร้าย **ถีนมิทธะ** ความง่วงงุนเคลิบเคลิ้ม และ **อุทธัจจกุกกุจจะ** ความฟุ้งซ่านรำคาญ ได้ถอยห่างออกไปก่อนแล้ว

เมื่อ **นิวรณทั้ง ๕** คือ กามฉันท์ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิกิภิจน ถอยห่างออกไป นครสามก็มีเหตุหยั่งปรกจากความยินดีในสิ่งล่อใจให้ยินดีทั้งหลาย มีจิตไม่มุ่งร้าย แต่มีเอ็นดูปรารถนาเกื้อกูลในสัตว์ทั้งปวง ไม่มีความง่วงเหงา มีใจสว่าง ประกอบด้วยสติและสัมปชัญญะ ทั้งไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบภายใน หมดความสงสัยลังเลใจแต่อย่างไรในกุศลธรรมทั้งปวง ฝ่ายคู่บารมีเห็นเป็นต่อ จึงฉายภาพเปรียบเทียบเพื่อพอกจิตของนครสามให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้น คือ

๑. เป็นภาพชายผู้หนึ่งกู้หนี้เข้ามาประกอบการงาน การงานของเขาสำเร็จผลเป็นอย่างดี จึงใช้หนี้เก่าให้หมดสิ้นแล้ว ก็ยังเหลือเพื่อบำรุงเลี้ยงครอบครัว เขารู้สึกดีว่าหมดหนี้สิน ยังมีทรัพย์เหลือสำหรับจับจ่ายใช้สอย ก็ได้รับความบันเทิงใจความโสมนัส

๒. เป็นภาพชายผู้หนึ่งป่วยหนัก มีทุกข์เวทนาใกล้ บริโภคไม่ได้ อ่อนระโหยโรยแรงจะล้มกำลังกาย แต่ได้หายป่วยในเวลาต่อมา กลับบริโภคอาหารได้ กำลังกายกลับคืนมา เขานึกถึงว่าเมื่อก่อนนี้ป่วยหนัก บัดนี้หายป่วยบริโภคได้กลับมีกำลังเป็นปกติ ก็ได้รับความบันเทิงใจความโสมนัส

๓. เป็นภาพบุรุษหนึ่ง ถูกจองจำในเรือนจำ ต่อมาพ้นจากเรือนจำโดยสวัสดิ์ไม่มีภัยทั้งโทษทัณฑ์อะไรก็ไม่เสื่อมเสีย เขานึกถึงเรื่องที่ถูกลงจองจำเรื่อยมาจนพ้นจากเรือนจำโดยสวัสดิ์ไม่มีภัย ทั้งไม่ขัดสนจนทุกข์ ก็ได้รับความบันเทิงใจความโสมนัส

๔. เป็นภาพบุรุษผู้หนึ่งเป็นทาสของเขา ตนไม่เป็นใหญ่เป็นนายของตน ต้องมีคนอื่นเป็นใหญ่เป็นนาย จะไปข้างไหนตามปรารถนาต้องการหาได้ไม่ ต่อมาพ้นจากความเป็นทาส กลับเป็นใหญ่แก่ตน ไม่ต้องมีคนอื่นเป็นนาย ไปไหน ๆ ได้ตามปรารถนา เขาคิดขึ้นมาว่าเมื่อก่อนนี้ต้องเป็นทาสไม่เป็นอิสระแก่ตน บัดนี้พ้นจากความเป็นทาสเป็นอิสระแก่ตนขึ้นแล้ว ก็ได้รับความบันเทิงใจความโสมนัส

๕. เป็นภาพบุรุษผู้หนึ่งเป็นคนมีทรัพย์เดินทางไกลที่ก้นดาร์ได้เดินทางผ่านไปได้โดยสวัสดิ์ไม่มีภัย ทรัพย์ก็ไม่เสียหาย เขาระลึกถึงเรื่องการเดินทางไกลที่ก้นดาร์ซึ่งผ่านพ้นออกไปได้โดยสวัสดิ์ไม่มีภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สิน ก็ได้รับความบันเทิงใจความโสมนัส

ฝ่ายโยนิโสมนสิการก็ได้แสดงพากย์ประกอบทันทีว่า นิวรณ ๕ เหล่านี้ ก็เหมือนอย่างพ้นจากหนี้ พ้นจากโรค พ้นจากเรือนจำ พ้นจากความเป็นทาส มีความเป็นไทแก่ตน พ้นจากทวงถามการ บรรลุถึงภูมิประเทศอันเกษม

สมุทัยขบหา

เมื่อนครสาวิมิมองเห็นภาพดังกล่าวแล้ว ก็มองเห็นชัดเจนว่าจิตใจที่กลุ่มกัลลัตอยู่ด้วยนิเวรณ ทั้ง ๕ มีกามฉันท เป็นต้น ก็เหมือนอย่างต้องเป็นหนี้เขา เป็นต้น ครั้นสงบเสียได้อย่างนี้ก็คล้ายกับ พันหนี่ พันโทส หายโรค เป็นไทแก่ตน ผ่านทางกันดารถึงแดนเกษมได้ เป็นสุขยิ่งนัก เกิดปิติปราโมทย์ คูบารมีเห็นว่าสมควรจะปล่อยให้นครสาวิพิจารณาทบทวนและพักสงบอยู่ตามลำพัง จึงหยุดแสดง ภาพต่อไป และโยนิโสมนสิการก็หยุดพากย์ ปล่อยให้นครสาวิอยู่ตามลำพัง

ฝ่ายนครสาวิก็ได้สงบฟังดูจิตที่สงบและความสุขอันประณีตที่เกิดจากความสงบ เกิดความรู้ หุดขึ้นเองว่า “สุขที่ยิ่งไปกว่าความสงบไม่มี ที่พึงอย่างอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระพุทธเจ้าเป็นที่พึง อันประเสริฐของข้าพเจ้า ที่พึงอย่างอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระธรรมเป็นที่พึงอันประเสริฐของข้าพเจ้า ที่พึงอย่างอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระสงฆ์เป็นที่พึงอันประเสริฐของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึง ตลอดชีวิต” ได้เกิดปิติปราโมทย์ซาบซ่านทั้งกายและใจ ได้สงบ อยู่กับความสุที่ประณีตอันไม่เคยได้พบมานี้เป็นเวลานาน แล้วก็เข้าที่พักหลับอย่างสนิท แต่ก่อน เคยปรึกษาเรื่องราวอะไรต่าง ๆ กับมโนเบญตียงพมหม ไม่เป็นอันหลับนอนจริง ๆ มโนเสนอแฟ้มเอกสาร ที่บันทึกไว้ต่าง ๆ เพราะชอบเรียกมโนมาเสนอเรื่องต่าง ๆ ในเวลาที่จะพักผ่อน มโนก็พลอยมิได้ พักไปด้วย แต่ครั้งนี้หาได้เรียกมโนเข้ามาไม่ มโนก็พลอยได้พักผ่อนเป็นสุขไปด้วย

ฝ่ายสมุทัยที่คอยเฝ้าสังเกตเหตุการณ์อยู่ ได้เห็นรูปการณแปรเปลี่ยนไปในทางเป็นประโยชน์ แก่คู่บาริขัยดังนั้น ก็เสียใจนั่งเศร้าซบเซาอยู่ที่ทาง ๔ แพร่งของจิตตนคร คู่อาสวะที่เี่ยวตามหา พบ สมุทัยนั่งเศร้าเสียใจอยู่ดังนั้น ก็ปลอบโยนว่า ทำไมจึงหลบมานั่งเสียใจอยู่ดังนี้ ไม่เป็นประโยชน์อะไร ความจริง คู่อาสวะกับสมุทัยได้ช่วยกันสะสมกำลังซ่อนอยู่อีกมากมาย คูบารมีพึงจะนำพรคพวก เข้ามา คิดว่ากำลังไม่กล้าแข็งนัก แม้จะเข้าถึงจิตใจของนครสาวิ จนถึงเปลี่ยนใจของนครสาวิให้หันไป นับถือพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบรมครูของคูบารมีกับพรคพวกได้ แต่ฝ่ายเราก็มียุบายและเหตุผล ที่จะไปพูดหวานล่อมชักนำใจของนครสาวิให้กลับมาอีก ถ้ามานั่งเศร้าเสียใจดังนี้ ก็เท่ากับยอมแพ้ เสียตั้งแต่ยังไม่ทันเห็นตัวศัตรู เหมือนอย่างที่เขาว่ามาได้กลืนเสียก็หมดเรี่ยวแรง ลงนอนรอให้เสีย แล้ว ฉะนั้น จงลุกขึ้นมาหาวิธีกันถึงวิธีที่จะต่อสู้ แก่ไขสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่นี้ สมุทัย ฟังเตือนจึงได้ความคิด จึงได้หาวิธีกับคู่อาสวะถึงวิธีที่จะต่อสู้ต่อไป

จากที่กล่าวมานี้ มีอยู่อย่างหนึ่งที่พอจะทำให้เห็นได้ว่า อันความไม่ติดนั้นมีหลายแบบหลายอย่าง ทั้งอย่างเปิดเผยและซ่อนเร้นคือทั้งอย่างแสดงตัว และทั้งอย่างปลอมแปลง ต้องใช้ปัญญาพิจารณาให้รอบคอบให้ดี จึงจะสามารถพาใจให้พ้นจากภัยของความชั่วร้ายได้พอสมควร การบริหารจัดการก็คือการมาพยายามอบรมปัญญา ให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ชั่วให้เห็นว่าชั่ว ให้เห็นว่าการละ ดีให้เห็นว่าดี ให้เห็นว่าการอบรมเพิ่มพูน ทั้งนี้เพื่อให้ห่างจากความทุกข์ ความไม่สงบ ได้มีความสุข ความสงบ ตามควรแก่ความปฏิบัติ

กลวิธีของสมุทัย

ข้อที่สมุทัยกับคู่อาสวะได้สั่งสมกำลังมาช้านานแบบที่เรียกว่า **ช่องสุม** นั้นเป็นความจริง กำลังของสมุทัยมีแทรกแซงอยู่ทุกแห่งตั้งแต่ชั้นในจนถึงชั้นนอกของจิตตนคร ทั้งยังได้จัดกำลังคุมขาคจิตตนครไว้ทุกคน ดังที่ได้เล่าถึงหน้าที่ของกิเลส ๑,๕๐๐ ตัณหา ๑๐๘ มาแล้ว คู่อาสวะเองก็มีกำลังซ่อนอยู่ในตัวอย่างลึกซึ้ง ทั้งยังมีสหาย เช่นอนุสัยเป็นต้น ซึ่งยังหาได้แสดงกำลังอำนาจแต่ประการใดไม่ เพราะยังไม่ถึงคราวที่จะออกแสดงเอง แม้เมื่อคู่อาสมีนานิมิตต่าง ๆ พร้อมด้วยโยนิโสมนสิการเข้าไปแสดงมีผลถึงกับเปลี่ยนหทัยนครสามให้เลื่อมใสศรัทธาในองค์พระบรมครูเป็นอย่างมาก คู่อาสวะก็ยังเห็นว่ายังไม่ถึงขั้นที่จะออกต่อต้านด้วยตนเอง เพียงแต่ส่งมือชั้นรองไปต่อต้านก็จะเพียงพอหลังจากที่ทั้ง ๒ คือ คู่อาสวะกับสมุทัย ได้หาวิธีอย่างรอบคอบแล้ว ก็ได้ดำเนินกลวิธีต่อสู้ทันที

ฝ่ายนครสามี่ครั้นตื่นขึ้นด้วยความสุขสดชื่น เพราะได้หลับอย่างสนิท สนิทมากขึ้นก็ได้มองเห็นว่า ได้มีผู้มาเฝ้าอยู่ ๓ คน จึงถามว่า ทั้ง ๓ เป็นใคร ชื่ออะไร มาจากไหน ทั้ง ๓ ตอบรายงานชื่อที่ละคนว่า ชื่อ **สุข** คนหนึ่ง ชื่อ **สด** คนหนึ่ง ชื่อ **ชิน** คนหนึ่งเป็นผู้ที่จงรักภักดีต่อนครสามี่เป็นที่สุด ได้เคยมารับใช้ เป็นครั้งคราวแต่มักจะต้องอยู่ห่าง ๆ ไม่อาจที่จะแทรกใคร ๆ เข้ามาได้ แต่ครั้งนี้เป็นความปลอดใคร ๆ ที่ห้อมล้อม จึงได้เข้ามาประจําบำรุงบำเรอนครสามี่ เมื่อได้ฟังดังนั้นนครสามี่ก็เริ่มคิดสงสัยว่า เรากำลังมีความสุขสดชื่นเป็นอย่างยิ่ง หรือทั้ง ๓ คนนี้จะเป็นผู้ที่ให้ความสุขสดชื่นนี้แก่เรา เพราะ ๓ ชื่อตรงกับสิ่งที่เรากำลังได้รับอยู่ น่าชอบใจเขาที่มีความรักในเรา ได้ให้สิ่งที่เราชอบใจเป็นอย่างยิ่ง

ทั้ง ๓ คนเห็นนครสามี่ทำท่าจะโปรดปราน จึงกล่าวต่อไปว่ายังมีได้รายงานอีกปัญหาหนึ่งมาจากไหน จึงจะขอรายงานว่า “ข้าพเจ้าผู้ชื่อว่า **สุข** มาจากตำบลนิรโรค (ไม่มีโรค) ข้าพเจ้าผู้ชื่อว่า **สด** มาจากตำบลนิรชร (ไม่แก่) ข้าพเจ้าผู้ชื่อว่า **ชิน** มาจากตำบลนิรมร (ไม่ตาย) ทั้ง ๓ ตำบลนี้มีอยู่ในจิตตนครนี้เอง ข้าพเจ้าทั้ง ๓ มิใช่เพียงแต่ชื่ออย่างนี้เท่านั้น ได้มีความสุขสดชื่นจริง ๆ ด้วย เพราะไม่แก่

ไม่เจ็บไม่ตาย ใคร ๆ ที่อยู่ในตำบลทั้ง ๓ นี้ ล้วนไม่แก่ไม่เจ็บไม่ตายทั้งนั้น เมื่อไม่แก่จึงสดอยู่เสมอ ไม่เจ็บจึงสุขอยู่เสมอ ไม่ตายจึงชื่นอยู่เสมอ และเมื่อข้าพเจ้าทั้ง ๓ ไปอยู่กับผู้ใดก็ทำให้ผู้นั้นไม่แก่ไม่เจ็บไม่ตาย มีสุขสดชื่นไปด้วย”

นครสาธิตถามว่า ก็เมื่อทั้ง ๓ มาอยู่กับนครสาธิตดังนี้ นครสาธิตก็เป็นผู้ไม่แก่เจ็บตายหรือ ทั้ง ๓ ก็กล่าวรับรอง ทำให้นครสาธิตเกิดความปิติยินดีว่าช่างมีโชคนักหนา ที่ได้พบคณะบุคคลผู้นำโชคมาให้ ถึง ๒ คณะติดต่อกัน ฝ่ายคู่อาสวะกับสมุทัยผู้ที่แอบสังเกตเหตุการณ์อยู่ ได้เห็นดังนั้นก็ยินดีว่าเรื่องสมุทัยถึงกับหัวเราะรำด้วยความยินดี เพราะบุคคลทั้ง ๓ นั้น ก็คือสมุนอีก ๓ คนของสมุทัย มีชื่อว่า **โยพพนมทะ** ความเมาในวัยหนุ่มสาว ๑ **อาโรคมทะ** ความเมาในความไม่มีโรค ๑ **ชีวิตมทะ** ความเมาในชีวิต ๑ ซึ่งแอบแฝงเข้าไปในความสุขสดชื่นนี้เอง

บรรดาผู้มาบริหารจัดการทั้งหลาย แม้รำลึกไว้เสมอว่า เราจะไม่ล่วงความแก่ไปได้ เราจะไม่ล่วงความเจ็บไปได้ เราจะไม่ล่วงความตายไปได้ ก็จักไม่ตายอยู่ได้อำนาจของฝ่ายคู่อาสวะกับสมุทัย ซึ่งจักนำไปสู่ความต้องการวนเวียนพบทุกขอยู่ไม่สร้างสิ้น

เห็นใช่เป็นสร้อย

มทะ คือความเมาทั้ง ๓ อันได้แก่ ความเมาในวัยหรือในความเป็นหนุ่มเป็นสาว ความเมาในความไม่มีโรค ความเมาในชีวิต ทำให้ใคร ๆ รู้สึกเหมือนไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย สมุทัยได้ส่งมทะทั้ง ๓ สหายแทรกซึมเข้าไปในจิตตนคร ทำให้ชาวจิตตนครพากัน **เมาใจ** ไม่นึกเห็นว่าเราแก่เจ็บตาย ถึงร่างกายจะแก่ ใจก็นึกว่าไม่แก่ ใจยังหนุ่มสาวอยู่เสมอ ถึงร่างกายจะเจ็บอยู่เป็นประจำ ก็ไม่นึกว่าเจ็บ ถึงรู้ว่าจะต้องตาย ก็เหมือนอย่างความตายยังอยู่ห่างไกลมาก ไม่ต้องนึกถึง เมื่อเมาใจกันดังนี้ สัญญาก็วิปลส จิตก็วิปลส ญาณก็วิปลส ก็คล้ายกับเมาเหล้านั้นแหละ ทำให้วิปลสไปต่าง ๆ วิปลสไปอย่างไร คือทำให้เห็นในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีข้อดาดำตัวตน ไม่งาม ว่าเป็นสิ่งที่เที่ยง เป็นสุข เป็นอิตตาตัวตน งาม ความจำหมายคิดเห็นไปดังนี้เรียกว่า **วิปลส** ดังกล่าว เป็นสมุนของสมุทัยที่ถูกส่งทยอยเข้าไปในจิตตนคร

ครั้นชาวจิตตนครพากันวิปลสไปแล้ว ก็พากันกระซิบโซ่ตรวนของสมุทัยที่ผูกอยู่ให้แน่นเข้าอีก เพราะเครื่องผูกเหล่านี้ปรากฏเหมือนอย่างสร้อยทองประดับเพชร หรือมรกตอันงดงามจึงสวมประดับคอ ประดับแขน ข้อมือ ทั้งข้อเท้า เข้าทำนองคำว่า **เห็นกงจักรเป็นดอกบัว** อันที่จริงชาวจิตตนครได้สวมสอดเครื่องผูกต่าง ๆ ของสมุทัยนานมานักหนาแล้ว เรียกได้ว่าความสมครใจ

บางเวลาทำท่าจะสร้างเมา สร้างความวิปัสสนา จะเห็นว่าเป็นเครื่องผูก มิใช่สร้อยทองอันงดงาม สมุทัยก็เต็มความเมาเข้าอีก ทำให้วิปัสสนาต่อไปอีก อาการวิปัสสนา นี้ เรียกว่า ง่าย ๆ ว่า **สติวิปัสสนา** นั่นแหละ เป็นความบำเพ็ญที่ไม่ว่าตัวเองว่าบ้า และเป็นอย่างเดียวกันตลอดจิตตนคร แต่เป็นอย่างละเอียดและลึกซึ้ง ไม่ใช่ชนิดบ้าอาละวาดอย่างที่บรรดาแพทย์ของบ้านเมืองทั่วไปเรียกว่า **เป็นโรคจิต** ส่วนชาวจิตตนครไม่เรียกโรคเช่นนั้นว่าอย่างนั้น เรียกว่าเป็นโรคทางสมองตามสมณฐาน หวงแหวนคำว่า **จิต** ไว้ใช้สำหรับจิตตนครเท่านั้น ก็น่าจะหวงแหวน **โรคจิต** ไว้เฉพาะจิตตนครด้วย ก็ควรจะต้องเป็นเช่นนั้น เพราะเมื่อเป็นจิตตนคร โรคที่เกิดขึ้นในจิตตนครก็จะต้องเป็นโรคจิต มิใช่โรคทางกายทุกอย่าง เว้นไว้แต่จะเป็นเหตุให้เกิดเป็นโรคจิตขึ้น แต่เรียกว่าเป็นเหตุเท่านั้น ส่วนอาการไม่ว่าตัวเอง คิดว่าตัวเองเป็นคนดีไม่มีโรค เป็นอาการที่คล้ายคลึงกัน นี่แหละคือ จิตตวิปัสสนา

ในจิตตนครอาศัยที่พระพุทธศาสนาแผ่เข้าไปในจิตตนครแล้ว ความเมาและวิปัสสนาอย่างแรง ในจิตตนครจึงลดลง ตามกำลังของฝ่ายคู่บารมีผู้นำพระพุทธศาสนาเข้าไป พรรคพวกของคู่บารมี ได้หยั่งรากฐานลึกลงเรื่อย ๆ เป็นต้น ว่า ศิล หิริ โอตตัมปะ ตลอดถึงสมาธิชนิดต่าง ๆ และ โยนิโสมนสิการ เป็นเหตุให้นครสามิได้พบความสุขสงบทางใจ เกิดความรู้ผุดขึ้น นำให้ถึงพระรัตนตรัย เป็นสรณะตลอดชีวิต แต่มารศาสนาหรือศาสนาของสมุทัยซึ่งเป็นคู่ปรับกันก็แข็งแรง และสมุทัยวิธีรักษาและแผ่ศาสนาคล้ายแม่ทัพผู้ฉลาดใช้ยุทธวิธีที่แยบยล

ทุกคนมีศัตรูเป็นแม่ทัพผู้ฉลาดในการใช้ยุทธวิธีที่แยบยล ดังนั้นแม่ไม่ประสงค์จะเป็นผู้พ่ายแพ้ แก่ศัตรูคือมาร หรือสมุทัยทุกคนก็ต้องอบรมสติอบรมปัญญาให้ยิ่งขึ้นอยู่เสมอ เพื่อจะได้สามารถเอาชนะศัตรูได้ มีใจถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะอย่างแน่วแน่มั่นคง จนได้พบความสุขสงบทางใจ ที่จะได้พบเลยแม้พ่ายแพ้แก่ศัตรูคือสมุทัย

สังโยชน ๑๐

จะกล่าวถึงเครื่องผูกของสมุทัยที่ลอบผูกใจชาวจิตตนครมานานักแล้ว แต่ผูกไว้อย่างลึกซึ้ง ชาวจิตตนครเองก็มิรู้ว่าได้ถูกผูกไว้ พระบรมครูเท่านั้นได้ทรงทราบ และได้ตรัสบอกแก่คู่บารมีว่า มีอยู่ ๑๐ เรียกว่า **สังโยชน** แปลว่า **เครื่องผูกใจสัตว์** คือ ๑. **สักกายทิฏฐิ** ความเห็นเป็นเหตุ ถืออัตตาตัวตนในสณฺฑกาย ๒. **วิจิกิจฉา** ความลังเลเป็นเหตุไม่แน่ใจในปฏิปทาเครื่องดำเนินของตน ๓. **สีลัพพตปรามาส** ความถือศีลและวัตรต่าง ๆ ด้วยความปรารถนาผล มีลาภ เป็นต้น หรือด้วยความเชื่อถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ๔. **กามราคะ** ความยินดีด้วยอำนาจกิเลสกำม ๕. **ปฏิกะ** ความกระเท

กระทั่งแห่งจิตหรือความหลุดรอด ๖. **รูปราคา** ความติดอยู่ในรูปธรรม เช่น ชอบใจในบุคคลบางคน หรือในรูปโฉม ๗. **อรุปราคา** ความติดอยู่ในอรูปธรรม เช่น ในสุขเวทนา หรือในอรุ ๘. **มานะ** ความสำคัญว่ามีเรา ๙. **อุทธัจจะ** ความคิดฟุ้ง ๑๐. **อวิชชา** ความไม่รู้ในสิ่งจะทั้งหลาย

สังโยชน์เหล่านี้สมุทัยมอบให้อยู่ในสังกัดของคู่อาสวะโดยตรง ทั้งเป็นสหายสนิทของคู่อาสวะ ตั้งแต่ ๑ ถึง ๕ เป็นพวกชั้นต่ำคือหยาบ เรียกว่า **โอรัมภาคิยะ** แปลว่า **ส่วนล่าง** ตั้งแต่ ๖ ถึง ๑๐ เป็นพวกชั้นสูง คือละเอียด เรียกว่า **อุทธัมภาคิยะ** แปลว่า **ส่วนบน** คำว่า ส่วนล่างส่วนบนในที่นี้ มิได้หมายความว่าผูกที่ร่างกายส่วนล่างและส่วนบน แต่หมายความว่าหยาบและละเอียดหรือคั้นและลึกลงเข้าไปโดยลำดับ เครื่องผูกเหล่านี้เป็นเครื่องผูกที่เหนียวแน่นมาก ตัดให้ขาดได้ยากที่สุด แม้ที่เป็นอย่างหยาบแต่ก็ละเอียดจนมองด้วยตาไม่เห็น ถึงตาที่พยของเทพก็มองไม่เห็น

พระบรมครูทรงเห็นด้วยพุทธจักขุ หรือปัญญาจักขุ แล้วทรงแสดงเปิดเผยแก่เวไนยนิกร คือหมู่แห่งเทพและมนุษย์ที่ฟังแนะนำได้ เป็นที่ระทบกระเทือนสมุทัยเป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่อาจจะปกปิดซ่อนเร้นเครื่องผูกอย่างละเอียดนี้ต่อไปได้ ทั้งพระบรมครูยังได้ทรงสอนวิธีตัดเครื่องผูกเหล่านี้ให้ขาดได้จริง ๆ อย่างเป็นปฎิหาริย์ ใครที่ตัดได้จะพ้นจากอำนาจสมุทัยไปโดยลำดับ เมื่อตัดได้หมดก็พ้นได้สิ้นเชิง แต่ก็อย่าเพิ่งดีใจว่าจะตัดได้ง่ายนัก เร็วนัก เพราะสมุทัยยังมีกลวิธีอีกหลายอย่างนัก ที่จะรักษาอำนาจของตน เช่น วิธีทำให้วนเวียน วิธีทำให้เนิ่นช้า วิธีแบ่งเขตยึดครอง วิธีแทรกซึมบ่อนทำลาย จนถึงวิธีโจมตีอย่างเปิดเผย คล้าย ๆ การก่อสงครามกลางเมืองขึ้น หรือชักจูงกองทัพต่างดาวเข้าเมือง ฉะนั้น สมุทัยจึงเชื่อว่าจะรักษาอำนาจของตนไว้ได้อีกนาน ภัยธรรมชาติจะมาถึง จิตตนคร ทำลายเมืองทั้งสิ้นเสียก่อนที่สมุทัยจะสิ้นอำนาจ สมุทัยน่าจะต้องช่วยสร้างเมืองให้ใหม่เสียอีก

ดังนั้น สมุทัยจึงน่ากลัวนัก มีอันตรายร้ายแรงนัก ไม่ควรที่จะนอนใจปล่อยให้สมุทัยดำเนินงานแทรกซึมบ่อนทำลาย โดยไม่พยายามต้านทานเสียเลย การศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำลายสมุทัยแบบถอนรากถอนโคนเท่านั้น ที่จะช่วยให้รู้ทางรู้วิธีต่อต้านสมุทัย และการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนที่ได้ศึกษาเท่านั้นที่จะช่วยให้เอาชนะสมุทัยได้มีความสุขเสรีพ้นจากเครื่องผูกทั้งปวงตามควรแก่ความปฏิบัติ

ไตรภูมิโลก

วิธีทำให้วงเวียนของสมุทัย คือสร้างวงกลมใหญ่กลางเมืองจัตตนคร กล่าวได้ว่า เป็นวงเวียนกลมใหญ่ที่สุดในโลก ได้สร้างทางเป็นเส้นรอบวงกลม มีทางซอยตัดผ่านกันอีกมากมาย ได้สร้างภูมิต่าง ๆ ไว้ที่เส้นทางรอบวงกลมนั้นครบถ้วน ถ้านับมนุษย์ภูมิเป็นกลาง ต่ำลงไปก็มีอบายภูมิต่าง ๆ คือ นรก สัตว์ดิรัจฉาน แดนเปรต อสุรกาย แดนผีชนิดที่ตกต่ามานานาชนิด ภูมิมนุษย์เองก็แบ่งกันเป็นประเทศต่าง ๆ เป็นบุคคลชั้นต่าง ๆ มีหน้าที่ต่าง ๆ พวกกันสร้างบ้านเรือน ถนนหนทาง ปราสาทราชวัง วัดวาอาราม และสิ่งของเครื่องใช้หลายหลากมากมาย มีภูมิประเทศที่สวยงามโดยธรรมชาติ และโดยตกแต่งเป็นสวน เป็นสระ เป็นอ่างเก็บน้ำมีเขา และอื่น ๆ มากมายเหลือที่จะพรรณนา ที่ยิ่งกว่าภูมิมนุษย์ก็คือภูมิสวรรค์ชั้นกามาวจรที่เรียกว่า **เทวโลก** และชั้นรูปาวจร อรูปาวจร ที่เรียกว่า **พรหมโลก** ล้วนแล้วไปด้วยของทิพย์อันแสนที่จะละเอียดประณีตชนิดที่ไม่อาจจะนำสิ่งอะไรในโลกมนุษย์นี้เทียบได้ ภูมิประเทศในสวรรค์ก็สวยงามสดงดงาม โปร่ง น่ารื่นรมย์ยินดี มีทิพย์วิมานสถิตอยู่ในที่อันเหมาะสมวิจิตรตระการตา เป็นที่ตรึงตาตรึงใจ และละเอียดประณีตกว่ากันขึ้นไปเป็นชั้น ๆ รวมเข้ากันเป็น **ไตรภูมิ** คือ **กามาวจรภูมิ** ภูมิที่เกี่ยวไปในกาม **รูปาวจรภูมิ** ภูมิที่เกี่ยวไปในรูป **อรูปาวจรภูมิ** ภูมิที่เกี่ยวไปในอรูป ทำนองที่มีพรรณนาไว้ในไตรภูมิพระร่วง และใน ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้าท่านเหล่านั้น

สมุทัยได้สร้างไว้ครบทุกภูมิ และได้สร้างสัตว์โลกประจำภูมิต่าง ๆ อีกมากมายนับไม่ถ้วน ในนรกก็มีสัตว์นรกชนิดต่าง ๆ ในขุมต่าง ๆ แดนต่าง ๆ ของนรกนับไม่ถ้วน ในกำเนิดดิรัจฉานก็มีสัตว์ดิรัจฉานนับไม่ถ้วน ในถิ่นเปรต ถิ่นอสุรกาย ถิ่นผีที่ต่ำต้อยต่าง ๆ ก็มากมายนับไม่ถ้วนเหมือนกัน จนถึงพลัดเข้าในแดนมนุษย์ เทียวแสดงตนขอส่วนบุญ หรือที่พวกมนุษย์พากันกล่าวหาว่าผีหลอก ทั้งที่นั่นจะได้คิดว่าจะมีมหาลोक มีเป็นอันมาก ในมนุษย์เองก็มีมนุษย์เกิดมามากมาย จนเกิดมีปัญหายุ่งยากกันในหมู่มนุษย์ว่าจะล้นที่บ้าง จะไม่มีอาหารพอเลี้ยงกันบ้าง เมื่อก่อนนี้จำนวนมนุษย์มีน้อย เดียวมีกาวินญาณมาจากไหนกัน วินญาณเพิ่มขึ้นได้หรือ ดังนี้ เป็นต้น ในถิ่นสวรรค์เทวโลก พรหมโลก ก็มีเทพดาพรหมแต่ละชั้น บางท่านแถมมารเชื่อว่า “เทวดา มารพรหม” ดังที่กล่าวแล้ว ว่าพญามารนั้นครองอยู่ในสวรรค์ชั้นที่ ๖ ซึ่งเป็นถิ่นเทพชั้นสูงสุด เป็น **พญา** ที่ครองอยู่ทั้งหนึ่ง อีกทั้งหนึ่งมีอีก **พญา** หนึ่งครองอยู่ นับว่าแปลก แต่ถ้าคิดดูทำนองเป็นปริศนาธรรมก็ไม่แปลก มีเหตุผล ภูมิโลกทั้งหมดนี้มารครองใจอยู่ทั้งหมด จึงกำหนดให้พญามารสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นสูงสุด ที่จะดูแลลงมาและขึ้นไปได้ทั่วถึงชั้นที่มารสถิตนั้นนับว่ากึ่งกลางส่วนอีกกลุ่มหนึ่งนั้นนับถือพระบรมครู สมุทัยได้สร้างไตรภูมิโลกดังกล่าว ภายใต้วงกลมใหญ่ที่มากกลางเมืองจัตตนคร เรียงรายกันอย่างเป็นระเบียบที่เส้นทางรอบวงกลม เรียกให้ทันสมัยได้ว่าเป็นการแสดงนิทรรศการไตรภูมิโลกที่ไม่มีใครจะแสดงได้เสมอเหมือน

แม้สมุทัยจะสร้างวงเวียนใหญ่โตเพียงไร เพื่อหลอกให้ชาวจิตตนครวนเวียนไม่อาจหลุดพ้นจากอำนาจของตนได้ แต่พระบรมครูก็ทรงเห็นวงเวียนนั้นละเอียดถี่ถ้วนโดยตลอดด้วยพุทธจักขุหรือปัญญาจักขุ ทั้งยังได้ทรงแสดงไว้อย่างเปิดเผยแก่แก่นโยนิกรบรรดาผู้ไม่ปรารถนาจะวนเวียนอยู่ตามประสงค์ของสมุทัยที่ต้องศึกษาให้เข้าใจตามที่พระบรมครูทรงแสดงไว้ นั่นแลจึงจะสามารถพ้นจากอำนาจของสมุทัยได้โดยลำดับ

นายช่างผู้ออกแบบและสร้างไตรภูมิ

สมุทัยสามารถจัดแสดงได้ เพราะมีนายช่างผู้สร้างซึ่งมีความสามารถสร้างได้อย่างวิเศษ นายช่างผู้นี้มีชื่อสั้น ๆ ว่า **กรรม** เป็นผู้สร้างไตรภูมิโลกทั้งหมด แต่กรรมเป็นผู้สร้างขึ้นตามแบบแปลนแผนผังที่ม้านายช่างอีกผู้หนึ่งเขียนขึ้น นายช่างผู้เขียนแปลนแผนผังนี้มีชื่อว่า **กิลเลส** เป็นผู้เขียนแบบแปลนแผนผังไตรภูมิโลกขึ้นทั้งหมดแล้ว **กรรม** ก็เป็นผู้สร้างไตรภูมิโลกขึ้น กิลเลสและกรรมทั้ง ๒ นี้เป็นนายช่างคู่สำคัญที่สุดของสมุทัย ซึ่งร่วมกันสร้างวงเวียนกลมใหญ่ และไตรภูมิโลกเรียงรายอยู่ในวงเวียนกลมใหญ่นี้ สมุทัยได้ปกปิดความจริงในเรื่องนี้ แต่ก็ไมอาจจะปกปิดองค์พระบรมครูได้ พระองค์ทรงทราบและได้ตรัสบอกไว้ว่า **ไตรภูมิโลก** นี้คือ **วิบาก** ถึงจะมีมากมายก็รวมอยู่ในคำว่า **วิบาก** คำเดียว รวมกับนายช่างผู้เขียนแบบ และผู้สร้างก็เป็น ๓ คือ กิลเลส กรรม วิบาก ทรงแสดงว่า กิลเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม กรรมเป็นเหตุส่งวิบาก และวิบากก็เป็นเหตุก่อกิลเลสขึ้นอีก จึงวนอยู่ดังนี้

ในการแสดงนิทรรศการไตรภูมิโลก สมุทัยได้จัดงาน **สังสารวัฏ** ขึ้น เพื่อชักชวนคนให้เที่ยวชมนิทรรศการไตรภูมิโลกที่สร้างขึ้นและเมื่อใครได้ชมเข้าแล้วก็จะติดใจวนเวียนท่องเที่ยวไป ๆ มา ๆ ไม่ยอมผละออกไป สมชื่อของงานว่าสังสารวัฏ ที่แปลว่าวนเวียนท่องเที่ยวไป ชาวจิตตนครได้พากันเข้าไปเที่ยวชมนิทรรศการไตรภูมิโลก ในงานสังสารวัฏที่สมุทัยจัดขึ้นแน่นขนัดไปหมด และพากันหลงไหลวนเวียนท่องเที่ยวไปในภูมิต่าง ๆ อย่างไม่อึด ไม่เบื่อ ถึงจะวนเวียนซ้ำแล้วซ้ำอีกนับครั้งไม่ถ้วนก็ไม่เบื่อ อยากจะเที่ยวไปอีกนั้นเอง นับว่าเป็นความสามารถอย่างยอดเยี่ยมของนายช่างสถาปนิกผู้ออกแบบคือ **กิลเลส** และนายช่างผู้สร้างคือ **กรรม** ซึ่งสร้างผลวิบากออกมาคือ **ไตรภูมิโลก**

ชาวจิตตนครไม่มีความสงสัยอย่างที่ชาวโลกเป็นอันมากสงสัยกัน ว่าวิญญูณจากไหนมาเกิดเป็นมนุษย์เพิ่มมากขึ้นจนจะล้นโลก เพราะได้เห็นนิทรรศการไตรภูมิโลก และทุกภูมิมีวิญญูณหรือผู้เกิดอยู่ในภูมินั้น ๆ นับไม่ถ้วน เมื่อเทียบกันเข้าแล้วมนุษย์ภูมิก็เท่ากับใบไม้หอบมือเดียวเมื่อเทียบกับใบไม้ในป่าทั้งสิ้น และทุกวิญญูณไปถือปฏิสนธิในภูมิใดภูมิหนึ่งได้ทั้งนั้น สุดแต่จะได้

บ้านที่กิเลสและกรรมสร้างขึ้นในภุมิไหน สมุทัยภุมิใจในนายช่างทั้ง ๒ และในไตรภุมิโลกที่พระบรมครูทรงเรียกว่า **วิปาก** ยิ่งนัก และเมื่อได้เห็นชาวจิตตนครเกือบทั้งเมืองพากันท่องเที่ยววนเวียนติดอยู่ในไตรภุมิแน่นขนัดก็ยิ่งรำเริง เพราะได้เห็นผลสำเร็จอย่างงดงามของตน

บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลายแม้จะเปรียบเช่นชาวจิตตนครที่พากันท่องเที่ยววนเวียนอยู่ในไตรภุมิ แต่ก็เป็นผู้ที่ทำให้สมุทัยวางใจไม่สนิทนัก เพราะสมุทัยตระหนักดีว่า การบริหารจิตหรือการอบรมจิตตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือการที่จะสามารถพาตนให้ดำเนินก้าวหน้าทางไกลอำนาจของสมุทัยออกไปทุกที จนอาจถึงพ้นจากอำนาจของสมุทัยได้โดยสิ้นเชิงในวาระหนึ่ง

วิภว

สมุทัยมีวิธีทำให้เนิ่นช้า คือทำให้หลงวนเวียนอยู่ใน **วิภวทั้ง ๓** คือ ๑. **วิเลสวิภว** วนคือกิเลส ๒. **กัมมวิภว** วนคือกรรม ๓. **วิปากวิภว** วนคือวิปาก ได้แก่ผลความวนนี้ทำให้เกิดเวลาและเวลาดูก็ล่วงไปเร็ว ทำให้ดูเหมือนไม่เนิ่นช้า ถ้าใครดูนาฬิกาจะเห็นว่าเข็มวินาทีเคลื่อนไปเร็วมาก แม้วันคืนเดือนปีจะรู้สึกผ่านไปโดยลำดับ แต่ถ้ามีอะไรทำให้เพลิน ก็เหมือนดังประเดี๋ยวเดียว ใครที่เกิดมามีอายุเท่าไรก็ตาม ลองนึกดูตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบันจะรู้สึกเหมือนดังผ่านมาแวบเดียวเท่านั้น ดังนั้นจะว่าเนิ่นช้าอย่างไร ถ้าตั้งปัญหาขึ้นดังนี้ ก็ขอให้มองถึงสังขจะของเวลาว่าเวลาดวงอาทิตย์ทำให้เกิดวันคืนเดือนปี ซึ่งรวมเรียกเวลา ถ้าโลกหยุดหมุนก็จะไม่มีเวลา ความหมุนของโลกนั้น ก็คือหมุนวนเป็นความวนนั่นเอง จึงเป็นการกลับไปหาจุดเก่าซ้ำ ๆ ซาก ๆ แล้ว ๆ เล่า ๆ เช่นเดียวกับเข้าสายเที่ยงบ่ายเย็น แล้วก็กลับไปเข้าสายใหม่เป็นต้นใหม่ เวลาที่ล่วงไป ๆ จึงไม่ทำให้ใครได้ก้าวหน้าไปข้างหน้า คงก้าวไปในความซ้ำ ๆ อยู่นั่นเอง เหมือนอย่างเดินเวียนโบสถ์เวียนเมรุ หรือเหมือนอย่างทำกิจประจำวัน ตื่นนอนขึ้นก็ล้างหน้า บ้วนปาก บริโภคอาหารเช้า ทำกิจต่าง ๆ บริโภคอาหารมื้อต่อไป ทำกิจต่าง ๆ จนถึงนอนหลับไป นึกว่าวันนี้ รุ่งขึ้นก็ทำซ้ำกันอีก ก็นึกว่าพรุ่งนี้และวันต่อไป เป็นต้น คิดว่าไม่ซ้ำวันเวลากัน แต่ความจริงก็ซ้ำ ๆ กันอยู่นั่นเอง เพราะโลกก็วนตัวเองและวนดวงอาทิตย์ซ้ำ ๆ กันอยู่ในที่และวงโคจรเดียวกัน อยู่ทุกวันทุกปี

เมื่อกล่าวโดยปรมาตถ์ ทุกสัตว์บุคคลตัวตนก็วนเกิดแก่เจ็บตายอยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ ในไตรภุมิ ดังที่เรียกว่า **สังสารวิภว** ซึ่งเมื่อมองเข้ามาเฉพาะตนในปัจจุบันก็จะได้พบวิภวทั้ง ๓ ดังกล่าวข้างต้นนั้นแหละวนอยู่ในใจตลอดเวลา สมุทัยได้สร้างมาอย่างต่าง ๆ ปิดบังดวงตาปัญญาให้มองเห็นสังขจะ ทั้งได้สอดใส่อวิชชา ตณหาอุปาทานเข้าไว้ในจิตใจอย่างหนาแน่น ทำให้เป็นอาสวะอนุสัย คือต้องสันดานสัตว์ นอนจมสันดานสัตว์ในไตรภุมิถ้วนหน้า โดยมอบให้เป็นหน้าที่ของคู่อาสวะ

ความวุ่นอยู่ในที่เดียวโดยไม่รู้นี้เป็นความเนิ่นช้าอย่างยิ่ง เป็นความเนิ่นช้าที่ไม่รู้ว่าเนิ่นช้า นึกว่าก้าวหน้าไปเร็วอย่างยิ่งเหมือนอย่างเข็มนาฬิกา โลกเองถ้ามีวิญญาณจิตใจรู้ ก็คงตอบได้ว่า ก็เราวนอยู่นี่นา จนเราเองก็เบื่อเต็มที่แล้ว เวลาเกิดขึ้นจากความวุ่นของเราเอง สัตว์โลกทั้งปวง เกิดจากเวลาที่ว่าได้ ทั้งเวลาก็กลืนกินตัวเอง พร้อมทั้งสัตว์โลกทั้งปวงไม่มีเหลือ เหมือนอย่างยักษ์ใหญ่ ที่มาอ้าปากกว้างใหญ่ยิ่งกว่าโลก สัตว์โลกเกิดขึ้นมาแล้วเดินวนตัวเองอยู่ เร็วรอบบ้าง ช้ารอบคือ เดินอยู่มากรอบบ้างแต่ถึงจะช้าก็ไม่เกิน ๑๐๐ รอบไปเท่าไรนัก ดังที่เรียกกันว่าอายุเท่านั้นปี ก็คือ เท่านั้นรอบที่โลกวนนั่นเอง แล้วก็เข้าปากยักษ์ใหญ่คือเวลาหายไปหมดสิ้น พระบรมครูได้ตรัสไว้แล้ว มิใช่หรือว่า **“กาลย่อมกินสัตว์ที่เกิดมาทั้งหมดพร้อมกับตนเอง”**

แต่กาลไม่อาจกินกรรมและผลของกรรมที่ทุกสัตว์บุคคลตัวตนทำไว้ได้ กรรมที่กระทำแล้ว ย่อมให้ผลทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว กรรมดีย่อมให้ผลดี กรรมชั่วย่อมให้ผลชั่ว บรรดาผู้มาบริหารจิต คือผู้กำลังพยายามทำกรรมดี และผลดีสั่งสมไว้ไม่ให้ตัวเองวนหายไปเ็นปากยักษ์ใหญ่คือเวลา จนหมดสิ้นโดยไม่เหลือความดีไว้ข้างหลังเลย

มายา

เมื่อโลกนี้มีหมุนวนอยู่ แต่ทุกคนที่อยู่ในโลกหาได้รู้ว่าโลกหมุนวนไม่ เมื่อโลกหมุนวนไปหาจุดเก่า คนทั้งปวงก็คิดว่าวันใหม่สมุทัยได้สร้างมายาขึ้นสำหรับกำบังลี้ภัยจะคือความจริง ไตรภูมิโลกเอวาก็ เต็มไปด้วยมายา ระบบสื่อสารทั้งชั้นนอกชั้นในของจิตตนครก็เต็มไปด้วยมายา เพราะสมุทัยได้ส่งเข้าไป แทรกไว้ทุกหนทุกแห่งทำให้ชาวจิตตนครพากันเห็นไปอย่างหนึ่งซึ่งผิดไปจากความจริง ตั้งต้น แต่ตื่นนอนเช้าขึ้นก็มองเห็นดวงตะวันขึ้นโคจรจากทิศตะวันออกไปตกทางทิศตะวันตก แต่ตามลี้จะ จะทิวหาศาสตร์แสดงไว้ หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ โลกต่างหากโคจรไปรอบดวงอาทิตย์ นอกจากนั้นสิ่งที่ไกลดาก ก็เห็นเล็ก ไกลดากก็เห็นใหญ่ เช่น ดวงตะวัน เดือนดาว เห็นดวงเล็กนิดเดียว แต่ตามลี้จะหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เสียต่าง ๆ ที่ออกจากปากไปเข้าหูก็เหมือนกัน สร้างเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้นได้ไม่น้อย ทำให้ รักกัน ช่วยกันก็ได้ ทำให้เกลียดชังกัน ตีกัน รบกันก็ได้ ตามลี้จะก็เป็นลี้แต่ว่าเสียงเท่านั้น ทาง จิตใจเองก็ยิ่งเต็มไปด้วยความคิดปรุงแต่ง เครื่องปรุงแต่งต่าง ๆ ในโลกออกมาจากจิตใจก่อนทั้งนั้น

สมุทัยได้สร้างมายาในรูปแห่งสิ่งหนึ่ง เรียกว่า **โลกธรรม** มีอยู่ ๘ สิ่ง คือ **ลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ มิสุข และทุกข์** อันที่จริง ทั้ง ๘ นี้เป็นธรรมคือของสำหรับโลก ใคร ๆ ที่เกิดมาในโลกก็ต้องพบด้วยกันทั้งนั้น ไม่ยกเว้นแม้แต่องค์พระบรมครูและสาวกทั้งปวง แต่สมุทัย ได้สอดแทรกมายาเข้าไปในจิตใจของคน ทำให้โลกธรรมกลายเป็นอารมณ์เครื่องผูกพันจิตใจให้ยินดี และยินร้าย คือ ให้ยินดีในลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ให้ยินร้ายในอลาภ อยศ นินทา ทุกข์

จักขุปสาท ก็มีสายตามัวเข้า หัวหนึ่บะบหมูเมือง ชื่อโสตปสาท ก็มีหูตึงเข้า หัวหนึ่บะบจุกเมือง ก็มีจุกขาเข้า หัวหนึ่บะบลิ้น ก็มีลิ้นจืดชืดเข้า หัวหนึ่บะบกายเมือง ก็มีกายอ่อนเพลียเข้า หัวหนึ่ใหญ่ระบบสื่อสารทั้งหมดชื่อว่าโนหรือสมอง ก็ชักจะมึนงบอยเข้า เป็นเหตุให้นครสามีเกิดความไม่สะดวกขัดข้องไปด้วย จึงต้องมีการบูรณะปฏิสังขรณ์จิตตนครกันอยู่เนือง ๆ เช่น ต้องบูรณะถนนสำคัญทั้ง ๔ สาย ต้องถมส่วนที่ทรุดลง ต้องทำเชื่อมกันน้ำท่วม หรือสำหรับกันน้ำหรือเพื่อใช้น้ำหมุนให้เกิดพลังไฟฟ้า ต้องทำกังหันลมใหญ่ให้เกิดลมเย็น เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังคงบูรณะระบบสื่อสารทั้งหลายให้คงดี พร้อมทั้งรักษาหัวหนึ่ทั้งหลายให้หายจากอาการผิดปกติต่าง ๆ

แต่ความแปรปรวนขำครุในจิตตนครนี้ บางอย่างก็บูรณะได้ บางอย่างก็บูรณะให้คืนดีเหมือนอย่างเดิมไม่ได้ เช่น ความเก่า สิ่งทีเก่่าลงไปจะทำให้กลับใหม่ขึ้นอีกหาได้ไม่ ความแก่แก่กันชาวจิตตนคร เรียกว่า **ความแก่** หรือ **ชรา** พวกนี้ไม่ชอบ แต่บางคนก็ยอมปล่อยแก่ ส่วนมากไม่ยอม คือจะต้องต่อสู้กับความแก่อย่างสุดกำลัง เครื่องต่อสู้มีต่าง ๆ เช่น เครื่องย้อม เครื่องทา เครื่องตกแต่งต่าง ๆ เพื่อที่จะอำพรางทำให้เห็นว่าเป็นของใหม่ สมุทัยสนับสนุนการต่อสู้นี้เป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้จิตตนครดำรงความงดงามเรียบร้อย มีให้ความแก่หรือชราปรากฏออกไปภายนอก เมื่อความงดงามปรากฏแก่ตาเมืองและความสมบูรณ์อื่น ๆ ปรากฏอยู่แก่หูเมือง เป็นต้น ระบบสื่อสารเหล่านี้ก็ส่งเข้าไปยังมโนและถึงนครสามี ทำให้นครสามีเข้าใจว่าทุก ๆ อย่างยังคงงดงามเรียบร้อยสมบูรณ์ แม้ว่านครสามีจะรู้ว่าเป็นการอำพราง แต่ก็อยากจะเข้าใจ อยากจะเห็น จะฟัง จะคิด ว่างาม ว่าสมบูรณ์ จึงพอใจทีจะถูกอำพรางทั้ง ๆ ที่รู้ เพราะก็สบายตาสบายใจดีเหมือนกัน

สามัญชนทั่วไปก็มิได้ผิดจากนครสามี คือยังยินดีทีจะเห็นทุกอย่างงดงามเรียบร้อยบริบูรณ์เสมอไป ไม่อยากเห็นความชำรุดทรุดโทรมหรือทีเรียกว่าความแก่เกิดแก่ตน เกิดแก่ผู้เป็นที่รักของตน จึงพยายามดิ้นรนต่อต้านอยู่อย่างเต็มกำลังความสามารถเข้าด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ นี่เป็นไปตามวิสัยของปุถุชนหรือสามัญชน แต่แม้จะยังยินดีพอใจในความงดงามเรียบร้อยอยู่เป็นอันมาก บรรดาผู้มาบริหารจิตทั้งหลายก็ยังไม่ประสงค์จะหลงติดอยู่ในความงดงามจนเกินไป ยิ่งปรารถนาทีจะมีสติปัญญารู้เท่าทันความจริงทีว่า ทุกคนมีความแก่เป็นธรรมดา จะลวงพ้นความแก่ไปไม่ได้ สติปัญญารู้ตามความจริงดังกล่าวก่จะเกิดได้แน่นอนแก่ผู้ปฏิบัติธรรม ตามควรแก่ความปฏิบัติ

ลักษณะนครสามิเปลี่ยนไป

สิ่งที่ปรากฏเห็นเป็นสีเขียวเป็นวงล้อมรอบจิตตนครอยู่สุดลูกตา ซึ่งดูเหมือนค่อย ๆ สูงขึ้น และกระซบวงล้อมแคบเข้ามานั้น ได้บังเอิญเกิดขึ้นพร้อมกับอาการแปรปรวนบางอย่างในจิตตนคร เช่น ถนนสายสำคัญ ๔ สาย เริ่มแสดงอาการชำรุด ระบบสื่อสารเริ่มเชื่อมต่อไม่ว่องไว เป็นต้น แต่กองทัพใหญ่ฝ่ายสังโยชนหาได้ระส่ำระสายไปไม่ กลับรวมกำลังกันกระชับแน่นยิ่งขึ้น ต้องการที่จะคุมอำนาจในจิตตนครได้แต่ฝ่ายเดียว สมุทัยกับคู่อาสวะและสังโยชนบดีแม่ทัพใหญ่ ได้ประชุมหารือกันวางแผนที่จะปราบปรามกองทัพใหญ่มรรค และพยายามที่จะครองใจนครสามิกับชาวเมืองทั้งปวง

สิ่งแปลกประหลาดที่เกิดขึ้น และอาการแปรปรวนดังกล่าวได้เป็นเครื่องช่วยสมุทัยให้ได้รับความโปรดปรานขึ้นอย่างหนึ่ง คือ เมื่อนครสามิออกปรากฏที่ใจกลางเมือง อันเป็นที่รวมของถนนใหญ่ ๔ แพร่ดังกล่าวแล้ว แต่เดิมมาชาวจิตตนครทั้งปวงก็พากันตื่นตื่นขึ้นชมว่าสวยงามยิ่งนัก ทั้งเห็นเป็นหนุ่มเป็นสาวที่งามพร้อม อยากจะดูจะชมอยู่เนือง ๆ คล้าย ๆ กับคนหนุ่มสาวทั้งหลายผู้กำลังรักสวयัรغام อยากจะชมเงาหน้าของตนเองในกระจกเงาอยู่นาน ๆ เนือง ๆ ยิ่งดูก็ยิ่งเห็นว่างาม ครั้นเมื่อเกิดสิ่งแปลกและอาการแปรปรวนดังกล่าวขึ้น ลักษณะของนครสามิเองก็เปลี่ยนไปด้วย คือ เมื่อออกมาปรากฏที่กลางใจเมือง ชาวเมืองก็พากันเห็นว่ารูปโฉมลักษณะของนครสามิได้เริ่มแปรเปลี่ยนเสียแล้ว ความเป็นหนุ่มสาวก็ลดลงไป ความงดงามน้อยลง ไม่เหมือนเมื่อก่อน ดูทรุดโทรมลงไปเช่นเดียวกับถนน ๔ สาย

เมื่อชาวเมืองได้เห็นภาพที่เปลี่ยนไปอย่างมิได้นึกฝันต้องการดังนั้น ก็พากันตกใจ ถึงบางคนพลร้องขึ้นดัง ๆ ว่า “แก แก” ฝ่ายนครสามิได้ยินเสียงทักอย่างแปลกประหลาดดังนั้น ก็ตกใจรีบกลับเข้าไปทันที เพราะทุก ๆ ครั้งแต่เดิมมาชาวเมืองพากันร้องชมว่า “ยุพัย งามพร้อม” มาครั้งนี้ได้รับคำทักที่น่าตกใจว่า “แก แก” ก็มีอาการใจเสีย อย่างที่เรียกว่าเกือบจะเป็นลมพับไป ณ ที่กลางใจเมืองนั้น ถ้าไม่รีบกลับเข้าไป สมุทัยเห็นดังนั้นก็รีบเข้าไปเสนอวิธีแก้ไข พร้อมทั้งทัพบก คูบารมีว่า ความจริงนครสามิหาได้แก่ดังที่ชาวเมืองทักไม่ ยังอยู่ในยุพัยอันสวยงาม แต่คงเป็นเพราะคูบารมีและพรรคพวกนั่นเอง ที่ชอบแสดงตนเป็นคนแก่ธรรม ชอบนำคำแห่งพระบรมครูของพวกเขา มาแสดงสอนชาวเมืองว่า ควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า **“เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงความแก่ไปได้”** บางทีชาวเมืองบางกลุ่มอาจจะแก่ธรรมตามไปด้วย จึงพลร้องขึ้นต่อหน้านครสามิว่า “แก แก” เป็นเรื่องของคนเพลอสติแท้ ๆ ที่เดียว ไม่มีความจริงอยู่เลย ฉะนั้นจะช่วยป้องกันมิให้มีเสียงทักที่วิปริตเช่นนั้นเกิดขึ้นให้เป็นที่กวนใจนครสามิอีก

ถ้าสมุหทัยสามารถทำให้นครสาหมิไม่ได้ยินเสียงของคูบารมีกับพรรคพวกเสียแล้ว นครสาหมิก็จะตกอยู่ในอำนาจของสมุหทัย คือ ฝ่ายนำไปไม่ได้ การตกอยู่ใต้อำนาจฝ่ายไม่ได้นั้นเป็นธรรมดา ย่อมกลายเป็นคนไม่ดีตามไปด้วย ผู้บริหารจิตคือผู้กำลังพยายามต่อต้าน ไม่ยอมตกอยู่ใต้อำนาจของฝ่ายไม่ดี คือพยายามเป็นคนดีนั่นเอง เป็นคนดีได้เพียงไร ก็จะพ้นจากอำนาจของฝ่ายไม่ดีมากเพียงนั้น จะห่างไกลจากความทุกข์ ความร้อน อันจะเกิดจากความไม่ดีเพียงนั้น

สมุหทัยฉวยโอกาส

สมุหทัยได้ช่วยป้องกันนครสาหมิให้เห็นและคิดถึงความแก่ด้วยวิธีการที่แยบยลหลายอย่าง ได้บูรณะและตกแต่งที่จุดกลางใจเมืองอันเป็นที่บรรจบแห่งถนน ๔ สายของเมือง ซึ่งเป็นที่ออกปรากฏกายของนครสาหมิ เพราะจิตตนครนี้คล้ายกับเป็นเมืองอาภรณ์แปลกประหลาดจากเมืองในโลกทั้งปวง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วหลายอย่างหลายประการ เช่น ระบบสื่อสารชั้นนอกชั้นในระบบขนส่ง ระบบถ่ายเท ซึ่งใช้ท่อทั้งนั้น ระบบครัวเมืองหรือท้องเมือง ซึ่งมีโรงครัวใหญ่แห่งเดียวเลี้ยงคนทั้งเมือง มีระบบปันส่วนอาหารเหมือนกันหมด มีการกินอาหารอยู่เสมอเหมือนกัน ชิมด้วยกัน อดด้วยกัน ระบบการส่งอาหารไปเลี้ยงทั้งเมืองก็ใช้ท่อเช่นเดียวกัน ระบบสื่อสาร ระบบขนส่ง ระบบครัวเมือง เป็นต้น แบบนี้ยังไม่มีเมืองไหนในโลกทำได้ ทั้งยังมีโรงงานต่าง ๆ อีกมากมาย เรื่องโรงงานนี้จะได้เล่าในคราวต่อไปอีก และถนนที่สำคัญของเมือง ๔ สายมาบรรจบกันตรงกลางใจเมือง ซึ่งเป็นที่นครสาหมิออกมาปรากฏกาย

ตรงที่บรรจบกันของถนน ๔ สายนี้มีความแปลกประหลาด คือ เมื่อถนนเรียบร้อยไม่ชำรุด ดูเหมือนสร้างขึ้นใหม่ กายของนครสาหมิจะปรากฏว่าดำรงอยู่ในยุพวิสัยสดดงามยิ่งนัก เป็นที่ชื่นชมยินดีของชาวจิตตนครทั้งปวง แต่เมื่อถนนเหล่านี้ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา กายของนครสาหมิจะปรากฏว่าทรุดโทรมดังที่เรียกว่าแก่

ฉะนั้น สมุหทัยผู้รู้ความข้อนี้ จึงพยายามบูรณะตกแต่งทาง ๔ แพร่งนี้อย่างรีบด่วน โดยได้มอบให้เป็นหน้าที่ของนายช่างต้นหา ผู้เป็นนายช่างผู้มีฝีมือมีชื่อเสียงที่สุดของสมุหทัย ถนน ๔ สายของจิตตนครนี้ ชื่อว่า ถนนปฐวี ถนนอาโป ถนนเตโช ถนนวาโย เพราะสร้างขึ้นด้วยปฐวี (ดิน) สายหนึ่ง ด้วยอาโป (น้ำ) สายหนึ่ง ด้วยเตโช (ไฟ) สายหนึ่ง ด้วยวาโย (ลม) สายหนึ่ง จะเรียกง่าย ๆ ว่าถนนดิน ถนนน้ำ ถนนไฟ ถนนลม ก็ได้ การบูรณะก็ทำด้วยใช้พัสดุ ๔ อย่างนั้นแหละ นอกจากนี้ยังตกแต่งด้วยเครื่องตกแต่งต่าง ๆ เช่น เครื่องผัด เครื่องย่อม เครื่องทา และเครื่องแต่งอย่างอื่น ๆ เพื่อให้ผิวประเทืองบ้าง เพื่อให้มีกลิ่นหอมระรื่นชื่นใจบ้าง นายช่างต้นหาเป็นผู้ฉลาดในการบูรณะ

ตกแต่งชั้นยอดในโลก สิ่งที่น่าอัศจรรย์ ๆ บุรณะไม่ไหวแล้ว ก็ยังสามารถตกแต่งปกปิดความชำรุดให้มองเห็นภายนอกว่าสมบูรณ์ ไม่บกพร่อง นอกจากจัดบุรณะตกแต่งดังกล่าว สมุทัยยังได้จัดคนไว้หมู่หนึ่งให้คอยร้องชมนครสามีว่า “ยุพวัย งามพร้อม” ถ้าจะมีนักแก้กรรมที่โหดมาร้องว่า “แก็ แก็” ก็ให้บริวารร้องชมดังกล่าวกว่าให้ดังให้กลบเสียงที่วิปริตนั้นเสียให้จงได้ ครั้นจัดเตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว ก็ให้สัญญาณนครสามีให้ออกปรากฏกายได้ นครสามีออกปรากฏกาย ก็มีเสียงร้องชมแซ่ซ้องว่า “ยุพวัย งามพร้อม” เป็นเหตุให้นครสามียินดีขึ้นบานเป็นอย่างยิ่ง หายระทมหม่นหมองทันที

น่าจะอย่างนี้ ที่กล่าวกันทั่วไปว่า คนโดยมากชอบยอมมากกว่าชอบคำจริง เมื่อไม่ชอบคำจริง ก็ไม่ได้รับความเข้าใจที่ถูกต้องจริง หลงอยู่ในความเห็นผิดเข้าใจผิด ซึ่งมีผลเป็นโทษมิใช่เป็นคุณ ผู้บริหารจิตคือผู้มุ่งหมายยกระดับจิตให้พร้อมด้วยเหตุผลคือปัญญา ที่จะทำให้สามารถถอดถอนความหลงติดในสิ่งไม่ชอบ ไม่ควรทั้งหลาย สามารถปฏิบัติสิ่งที่ชอบที่ควรทั้งหลายได้ และได้รับผลเป็นคุณ เป็นความสงบสุข ตามควรแก่ความปฏิบัติ

กองทัพใหญ่สังโยชน์เดินสวนสนาม

ฝ่ายสมุทัยเห็นว่านครสามีกำลังโปรดปราน เพราะได้ช่วยแก้เหตุการณ์ที่น่าตกใจกลัวไว้ได้ แม้จะด้วยวิธีตกแต่งอำพรางก็ตาม จึงเห็นเป็นโอกาสที่จะแสดงแสนยานุภาพของฝ่ายตน เป็นการข่มขวัญของอีกฝ่ายหนึ่ง และเป็นการตึงจิตใจของชาวเมืองให้มาเข้าสับสนุนฝ่ายตน จึงขออนุญาตนครสามีเพื่อแสดงแสนยานุภาพกองทัพใหญ่สังโยชน์ โดยจัดให้มีการเดินสวนสนามผ่านพัศตร์นครสามี ณ กลางใจเมือง ที่ถนนใหญ่ ๔ สายมาบรรจบกัน ครั้นได้รับอนุญาตแล้ว สมุทัยก็เรียกประชุมหารือกับคู่อาสวะและสังโยชน์บดีแม่ทัพใหญ่สังโยชน์ เตรียมการสวนสนามใหญ่ เมื่อได้เตรียมการทุกอย่างพร้อม และได้กำหนดวันเวลาเรียบร้อยแล้ว ก็ได้ประกาศพิธีสวนสนามและวันเวลา ชักชวนชาวจิตตนครทั้งปวงให้มาดูชม

ครั้นถึงวันสวนสนาม แม่ทัพใหญ่สังโยชน์ก็ได้ชุมนุมกองทัพใหญ่สังโยชน์ทั้ง ๑๐ กองทัพน้อยไว้พร้อมสรรพ ประชาชนชาวจิตตนครได้มาดูกันอย่างแน่นขนัด เมื่อได้เวลากำหนด นครสามีก็ได้ออกมาปรากฏกาย ณ ที่ใจกลางเมือง อันเป็นที่บรรจบแห่งถนนใหญ่ทั้ง ๔ กองทัพสังโยชน์ก็ได้เริ่มเดินสวนสนามผ่านที่สถิตแห่งนครสามี เริ่มแต่กองทัพน้อยที่ ๑ ไปโดยลำดับ ดังนี้

๑. กองทัพสักรายทิวา ความเห็นเป็นเหตุยึดถือตัวตน แบ่งออกเป็น ๕ เหล่า คือ เหล่ารูปเหล่าเวทนา เหล่าสัญญา เหล่าสังขาร เหล่าวิญญาณ แต่ละเหล่ายังแบ่งออกเป็น ๔ หมู่ คือ หมู่ชั้นธัมมัตตา หมู่อัตตานิยามิณี หมู่ชั้นธัมมัตตา หมู่ชั้นธัมมัตตาในชั้นธัมมัตตาทั้งหมดเป็น ๒๐ เป็น

๒. **กองทัพวิจิตรจินดา** ความล่งเลเป็นเหตุไม่แน่ใจ แบ่งออกเป็น ๓ เหล่าใหญ่ คือ เหล่า
อัตรดาอดีต เหล่าอัตรดาอนาคต เหล่าอัตรดาปัจจุบัน เหล่าอัตรดาอดีตแบ่งออกเป็น ๕ หมู่คือ จักมีเร
ต่อไปหรือ จักไม่มีเรต่อไปหรือ เราจักไปเป็นอะไร เราจักไปเป็นอย่างไร เราจักไปเป็นอะไรแล้ว
เป็นอะไรต่อไป เหล่าอัตรดาปัจจุบันแบ่งออกเป็น ๖ หมู่คือ เรามีอยู่หรือ เราไม่มีอยู่หรือ เราเป็นอะไรอยู่
เราเป็นอย่างไรอยู่ สัตว์ คือเรา นีมาจากไหน จักไปไหน และยังแบ่งออกเป็นอีก ๘ เหล่า คือ เหล่า
กัษขาในพระศาสนา เหล่ากัษขาในพระธรรม เหล่ากัษขาในพระสงฆ์ เหล่ากัษขาในสิกขา เหล่ากัษขา
ในเจือนต้น เหล่ากัษขาในเจือนปลาย เหล่ากัษขาในทั้งเจือนต้นทั้งเจือนปลาย เหล่ากัษขาใน
ปฏิจจุสมุปบาท (ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นโดยเป็นปัจจัยสืบต่อกันโดยลำดับ)

๓. **กองทัพสิลพตปราชมาส** ความถือศีลและวัตรต่าง ๆ ด้วยความปรารถนาผล มีลาภ
เป็นต้น หรือด้วยความเชื่อถือว่าศักดิ์สิทธิ์ และอย่างละเอียดคือยังต้องถือ คือยังต้องรักษายู่
ยังไม่ถึงขั้นศีลและพรตรักษา แบ่งออกเป็น ๒ เหล่า คือ เหล่าศีลปราชมาส เหล่าวัตรปราชมาส แต่ละเหล่า
ยังแบ่งออกไปอีกมากมายหลายสิบหมู่

๔. **กองทัพกามราคะ** ความติด ยินดี กำหนดในกามหรือเพราะกาม แบ่งออกเป็น ๕ เหล่า
คือ เหล่ารูป เหล่าเสียง เหล่ากลิ่น เหล่ารส เหล่าสิ่งที่ถูกต้อง ทุกเหล่าล้วนแต่นำรักใคร่ปรารถนา
พอใจ แต่ละเหล่าแบ่งออกไปอีกหลายสิบหลายร้อยหมู่

กองทัพใหญ่สังโยชน์เพียงเท่าที่กล่าวยังไม่หมด แต่ก็มากมายนักแล้ว พอจะทำให้หน้ามึนกลั
อำนาจของกองทัพสังโยชน์นั้นยิ่งนัก **อำนาจของกองทัพใหญ่สังโยชน์ กล่าวอีกอย่างก็คือ อำนาจ
อันยิ่งใหญ่ของกิเลสนั่นเอง** กิเลสมีอำนาจเหนือจิตใจมากมายน่าสะพรึงกลัวอย่างยิ่ง ควรจะได้
เตรียมกำลังต่อต้านไว้ให้เข้มแข็งที่สุด เพื่อจะได้ไม่เกิดความพ่ายแพ้แก่อำนาจของกิเลสอย่างสิ้นเชิง
จะได้พอมีสวนชนะเหลืออยู่บ้าง กำลังที่จะต่อต้านกิเลสได้ก็คือ กำลังของความดีเท่านั้น สร้างความ
ให้มากที่สุด ให้เกิดเป็นพลังแห่งความดี ให้เข้มแข็งที่สุดขึ้นในใจ แล้วจะสามารถต้านทานอำนาจ
แรงร้ายของกิเลสได้ สามารถดำรงตนเป็นคนดี มีจิตใจที่ดีได้ตามควรแก่พลังแห่งความดีเท่าที่จะ
สามารถสร้างขึ้นได้

ไว้เล่าถึงการสวนสนามแสดงแสนยานุภาพของกองทัพใหญ่สังโยชน์ ซึ่งประกอบด้วยกองทัพ
น้อย ๑๐ กองทัพ และได้แสดงผ่านไปแล้ว ๔ กอง คือ ๑. **กองทัพสัทธิกายทิฐิ** ๒. **กองทัพวิจิตรจินดา**
๓. **กองทัพสิลพตปราชมาส** และ ๔. **กองทัพกามราคะ** จึงถึง

๕. กองทัพบกพิชชะ

ความกระตือรือร้นทั้งหุดหิดแห่งจิต แบ่งออกเป็น ๑๐ เหล่า คือ เหล่าอาฆาตว่าเขาได้ประพตัสสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา เหล่าอาฆาตว่าเขากำลังประพตัสสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา เหล่าอาฆาตว่าเขาจะประพตัสสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา เหล่าอาฆาตว่าเขาได้ประพตัสสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักของเรา เหล่าอาฆาตว่าเขากำลังประพตัสสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักของเรา เหล่าอาฆาตว่าเขาจะประพตัสสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักของเรา เหล่าอาฆาตว่าเขาได้ประพตัสสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่เป็นที่รักของเรา เหล่าอาฆาตว่าเขากำลังประพตัสสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่เป็นที่รักของเรา เหล่าอาฆาตว่าเขาจะประพตัสสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่เป็นที่รักของเรา เหล่าโกรธในฐานะอันไม่สมควรทั้งปวงและยังแบ่งออกไปเป็นหมู่ต่าง ๆ อีกมากมาย

๖. กองทัพบุรพราคะ

ความติดอยู่ในรูปธรรมหรือในอารมณ์แห่งรูปฌาน แบ่งออกเป็น ๓ เหล่า คือ เหล่าขณิกหรือปริกรรม เหล่าอุปจาร เหล่าอัปปนา แต่ละเหล่ายังแบ่งออกไปอีกมากมาย โดยเฉพาะเหล่าอัปปนา แบ่งออกไปอีก ๔ หมู่ คือ หมู่ปฐมรูปฌาน หมู่ทุติยรูปฌาน หมู่ตติยรูปฌาน หมู่จตุตถรูปฌาน

๗. กองทัพพुरुพราคะ

ความติดอยู่ในรูปธรรมหรือในอารมณ์แห่งรูปฌาน แบ่งออกเป็น ๓ เหล่า คือ เหล่าขณิกหรือปริกรรม เหล่าอุปจาร เหล่าอัปปนา แต่ละเหล่ายังแบ่งออกไปอีกหลายหมู่ เช่นเดียวกับกองทัพบุรพราคะ และเหล่าอัปปนายังแบ่งออกไปอีก ๔ หมู่ คือ หมู่ปฐมรูปฌาน หมู่ทุติยรูปฌาน หมู่ตติยรูปฌาน หมู่จตุตถรูปฌาน

๘. กองทัพมานะ

ความสำคัญว่ายังมีเรา แบ่งออกเป็น ๙ เหล่า คือ เหล่าตีกว่าเขาสาคัญตนว่าตีกว่าเขา เหล่าตีกว่าเขาสาคัญตนว่าเสมอเขา เหล่าตีกว่าเขาสาคัญตนว่าเลวกว่าเขา เหล่าเสมอเขาสาคัญตนว่าตีกว่าเขา เหล่าเสมอเขาสาคัญตนว่าเสมอเขา เหล่าเสมอเขาสาคัญตนว่าเลวกว่าเขา เหล่าเลวกว่าเขาสาคัญตนว่าตีกว่าเขา เหล่าเลวกว่าเขาสาคัญตนว่าเสมอเขา เหล่าเลวกว่าเขาสาคัญตนว่าเลวกว่าเขา และแต่ละเหล่าก็ยังแบ่งออกไปอีกหลายสิบหมู่

๙. กองทัพพุทธัจจะ

ความคิดพล่าน แบ่งออกเป็น ๓ เหล่า คือ เหล่ารูปสมะ (ความไม่สงบ) เหล่าเจตวิกเขปะ (ความฟุ้งซ่านแห่งใจ) เหล่าจิตตภันตะ (ความหม่นไปแห่งจิต) แต่ละเหล่ายังแบ่งออกไปอีกเหล่าละ ๖ หมู่ คือ หมู่รูปารมณฺ์ หมู่สัททารมณฺ์ หมู่คันธารมณฺ์ หมู่สารมณฺ์ หมู่โณฏฐัพพารมณฺ์ หมู่ธรรมารมณฺ์ กองทัพพุทธัจจะนี้ ยังมีกองทัพสหทัยติดตามหนุนเนื่องอีกด้วย

กองทัพใหญ่สังโยชนยังไม่มีหมด ความมโหฬารของกองทัพนี้มาสะพรึงกลัวยิ่งนัก แต่ความเจริญก็มีอยู่ว่ากองทัพนี้จะถูกปราบให้ราบเรียบไปได้ และพระพุทธรูปองค์ที่ทรงปราบได้ราบเรียบไปแล้วด้วยกองทัพธรรมที่ทรงแสนยานุภาพยิ่งกว่าเหลือที่จะประมาณได้ บรรดาผู้มาบริหารจัดการ คือ ผู้กำลังพยายามสร้างสมกองทัพธรรมของตนให้ทวีแสนยานุภาพยิ่งขึ้น ซึ่งจะสามารถทำให้เป็นฝ่ายชนะกองทัพสังโยชนได้เป็นลำดับไป ได้มีความสงบเยือกเย็นเป็นสุขเป็นลำดับไป ตามควรแก่การปฏิบัติเพื่อสร้างกองทัพธรรม

กำลังแสดงการสวนสนามของกองทัพใหญ่สังโยชน เพื่ออวดแสนยานุภาพให้ปรากฏแก่เจ้าผู้ครองจิตตนคร หรือนครสามีกองทัพใหญ่สังโยชนนี้ประกอบด้วยกองทัพน้อย ๑๐ กองทัพ และได้สวนสนามผ่านไปแล้ว ๙ กอง กองสุดท้ายที่เพิ่งผ่านไปคือกองทัพ ๙ เป็นกองทัพพุทธจักร (ความคิดฟุ้ง)

กองสหายคู่ใจของกองทัพพุทธจักร คือ กองทัพกุกกู่จะ (ความรำคาญใจ) แบ่งออกเป็น ๕ เหล่า คือ เหล่ารำคาญใจ เหล่าหยุกหยิก เหล่ากระสับกระส่าย เหล่าเดือดร้อนใจ (เจตวิปปฏิสาร) เหล่ายุ่งใจ (มโนวิเลชะ) แต่บางครั้งรวมกันเข้าเป็น ๒ เหล่า คือ เหล่าหยุกหยิกเดือดร้อนรำคาญ เพราะทำ เหล่าหยุกหยิกเดือดร้อนรำคาญเพราะไม่ทำ และยังแบ่งออกเป็นหมู่ต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น หมู่เดือดร้อนใจว่า “เราทำทุจริต เราไม่ได้ทำสุจริต” เป็นต้น

๑๐. กองทัพอวิชชา ความไม่รู้จริง แบ่งออกเป็น ๘ เหล่า คือ เหล่าไม่รู้ในทุกข์ เหล่าไม่รู้ในเหตุเกิดทุกข์ เหล่าไม่รู้ในความดับทุกข์ เหล่าไม่รู้ในทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เหล่าไม่รู้ในเงื่อนไขหรืออดีต เหล่าไม่รู้ในเงื่อนไขปลายหรืออนาคต เหล่าไม่รู้ในเงื่อนไขทั้ง ๒ หรือทั้งอดีตทั้งอนาคต เหล่าไม่รู้ในธรรมที่อาศัยกันบังเกิดขึ้น แต่ละเหล่ายังแบ่งออกไปอีกมากมายหลายหมู่

กองทัพใหญ่สังโยชนอันประกอบด้วยกองทัพน้อยทั้ง ๑๐ นี้ได้เดินสวนสนามผ่านพัศตรานครสามี และผ่านหน้าประชาชนเมืองทั้งปวงที่พากันมาดูแน่นขนัด ได้ผลคือผูกใจนครสามีและประชาชนทั้งปวงอย่างแน่นแฟ้นในลักษณะต่าง ๆ กัน คือ กองทัพสัทธิกายวิภูริผูกใจให้ยึดถือกายของตนอย่างมั่นคง, กองทัพวิริยกิจดา ผูกใจให้สงสัยในตนและในพระรัตนตรัย เป็นต้น, กองทัพสลัฟตพรามาส ผูกใจให้ถือขลังถือโชคกลางต่าง ๆ จะเว้นอะไร จะประพุดอะไร ก็เพื่อสนองความประสงค์ของสมุทัย, กองทัพกามราคะ ผูกใจให้พากันยินดีติดอยู่ในกามทั้งปวง, กองทัพปฐิฆะ ผูกใจให้กระทบกระทั้งหงุดหงิด, กองทัพรูปราคะ ผูกใจให้ติดในรูปารมณ์ตลอดถึงอารมณ์แห่งรูปามานทั้งปวง, กองทัพอรุปราคะ ผูกใจให้ติดในอรุปรารมณ์หรือในอารมณ์แห่งอรุปรามานทั้งปวง, กองทัพมานะ ผูกใจให้เกิดความสำคัญตนต่าง ๆ, กองทัพพุทธจักร ผูกใจให้ฟังท่านให้รำคาญ, กองทัพอวิชชา ผูกใจให้ไม่รู้จริง ให้เห็นผิด ให้หลงเข้าใจผิดต่าง ๆ

สมุทัยแสดงโอ้อวดว่า กองทัพสังโยชนอันเกรียงไกรประกอบด้วยแสนยานุภาพยิ่งใหญ่ที่สุด ครอบงำไตรภูมิโลกได้ทั้งหมด ฉะนั้น ทุก ๆ แห่งในโลกไตรภูมิพากันระยอเดชแห่งกองทัพใหญ่สังโยชนนี้ ไม่มีผู้ใดสามารถจะทำลายกองทัพใหญ่สังโยชนนี้ได้ จิตตนครเป็นนครที่ ๑ ในไตรภูมิโลก และนครสามีจะเป็นผู้ครองไตรภูมิโลกทั้งหมด คำโฆษณาชวนเชื่อของสมุทัย ทำให้นครสามีและชาวจิตตนครทั้งปวงพากันตื่นตื่นยินดีชมชื่นในแสนยานุภาพของกองทัพใหญ่สังโยชน นับว่าการสวนสนามของกองทัพใหญ่สังโยชนที่สมุทัยจัดขึ้น ได้ผลผูกใจคนทั้งปวงอย่างแนบแน่น เป็นที่สนใจของสมุทัยที่สุด

การเสวนานี้สำคัญนัก เพราะนครสามีเสวนากับสมุทัย จึงมีโอกาสดูสมุทัยล่อหลอกให้หลงเชื่อได้ด้วยกลอุบายต่าง ๆ ถ้านครสามีตัดการเสวนากับสมุทัยเสียแล้ว สมุทัยก็จะไม่มีโอกาสแสดงแสนยานุภาพล่อหลอกได้เลย การเสวนาหรือคบพาลไม่ดีอย่างยิ่ง ไม่เป็นมงคลอย่างยิ่ง ยิ่งเป็นพาลในใจตนเองด้วยแล้ว ยิ่งเป็นพาลใหญ่ที่สุด ที่ไม่ควรเสวนาที่สุด การจะกำจัดพาลในใจตนหรือพาลคือตนเองก็มีอยู่หนทางเดียว ซึ่งเป็นหนทางที่จักได้ผลแน่นอนนั่นคือการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระกรุณาชี้ให้ไว้

เสียงเรียกร้องกองทัพใหญ่มรรค

สมุทัยอาจจะลืมนึกไปว่า ในจิตตนครมิใช่มีกองทัพใหญ่สังโยชนเพียงกองเดียวเท่านั้น ยังมีกองทัพใหญ่มรรคอีกกองหนึ่งซึ่งแม้ทัพใหญ่สังโยชนเองก็ยังรู้สึกพร้อพรี เพราะไม่แน่ใจว่าถ้าเกิดต่อสู้กันขึ้นฝ่ายสังโยชนจะเอาชนะฝ่ายมรรคได้ และการที่มีกองทัพใหญ่ตั้งเผชิญหน้ากันอยู่ถึง ๒ กองทัพ ก็แสดงว่านครสามีจะต้องเป็นผู้มีส่วนอนุมัติให้ตั้งขึ้น จะต้องรู้เห็นเป็นใจ หรือจะโดยต้องจำใจยอมก็ตาม เป็นอันว่านครสามีและชาวจิตตนครทั้งปวงเชื่อว่าได้รับรองกองทัพทั้ง ๒ ให้ตั้งขึ้นแล้วในจิตตนคร

อนึ่งเล่า ในจิตตนครดังที่ได้กล่าวแล้วว่า มี ๒ ศาสนา คือ พุทธศาสนา และ มารศาสนา สมุทัยตั้งตนเป็นศาสดาผู้แสดงมารศาสนาอีกด้วย นครสามีและชาวจิตตนครส่วนมากก็นับถือศาสนาทั้ง ๒ นี้ควบคู่กันไป ฉะนั้น แม้จะพากันตื่นตื่นยินดีชมชื่นในแสนยานุภาพของกองทัพใหญ่สังโยชน เพราะได้เห็นการสวนสนามครั้งสำคัญที่สมุทัยจัดขึ้นนั้นผ่านไปแล้ว ชาวจิตตนครผู้ซึ่งมีความตื่นตื่นสงบลงแล้ว ก็เริ่มระลึกถึงกองทัพใหญ่มรรคซึ่งยังรักษาคุณงามไม่แสดงอาการเคลือบไหวแต่อย่างใด พากันคิดว่าจะทรงพลังอันเกรียงไกรสักเพียงไร จึงเกิดเป็นเสียงเรียกร้องจากประชาชนขึ้น ให้กองทัพใหญ่มรรคแสดงการเดินสวนสนามให้ประชาชนได้ชมบ้าง

นครสามเืองก็ได้ระลึกถึงกองทัพใหญ่มรรค และคิดอยากจะได้เห็นสวนสนามเช่นเดียวกับ
ชาวจิตตนครทั้งปวง สมุทัยเองก็คาดไม่ถึงว่าจะเกิดผลสะท้อนขึ้นเช่นนั้น เพราะสมุทัยเองนั้นแหล
เป็นเหตุเคยคิดเล็งผลเลิศฝ่ายตนแต่ฝ่ายเดียว ซึ่งที่แรกก็ดูเหมือนเป็นเช่นนั้น แต่ก็ไม่สามารถจะ
หยุดยั้งเสียงเรียกร้องจากประชาชนได้เลยแล้ว ทั้งสมุทัยเองก็ฉลาดที่จะรู้ว่าถ้าขึ้นเข้าไปห้ามปราม
ขัดขวาง ก็เท่ากับพ่ายเรือขวางกระแสน้ำเชี่ยว ดีไม่ดีเรือจะล่มเสียเปล่า โบราณยังกล่าวไว้ว่า
น้ำเชี่ยวอย่างขวางเรือ เพราะคนโดยมากจะคิดว่าสมุทัยคงจะต้องมีปมด้อย จึงไม่อยากจะให้อีกฝ่ายหนึ่ง
แสดงบ้าง อีกฝ่ายหนึ่งนั้นคงจะต้องเก่งกว่าแน่ ฉะนั้น สมุทัยจึงเห็นว่าสู้ทำเฉยเสียหรือแกล้งส่งเสริม
ไปเลยไม่ได้

ฝ่ายคู่อาสวะซึ่งเป็นตัวหลักฝ่ายในข้างสมุทัย ได้เห็นอาการของสมุทัยกระสับกระส่ายเร่าร้อน
ก็รู้ใจสมุทัย จึงกล่าวปลอบโยนว่าไม่ต้องตกใจ เห็นว่ากองทัพใหญ่มรรคจะไม่เดินสวนสนามประชัน
ชั้นแข่งกับกองทัพใหญ่สังโยชนเป็นแน่ เพราะคู่บารมีและมรรคบดีแม่ทัพใหญ่มรรค กับพรรคพวก
ทั้งหมดนับถือเชื่อฟังองค์พระบรมครู พระองค์ทรงสั่งสอนว่า การโอ้อวด การแข่งดีกันเป็นการไม่ควรทำ
ฉะนั้น ให้สมุทัยสั่งพรรคพวกตะโกนว่าให้มาสวนสนามอวดกันแข่งกัน ฝ่ายมรรคได้ยินนี้ แม้จะ
อยากแสดงแสนยานุภาพบ้างก็ต้องยับยั้ง เพราะจะขัดกับพระพุทธโอวาท ซึ่งฝ่ายนั้นจะไม่ประพฤติ
ให้ขัดเลย ฝ่ายมรรคเองก็จะกลายเป็นผู้ฝ่าฝืนมติมหาชน จะทำให้ประชาชนหมดความเชื่อถือ
ในฝ่ายมรรค เพิ่มความเชื่อถือในฝ่ายสมุทัยหรือกองทัพใหญ่สังโยชนมากขึ้น สมุทัยก็จะกลายเป็น
ผู้ได้ประโยชน์ทั้งขึ้นทั้งล่อง

พระพุทธองค์ทรงสอนไม่ให้โอ้อวด ไม่ให้แข่งดี เพราะการกระทำดังกล่าวไม่ช่วยให้กิเลสหรือ
ความเศร้าหมองของจิตใจลดน้อยลง กลับจะเป็นการเพิ่มพูนขึ้น ทรงสอนให้ปฏิบัติเพื่อการลดกิเลส
ดับกิเลสเท่านั้น ผู้มาบริหารจิตทั้งหลาย คือผู้มุ่งจะดำเนินตามทางที่พระพุทธองค์ทรงชี้ไว้ ดังนั้น
จึงต้องไม่คิดพูดทำสิ่งที่จะเป็นการเพิ่มกิเลส จะคิดพูดทำแต่สิ่งที่เป็นการลดกิเลส ดับกิเลสเท่านั้น
ขอให้สังเกตผลดังนี้ คือถ้าใจร้อนน้อยลงเพียงใดก็แสดงว่ากิเลสน้อยลงเพียงนั้น ใจร้อนมากขึ้น
ก็แสดงว่ากิเลสเพิ่มมากขึ้น จะต้องระวังกิเลส ด้วยการสังเกตความร้อนของใจนี้แหละเป็นสำคัญ
จะสมกับเป็นผู้เกิดมาพบพระพุทธศาสนาและได้มาบริหารจิต

ปฏิบัติตามพุทธปฏิบัติ

ฝ่ายคู่บารมีกับแม่ทัพใหญ่มรรคคือมรรคบดี ซึ่งได้ทราบเหตุการณ์ทั้งปวงมาโดยลำดับ ได้กำหนดใจไว้แล้วว่า องค์พระบรมครูได้ทรงประสาทสั่งพระสาวกขึ้นในโลก พระองค์เองก็ได้เสด็จจาริกไปประกาศพระพุทธศาสนาในคามนิคมชนบทต่าง ๆ โดยไม่หยุดหย่อน จึงได้เกิดมีพุทธจักรขึ้นในโลก ดังที่จะพึงเห็นได้ในจิตตนครนี้เอง การประกาศแสดงพระพุทธศาสนาเป็นกรณีะคือกิจที่ควรทำ เป็นพระพุทธประสงค์ให้กระทำ แต่ก็จะต้องคำนึงปฏิบัติตามพระวินัยคำสั่งและพระธรรมคำสอนขององค์พระบรมครู ด้วยทรงสั่งไว้ว่า ให้แสดงธรรมแก่ผู้ฟังที่ตั้งอยู่ในอาการที่มีความเคารพ และได้ทรงสอนให้แสดงธรรมโดยลำดับ ไม่ดัดจริตให้ขาดความ ชี้แจงแสดงเหตุผลให้ผู้ฟังเข้าใจ จิตเมตตาปรารถนาประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงคำนึงถึงสิ่งอื่น เช่น เพราะเห็นแก่ลาภ ไม่แสดงธรรมกระทบตนเองและผู้อื่น

อนึ่ง เมื่อดำเนินถึงพระพุทธปฏิบัติ ทรงใช้ปาฏิหาริย์ ๓ ในการประกาศพระศาสนา คือ **อิทธิปาฏิหาริย์** แสดงฤทธิ์เป็นอัศจรรย์ **อาเทศนาปาฏิหาริย์** ดัดใจเป็นอัศจรรย์ **อนุสาสนีปาฏิหาริย์** สั่งสอนเป็นอัศจรรย์ อิทธิปาฏิหาริย์นั้น ก็เพื่อจะทำลายมานะของผู้ฟังเสียก่อน และมิใช่หมายความว่าเพียงการแสดงอาการที่แปลกต่าง ๆ ซึ่งผิดจากสามัญชนปกติอย่างเดียว แต่หมายถึงการกระทำทุกวิธีที่เป็นไปเพื่อทำลายมานะดังกล่าว เหมือนอย่างวิธีแก้บ้าแก้เมาของคนผู้ใหญ่เคยกล่าวว่า “อย่าไปสอนคนบ้า อย่าไปว่าคนเมา” เขาไม่อาจจะรู้เรื่องเหตุผลอะไรได้ต้องแก้ไขให้หายบ้าทำให้หายเมาเสียก่อน นั่นแหละจึงจะพูดกันรู้เรื่อง คนที่เต็มไปด้วยความมานะหรือที่เรียกว่ามีทิฐิมานะแรงกล้า ก็ยากที่จะสั่งสอนได้ ต้องทำให้คลายมานะหรือล้นทิฐิมานะเสียก่อน ดังที่เรียกในภาษาศาสนาว่า ทำให้สิ้นความเสพติด หรือให้หมดพศ

องค์พระบรมครูทรงแสดงฤทธิ์ได้เป็นอัศจรรย์ คือทรงทราบวิธีและสามารถทำลายมานะของคนได้อย่างล้ำเลิศ ทรงดัดใจเป็นอัศจรรย์ คือทรงทราบจิตใจอันยากเย็น นิสัย อาสวะ บารมีของบุคคล จึงทรงสั่งสอนได้เป็นอัศจรรย์ คือทรงสั่งสอนได้เหมาะเป็นเหตุให้ผู้ฟังได้รับผลตามควรแก่อุปนิสัย

พระธรรมที่ศึกษาปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้ คือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่จะเป็นเหตุให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติได้รับผลตามควรแก่การปฏิบัติ และผลของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นไม่เป็นสอง คือไม่เป็นผลร้ายบ้าง ผลดีบ้าง แต่เป็นหนึ่งเท่านั้นคือเป็นผลดีสถานเดียว ดังนั้น การที่บรรดาผู้มาบริหารจิตตั้งใจมาศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเป็นการถูกต้อง เป็นการทำกรรมดีที่จะให้ผลดีเป็นความสุขสงบยิ่งขึ้น โดยควรแก่การปฏิบัติ

กองทัพใหญ่มรรคเตรียมแสดงกำลัง

คู่บารมีกับมรรคบดีผู้เป็นแม่ทัพใหญ่มรรคเห็นว่า การแสดงกำลังของกองทัพใหญ่มรรคให้ปรากฏแก่ตาแก่ใจประชาชนชาวจิตตนคร หาใช่เป็นการแสดงความโอ้อวดไม่ แต่จะต้องกำหนดสถานที่แสดงกำลัง และประชาชนชาวจิตตนครผู้ที่จะมาดูชมการแสดงกำลังก็จะต้องอยู่ในอิริยาบถและอาการที่มีความเคารพ จึงได้กำหนดสถานที่กลางใจเมือง ซึ่งถนนลำดับ ๔ สายมาบรรจบกันนั้นแหละเป็นสถานที่แสดงกำลัง แต่ได้กำหนดสนามหลวงใหญ่กลางเมืองนั้นแห่งเดียวเป็นที่ชุมนุมกองทัพใหญ่มรรคและเป็นที่แสดงกำลัง กำหนดที่ให้ประชาชนชาวจิตตนครมาดูชมอยู่โดยรอบสนามให้ดูชมด้วยอาการที่เคารพ จึงต่างจากการแสดงแสนยานุภาพของกองทัพใหญ่สังโยชน์ ซึ่งเดินสวนสนามไปตามถนนใหญ่ ประชาชนต่างดูชมด้วยอาการต่าง ๆ โดยมากขาดความเคารพ

ครั้นได้จัดเตรียมการทั้งปวงเรียบร้อยแล้ว ก็ได้ประกาศวันเวลา และระเบียบการต่าง ๆ ให้ประชาชนชาวจิตตนครได้ทราบทั่วกัน เป็นอันว่าจะได้มีการสวนสนามแสดงกำลังของกองทัพใหญ่มรรค ณ สนามหลวงใหญ่กลางใจเมือง เฉพาะพัทธวันครสามี เจ้าเมืองจิตตนคร เป็นที่ตื่นเต้นโสมนัสยินดีของประชาชนจิตตนครทั้งสิ้น แต่เป็นที่หวาดระแวงพรั่นพรึงของสมุหทัยกับคู่อาสวะและพรรคพวกมากที่สุด

คู่อาสวะกับสมุหทัยพากันคาดคิดว่ากลวิธีของพวกตนจะเป็นเหตุห้ามการแสดงกำลังของกองทัพใหญ่มรรคได้ แต่คู่บารมีกับมรรคบดีกลับถือว่าเป็นการ **ประกาศแสดงพระธรรมขององค์พระบรมครู** เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนชาวจิตตนครทั้งสิ้น ซึ่งองค์พระบรมครูทรงสั่งกำชับและสั่งพระสาวกทั้งหลายให้แยกย้ายกันท่องเที่ยวไปประกาศแสดง ตั้งแต่เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้และเริ่มมีพระสาวกขึ้นใหม่ ๆ พระองค์เองก็ได้เสด็จจาริกท่องเที่ยวไปประกาศแสดงพระธรรมไม่หยุดหย่อนตราบกระทั้งเสด็จสู่ปรินิพพาน คู่บารมีกับมรรคบดีจึงถือเป็นกิจ เป็นหน้าที่สำคัญที่จะต้องประกาศแสดงกำลังให้เป็นที่ปรากฏประจักษ์ตาในจิตตนคร ทั้งได้จัดสถานที่สำหรับการเดินสวนสนามแสดงกำลังกับวิธีการต่าง ๆ อย่างมีระเบียบ ผู้ที่ได้ดูชมจะต้องอยู่ในอิริยาบถอาการที่มีความเคารพ แต่เมื่อเหตุการณ์ได้กลับตาลปัตร หรือกลับหน้ามือเป็นหลังมือไปเช่นนี้ คู่อาสวะกับสมุหทัยก็ไม่ว่าจะห้ามต่อไปได้ ที่จะให้กองทัพใหญ่มรรคการเดินทางสวนสนาม แต่ก็ได้หาวิธีที่จะทำลายล้างหรือแทรกซึมบ่อนทำลายต่อไป

ขึ้นชื่อว่ากิเลสย่อมมีฤทธิ์มาก มีเล่ห์เหลี่ยมมาก แม้ไม่อบรมปัญญาให้เพียงพอ ก็จะไม่สามารถเอาชนะกิเลสได้ ดังนั้นการอบรมปัญญาในทางพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับบรรดาผู้มาบริหารจิตที่ปรารถนาจะเป็นผู้ชนะกิเลสเพื่อจิตใจจะได้มีความสงบสุข มากน้อยตามแต่กำลังปัญญาที่จะสามารถเอาชนะกิเลส ทำให้กิเลสลดน้อยลง

เริ่มการแสดงกำลังด้วยอิทธิแห่งธาตุ ๔

ได้กล่าวแล้วว่า คูบารมีและมรรคบดีกำลังเตรียมการประกาศแสดงพระธรรมขององค์พระบรมครู เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนชาวจิตตนครทั้งสิ้น ซึ่งฝ่ายคูบารมีกับสมุททัยหมดหนทางจะห้ามได้ แต่ก็ได้คิดหาวิธีที่จะทำลายล้างหรือแทรกซึมบ่อนทำลายต่อไป

ฝ่ายคูบารมีและมรรคบดีแม่ทัพใหญ่แห่งกองทัพใหญ่มรรคก็มีได้ประมาท ได้คิดเตรียมป้องกันการก่อวินาศกรรมบ่อนทำลายของพวกสมุททัยไว้พร้อมสรรพ เมื่อถึงวันแสดงกำลังของกองทัพใหญ่มรรค ประชาชนชาวจิตตนครได้พากันมาคอยดูอยู่รอบสนามหลวงใหญ่กลางใจเมืองแน่นขนัด สมุททัยได้ส่งพรรคพวกมาแทรกอยู่ในหมู่ประชาชนทั่วไป และได้นัดหมายการที่จะปฏิบัติไว้ด้วยเสร็จ ครั้นนครสามียอกปรากฏสถิตอยู่ ณ กลางใจเมือง ซึ่งถนนสำคัญ ๔ สายของเมืองมาบรรจบกัน กองทัพใหญ่มรรคซึ่งได้เตรียมพร้อมอยู่แล้วก็ได้เริ่มการแสดงกำลังทันที พิธีได้เริ่มขึ้นด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ คือ แสดงธาตุทั้ง ๔ อันเป็นส่วนประกอบสำคัญของถนนสำคัญ ๔ สาย คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ให้ปรากฏในอากาศ แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของธาตุทั้ง ๔ ที่ละอย่าง คือ ธาตุดินมีลักษณะแน่นแข็ง ธาตุน้ำมีลักษณะเหลวเอิบอาบ ธาตุไฟมีลักษณะอบอุ่นร้อน ธาตุลมมีลักษณะพัดไหว

เมื่อธาตุดินมาอากาศจะแน่นแข็งเป็นยอดดินหรือภูเขาเหมือนอย่างจะถล่มทับชาวจิตตนครทั้งสิ้น เมื่อธาตุน้ำมาอากาศจะกลายเป็นมหาสมุทร คล้ายกับจะตกลงมาท่วมจิตตนครทั้งสิ้น เมื่อธาตุไฟมาอากาศจะดุ๊กเป็นไฟกองมหึมา เหมือนอย่างจะเผาไหม้จิตตนครให้เป็นจุณไปทันที เมื่อธาตุลมมาอากาศจะปั่นป่วนเป็นพายุร้าย คล้ายจะพัดผ่นจิตตนครให้ย่อยยับไปทันทีเป็นที่ตกใจกลัวของประชาชนชาวจิตตนครทั้งสิ้น แม้พรรคพวกสมุททัยเองก็เกิดความตกใจ หลบถอยไปอย่างวุ่นวาย ลี้ภัยลี้ภัยให้มาปฏิบัติก่อวินาศกรรมทั้งหมด

ฝ่ายมรรคบดีได้ประกาศแก่ชาวจิตตนครมิให้ตกใจกลัว ให้ทุกคนตั้งใจนมัสการองค์พระบรมครู โดยพร้อมกันเปล่งว่า **“นโม ตสสภควโตรหโตสมุมาสมุพุทฺธสฺส”** ๓ จบ แล้วตั้งใจถึงองค์พระ **“พุทฺธธมฺโม สงฺโฆ”** เป็นสรณะคือที่พึ่ง **“พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ”** ๓ ครั้ง ครั้นชาวจิตตนครเปล่งวาจานมัสการองค์พระบรมครู และถึงพระไตรสรณคมณ์ดังนี้แล้วอาการที่ปรากฏของธาตุ ๔ อย่าง นำสะพรึงกลัวนั้นก็หายไปทันที ขณะนั้นจิตใจของประชาชนที่แตกแยกเป็นหลายอย่าง บางคนอ่อน บางคนกระด้าง บางคนเคารพ บางคนไม่เคารพ เป็นต้น ก็รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ พากันมีจิตใจสงบจากความกระด้างด้วยอำนาจความกลัวภัยจากธาตุทั้ง ๔ และเห็นประจักษ์อานุภาพของพระไตรสรณคมณ์

พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งได้จริง กำจัดความกลัวได้จริง กำจัดภัยได้จริง การมาบริหารจิตเป็นการอบรมจิตให้สามารถถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งได้อย่างแท้จริง จึงเป็นการทำให้จิตพ้นจากอำนาจของความกลัวภัยทั้งหลาย ได้มีความเข้มแข็ง เป็นสุขสงบยิ่งขึ้นทุกทีตามควรแก่การปฏิบัติ

ดักใจในปัญหา “ตัวเรา” โดยแสดงภาพอบายภูมิ

“กำลังและอำนาจของธาตุ ๔ ที่ได้ประจักษ์แล้ว พร้อมกับกำลังอำนาจแห่งพระไตรสรณคมน์ มีมากนัก แสดงเป็นตัวอย่างแต่เพียงอย่างเดียว” มรรคบดีได้ประกาศ ต่อจากนั้นมรรคบดีได้แสดงอาเทศนาปาฏิหาริย์ (ดักใจเป็นอัครจริย) โดยทราบใจของชาวจิตตนคร ทั้งที่เป็นส่วนลึก ทั้งที่เป็นส่วนผิวดิน ใจที่เป็นส่วนลึกนั้น คือ เป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ อนุสัย หรือบารมี หรือที่เป็นส่วนผิวดิน สันดาน ดังที่บางที่เรียกในจิตวิทยาปัจจุบันว่า **จิตใต้สำนึก** ใจส่วนต้นผิวดินนั้น คือ เป็นที่ตั้งแห่งนิรณห์หรือกิเลสที่เป็นอกุศลมูล ดังที่บางที่เรียกในจิตวิทยาปัจจุบันว่า **จิตในสำนึก** เมื่อได้ทราบใจดังนี้ ก็เรียกว่า ดักใจถูก ใครจะมีพื้นเพของจิตใจอย่างไรก็รู้ จะมีความคิดเห็นปรารถนาต้องการอะไรอย่างไกรู้ แต่มากคนก็มากใจ ดังที่เรียกว่า **นามาจิตตัง** จึงไม่อาจตอบปัญหาใจที่ต่าง ๆ กันของทุกคนให้ครบถ้วนได้ในคราวเดียวกัน จำต้องสรุปตอบในประเด็นที่คนส่วนมากมีใจพ้องตรงกันพอเป็นตัวอย่าง ดังเช่นปัญหาว่าตายเกิด หรือตายสูญ ตายแล้วไปไหน นรกสวรรค์มีไหม เรื่องเหล่านี้เป็นความอยากรู้ที่ตรงกันของทุกคน

ดังนั้น จึงปรากฏภาวะอย่างหนึ่งที่ชาวจิตตนครทั้งปวงมองเห็นและเข้าใจว่า **ตัวเรา** ลอยอยู่ในอากาศมากมาย มีจำนวนเท่าชาวจิตตนครที่มาประชุมคูดอยู่นั้น และชาวจิตตนครแต่ละคนก็รู้สึกเป็นตัวเราแต่ละตัวที่ลอยอยู่นั้น คือ รู้สึกเหมือนไปลอยอยู่เอง อยู่กับตัวเราของตน ๆ แต่ละคน หรือตัวเราของแต่ละคนนั้นมีสายใยมากเกี่ยวอยู่ที่กายของแต่ละคน คล้ายกับว่าที่ลอยอยู่ในอากาศมีสายใยมาถึงคนชักกว่าที่พื้นดิน **ตัวเรา** มาจากชาติอดีตนับไม่ถ้วน เหมือนอย่างวันนี้มาจากวันอดีตนับไม่ถ้วน และจักไปสู่ชาติอนาคตอีกไม่รู้ว่าอีกเท่าไร เหมือนอย่างวันพรุ่งนี้และวันต่อไปก็จะมีสืบต่อกันไปอีก ในชาติอดีตเหล่านั้นบางชาติตัวเรามีรูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว ถูกเผาอยู่ในไฟ บางชาติตัวเรามีรูปร่างเป็นสัตว์ดิรัจฉานชนิดหนึ่ง บางชาติตัวเรามีรูปร่างพอมโซ สูงชะลูดน่าเกลียด หิวโหยเหลือเกิน บางชาติตัวเรามีรูปร่างพิกล เป็นจำพวกผีชนิดต่าง ๆ

ครั้นชาวจิตตนครได้มองเห็นภาพ **ตัวเรา** ในอดีตชาติ มีรูปร่างต่าง ๆ ในแต่ละชาติดังนั้นก็รู้สึกขึ้นว่า “นี่เองคือนิรยะหรือนรก นี่เองสัตว์ดิรัจฉาน นี่เองถิ่นอสุรกาย คือมีต่าง ๆ” เหล่านี้คือ ทุกคติที่ชั่ว เต็มไปด้วยทุกข์ ครั้นแล้วก็ได้เห็นว่ **ตัวเรา** ก่อนที่จะเกิดในทุคติเหล่านั้น ก็ได้มี

“จิตใจเต็มไปด้วยโลภ โกรธ หลง จึงฆ่าเขาบ้าง ลักของเขาบ้าง เป็นชู้กับของเขาบ้าง พุดเท็จทำลายเขาบ้าง ตีมน้ำเมาประมาทไปบ้าง” ก็รู้สึกขึ้นเองว่า **“นี่คือบาป** อกุศลกรรมที่ตัวเราได้ทำแล้ว ก็เป็นเหตุนำไปสู่ทุกข์จริงไม่ต้องสงสัย”

ความรู้สึกของชาวจิตตนครเมื่อมองเห็นภาพตนเองน่าเกลียดน่ากลัวต่าง ๆ นั้น อาจกล่าวอีกอย่างได้ว่า กรรมช่วยยอมให้ผลชั่ว ผู้ใดทำกรรมชั่วไว้ จักได้รับทุกข์ไม่ต้องสงสัย แม้ไม่ปรารถนาทุกข์ ก็ต้องพิจารณาให้ดีกว่านั้น จะทำกรรมใด อย่าให้เป็นการทำกรรมชั่ว จึงจะไม่ได้รับผลเป็นความทุกข์

ดักใจในปัญหา “ตัวเรา” โดยแสดงภาพสวรรค์

ครั้นมรรคบดีได้แสดงตัวเราผู้ประกอบอกุศลกรรมมกต่าง ๆ แล้วต้องไปเกิดมีรูปร่างวิปริต ตองทอนทุกข์ทรมานในชาติต่าง ๆ แล้วก็แสดง **ตัวเรา** อีกฉากหนึ่ง ชาวจิตตนครทั้งปวงได้มองเห็น **ตัวเรา** ที่ลอยอยู่ในอากาศนั้น กลับมีรูปร่างงดงามทั้งหญิงชาย มีที่อยู่ที่สวยงามเป็นสุขสบาย มีสวนที่ร่มรื่น สวยงาม มีเครื่องแวตล้อม และทุก ๆ อย่างที่ล้วนสวยงาม น่ารัก น่าชม ล้วนให้เกิดความสุข สิ่งต่าง ๆ ที่ได้เห็นนั้นมีมากมายเหลือที่จะกล่าวจะบอกให้สิ้นเชิง แต่ก็รวมลงว่า รูปทั้งปวงที่ตามองเห็น เสียงต่าง ๆ ที่หูได้ยิน กลิ่นต่าง ๆ ที่จมูกได้ดม รสต่าง ๆ ที่ลิ้นได้ลิ้ม สัมผัสสัมผัสถูกต้องต่าง ๆ ที่กายได้ถูกต้อง ล้วนแต่น่ารัก น่าชม น่าอภิมรย์ ยินดี นำให้เกิดความสุขทั้งนั้น ตรงกันข้ามกับนรก ชาวจิตตนครบางคนยังได้มองเห็นตัวเราของตนในอดีตชาติ มีรูปร่างที่งามละเอียดยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ไม่ต้องการอภิมรย์ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสถูกต้องที่น่ารัก น่าอภิมรย์ทั้งปวง แต่สงบอยู่ในอุเบกขาญาณตลอดเวลา และชาวจิตตนครบางคนยังได้มองเห็นตัวเราของตนเองในอดีตชาติ เป็นตัวเราที่ไม่ปรากฏรูปร่าง อยู่ในภาวะตัวเราที่ละเอียดประณีตยิ่งนัก สงบอยู่ด้วยอุเบกขาญาณที่ละเอียดประณีต

ครั้นชาวจิตตนครได้เห็นดังนั้น ก็รู้สึกขึ้นมาว่า **“นี่คือสวรรค์ชั้นกามาพจร นี่คือสวรรค์ชั้นรูปพรหม นี่คือสวรรค์ชั้นอรุพพรหม”** เหล่านี้คือ **สุคติ คติที่ดีมีสุข** ครั้นแล้วก็ได้มองเห็นว่า ตัวเรา ก่อนที่จะไปเกิดในสุคติภพเหล่านั้น ได้มี “จิตใจไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ประกอบด้วยเมตตา กรุณา ไม่ริษยาอาชรรณ์ ไม่ทำร้ายชีวิตร่างกายใคร ไม่ลักของใคร ประกอบสัมมาอาชีวะ ไม่เป็นชู้กับใคร ยินดีอยู่แต่ในคู่ครองของตน ไม่พุดเท็จหลอกลวงใคร พุดสัตย์จริงเป็นประโยชน์ ไม่พุดส่อเสียดยุยงใคร พุดประสานสามัคคี ไม่พุดคำหยาบ พุดแต่คำสุภาพ ไม่พุดเหลวไหลไร้สาระ พุดแต่สิ่งที่มีหลักฐานเป็นประโยชน์ เว้นสิ่งที่ทำให้เกิดความเมากาย เมาใจ ปลูกสติให้รอบคอบ ภูมิอดขบขั้วดี ประพฤติตนอยู่ในทางทานและศีล บางคนก็ประพฤติตนอยู่ในทางภาวนาได้สมาธิอย่างสูงถึงรูปฌานสมาบัติ อรูปฌานสมาบัติ จึงไปเกิดเป็นรูปพรหม อรูปพรหม ก็รู้สึกขึ้นเองว่า **“นี่คือบุญ** อกุศลกรรมที่ตัวเราได้ทำแล้ว เป็นเหตุให้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์จริง ไม่ต้องสงสัย”

เมื่อชาวจิตตนครได้เห็นกรรมและผลของกรรม ได้เห็นชาตินี้และอดีตชาตินี้และอดีตชาติ
ถอยหลังไปแล้ว ก็คิดว่าจะหยุดเกิดเพียงเท่านี้หรือจะมีชาติต่อไปอีก หยุดเสียทีก็ดี เพราะกลัวทุกข์
เต็มที่แล้ว คราวอยู่ในนรกรู้สึกว่ามันแสนนาน แต่คราวอยู่ในสวรรค์รู้สึกว่ามันประเดี๋ยวเดียวเท่านั้น

ทุกข์หรือสภาพที่เป็นทุกข์นั้นทุกคนกลัว ไม่อยากได้รับ แต่จะสามารถหนีสภาพนั้นให้พ้นได้
มีใช้อยู่ที่ความกลัวหรือความตั้งปรารถนาต้องการ แต่อยู่ที่ต้องศึกษาธรรมและปฏิบัติดำเนินไปจนถึง
จุดที่จะพ้นจากสภาพที่เป็นทุกข์ได้เท่านั้น บรรดาผู้มาบริหารจิตคือผู้ที่กำลังหนีทุกข์ ซึ่งแม้บริหารจิต
จริง ก็จะสามารถหนีสภาพที่เป็นทุกข์ได้ในวันหนึ่งอย่างแน่นอน มากน้อยตามควรแก่การปฏิบัติ

“ตัวเรา” บ่ายหน้าสู่คติที่จะไปเกิด

ได้นำเรื่องราวของนครสำคัญที่สุดมาแสดง คือ เรื่องราวของจิตตนคร ได้แสดงมาแต่ต้นโดย
ลำดับ จนถึงเมื่อชาวจิตตนครได้ชมการแสดงแสนยานุภาพของกองทัพใหญ่ลงโยชนจบลง มรรคบดีก็
แสดงกำลังธรรมให้เข้าใจบ้าง จนถึงแสดงให้ชาวจิตตนครได้เห็นกรรมและผลของกรรม ได้เห็นชาตินี้
และอดีตชาติถอยหลังไป จึงเกิดความคิดว่าจะหยุดเกิดเพียงเท่านี้หรือจะมีชาติต่อไป

ทันใดที่ชาวจิตตนครคิดสงสัยถึงชาติหน้าว่าจะมีหรือไม่ ก็ปรากฏคติที่ไปข้างหน้าที่เขา
จิตตนครรู้สึกว่า **ตัวเรา** ที่ลอยอยู่ในอากาศจะต้องไป เหมือนอย่างจะต้องถึงวันพรุ่งนี้อย่างแน่นอน
และคติข้างหน้าที่เขาปรากฏนั้นก็ปรากฏมนุษย์ภูมิอยู่ตรงกลาง ต่ำลงไปเป็นอบายภูมิ สูงขึ้นเป็นสุคติภูมิ
แห่งเทพต่างชั้นและพรหมต่างชั้นตามลำดับ ตัวเราของใครจะไปภูมิไหน ก็ปรากฏว่าตัวเราของแต่ละ
คนต่างบ่ายหน้าไปสู่อุภิมันนั้น ๆ แล้ว ตัวเราของคนบางคนบ่ายหน้าไปสู่อบายภูมิ คือ สุนทรภักที่เต็มไปด้วย
ทุกข์ทรมาน ตัวเราของบางคนบ่ายหน้าไปสู่กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน และบางบ่ายหน้าสู่แดนเปรต บ้างสู่
ดินอสุรกาย ส่วนตัวเราของบางคนบ่ายหน้าไปสู่ภูมิมนุษย์ บ้างสู่สุคติภูมิของเทพของพรหม เป็น
ปรากฏการณ์ที่แปลกที่สุด เพราะตัวเราจะต้องบ่ายหน้าไปสู่ภูมิใดภูมิหนึ่ง ทั้งที่บางภูมิเป็นที่
น่าเกลียดน่ากลัว ไม่อยากจะถูกพบเห็น แต่ก็ต้องบ่ายหน้าไปเหมือนอย่างถูกบังคับให้หันหน้าไป
ทางนั้น ไม่อาจจะเบนหน้าไปทางอื่นได้ ต้องหันหน้าไปทางนั้นเท่านั้น เป็นเหตุให้เกิดความอลหม่าน
ด้วยอาการต่าง ๆ ขึ้นในหมู่ชาวจิตตนครทั้งหมด

บรรดาผู้ที่มิตัวเราต้องบ่ายหน้าไปสู่อบายภูมิ ก็ต้องสะดุ้งตกใจร้องกรีดกราดด้วยความกลัว
ความพรันพรึงถึงตัวลั่นงันกก็มี คล้ายกับนักโทษที่ถูกนำตัวไปสู่ที่ประหารหรือที่ทรมาน ส่วนบรรดา
ผู้ที่มีตัวเราบ่ายหน้าไปสู่ภูมิมนุษย์ ก็รู้สึกเป็นปกติหรือดีใจไปสู่ภูมิของเทพของพรหมในสวรรค์

ก็ปลื้มใจยินดีถึงกับกระโดดโลดเต้นด้วยความดีใจก็มี อันที่จริงมิใช่เป็นสิ่งแปลกประหลาด แต่เป็น **กรรมนิยม** หรือ **กรรมนิยม** คือ ความกำหนดแน่แห่งกรรมของทุก ๆ คนที่ทำไว้แล้ว จึงเป็นธรรมดาของกรรม มิใช่เป็นของผิดธรรมดาแต่อย่างใด เหมือนอย่างความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นของธรรมดาของชีวิต ถ้าใครเกิดมาแล้ว ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย นั่นแหละ จึงจะผิดธรรมดา

เมื่อปรากฏอาการตกใจหรือตื่นเต้นขึ้นในหมู่ชาวจิตตนคร ดั่งนั้นครู่หนึ่งแล้ว คดีข้างหน้าเหล่านั้นก็หายไป ปรากฏเป็นภาพแห่งการกระทำกรรมต่าง ๆ ของตัวเราแต่ละคนปรากฏขึ้นอย่างจะแจ้ง ว่าตัวเราได้ทำกรรมอะไรไว้แล้วบ้าง ได้ทำอกุศลกรรมไว้อย่างนี้ ๆ ได้ทำกุศลกรรมไว้อย่างนี้ ๆ เมื่อนั้น ๆ เมื่อทำอกุศลกรรมไว้ จิตก็เศร้าหมอง หน้าของตัวเราก็บ่ายไปสู่หตุติ แต่เมื่อทำกรรมดีไว้ จิตก็ผ่องใส หน้าก็บ่ายไปสู่สุคติ ชาวจิตตนครจึงเกิดความรู้รับรองขึ้นว่าชาติหน้ามี และทุกคนจะต้องไปเกิดตามกรรม อกุศลกรรมที่ทำให้จิตใกล้ตายเศร้าหมอง นำไปสู่หตุติ ส่วนกุศลกรรมที่ทำให้จิตใกล้ตายผ่องใส ก็นำไปสู่สุคติโดยแท้

กรรมจึงมีความสำคัญยิ่งนัก ทุกคนควรจะได้พิจารณาอย่างดีที่สุดก่อนจะทำการกรรมทั้งปวง เพื่อให้สามารถทำแต่กรรมดี เป็นกุศลกรรมที่จะนำไปสู่สุคติ พ้นจากหตุติอันเป็นแดนแห่งความทุกข์น้อยใหญ่

ทุกคนสร้างหรือเปลี่ยนคติภายหน้าของตนได้

ครั้งชาวจิตตนครเกิดความรู้รับรองในชาติหน้าและในกรรมกับผลกรรมดั่งนั้นแล้ว ภาพคดีข้างหน้าที่ปรากฏให้เห็นก็ยังหลอนใจให้กลัวว่าจะต้องไปแน่ หรือยังประทับใจให้ยินดีปริตาว่าจะได้ไปแน่ แต่ในทันใดนั้น คดีข้างหน้าที่ทั้งปวงนั้น ได้มาปรากฏขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และบรรดา **ตัวเรา** ที่ลอยอยู่มากมายนั้น มิได้หันหน้าไปสู่ภูมิที่ดีหรือชั่วเหมือนอย่างครั้งก่อนเสียแล้ว บางตัวเราที่เคยหันหน้าไปสู่ภูมิดีในครั้งก่อน กลับหันไปสู่ภูมิชั่ว แต่บางตัวเราเคยหันหน้าไปสู่ภูมิชั่วในครั้งก่อน กลับหันไปสู่ภูมิดี บางตัวเราก็ก่อนหน้าไปเหมือนอย่างครั้งก่อนนั้นแหละ จึงเกิดอาการอลหม่านตรงกันข้ามขึ้นในหมู่ชาวจิตตนคร คนที่เคยเสียใจในครั้งก่อนกลับดีใจ คนที่เคยดีใจในครั้งก่อนกลับเสียใจ แต่บางคนก็เป็นอย่างครั้งก่อน ทำไม่ถึงเป็นเช่นนั้น ก็เปิดปรากฏขึ้นอีก เป็นภาพแห่งการกระทำกรรมขึ้นใหม่ เพราะยังมีชีวิตอยู่ในโลก ยังไม่ตาย จึงยังต้องทำการกรรมต่าง ๆ อยู่ บางคนทำกรรมชั่วไว้ในครั้งก่อน ๆ แต่ต่อมาทำกรรมดีที่ตรงกันข้าม บางคนทำกรรมดีไว้ในครั้งก่อน แต่ต่อมาทำกรรมชั่วที่ตรงกันข้าม บางคนก็ทำกรรมดีหรือชั่วสม่ำเสมอ ปรากฏการณ์ครั้งหลังนี้ทำให้ชาวจิตตนคร

ได้ความรู้สำนึกว่าคนที่เคยทำชั่วไว้ ย่อมมีโอกาสกลับตัวได้ คือ เมื่อมีความไม่ประมาท ละความชั่วเสีย ทำความดีเมื่อใดก็กลับตัวเป็นคนดีเมื่อนั้น กลับตัวเป็นคนดีได้เมื่อใด ก็หันหน้าไปสู่คติดีเมื่อนั้น ส่วนคนที่เคยทำดีไว้ มามีความประมาทละความดีเสีย ไปทำชั่ว ก็กลายเป็นคนชั่ว และหันหน้าไปสู่คติที่ชั่ว

ฉะนั้น เมื่อยังไม่ตาย ยังมีชีวิตอยู่ ทุกคนจึงอาจสร้างหรือเปลี่ยนคติภายนอกของตนได้ ถ้ามีความประมาท ประพฤติพอกพูนความชั่วร้ายเสียหายมากขึ้น ก็จะสร้างคติที่ชั่วภายนอกขึ้นหรือเปลี่ยนคติที่ดีเป็นคติที่ชั่ว แต่ถ้ามีความไม่ประมาท ประพฤติพอกพูนคุณงามความดีต่าง ๆ มากขึ้น ก็จะสร้างคติที่ดีขึ้นภายนอกหรือเปลี่ยนคติที่ชั่วให้เป็นคติที่ดี

ขณะนั้นได้ปรากฏเสียงกระแสรบระมพทุโธวาทดังขึ้นว่า “ทุกคนทั้งหญิง ชาย คฤหัสถ์ บรรพชิต ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่าเรามีกรรมเป็นของตน เราเป็นทายาทรับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย เราจักทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว จักเป็นทายาทรับผลของกรรมนั้น” “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตต่าง ๆ กัน” “เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม เพราะบุคคลมีเจตนาแล้ว จึงทำกรรมทางกาย วาจา และใจ” “กรรมชั่วที่บุคคลใดทำไว้แล้ว ย่อมละเสียได้ด้วยกุศล บุคคลนั้นย่อมส่องโลกนี้ให้สว่าง เหมือนอย่างดวงจันทร์ที่พ้นจากหมอกฉะนั้น” ทุกคนจึงละกรรมชั่วทำกรรมดีเกิด

สิ้นสงสัยในชาติ และกรรมทั้ง ๓ กาล

ฝ่ายคู่บารมีและมรรคบดี ครั้นได้แสดงให้เห็นชาวจิตตนครได้เห็นฤทธิ์เป็นอัศจรรย์ของธาตุทั้งปวงในโลกนี้ และดัดใจชาวจิตตนครว่าคิดสงสัยอยู่ในอดีตอนาคตของตนเองแต่ละคน ว่าได้ทำกรรมอะไรไว้ และได้รับผลของกรรมที่ตนทำไว้อย่างไร โดยเฉพาะอนาคตเบื้องหน้าของแต่ละคน ก็จะต้องเป็นไปตามกรรมที่ทำไว้ในอดีตบ้าง ในปัจจุบันนี้เองบ้าง และได้แสดงเน้นให้เห็นความสำคัญของปัจจุบันว่าอาจเปลี่ยนอนาคตของทุก ๆ คนได้ คือ ถ้าในปัจจุบันนี้ทำความชั่ว ก็จะเปลี่ยนอนาคตให้ไม่ดีไปได้ ถ้าทำความดี ก็จะเปลี่ยนอนาคตให้ดีได้เช่นเดียวกัน เมื่อชาวจิตตนครมองเห็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เกี่ยวเนื่องกันไปอยู่ดังนี้ คล้ายกับวันวานนี้ พรุ่งนี้ และวันนี้ ก็สิ้นความสงสัยในอดีตชาติชาตินี้ และชาติหน้า และเริ่มมองเห็นราง ๆ ในกรรมและผลของกรรม

ขณะนั้นชาวจิตตนครก็เริ่มสงสัยว่า ทำไมหนอเราจึงต้องทำกรรมชั่วทั้งที่รู้เห็นอยู่อย่างนี้ เราน่าจะทำแต่กรรมดีหรือความดีแต่อย่างเดียว ทันใดนั้นก็ปรากฏภาพของสมุนทั้งหลายของสมุทัยลอยอยู่ในอากาศ เป็นต้นว่า โลโก โทโส โมโห และคล้าย ๆ กับว่ามีภาพของสมุทัยแอบอยู่เบื้องหลัง

ภาพของสมุทัยนั้นปรากฏออกมาเป็น **กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา** อย่างวาง ๆ คลุกเคล้าอยู่ในอารมณ์ที่ล้อยอยู่เต็มไปหมด และยังมีภาพที่เลื่อนวางยิ่งไปกว่านั้นอยู่เบื้องหลังอีก คือ เป็นภาพของคู่อาสวะ แต่จางเต็มที

ขณะนั้นก็ปรากฏเสียงองค์พระบรมครูดังขึ้นอย่างชัดเจนว่า “โลโก โทโส โมโห เป็นอกุศลมูล คือ รากเหง้าของอกุศล อันได้แก่ กรรมที่ชั่วทั้งหลาย เพราะว่าบุคคลที่มีจิตใจถูกอกุศลมูลนี้ครอบงำเป็นคนโลภแล้ว โกรธแล้ว หลงแล้ว ก็จะฆ่าเขาบ้าง ลักสิ่งของของเขาบ้าง ประพฤติผิดทางกามบ้าง พูดเท็จหลอกลวงตักประโยชน์เขาบ้าง ตีเม่น้ำเมาเป็นฐานประมาทบ้าง และจะชักชวนคนอื่นให้กระทำเช่นนั้น ฉะนั้น ผู้ที่ปรารถนาจะละกรรมชั่ว ก็จงละอกุศลมูลทั้งปวงนี้เสีย อนึ่ง อโลโก อโทโส อโมโห คือ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นอกุศลมูล คือ รากเหง้าของอกุศล อันได้แก่กรรมที่ชั่วทั้งหลาย เพราะว่าคนที่จิตไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ก็จะไม่ประพฤติดังนั้น และจะไม่ชักชวนใครให้ทำอย่างนั้น แต่จะประกอบกรรมที่ดี เป็นเครื่องเกื้อกูลให้เกิดความสุข ฉะนั้น ผู้ที่ปรารถนาจะทำความดี ก็จงอบรมอกุศลมูลทั้งปวงนี้ให้เกิดมีขึ้นในใจเถิด”

กองทัพใหญ่มรรคแสดงกำลัง

เมื่อสิ้นพระสุรเสียงแห่งองค์พระบรมครู ก็เกิดความสงบขึ้นทั่วจิตตนครอย่างแปลกประหลาด ภิภูลิมานะในจิตใจของชาวจิตตนครก็สงบลง บรรดาหัวโจกและสมุนทั้งหลายของสมุทัยที่ถูกส่งให้เข้าแทรกแซงอยู่ในหมู่ประชาชน ก็ต้องถอยหลบออกไป เพราะไม่อาจจะแทรกแซงอยู่ในที่สงบ แต่ก็คอยหาโอกาสอยู่ห่าง ๆ หากเกิดความไม่สงบขึ้นก็จะวิ่งเข้าแทรกแซงทันที ครั้นคูบารมีและมรรคบดีเห็นว่าชาวจิตตนครทั้งปวงมีจิตสงบเรียบร้อย มีอาการทางกายวาจาสำรวมเรียบร้อย หัวใจทั้งปวงของสมุทัย พร้อมทั้งสมุนทั้งหลายหลบถอยออกไปห่างไกล ด้วยอำนาจของอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ ถึงเวลาที่จะแสดงกำลังแห่งกองทัพมรรคในฐานะเป็นอนุสาสนีปาฏิหาริย์ได้แล้ว จึงสั่งกองทัพมรรคที่เตรียมพร้อมอยู่แล้ว ให้เริ่มออกเดินแสดงกำลัง

กองทัพมรรคจึงออกเดินโดยลำดับดังนี้คือ

กองทัพน้อยที่ ๑ **สัมมาทิฐิ** ความเห็นชอบ แบ่งออกเป็นเหล่าทุกขญาณ (ความรู้ในทุกข์) เหล่าสมุทัยญาณ (ความรู้ในเหตุเกิดทุกข์) เหล่านิโรธญาณ (ความรู้ในความดับทุกข์) เหล่ามรรคญาณ (ความรู้ในทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) แต่ละเหล่าก็ยังแบ่งย่อยออกไปอีกมาก

กองทัพน้อยที่ ๒ **สัมมาสังกัปปะ** ความดำริชอบ แบ่งออกเป็นเหล่าเนกขัมมสังกัปปะ (ความดำริออกจากกาม) เหล่าอัพยาบาทสังกัปปะ (ความดำริไม่พยาบาท) อวิหิงสาสังกัปปะ (ความดำริไม่เบียดเบียน) แต่ละเหล่าก็ยังแบ่งย่อยออกไปอีกมาก

กองทัพน้อยที่ ๓ **สัมมาวาจา** วาจาชอบ แบ่งออกเป็นเหล่ามรสาวาทา เวรมณี (เว้นจากพูดเท็จ) เหล่าปัสสววาจา เวรมณี (เว้นจากพูดส่อเสียด) เหล่ามรสาวาจา เวรมณี (เว้นจากพูดคำหยาบ) เหล่าสัมผัปปลาปา เวรมณี (เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ) แต่ละเหล่าก็ยังแบ่งออกไปอีกมาก

กองทัพน้อยที่ ๔ **สัมมากัมมันตะ** การงานชอบ แบ่งออกเป็นเหล่าปาณาติปาตา เวรมณี (เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต) เหล่าอทินนาทานา เวรมณี (เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยเจตนาเป็นขโมย) เหล่ากาเมมิฉจจา วา เวรมณี (เว้นจากประพฤติผิดในกาม) แต่ละเหล่ายังแบ่งย่อยออกอีกมาก

กองทัพน้อยที่ ๕ **สัมมาอาชีวะ** เลี้ยงชีวิตชอบ แบ่งออกเป็นเหล่ามิฉฉาอาชีวะปหานะ (เว้นจากอาชีพผิด) เหล่าสัมมาอาชีวกัปปะ (สำเร็จอาชีพชอบ) แต่ละเหล่ายังแบ่งออกไปอีกมาก

ต่อจากกองทัพน้อยที่ ๕ ก็มาถึงกองทัพน้อยที่ ๖ **สัมมาวายามะ** ความเพียรชอบ แบ่งออกเป็นเหล่าสังวรปธาน (เพียรระวังบาปที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น) เหล่าปหานปธาน (เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว) เหล่าภวนาปธาน (เพียรทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น) เหล่าอนุรักษนาปธาน (เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งอยู่ และให้เจริญงอกงามมากขึ้น) แต่ละเหล่ายังแบ่งออกไปอีกมาก

กองทัพน้อยที่ ๗ **สัมมาสติ** ความระลึกชอบ แบ่งออกเป็นเหล่ากายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ตั้งสติพิจารณากาย) เหล่าเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ตั้งสติพิจารณาเวทนา) เหล่าจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ตั้งสติพิจารณาจิต) เหล่าธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน (ตั้งสติพิจารณาธรรม) แต่ละเหล่ายังแบ่งออกไปอีกมาก

กองทัพน้อยที่ ๘ **สัมมาสมาธิ** ความตั้งใจมั่นชอบ แต่ละเหล่ายังแบ่งออกไปอีกมาก เป็นเหล่าปฐมฌาน (ความเพ่งที่ ๑ ประกอบด้วยวิตก วิचार ปีติ สุข เอกัคคตา) เหล่าทุติยฌาน (ความเพ่งที่ ๒ ประกอบด้วยปีติ สุข เอกัคคตา) เหล่าจตุตถฌาน (ความเพ่งที่ ๔ ประกอบด้วยเอกัคคตา อุเบกขา) แต่ละเหล่ายังแบ่งออกไปอีกมาก

ครั้นกองทัพอหิญฺมรรค อันประกอบด้วยกองทัพน้อยทั้ง ๘ เดินแสดงกำลังผ่านไปในอโนโลม (ตามลำดับ) แล้ว ก็กลับเดินย้อนกลับมาเป็นปฏิโลม (ทวนลำดับ) อีกครั้ง คือ กองทัพน้อยที่ ๘ สัมมาสมาธิ ที่ ๗ สัมมาสติ ที่ ๖ สัมมาวายามะ ขณะนั้นมีเสียงประกาศว่า ๓ กองทัพน้อยนี้ รวมเข้าในกองทัพน้อยพิเศษ **จิตตสิกขา** หรือ **สมาธิ** ต่อจากนั้นกองทัพน้อยที่ ๕ สัมมาอาชีวะ ที่ ๔

สัมมากัมมันตะ ที่ ๓ สัมมาวาจา ขณะนั้นมีเสียงประกาศว่า ๓ กองทัพน้อยนี้รวมเข้าในกองทัพพิเศษ
ลิลลิกขา ต่อจากนั้นกองทัพน้อยที่ ๒ สัมมาสังกัปปะ ที่ ๑ สัมมาทสิฐ ขณะนั้นมีเสียงประกาศว่า
๒ กองทัพน้อยนี้รวมเข้าในกองทัพพิเศษ **ปัญญาลิลกขา**

เมื่อกองทัพใหญ่มรรคแสดงกำลังโดยอนุโลมและปฏิโลมแล้วได้มีเสียงประกาศว่า จะมี
การแสดงการแปรขบวนตามระบบที่ชื่อว่า **อนุพุพปปฏิปทา** ความปฏิบัติหรือข้อปฏิบัติโดยลำดับ
คือ กองทัพพิเศษลิลลิกขา ประกอบด้วยสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ มีชื่อเรียกพิเศษ
ว่า **อาชีวะมัญญกุลศีล** (ศีล มีอาชีวะเป็นที่ ๔) คือ สัมมาวาจา ๔ (ได้แก่ วิรติหรือเวรมณีทางวาจา ๔)
สัมมากัมมันตะ ๓ (ได้แก่ วิรติหรือเวรมณีทางกาย ๓) สัมมาอาชีวะอีก ๑ รวมเป็น ๘ ข้อ เป็นศีล
ในอริยมรรค

การรักษาศีล ๘ ข้อในอริยมรรคดังกล่าว เป็นการบริหารจัดการ ให้เป็นอริยศีล คือ ศีลที่เจริญ
ผู้ที่มาบริหารจัดการทั้งหลาย จึงควรใส่ใจศึกษาให้เข้าใจศีลทั้ง ๘ ในอริยมรรคดังกล่าว และควรตั้งใจ
ปฏิบัติรักษา ปฏิบัติรักษาได้เพียงไร จะเป็นการบริหารจัดการให้เจริญได้เพียงนั้น

อนุพุพปปฏิปทา

ต่อจากนั้น กองทัพพิเศษจิตตลิลกขา ประกอบด้วยสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ
ต่อจากนั้น กองทัพพิเศษปัญญาลิลกขา ประกอบด้วย สัมมาทสิฐ สัมมาสังกัปปะ แล้วได้แสดงอนุพุพ-
ปฏิปทาแห่งกองทัพมรรคแปรรูปในลักษณะต่าง ๆ เช่น ในธรรม นับตั้งแต่หมวด ๑ หมวด ๒ ขึ้นไป
จนถึงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เป็นต้น กระจ่ายออกไป ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี แล้วสรุปลง
ในลำดับธรรมดังต่อไปนี้

ข้อที่ ๑ **ศีล** แบ่งออกเป็นจุลศีล มหาศีล ต่าง ๆ มากมาย อันเป็นเหตุให้ได้อนุวัชชสุข
(สุขอันเกิดจากกรรมที่ไม่ผิดโทษ)

ข้อที่ ๒ **อินทริยสังวร** คือ สำรวมสิ่งที่เป็นใหญ่ในตัวเรานี้ คือ ตาซึ่งเป็นใหญ่ในหน้าที่เห็นรูป
หูในหน้าที่ฟังเสียง จมูกในหน้าที่ดมกลิ่น ลิ้นในหน้าที่ลิ้มรส กายในหน้าที่ถูกต้อง สิ่งที่ถูกต้อง และ
มโนะคือใจในหน้าที่รู้หน้าที่คิด เรื่องทั้ง ๕ ดังกล่าวและเรื่องที่ยังเก็บมารู้มาคิดต่าง ๆ ด้วยมีสติสำรวม
ระวังในเวลาที่เราเห็นรูป เป็นต้น และใจคิดเรื่องต่าง ๆ มิให้อกุศลธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นและแล่นมาสู่จิต
อันเป็นเหตุให้ได้สุขที่เกิดจากจิตที่ไม่รุ่มไม่เปียกชุ่มด้วยความยินดีอันร้าย

ข้อที่ ๓ **สติสัมปชัญญะ** คือ มีสติสัมปชัญญะระลึกรู้ตัวอยู่ในอิริยาบถ เดิน ยืน นั่ง นอน และในอิริยาบถเล็กน้อยทั้งปวง อันเป็นเหตุให้ได้สุขที่เกิดจากความมีสติสัมปชัญญะ

ข้อที่ ๔ **สันโดษ** ยินดีด้วยของที่มีอยู่ของตน มีความอิ่ม ความเต็ม ความพอ ไม่คิดโลภ เพ่งเล็งทรัพย์หรือสิ่งของของผู้อื่น เพราะเหตุที่ไม่อึดไม่พอ ถ้าบรรพชิตก็ยินดีเพียงพอดังจิราสำหรับ บริหารกาย บิณฑบาตสำหรับท้อง เหมือนอย่างนกมีเพียงขนเป็นภาระบินไปไหน ๆ ได้ตามปรารถนา อันเป็นเหตุให้ได้สุขที่เกิดจากความอิ่มความพอ อันเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

ข้อที่ ๕ **จิตตปริโยสณะ** คือ เสพ คือ อยู่ในเสนาสนะ คือ ที่นอน ที่นั่ง ที่อยู่อาศัย ที่ว่าง ที่สงัด หรืออยู่ป่า อยู่โคนไม้ อยู่ภูเขา ลำธารห้วยระแหง ที่สงบสงัด ตั้งสติละนิวรณ์คือกิเลส เครื่องกั้นจิต มิให้สงบตั้งมั่น และมีให้รู้ตามเป็นจริง เช่น กามฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในกาม) อภิชฌา (ความโลภ เพ่งเล็งไปถึงคนและวัตถุต่าง ๆ ด้วยความอยากได้เป็นสิทธิ์ของตน) พยาบาท (ความโกรธแค้น ขัดเคือง) มีจิตปราศจากอภิชฌาพยาบาท มีความเอ็นดูกรุณาคิดเกื้อกูลสัตว์ทั้งปวงไม่เลือกหน้า และมีสติสัมปชัญญะ ทำอาโลกสัญญา (ความสำคัญหมายว่า แสงสว่าง) กำจัดความมืด ความท้อแท้ ความคิดฟุ้งซ่าน มีจิตสงบระงับความสงสัยไม่แน่ใจในทุกสขธรรมทั้งหลาย ต่อจากนั้นได้ปรากฏภาพ อุปมาให้มองเห็น โดยภาพเปรียบเทียบกับจิตที่ปราศจากนิวรณ์มีความสุขเหมือนอะไรหรือเหมือนใคร เป็นภาพที่ปรากฏชัดแจ้งในอากาศที่ชาวจิตตนครมองเห็นทั่วกัน

ภาพที่ปรากฏในอากาศอันชาวจิตตนครมองเห็นทั่วกันนั้นก็เช่นเดียวกับที่คู่บารมีได้แสดงแก่นครสามี และโยนิโสมนสิการได้แสดงพากย์ประกอบว่า “นิวรณ์ ๕ เหล่านี้ ก็เปรียบเหมือนความ เป็นหนี้ ความเป็นโรค ความต้องขังในเรือนจำ ความเป็นทาส และเดินทางกันดาร ส่วนความพ้นจาก นิวรณ์ ๕ เหล่านี้ ก็เหมือนอย่างพ้นจากหนี้ พ้นจากโรค พ้นจากเรือนจำ พ้นจากความเป็นทาส มีแต่ ความเป็นไทแก่ตน พ้นจากทางกันดาร บรรลุถึงภูมิประเทศอันเกษม” ครั้นแล้วจึงถึง

ข้อที่ ๖ **ฉาน** สมาธิที่แน่วแน่ ทั้ง ๔ คือ (๑) ปฐมฉาน เพราะเมื่อละนิวรณ์ทั้ง ๕ ได้ก็เกิด ปราโมทย์ จิตที่เกิดปราโมทย์ ก็คือบันเทิงแล้วก็เกิดปิติ ใจที่มีปิตีก็เกิดความสงบกาย (นามกาย) จึง ได้เสวยสุข เมื่อมีสุขจิตก็ตั้งมั่นเป็นสมาธิแน่วแน่เข้าขั้นปฐมฉาน มีวิตก วิจาร ปิติ สุข และเอกัคคตา (ความมียอดคืออารมณ์เป็นอันเดียว) ทำให้ผู้ที่ได้ฉานนี้มีกาย (อาการทางใจ) ทั้งหมดเต็มไปด้วยปิติ สุข อันเกิดจากวิเวก (ความสงบสงัด) เหมือนอย่างผลสำหรับอาบ น้ำหรือสำหรับพอก (ปัจจุบันเช่น แพ็บ) ที่พรมน้ำให้เปียกชุ่มทั้งหมด (๒) ทุตติยฉาน มีปิติ สุข และเอกัคคตา ทำให้ผู้ที่ได้ฉานที่ ๒ นี้ มีกายทั้งหมดเต็มไปด้วยปิติ สุข อันเกิดจากสมาธิ เหมือนอย่างบ่อน้ำลึกลึกมีน้ำพุุดพุ่งขึ้นแล้วตกพรม ลงไปทั่วหมด (๓) ตติยฉาน มีสุข และเอกัคคตา ทำให้ผู้ที่ได้ฉานที่ ๓ นี้ มีกายทั้งหมดเต็มไปด้วย

สภาพจิตที่ปรากฏด้วยอำนาจการปฏิบัติธรรมของกองทัพมรดก มีระดับต่ำสูงดังกล่าว และทุกระดับเป็นความสุขทั้งสิ้น ดังนั้นแม้ปรารถนาจะมีความสุขให้เกิดขึ้นแก่จิตใจ ก็ต้องปฏิบัติตามหลักกล่าวตามลำดับ คือ มีศีล มีอินทริยสังวร มีสติสัมปชัญญะ มีสันโดษ มีจิตตปริโยสนะ และมีมานะ

ภายในความสงบนั้น ชาวจิตตนครทั้งปวงได้มีจิตซาบซึ้งในพระพุทธานุ พระธรรมคุณ พระสงฆ์คุณ มีความพอใจในพระศาสนาสงบอยู่ ทันใดนั้นก็มีเสียงที่เปล่งขึ้นกึกก้องในความสงบ พร้อมกันเหมือนอย่างนาคข่มก้นไว้ว่า **โนมิ ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส** ขอน้อมแด่ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น **พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ** ข้าพเจ้าถึงพระพุทธานุ เป็นสรณะ (ที่พึ่งกำจัดทุกข์ภัยได้จริง) **ธมฺมํ สรณํ คจฺจามิ** ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นสรณะ **สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ** ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ **พุทฺธมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ** แม้วาระที่ ๒ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธานุเป็นสรณะ **พุทฺธมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺจามิ** แม้วาระที่ ๒ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นสรณะ **พุทฺธมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ** แม้วาระที่ ๒ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ **ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ** แม้วาระที่ ๓ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธานุเป็นสรณะ **ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺจามิ** แม้วาระที่ ๓ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเป็นสรณะ **ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ** แม้วาระที่ ๓ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ และต่อจากนั้นก็ไม่มีเสียงร้องประกาศขึ้นในหมู่ชาวจิตตนครว่า “สมุทัยเป็นทุกขสมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ อาสวสมุทัย เหตุให้เกิดอาสวะ คือกิเลสที่กองสันดานสัตว์ หาใช่เป็นสุขสมุทัย เหตุให้เกิดสุขโดยแท้จริงไม่”

ฝ่ายสมุทัยกับพรรคพวกซึ่งต้องถอยออกไปทางด้วยอนุภาพแห่งกองทัพมรด เมื่อเหตุการณ์
 พัฒนาไปในทางเป็นประโยชน์แก่กองทัพมรดกตั้งนั้น ก็มีความเสียใจมาก แต่ก็ยังมั่นใจในกำลังกองทัพ
 มังโฆณของตนว่าจะเอาชนะกองทัพมรดก และจะสามารถยึดจิตตนครไว้ได้จนถึงที่สุด คู่อาสวะ
 ก็ได้กล่าวปลุกปลอบใจสมุทัยให้เข้มแข็งต่อสู้

ขณะนั้นสติกับอินทริยสังวรได้เข้าคุมทวารชั้นนอกชั้นในทั้ง ๖ อารมณ์กับนิเวรณได้คุมเชิง
ใกล้ ๆ ตีล วินัย และสุจริต ๓ ได้เข้าคุมไตรทวารอีกส่วนหนึ่ง ทุกจริต ๓ ได้คุมเชิงอยู่ใกล้ ๆ หิริโอตตปปะ
ได้เข้าตรวจตราเป็นนครบาล (ตำรวจ) หัวใจทั้ง ๓ กับพรรคพวกอันธพาลทั้งหลายได้คุมเชิงอยู่ใกล้ ๆ
สติสัมปชัญญะคุมการจรรยาหรืออิริยาบถ อสดีอัสสัมชัญญะ คุมเชิงอยู่ใกล้ ๆ สันโดษคุมการปันส่วน
ทรัพย์สิ้นเครื่องอุปโภคบริโภค อิจฉาโลกะ มัจฉริยะคุมเชิงอยู่ใกล้ ๆ สัมมาทิฏฐิกับโยนิโสมนสิการ
และสังขะคุมสมองเมือง มิจฉาทิฏฐิกับอโยนิโสมนสิการและมายาคุมเชิงอยู่ใกล้ ๆ อปมัทธรรม
คุมใจกลางเมือง ปมัทธรรมคุมเชิงอยู่ใกล้ ๆ

กองทัพมรรคได้คุมตรงบริเวณที่ชุมนุมแสดงกำลัง คือตรงถนน ๔ แพร่งบรรจบกันกลาง
จิตตนครนั้นโดยไม่ยอมเขี่ยอนกำลังออกไป ฝ่ายกองทัพสังโยชนก็ได้ชุมนุมคุมเชิงอยู่ไม่ไกลจาก
กองทัพมรรค คู่บารมีได้เข้ากำกับนิเวศส่วนในของนครสามียอยู่ด้านหนึ่ง และกระจายกำลังธรรมชั้น
ทั้งปวงออกตรวจตราดูแลจิตตนครทั่วไปในความควบคุมของมรรคบดี คู่อาสวะก็เข้ากำกับนิเวศส่วนใน
ของนครสามียอีกด้านหนึ่ง และกระจายกำลังกิเลสต้นเหตุทั้งปวง ออกเผชิญหน้ากับกำลังธรรมชั้น
ทุกแห่งในความบังคับบัญชาทั่วไปของสมุทฺธยและสังโยชนบตี ต่างระดมรวมกำลังเต็มอัตราทั้ง ๒ ฝ่าย
พร้อมที่จะเปิดฉากรบแย่งจิตตนครกัน ยังรอแต่จังหวะอันเหมาะเท่านั้น เป็นอันว่าสงครามชิงจิตตนคร
จะเกิดขึ้นแน่นอน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เสียแล้ว สถานการณ์กำลังตึงเครียดอย่างที่สุด

กองทัพ ๒ ฝ่ายที่พร้อมจะเข้าทำสงครามกันนี้ ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายดี อีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายชั่ว
พุดง่าย ๆ ก็คืออำนาจฝ่ายดีกับอำนาจฝ่ายไม่ดีกำลังพยายามจะเข้าครองจิตใจ ควรพิจารณาให้
เห็นว่า ควรจะยอมให้ฝ่ายไหนเข้าครอง ถ้ายอมให้ฝ่ายดีเข้าครอง ก็จะเป็นคนดี มีความสุข ถ้ายอม
ให้ฝ่ายไม่ดีเข้าครอง ก็จะเป็นคนไม่ดี มีความทุกข์ เพราะความดียอมให้ผลเป็นสุข ความไม่ดียอมให้
ผลเป็นทุกข์

จิตตนครตึงเครียดคับขันที่สุด โรงงานสังกตธาตุทั้ง ๕

ขณะที่สถานการณ์ทางทหารในจิตตนครกำลังตึงเครียดที่สุดนั้น สถานการณ์ทางธรรมชาติ
ทุกอย่างของจิตตนครก็ทวีความคับขันขึ้นมาอีกด้วย คือจิตตนครที่เป็นเมืองมิถุเขามที่มีนางล้อม
เป็นเหมือนอย่างวงแหวน และค่อย ๆ กลืนเข้ามาหาทั้ง ๔ ทิศ โดยรอบดังกล่าวนั้นในตอนที่ว่าด้วยนาง
วงแหวนแล้วนั้น ได้กลิ้งกลิ้งเข้ามายิ่งขึ้น และยิ่งสูงเสียดมาจาดหน้าสะพานกิ่งล้วยยิ่งนัก ถ้าไม่หยุดกลิ้ง
เข้ามาก็น่ากลัวว่าจะกลืนเข้ามาบดขยี้จิตตนครทั้งสิ้นให้พินาศ ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยง

ทั้งเมื่อภูเขาและหวนกระซิบวงอันมืมาสูงจดฟ้าเข้ามาอาการแปรปรวนของจิตตนครเองก็
เพิ่มมากขึ้น ฤดูดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ไม่ปกติ ถนน ๔ แพร่งของเมืองก็ชำรุดทรุดพังจนเกือบเหลือที่จะซ่อม
ระบบสื่อสารชั้นนอกชั้นในทั้ง ๖ ก็ชำรุด หัวหน้าของระบบสื่อสารทั้ง ๖ ก็ทุพพลย่อนกำลังเรี่ยวแรง
ไม่พอไหวระดัปลกระเนงเหมือนเดิม โรงครัวของเมืองก็ชำรุด ระบบขนส่งและคมนาคมทางท่อ
ตลอดถึงระบบขับถ่ายทางท่อต่าง ๆ ทั่วเมืองก็ทรุดโทรมลงทั่วไป โรงงานต่าง ๆ ของเมืองก็เช่น
เดียวกัน โรงงานต่าง ๆ เหล่านี้ตั้งอยู่ทั่วจิตตนคร ได้แก่ โรงงานเกสา (ทำนม) โรงงานโลมา (ทำขนม)
โรงงานชา (ทำเส้น) โรงงานทันตา (ทำฟัน) โรงงานตใจ (ทำหนัง) โรงงานมั่งสัง (ทำเนื้อ) โรงงาน
นหารู (ทำเอ็น) โรงงานอัฐฐิ (ทำกระดูก) โรงงานอัฐฐิมิณูซัง (ทำเยื่อในกระดูก) โรงงานวิกัก (ทำไต)
โรงงานทหยัง (ทำหัวใจ) โรงงานยกนัง (ทำตับ) โรงงานกิโถมัก (ทำพังผืด) โรงงานปีทัก (ทำม้าม)
โรงงานปัปผาสัง (ทำปอด) โรงงานอันดง (ทำไส้ใหญ่) โรงงานอันตคุดัง (ทำไส้เล็ก) โรงงานอุทริยัง
(ทำอาหารใหม่) โรงงานกริสัง (ทำอาหารเก่า) โรงงานมัตตเกมมัตตลุดัง (ทำขนมในช่องท้อง)
โรงงานเหล่านี้สังกัดอยู่ในอธิบดีกรมโรงงานคนหนึ่ง ชื่อ **อาโปธาดุ** ยังมีโรงงานทำไฟอีกหลายโรง
สังกัดอยู่ในอธิบดีกรมโรงงานอีกคนหนึ่ง ชื่อ **เตโชธาดุ** ยังมีโรงงานทำลมอีกหลายโรง เช่น โรงงาน
อัสสาสะปัสสาสะ (ทำลมหายใจเข้าออก) สังกัดอยู่ในอธิบดีกรมโรงงานอีกคนหนึ่ง ชื่อ **วาโยธาดุ** ยังมี
โรงงานทำอากาศ (ช่องว่าง เช่น ท่อต่าง ๆ ซึ่งต้องมีอยู่มากมาย) สังกัดอยู่ในอธิบดีกรมโรงงานอีก
คนหนึ่ง ชื่อ **อากาธาดุ** โรงงานทั้งปวงนี้ล้วนชำรุดทรุดโทรมทั้งหมดทั่วเมือง

ความเปลี่ยนแปลงชำรุดทรุดโทรมดังกล่าว คือความไม่เที่ยง ย่อมเกิดขึ้นแก่ทุกคนทุกสิ่ง
ไม่มียกเว้น ผู้มาบริหารจิตคือผู้กำลังพยายามจะทำให้ใจของตนให้สามารถรับสภาพที่ไม่เที่ยงได้อย่าง
ไม่เกิดความยินดียินร้ายวุ่นวายจนเกินไป ทำได้เพียงไร ก็จะมีจิตใจสงบสบายโดยควรแก่ความปฏิบัติ
เท่านั้น

โรงงานเก่าแก่ชำรุดผลิตของไม่ดีออกมา

โรงงานในจิตตนครทั้งหลายรวมเข้าเฉพาะที่สำคัญ ๆ ก็มากกว่า ๔๐ โรงงาน แต่ละโรงงานเดิม
เมื่อยังใหม่ ๆ ก็ผลิตสิ่งต่าง ๆ ออกมาได้อย่างดี ทั้งโดยคุณภาพและปริมาณ ชาวจิตตนครมีสิ่งต่าง ๆ
บริโภคอุปโภค เพื่อดำรงชีวิตอยู่เป็นสุขและสนุกสบายทั้งดงามไปทั่วเมือง ไม่มีสิ่งไรบกพร่อง เป็น
ลุ่มย์ที่สมุทัยสบายใจที่สุด เพราะชาวเมืองพากันสนุกสบาย ดังที่ฝ่ายคู่บารมีเรียกว่า **มัวเมา** อยู่ในวัย
ในความไม่มีโรค ในชีวิตและในความพรั่งพร้อมทั้งปวง ไม่จำต้องสร้าง **มายา** อะระสีน ความพรั่งพร้อม
ทุกสิ่งทุกอย่างในจิตตนครเองเป็นเครื่องทำให้ชาวจิตตนครพากันหลงระเริงยินดี สมุทัยเพียงแต่คอย
สร้างโรงภาพยนตร์ **อารมณ** ส่งเสริมความสุขสนุกสนานให้อยู่ขึ้นทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งสร้าง
สถานบำเรอบำรุงต่าง ๆ เกือบจะทั่วทั้งไป คล้ายกับเมืองที่เรียกว่าศิริไลซ์ ทั้งปวงในปัจจุบัน

แต่ต่อมาเมื่อโรงงานทั้งหลายแก่แก่ชำรุด ประกอบทั้งธรรมชาติแวดล้อมจิตตนครปรากฏเป็นภูเขาแว่นหมอกที่มากกระชั้นเงื้อมเงาเข้ามาโดยรอบ และภายในจิตตนครเองก็มีอาคารแปรรูปทรุดโทรมลงทุกอย่าง ดังกล่าวมาโดยลำดับ โรงงานทั้งหลายก็พลอยยิ่งชำรุดและลดจำนวนและคุณภาพสิ่งที่ผลิตออกมาลงไปทุกที ปรากฏผลเป็นความไม่เพียงพอไม่คงตามขึ้นทั่วไป ยกตัวอย่างเช่น

โรงงานเกสา (ทำผม) เดิมผลิตผมออกมามีสีดงามดำสนิท (สำหรับชาวประเทศมดดำเช่นไทยเรา) และมีจำนวนมากเพียงพอปกรส่วนศีรษะเมืองทั้งหมด แต่ต่อมาเมื่อโรงงานเก่าแก่ชำรุด ก็ผลิตผมออกมาไม่ได้สีเหมือนเดิม กลายเป็นสีขาวมากขึ้น จนถึงไม่อาจผลิตเป็นสีดำได้ ออกมาเป็นสีขาวโพลนไปทั้งหมด ทั้งโดยมากไม่เพียงพอที่จะใช้ ทำให้ศีรษะเมืองดูโล่งเตียนไปข้างหน้าบ้างข้างหลังบ้าง ตรงกลางบ้าง ข้าง ๆ บ้าง บางทีก็โล่งเตียนไปทั้งหมด แปลว่าผลิตออกมาไม่ได้ หรือน้อยเต็มที เป็นเส้นละเอียดเล็กน้อยเกือบจะมองไม่เห็นด้วยตา ทำให้สมุทัยต้องเข้ามาทำมายาปิดบังด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น ทำยาย้อมผมให้ใช้ เพื่อให้มองดูดำสนิทเหมือนอย่างไม่มีอะไรเกิดขึ้น และสอนวิธีหวีส่วนที่มีมากไปปิดส่วนที่บกพร่อง หรือสร้างผมปลอมขึ้นสวม ทั้งสอนวิธีตัดแต่งต่าง ๆ ต่อสู้กับสังขะของธรรมชาติอย่างเต็มที่

โรงงานดโจ (ทำหนัง) ที่แรกผลิตหนังออกมาดีเรียงแปลงปลั่งดงาม เมื่อเก่าแก่ หนังที่ผลิตออกมาหย่อนยานสีคล้ำหมอง สมุทัยสอนวิธีใช้แบ่งสืบทดแต่งต่าง ๆ จนถึงใช้วิธีผ่าตัดดัดที่หย่อนให้แข็ง แต่เมื่อเก่าหนัก ๆ เข้า ถึงย่นเป็นเกลียวกร้านหยาบเหลือที่จะตบแต่ง สมุทัยก็แนะนำให้พอกแบ่งเข้าให้จนเหมือนอย่างใช้ปูนโบกผนังตึก หนักเข้าสมุทัยก็เหลือกำลังแก้ไข แต่ก็ยังบอกว่าไม่เป็นไร จะสร้างโรงดโจให้ใหม่แทนโรงเก่านี้

สิ่งประกอบเป็นจิตตนคร และระบบงาน

จิตตนครจำต้องอาศัยสิ่งที่ผลิตขึ้นจากโรงงานทั้งปวงนี้ มาประกอบเป็นจิตตนครขึ้น ตั้งแต่จุดแห่งชีวิตที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า อันเรียกว่า **กลละ** หรือบางคนในปัจจุบันเรียกว่า **เซลล์** จุดเริ่มต้นแห่งจิตตนครองค์พระบรมครูทรงเรียกว่า **กลละ** ดังกล่าว และพระอาจารย์ผู้ศิษย์ของพระองค์อธิบายว่า ประมาณหยาดน้ำม่านาที่ติดปลายด้ายที่พันด้วยปลายขนทราย ๓ เส้น คือเป็นอย่างหยาดน้ำม่านาชนิดหนึ่ง ส่วนทางวิชาการแพทย์ปัจจุบันแสดงว่า ประกอบด้วยเซลล์ที่เล็กที่สุด ซึ่งไม่สามารถจะมองด้วยตาเปล่าต้องใช้กล้องจุลทรรศน์ส่องดู จึงจะเห็นว่ามิลักษณะเป็นของเหลวคล้ายวุ้นอย่างละ ๆ หรือแบ่งเปียก มีธาตุต่าง ๆ ผสมอยู่หลายอย่าง

จิตตนครประกอบด้วยเซลล์เป็นจำนวนมาก และมีการแบ่งแยกหน้าที่ออกเป็นหมวด ๆ เพื่อทำหน้าที่หลายอย่างให้เหมาะสม แต่ละหมวดรับผิดชอบแตกต่างกัน แต่ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เซลล์เหล่านี้ยังประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อ และเนื้อตั้งแต่ ๒ ชนิด ขึ้นไปประกอบกันขึ้นเป็นอวัยวะ เช่น กระเพาะอาหาร ลำไส้ ตับ อวัยวะที่ทำหน้าที่รวมกันหรือเกี่ยวเนื่องกันหลายอวัยวะ จะรวมกันเข้าเป็นระบบ ตามหน้าที่ของแต่ละชนิด ทั้งหมดมี ๙ ระบบ คือ

๑. ระบบโครงกระดูก มีหน้าที่เป็นโครงร่าง เป็นต้น มีจำนวน ๒๐๖ ชิ้น (แพทย์โบราณในลังกานับได้ ๓๐๐ ท่อน) ส่วนเด็กในครรภ์จะมีประมาณ ๔๐๐ ชิ้น เพราะกระดูกยังไม่ต่อกัน

๒. ระบบกล้ามเนื้อ มีคุณสมบัติหดตัวยืดตัวหรือย่นตัวคล้ายยาง เป็นต้น

๓. ระบบประสาท มีหน้าที่ควบคุมหน้าที่ต่าง ๆ ของจิตตนครให้ปฏิบัติและประสานงานกัน ควบคุมความคิดและความประพฤติให้เห็นได้ ให้ได้ยินได้ ให้พูดได้ ให้เคลื่อนไหวได้ ควบคุมหน้าที่ของอวัยวะภายในให้ดำเนินไปโดยปกติ รับความรู้สึกต่าง ๆ จากภายนอกโดยรอบ และบอกได้ว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร ควรจะจัดการปฏิบัติอย่างไรต่อสิ่งเหล่านั้น

๔. ระบบการไหลเวียนของโลหิตและน้ำเหลือง ประกอบด้วย หัวใจ หลอดเลือด และเลือด เพื่อไปเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของจิตตนคร

๕. ระบบหายใจ ประกอบกับอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับการหายใจ ได้แก่ จมูก ช่องจมูก ปอด โครงกระดูก กระบังลม และกล้ามเนื้ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการหายใจ เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนแก๊สระหว่างโลหิตกับอากาศ โดยรับเอาออกซิเจนเข้าไว้ ถ่ายเอาคาร์บอนไดออกไซด์ออกมา ช่วยทำให้ความร้อนอยู่ในระดับปกติ เป็นต้น

ในเวลาหายใจเข้าช่องอกจะขยายโตขึ้นทุก ๆ ทาง ทั้งด้านหน้าด้านหลัง และด้านข้าง ๆ โดยรอบ กล้ามเนื้อบางส่วนหดตัว ซีโครงยกขึ้น ท้องยื่นออก ปอดพองโต โดยช่องอกขยายใหญ่ขึ้น อากาศก็จะผ่านเข้าไป เวลาหายใจออกช่องอกจะแคบลง โดยกล้ามเนื้อบางส่วนหย่อนตัวลง ทำให้ซีโครงกลับลงมาที่เดิม และกระบังลมหย่อนตัวดันขึ้นมาในช่องอก โดยกล้ามเนื้อหน้าท้องหดตัวดันอากาศให้ออกจากปอด

ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด เพื่อแสดงให้เห็นว่าโรงงานทั้งปวงในจิตตนครมีความจำเป็นแก่จิตตนครเพียงไร อนิจจังคือความไม่เที่ยงทั้งหลายของจิตตนครเกิดจากโรงงานเป็นต้นเหตุทั้งสิ้น เมื่อโรงงานเองก็ไม่เที่ยง คือแปรเปลี่ยนจากใหม่เป็นเก่า จากแข็งแรงเป็นชำรุดทรุดโทรม สิ่งที่โรงงานผลิตขึ้นก็ย่อมต้องเสื่อมคุณภาพไปด้วย คือย่อมไม่เที่ยงไปด้วย และความไม่เที่ยงนี้จะก่อให้เกิดกลับเป็น

เที่ยงหาได้ไม่ วิธีจะรับความไม่เที่ยงที่ถูกต้องสมควรที่สุด จึงไม่ใช่อยู่ที่พยายามใช้วิธีของสมุทัย
เข้าปกปิดแก้ไข แต่ต้องอบรมปัญญาให้เกิด ให้ตระหนักในความจริงว่านั่นเป็นสิ่งไม่เที่ยง ต้องแปรปรวน
เปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา

ระบบงาน (ต่อ) และพยาธิภัยเกิดผสม

๖. ระบบย่อยอาหารและถ่ายเท ประกอบด้วยหลอดจากปากลงไป และอวัยวะต่าง ๆ เช่น
ลิ้น ต่อมน้ำลาย มีหน้าที่เกี่ยวกับการย่อยอาหาร ดูดอาหารเข้าไป และช่วยระบายอาหารออกด้วย

๗. ระบบขับถ่ายปัสสาวะ ประกอบด้วยอวัยวะในระบบขับถ่ายทั้งปวง มีไต เป็นต้น

๘. ระบบสืบพันธุ์หรือระบบสร้างเมืองใหม่แห่งจิตตนคร

๙. ระบบต่อมไร้ท่อ ประกอบไปด้วยต่อมต่าง ๆ ซึ่งผลิตสิ่งที่ตนสร้างขึ้น เรียกว่า “ฮอร์โมน”
เข้าสู่เส้นโลหิตโดยตรง และไม่มีท่อของตัวเอง สิ่งที่ฉีดเข้าไปนี้มีหน้าที่ควบคุมส่งเสริมและสัมพันธ์
กับการทำงานในร่างกายให้เป็นไปโดยปกติ

ระบบทั้ง ๙ นี้ต้องอาศัยสิ่งที่ผลิตจากโรงงานในจิตตนครมาประกอบขึ้น เมื่อโรงงานเก่าแก่
ชำรุด ระบบเหล่านี้ก็พลอยชำรุดไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ให้สมบูรณ์ได้ ปรากฏความบกพร่องชัดเจนขึ้น
ทุกที ธาตุทั้ง ๕ ผู้เป็นอธิบดีกรมโรงงานได้ร่วมกันปรับปรุงแก้ไขเต็มที่ ก็ไม่สามารถจะแก้ไขให้ดีขึ้นได้
เหมือนอย่างเดิมพอปะทะปะทั่งไป ซ้ำยังแถมเกิดภัยขึ้นอีกชนิดหนึ่ง ชาวจิตตนครเรียกว่า พยาธิภัย
มีเฉพาะในจิตตนครเท่านั้น

อันที่จริงภัยนี้เกิดขึ้นอยู่เสมอ แต่เมื่อจิตตนครยังดี ภูเขาวงแหวนยังล้อมอยู่ไกล ยังไม่มี
อาการแปรปรวนภายใน โรงงานทั้งหลายก็ยังทำงานผลิตสิ่งทั้งหลายบ่อนระบบงานในจิตตนคร
อยู่อย่างดี พยาธิภัยที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวก็ไม่ทำให้จิตตนครต้องลำบากอะไรมาก ทั้งระบบการรักษา
พยาบาลก็ดีขึ้นมาก ครั้นจิตตนครโหมลง มีภูเขามหามาวงรัดเข้ามาใกล้ พยาธิภัยก็พลอยเกิดผสม
รุนแรงขึ้นทั่วไป ธาตุทั้ง ๕ เป็นหัวหน้าโรงงานใหญ่เคยหัวเราะเยาะพยาธิภัย เพราะทนงในความ
แข็งแรงทะมัดทะแมงของตนว่าพยาธิภัยทำอะไรไม่ได้ บัดนี้หัวเราะไม่ออกเสียแล้ว ต้องป่วยเจ็บลง
เพราะพยาธิภัย นครสาวิริบสงแพทย์หลวงไปรักษา ก็พอได้ผลขึ้นบ้าง แต่ก็ไม่มีกำลังที่จะปฏิบัติ
หน้าที่ได้เต็มที่เหมือนแต่ก่อน จิตตนครได้กลายเป็นนครแห่งอันตรายใหญ่ที่จะเกิดขึ้นอย่างชัดเจน
แน่นอนแล้ว

ฝ่ายนครสามีพร้อมด้วยชาวเมืองทั้งปวง ได้มองเห็นอันตรายที่คิบลานเข้ามาใกล้โดยรอบ
ทั้งกองทัพทั้ง ๒ ฝ่ายก็กำลังประชิดกันอยู่ การสละประยุทธ์จะเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้ ได้ความสะพรึงพรึง
จิตใจมองหาที่พึ่งป้องกันอันตราย สมุทัยเองก็ได้แลเห็นภัยธรรมชาติดังกล่าว ซึ่งพันอำนาจของสมุทัย
จะครอบงำได้ คือไม่มีอำนาจจะไปปลุกกันภูเขาวงรอบจิตตนครให้ถอยกลับไปได้ ไม่มีอำนาจที่จะแก้ไข
ความชำรุดทรุดโทรมภายในจิตตนคร ทั้งไม่สามารถป้องกันพายุภัย สมุทัยเก่งกาจในทางใช้มายา
ต่าง ๆ ปกปิดอำพรางมิให้สังขจะปรากฏแก่ตา **ไซอารมณอำพรางใจมิให้คิดเห็นเพราะสิ่งที่สมุทัยกลัว**
อย่างที่สุดก็คือ **สังขจะ** ความจริง และสิ่งที่กลัวนี้ได้ปรากฏขึ้นอย่างไม้อาจจะปกปิดอำพรางได้เสียแล้ว

การบริหารจิตที่ให้ผลเต็มที่ คือการบริหารจิตให้สามารถยอมรับสังขจะความจริงโดยไม่
หวาดกลัว เป็นต้นว่าการยอมรับว่าทุกสิ่งที่ไม่เที่ยง ร่างกายนี้ก็ไม่เที่ยง จักไม่เป็นหนุ่มเป็นสาวอยู่ได้
ตลอดไป แต่จักต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลง แก่เฒ่าเป็นธรรมดาการต่อต้านด้วยวิธีใด ๆ ก็ตาม จักไม่
เกิดผลได้จริง หนทางเดียวที่ควรทำอย่างยิ่ง คือแลให้เห็นสังขจะความจริง

สมุทัยประชุมวางแผนขั้นสุดทำยมนครสามีเห็นภัยเฉพาะหน้า

สมุทัยได้เปิดประชุมหารือกับคู่อาสวะและสังโยชนบดีแม่ทัพใหญ่สังโยชน้อยอย่างเคร่งเครียด
ที่ประชุมให้รักษาควมนครสามีไว้ในอำนาจทุกวิถีทาง และให้ทำลายกองทัพใหญ่มรรคลงให้จงได้
และถ้าจิตตนครจะต้องเป็นอันตรายเพราะภูเขาวงแหวนกลิ้งมาบดขยี้ ก็ให้คู่อาสวะรีบลักพานครสามี
ออกไปยังสถานที่นัดหมายเพื่อจะได้อพยพออกไปพร้อมกับกองทัพใหญ่สังโยชน แต่ให้ดำเนินการ
ตามแผนการที่ ๑ คือควมนครสามีไว้ในอำนาจก่อนเมื่อได้หารือตกลงกันเรียบร้อยแล้ว ต่างก็
ออกไปปฏิบัติหน้าที่ของตนตามที่ได้ตกลงกัน

คู่อาสวะได้พยายามเข้าใกล้จิตตนครสามีอยู่ตลอดเวลา คอยเดิมอวิชชา (ความไม่รู้
ในสังขจะที่ทำให้หลงเข้าใจผิด) ภพ (ความเป็นเราที่เที่ยงยั่งยืน) และกาม (ความรักใคร่ในตัวตน
เป็นต้น) ทำให้นครสามีเข้าใจผิดว่าภูเขาวงล้อมนั้นเป็นภูเขากระดาชใช้ไม้ขีดก้านเดียวก็จะเผาเสียได้
ตัวเรานี้ใหญ่โตเที่ยงแท้สมุทัยจะให้ป็นเจ้าโลกแต่ผู้เดียว เมื่อเราเป็นเจ้าโลก เราก็จะบงการโลกแต่
ผู้เดียว ไม่ต้องมีเป็นหลายฝ่ายทุกฝ่ายจะอยู่ในอำนาจของเรา จะรวมกันเป็นฝ่ายเดียวคือ
ฝ่ายของเรา จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของเราแต่ผู้เดียว ความชำรุดเสื่อมโทรมภายในตลอดถึงโรงงาน
ต่าง ๆ ระบบต่าง ๆ ที่เก่าแก่ทรุดโทรม สมุทัยก็รับว่าแก้ไขได้ โรงงานไหนเก่าเหลือจะซ่อมก็รื้อทิ้ง
สร้างใหม่เป็นโรง ๆ ไป นักวิทยาศาสตร์เดี่ยวนี้เก่งมาก สร้างสิ่งเทียมต่าง ๆ ได้หลายอย่าง ตัดตา
จากศพมาใส่ตาคนเป็นก็ได้ เปลี่ยนหัวใจก็ยังได้ ตัด ๆ ต่อก ๆ ได้เกือบทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งนครสามีได้เกิด

อารมณ์รักตัวกลัวตายขึ้นอีกมากมาย ฝ่ายสมุทัยก็พยายามสร้างมายาปิดบังอำพรางสัจจะ ใส่อารมณ์อื่นเป็นที่ตั้งแห่งราคะ โสหา โมหะ และความมัวเมาต่าง ๆ เข้าในจิตตนครอีกมากมายเช่นเดียวกัน สัจจะชอบดีแท้ทัพอใหญ่สังโยชน์ ก็สังก้องทัพอใหญ่สังโยชน์เตรียมพร้อมที่จะบดขยี้ก้องทัพอใหญ่มรรคในเมื่อถึงจังหวะ

แต่สมุทัยกับพรรคพวกหาได้สามารถควบคุมนครสามิได้ตามประสงค์ไม่ เพราะคูบารมีก็ได้คอยเฝ้ารักษายืนอยู่ใกล้ชิดเช่นเดียวกัน และคอยเพิ่มเติมบารมีธรรมต่าง ๆ ให้แก่นครสามิ เป็นต้นว่า บัญญาบารมี ประกอบกับนครสามิเองก็ได้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะเฉพาะตนครั้งหนึ่ง พร้อมกับชาวจิตตนครทั้งปวงเมื่อก้องทัพอใหญ่มรรคแสดงกำลังอีกครั้งหนึ่ง **จิตตธาตุ** หรือ **วิญญาณธาตุ** ซึ่งเป็น **ธาตุรู้** อันวิเศษของนครสามิจึงแจ่มใสขึ้นการเดินสวนสนามของก้องทัพอใหญ่สังโยชน์ ถัดมาการแสดงกำลังของก้องทัพอใหญ่มรรคได้มีประโยชน์มาก เพราะทำให้นครสามิได้รู้ได้เห็นทั้ง ๒ ฝ่ายตามเป็นจริง ได้ประจักษ์พร้อมกับชาวจิตตนครในที่สุดการแสดงกำลังของก้องทัพอใหญ่มรรค ว่าโดยที่แท้สมุทัยคือบ่อเกิดแห่งทุกข์ทั้งปวง หาใช่บ่อเกิดแห่งสุขที่แท้จริงไม่ ดังที่ได้มีเสียงร้องอื้ออึงขึ้นของชาวจิตตนครเมื่อสิ้นขบวนวิชาที่ ๔ เป็นการเปิดหน้ากากของสมุทัยออกให้เห็น **สัจจะ** ของสมุทัยโดยแท้จริง **ธาตุรู้** ของนครสามิจึงเจาะทะลุบรรดาอารมณ์และมายาทั้งปวงของสมุทัยออกมาเห็นภัยเฉพาะหน้าของจิตตนครตามเป็นจริง

อันสัจจะคือความจริงนั้น ต้องเป็นสัจจะคือความจริงเสมอผู้บริหารจิตควรได้ศึกษาให้รู้ว่ามีอะไรบ้างที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้เป็นสัจจะ แล้วอบรมจิตใจตนเองให้เกิดปัญญาเห็นตามที่ทรงแสดงไว้ให้ได้ จะได้พ้นจากอำนาจของสมุทัยที่พยายามนำมายามาหลอกล่ออยู่เสมอ และการพ้นจากอำนาจของสมุทัยได้นั้นเป็นการก้าวล่วงทุกข์ได้อย่างแท้จริงมากน้อยตามควรแก่กำลังของปัญญา

คูบารมีแนะนำบุญกิริยา

ภัยของจิตตนครที่ปรากฏแก่ธาตุรู้ของนครสามิ คือภูเขาที่วังล่อมรุกเข้ามานั้น หาใช่เป็นภูเขากระดาษไม่ แต่เป็นภูเขาหินล้วน น่าสะพรึงกลัว ตัวจิตตนครเองที่กำลังเก่าแก่อยู่ก็ไม่อาจซ่อมให้กลับคืนดีเหมือนดังเดิมได้ และตัวโรงงานเองจะรื้อสร้างใหม่หาได้ไม่ เว้นไว้แต่จะสร้างซ่อมส่วนเล็กน้อยบางส่วนเท่านั้น ภูเขาขวางแหวนดังกล่าวกลิ้งใกล้เข้ามามากแล้ว จิตตนครจะต้องถูกบดละเอียดเป็นแน่แท้ ความรู้สึกหยิ่งผยองในตัวเราที่ใหญ่โตจะเป็นเจ้าโลกได้หายไป กลายเป็นตัวเราที่ซลาดกลัว ต้องการแต่ที่จะหนีจากภัยที่กำลังคุกคามอยู่ ความรักตัวได้เกิดขึ้นแก่กล้าพร้อมกับความใหญ่โตแห่ง

ความกลัว เมื่อธาตุรู้ของนครสามิแจ่มจรัสขึ้นในลังจะดังกล่าว คู่อาสวะก็ต้องถอยห่างออกไปทันที ไม่อาจอยู่แสงของธาตุรู้ได้ ส่วนคู่บารมีได้ปรากฏขึ้นในที่ใกล้ชิดทันทีทั้งที่ได้คอยเฝ้าอยู่ใกล้ชิดแล้ว แต่ก็ไม่ปรากฏชัด มาปรากฏชัดเมื่อธาตุรู้แจ่มขึ้น ทำให้นครสามิเกิดความปีติโสมนัสว่าได้พบมิตร ที่แท้จริงอันจะอาศัยเป็นที่พึ่งได้แล้ว เป็นเหตุให้ความกลัวหายไปเกือบหมดสิ้น เหมือนอย่างคนตกน้ำ กำลังว่ายน้ำกระเดือก ๆ เกือบจะสิ้นกำลังและจะหมดหวังในชีวิตอยู่แล้ว พลันได้เห็นแพลอยมาถึง ก็กลับมีหวัง รีบขึ้นแพยึดแพเป็นที่พึ่งพำนักโดยเร็ว นครสามิมียึดคู่บารมีเป็นแพที่พึ่งพำนักทันที คู่บารมี ได้เตือนขึ้นทันทีว่า ขอให้นครสามิและชาวเมืองจิตตนครทั้งหมดตั้งจิตระลึกถึงองค์พระบรมครู สัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงพระองค์พร้อมทั้งพระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งกำจัดภัยเกิด อย่างนึกถึง สิ่งอื่นให้เป็นการไม่แน่นอน เป็นการโลเล ให้หนักน้อมใจถึงพระรัตนตรัยเท่านั้น และขอให้ฟังคำสั่งสอน ของพระองค์ที่ท่านพระสาวกได้ฟังมาดังนี้ว่า

ครั้งหนึ่ง องค์พระบรมครูได้ตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งโกศลรัฐว่า ถ้าจะมีบุคคลที่เชื่อได้ มาจากทิศทั้ง ๔ กราบทูลพระเจ้าปเสนทิว่า ได้เห็นภูเขาใหญ่สูงจดฟ้ากลีบบดสัตว์โลกทั้งปวงมาในทิศ ทั้ง ๔ ขอพระมหาราชจทรงทำกิจที่ควรจะทำในการป้องกันเมื่อมหาภัยบังเกิดขึ้นอย่างนี้ ซึ่งจะทำให้ หมู่มนุษย์สิ้นไปอย่างทารุณ ทั้งที่ความเกิดเป็นมนุษย์เป็นการที่ได้ด้วยยาก พระองค์จะทรงทำอย่างไร พระเจ้าปเสนทิกราบทูลองค์พระบรมครูว่า เมื่อมหาภัยบังเกิดขึ้นอย่างนั้น ก็ไม่มีกิจอื่นที่จะพึงทำได้ นอกจาก **ธรรมจริยา** ความประพฤติธรรม **สมจริยา** ความประพฤติสมควร **กุศลจริยา** ความทำกุศล **บุญกิริยา** ความทำบุญ

องค์พระบรมครูจึงตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิต่อไปว่า ชราและมรณะก็เหมือนอย่างภูเขาใหญ่ สูงจดฟ้านั้น เมื่อชราและมรณะครอบงำสัตว์โลกทั้งสิ้นอยู่จะพึงทำอย่างไร พระราชากราบทูลว่า ไม่มีกิจอื่นที่จะพึงทำได้ นอกจากธรรมจริยา สมจริยา กุศลจริยา บุญกิริยา เช่นเดียวกัน แม้จะมี กองทัพช้าง กองทัพม้า กองทัพรถ กองทัพทหารราบ ที่จะรบชนะครอบครองโลกทั้งหมดได้ แต่จะไม่อาจรบชนะชราและมรณะได้ แม้จะมีมหาอำมาตย์มนตรีผู้ชาญฉลาดอาจทำลายข้าศึกด้วยมนต์ กลวิธีต่าง ๆ แต่ก็ไม่สามารถเอาชนะชราและมรณะด้วยมนต์กลวิธีดังกล่าวได้ แม้จะมีเงินทองมากมายใน แผ่นดินในอากาศ อาจที่ล่อข้าศึกด้วยทรัพย์ แต่ก็ไม่สามารถจะซื้อจากชราและมรณะได้ เพราะไม่มีคติวิสัย ที่จะเอาชนะด้วยสิ่งทั้งปวงเหล่านั้น เว้นไว้แต่ธรรมจริยา บุญกิริยา ดังกล่าวเท่านั้น

อำนาจของความประพฤติธรรม และอำนาจของความทำบุญยิ่งใหญ่เหนืออำนาจทั้งหลาย ผู้ไม่ประมาทจึงควรประพฤติธรรมและทำบุญไม่ว่างเว้น เพื่อได้เสวยผลควรแก่ความปฏิบัติ

เชิญทูตทั้งคู่มาด่วน สมุทัยเปิดการโจมตี

องค์พระบรมครูได้ทรงรับรองพระดำรัสกราบทูลของพระราชอาและได้มีเสียงกล่าวสรุปว่า ภูเขาหินล้วนสูงจุดฟากถึงบดสัตว์มาใน ๔ ทิศ หมุนเวียนอยู่โดยรอบแผ่นดิน ความแก่และความตายย่อมครอบงำสัตว์ทั้งหลาย ทั้งชาติตียะ ทั้งพราหมณ์ ทั้งเวศย์ ทั้งศูทร ทั้งจัณฑาลและคนเทษะฉัณนั้น ความแก่ความตายไม่ละเว้นใครเลย ย่อมครอบงำย่ำให้อยู่ในอำนาจทั้งสิ้น ไม่มีภูมิที่จะยกกองทัพข้าม ม้า รถ คนเดินเท้า ไปรบกับความแก่ความตายนั้น ทั้งไม่อาจจะรบชนะด้วยมัตถุทธหรือด้วยทรัพย์ เพราะเหตุนี้บุคคลผู้เป็นบัณฑิตมองเห็นประโยชน์ของตน เป็นคนทรงปัญญาพึงตั้งศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ประพฤติธรรมด้วยกาย วาจา และใจ อยู่ในโลกนี้ก็เป็นที่สรรเสริญ ละไปก็จะบันเทิงในสวรรค์ องค์พระบรมครูได้ทรงสอนไว้ดังนี้ ฉะนั้น ขอให้พากันประพฤติธรรม พากันทำบุญทำกุศลเถิด

นครสามีมาร่วมด้วยชาวจิตตนครทั้งสิ้นพากันตั้งศรัทธาในพระรัตนตรัยมั่นคง และพากันประพฤติธรรมบำเพ็ญบุญกุศลกันทั่วทั้งเมือง คือพากันทำทาน สมาทานรักษาศีล และบำเพ็ญภาวนา คืออบรมใจและปัญญา วิชิตอบรมใจนั้น คูบารมีแนะนำให้อบรมในเมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขา แม้ไปทั้งโดยเจาะจงและไม่เจาะจงคือทั่วไป ชำระจิตให้ปราศจากโทสะ พยาบาท วิหิงสา ริษยา และราคะ วิชิตอบรมปัญญานั้น คูบารมีแนะนำให้อบรมธาตุรู้ให้มองเห็นลัทธิจะทั้งหลายให้แจ่มชัด เปิดอารมณ์มายาโมหะที่ปิดบังออกเสียให้จงได้ ทุกคนในจิตตนครได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของคูบารมี ความหวาดกลัวทั้งปวงได้สงบไปเกือบหมดสิ้นด้วยอำนาจของบุญกิริยา พร้อมด้วยศรัทธาที่ตั้งมั่นในพระรัตนตรัย คูบารมีมองเห็นว่า ถึงโอกาสแล้วที่จะส่งทูตทั้งคู่คือ **สมณะ** และ **วิปัสสนา** เข้าสู่จิตตนครโดยด่วน จึงแจ้งเรื่องทูตทั้งคู่นี้แก่นครสามีมว่า ได้มีทูตคู่หนึ่งกำลังจะเข้ามาสู่จิตตนคร ทูตคู่นี้องค์พระบรมครูทรงส่งมาช่วยพร้อมทั้งพระพุทธศาสนา นครสามียังฟังก็เกิดความปลื้มปิติว่า พระพุทธองค์ไม่ทรงทอดทิ้ง ได้ทรงช่วยในคราวที่คับขันที่สุด ดังนี้ จึงเร่งคูบารมีรับเข้ามาโดยเร็ว คูบารมีหาได้ทั้งนครสามียกออกไปไม่ ได้น้อมจิตอัญเชิญทูตทั้งคู่เข้ามาสู่นคร ฝ่ายทูตทั้งคู่ทราบการอัญเชิญโดยกระแสนิจแล้วจึงตรงมาสู่จิตตนครโดยด่วน

ฝ่ายสมุทัยผู้ที่ได้สังเกตเห็นเหตุการณ์ทุกอย่างกำลังดำเนินไปในทางที่จะเป็นประโยชน์แก่คูบารมี เห็นว่าถึงเวลาที่จะต้องเปิดการสู้รบยุทธอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เสียแล้ว และไม่อาจจะรอช้าอยู่ได้ จำจะต้องเริ่มใช้กำลังป้องกันมิให้ทูตทั้งคู่นั้นเข้าเมืองให้จงได้ จึงสั่งให้อารมณกับนิวรณพร้อมกับสมุนทั้งปวงจูโจมแย่งทวารเมืองจากสถิตกับอินทริยสังวรและพรรคพวกที่ยึดรักษาทวารเมืองอยู่ อารมณกับนิวรณและพรรคพวกได้ยกเข้าปล้นทวารเมืองทันที แต่ก็ถูกสถิตกับอินทริยสังวรและ

พรรคพวกไว้ และดีให้ถอยร่นออกไป พร้อมกันนั้น สมุหัยได้สั่งให้หุจรีต ๓ แยกไพรทวารอีกส่วนหนึ่ง และสั่งให้หัวโจกทั้ง ๓ นั้นกับพรรคพวกอันธพาลก่อวุ่นต่าง ๆ และต่อสู้กับนครบาลคือหิรีโอดตปปะ ให้ทั่วไปทั้งเมือง แต่สืลกับวินัยและสุจรีต ๓ พร้อมทั้งนครบาลคือหิรีโอดตปปะก็คงยืนหยัดรักษา ไตรทวารไว้ได้ ให้อสติอัมปชัยญะยึดการจราจร แต่สติอัมปชัยญะคงยืนหยัดรักษาไว้ได้ ให้อิฉณาโลกะมัจฉริยะแย่งคลังทรัพย์สิน แต่สัณโดยคงรักษาไว้ได้ ให้มีฉณาภิฐูและอโยนิโสมนสิการและมายา จิงสมองเมือง แต่สัณมาภิฐูกับโยนิโสมนสิการและสัจจะรักษาไว้ได้ ให้ปมาทธรรมยึดใจกลางเมือง แต่อุปมาทธรรมคงรักษาไว้ได้ นอกจากนี้ให้กิเลสค้นหาทั้งหมดก่อวุ่นความสงบทั่วทั้งเมือง แต่ธรรมชั้นทั้งหลายที่มรรคบดีส่งออกไปช่วยตรวจตราเมืองคล้ายกับส่งกำลังทหารออกช่วยตำรวจ ก็คงปฏิบัติงานอย่างเข้มแข็ง จับกุมปราบปรามพวกก่อวุ่นความสงบสุขของเมืองจนสงบลงได้ทั่วไป

ทูตด่วนทั้งคู่เข้าเมืองเสนอพุทธศาสน์

ขณะเมื่อสดีกับอินทรียสังวรและพรรคพวกขณะอารมณ์กับนิวรณและพรรคพวก สืลกับวินัย และสุจรีต ๓ พร้อมกับตำรวจนครบาลหิรีโอดตปปะ และฝ่ายคู่บารมีทั้งปวงขณะหุจรีต ๓ กับหัวโจก ทั้ง ๓ พร้อมกับพรรคพวกอันธพาลและกำลังฝ่ายสมุหัยทุกจุด เกิดความสงบขึ้นทั่วเมืองแล้ว คู่ทูต สมณะและวิปัสสนาก็พลันมาถึงทวารนคร สดีผู้ทวารบาลก็รับรองเปิดทวารให้ทูตทั้งคู่เข้ามา เมื่อ ทูตด่วนทั้งคู่ถามว่า สามิคือเจ้าแห่งนครนี้อยู่ในที่ไหนก็ตอบว่า อยู่ ณ ถนน ๔ แพร่งกลางนคร ทูตด่วนทั้งคู่จึงตรงไปสู่ที่อยู่ของนครสามิโดยเร็ว แล้วมอบพุทธศาสน์แก่นครสามิในทันที

นครสามิรับพุทธศาสน์จากคู่ทูตนั้นมาอ่านในทันใดนั้น ข้อความในพุทธศาสน์นั้นว่า “นี่คือ ยถาภูตพจน์ (ถ้อยคำตามที่เป็นอย่างจริงแล้ว) ของตถาคต มัชฌิมาปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเป็นทางกลาง) ไม่ใช่ของเกี่ยวที่สุดโต่ง ๒ ทาง คือกามสุขัลลิกานุโยค (ความประกอบความสุกสกปรกอยู่ในกาม) และ อุตตกิลมณานุโยค (ความประกอบทรมานตนให้ลำบาก) อันตถาคตตรัสรู้แล้วว่าเป็นทางทำกิจฯ ทำญาณให้เกิด เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความรู้พร้อม เพื่อนิพพาน (ออกจาก กิเลสเครื่องเสียบแทงดูลูกศรที่เสียบใจ) มัชฌิมาปฏิปทาคือมรรค (ทาง) ประกอบด้วยองค์ ๘ อันประเสริฐ ได้แก่ สัณมาภิฐู (ความเห็นชอบ) สัณมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัณมาวาจา (วาจา ชอบ) สัณมากัมมันตะ (การงานชอบ) สัณมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตชอบ) สัณมาวายามะ (พยายามชอบ) สัณมาสติ (ระลึกชอบ) สัณมาสมาธิ (ตั้งใจมั่นชอบ)

นื้อริยสัจจะคือทุกข์ เกิดเป็นทุกข์ แก่เป็นทุกข์ ตายเป็นทุกข์ ความโศก ความรณฺญจนใจ ความทุกข์กาย (พยาธิ) ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจเป็นทุกข์ ความประจวบกับสิ่งที่ไม่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์ ความปรารถนาไม่สมหวังเป็นทุกข์ โดยยอลกณฺธยาคเป็นที่ยึดถือ ทั้ง ๕ เป็นทุกข์

นื้อริยสัจจะคือสมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตณฺหา (ความดิ้นรนทะยานอยาก) ที่เป็นเหตุให้เกิดอีก เป็นสหทัยกับนันทิ (ความเพลิน) ราคะ (สิ่งที่ย่อมนใจให้ติดให้ยินดี) มีความยินดียิ่ง ๆ ขึ้นในอารมณ์นั้น ๆ ตณฺหา นี้คือ กามตณฺหา (ความอยากดิ้นรนไปในกาม) ภวตณฺหา (ความอยากดิ้นรนไปในภพคือความเป็นนั้น) วิภวตณฺหา (ความอยากดิ้นรนไปในวิภพคือความไม่เป็นนั้น)

นื้อริยสัจจะคือนิโรธความดับทุกข์ ได้แก่ ความดับ ความทิ้ง ความสละ ความปล่อย ความไม่พัวพันตณฺหานั้นแล โดยวิราคะคือสํารอกออกหมดไม่มีเหลือ

นื้อริยสัจจะคือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ มรรคมืองค์ ๘ อันประเสริฐนั้นแล

จักขุ ญาณ ปญฺญา วิชชา อาโลก (ความสว่าง) บังเกิดผุดขึ้นแก่ตถาคตในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยสดับมาแล้วก่อนว่า นื้อริยสัจจะคือทุกข์ ข้อนี้ฉันควรกำหนดรู้ ข้อนี้ฉันได้กำหนดรู้แล้ว นื้อริยสัจจะคือทุกข์สมุทัย ข้อนี้ฉันควรละ ข้อนี้ฉันละได้แล้ว นื้อริยสัจจะคือทุกข์นิโรธ ข้อนี้ฉันควรทำให้แจ้ง ข้อนี้ฉันได้ทำให้แจ้งแล้ว นื้อริยสัจจะคือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ข้อนี้ฉันควรปฏิบัติอบรม ข้อนี้ฉันได้ปฏิบัติอบรมแล้วแล”

นครสามิอ่านพุทธสาสน์ แล้วเพ่งพินิจดูทุกข์

พระพุทธสาสน์ได้กล่าวต่อไปว่า “ตราบใดที่ญาณทัสสนะ (ความรู้ความเห็น) ตามเป็นจริง มีวนรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ อย่างนี้ในอริยสัจจะ ๔ ยังไม่บริสุทธิ์ดีแก่ตถาคต ตราบนั้นตถาคตก็ยังไม่ปฏิญาณว่าเป็นอภิสัมพุทธะ ผู้ตรัสรู้จบอย่างเยี่ยมยอดในโลกพร้อมทั้งเทวดามารพรหม ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทพและมนุษย์ แต่เมื่อใดญาณทัสสนะดังกล่าว บริสุทธิ์ดีแล้วแก่ตถาคตเมื่อนั้นตถาคตจึงปฏิญาณว่าเป็นอภิสัมพุทธะแล้ว ญาณทัสสนะบังเกิดผุดขึ้นแก่ตถาคตด้วยว่า วิมุตติ (ความพ้น) ของตถาคตไม่กำเร็บ ชาตินี้เป็นชาติที่สุด ไม่มีภพใหม่อีกตั้งแต่บัดนี้ไป”

ครั้นพระพุทธสาสน์ได้แสดงทางปฏิบัติ และความตรัสรู้แห่งองค์พระบรมครูแล้ว ก็ได้แสดงชี้เข้ามาโดยเฉพาะเจาะจงว่า “สรีระกายนี้ถูกสร้างขึ้นให้เป็นนครแห่งกระดูกทั้งหลาย มีเนื้อและเลือด เป็นเครื่องฉาบไล้ เป็นที่ตั้งลงแห่งขราและมัจจุ กับมานะ (ความสำคัญตน) และความลบลหูลู ฟังรู้ กายนี้ว่ามีอุปมาด้วยหม้อดิน ฟังกันจิตนี้ซึ่งมีอุปมาด้วยนคร ฟังรบบารด้วยอาวุธคือปัญญา ฟังรักษา

ความชนะไว้ไม่ติดคอยุ่ ธรรม ๒ ประการพึงรู้จัก (โดยลักษณะมีอนิจจลักษณะเป็นต้น) ด้วยยถาญาณ (ปัญญาที่รู้อย่าง) คือนามและรูป ธรรม ๒ ประการพึงละด้วยยถาญาณ คืออวิชชา (ความไม่รู้ในสิ่งจะ) และภวตณหา (ความอยากเป็นเหตุให้ยึดเป็นตัวเป็นตน) ธรรม ๒ ประการพึงทำให้แจ้งด้วยยถาญาณ คืออวิชชา (ความรู้ในสิ่งจะ) และวิมุตติ (ความหลุดพ้น) ธรรม ๒ ประการพึงปฏิบัติอบรมด้วยยถาญาณ คือสมณะ (ข้อปฏิบัติเป็นเครื่องสงบใจและอารมณ์ด้วยทำจิตใจให้เป็นสมาธิ) วิปัสสนา (ข้อปฏิบัติทำให้) เกิดปัญญาเห็นแจ้งสำเร็จเป็นอริยญาณ - ปัญญาที่รู้อย่าง) เป็นเหตุให้รู้จักนามและรูป ให้ละอวิชชาและ ภวตณหา ให้ทำให้แจ้งวิจชาและวิมุตติ และให้ปฏิบัติอบรมสมณะและวิปัสสนาให้บริบูรณ์แล้ว"

จบพุทธสาสน์เพียงเท่านี้ คูบารมีได้กำกับจิตของนครสามีย่อยอย่างรอบคอบ นครสามิจึงอ่านเข้าใจ ขาบซึ่งสัจพจน์ทุกถ้อยคำอย่างน่าอัศจรรย์ เมื่ออ่านจบแล้ว ได้เพ่งพินิจทุกทั้งคู่คือสมณะ และวิปัสสนา ที่แรกเพ่งดูทีละหนึ่ง แล้วจึงเพ่งดูพร้อมกันทั้งคู่น่าประหลาดที่เมื่อเพ่งดูทีละหนึ่งก็เห็นไม่ถนัดนัก แต่เมื่อเพ่งดูทั้งคู่ จึงมองเห็นได้ถนัดขึ้น ทั้งได้มองเห็นทางที่ทุกทั้งคู่นั้นดำเนินเป็นทางพิเศษ มิใช่เป็นทาง ๔ แพร่งแห่งจิตตนคร แต่ก็ไม่นอกไปจากทาง ๔ แพร่งนั้น เมื่อเพ่งพินิจยิ่งขึ้น จึงปรากฏเป็นทางคือมรรคมีองค์ ๘ ที่กล่าวถึงในตอนต้นของพระพุทธสาสน์นั่นเองหาใช้ทางอื่นที่โหนไม่ ครั้นมองเห็นทางมาของทุกทั้งคู่ประจักษ์ชัดแล้ว ก็เพ่งพินิจที่สมณะ มองเห็นจิตที่สงบตั้งมั่น เพ่งลงไปในจิตนั้น พบวิปัสสนาซ้อนกันอยู่กับสมณะ เพราะเป็นเหตุที่คู่กันขณะนั้นสมุทัยได้ส่งกองทัพใหญ่ส่งโยชนให้ทำการโจมตีกองทัพใหญ่มรรคทั้งที่ เพราะเป็นจังหวะสุดท้ายที่จะขัดขวางทำลายฝ่ายคูบารมี

ใจของทุกคนก็เช่นเดียวกับจิตตนคร คือมีฝ่ายไม่ติดคอยุ่แต่จะเข้าขับไล่ฝ่ายดีให้พ้นไป การมาบริหารจิตคือการมาศึกษาและอบรมให้ฝ่ายดีเข้มแข็ง จนสามารถจะเอาชนะฝ่ายไม่ดีได้ ทำให้ฝ่ายไม่ดีพ่ายแพ้ สามารถอบรมให้ฝ่ายดีชนะได้มากเพียงไร ก็จะได้เป็นเจ้าของใจที่มีค่ามีความสงบสุขเพียงนั้น

กองทัพใหญ่ทั้ง ๒ ต่อสู้กัน นครสามิได้ธรรมจักขุ กองทัพน้อยส่งโยชน ๓ ถูกเผาพินาศ สมุทัยขอพักรบ

ในขณะที่นครสามิเพ่งพินิจทะลุสมณะเข้าไปพบวิปัสสนานั้น กองทัพใหญ่ส่งโยชนทั้ง ๑๐ กองทัพน้อยได้เข้าโจมตีกองทัพใหญ่มรรคทั้งที่ตามคำสั่งของสมุทัย เพื่อจะยึดภูมิประเทศที่รวมถนน ๔ แพร่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งนิเวศของนครสามิอันกองทัพใหญ่มรรคยึดตั้งอยู่ แต่กองทัพใหญ่มรรคได้เตรียมพร้อมอยู่แล้ว จึงต่อสู้ป้องกันชัยภูมิสำคัญของเมืองไว้ได้ เสียงต่อสู้กันดังเข้าไปถึงภายในนิเวศแห่งนครสามิ ทำให้นครสามิต้องระงับการเพ่งพินิจทุกทั้งคู่ ไปเพ่งพินิจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นโอกาสให้คู่อาสวาระบิเยียมหน้าเข้ามาชักชวนให้ทั้งทุกทั้งคู่รีบออกไปกับคู่อาสวาระโดยเร็ว สมุทัยกับกองทัพใหญ่

สังโยชนากำลังช่วยปราบศัตรูกำลังจะชนะอยู่แล้ว แต่นครสาวิได้มีศรัทธาตั้งมั่นในองค์พระบรมครูแล้ว และได้เห็นสมุทัยเป็นเหตุแห่งทุกข์เสียแล้ว จึงไม่ยอมทิ้งทูตทั้งคู่ออกไปกับคู่อาสวะ แต่ก็ยังสงสัยอยู่ว่าฝ่ายไหนจะชนะ ได้ระลึกถึงคู่บารมี ฝ่ายคู่บารมีได้ปรากฏขึ้นทันที และบอกว่าฝ่ายกองทัพใหญ่มรรคจะต้องป้องกันชัยภูมิแห่งเมืองไว้ได้แน่นอนและจะยกออกไปทำลายกองทัพใหญ่สังโยชนถึงที่ที่ตั้งได้ด้วย คู่บารมีได้สนับสนุนอยู่เต็มที่ขอให้บาทไทย และอย่าทิ้งทูตทั้งคู่ดำเนินการเพ่งพินิจต่อไป นครสาวิจึงลั่นนิวรรณ์ ลั่นกังวลเพราะเหตุสังโยชน กลับมาเพ่งพินิจสมณะใหม่ มองทะลุเข้าไปพบ วิปัสสนา จึงเพ่งพินิจวิปัสสนา ก็ปรากฏสัจจะทั้ง ๔ ขึ้นในวิปัสสนา เหมือนดังกล่าวในพระพุทธศาสน์

ขณะที่สัจจะทั้ง ๔ เริ่มปรากฏขึ้นแกจิตตธาตุแห่งนครสาวิกองทัพใหญ่สังโยชนได้ฝ่ายแพ้ กองทัพใหญ่มรรค ถอยออกไปตั้งอยู่ในที่มั่นเก่า มรรคบดีแม่ทัพใหญ่มรรคได้ส่งกองทัพใหญ่มรรค ยกติดตามออกไปเพื่อทำลายล้าง เพราะถึงจังหวะที่จะต้องปฏิบัติในขั้นเด็ดขาด กองทัพใหญ่มรรคได้ยกออกไปประชิดกองทัพน้อยทั้ง ๓ ของกองทัพใหญ่สังโยชน คือกองทัพน้อยลักกายทิฐิ กองทัพน้อย วิจิกิจฉา กองทัพน้อยสลิฬพตปราคาสกองทัพใหญ่มรรคได้ระดมโจมตีกองทัพน้อยสังโยชนทั้ง ๓ นี้ทันที มุ่งบดขยี้ให้แหลกลาญเป็นการประเดิมชัย

ขณะที่กองทัพทั้ง ๒ ฝ่ายกำลังต่อสู้กันถึงขั้นเด็ดขาด ธรรมจักษุ (ดวงตาเห็นธรรม) ได้บังเกิด ผุดขึ้นแก่นนครสาวิว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา” ในขณะเดียวกันนี้ ได้ปรากฏแสงจากกองทัพใหญ่มรรคมีตะบองอำนาจยิ่งกว่าระเบิดทำลายใด ๆ ในโลกทั้งสิ้น พวยพุ่งไปเผากองทัพน้อยสังโยชนทั้ง ๓ คือ ลักกายทิฐิ (ความเห็นเป็นเหตุถือยึดตาตัวตนในสกันธกาย) วิจิกิจฉา (ความลังเลเป็นเหตุไม่แน่ใจในปฏิปทาทางคำเ็นของตน) สลิฬพตปราคาส (ความถือถือและวัตรต่าง ๆ ด้วยความปรารถนาผลมีลาภยศ เป็นต้น หรือด้วยความเชื่อถือว่าศักดิ์สิทธิ์) ลั่นชากไปในชั่วขณะจิตเดียว บรรดาทุจริตและหัวใจอันธพาลวายร้ายทั้งปวง ก็วอดวายไปสิ้นพร้อมกัน สมุทัยกับคู่อาสวะได้สลับสไลไปครู่หนึ่งจึงฟื้นขึ้นมา แต่ก็กลับเป็นสมุทัยกับคู่อาสวะอีกคนหนึ่ง ซึ่งหายความร้ายกาจไปเป็นอันมาก และขอสงบพักรบกับกองทัพใหญ่มรรคทันที

ความจริงก็เป็นเช่นนั้น เมื่อความดีเข้มแข็งเต็มที่แล้ว ความไม่ดีก็พ่ายแพ้สงบเงียบไปทันที ความสำคัญอยู่ที่ว่าทุกคนควรพยายามอบรมความดีให้เจริญ ให้เข้มแข็ง จนถึงขนาดทำให้ความไม่ดีสงบเงียบไปอย่างสิ้นเชิง แบบผู้แพ้อย่างราบคาบ

อวสานแห่งจิตตนคร นครสามัคคีกับคณะอพยพออกไปสู่แดนเกษม

ในขณะเดียวกันที่ธรรมจักรบู้งเกิดผุดขึ้นแก่นครสามัคคี และกองทัพน้อยสังโยชนทั้ง ๓ ถูกเผาทำลายไปหมดสิ้นนั้น องค์พระบรมครูพุทธเจ้าได้ปรากฏพระธรรมกายขึ้นแก่ธรรมจักรของนครสามัคคี พระองค์ได้เสด็จมาสู่จิตตนครในขณะเดียวกันนั้น องค์พระบรมครูได้เสด็จตามลัทธิที่ตรัสไว้ว่า “ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา”

นครสามัคคีผู้ได้ธรรมจักรจึงได้เห็นองค์พระบรมครูโดยพระธรรมกายสมเจตนาที่มีมาช้านาน ได้ถวายบังคมพระยุคลบาทด้วยธรรมปิติยิ่งนัก และได้สดับพระพุทธพยากรณ์ว่า “สาวกของเราผู้ละสังโยชนได้ ๓ เป็นสมุจเฉทปหาน (ละได้เด็ดขาด) ย่อมเป็นโสดาบัน คือผู้ถึงกระแสธรรมแล้ว เป็นผู้ไม่ตกต่ำ เป็นผู้แน่นอนจนจะได้ตรัสรู้ในเวลาต่อไปอีก ๗ ชาตินับอย่างช้า” ครั้นทรงพระพุทธพยากรณ์แล้วก็ได้เสด็จกลับ คูบารมีได้เข้ามาแสดงมุทิตาจิตทันทีและบอกว่าบัดนี้นครสามัคคีเป็นผู้พ้นอบายภูมิทั้งปวงแล้ว มีอาภรณ์พิเศษประดับองค์อยู่ ๔ อย่าง นครสามัคคีจึงตรวจดูที่องค์เอง ก็พบอาภรณ์พิเศษ ๔ อย่าง ประดับอยู่จริง คือ ๑. ความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ๒. ความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระธรรม ๓. ความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ และ ๔. ศีลที่พระอริยะปรารถนา คือ ศีล ๕ ที่บริสุทธิ์ เกิดโดยสมุจเฉทวิริติ (งดเว้นโดยเด็ดขาดด้วยมรรค) คูบารมีได้บอกว่า อาภรณ์พิเศษนี้เรียกว่าโสดาปัตติลังกะ (องค์แห่งความถึงกระแสธรรม) ทั้ง ๔

ขณะนั้น ภูเขามหิมาที่สูงจดฟ้า ซึ่งวงล้อมจิตตนครได้กลิ้งเข้ามาประชิดปราการทุกด้านแห่งจิตตนครแล้ว ความแปรปรวนภายในจิตตนครได้เกิดขึ้นถึงขนาดที่สุด ถนน ๔ สายชำรุดขนาดหนัก ระบบสื่อสารทั้งปวงขัดข้อง โรงงานทุกโรงชำรุด บางโรงเกือบใช้งานไม่ได้ ระบบต่าง ๆ พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ทั้งปวงพลอยแก่แก่เขื่อนขาดขัดข้องไม่สะดวกไปทั้งหมด เป็นอันแน่วว่าจิตตนครจะต้องถูกบดทำลายลงไปพร้อมกับความแตกทำลายทุกอย่างภายในนครสามัคคีจะต้องทิ้งเมืองไปสู่ภูมิอื่นเพื่อสร้างนครขึ้นใหม่ ถ้าเป็นเวลาก่อนแต่ที่จะได้ธรรมจักรหรือปราศจากบุญกิริยาก็ยากที่จะออกไปได้ เพราะคูไม่มีทางจะออกไปได้อย่างไร ภูเขาสูงชันจดฟ้าล้อมกระชับแน่นทั้ง ๔ ทิศโดยรอบ ไม่มีช่องที่จะเล็ดลอดออกไปได้แม้แต่น้อย ก็จะต้องถูกบดขยี้อยู่ภายใต้เขาหินแน่นแท้ แต่เมื่อนครสามัคคีได้ธรรมจักรแล้ว ก็มีทางอพยพออกไปได้โดยสวัสดิ์

สังโยชนกำลังช่วยปราบศัตรูกำลังจะชนะอยู่แล้ว แต่นครสามิได้มีศรัทธาตั้งมั่นในองค์พระบรมครูแล้ว และได้เห็นสมุทัยเป็นเหตุแห่งทุกข์เสียแล้ว จึงไม่ยอมทิ้งทูตทั้งคู่ออกไปกับคู่อาสวะ แต่ก็ยังสงสัย อยู่ว่าฝ่ายไหนจะชนะ ได้ระลึกถึงคูบารมี ฝ่ายคูบารมีได้ปรากฏขึ้นทันที และบอกว่าฝ่ายกองทัพใหญ่ มรรคจะต้องป้องกันชัยภูมิแห่งเมืองไว้ได้แน่นอนและจะยกออกไปทำลายกองทัพใหญ่สังโยชนถึงที่ตั้ง ได้ด้วย คูบารมีได้สนับสนุนอยู่เต็มที่ขอให้เบาหทัย และอย่าทิ้งทูตทั้งคู่ดำเนินการเพ่งพินิจต่อไป นครสามิจึงสิ้นนิวรณ์ ลั่นกังวลเพราะเหตุสังโยชน กลับมาเพ่งพินิจสมณะใหม่ มองทะลุเข้าไปพบ วิปัสสนา จึงเพ่งพินิจวิปัสสนา ก็ปรากฏสังจะทั้ง ๔ ขึ้นในวิปัสสนา เหมือนดังกล่าวในพระพุทธศาสนา

ขณะที่สังจะทั้ง ๔ เริ่มปรากฏขึ้นแกจิตตราดูแห่งนครสามิกองทัพใหญ่สังโยชนได้พ่ายแพ้ กองทัพใหญ่มรรค ถอยออกไปตั้งอยู่ในที่มั่นเก่า มรรคบดีแม่ทัพใหญ่มรรคได้ส่งกองทัพใหญ่มรรค ยกติดตามออกไปเพื่อทำลายล้าง เพราะถึงจังหวะที่จะต้องปฏิบัติในขั้นเด็ดขาด กองทัพใหญ่มรรคได้ ยกออกไปประชิดกองทัพน้อยทั้ง ๓ ของกองทัพใหญ่สังโยชน คือกองทัพน้อยลักกายทิกุลิ กองทัพน้อย วิจิกิจฉนา กองทัพน้อยสีลัพพตปราคมาสกองทัพใหญ่มรรคได้ระดมโจมตีกองทัพน้อยสังโยชนทั้ง ๓ นี้ ทันที มุ่งบดขยี้ให้แหลกลาญเป็นการประเดิมชัย

ขณะที่กองทัพทั้ง ๒ ฝ่ายกำลังต่อสู้กันถึงขั้นเด็ดขาด ธรรมจักษุ (ดวงตาเห็นธรรม) ได้บังเกิด ผุดขึ้นแก่นครสามิว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับไปเป็น ธรรมดา” ในขณะที่เดียวกันนี้ ได้ปรากฏลำแสงจากกองทัพใหญ่มรรคมืดบะอำนาจยิ่งกว่าระเบิด ทำลายใด ๆ ในโลกทั้งสิ้น พวยพุ่งไปเผากองทัพน้อยสังโยชนทั้ง ๓ คือ ลักกายทิกุลิ (ความเห็นเป็นเหตุ ถืออัตตาตัวตนในสภนธักาย) วิจิกิจฉนา (ความลังเลเป็นเหตุไม่แน่ใจในปฏิบัติทางดำเนินของตน) สีลัพพตปราคมาส (ความถือศีลและวัตรต่าง ๆ ด้วยความปรารถนาผลมีลาภยศ เป็นต้น หรือด้วยความ เชื่อถือว่าศักดิ์สิทธิ์) ลั่นชากไปในชั่วขณะจิตเดียว บรรดาทุจริตและหัวใจอันพาลวร้ายร้ายทั้งปวง ก็วอดวายไปสิ้นพร้อมกัน สมุทัยกับคู่อาสวะได้สลับสไลไปครู่หนึ่งจึงฟื้นขึ้นมา แต่ก็กลับเป็นสมุทัยกับ คู่อาสวะอีกคนหนึ่ง ซึ่งหาความร้ายกาจไปเป็นอันมาก และขอสงบพักรบกับกองทัพใหญ่มรรคทันที

ความจริงก็เป็นเช่นนั้น เมื่อความดีเข้มแข็งเต็มที่แล้ว ความไม่ดีก็พ่ายแพ้สงบเงียบไปทันที ความสำคัญอยู่ที่ว่าทุกคนควรพยายามอบรมความดีให้เจริญ ให้เข้มแข็ง จนถึงขนาดทำให้ความไม่ดี สงบเงียบไปอย่างสิ้นเชิง แบบผู้แพ้อย่างราบคาบ

อวสานแห่งจิตตนคร นครสามีกับคณะอพยพออกไปสู่แดนเกษม

ในขณะเดียวกันที่ธรรมจักรบู้งเกิดผุดขึ้นแก่นครสามี และกองทัพน้อยสังโยชนทั้ง ๓ ถูกเผาทำลายไปหมดสิ้นนั้น องค์พระบรมครูพุทธเจ้าได้ปรากฏพระธรรมกายขึ้นแก่ธรรมจักรของนครสามี พระองค์ได้เสด็จมาสู่จิตตนครในขณะเดียวกันนั้น องค์พระบรมครูได้เสด็จมาตามลัทธิที่ตรัสไว้ว่า “ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา”

นครสามีผู้ได้ธรรมจักรจึงได้เห็นองค์พระบรมครูโดยพระธรรมกายสมเจตนาที่มีมาช้านาน ได้ถวายบังคมพระยุคลบาทด้วยธรรมปิตินัย และได้สดับพระพุทธพยากรณ์ว่า “สาวกของเราผู้ละสังโยชนได้ ๓ เป็นสมุจเฉตปหาน (ละได้เด็ดขาด) ย่อมเป็นโสดาบัน คือผู้ถึงกระแสธรรมแล้ว เป็นผู้ไม่ตกต่ำ เป็นผู้แน่นอนจนจะได้ตรัสรู้ในเวลาต่อไปอีก ๗ ชาตินับอย่างช้า” ครั้นทรงพุทธพยากรณ์แล้วก็ได้เสด็จกลับ คูบารมีได้เข้ามาแสดงมุทิตาจิตทันทีและบอกว่าบัดนี้นครสามีเป็นผู้พ้นอบายภูมิทั้งปวงแล้ว มีอาภรณ์พิเศษประดับองค์อยู่ ๔ อย่าง นครสามีจึงตรวจดูที่องค์เอง ก็พบอาภรณ์พิเศษ ๔ อย่าง ประดับอยู่จริง คือ ๑. ความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระพุทธรูปเจ้า ๒. ความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระธรรม ๓. ความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ และ ๔. ศิลที่พระอริยะปราชญ์ คือ ศิล ๕ ที่บริสุทธิ์ เกิดโดยสมุจเฉตวิริติ (งัดเว้นโดยเด็ดขาดด้วยมรรค) คูบารมีได้บอกว่า อาภรณ์พิเศษนี้เรียกว่าโสดาปัตติลังกษะ (องค์แห่งความถึงกระแสธรรม) ทั้ง ๔

ขณะนั้น ภูเขามหิมาที่สูงจดฟ้า ซึ่งวงล้อมจิตตนครได้กลิ้งเข้ามาประชิดปราการทุกด้านแห่งจิตตนครแล้ว ความแปรปรวนภายในจิตตนครได้เกิดขึ้นถึงขนาดที่สุด ถนน ๔ สายชำรุดขนาดหนัก ระบบสื่อสารทั้งปวงขัดข้อง โรงงานทุกโรงชำรุด บางโรงเกือบใช้งานไม่ได้ ระบบต่าง ๆ พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ทั้งปวงพลอยเก่าแก่เขื่อนแซ่ขัดข้องไม่สะดวกไปทั้งหมด เป็นอันแน่วว่าจิตตนครจะต้องถูกบดทำลายลงไปพร้อมกับความแตกทำลายทุกอย่างภายในนครสามีจำจะต้องทิ้งเมืองไปสู่ภูมิอื่นเพื่อสร้างนครขึ้นใหม่ ถ้าเป็นเวลาก่อนแต่ที่จะได้ธรรมจักรหรือปราศจากบุญกิริยาที่ยากที่จะออกไปได้ เพราะคูไม่มีทางจะออกไปได้อย่างไร ภูเขาสูงชันจดฟ้าล้อมกระชับแน่นทั้ง ๔ ทิศโดยรอบ ไม่มีช่องที่จะเล็ดลอดออกไปได้แม้แต่น้อย ก็จะต้องถูกบดขยี้อยู่ภายใต้เขาดินแน่วแน่ แต่เมื่อนครสามีได้ธรรมจักรแล้ว ก็มีทางอพยพออกไปได้โดยสวัสดิ์

ขณะนั้น คู่บารมีกับบุญภิรตาและชาวเมืองผู้ติดตามได้เตรียมการอพยพใหญ่ เพราะจะมีที่
กองทัพอพยรรค ทั้งคู่อาสาจะกับกองทัพใหญ่สงโยชนที่เหลือ ซึ่งบัดนี้เล็กลงพร้อมทั้งสมุทัย ซึ่งได้กลับ
เรียบร้อยขึ้นเป็นอันมาก อพยพติดตามนครสามิไปด้วย เพราะทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นอันพักรบกันไว้ชั่วคราว
และตกลงจะอพยพไปพร้อมกันในเวลาอันคับขันที่สุดนี้ ระบบต่าง ๆ ของเมืองจำต้องยุบตัวเองลง
เหลือ ๓ คือ ระบบวสีสังขาร (ปรุ่่งแต้่งวจาให้พูด คือ วิตกวิจาร ความตริตรองที่จะพูด) ระบบกาย
สังขาร (ปรุ่่งแต้่งกาย คือลมหายใจเข้าออก) ระบบจิตตสังขาร (ปรุ่่งแต้่งจิต คือ สัญญา เวทนา หรือ
ระบบสมอง)

กาลภิรตาแห่งจิตตนครได้มาถึงแล้ว เมื่อภูเขาวรอบนั้นได้กลับบดขี้ปรាកการเมืองเข้ามา
ทำลายทุก ๆ อย่างไปโดยลำดับ กล่าวเฉพาะที่ย่อเป็น ๓ ระบบ คือ ทำลายระบบวสีสังขารดับวิตกวิจาร
ที่จะพูดลงก่อน แล้วทำลายกายสังขารดับจรมลง นครสามิยังไม่อพยพ ครั้นแล้วทำลายระบบจิตตสังขาร
ดับสัญญาเวทนา หรือระบบสมองชั้นในลงเป็นที่สุด นครสามิกับคณะได้อพยพออกจากจิตตนครทันที
โดยเคลื่อนออกไปเหนือภูเขาที่กลิ้งประชิดเข้ามาประสานเป็นหินแห่งเดียวกัน ทับขยี้จิตตนคร ทำลายลง
หมดสิ้น จิตตนครจึงถึงกาลอวสาน นครสามิกับคณะอพยพไปสู่แดนเกษมสวัสดิ์แล้วแล

พรส่งท้าย

จิตตนครได้ถึงกาลอวสานลงแล้ว แดนนครสามิกับคณะผู้ติดตามได้อพยพออกไปสู่แดนเกษม
สวัสดิ์ได้ โดยได้เคลื่อนขึ้นเหนือภูเขาแห่งขรและมรณะออกไปสู่สุดติ (คติที่ดี) จึงไม่ถูกภูเขาบดโลก
นั้นบดขยี้อยู่ภายใต้ให้จมลงไปสู่หุคติ ด้วยอาณภาพแห่งบุญภิรตา ไตรสรณคณณ์ และโดยเฉพาะโศดา
ปัตติยัคะทั้ง ๔ อันเป็นอาภรณ์พิเศษแห่งนครสามิที่ได้มาพร้อมกับธรรมจักขุเรื่องจิตตนครจึงเป็น
อันถึงอวสาน

ความคิดผูกเรื่องนี้ขึ้น ได้เกิดจากพระพุทธานิเทศในธรรมบทข้อหนึ่งว่า “**พึงกันจิตอันมี
อุปมาด้วยนคร**” อันที่จริง ความหมายแห่งพระธรรมข้อนี้จะมีเพียงว่า พึงกันคือทำเครื่องป้องกัน
นครจากข้าศึกฉันทใด ก็พึงกันจิตจากข้าศึกคือกิเลสราคะฉันทนั้น แต่กึ่งชวนให้คิดวางโครงเล่าเรื่อง
จิตตนครโดยอุปมา คือคิดขยายอุปมานั้นออกไปเป็นเรื่องจิตตนครขึ้น ทั้งได้อาศัยพระพุทธานิเทศ
ในสฬายตนวรรค สังยุตตนิกายอีกแห่งหนึ่งที่ผูกอุปมาถึงนครชายแดนแห่งหนึ่ง มีปรាកการและ
เสาระเนียดอันมั่นคง มีทวาร ๖ มีนายทวารบาลเป็นผู้ฉลาด ห้ามคนที่ไม่รู้จักมิให้เข้าไป อนุญาตให้แต่

คนที่รู้จักเข้าไป ได้มีทูตตัวหนึ่งมาจากทิศทั้ง ๔ ถาพนายทวารบาลนั้นว่า นครสามิ (เจ้าแห่งนคร) นั้นอยู่ที่ไหน นายทวารบาลตอบว่า นครสามินั้นอยู่ที่ทาง ๔ แพร่งกลางเมือง ทูตตัวนั้นจึงมอบ ยถาภูตพจน์ (คำตอบตามที่จริง) แก่นครสามิ ปฏิบัติตามมรรค (ทาง) ที่มาแล้ว และได้มีพระพุทธรูป ๓ องค์ให้ตามไปว่า **นคร** เป็นชื่อของกายนี้ คำว่า **ทวาร** ๖ เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖ คำว่า **นายทวารบาล** เป็นชื่อของสติ คำว่า **คูแห่งทูตตัว** เป็นชื่อแห่งสมณะและวิปัสสนา คำว่า **นครสามิ** เป็นชื่อแห่งมหาภูตคือธาตุทั้ง ๔ คำว่า **ยถาภูตพจน์** (คำตามที่จริง) เป็นชื่อแห่งนิพพาน คำว่า **มรรคตามที่มาแล้ว** เป็นชื่อแห่งมรรคมีองค์ ๘

เรื่องจิตตนครจึงได้ถูกผูกขึ้นตามโครงอุปมาดังกล่าว บรรจธรรมทั้งปวงลงโดยบุคลาธิษฐาน และแสดงออกมาตามจังหวะของเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบสาน มีความประสงค์เพื่อจะชักจูงใจผู้ประสงค์ธรรมในรูปและรสที่แปลก มาฟังมาอ่านแล้วไขความธรรมนั้นเข้ามาสู่ตน เพราะเรื่องจิตตนครทั้งหมดนี้เป็นเรื่องกายและจิตนี้เอง และทุกคนจะต้องพบภูเขาแห่งขราและมรณะที่กลิ้งมาบดชีวิต ฉะนั้น โฉนจะไม่แสวงหาที่พึ่งดังเช่นนครสามิในเรื่อง และโฉนจึงจะยอมอยู่ใต้ ให้ภูเขาแห่งขราและมรณะนั้นมาบดขยี้เอาข้างเดียว โฉนจึงจะไม่ป็นขึ้นอยู่เหนือภูเขาแห่งขราและมรณะนั้นบ้าง พระพุทธรูปสามองค์ได้บอกวิธีปฏิบัติเพื่อขึ้นอยู่เหนือไว้แล้ว

เมื่อเพ่งพินิจเรื่องจิตตนครจนถึงจบสานจะพบวิธีปฏิบัติอยู่เหนือสมุทัยกับพรรคพวก ตลอดถึงภูเขาแห่งขราและมัจจุรดังกล่าวทุกอย่าง เรื่องจิตตนครจึงอาจเป็นประโยชน์แก่ผู้จำนงและค้นหาประโยชน์ได้ตามสมควร และบางประการอาจจะรู้สึกว่าเป็นบุคลาธิษฐานจัดไปบ้าง เช่นเรื่องพระบรมครูยังประทับอยู่และเสด็จมาโปรดนครสามิในขณะที่มรรคจิต ผลจิต แต่ก็ผูกขึ้นให้เห็นจริงตามพระพุทธรูปว่า **“ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา”** ซึ่งตรัสเป็นทำนองบุคลาธิษฐาน จึงผูกเป็นบุคคลขึ้นให้เห็นได้ คิดว่าเหมือนอย่างการสร้างพระพุทธรูปขึ้นไว้บูชาก็แล้วกัน เพราะว่าคนทั่วไปอยากเห็นเหมือนอย่างเห็นด้วยตา เมื่อทำให้เห็นดังนั้นได้ก็จะซาบซึ่งเข้าไปถึงใจได้ดีกว่าแสดงเป็นนามธรรมล้วน ๆ

พระประวัติ สมเด็จพระญาณสังวรฯ สังฆบิดร กับพระเครื่องวัดบวรนิเวศวิหาร*

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มีพระนามเดิมว่า เจริญ ศขวัตร ประสูติเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ณ ตำบลบ้านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี พระชนก พระชนนี ชื่อ นายน้อย ศขวัตร และนางกิมน้อย ศขวัตร พระองค์ทรงบรรพชาเป็นสามเณร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ ที่วัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี และทรงอุปสมบท ณ วัดเทวสังฆาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ด้านการศึกษาพระองค์ทรงสอบได้เปรียญ ๙ ประโยค ทรงเป็นสาวกของพระพุทธองค์ที่มีศิลาจารวัดตรงดงามยิ่ง ทรงเพียบพร้อมทั้งทางด้านปริยัติและปฏิบัติ จนถือเป็นแบบอย่างของคณะสงฆ์ไทย ทรงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี ถวายเครื่องสักการะแด่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชฯ ครั้งพิธีสถาปนาพระองค์ท่านเป็นสมเด็จพระสังฆราช

ตลอดพระชันษาของพระองค์ที่ทรงเจริญมาถึง ๑๐๐ ปี นั้น ได้มีผู้เขียนถึงพระประวัติไว้ในหลายโอกาส แต่หนังสือ “เจริญธรรม ญาณสังวร” เล่มที่ศาลยุติธรรมจัดพิมพ์ขึ้นโดยทุนจากมูลนิธิศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ เล่มนี้ จักได้กล่าวถึงพระประวัติของพระองค์ โดยศึกษาจากวาระแห่งพระชันษาที่ได้มีคณะบุคคลจัดสร้างพระเครื่องขึ้นหลากหลายพิมพ์ เพื่อฉลองพระเกียรติเป็นมูทิดาจิต ในวาระต่าง ๆ ตามลำดับเสมอมา

*บทความนี้ นายนิกร ทาสโร เรียบเรียงในนามของคณะบรรณาธิการ เพื่อถวายบูชาเฉลิมฉลองในวาระมหามงคลสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเจริญพระชันษา ครบ ๑๐๐ ปี

พระผงพิมพ์สมเด็จพระศาสดา

เหรียญพระศาสดา ๒๕๑๖ เหรียญดังกล่าว
ด้านหลังเหรียญเป็นรูปตราชู

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ดำรงสมณศักดิ์เป็น สมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร ครั้นรุ่งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเจริญพระชันษา ครบ ๖๐ ปี วัดบวรนิเวศวิหารได้จัดงานฉลองพระชันษา ถวายกับฉลองสมณศักดิ์ วาระมงคลนี้วัดบวรนิเวศวิหาร และหม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ อดิศรพันธุ์ พระอนุชาใน วาระที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวช จัดสร้างพระเครื่องขึ้นพิมพ์หนึ่งชื่อ “พระผงพิมพ์สมเด็จ พระศาสดา” พร้อมกันนั้นได้จัดสร้าง เหรียญพระศาสดา เหรียญพระพุทธรูปชินสีห์ พระผงพิมพ์ไพรีพินาศ และ พระผงพิมพ์นรินทร์ราย ขึ้นเป็นพิมพ์สมทบ การนี้พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานผงสมเด็จพระจิตราตามาเป็นส่วนผสม การ

จัดสร้างพระเครื่องเพื่อเฉลิมฉลองในวาระมงคลที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเจริญ พระชันษาและทรงเจริญพระสมณศักดิ์เช่นนี้ดำเนินการมาในรูปแบบทั้งพระเครื่อง พระกริ่ง พระพิมพ์ และเหรียญ

ชุดพระเครื่องฉลองพระชันษา ๖๐ ปี และฉลองพระสมณศักดิ์ดังกล่าวข้างต้น ประกอบ พิธีพุทธาภิเษก เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งนับว่าเป็นชุดพระเครื่องชุดแรกที่จัดสร้าง ขึ้น จึงเป็นพระประวัติอีกแห่งหนึ่งที่ศาลยุติธรรมได้ศึกษาไว้ฉลองพระเกียรติคุณ กล่าวเฉพาะ พระผงพิมพ์สมเด็จพระศาสดามีผู้นิยมมาก และเป็นพระเครื่องที่เกี่ยวข้องกับพระองค์โดยตรง ขณะนี้ จัดเป็นพระเครื่องที่หาได้ยากแล้ว

พระกริ่งสุวทูตมโน

พระกริ่งสุวทูตมโนพิมพ์นี้เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ โปรดให้สร้างขึ้นในวาระที่พระองค์เสด็จไปทรงวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถวัดศิริวิหาร จังหวัดตราด

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๕๒๑ อันเป็นศกที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ ได้เสด็จรับศาสนกิจที่สำคัญอีกพระภาระหนึ่ง คือทรงรับเป็นรองประธานคณะกรรมการอำนวยการสร้างพุทธมณฑลฝ่ายสงฆ์ และเมื่อถึงปลายปีในวาระที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณฯ สยามมกุฎราชกุมารทรงผนวช พระองค์ก็ได้เป็นพระราชกรรมาจากราชครู ในปีที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ ทรงสร้างพระเครื่องพิมพ์ “พระกริ่งสุวทูตมโน” เนื้อทองคำ เนื้อเงิน และเนื้อนวโลหะ ขึ้นในคราวที่เสด็จไปทรงวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถวัดศิริวิหาร จังหวัดตราด พระพิมพ์นี้ได้ใช้พระนามฉายา “สุวทูตมโน” เป็นชื่อพระกริ่ง

พระเครื่องวาระทรงเจริญพระชันษา ครบ ๓๒ ปี

พระไพรีพินาศ ซึ่งมีผู้น้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงพระผนวช และทรงพำนักที่วัดบวรนิเวศวิหาร

พ.ศ. ๒๔๒๘ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ ทรงเจริญพระชันษา ๓๒ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง “เหรียญสมเด็จพระญาณสังวร” ขึ้นเฉลิมฉลองพระชันษา นอกจากนั้น วัดบวรนิเวศวิหารก็ได้จัดสร้างพระเครื่องฉลองพระชันษาอีกหลายพิมพ์ เป็นต้นว่า “พระกริ่งบวรรังสี” “พระชัยวัฒน์บวรรังสี” “พระกริ่งไพรีพินาศ” “พระชัยวัฒน์ไพรีพินาศ” และ “พระบูชาไพรีพินาศ” ในส่วนพระศาสนกิจของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ ในปีนี้ พระองค์ได้เป็นประธานคณะสงฆ์เดินทางไปประกอบพิธีผูกพัทธสีมาอุโบสถวัดจากรัตนารามจักรชัย ณ ประเทศอินโดนีเซีย นับเป็นการผูกพัทธสีมาอุโบสถวัดพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นครั้งแรกในประเทศนั้น นอกจากนั้น พระองค์ยังได้ทรงเป็นประธานบรรพชากุลบุตรศากยะแห่งเนปาล ณ กรุงการุณมณฑุ ประเทศเนปาลอีกด้วย

พระเครื่องวาระทรงเจริญพระชันษา ครบ ๔๐ ปี และ ครบ ๑๐๐ ปี

ใน พ.ศ. ๒๕๓๖ และ พ.ศ. ๒๕๕๖ นับเป็นวาระวโรกาสมหามงคลสมัยที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ทรงเจริญพระชันษา ครบ ๔๐ ปี และ ครบ ๑๐๐ ปี ตามลำดับ ช่วงวาระดังกล่าว พระองค์ทรงประกอบพระศาสนกิจในหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชและพระศาสนกิจพิเศษนานับการตลอดมา สำหรับการจัดสร้างพระเครื่องเพื่อน้อมถวายเฉลิมฉลองนั้น คณะบุคคลและวัดบวรนิเวศวิหารได้จัดสร้างพระเครื่องขึ้นหลายพิมพ์ เช่น “พระกริ่งไพรีพิณาศ รุ่น ๔๐ ชันษา” “พระพุทธรูปชินสีห์ ญสส.” “เหรียญสมเด็จพระญาณสังวร” และ “พระเนื้อผง รุ่นสมเด็จพระ ๑๐๐ ปี” กล่าวเฉพาะพระเนื้อผงดังกล่าว ผู้จัดสร้างได้นำมวลสารส่วนพระองค์ที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ ประทานมาให้คือ มวลสารพระเกศาและมวลสารพระทนต์ นอกจากนั้น ยังได้นำผงพระเครื่องที่สำคัญมาเป็นมวลสารผสมด้วย เช่น ผงพระศาสดา ผงพระจิตรลดา และ ผงพระเจดีย์วัดบวรนิเวศวิหาร พระเครื่องวาระดังกล่าวมานับเป็นพระเครื่องพิมพ์สำคัญที่พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำมาบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคล

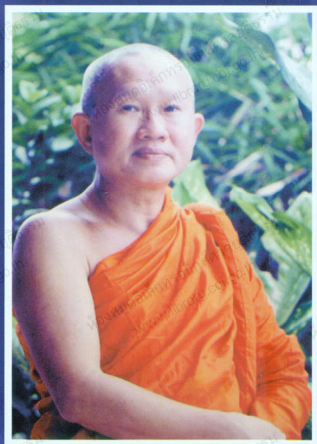
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงมีพระเมตตาคุณแก่คณะผู้พิพากษาหลายคราว โดยได้ประทานโอกาสให้เข้าเฝ้ารับพระพรข้อธรรมและพระโอวาทเพื่อใช้ในการปฏิบัติตนและปฏิบัติหน้าที่ พระองค์ทรงเน้นย้ำให้ผู้พิพากษาพึงระมัดระวังมิให้เผลอคิดเกิดขึ้น คือ มิให้มีความลำเอียงเพราะความหลง หลงว่าตนเองเป็นผู้มีความรู้ อันเป็นธรรมที่ผู้พิพากษาพึงยึดถือและน้อมนำมาปฏิบัติตลอดไป

พระเครื่องพิมพ์ “สมเด็จพระศาสดา” ซึ่งจัดสร้างขึ้นในวาระเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร ครบ ๖๐ ปี พระพิมพ์นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระมหากรุณาพระราชทานมรดกพระสมเด็จจิตรลดาเป็นส่วนผสม เมื่อจัดสร้างแล้วเสร็จเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ได้ทรงอธิษฐานจิต เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖ และจัดพิธีพุทธาภิเษกเมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖

พระพรหมคุณาภรณ์
(ประยุทธ์ ปญฺตฺโต)

ผู้พิพากษาตั้งตุลาให้สังคมสมในดุล

พระพรหมคุณาภรณ์
(ประยุทธิ์ ปยุตฺโต)

อาตมภาพขอโมทนาที่คณะโยม มีคุณหญิงเป็นผู้นำ ได้มาเยี่ยมเยียนที่วัด การที่อาตมภาพได้รับนิมนต์ให้แสดงธรรมในวันนี้ อาจจะเรียกว่าเป็นการสนทนากันในเรื่องธรรมะที่เกี่ยวกับงานตุลาการหรือในเรื่องของผู้พิพากษา

การที่ได้จัดรายการซึ่งอาจจะเรียกว่าการพบปะครั้งนี้ขึ้น ก็เป็นเรื่องของน้ำใจนั่นเอง คือน้ำใจของท่านผู้ใกล้ชิด โดยเฉพาะในวงการของตุลาการหรือผู้พิพากษา ที่มีต่อท่านองคมนตรี ในฐานะที่ท่านเป็นอดีตประธานศาลฎีกา ซึ่งได้ทำคุณประโยชน์ไว้แก่วงการตุลาการ ซึ่งก็คือ แก่ประเทศชาติ แก่สังคมไทย

เมื่อท่านจากไป ผู้ที่ใกล้ชิดและรู้จักท่านดี ก็มีความระลึกถึง โดยมองเห็นคุณค่าที่ดี ตั้งแต่ที่มีต่อกันเป็นส่วนตัว และในวงงานใกล้ชิดแล้วขยายต่อไปถึงกิจการตุลาการทั้งหมด และกว้างออกไปถึงสังคมประเทศชาติ ซึ่งที่จริงก็ถึงโลกทั้งหมดนั่นเอง เพราะว่าประเทศชาติก็เป็นส่วนหนึ่งของโลก ถ้าประเทศชาติอยู่ดีดีมีความเจริญมั่นคง ก็เป็นส่วนประกอบของโลก ที่จะทำให้ทั้งโลกนี้มีความเจริญมั่นคงไปด้วย

เรื่องที่ท่านอดีตประธานศาลฎีกาได้ทำคุณประโยชน์ไว้นั้น เป็นที่ชัดเจนดังที่ท่านผู้กล่าวนำได้ทวนความส่วนหนึ่งให้ฟัง นี่ก็แสดงว่าคุณค่าความดีของท่านเป็นเรื่องที่ประทับใจอยู่ในวงการของผู้พิพากษาคณะคุณประโยชน์ที่ท่านทำไปแล้ว ก็เป็นสิ่งที่ยั่งยืนอยู่ในจิตใจคนและทั้งในกิจการงานของประเทศชาติ

ตอนนี้ก็เป็นเรื่องของผู้ยังอยู่ที่ว่า เมื่อเห็นคุณค่าความดีของท่านแล้ว ก็มาแสดงน้ำใจต่อท่าน เราจึงจัดเตรียมการกันต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วงนี้ใกล้เวลาที่จะมีงานพระราชทานเพลิงศพ จึงได้เตรียมการในเรื่องการจัดพิมพ์หนังสือ ซึ่งถือว่าเป็นการอุทิศกุศลอย่างหนึ่ง

โดยเฉพาะการพิมพ์หนังสือแจกนี้ เป็นเรื่องของประโยชน์ระยะยาว ซึ่งทางพระศาสนา ยกย่องว่าเป็นธรรมทาน คือการให้ธรรม ซึ่งถือว่าเป็นทานอันเลิศที่ชนะการให้ทั้งปวง และถือว่าเป็นเอตทัคคะในบรรดาทานทั้งหลาย เพราะว่าการให้ธรรมเป็นการเผยแพร่คุณงามความดี ซึ่งเป็นหลักที่จะช่วยดำรงจิตใจของคนและดำรงสังคม และทำให้เกิดความเจริญปัญญา คือเกิดความรู้ความเข้าใจที่จะดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง และดำเนินกิจการงานต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยดี

ในการพบกันวันนั้น ตัวอามภาพเองไม่ได้คิดไว้ว่าจะพูดเรื่องอะไร แต่มองไปในแง่ที่นึกว่า ท่านจะมาถามปัญหาอะไร จึงคิดว่าจะเป็นไปในรูปของการถาม-ตอบ หมายความว่า ท่านมีคำถามเกี่ยวกับธรรมะในแง่ที่เกี่ยวกับวงการตุลาการ หรือเกี่ยวกับเรื่องของตุลาการหรือแม้กระทั่งเกี่ยวกับนิติศาสตร์ เกี่ยวกับกฎหมายอะไรต่าง ๆ จะตั้งคำถามอะไรขึ้นมาก็ได้ รู้สึกว่าจะมีแง่ดี ที่ว่าจะตรงกับจุดสนใจ ไม่ว่าจะมีส่วนไหนที่เป็นเรื่องที่ยังสงสัย เป็นจุดที่ค้างอยู่ในใจของวงการตุลาการในเรื่องเกี่ยวกับธรรมะ จะเป็นจุดที่มีความสำคัญก็ดี หรือเป็นจุดค้างใจหรือสงสัยก็ดี ในแง่นั้นก็อาจจะประโยชน์ ไม่ทราบท่านจะเห็นเป็นอย่างไร ถ้าจะพูดในรูปที่คล้าย ๆ ว่ามาสนทนากัน

ตกลงท่านว่าให้กล่าวไปเรื่อย ๆ ถ้าว่าไปเรื่อย ๆ ก็พูดถึงหลักธรรมเบื้องต้นก่อน

ปัญญาต้องสว่างทั่วถึงธรรม

ผู้พิพากษาเป็นตราฐ ดำรงตนอยู่ในธรรม ดำรงธรรมไว้แก่สังคม

เราถือกันว่า ผู้พิพากษาเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม เป็นตราฐซึ่งทำหน้าที่ที่เรียกว่า ดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคม

เมื่อจะดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคม ตัวผู้พิพากษาเองก็ต้องมีธรรมเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม หรือรักษารธรรมด้วยตนเอง และจะให้เป็นอย่างนั้นได้ ก็ต้องชัดเจนว่า ธรรมที่ผู้พิพากษาจะต้องมีนั้นคืออะไร ผู้พิพากษาจะต้องตั้งอยู่ในธรรมอะไร หรือว่าธรรมสำหรับผู้พิพากษานั้นคืออะไร

เมื่อพูดถึงธรรมที่บุคคลนั้นบุคคลนี้ หรือคนประเภทนั้นประเภทนี้จะต้องมี โดยทั่วไปจะนึกกันถึงความประพฤติปฏิบัติชอบ การเป็นอยู่หรือดำเนินชีวิตที่ดีงาม ตามหลักที่เรียกว่า ศีลธรรมบ้าง จริยธรรมบ้าง

สำหรับผู้พิพากษา ซึ่งทำงานสาธารณะ คำฐสังคัม ก็แน่นอนว่าต้องมีธรรมอย่างที่เรียกว่า ศีลธรรมหรือจริยธรรมนั้น และต้องมีไม่แค่ในชั้นธรรมดาเท่านั้น แต่ต้องมีในระดับที่อาจจะเรียกว่า เข้มงวดเป็นพิเศษทีเดียว

อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดอย่างจำเพาะ ธรรมในระดับความประพฤติศีลธรรมทั่วไป ยังไม่ถือว่าเป็นธรรมสำหรับผู้พิพากษา แต่เป็นเพียงธรรมสำหรับบุคคลที่จะมาเป็นผู้พิพากษา หรือเป็นธรรมสำหรับผู้พิพากษาในฐานะที่เป็นบุคคลหนึ่งในสังคม หรือเป็นพลเมืองคนหนึ่ง

หมายความว่า ความประพฤติตามหลักศีลธรรมทั่วไปเป็นเพียงส่วนประกอบ แต่เหนือขึ้นไป ผู้พิพากษายังมีธรรมสำหรับการทำหน้าที่เฉพาะของตนอีกต่างหาก และธรรมสำหรับการทำหน้าที่เฉพาะของผู้พิพากษานั้นแหละ ที่เรียกว่า “ธรรมสำหรับผู้พิพากษา”

แม้โดยการเปรียบเทียบ งานของผู้พิพากษาก็มิใช่อยู่นางความประพฤติทางศีลธรรมทั่วไป ความประพฤติที่อยู่ในศีลธรรมเป็นเพียงพื้นฐานที่รองรับการทำงานของผู้พิพากษาเท่านั้น แต่ธรรมสำหรับการทำงานของผู้พิพากษาดังตรง ๆ แท้ ๆ อยู่ที่เจตนา กับปัญญา

ตัวงานของผู้พิพากษาพูดได้ว่า อยู่ที่ธรรมสำคัญ ๒ อย่าง คือเจตนา กับปัญญา ขยายความว่า ถ้าพูดกว้าง ๆ ก็เป็นเรื่องของการรักษาจิตใจ กับการมีและใช้ปัญญา แต่ในที่นี้ ที่ใช้คำว่าเจตนา ไม่พูดว่าจิตใจ ก็เพราะว่า เรื่องของจิตใจอยู่ที่เจตนา เพราะเจตนาเป็นหัวหน้าและเป็นตัวแทนของแผนจิตใจทั้งหมด เจตนาเป็นตัวนำ ตัวทำการเป็นตัวเลือก ตัวตัดสินใจ

เจตนา จะตัดสินใจเลือกทำการใดและอย่างไร ก็มีแรงจูงใจต่าง ๆ มีสภาพจิต เช่น อารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ความสุข ความทุกข์ ความขุ่นมัว ความผ่องใส ตลอดจนคุณสมบัติ เช่น คุณธรรมและบาปกรรมทั้งหลายอันมากมายในแดนของจิตใจนั้น คอยหล่อเลี้ยงปรุงแต่งคอยสนองหรือมีอิทธิพลต่อเจตนา แต่ในที่สุดก็ต้องสำเร็จด้วยเจตนาแหละ เพราะฉะนั้น ในด้านจิตใจ งานของผู้พิพากษาอยู่ที่การรักษาและตั้งเจตนาให้ถูกต้อง

ปัญญา คือ ความรู้เข้าใจ ตั้งแต่รู้ข้อมูล รู้ข้อเท็จจริง เข้าถึงความจริง รู้หลักและรู้ตัวบทกฎหมาย รู้หลักการตัดสินคดี ฯลฯ พุทธรวบยอดก็คือรู้ธรรม

ถึงแม้เจตนาจะตรง แต่เจตนาที่เลือกตัดสินได้ถูกต้อง เจตนาจะต้องอาศัยแสงสว่างการบอกทาง การให้ตัวเลือก และการแก้ไขปัญหาคับปัญญา

เพราะฉะนั้น บนพื้นฐานแห่งความประพฤติที่ดีงามมีศีลธรรม ผู้พิพากษาจะต้องใช้และต้องจัดการธรรมสำคัญ ๒ อย่าง คือ **เจตนา** กับ **ปัญญา** ให้ดีให้พร้อมและให้ทำงานอย่างได้ผลดีที่สุด

เรื่อง **เจตนา** กับ **ปัญญา** บนพื้นฐานแห่งความมีศีลธรรมนี้ ควรจะพูดขยายความอีกข้างหนึ่ง นี่คือธรรมสำหรับผู้พิพากษา แต่ยังไม่หมดเท่านั้น

จะตัดสินใจให้เป็นธรรม ต้องรู้ธรรมที่เป็นเกณฑ์ตัดสิน

ธรรมสำหรับผู้พิพากษายังมีที่สำคัญมากอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่มีชื่อตรงเลยว่า “ธรรม” อย่างที่พูดแต่ต้นว่า ผู้พิพากษาเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมเป็นผู้ดำรงธรรมไว้ให้แกสังคม เป็นตราของธรรม ต้องเป็นคนมีธรรม ต้องตัดสินให้เป็นธรรม ฯลฯ อะไร ๆ ก็ธรรม

เมื่อพบคำว่าธรรมในข้อความต่าง ๆ มากมาย บางทีก็สงสัยหรืออย่างน้อยก็ชักจะไม่เข้าใจ คำว่า “ธรรม” ในข้อความต่าง ๆ เหล่านั้น มีความหมายเหมือนกันหรือต่างกัน ถ้าต่างกัน ในแต่ละแห่งมีความหมายว่าอย่างไร

เฉพาะอย่างยิ่ง ในเมื่อหน้าที่ของผู้พิพากษาเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรม หรือเป็นการกระทำต่อธรรมและเพื่อธรรมโดยตรง ถึงกับเป็นผู้ดำรงธรรม และทำให้เกิดความเป็นธรรม ฉะนั้น ผู้พิพากษาจะต้องมีความชัดเจนในเรื่องธรรม ว่าธรรมคืออะไร มีความหมายว่าอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นความหมายรวม หรือความหมายเฉพาะที่

ถ้าเปิดหาความหมายในพจนานุกรม พอดูแล้ว ก็อาจจะงงไปเลย อย่างน้อยก็อาจจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ต้องจดจำ และทำท่าจะจำไม่ไหว

ผู้พิพากษาซึ่งอยู่กับธรรมนั้น ต้องให้ถึงขั้นที่ว่า พอเห็น พอพูดถึงหรือได้ยินคำว่า “ธรรม” ก็มองเห็นความหมายทุกแง่มุมทะลุปรุโปร่งไปเลย

การที่จะเป็นอย่างนั้นได้ ผู้พิพากษาจะต้องมีความรู้เข้าใจในเรื่องธรรมอย่างทั่วตลอด คือรู้ระบบแห่งธรรม อย่างน้อยรู้ระบบที่ใกล้ชิดที่สุด คือระบบแห่ง **สภาวะธรรม** (ที่ปัจจุบันนิยมเรียกว่า **สังขารธรรม**) **จริยธรรม** และ **บัญญัติธรรม**

ธรรมชุดที่ ๒ นี้ สัมพันธ์โดยตรงกับธรรมชุดแรกทีพูดถึงก่อนแล้ว คือ ต้องมี **ปัญญา** ที่รู้เข้าใจ เข้าถึงธรรมเหล่านี้ และ **เจตนา** ก็ต้องมุ่งให้ได้ผลตามธรรมเหล่านี้ หรือให้เป็นไปตามธรรมเหล่านี้ เป็นอันว่า ธรรมสำหรับผู้พิพากษา พูดไว้ที่นี้ ๒ ชุด คือ

ธรรมชุดที่ ๑ **ปัญญา** กับ **เจตนา**

ธรรมชุดที่ ๒ ธรรมในระบบแห่ง **สภาวะ จริย และ บัญญัติ**

แค่สองชุดนี้ก็พอ เพราะครอบคลุมธรรมทั่วทั้งหมดยแล้ว ชุดแรกอยู่ที่ตัวผู้พิพากษา ชุดหลังอยู่รอบตัวข้างนอก และเป็นจุดหมายของชุดแรก

เป็นธรรม ก็ถูกต้องตามความจริง ถูกต้องตามความจริง ก็ดีงาม

ที่นี่ ก่อนจะพูดถึงธรรมสำหรับผู้พิพากษา ๒ ชุดนั้น ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่สักหน่อย ก็มาพูดคุยกันในข้อปลีกย่อยต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรม ให้เป็นเรื่องเบา ๆ เป็นพื้นไว้ ก่อนจะพูดเรื่องที่ยากขึ้นไป

เราบอกว่า ผู้พิพากษาเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม เป็นตราซ้อนทำหน้าที่ที่เรียกว่าดำรงธรรมไว้ให้แก่สังคมนั้น

“ธรรม” นี้ แปลกันว่า **ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม**

ความหมายที่เป็นหลักเป็นแกนของธรรมนั้น ก็คือ **ความจริง** หรือสถานะที่เป็นอยู่เป็นไปของมันเป็นอย่างนั้น ๆ เป็นธรรมตา

มนุษย์เรานี้ ต้องการสิ่งที่เกื้อกูลเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ตน แต่สิ่งทั้งหลายที่จะเกื้อกูลเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่คนแท้จริง จะต้องสอดคล้องกับความจริง มิฉะนั้นก็จะไม่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ได้แน่แท้ยั่งยืน

สิ่งที่เกื้อกูลเป็นคุณประโยชน์แก่มนุษย์แท้จริง เรียกว่าเป็น **ความดีงาม**

ความดีงาม จึงอยู่ที่สอดคล้อง คือ **ถูกต้อง** ตามความจริง

ความจริง เป็นหลักยืนตัว **ความดีงาม** เป็นคุณค่าที่มนุษย์ต้องการ **ความถูกต้อง** เป็นความสัมพันธ์ที่น่าพอใจ ระหว่างคุณค่าที่มนุษย์ต้องการ กับความจริงที่เป็นหลักยืนตัวนั้น

ที่ว่าผู้พิพากษาดำรงธรรมนั้น เราเน้นความหมายในแง่ของการรักษาความถูกต้อง ทำให้เกิดความถูกต้อง หรือพูดให้ตรงว่าทำความถูกต้องให้ปรากฏ และความถูกต้องที่ว่ามันก็ขึ้นอยู่กับความจริง แล้วความจริงและความถูกต้องนี้ก็พ่วงความดีงามมาด้วย

ถ้าไม่มีความจริง ไม่มีความถูกต้อง ความดีงามก็ไม่แท้ไม่จริงเหมือนอย่างที่คุณหลอกลวงก็สามารถทำให้คนรู้สึกว่าเขาเป็นคนดีได้ แต่แล้ว ในเมื่อไม่ถูกต้อง ไม่ตรงความจริง พอขาดความจริงเท่านั้นที่วาทะทั้งหมดความหมายไป กลายเป็นไม่ดี ดังนั้น ความจริงและความถูกต้องจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก

ที่นี่ ความจริงนั้น มีอยู่เป็นสถานะของมันเอง หรือเป็นธรรมชาติของธรรมชาติ และความถูกต้องก็อยู่กับความจริงนั้นด้วย แต่เมื่อเรื่องมาถึงคน หรือว่าเมื่อคนไปเกี่ยวข้องกับมัน ก็มีข้อผูกพันขึ้นมาซึ่งทำให้คนเกิดมีเรื่องในภาคปฏิบัติว่า

๑. จะทำอะไร ให้ความจริงนั้นปรากฏขึ้นมา เพราะว่าบางทีความจริงมีอยู่แต่ความจริงนั้นไม่ปรากฏ

๒. จะทำอะไร ให้คนดำรงอยู่ในความจริงนั้นได้ จะได้มีความถูกต้องที่จะตรึงหรือรักษาความดีงามไว้ และ

๓. จะทำอะไร ให้คนทำการให้ถูกต้องโดยสอดคล้องกับความจริงนั้น เพื่อให้คนอยู่กับความดีงาม ซึ่งเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมของเขา

นี่ก็เป็นเรื่องใหญ่ทั้งนั้น ตอนนี่ก็จึงเหมือนกับว่า ในเรื่องธรรมนี้เรามอง ๒ ด้าน คือ

หนึ่ง มองด้านความเป็นจริงหรือตัวสภาวะก่อนว่า ความจริงเป็นอย่างไร แล้วก็

สอง บนฐานของความจริงนั้น มองว่า เราจะทำอะไรให้มนุษย์นี้ดำเนินไปกับความจริงนั้น โดยอยู่กับความจริง แล้วก็ปฏิบัติให้ถูกต้องตามความจริง

ต้องครบทั้ง ๒ ชั้น ขาดชั้นใดชั้นหนึ่งไม่ได้ทั้งนั้น

บางทีเราจะเอาชั้นที่ ๒ คือจะให้คนปฏิบัติถูกต้อง แต่เราไม่รู้ว่าความจริงคืออะไร มันก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้น จึงต้องมีหลักยืนอยู่เป็น ๒ ด้าน คือ ด้านสภาวะที่เป็นความจริงตามธรรมชาติ และด้านที่คนเข้าไปเกี่ยวข้องกับความจริง

อย่างไรก็ตาม ตามที่ใช้กันอยู่นั้น “ความจริง” มีความหมายค่อนข้างหลวม ๆ ไม่เคร่งครัดนัก คือไม่จำเป็นต้องถึงกับเป็นความจริงตามสภาวะของธรรมชาติ แต่รวมทั้งความจริงตามที่มนุษย์ตกลงยอมรับกันด้วย เช่น หลักการ และข้อที่ตกลงยึดถือกันมาเป็นพวกสมมติสัจจะต่าง ๆ ดังนั้นความดีงาม ความถูกต้อง บางทีจึงวัดเพียงด้วยความสอดคล้องกับความจริงระดับนี้ก็มี

สำหรับคนทั่วไป เอาเพียงว่า ถ้ารักษาปฏิบัติทำความดีงาม ตามที่บอกกล่าวเล่าสอนกันมาก็ใช้ได้หรือไม่น่าเพียงพอ เมื่ออยู่กับความดีงามแล้ว ก็ถือว่าดำรงความจริงและความถูกต้องพร้อมไปในตัวด้วย

แต่สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการรักษาธรรมนั้น จะต้องเข้าถึงธรรมทั้งระบบ

เริ่มด้วยด้านที่หนึ่ง คือ ด้านความจริง และความจริงก็ต้องลงไปถึงความจริงตามสภาวะของธรรมชาติด้วย

ที่พูดไปแล้ว ก็เป็นระบบของธรรมนั่นเอง แต่ใช้ภาษาง่าย ๆ และยังคงค่อนข้างจะหลวม ที่นี้ก็จะเดินหน้าไปคู่ให้ถึงระบบของธรรมทั้งหมดให้ชัดยิ่งขึ้นอีกที

“ธรรม” เป็นกฎธรรมชาติ มีอยู่ของมันตามธรรมดา

“ธรรม” ในความหมายที่ ๑ ซึ่งเป็นความหมายหลัก เป็นพื้นฐาน ก็คือ ความจริง การที่เราศึกษาธรรมกัน ก็ศึกษาเพื่อหาเพื่อรู้ความจริงนี้แหละ คือทำอย่างไรจะรู้เข้าใจเข้าใจความจริงได้

ทางพระบอกว่า ความจริงมีอยู่ของมันตามธรรมดา อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ขอยกคำบาลีมาให้ดูว่า

อุปปาทา วา ภิขยเว ตถาคตานิ อนุปปาทา วา

ตถาคตานิ วิตถา วา ธาตุ ธมฺมกุสิิตตา ธมฺมนิยามตา ...

แปลว่า ตถาคต (คือพระพุทธเจ้า)ทั้งหลาย จะอุบัติหรือไม่อุบัติก็ตาม ธาตุ (สภาวะหรือหลักแห่งความจริง) นั้น คือ ความดำรงอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปแน่นอนแห่งธรรม ก็ตั้งอยู่อย่างนั้นเอง ... ตถาคตตรัสรู้ ค้นพบธาตุนั้น ครั้นแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้เข้าใจง่าย ว่าดังนี้ ๆ

ยกตัวอย่าง เช่น หลักไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่เกิด สิ่งทั้งหลายก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาของมันเป็นอยู่อย่างนั้น แต่มนุษย์ทั้งหลายไม่รู้ความจริงนี้ พระพุทธเจ้าได้พัฒนาปัญญาขึ้นมาจนกระทั่งได้รู้เข้าใจความจริงนั้น เรียกว่าตรัสรู้หรือค้นพบแล้วจึงทรงนำมาเปิดเผยแสดงอธิบาย

“ธรรม” ในความหมายที่ ๑ คือ ความจริงนั้น มีความหมายต่อทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะว่า ทุกสิ่งทุกอย่าง จะเรียกว่าธรรมชาติหรืออะไรก็ตาม ก็มีความจริงเป็นอย่างนั้น และมันก็เป็นไปตามความจริงนั้น เช่น ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย บางที่เราเรียกธรรมในความหมายนี้ว่า “กฎธรรมชาติ”

เมื่อความจริงเป็นอย่างนี้ และสิ่งทั้งหลายก็เป็นไปตามความจริงนั้น หรือตามกฎธรรมชาติ นั้น เรื่องก็โยงมาถึงมนุษย์คือคนเรานี้ว่า เราต้องการผลดีต่าง ๆ เช่นว่า เราต้องการให้ชีวิตของเราดีตลอดไปถึงว่าเราต้องการให้สังคมของเราดี มีความเจริญมั่นคง อยู่กันร่มเย็นเป็นสุข แต่การที่ชีวิตจะดี สังคมจะดี อะไร ๆ จะดี ทุกอย่างนี้ ก็ต้องตั้งอยู่บนฐานของความจริงนั้น

ดังเช่น ความจริงมีอยู่อย่างหนึ่งว่า สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย เหตุอย่างใดก็ทำให้เกิดผลอย่างนั้น ผลเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัยของมัน เมื่อเราจะทำชีวิตให้ดี ทำสังคมให้ดี เราจะทำอย่างไรเราก็ต้องรู้ความจริงนี้ และทำตามความจริงนี้ คือรู้ว่าเหตุปัจจัยอันไหนจะทำให้เกิดความเจริญอกงาม ก็ทำหรือส่งเสริมเหตุปัจจัยนั้น และในทางตรงข้าม เหตุปัจจัยไหนจะทำให้เกิดความเสื่อมความเสียหาย ก็ป้องกันแก้ไขกำจัดเหตุปัจจัยนั้น

รวมความย่ำว่า เราก็ปฏิบัติจัดการไปตามความจริงนั้น โดยป้องกันแก้ไขกำจัดเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดผลร้าย แล้วก็ไปทำหรือส่งเสริมเหตุปัจจัยที่จะนำมาซึ่งผลดี อันนี้ก็ต้องปฏิบัติไปตามความจริง

ก็จึงเป็นอันว่า มนุษย์ต้องรู้ความจริง แล้วก็เอาความรู้ในความจริงมาใช้ประโยชน์ โดยนำมาปฏิบัติการให้เป็นไปตามความจริงนั้นแล้วก็จะได้ผลตามต้องการ

จากหลักความจริงนี้ จึงเป็นเหตุให้เราต้องพัฒนามนุษย์ คือให้มนุษย์ศึกษา เพื่อจะได้รู้ความจริง และปฏิบัติได้ผลตามความจริงนั้น

“ธรรม” คือความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของธรรมชาติ เวลาพระพุทธเจ้าตรัสธรรมะ พระองค์ทรงใช้คำว่า “แสดง” หมายความว่าความจริงมันเป็นอย่างนั้น ก็เอามาแสดงให้คนทั้งหลาย รู้ด้วย

คนอยู่ในกำกับของกฎธรรมชาติ จะอยู่กันให้ดีก็บัญญัติ “วินัย” เป็นกฎหมายขึ้นมา

ที่นี่ เราเจาะเอาความจริงนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เราต้องการให้สังคมของเราเป็นอย่างไร ต้องการให้ชีวิตของเราเป็นอย่างไร เรามองเห็นว่า อ้อ... ต้องทำอย่างนั้นะ ๆ ๆ ถ้าทำอย่างนี้แล้วจะเกิดผลดีขึ้นมา เราต้องการให้มีการปฏิบัติอย่างนั้น ซึ่งสอดคล้องกับความจริงในทางที่เกิดผลดี

พร้อมกันนั้น เราก็ไม่ต้องการให้เกิดการปฏิบัติตรงข้ามที่จะเป็นเหตุปัจจัยนำมาซึ่งความเสื่อม

ถึงตอนนี้ เราก็เลยอาจจะมาตกลงกัน หรือว่าใครมีอำนาจ หรือได้รับความเชื่อถือศรัทธาก็ มาพูดกัน บอกกันว่า เออ... พวกเรา เอาอย่างนั้นนะ เพื่อให้สังคมของเราดี เพื่อให้ชีวิตของพวกเราดี เราทำกันอย่างนั้นนะ ๆ เราละเว้น ไม่ทำอย่างนั้น ๆ นะ

แล้วก็ เพื่อให้แน่นอนมั่นใจว่าจะทำอะไรจะปฏิบัติกันจริงจังตามนั้นก็วางลงไปเป็นกฎ เป็นกติกา เป็นระเบียบ ให้ยึดถือปฏิบัติกันในสังคมในครอบครัว จนกระทั่งในชีวิต ว่าต้องทำอย่างนี้ ๆ ต้องไม่ทำอย่างนั้น ๆ

ยิ่งกว่านั้น ก็ยังล่ำทาบให้หนักแน่นแม่นยำยิ่งขึ้นไปอีกว่า ถ้าขัดขึ้น หรือฝ่าฝืน ไม่ทำตาม หรือละเมิดข้อนั้น ๆ สังคมคือคนด้วยกันนี้จะลงโทษอย่างนั้น ๆ

(ตามความจริงของกฎธรรมชาติ ก็เกิดผลร้าย ซึ่งเรียกเป็นบุคลาธิษฐานว่าธรรมชาติจะลงโทษอยู่แล้ว แต่โทษตามธรรมชาตินั้นคนอาจจะไม่เห็นชัดเจน ไม่ทันใจ หรือซับซ้อนเกินกว่าที่คนทั่วไปจะเข้าใจ คนด้วยกันก็ลงโทษเสียเลยให้ได้ผลในทางปฏิบัติจนพอใจ)

อันนี้ก็เลยกลายเป็นการจัดตั้งวางแบบแผน ระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา ตลอดจนกฎหมาย ขึ้นมา กฎ กติกา ระเบียบ แบบแผน ตลอดจนกฎหมาย ที่จัดตั้งวางลงไปให้ถือปฏิบัติกันนี้ เรียก รวม ๆ ตามภาษาพระเป็นคำเดียวว่า “วินัย”

ส่วนการกระทำในการจัดตั้งวางหรือกำหนดลงไป เรียกว่า “บัญญัติ”

ก็จึงมี “วินัย” คือ กฎ กติกา ข้อบังคับ ระเบียบ แบบแผน ฯลฯ ตลอดจนกฎหมาย ที่คนเรา นี้เอง “บัญญัติ” ขึ้น คือจัดตั้งสั่งการหรือตกลงกันวางกำหนดหรือตราลงไว้

นี่ก็มาเข้ากับ “ธรรม” คือความจริงตามธรรมชาติของธรรมชาติ (หรือตามกฎหมายธรรมชาติ) ที่เป็นของมันเป็นอยู่และเป็นไปนั้น ซึ่งท่านรู้หรือค้นพบแล้ว ก็นำมา “เทศน์” คือ แสดง ให้รู้ ให้เข้าใจกัน

รวมความว่า เป็นเรื่องของคนหรือสังคมมนุษย์ที่มีการบัญญัติกฎเกณฑ์ กติกา กฎหมาย (วินัย) ขึ้นมา เพื่อจะให้ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของธรรมชาติ (ธรรม) นั้น เกิดผลดีแก่ชีวิตและสังคมมนุษย์หรือว่าเพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติให้สอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติในทางที่จะเกิดผลดีแก่ชีวิตและสังคมของตนเอง

ทีนี้ ในด้านของมนุษย์นั้น เมื่อจะให้สมความประสงค์ของตน ก็ต้องจัดการให้มีหลักประกัน ที่จะให้ “วินัย” ได้ผลจริง ดังนั้น เมื่อบัญญัติกฎ กติกา ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย ฯลฯ ขึ้นมาแล้ว ก็จึงต้องพัฒนาระบบ กระบวนการ และมาตรการต่าง ๆ มากมายขึ้นมารับสอดคล้องจากกฎหมาย เป็นต้นที่ตนได้บัญญัติขึ้นนั้น จึงเกิดมีการบริหารการปกครองให้เป็นไปตามกฎหมายที่ได้บัญญัติ ตลอดจนมาถึงกระบวนการพิจารณาตัดสินโทษ และการลงโทษผู้ที่ขัดขึ้นและผู้ฝ่าฝืนกฎหมายเป็นต้น ที่ได้บัญญัติเหล่านั้น

ระบบ กระบวนการ และมาตรการเหล่านี้ ซึ่งอยู่ในขั้นตอนของบัญญัติทั้งหมด (อย่างที่ ปัจจุบันจัดเป็น นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ รวมทั้งกระบวนการยุติธรรมทั้งสิ้น) ทางพระเรียกรวม คำเดียวว่า “วินัย”

ถึงตรงนี้ ก็เป็นอันได้มีคำว่า “ธรรมวินัย” ซึ่งประกอบด้วย

๑. **ธรรม** คือ ความจริงที่เป็นอยู่เป็นไปตามธรรมชาติของธรรมชาติ

๒. **วินัย** คือ ข้อที่มนุษย์บัญญัติขึ้นมาให้พวกตนปฏิบัติให้ถูกต้อง

แต่วินัยในภาษาไทยมีความหมายไม่ตรงกับที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ จึงต้องขอให้ทำความเข้าใจให้ชัด โดยแยกจากความหมายในภาษาไทย (ในภาษาไทย วินัยมีความหมายแคบลงไปมาก)

“ธรรม” เป็นความจริงที่เป็นอยู่เป็นไปตามธรรมชาติของมัน พระพุทธเจ้าจึงทรงเพียงนำมา **แสดง** ตามที่มันเป็น แต่วินัยเป็นเรื่องที่ทรงจัดตั้ง วาง หรือตราขึ้นให้คนปฏิบัติ ศัพท์สำหรับวินัยก็เลยเรียกว่า **บัญญัติ**

ในธรรมชาติมีธรรมอยู่เอง แต่คนบัญญัติวินัยขึ้นมา และ ๒ อย่างนี้ ต้องสอดคล้องซึ่งกัน และกัน คือ วินัยต้องตั้งอยู่บนฐานของธรรม

หมายความว่า คนต้องรู้ความจริงว่าเป็นอย่างไร แล้วบัญญัติกฎกติกาที่พวกตนจะต้อง ปฏิบัติให้ตรงตามความเป็นจริง เพื่อจะได้ผลขึ้นมาตามความเป็นจริงนั้น

เมื่อจับหลักเรื่องธรรมกับวินัยได้แล้ว ก็จะมองเห็นว่า พระพุทธศาสนาทั้งหมดก็มีเท่านี้เอง เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงใช้คำเรียกพระศาสนาของพระองค์สั้น ๆ ซึ่งเป็นคำสรุปพระพุทธ ศาสนาอยู่ในตัว ว่า “ธรรมวินัย”

รู้ธรรมยังไม่พอ จะจัดชีวิต-สังคมให้ดีขึ้น ก็ยังไม่ได้ หันไปจัดการกับธรรมชาติ ก็พลาดมาแทบทั้ง

ถ้ามนุษย์ไม่รู้ไม่เข้าใจความจริงของธรรมชาติเพียงพอ เรียกว่าบัญญัติเข้าไม่ถึงความจริงนั้น ถึงแม้ว่าเขาจะต้องการผลดีโดยมีเจตนาดี เช่น ปราบปรามนาดี มีเมตตา เป็นต้น แก่สังคมของตน แล้ว พยายามบัญญัติจัดตั้งวางกฎ กติกา ระเบียบ แบบแผนขึ้นว่า ให้คนทำอย่างนั้นอย่างนี้ แต่เมื่อบัญญัติ นั้นไม่สอดคล้องกับความจริงแท้ มันก็คือความผิดพลาด แล้วก็ไม่ได้ผลจริง จึงต้องให้สองอย่างนี้ สัมพันธ์และสอดคล้องซึ่งกันและกัน

ตกลงว่ามี **หนึ่ง** ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของธรรมชาติ เรียกว่า “ธรรม” และ

สอง อาศัยความรู้ในความจริงของธรรมชาตินั้น มนุษย์เรานี้แหละก็มาบัญญัติจัดวางกฎ กติกา ระเบียบแบบแผน ขึ้นในสังคม เพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติโดยสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาตินั้น ใน ทางที่จะเกิดผลดีแก่ชีวิตและสังคมของตน เรียกว่า “วินัย”

พระพุทธศาสนา ก็จึงมีหลักใหญ่อยู่ ๒ อย่างเท่านั้น แล้วก็เรียกพระพุทธศาสนาว่า “**ธรรม วินัย**” เท่านั้นเอง เป็นชื่อที่สั้นที่สุด และเป็นชื่อเต็มด้วย

ส่วนคำว่า “พระพุทธศาสนา” เป็นคำที่ใช้กว้าง ๆ ซึ่งแต่เดิมนั้น ก็หมายถึงคำสอนของ พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นด้านหนึ่ง ไม่ใช่ทั้งระบบของพระพุทธศาสนา และก็มองภาพรวมได้ไม่ชัด ไม่เหมือนคำว่า พระธรรมวินัย

เพราะฉะนั้น สำหรับพระ เวลาใช้คำที่เป็นทางการหรือเป็นหลักฐาน ก็จะใช้คำว่าพระธรรมวินัย ซึ่งชี้ตรงไปถึงตัวหลักเลย และเห็นกันชัดออกมาเลยว่ามี ๒ อย่างนี้นะ มารวมกันเป็นหนึ่ง

ทั้งที่มี ๒ อย่าง แต่เวลาเรียกรวมกันว่าธรรมวินัยนี้ ท่านใช้เป็นคำเอกพจน์ คือ ๒ อย่างรวมกันแล้วกลายเป็นหน่วยอันหนึ่งอันเดียว

เหมือนอย่างชีวิตเรานี้ ที่มีรูปกับนาม เวลารวมกันแล้วท่านเรียกว่า นามรูป เป็นชีวิตอันหนึ่งอันเดียวหน่วยเดียว ประกอบด้วยด้านนามกับด้านรูป หรือด้านร่างกายกับด้านจิตใจ แต่คำที่เรียกรวมกันนั้นเป็นคำเอกพจน์ นี่คือ นามรูปเป็นหน่วยรวมอันเดียวคือชีวิต เหมือนกับธรรมวินัยเป็นหน่วยรวมอันเดียวคือพระพุทธศาสนา

ที่ว่ามานี้เป็นหลักการใหญ่ ที่เหมือนกับเป็นเครื่องเตือนใจเร่ว่ามนุษย์จะต้องพยายามเข้าถึงความจริงอยู่เสมอ การบัญญัติ จัดตั้งวางและเปลี่ยนแปลงระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จะต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง เช่น ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ทั้งลึกลงไปในธรรมชาติที่เป็นพื้นฐาน และในสังคมที่อยู่บนฐานของธรรมชาติ

ความเป็นจริงในธรรมชาติ เป็นความเป็นจริงพื้นฐาน จะพูดว่าความจริงในชีวิตและในสังคมมนุษย์ ตั้งอยู่บนฐานของความจริงของธรรมชาติ หรือว่าชีวิตและสังคมต้องเป็นไปตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ก็ถูกทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น จึงหนีไม่พ้นว่า ถ้ามนุษย์จะให้ชีวิตและสังคมของตนอยู่ดีมีสุขได้ มนุษย์ก็ต้องพยายามเข้าไปถึงความจริงของธรรมชาติหรือธรรมดานี้

อาการเป็นไปที่เป็นความจริงของธรรมชาตินั้น มองรวม ๆ แล้ว ก็เป็นระเบียบเป็นระบบ ซึ่งมนุษย์ที่ต้องการจะเป็นอยู่ให้ดีและทำอะไรให้ได้ผล ก็ต้องทำให้เป็นระเบียบเป็นระบบตามนั้น ตั้งแต่จะกินจะทำงานจะนอนไปตามวันเวลาที่ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์โคจร ต้องทำการกรสิกรรมไปให้ถูกลำดับและระบบของฤดูกาล เป็นต้น

เพื่อจะเป็นอยู่ให้ดีและทำอะไรให้ได้ผลยิ่งขึ้น มนุษย์ที่ฉลาดก็มาพยายามคิดบัญญัติจัดตั้งวางระเบียบระบบชีวิตและสังคมของตนมากขึ้น ๆ

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้ ถ้าเราไม่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ แล้วบัญญัติจัดตั้งวางระเบียบระบบของชีวิตของสังคมให้สอดคล้องกับความจริงของธรรมชาตินั้นแล้ว กฎเกณฑ์ กติกา กฎหมายอะไรต่าง ๆ นั้น ก็เป็นไปได้อย่างที่จะได้ผลดี ที่แท้ก็คือ มันจะไม่สำเร็จผลจริง

แม้แต่ในยุคอุตสาหกรรม ที่มนุษย์มุ่งจะเอาชนะธรรมชาติ จะไม่ยอมขึ้นต่อธรรมชาติ ก็ยังต้องรู้ความจริงของธรรมชาติในด้านที่จะเอาชนะนั้นให้มากที่สุด และต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายธรรมชาติในเรื่องนั้น

เพียงแต่ว่า นั่นเป็นการพยายามรู้ด้วยท่าที่แบบศัตรูหรือเป็นปฏิปักษ์ คือใช้วิธีลวงความลับ เพื่อเอาความจริงของศัตรูมาใช้จัดการมัน โดยทำตามความจริงนั้นแหละ แต่ทำในทางที่ย้อนทาง หรือยกเยื้องให้เข้ากับความต้องการของตน (เหมือนคนเอาความรู้เกี่ยวกับการไหลของน้ำมาใช้ทำเขื่อนกันน้ำ)

แม้จะประสบความสำเร็จไม่น้อย แต่ปัญหาก็มักเกิดขึ้น เพราะมนุษย์รู้ความจริงในเรื่องนั้น ไม่เพียงพอ หรือรู้ครบถ้วนเฉพาะในเรื่องนั้นด้านนั้น แต่ไม่รู้ไปถึงเหตุปัจจัยข้างเคียงที่สัมพันธ์โยง ต่อออกไป คือระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยในสิ่งทั้งหลายที่โยงกันทั่วตลอด (ระบบปัจจัยการ) ดังนั้น บ่อยครั้ง แม้จะได้ผลที่ต้องการแล้ว แต่พร้อมนั้น หรือบางทีหลังจากนั้น เร็วบ้าง ช้าบ้าง ก็เกิดผลพวงอย่างอื่นตามมา ที่มักไม่ได้คาดคิด ซึ่งบางทีก็เป็นเรื่องร้ายแรง ทำให้ผลดีที่ได้มานั้น ไม่คุ้มกันอย่างปัญหาสิ่งแวดล้อมทั่วโลก ที่นับวันดูจะยิ่งรุนแรงจนแทบไม่เห็นทางแก้

เรื่องเบี่ยงเบนและข้างเคียงจะไม่พูดมากในที่นี้ พูดแค่รวม ๆ ว่าแม้จะก้าวหน้าในการพิชิต ธรรมชาติมากมายจนบัดนี้ มนุษย์ก็ยังไม่เอาชนะธรรมชาติไม่ได้ แต่ตรงข้าม มนุษย์ได้เริ่มเปลี่ยน ท่าที่หันมาขออยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเป็นมิตร

ปัญญาที่ต้องรู้ชัดแจ้งตรงความจริง เจตนาก็ต้องตั้งถูกต้องตรงความดี

กลับไปพูดเรื่องการที่มนุษย์จะบัญญัติจัดตั้งวางระบบชีวิตและสังคมของตนให้ได้ผลดี รวมแล้ว มีข้อสำคัญ ๒ อย่าง คือ

๑. **ปัญญา ที่รู้จริง** คือ ต้องมีปัญญาเข้าใจความจริงของธรรมชาติ รู้ธรรมชาติตามที่มันเป็นของมันเป็น หรือรู้สิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นอันเป็นอันเป็นความรู้นั้นที่ ๑ เรียกสั้น ๆ ว่า รู้ธรรม

๒. **ปัญญา ที่รู้จัด** คือ ปัญญา ที่ทำให้สามารถนำเอาความรู้ในความจริงของธรรมชาตินั้น มาดำเนินการจัดสรรสังคมมนุษย์ ตั้งต้นแต่การดำเนินชีวิต ให้ได้ผลดี ด้วยการบัญญัติจัดตั้งวางกฎ กติกาบนฐานแห่งความจริงของธรรมชาตินั้น เป็นความรู้ขั้นที่ ๒ ที่อาศัยปัญญา เรียกสั้น ๆ ว่า รู้วินัย

พระพุทธเจ้าที่ทรงเป็นบุคคลพิเศษ ก็เพราะทรงมีพระปัญญาทั้ง ๒ ด้านเชื่อมต่อยิงทอดกัน เป็น ๒ ชั้น คือ

๑. มีปัญญา รู้สภาวะธรรม (หรือสัจธรรม) คือความจริงของธรรมชาติ หรือความจริงที่ดำรง อยู่ตั้งอยู่ตามธรรมดา

๒. มีปัญญา ภูมิปัญญา (หรือปัญญาธิธรรม) คือรู้จักบัญญัติจัดตั้งวางระเบียบระบบต่าง ๆ ที่จะช่วยให้คนอื่น หรือให้หมู่ชนจำนวนมากพัฒนาชีวิตพัฒนาตัวขึ้นมาจนเข้าถึงความจริงแห่งธรรมเหมือนกับพระองค์ได้ เช่น ตั้งสังฆะ บัญญัติวินัย ให้มีวัด วางระบบการศึกษาสั่งสอนเผยแผ่ธรรมให้ได้ผล

เมื่อมีปัญญาความรู้ความสามารถครบทั้ง ๒ ชั้นนี้ จึงเป็นพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า สัมมาสัมพุทธะได้

ถ้ามีแค่ปัญญารู้ความจริงของธรรมชาติ รู้แล้วก็เกิดผลต่อตนเอง คือรู้เข้าใจความจริง ทำให้จิตใจของตนหลุดพ้นเป็นอิสระ แต่ขาดความสามารถที่จะไปสอนคนอื่น ที่จะไปจัดตั้งวางแบบแผนจัดสรรชุมชนให้คนหมู่มากได้ประโยชน์ด้วย ได้ประโยชน์เฉพาะแก่ตัวเอง ก็เรียกว่าเป็นพระปัจเจกพุทธะ

การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีปัญญา ๒ ระดับ คือ ระดับรู้ธรรมกับระดับบัญญัติวินัยนี้ เป็นเครื่องเตือนใจมนุษย์อย่างที่เราได้กล่าวแล้วว่า ชั้นแรก เราจะต้องพยายามเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ อยู่เสมอ มิฉะนั้น การจัดตั้งวางระบบระเบียบแบบแผนในสังคมมนุษย์ ก็จะไม่สอดคล้องเข้ากันกับความจริงของธรรมชาติ ซึ่งก็คือรวมไปถึงความจริงที่เป็นไปในชีวิตและสังคมของเราเองด้วย แล้วการบัญญัติจัดตั้งนั้นก็จะเป็นการดีแท้จริงไม่ได้

อย่างไรก็ตาม คนเรานี่ เมื่อจะทำอะไรก็ตาม ไม่ใช่จะมีเพียงความรู้ที่ใช้ในการทำเท่านั้น แต่เรามีความคำนึงถึงจุดหมายที่ตนต้องการและ “ตั้งใจ” ที่จะให้การกระทำของตนเกิดผลถึงจุดหมายนั้นด้วย

สำหรับท่านที่มีปัญญาเข้าถึงความจริงถ่องแท้ และมีปัญญารู้ว่าควรหรือจะต้องทำอะไรให้เป็นอย่างไร และจะเป็นอย่างนั้นได้อย่างไรแล้ว ใจก็เพียงตั้งไปตามความรู้นั้น ทำเหตุปัจจัยที่ความรู้ออกให้ตรงไปตรงมา ความตั้งใจก็จึงไม่มีบทบาทพิเศษอะไร

แต่สำหรับมนุษย์ทั่วไป ที่เรียกว่าปุถุชนนั้น นอกจากปัญหาว่า เขามีปัญญาที่รู้ความจริงถ่องแท้หรือไม่แล้ว ก็ยังมีปัญหาที่ความตั้งใจอีกด้วย โดยเฉพาะปัญหาที่ความตั้งใจนี้แหละมักเป็นเรื่องใหญ่ยิ่ง จนบางทีทำให้ลืมมองเรื่องความรู้ไปเลย ทั้งที่ตัวแท้ของเรื่องมีแต่ปัญญาเท่านั้น

ปัญหาเกี่ยวกับความ “ตั้งใจ” ของปุถุชนนั้น โยงไปถึงปัญหาความต้องการ คือ เขามีความต้องการของเขาเอง อาจจะเป็นความต้องการเพื่อตัวเขาเองบ้าง เพื่อคนหรือเพื่อพวกของเขาบ้าง เพื่อข้ามเพื่อขัดหรือกันคนอื่นพวกอื่นบ้าง เป็นต้น ซึ่งทำให้เขาตั้งใจทำการให้เป็นไปตามความต้องการนั้น ดีบ้าง ร้ายบ้าง ไม่ใช่แค่ตรงไปตรงมาตามความรู้

ความ “ตั้งใจ” ของคนทั่วไปนี้ มีชื่อเฉพาะว่า **เจตนา** หรือเจตจำนง การกระทำของมนุษย์ทั้งหลาย ก็มาจากเจตนาและรวมศูนย์อยู่ที่เจตนานี้แหละ

การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนานั้น ท่านเรียกว่า “**กรรม**”

จะเป็นกรรมที่ทำออกมาทางกาย หรือพูดออกมาทางวาจาก็ตาม ก็เริ่มต้นด้วยการคิดข้างในใจ โดยมีความตั้งใจที่เรียกว่าเจตนานี้ ดังนั้น เมื่อเรียกแบบรวมตลอดทั้งกระบวน ก็บอกว่า **เจตนาหนึ่งเอง เป็นกรรม**

กรรม หรือสีกองไปคือ**เจตนา**นี้ เป็น**ธรรมชาติ**หน่วยสำคัญในตัวมนุษย์ เป็นปัจจัยตัวแปรที่มนุษย์นำตัวเข้าไปร่วมผันแปรกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยในธรรมชาติทั้งหมด

ถึงตอนนี้ เมื่อพูดถึงกระบวนการบัญญัติจัดตั้งในสังคมมนุษย์ และกล่าวถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องให้ครบ ก็จึงต้องพูดว่ามี ๒ อย่างคือ

๑. **ปัญญา** ที่รู้เข้าใจเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ แยกเป็น ๒ ชั้น

ก) ปัญญา ที่รู้จริง (หรือรู้แจ้ง) หยั่งเห็นธรรมชาติตามที่มันเป็นของมัน เช่น ระบบและกระบวนความเป็นไปแห่งเหตุปัจจัยในสิ่งทั้งหลาย

ข) ปัญญา ที่รู้จัก มองเห็นว่าจะจัดสรรดำเนินการให้ระบบ และกระบวนแห่งปัจจัยการนั้น เป็นไปในทางที่จะเกิดผลดี เป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมมนุษย์นี้ ได้อย่างไร

๒. **เจตนา** คือ ความตั้งใจในการกระทำ ที่จะให้เป็นไปเพื่อผลที่พึงเกิดพึงมีพึงเป็นตามที่ปัญญารู้ตรงไปตรงมาอย่างบริสุทธิ์ หรือเพื่อสนองความต้องการของตน ที่ดีหรือร้าย อย่างใดอย่างหนึ่ง

พึงระลึกไว้เสมอว่า ในชีวิตและสังคมมนุษย์นี้ เจตนาเป็นเจ้าบทบาทใหญ่ โลกมนุษย์ คือ **โลกแห่งเจตจำนง** และเป็นไปตามกระบวนของเจตจำนง คือกรรม

เจตจำนงเป็นแกนนำของ**อารยธรรม** มนุษย์สร้างอารยธรรมทั้งหมดขึ้นด้วยเจตจำนง หรือพูดให้เต็มว่า เจตนาอาศัยปัญญาสร้างอารยธรรมขึ้นมา (คำพระว่า โลกอันจิตนำไป เป็นไปตามกรรม)

เจตนาหรือเจตจำนงนั้นกำกับและครอบคลุมเรื่อง**จริยธรรม** (ที่จะพูดต่อไป) และเรื่อง**บัญญัติธรรม** ทั้งหมด

จะต้องตระหนักไว้อย่างแม่นยำว่า เจตจำนงหรือเจตนา นี้ ก็เป็น**ธรรมชาติ** นั่นเอง มันเป็นธรรมชาติในตัวมนุษย์ เช่นเดียวกับปัญญา เป็นต้น ที่พามนุษย์เข้าไปเป็นส่วนร่วมอันสำคัญในปัจจัยการ คือ กระบวนการแห่งเหตุปัจจัยในธรรมชาติ

เอาละ เป็นอันว่า เมื่อมองไปที่พระพุทธเจ้า เราได้หลักใหญ่ คือ

๑. มีปัญญา ที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ
๒. มีปัญญา ที่จะจัดตั้งจัดการให้มนุษย์ได้รับผลดี บนฐานของความเป็นจริงนั้น

จะต้องพยายามให้การกระทำของเราสำเร็จผล ด้วยปัญญาสองชั้น ที่บริสุทธิ์ตรงไปตรงมา
อย่างนี้

เป็นธรรมดาว่า มนุษย์ที่ดำเนินชีวิตและทำการทางสังคมกันอยู่นี้ ก็ต้องทำตามดำเนินไปตาม
ความจริงของกฎธรรมชาติ ในเรื่องเหตุปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ทั้งนั้น แต่จะทำความรู้ ตรงความ
จริงหรือไม่ แล้วก็ได้ผลหรือไม่ได้ผลไปตามเหตุปัจจัยเท่าที่รู้และทำหรือไม่ทำอย่างไรนั้น

ถ้ารู้ความจริงชัดเจนสว่างแจ้ง ก็รู้อย่างไรดีงามเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคม
แท้จริง ก็ทำด้วยเจตนาให้ตรงที่จะเกิดผลดีนั้น

ถ้าไม่รู้ หรือรู้ไม่พอ ก็ทำไม่ได้ตรงความจริง หรือพอจะรู้ แต่ตั้งใจทำให้ตรงที่จะดี ก็เลย
ทำไม่ตรงความจริง

ปัญญาดีจะได้ ปัญญาที่ต้องเต็ม เจตนาที่ต้องตรง

ที่นี่ พอเราเข้ามาดูความเป็นไปในขั้นที่เป็นเรื่องราวเป็นกิจการของสังคมมนุษย์ ตั้งแต่งาน
นิติบัญญัติเป็นต้นไป จะเห็นว้างถึงกับมีบุคคลผู้ทำหน้าที่ในเรื่องนี้ทีเดียว คือ มีผู้เป็นเจ้าการใหญ่ ที่
ต้องพิจารณาว่า ทำอย่างไรจะจัดตั้งวางตรา ระเบียบ แบบแผน บทบัญญัติ กฎหมาย ที่เป็นกติกา
ของสังคมขึ้นมา ให้เกิดผลดีแก่สังคมประเทศชาติได้

ถึงตอนนี้ เราต้องบอกว่า ผู้ที่จะเป็นนักนิติบัญญัตินั้น

หนึ่ง จะต้องมีความรู้ ทั้งปัญญาที่รู้ความจริง และปัญญาที่จะสามารถมาจัดตั้งวางระเบียบ
แบบแผนให้แก่สังคม

แค่ข้อหนึ่งนี่ก็เป็นเรื่องที่ใหญ่มาก มันเป็นตัววัดเบื้องต้น เริ่มด้วยบอกว่า คนที่จะมาเป็น
นักนิติบัญญัติที่ดี ทำงานได้สำเร็จนั้น ต้องมีความรู้เข้าใจความจริงของธรรมชาติ ตั้งต้นแต่ความ
ต้องการของชีวิตมนุษย์ ต้องรู้ว่าชีวิตมนุษย์ที่เป็นอยู่ดีคืออะไร ชีวิตมนุษย์ควรจะเป็นอย่างไร ชีวิต
มีจุดหมายเพื่ออะไร สังคมที่ดีเป็นอย่างไร ตามที่เป็นจริง โดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของ
ธรรมชาติ อะไรต่าง ๆ เหล่านี้

แต่ปัญญารู้ความจริงในขั้นตามที่มีนัยเป็นของธรรมชาตินี้ บุคคลที่จะเป็นนักนิบัติปฏิบัติได้จริง ก็จะต้องเป็นมนุษย์ที่ล้ำเลิศทีเดียว แต่ก็จำเป็นต้องเลิศอย่างนั้น มิฉะนั้นจะมาจัดตั้งวางระบบระเบียบแบบแผนให้เกิดผลดีที่พึงหมายให้แก่สังคมได้อย่างไร ในเมื่อตัวเองก็ไม่ใช่จริงว่าอะไรเป็นของดี

แล้วไม่แค่นั้น ยังต้องรู้ต่อไปอีกว่า ทำอย่างไรจะให้เกิดผลดีที่ต้องการนั้น เหตุปัจจัยมันเป็นอย่างไร และจะทำเหตุปัจจัยนั้น ๆ ให้เกิดผลได้อย่างไร ซึ่งก็เป็นเรื่องใหญ่มาก จึงพูดได้เลยว่า ถ้าปัญญาไม่ถึงขั้นอย่างพระพุทธเจ้าแล้ว จะมาวางแบบแผนนิบัติปฏิบัติให้สังคมดี ย่อมเป็นไปได้ยาก

จึงต้องตั้งอุดมคติไว้เลยว่า คนที่จะมาทำงานหรือดำเนินการในเรื่องนิบัติปฏิบัตินี้ได้ จะต้องไม่มีทั้งปัญญาที่เข้าถึงความจริงอย่างที่ว่าแล้ว และปัญญาที่จะมาจัดตั้งวางระบบ ต้องเก่งกาจด้วยทั้ง ๒ ชั้น

แต่ไม่ใช่เท่านั้น **สอง** ยังมีอีกอย่างหนึ่งซึ่งอยู่ในตัวมนุษย์ที่จะต้องจัดการอย่างสำคัญ คือ **เจตนา** ที่เป็นตัวกำหนดในเรื่องจริยธรรม

พอมาถึงขั้นจัดทำดำเนินการของมนุษย์ ปัญญาก็มาประสานกับเจตนา หรือเจตจำนงนี้ เพิ่มเข้ามาอีกตัวหนึ่ง

และเจตนาของมนุษย์ผู้จะวางระเบียบแบบแผน หรือกติกาบุคคล และกติกาสังคม ก็ต้องมุ่งเพื่อจุดหมายที่ดีแน่นอนอยู่แล้ว คือ เพื่อให้ชีวิตดี ให้คนทั้งหลายอยู่กันด้วยดี มีความสัมพันธ์ที่ดี ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ให้สังคมดี เจริญมั่นคง พัฒนาอย่างดี มีความสงบสุข อะไรต่าง ๆ เหล่านี้

เจตนาที่ว่านี้ จะต้องมียุ่อย่างแนบแน่นกับจุดหมาย เป็นความมุ่งมั่นที่แรงกล้าเด็ดเดี่ยว อยู่ในใจของผู้ที่จะทำหน้าที่นิบัติปฏิบัติในการจัดตั้งวางระเบียบ ปรากฏหมาย กำหนดกติกาสังคม โดยมีใจที่ตั้งมั่นในเมตตาการุณยธรรม มีความปรารถนาดีต่อชีวิตและสังคม ใฝ่สร้างสรรค์อย่างจริงใจ

เจตนา นี้ จึงเป็นเรื่องใหญ่อีกด้านหนึ่ง ซึ่งเข้ามาสู่แดนที่บอกแล้วว่าเราเรียกกันติดกันเป็น **จริยธรรม** ครอบคลุมมาถึง **ปัญญาธิธรรม**

เป็นอันว่า ต่อจากข้อที่หนึ่ง คือปัญญา ที่ต้องมีเป็นหลักใหญ่ ก็มาถึงข้อสอง คือต้องมีเจตนาดี ที่ประกอบด้วยคุณธรรม มีเมตตาการุณา เป็นต้น ที่บริสุทธิ์สะอาด ไม่มีความปรารถนาที่เห็นแก่ตน เช่นไม่มีความโลภที่จะหาผลประโยชน์ให้แก่ตน ไม่มีโทสะที่จะขัดเคืองคิดมุ่งร้ายจะหาทางทำลาย หรือกลั่นแกล้งใคร ไม่มีเจตนาซ่อนเร้นแอบแฝงใด ๆ

นี่คือองค์ประกอบจำเป็น อันขาดมิได้ ซึ่งนักนิบัติปฏิบัติต้องมีอย่างแน่นอน **หนึ่ง** ปัญญาที่เข้าถึงความจริง ทั้งสองชั้น แล้ว **สอง** เจตนาที่เที่ยงตรง บริสุทธิ์ สะอาด

ถ้าอย่างนี้ ก็จะได้ผลดีที่สุดในการบัญญัติจัดตั้งวางกำหนดระเบียบแบบแผนกฎกติกาให้แก่สังคม ก็แค่ ๒ ตัวเท่านั้นเอง

ปัญหาที่ใสสว่าง & เจตนาที่ใสสะอาดทั้งนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ ต้องยึดเป็นสำคัญตลอดไป

เมื่อกันนี้ เราพูดถึงหลักใหญ่ ๒ อย่าง คือ **ธรรม** กับ **วินัย** ตอนนี้เรามาถึงคุณสมบัติในตัวคนที่ จะจัดกิจดำเนินการ ก็มี ๒ อย่าง คือ **ปัญญา** กับ **เจตนา**

สองตัวนี้ เอาไปใช้เป็นมาตรฐานวัดเรื่องของมนุษย์ได้ทุกอย่าง ไม่ว่าในกิจการอะไรทั้งสิ้น คือ **หนึ่ง** ต้องมีปัญหารู้ความจริง **สอง** ต้องมีเจตนาที่บริสุทธิ์

เจตนาที่บริสุทธิ์ คือ ตั้งใจดี ประกอบด้วยคุณธรรม มุ่งเพื่อจุดหมายที่แท้ เพื่อผลที่ดี มุ่งมั่นปรารถนาดี จะเรียกว่ามีอุดมคติ หรือมีอุดมการณ์ หรืออะไรก็แล้วแต่ ก็อยู่ในเรื่องเจตนาทั้งหมดนี้แหละสำคัญอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะไปทำอะไร ก็ต้องมีให้ครบสองอย่าง

ถึงจะมีปัญญา แต่ถ้าเจตนาไม่ดี ทั้งที่มีความรู้ความเข้าใจเห็นความจริง แต่เจตนาไม่ใสจะเอาผลประโยชน์ส่วนตัว หรือเจตนาประกอบด้วยโทสะ คิดจะประทุษร้ายเบียดเบียนผู้อื่น หรือประกอบด้วยความหลง เป็นต้น การจัดการในเรื่องนิติบัญญัติ ก็เสียหายไม่ถูกต้อง

ถึงจะมีเจตนาดี บริสุทธิ์ใจ แต่ถ้าไร้ปัญญา ก็ผิดพลาดเสียหายอาจเกิดผลร้ายโดยรู้ไม่เท่าถึงการณ อย่างน้อยก็ไม่สำเร็จผล

จึงต้องให้ปัญหาที่สว่าง กับเจตนาที่ใสสะอาด มาร่วมประสานบรรจบกัน

ตรงนี้ก็จะเป็นเรื่องใหญ่ขึ้นมาว่า เราจะทำอะไร ที่จะให้บุคคลผู้เข้ามาสู่แดนของเรื่องนี้ เริ่มตั้งแต่การบัญญัติกฎหมาย คือขั้นนิติบัญญัตินั้น มีปัญญาและเจตนาที่ดีที่สุด

ถึงผู้ทำงานด้านอื่นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย ก็จะต้องเป็นอย่างนี้เหมือนกันทั้งนั้น

ดังที่ทราบกันดี ส่วนประกอบหรืออำนาจสำคัญ ๓ ประการ ของรัฐ จะเป็น **นิติบัญญัติ** หรือ **บริหาร** หรือ **ตุลาการ** ก็อยู่กับเรื่องของกฎกติกาสังคมนี้เอง

เริ่มที่ฝ่ายนิติบัญญัติที่มาตกลงกัน ใช้ความรู้ที่ถึงธรรมถึงความจริงแท้ มาบัญญัติจัดตั้งวางระเบียบแบบแผนกฎกติกาขึ้นไว้ ด้วยเจตนาดีที่บริสุทธิ์โปร่งใสสุจริต เพื่อธรรมเพื่อความดีงาม เพื่อประโยชน์สุขที่แท้

แล้วที่นี้ ครั้นถึงฝ่ายบริหาร ก็มาปฏิบัติจัดกิจดำเนินการตามระบบระเบียบแบบแผน กฎกติกานั้น ทำให้การทั้งหลายในรัฐเป็นไปตามกฎกติกา เช่น กฎหมายที่ตั้งไว้ โดยจะต้องประกอบด้วย ปัญหาที่ใสสว่าง และมีเจตนาที่บริสุทธิ์ใสสะอาดเช่นเดียวกัน

แล้วก็มาถึงขั้นสุดท้าย ที่ฝ่ายตุลาการจะวินิจฉัยตัดสินกรณีจะเกิดฝ่าฝืนผิดพลาด คลาดเคลื่อนขัดแย้ง ให้คดีความทั้งหลายยุติลงได้ตามกฎกติกา เช่น ตามกฎหมายที่ตั้งไว้ ไม่ว่าจะเกิดความวิปาสคลาดเคลื่อน หรือแม้แต่เคลือบแคลงสงสัยขึ้น ณ ที่ไหนจุดใด แม้แต่ในชั้นนิติบัญญัติ หรือในชั้นของฝ่ายบริหาร ฝ่ายตุลาการก็อาจวินิจฉัยตัดสิน ทำให้ข้อสะตุขัดแย้งระงับลง เหมือน พญายกการทั้งหลายให้กลับเข้าไปอยู่ในที่ตั้งอันถูกต้องชอบธรรม ทั้งนี้ ฝ่ายตุลาการนั้น ก็จะต้องประกอบด้วย **ปัญหาที่ใสสว่าง** และมี **เจตนาที่ใสสะอาด** เช่นเดียวกัน

เรื่องปัญญารู้ความจริง ที่อยู่ในแดนของสภาวะธรรม หรือสัจธรรม ก็ได้พูดมาเป็นหลักพอแล้ว ที่นี้ ในเรื่องเจตนา ที่บอกแล้วว่าเข้ามาในแดนของจริยธรรม และบัญญัติธรรม ก็แน่นอนว่ามีเรื่องที่จะถกเถียงกันให้ได้ความที่ชัดเจนมากขึ้นต่อไป

ข้อได้ระบบ ๒ ของธรรมวินัย มองไปเห็นระบบ ๓ แห่งสภาวะ จริยะ และบัญญัติ

ที่จริง ตอนที่พูดเรื่อง **ธรรม** กับ **วินัย** นั้นแหละ คือได้พูดเรื่องระบบของธรรมทั้งหมดแล้ว เพียงแต่ตอนนั้น จับเอาเฉพาะต้นกับปลาย ที่เป็นจุดกำหนดใหญ่ คือ

- จุดเริ่ม หรือหลักต้นเดิม แบบแผนเดิม ด้านธรรมชาติ ได้แก่ความจริงตามสภาวะของมัน ที่เรียกว่า **ธรรม** กับ
- จุดปลาย หรือหลักที่ตั้งขึ้น แบบแผนที่จัดวางขึ้นใหม่ ในด้านมนุษย์ ได้แก่หลักการ กฎกติกาซึ่งบัญญัติขึ้น ที่เรียกว่า **วินัย**

ธรรม ในที่นี้ หมายถึงความจริงตามสภาวะของธรรมชาติ ถ้าเรียกชื่อเดิม ก็คือ **สภาวะธรรม** (เรียกหลวม ๆ แบบไทยเราว่า สัจธรรม)

ส่วน **วินัย** ก็อย่างที่กล่าวแล้วว่าเป็นเรื่องที่คนบัญญัติจัดตั้งวางขึ้น เมื่อวางเป็นหลักเป็นแบบแผนแล้ว ก็เรียกได้ว่าเป็นธรรมอย่างหนึ่ง (ดังเช่นกฎหมายก็เรียกว่า “ธรรม” เช่น ในคำวัชรธรรมศาสตร์ คือวิชากฎหมาย) ดังนั้น วินัยเมื่อจัดเข้าในชุดของธรรม (เป็นเรื่องสืบเนื่องจากธรรมนั้นแหละ) ก็เรียกว่าเป็น **บัญญัติธรรม**

เป็นอันว่า ถึงตอนนี้ มีธรรม ๒ อย่าง คือ **สภาวะธรรม** ในข้างธรรมชาติ และ **บัญญัติธรรม** ในข้างคนหรือสังคมมนุษย์

ทั้งนี้ ได้บอกแล้วว่า อย่างหลัง คือ **บัญญัติธรรม** ตั้งอยู่บนฐานของอย่างแรก คือ **สภาวะธรรม**

ที่นี่ ถ้าดูให้ดี ในคำอธิบายเรื่อง ธรรม-วินัย ข้างต้นนั้น จะเห็นวาระหว่าง ๒ อย่างนั้น ก่อนจะต้องอย่างหลังขึ้นได้ คือ จากธรรม จะมาตั้งวินัยขึ้นนั้น มีตัวเชื่อมโยง ซึ่งสำคัญมากเหมือนกัน แต่ที่นั่นไม่ได้เน้นถ้าไม่สังเกต อาจจะมีมองข้ามหรือลืมนิดไปเสีย ตัวเชื่อมโยงนั้นแหละ คือธรรมอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า **จริยธรรม**

คราวนี้ก็ครบชุดตลอดทั้งระบบเป็น ๓ อย่าง เรียงตามลำดับเป็น

สภาวะธรรม (หลักหรือแบบแผนที่เป็นอยู่เป็นไปในธรรมชาติตามธรรมชาติของมัน)

จริยธรรม (ข้อที่เสมือนเป็นเงื่อนไขที่ธรรมชาติเรียกร้องต่อมนุษย์ว่า ถ้ามนุษย์ต้องการผลดีจะต้องปฏิบัติอย่างไร)

บัญญัติธรรม (หลักหรือแบบแผนที่มนุษย์บัญญัติขึ้นเพื่อสนองตามเงื่อนไขของธรรมชาติ)

ถ้าเรียกให้สั้น ก็คือ **สภาวะ จริยะ** และ **บัญญัติ** (ใช้คำว่า ธรรมต่อท้าย เพื่อให้รู้ว่าอยู่ในระบบแห่งธรรม หรือเป็นส่วนของระบบแห่งธรรมนั้น)

ข้อสำคัญอย่างหนึ่งที่จะต้องบอกแจ้งไว้ก่อน เพื่อป้องกันความสับสน คือ คำว่า **จริยธรรม** ในที่นี้ จะต้องตระหนักว่า มิใช่มีความหมายอย่างคำว่า “จริยธรรม” ที่ใช้และเข้าใจกันทั่วไปในบัดนี้

เมื่อเห็นคำว่า “จริยธรรม” ในที่นี้ ห้ามนึกถึงจริยธรรมที่ใช้ในปัจจุบันเลย ต้องลบออกไปเลย (เรื่องนี้จะอธิบายเหตุผลข้างหน้า)

ความสัมพันธ์ระหว่างธรรม ๓ อย่างนี้ ก็เหมือนกับที่ได้อธิบายแล้วในตอนว่าด้วย **ธรรม กับ วินัย** และในที่นี้จะทบทวนเล็กน้อย

ยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมเป็นเชิงเทียบเคียง เพื่อให้เข้าใจง่าย

สภาวะ (ความจริงตามธรรมชาติ): โฟเป็นของร้อน มีอำนาจเผาไหม้ ทำให้เกิดแสงสว่าง และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มากน้อย ตามระดับของอุณหภูมิ (มองในแง่ของมนุษย์ มีทั้งที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่ตน)

จริยะ (เงื่อนไขหรือข้อพึงประพฤติที่มนุษย์ต้องปฏิบัติเมื่อต้องการผลดีแก่ตน): พึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับปฏิบัติต่อไฟด้วยความระมัดระวัง สอดส่องป้องกันมิให้เกิดอุบัติเหตุ มิเอาไฟไปใช้ทำร้ายใครหรือทำลายสิ่งใด รู้จักใช้ทำประโยชน์ต่าง ๆ นำมาใช้ประโยชน์ภายใต้การควบคุม ฯลฯ

บัญญัติ (จัดตั้งวางระเบียบกฎกติกาและมาตรการที่เข้มงวดว่าจะเกิดผลดีตามจริยะ: วางกฎมิให้ปล่อยเด็กเล็กอายุเท่านั้น ๆ ไว้ในที่ใกล้ระยะเท่านั้น ๆ จากวัตถุก่อไฟ, วางข้อห้ามมิให้ผู้ใดนำไฟหรือวัตถุสื่อไฟเข้าไปในเขตรศมีเท่านั้น ๆ จากโรงเก็บวัตถุระเบิด, ตั้งข้อกำหนดมิให้ก่อกองไฟเผาหญ้าหรือฝังไฟเป็นต้น ใกล้สิ่งก่อสร้างในระยะเท่านั้น ๆ, วางระเบียบในการสร้างครัวและโรงครัวว่าจะต้องใช้วัสดุอะไรสำหรับส่วนประกอบใด ต้องจัดวางส่วนประกอบภายในที่ตรงไหนอย่างไรได้อย่างไรไม่ได้, ฯลฯ

ตัวอย่างทางนามธรรม ก็เช่น

สภาวะ: ความโลภ คือสภาพจิตที่อยากได้อะไรอยากเอามาเพื่อตน อาจเป็นเหตุให้ทำการแสวงหาต่าง ๆ อาจถึงกับทำให้ไปเอาทรัพย์สินของคนอื่น ทำการลักขโมย เป็นต้น, **โทสะ** คือภาวะจิตที่เคืองแค้นมุ่งร้าย ทำให้ใจเร่าร้อน หัวใจเต้นเร็ว ใจเครียด กล้ามเนื้อแข็งเกร็ง เลือดลมติดขัด กระบวนการเผาผลาญในร่างกายทำงานหนัก หลุดโทรมแก่เร็วขึ้น ง่ายที่จะก่อความขัดแย้งกับผู้อื่น รุมเร้าขับดันให้ไปรังควาญคนที่ตนเกลียดชังอาจถึงกับทำให้ไปทำร้ายทุบตีหรือฆ่าคนอื่น, **เมตตา** คือสภาพจิตที่รัก ปราบณาดีอยากให้คนอื่นเป็นสุข ทำให้จิตใจสงบเย็น ทำให้ระบบของร่างกายผ่อนคลาย หายใจสบาย เลือดลมเดินดี เผาผลาญน้อย หลุดโทรมแก่ช้า ทำให้มีความเป็นมิตรและอยากช่วยเหลือผู้อื่นไปบำเพ็ญประโยชน์ เกื้อกูลสังคม, ฯลฯ

จริยะ: ควรควบคุมความโลภไม่ให้ทำการแสวงหาเกินขอบเขตที่ถึงกับไปเอาของของคนอื่นถึงกับเบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่สังคม, ควรจัดการให้โลภะระบายออกในระบบการแสวงหาผลด้วยการทำงาน, ควรดับโทสะเพื่อสุขภาพกายใจของตน ระงับยับยั้งโทสะมิให้ทำการประทุษร้ายผู้อื่น มิให้แสดงออกมากในการก่อความเดือดร้อนเบียดเบียนสังคม, ควรเจริญเมตตาให้เชื้อต่อสุขภาพกายใจควรพัฒนาตนในทางมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูล ควรหาทางแสดงน้ำใจไมตรีไปร่วมมือกัน ไปบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ, ฯลฯ

บัญญัติ: ตราบกฏหมายห้ามลักขโมย, ตราบกฏหมายวางบทบัญญัติเกี่ยวกับการทำร้ายร่างกาย ทำลายทรัพย์สิน การฆ่าการสังหาร การก่อการร้าย, วางระเบียบการจัดอบรมผู้ต้องขังอบรมเด็กมีปัญหา, จัดตั้งค่ายคุณธรรมเพื่อพัฒนาเมตตาธรรม ให้ข้อสัตย์ ให้กตัญญู, จัดตั้งชมรมสุขภาพกายสุขภาพใจ, ฯลฯ

ตามตัวอย่างเหล่านี้ จะเห็นได้ไม่ยากว่า **สภาวะ** เป็นความจริงของธรรมชาติ และ **จริยะ** ก็เป็นความจริงเกี่ยวกับความต้องการของชีวิตของคน ไม่ว่าที่ไหน เมื่อใด ทุกกาลเทศะ ก็เป็นอย่างนั้น ดังนั้น **สภาวะธรรม** และ **จริยธรรม** ซึ่งสืบเนื่องต่อกันมา จึงอยู่ในระดับที่เป็นสัจธรรมด้วยกัน

ส่วน **บัญญัติ** นั้น กำหนดหรือจัดตั้งวางขึ้น เพื่อให้จริยะมีผลเป็นจริง หรือให้ได้ผลตามจริยะ เห็นได้ชัดว่าเป็น **สมมติ** หรือ **สมมติธรรม** คือไม่มีอยู่จริง แต่เป็นเรื่องของการตกลงหรือยอมรับร่วมกัน ของมนุษย์

ดังนั้น **บัญญัติธรรม** ซึ่งแต่ละสังคมก็พยายามจัดวางให้ได้ผลมากที่สุด แต่มีความรู้ความเห็น ความต้องการความสามารถ มากน้อยไม่เท่ากัน ไม่ตรงกัน จึงบัญญัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะ และได้ผลมากน้อยไม่เท่ากัน เช่น ประเทศนี้มีกฎหมายว่าด้วยการเก็บ การเคลื่อนย้าย การใช้เชื้อเพลิง ประเภทต่าง ๆ เช่น แก๊ส น้ำมัน ถ่านหิน ฯลฯ อย่างหนึ่งแต่อีกประเทศหนึ่งมีข้อกำหนดอีกแบบหนึ่ง และสำหรับเชื้อเพลิงแต่ละประเภทนั้น ๆ ก็มีข้อบัญญัติที่เป็นรายละเอียดแตกต่างกันไปมากมายหรือ แม้ในประเทศเดียวกัน แต่วัยยุคสมัย ก็มีเหตุให้บัญญัติแตกต่างกันไป

บางที่ **บัญญัติธรรม** ก็ต่างกันมาก จนอาจจะตรงข้ามกันเลย คือเรื่องที่อยู่ในสังคมนี้บัญญัติให้ เป็นการถูกต้อง แต่อีกสังคมหนึ่งบัญญัติให้เป็นการไม่ถูกต้อง หรือในสังคมเดียวกันต่างกาละ เรื่องที่เคยบัญญัติว่าผิด ก็บัญญัติใหม่เป็นถูก เรื่องที่เคยว่าถูก ก็เอาเป็นผิด

ข้อที่พึงทราบอีกอย่างหนึ่ง คือ จะเห็นชัดเช่นกันว่า **สภาวะ** หรือ สภาวะธรรม เป็นเรื่อง ของ **ปัญญา** คือขึ้นต่อความรู้ ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจ ส่วน **จริยะ** เป็นเรื่องของ **เจตนา** คือขึ้นต่อ เจตจำนง ความตั้งใจ

ในการบัญญัติจัดตั้งบัญญัติธรรม จะทำได้ผลดี ก็ต้องมีปัญญาที่รู้เข้าใจเข้าถึงสภาวะ และมี เจตนาที่สะอาดประกอบด้วยเมตตาปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ต่อสังคมเป็นต้น อย่างจริงจังและจริงใจ

ท้ายสุด ในขั้นปฏิบัติตามบัญญัติธรรม การที่จะปฏิบัติตามหรือไม่ และปฏิบัติได้ผลมากน้อย เพียงไร ก็ขึ้นอยู่กับปัญญา และเจตนาเช่นเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีการพัฒนามนุษย์ ด้วยการการศึกษา ที่จะให้มนุษย์นั้นมี **ปัญญา** รู้เข้าใจ **สภาวะธรรม** เท่าที่จะเป็นไปได้ และให้เขาพัฒนาจิตใจให้มี **เจตนา** ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติงาม ทั้งหลาย เช่น เมตตา กรุณา สติ สมาธิ ฯลฯ เพื่อจะได้มี **จริยะธรรม** ที่จะเอาเจตนานั้นไปนำ **พฤติกรรม** ทางกายวาจา โดยอาศัย **บัญญัติธรรม** ช่วยเกื้อหนุน ให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงามเกื้อกูลเป็นคุณ เป็นประโยชน์ แก่ชีวิต แก่สังคมและแก่โลกที่แวดล้อมทั้งหมด ให้อยู่ดีมีสันติสุขแท้จริง

ในระบบ ๓ แห่ง สภาวะ จริยะ และบัญญัติ ดูให้ชัด จะเห็นจริยะสำคัญเด่นขึ้นมา

มาถึงตอนนี้ ก็คงมองเห็นแล้วว่า “ธรรม” ในระบบ ๒ คือ ธรรมวินัย กับในระบบ ๓ คือ สภาวะ จริยะ และบัญญัติ นั้น แท้จริงแล้วก็เหมือนกันนั่นเอง และมองเห็นด้วยว่า ส่วนใด ในระบบ ๒ มาเป็นส่วนใดในระบบ ๓ พร้อมทั้งรู้ด้วยว่ามาเป็นได้อย่างไร

พูดง่าย ๆ ว่า ท่านใช้ระบบ ๒ เป็นหลักใหญ่ คือแยกแดนกันออกไปเลย เป็นแดนของธรรมชาติ กับแดนของมนุษย์

แดนของธรรมชาติ (**ธรรม**) ก็มีกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของมัน อย่างที่บอกแล้วว่า เป็นอยู่ เป็นไปตามธรรมดาของมัน เช่น ตามเหตุปัจจัย ไม่ขึ้นต่อความอยากความปรารถนาความชอบใจหรือไม่ชอบใจของใครทั้งนั้น คือ ตามที่มันเป็นของมัน หรือใช้คำศัพท์ว่า เป็นนิยามตาม**สภาวะ**

ส่วนแดนของมนุษย์ (**วินัย**) ที่จะดำเนินชีวิตดำเนินกิจกรรมกิจการทั้งหลายให้เป็นไปด้วยดี อยู่กันร่มเย็นเป็นสุข ก็ต้องรู้จักจัดตั้งวางตรากติกาเกณฑ์กำหนดกฎหมายระเบียบแบบแผนขึ้นมา เป็นข้อที่จะยึดถือปฏิบัติให้ลงกัน ตามที่ตกลงหรือยอมรับร่วมกัน ใช้คำศัพท์ว่าบัญญัติตาม**สมมติ**

นี่คือระบบใหญ่ ๒ อย่าง คือ **ธรรม** กับ **วินัย** เรียกรวมเป็นระบบอันหนึ่งอันเดียวว่า “**ธรรมวินัย**” ก็มีแค่นี้

แต่ที่นี้ ก็อย่างที่เราบอกแล้วว่า แดนที่ ๒ คือแดนมนุษย์ ที่จะจัดตั้งวางตรากติกากฎหมายอะไร ขึ้นมาให้ได้ผลเป็นคุณประโยชน์แท้จริงยั่งยืน จะต้องถูกต้องตรงตามความเป็นจริงแห่งสภาวะ หรือ ตั้งอยู่บนฐานของกฎธรรมชาติ มิฉะนั้นก็จะเป็นเรื่องเลื่อนลอยไร้ความหมายและไร้สาระ

ดังนั้น ก็จึงมีตัวเชื่อมหรือเครื่องโยงระหว่างแดนทั้งสอง หรือระหว่างธรรมกับวินัยนั้น ที่พูด เป็นภาษาบุคลาธิษฐานว่า มีเสียงเรียกร้องต่อมนุษย์ เป็นทำนองเงื่อนไขจากธรรมชาติว่า ถ้าเธอ ต้องการจะได้จะเป็นอย่างนั้น ๆ เธอจะต้องทำให้สอดคล้องหรือถูกต้องตามกฎหมายระเบียบของฉันทน์ เช่น ทำเหตุปัจจัยให้ได้อย่างนั้นแค่นั้น อันนี้คือที่เรียกว่า “**จริยะ**”

ตัวเชื่อมหรือเครื่องโยงระหว่างกลางนี้ ในระบบ ๒ ท่านละไว้ฐานเข้าใจ ไม่ต้องยกเด่น ขึ้นมา หรือไม่ต้องนับ แต่บางครั้ง เพื่อจะให้เห็นความสำคัญและให้เด่นชัดขึ้นมาในการที่จะใช้ประโยชน์ ท่านก็นับด้วย

เมื่อนับตัวเชื่อมหรือเครื่องโยระหว่างสองแดน คือ **จริยะ** นี้ด้วยตัวเลขก็ย่อมเพิ่มขึ้นกลายเป็น ๓ และนี่ก็คือเป็นระบบ ๓ ของธรรมกล่าวคือ **สภาวะ-จริยะ-บัญญัติ** หรือให้ได้ถ้อยคำชัดเจนออกมาว่าเป็นระบบของธรรมที่สืบกันออกมา ก็เรียกว่า **สภาวะธรรม จริยธรรม บัญญัติธรรม**

เห็นได้ชัดว่า **จริยะ** นั้น อยู่ในแดนหรือในฝ่ายของสภาวะ ดังที่บอกว่าเป็นคำเรียกร่องแจ้งเงื่อนไขของธรรมให้มนุษย์ต้องรู้ต้องทำให้ได้หรือต้องดำเนินต้องปฏิบัติตาม

ยกตัวอย่าง เช่น บอกว่า ไพร่บนนะ ถ้าอุณภูมิสูงมาก จะเผาากายให้ไหม้ จะทำน้ำให้เดือด ฯลฯ ถ้าเธอไม่ต้องการให้ร่างกายเสียหาย ก็อย่าเอาไฟมาลนตัว ถ้าเธออยากได้น้ำสุก ก็ต้องรู้จักจัดก่อหาไฟมาต้มน้ำ ฯลฯ เมื่อรู้เข้าใจความจริงตามสภาวะ และรู้ข้อที่ตนจะต้องทำต้องปฏิบัติให้สอดคล้องแล้ว หากจะทำการใดให้เป็นงานเป็นการเป็นหลักเป็นฐาน เธอก็จัดตั้งวางกฎกติกาข้อปฏิบัติให้แน่นเข้าไป ก็เป็น **บัญญัติ** ของมนุษย์ขึ้นมา

ถึงตอนนี้ ก็เห็นชัดว่า ที่จริง ระบบ ๒ กับระบบ ๓ ก็อันเดียวกันและระบบ ๓ ก็ซ้อนอยู่ในระบบ ๒ นั่นเอง

กล่าวคือ ธรรม ที่เป็นข้อแรกในระบบ ๒ นั้น แยกย่อยเป็น ๒ ตอน ดังนี้

๑. ธรรม ในแดนของธรรมชาติ แยกเป็น

๑) ความเป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ที่เป็นอยู่เป็นไปของมันเป็นอย่างนั้นเช่นนั้น เป็น**กฎธรรมชาติ** เรียกว่า **สภาวะ**

๒) ข้อที่เสมือนเป็นเงื่อนไขข้อเรียกร่องให้มนุษย์ต้องรู้เข้าใจทำให้ได้ทำให้ถูกตามความจริงหรือตามกฎของธรรมชาตินั้น เพื่อให้เกิดผลดีที่ตนต้องการ และการที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติดำเนินกิจดำเนินชีวิตไปตามนั้น เรียกว่า **จริยะ**

๒.=๓) **วินัย** ในแดนของมนุษย์ ผู้ที่มี**ปัญญา**รู้เข้าใจธรรมตลอดทั้งสองชั้นตอนนั้น มองเห็นสิ่งที่พึงปฏิบัติจัดทำตามกฎแห่งธรรมดาเพื่อให้เกิดผลดีแล้ว เมื่อมี**เจตนา**ดีงามประกอบด้วยเมตตาการุณย์มุ่งจะให้เป็นประโยชน์แก่หมู่ชนหรือสังคม ก็จัดตั้งวางกฎเกณฑ์กติกากฎหมาย เป็นต้นขึ้น ให้ตกลงยอมรับถือปฏิบัติกันต่อไป เป็นกฎหมายเรียกว่า **บัญญัติ**

เป็นอันครบถ้วนแล้ว ทั้งระบบมีองค์ ๒ คือ **ธรรมวินัย** และระบบมีองค์ ๓ คือ **สภาวะ-จริยะ-บัญญัติ** (สภาวะธรรม-จริยธรรม-บัญญัติธรรม)

มองเห็นเด่นขึ้นมาว่า

สิ่งทั้งหลายทั้งปวงประดามี หรือโลกแห่งธรรมชาติ ก็ดำรงอยู่ดำเนินไป ด้วยกฎธรรมชาติ เป็นเรื่องของ **ธรรม**

ส่วนสังคมมนุษย์ หรือเรียกเทียบเคียงว่าเป็นโลกมนุษย์ ก็ดำรงอยู่ดำเนินไป ด้วยกฎมนุษย์ เป็นเรื่องของ **วินัย**

ก็มี ๒ อย่างนี้แหละที่สำคัญเป็นหลักใหญ่ แต่ถ้าเห็นแค่นั้น ก็จะมีมองข้าม “**จริยะ**” ไป ดูคล้ายว่าจะไม่ค่อยสำคัญ

แต่แท้จริง **จริยะ/จริยธรรม**นั้น สำคัญมากทีเดียว เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสอนสั่งแสดงธรรมนั้น มิได้ทรงสอนเพียงธรรมที่เป็นสภาวะหรือความจริงของธรรมเท่านั้น แต่ทรงสอนธรรมที่เป็นภาคจริยะควบคู่กันไปเลยทีเดียว (จริยะบางส่วนก็เสียด หรือจนเจียนจะเป็นบัญญัติ ก็มี)

ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น นั่นก็คือพิสัยอันพิเศษของมนุษย์อีกด้านหนึ่งที่ว่าในฐานะเป็นสัตว์ที่ประเสริฐเลิศได้ด้วยการฝึก เขาสามารถเอาจริยะมาเป็นเครื่องช่วยในการที่จะศึกษาพัฒนาตัวเองขึ้นไป (แม้แต่ในการปฏิบัติตามบัญญัติ) ให้มีปัญญาแจ่มแจ้ง และมีเจตนาที่ดีจริง จนเข้าถึงธรรมทั้งรู้แจ้งสภาวะ และมีจริยะอย่างเป็นปกติของเขาเอง

สำหรับบุคคลผู้เช่นนี้ ชีวิตถึงมาที่พึงประสงค์ ไม่ต้องพึ่งพาขึ้นต่อบัญญัติ โดยที่บัญญัตินั้นทั้งไม่เป็นเครื่องบังคับให้เขาต้องปฏิบัติ และทั้งเขาปฏิบัติได้ตามเจตนารมณ์ของบัญญัติโดยไม่ต้องมีบัญญัติ ถ้าบัญญัติที่เป็นกฎของมนุษย์จะมีความสำคัญ ก็ในฐานะเป็นเครื่องหมายรู้ร่วมกันในการดำเนินชีวิตและทำกิจการของสังคมให้บรรลุผลตามความมุ่งหมาย

ระหว่างทางก่อนถึงจุดหมาย จริยะเป็นเครื่องคุ้มครองช่วยให้การรักษาปฏิบัติตามบัญญัติดำเนินไปได้อย่างมั่นคง และเป็นเครื่องช่วยให้บัญญัติมีความหมายที่แท้จริงและบรรลุจุดหมายได้จริง

สี่ความหมายของ “ตุลาการ” ส่องถึงงานสำคัญของผู้พิพากษา

ถึงตรงนี้ ก็เห็นว่า น่าจะมองฐานะและภารกิจของผู้พิพากษา ในฐานะเป็นตุลาการ ในแง่ความหมายของถ้อยคำ ที่โยงไปถึงธรรม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ ในที่นี้ ขอกล่าวไว้ ๔ ความหมาย

๑) “**ตุลา**” แปลว่า เทียงตรง คงที่ เท่ากัน สม่่าเสมอ ความหมายนี้ในพระไตรปิฎก ท่านใช้อธิบายการบำเพ็ญ **อุเบกขาบารมี** ของพระพุทธเจ้าว่า พระโพธิสัตว์ถืออุเบกขา ดำรงอยู่ในธรรม โดยมีความสม่่าเสมอดังที่ เป็นอย่างเดียวกัน ไม่เอนเอียงไหวโอนขึ้น ๆ ลง ๆ ไปกับความชอบใจหรือ

จิตใจ ใครจะนอนบนแคร่ฟัวหรือใครจะดำว่ายหาหมอยืด ใครจะบำเรอสุขหรือใครจะก่อทุกข์ ให้เหมือนดั่งผืนแผ่นดิน ซึ่งไม่ว่าใครจะใส่ผืนของดีมีค่าของสะอาดหรือใครจะเทราดสาดของสกปรก ลงไป ก็คงที่สม่ำเสมอทั้งหมด (เช่น พุ.พทุธิ.๓๓/๑๘๒/๔๓๒; พุ.จริยา.๓๓/๒๔๓/๕๙๔) ทั้งเป็นกลาง และเป็นเกณฑ์ คือ ทั้งไม่เอนเอียง ไม่ตกเป็นฝ่ายใด ไม่เข้าใครออกใคร และถือธรรมดำรงธรรม มีธรรมเป็นมาตรฐานที่จะยึดเป็นแบบ หรือใช้ตัดสิน ความหมายนี้ จะเห็นว่าตรงกับเรื่องอุเบกขา ที่ยามามากแล้วข้างต้น

๒) “ตุลา” แปลว่า ตาชั่ง ตราชู คันชั่ง ในแง่นี้ งานของผู้พิพากษาคือการเป็นเครื่องวัด เป็น เกณฑ์วัด หรือเป็นมาตรฐานที่ตัดสินความถูกต้อง, หรือเป็นเหมือนผู้ถือ ฝูยก ฝูชู้คันชั่ง (ภาษาบาลี ใช้คำว่า “ตุลาธาร” คือผู้ทรงไว้ซึ่งตุลา) ซึ่งทำหน้าที่ชั่งวัด เบื้องแรกย่อมรู้ความยิ่งหรือหย่อนขาด หรือเกิน ถูกหรือผิด แล้วก็จะต้องประคองธำรงรักษาให้ตราชั่งเสมอกัน เท่ากัน ให้คันชั่งเที่ยง ตรงแนว เสมอกันเป็นนิത്യ

๓) “ตุลา” ที่แปลว่า ตราชู นี้ ในพระไตรปิฎกบางแห่ง หมายถึงบุคคลที่เป็นตัวแบบ เป็น เกณฑ์วัด หรือเป็นมาตรฐาน (ในข้อก่อนหมายถึงงาน ข้อนี้หมายถึงบุคคล) เช่น พระพุทธเจ้าตรัส ถึงพระสาวกในพุทธบริษัททั้ง ๔ (เช่น อภ.จตุกก.๒๑/๑๓๖/๒๒๒) เริ่มด้วยบรรดาภิกษุสาวก ว่ามี พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ เป็นตุลา ส่วนในหมู่ภิกษุณีสาวิกา ก็มี พระเขมา และ พระอุบลวรรณา เป็นตุลา แล้วในหมู่อุบาสกสาวก ก็มีตุลา ๒ คน (จิตตะคฤหบดี และหัตถกาฬกะ) เช่นเดียวกับในหมู่อุบาสิกาสาวิกา ก็มีอุบาสิกา ๒ คน เป็นตุลา (นางชุษุตตรา และเวฬุกันณุกินท-มารดา)

ตามความหมายนี้ ผู้พิพากษา ในฐานะตุลาการ เป็นตุลา คือเป็นตราชู เป็นตัวแบบ เป็นมาตรฐาน ซึ่งตั้งไว้เป็นหลักเป็นเกณฑ์ที่คนทั้งหลายจะพึงพัฒนาตนหรือประพฤติปฏิบัติตัวให้เสมอเสมียน คือมี ธรรมเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น จะเรียกว่าเป็นยอดสุดของสังคม ก็ได้

๔) “ตุลา” นั้นแล ได้มาเป็น “ตุลาการ” ซึ่งแยกศัพท์ได้ ๒ อย่าง คือ เป็น ตุลา+อาการ หรือ ตุลา+การ

อย่างแรก ตุลา+อาการ แปลว่า ผู้มีอาการดังตุลา หมายความว่า มีความประพฤติ มีการ ปฏิบัติตัว หรือดำเนินงานทำกิจการเหมือนเป็นตุลา ในความหมายอย่างนี้ที่กล่าวแล้ว คือ เหมือนเป็น ตราชู ตาชั่งที่รักษา ตัดสิน และบอกแจ้งความถูกต้องเที่ยงตรง

อย่างที่สอง ตุลา+การ แปลว่า ผู้ทำตุลา (ผู้ทำตุล) หรือผู้สร้างตุลา (ผู้สร้างตุล) หมายความว่า เป็นผู้ทำให้เกิดความเท่ากัน เสมอกัน ความลงตัว ความพอดี ความสมดุล หรือดุลยภาพ ซึ่งในที่นี้ มุ่งไปที่ความยุติธรรม

อย่างไรก็ดี **ตุลา** หรือ **ตุล** นี้ มีความหมายกว้างออกไปอีก คือ ธรรมนั้น ไม่ว่าจะเป็นความ
ยุติธรรม ความเป็นธรรม ความถูกต้องชอบธรรม หรืออะไรในทำนองนี้ก็ตาม เมื่อยังดำรงอยู่ ยังเป็นไป
อยู่ในชีวิตและสังคมก็จะทำให้มี**ตุล** คือทำให้ชีวิตและสังคมอยู่ในภาวะที่มีความประสานสอดคล้อง ลงตัว
พอดี มีดุลยภาพ ซึ่งหมายถึงความมั่นคงมีสันติสุข ผู้พิพากษาเป็น**ตุลาการ** คือเป็นผู้สร้าง**ตุล**นี้ให้แก่สังคม

ตุลา ตูล หรือดุลยภาพนี้ สำคัญอย่างไร เห็นได้ไม่ยากว่า ดุลยภาพนี้แหละทำให้มีความ
มั่นคง และทำให้ดำรงอยู่ได้ยั่งยืน เช่น เราสร้างอาคาร หรือสิ่งก่อสร้างอย่างหนึ่งขึ้นมา ถ้าส่วน
ประกอบทั้งหลายประสานสอดคล้อง เข้ากัน ลงตัว พอดี ที่เรียกว่าได้**ตุล** ก็จะเป็นหลักประกันในชั้น
พื้นฐานว่าอาคารหรือสิ่งก่อสร้างนั้น จะมั่นคงดำรงอยู่ได้ดี แต่ถ้าเสีย**ตุล** เช่นแม้จะมีเสาที่แข็งแรง
มาก แต่เสานั้นเอียงเอียง แค่นี้ อาคารเป็นต้นนั้น ก็อาจจะพังลงได้ง่าย ๆ

ธรรม ทำให้ทุกอย่างเข้าที่ ลงตัว ได้**ตุล** หรือมีดุลยภาพ ในเมื่อธรรมนั้นกว้างขวางซับซ้อนนัก
แต่ธรรมนั้นก็อยู่ในระบบสัมพันธ์ถึงกันทั้งหมด หลักธรรมต่าง ๆ ที่ท่านจัดไว้ ก็เป็นระบบย่อยที่
โยงต่อไปทั่วถึงกันในระบบรวมใหญ่ เมื่อพูดถึงหลักธรรมหลักชุดหนึ่ง ก็จึงโยงถึงกับธรรมอื่น
ได้ทั่วทั้งหมด และในที่นี้ ก็ได้ยกหลักธรรมสำคัญชุดหนึ่งมานำเน้นย้ำไว้แล้ว คือหลักพรหมวิหาร ๔

หลักพรหมวิหาร ๔ นั้น เป็นระบบแห่งดุลยภาพครบบริบูรณ์อยู่ในตัวเราจะต้องปฏิบัติตาม
เพื่อนร่วมสังคมให้ถูกต้องอย่างได้**ตุล**ตามระบบนั้น ดังที่ได้อธิบายแล้วว่า ยามเขาอยู่ดีเป็นปกติ
เราเมตตา ยามเขาทุกข์ เรากรุณา ยามเขาสุขสำเร็จ เรามุทิตา ยามเขาจะต้องรับผิดชอบตามธรรม
เราอุเบกขา

การปฏิบัติทางสังคมอย่างถูกต้องครบตามสถานการณ์เหล่านี้ เป็นการรักษาดุลยภาพ
อยู่ในตัวแล้ว แต่หลักพรหมวิหาร ๔ นี้ ยังเป็นระบบพิเศษที่สร้างดุลยภาพกว้างออกไปอีกชั้นหนึ่ง
ด้วย คือข้อที่ ๔ นอกจากเป็นตัว**ตุล**ให้อีกสามข้อ อยู่ในภาวะพอดี เป็นระบบแห่งดุลยภาพในชุด
ของมันเองแล้ว มันยังเป็นภาวะได้**ตุล**หรือภาวะมีดุลยภาพของจิตใจ อันเป็นฐานที่จะสร้างดุลยภาพ
ของชีวิตและดุลยภาพของสังคมทั่วทั้งหมดด้วย

เมื่อพูดให้จำเพาะ จับที่หลักพรหมวิหารซึ่งเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาโดยตรง
ก็อาจจะให้ความหมายของ **“ตุลาการ”** ได้อย่างสั้น ๆ ว่า คือ ผู้สร้าง**ตุล**ให้แก่สังคมด้วยพรหมวิหาร
๔ ประการ

เมื่อผู้พิพากษาปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการเต็มตามความหมายทั้ง ๔ ดังที่กล่าวมา ก็ย่อมรักษาธรรม และดำรงสังคมไว้ได้ แต่มีใช้เฉพาะผู้พิพากษาเท่านั้น มนุษย์ทุกคนมีหน้าที่ในการรักษาความดีงามให้แก่สังคม รักษาธรรมไว้ให้แก่สังคม และรักษาสังคมให้ดำรงอยู่ในธรรม เพราะฉะนั้นทุกคนจะต้องปฏิบัติตามธรรมนี้ โดยมีผู้พิพากษา คือตุลาการ เป็นตราฐ เป็นแบบอย่างให้

สถานที่ว่านั่น เท่ากับบอกไว้ในที่นี้ ถึงความสำคัญของผู้พิพากษาคือตุลาการ ว่าเป็นมาตรฐานของสังคม และในเมื่อธรรมเป็นสิ่งสูงสุด เมื่อผู้พิพากษาเป็นผู้ทำหน้าที่รักษาธรรม จะเรียกผู้พิพากษาว่าเป็นบุคคลในระดับยอดสุดของสังคม ก็ย่อมได้

สังคมนี้จะอยู่ได้ ถ้าตุลาการยังเป็นหลักให้ ถึงแม้สังคมจะเสื่อมลงไปแค่ไหน ๆ ถ้าตุลาการยังมั่นอยู่ ถึงอย่างไร ก็ยังมีความหวัง แต่ถ้าที่มั่นนี้หมดไป สังคมก็ล่มสลายแน่ เพราะฉะนั้น จึงต้องช่วยกันรักษาไว้

ก็เป็นอันว่า วันนี้ ที่ได้พูดมา ในที่สุดก็เป็นการย้ำถึงสถานะของผู้พิพากษาคือตุลาการ ที่ท่านเป็นบุคคลที่เรียกว่าสำคัญสุดยอดในสังคมที่จะต้องเป็นแบบอย่างดังที่บอกแล้วว่า เราเรียกว่าตราฐ ในสังคมทุกยุคทุกสมัย จะต้องมิตุลา และเราก็ได้นำเอาคำนี้มาใช้อยู่แล้ว เพราะฉะนั้นก็จะต้องทำให้สมจริง ดังที่เรามิตุลาอยู่แล้ว และก็ขอให้เรามีต่อไป

ขอให้ตุลาการ อยู่ยั่งยืนนาน ยั่งยืนทั้งในสถานะแห่งระบบการ และยั่งยืนด้วยหลักการ คือธรรมที่ทำให้เกิดความเป็นตุลาการที่แท้จริง

อาตมาขออนุโมทนาคุณหญิง และท่านผู้พิพากษา พร้อมด้วยทุกท่านที่อยู่ในวงการตุลาการ ตลอดจนญาติโยมผู้สนใจใฝ่ธรรมทุกท่าน ขออนุโมทนาน้ำใจของท่านที่มีต่อท่านองคมนตรีผู้ล่วงลับ ในฐานะที่ท่านเป็นประธานศาลฎีกา ผู้ได้ทำคุณประโยชน์ไว้ให้แก่ประเทศชาติสังคม และวงการตุลาการ ด้วยการเจริญคุณธรรมเป็นแบบอย่าง

ขอตั้งจิตปรารถนาดี ขอให้คุณพระรัตนตรัยอวยชัยอภิบาลรักษาให้ทุกท่านเจริญด้วยจตุรพิธพร ทั้งตน ทั้งครอบครัว ญาติ มิตรขอให้ความร่มเย็นงอกงามในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีกำลังที่จะแผ่ขยายประโยชน์สุขไปให้แก่ประเทศชาติสังคม และชาวโลก ตลอดกาล ยั่งยืนนาน ทุกเมื่อ เทอญ

ตอบคำถามท้ายเรื่อง

พระพรหมคุณาภรณ์
(ประยุทธ์ ปยุตโต)

ถาม : ผู้พิพากษาศาลินจาคุหรือประหารชีวิตคน จะเป็นบาปหรือไม่?

ตอบ : เรื่องนี้พระให้แต่หลัก เรื่องการทำหน้าที่ของผู้พิพากษาเนี่ย พระพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ขอเล่า
นิดหนึ่ง ท่านพูดถึงหลักการปกครองและการรักษาความเป็นธรรม โยงมาถึงเรื่องของผู้พิพากษา
ในหลักธรรมก็เหมือนกับมีตัวอย่างให้แนวทางไว้ แล้วเราก็มາพิจารณาเอาเอง

เรื่องนี้มาในพระสูตรหนึ่ง ชื่อโคปกโมคคัลลานสูตร เป็นเหตุการณ์หลังพระพุทธเจ้า
ปรินิพพานแล้ว วันหนึ่ง เสนาบดีของแคว้นมคธ ชื่อวัสสการพราหมณ์ ท่านทั้งหลายคงเคยได้ยิน
วัสสการพราหมณ์นี้สำคัญมาก เขามีผู้ร่วมงานคู่กันอีกคนหนึ่งชื่อว่าสุริยะ สองคนนี้เป็นเสนาบดีที่
ยิ่งใหญ่ของพระเจ้าอชาตศัตรู ตั้งแต่สมัยของพระราชบิดา คือพระเจ้าพิมพิสาร

เสนาบดีนี้ กำลังดูแลบ้านเมือง หลังจากพระเจ้าพิมพิสารสวรรคตไปแล้ว และพระพุทธเจ้าก็
เสด็จปรินิพพานไปแล้ว วันหนึ่งท่านมหาอำมาตย์ หรือเสนาบดีนี้ ก็เดินตรวจราชการ และได้มาถึงที่พัก
ของพระอานนท์ ท่านเข้าไปหาพระอานนท์ และเข้าไปสนทนา

ท่านเสนาบดีถามพระอานนท์ตอนหนึ่งว่า เวลานี้ พระพุทธเจ้าก็ปรินิพพานแล้ว พระพุทธเจ้า
ได้ตั้งใครไว้ให้เป็นผู้สืบต่อตำแหน่งของพระองค์ในการปกครองคณะสงฆ์ พระอานนท์ตอบว่าไม่ได้
ตั้งไว้

เสนาบดีผู้นี้ เป็นนักปกครอง ได้ทำงานราชการแผ่นดินมาอย่างเชี่ยวชาญมาก กระทั่งว่า
สามารถดำเนินการปราบแคว้นวัชชีได้ (มีเรื่องเล่าในสามัคคีเภทคำฉันท์) ท่านวัสสการพราหมณ์
เสนาบดีก็บอกว่า มีอย่างไหนล่ะ การปกครองหมู่คณะใหญ่โต ถ้าไม่มีผู้นำไม่มีหัวหน้าจะอยู่กัน
อย่างไร

พระอานนท์ก็ตอบว่า พวกเรามีใช้ไม่มีหัวหน้า แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้แต่งตั้งไว้

อ้าว...แล้วท่านทำอะไร พระอานนท์ก็ตอบว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักธรรมไว้ให้ว่า
ผู้ใดประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้ ภิกษุทั้งหลายก็พึงนับถือผู้นั้นให้เป็นผู้ใหญ่ เป็นหัวหน้า
เป็นผู้นำ หลักธรรมนั้น ท่านเรียกว่า เกรธรรม ๑๐ ประการ ก็เมื่อมีพระภิกษุที่มีคุณสมบัตินี้ ภิกษุ
ทั้งหลาย คือสงฆ์ ก็ยกย่องท่านผู้นั้นขึ้นไปเป็นหัวหน้าเราจึงมีหัวหน้าด้วยประการฉะนี้ โดยไม่ต้องตั้ง
นี่แหละจึงว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ตั้งใคร

ก็เป็นอันว่า พระอานนท์ตอบเสร็จแล้ว บอกว่าไม่ต้องตั้ง แต่มีหัวหน้า คือมีขึ้นโดยหลักการ
เมื่อมีหลักการให้ไว้ก็ว่าไปตามหลักการนั้น มันก็จึงเป็นไปเอง ตามหลักการนั้นแหละ

ที่นี้ต่อไปอีก เวลาที่มีปัญหาทำความผิด แล้วจะดำเนินการแก้ไขก็ต้องตัดสินใจ เมื่อจะลงโทษนั้น
จะอย่างไร ในเรื่องนี้ท่านก็บอกหลักการไว้คือว่า หลักการมีอยู่ได้แก่ธรรมวินัย ดังเช่นในพระวินัย
ก็มีข้อบัญญัติว่า เมื่อมีปัญหาคือข้อนี้ ๆ ก็มีโทษอย่างนี้ ๆ เมื่อมีปัญหาคือข้อนี้ ๆ ให้ดำเนินการให้ปฏิบัติ
อย่างนี้ ๆ

เมื่อมีปัญหาคือความผิด สงฆ์ก็ประชุมกัน แล้วก็ยกเอาหลักการตามพระธรรมวินัยนี้ขึ้นมา
หลักการนั้นว่าอย่างไร สงฆ์นั้นก็เพียงแต่ว่าเหมือนมาเป็นกระบอกเสียงให้แก่ตัวธรรมวินัย แล้วภิกษุ
นั้นก็ถูกตัดสินโดยหลักธรรมวินัย ภิกษุทั้งหลายที่มาประชุมกัน ไม่ใช่เป็นผู้ตัดสินเพียงแต่ยกเอา
หลักขึ้นมาแสดงตามที่ท่านบัญญัติไว้ หลักการหรือพระธรรมวินัยนั่นเอง เป็นผู้ตัดสิน

นี่ก็คือ ที่แท้นั้น ผู้พิพากษาไม่ได้ไปตัดสินใคร ถ้าปฏิบัติถูกนะถ้าใจเป็นกลางจริง ๆ ก็ไม่มี
ตัวตนแล้ว คืออยู่กับปัญญาที่รู้ความจริง ที่เป็นธรรมะ ที่เป็นหลักการ ที่เป็นกฎกติกา นั้น เจตนา
ก็มุ่งจะรักษาความเป็นธรรม ก็เอาตัวหลักการที่วางไว้นั้น ยกขึ้นมาบอกให้รู้ว่ามันเป็นอย่างนี้ ๆ แล้ว
ก็ว่าไปตามนั้น ก็คือ ผู้พิพากษาไม่ได้มีตัวตนของตนเอง เพราะไม่มีเจตนาของตนเอง แต่เจตนา
อยู่ที่ธรรม เจตนาอันนั้นคือธรรม ฉะนั้น ธรรมะก็ตัดสิน เรียกว่า **“ธรรมตัดสิน”**

ในที่นั้น พระอานนท์ก็บอกว่า ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ลงโทษเขา ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ตัดสินเขา แต่
ธรรมวินัยตัดสิน ธรรมวินัยเป็นผู้ลงโทษ ถ้าใช้ภาษาปัจจุบัน ก็ถือว่า พระภิกษุทั้งหลายในที่ประชุม
นั้นเหมือนกระบอกเสียงให้แก่ธรรมเท่านั้นเอง นี่จะเข้ากันได้ไหม เป็นเรื่องที่พระอานนท์เล่าไว้
ว่าไปตามที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงและบัญญัติไว้ในหลักธรรมวินัย

ถาม : สมมติว่า ถ้าเป็นการตัดสินใจผิดพลาดไปแล้ว

ตอบ : นี่แหละอย่างที่บอกในตอนต้น มีสองขั้นตอนดังที่ว่า เราทำหน้าที่โดยไม่มีตัวตนของเรา ก็คือเมื่อเราทำโดยเจตนาที่บริสุทธิ์มีมันก็มีแต่ตัวหลักการ ตัวธรรมวินัย ตัวบทกฎหมาย ตัวบัญญัติเท่านั้น ส่วนเรานี้ก็ทำหน้าที่ไป เราเป็นเพียงทางผ่านให้หรือเป็นสื่อให้เท่านั้นเอง คือ ถ้าทำได้ตามนี้ การบรรลุผลสำเร็จของผู้พิพากษา ก็คืออยู่ในภาวะที่ว่ามานี้

แต่ทำอย่างไรเราจะบรรลุภาวะนี้ได้ ก็อยู่ที่ว่า ปัญญา และเจตนาต้องสมบูรณ์ อย่างที่ว่า เมื่อก็คือ **ปัญญา** ก็รู้ความจริงชัดเจน หลักการปฏิบัติการ ข้อมูลอะไรต่าง ๆ เหตุการณ์ คดีเป็นอย่างไร ชัดหมด แล้วก็ **เจตนา** ก็มุ่งเพื่อธรรมจริง ๆ ถึงตอนนี้ก็ไม่มีตัวตนแล้ว

แต่ที่นี้ ความสมบูรณ์ของปัญญาและเจตนาเป็นตัวกำหนด ท่านจึงว่า นี่แหละต้องพยายาม ต้องเตือนตนด้วยสติว่า ปัญญาของเราเข้าใจถึงความจริงชัดเจนไหม ให้มันใจที่สุด และเจตนาต้องมันใจที่สุดว่าเราทำนี้ด้วยเจตนาบริสุทธิ์จริง ๆ ตั้งใจดีจริง ๆ

ถ้าเรามั่นใจในสองอย่างนี้แล้ว ในที่สุดได้เท่าไร ก็เท่านั้น และเมื่อตัดสินใจไปแล้ว ถ้าผิดพลาดก็รู้ว่าผิดพลาด ท่านก็มีธรรมะให้อีกว่าให้ **ไม่ประมาทในการศึกษา** ต่อไป หมายความว่า หลังจากนี้แล้ว เราไม่ปล่อยนะ ไม่ใช่เราจะหลงตัวเอง มัวเพลิดเพลินอยู่ แต่เราจะศึกษาศึกษาฝึกฝนอีก ถ้ามีข้อผิดพลาดอะไรที่ทำไมยังไม่สมบูรณ์ เราก็มาศึกษาปรับปรุง แก้ไข เพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในคราวต่อไป ก็มีแต่จะดียิ่งขึ้น ไม่ต้องไปเสียใจย้อนหลัง

ถาม : จะเป็นบาปติดตัวผู้พิพากษาไปไหมที่ตัดสินผิดพลาดไป?

ตอบ : เจตนาเป็นตัวตัดสินกรรม เพราะตอนที่เราจะตัดสินนั้น เราบอกตัวเองแล้วว่า นี่ คือ เราทำความมั่นใจก่อน เอาละ เราดูตัวเองว่าด้านปัญญาเราก็มั่นใจ ด้านเจตนาเราก็มั่นใจ ในที่สุดเมื่อถึงเวลาปฏิบัติการได้เท่าไรก็เท่านั้น

เมื่อเรามีเจตนาบริสุทธิ์ดีแล้ว มันเป็นกรรมดี แต่มันยังมีข้อบกพร่อง เราก็ยอมรับความบกพร่องนั้น เพื่อการปรับปรุงแก้ไข ตอนนี้ท่านเรียกว่า “ปฏิกรรม”

นี่แหละคำว่า **ปฏิกรรม** มาแล้ว เมืองไทยไม่เอาใจใส่เรื่องนี้ไม่เอามาเรียน แต่ปฏิกรรมนั้นมีในหลักธรรม คือ หลักปฏิกรรม หมายความว่า **“กรรม แล้วก็ปฏิกรรม”** คือ เมื่อเราทำกรรมลงไป ถ้ามันเกิดความผิดพลาด ไม่สมบูรณ์ ท่านให้ปฏิกรรม คือแก้ไข เพื่อให้การกระทำครั้งต่อไปมันดียิ่งขึ้น หรือจะสมบูรณ์ต่อไป เพราะฉะนั้น ก็มาสอดคล้องกับหลักที่เรียกว่า **ความไม่ประมาท**

คนที่จะปฏิกรรมได้ดีก็ต้องไม่ประมาทในการศึกษาซึ่งจะทำให้เราทำงานให้ดีขึ้น วงการก็ดีขึ้น วิชาการ เรื่องของสังคมก็ดีขึ้น ๆ ไปเรื่อย ถ้าปฏิบัติตามหลักนี้แล้วไม่มีเสีย ไม่ต้องมัวมาเสียใจอยู่

สำหรับปุถุชนก็เป็นธรรมดา เสียใจได้บ้าง แต่โดยหลักการ ท่านไม่ให้มัวหวนพะยอกกับอดีต (อดีต นานวาคเมยยุ) ถ้ามันผิดพลาด เราก็ตระหนักรู้ความผิดพลาดนั้น เพื่อเอามาแก้ไขปรับปรุง แต่ไม่ทิ้งนะ ถ้าทิ้งถ้าปล่อยเป็นการละเลยท่านเรียกว่า ประมาท คือเราเอาในความรู้ ส่วนด้านความรู้สึกไม่ต้องไปติดค้าง คือ ถ้าเรามั่นใจแล้ว เราก็ก้าวด้านความรู้ว่ายังมีข้อบกพร่องผิดพลาดอะไร ความรู้ก็ต้องเอา แล้วความรู้นี้จะเอามาใช้ในการปรับปรุงแก้ไข ก็จะเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น ไม่มีปัญหา

หลักท่านมีอยู่แล้ว ว่าไม่หวนพะยอกความหลัง แล้วก็ถ้าจะเสียใจบ้าง ก็เป็นวิสัยของปุถุชน มันเป็นไปได้ ก็เอามาเตือนตัวเองว่า เห็นไหม ขนาดที่เราเตรียมเต็มที่แล้ว ยังมีพลาดได้ เพราะฉะนั้น ต้องไม่ประมาท ต่อไปต้องรอบคอบยิ่งกว่านี้ ก็ยิ่งทำให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

ก็ยอมรับว่าความเสียใจนี้ไม่ดี เป็นอกุศล ทำให้มีความทุกข์ แต่เมื่อมันเกิดขึ้นมาแล้วก็เอามันทำให้เป็นประโยชน์ อากุศลนั้นมาทำให้เป็นประโยชน์ ท่านเรียกว่า **เอากุศลมาเป็นปัจจัยแก้** กุศล คือเอามาทำให้มันเกิดผลดีต่อไป อย่ามัวไปเศร้ามัวทุกข์จะยิ่งแย่ใหญ่

ถ้ามันมีทุกข์ ก็รู้ว่า เออ ไรทุกข์นี้ก็ดี มันเตือนเรา ทำให้เรามีสติ จะเห็นว่าคนที่ม่แต่สุขอยู่เสมอนี้ มันเพลิน มันหลงง่าย ก็เลยกลายเป็นประมาท ส่วนคนที่มีความทุกข์นี้ จะทำให้ไม่ประมาท ทำให้เตือนตัวเอง ทำให้เกิดสติงាយ

มีตัวอย่างนอกเรื่อง พวกเทวดานั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า แพ้เปรียบมนุษย์หลายอย่าง ข้อดีที่มนุษย์นั้นไม่ต้องพูด ข้อที่เทวดาแพ้มนุษย์ขอยกมาข้อหนึ่งคือ สติดีน้อยกว่า เทวดานั้นท่านสบาย มีความสุขก็เลยเพลิน สติจึงแพ้มนุษย์ ส่วนมนุษย์นี้มีทุกขมีสุขระคนกันไป เจอปัญหามากกว่า แต่ทุกขและปัญหานี้แหละมันเตือนให้คนไม่ประมาท ทำให้มีสติขึ้นมา เพราะฉะนั้นทุกขก็มีดีอยู่ไม่ใช่ไม่ดีเสียเลย

ทุกขนี้ทำให้คนได้มีสติสุขก็เยอะ คือมันเตือนเรา ทำให้เราไม่ประมาท เร่งแก้ไขปัญหา ดังนั้น ถ้าเกิดความไม่สบายใจมีความขุ่นมัวเศร้าหมอง ก็เอามันมาใช้ประโยชน์ซะ โดยเอามาเตือนตัวเราให้จับจุดได้ว่า มันมีจุดอ่อนข้อบกพร่องอะไร เราขุ่นมัวเศร้าหมองเพราะอะไรแล้วอย่าให้มันเกิดอย่างนี้อีกก็แก้ไขไป ดีทั้งนั้น

ที่นี้ก็ขอแถมหน่อย ที่พูดข้างต้นถึงหลักการทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้แก่ธรรม ด้วยปัญญาที่รู้ชัดเจนและเจตนาที่สะอาดแท้โดยไม่มีตัวตนที่จะเอาอะไรเพื่อตัว หรือจะสนองความต้องการของตัวตนอย่างนั้นอย่างนี้ นั่นคือธรรมัตตสันนิเสชา ไม่ใช่เราตตสันนิเสชา นี่เป็นหลักการทำหน้าที่อย่างบริสุทธิ์

แต่กระนั้นก็ต้องยอมรับความจริงว่า เป็นธรรมชาติที่คนเรานี้ เมื่อยังเป็นปุถุชน ก็ยังมีความยึดถือในตัวตนฝังลึกอยู่ ความยึดว่าตัวเรา-ตัวเขายังมีอยู่ ดังนั้น แม้จะมุ่งทำหน้าที่อย่างบริสุทธิ์ตามหลักการแท้ ๆ แต่ความรู้สึกว่ากระทำต่อเราต่อเขา ก็ไม่ว่างโล่งไปโดยสิ้นเชิง ดังนั้นตามปกติก็จึงไม่พ้นเป็นการทำกรรมอยู่บ้าง แต่เมื่อปฏิบัติตามหลักการที่ว่านั้นเท่าที่ทำได้กรรมที่ยังจะมีก็เบาลงเยอะนะ

แล้วยังมีอีกชั้นหนึ่ง คือเมื่อทำกรรมที่เป็นบาปอันใดไปแล้ว ถ้าวางจิตใจไม่ถูก มัวครุ่นคิดขุ่นมัวเศร้าหมอง (ความล้าลึกได้) กับการครุ่นคิดขุ่นข้อง เป็นคนละอย่าง ต่างกันมาก) นอกจากเป็นการเสริมซ้ำเติมบาปแล้ว ก็เป็นการกีดกันกุศลให้เสียโอกาสด้วย ท่านจึงไม่ให้มัวหวนละห้อยติด แต่ให้ทำตามหลักปฏิกรรม

ขอเล่าเรื่องประกอบไว้เป็นแง่พิจารณาหน่อยหนึ่ง คือ ท่านเล่าเรื่องไว้ว่า นายคนหนึ่งได้ตำแหน่งเป็นเพชรฆาตฆ่าโจร และทำหน้าที่นี้อยู่นานถึง ๕๕ ปีจนแก่ ทำไม่ไหว จึงพ้นหน้าที่ออกมา

ที่นี้วันหนึ่งพระสารีบุตรมาที่บ้าน และแสดงธรรมแก่เขา แต่เขามัวคิดไม่สบายใจกับการที่ได้ฆ่าคนมากมายนักหนา จิตก็เลยข้องอยู่นั้น ไม่สามารถตามรู้ตามเข้าใจธรรมที่ท่านแสดง พระสารีบุตรจะช่วยเขา ก็ถามเขาว่า ที่เขาฆ่าคนนั้น เขาคิดจะฆ่าเอง หรือคนอื่นสั่งให้ฆ่า เขาก็ตอบว่าทำตามคำสั่งของบ้านเมือง พระสารีบุตรก็กล่าวว่าเมื่อเป็นอย่างนั้น มันจะเป็นบาปของท่านได้อย่างไรหรือ

พอได้ยินคำนี้ เขาก็คิดเองว่าเขาไม่บาป ทั้งที่ยังไม่ถูกแท้ในรายละเอียด แต่มันทำให้ใจของเขาหายติดข้อง ก็เลยตั้งใจฟังธรรมได้แนวไป จนรู้เข้าใจธรรมสูงเกือบถึงชั้นโสดาบัน และตายแล้วก็ไปสวรรค์ชั้นสูงด้วย (ธ.อ.๔/๘๓) เรื่องนี้จะเป็นแง่คิดที่ตอบคำถามของหลายคน

ถาม : คนที่ทำชั่วทำบาปก็ต้องรับกรรมตามหลักศาสนาพุทธใช่ไหม?

ตอบ : ไม่ใช่ตามหลักศาสนา แต่ตามหลักธรรมชาติ คือว่า กรรมนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องของความเชื่อ แต่มันเป็นเรื่องราวของความจริง ภาษาไทยเอามาใช้ผิด ในภาษาบาลีนั้น คำว่าเชื่อกรรมนี้ ท่านไม่ค่อยใช้หรอก ท่านไม่เน้น ท่านใช้คำว่ารู้กรรม เข้าใจกรรม เพราะกรรมเป็นความจริงตามธรรมชาติ เป็นเรื่องของหลักเหตุปัจจัยที่เกี่ยวกับเจตนาหรือเจตจำนงของมนุษย์

เราจะต้องเรียนรู้ว่า เจตนามันเป็นกลไกที่ทำให้เกิดผลอย่างไรมันมีผลต่อชีวิตของมนุษย์อย่างไร เมื่อเจตนาเกิดขึ้นในใจแล้ว มาแสดงออกทางกายทางวาจา แล้วมีผลเปลี่ยนแปลงอย่างไร นี่เป็นเรื่องของความจริงตามธรรมชาติเราต้องเรียนรู้ต้องศึกษา เพราะถ้าเอาแค่เชื่อ ก็จบเลย ที่นี้ก็ไม่เรียนรู้ไม่หาความรู้แล้ว ฉะนั้น ในพระไตรปิฎกคำว่าเชื่อกรรมนั้นแทบไม่มี มีแต่รู้กรรม

ในภาษาไทย เรามีคำหนึ่งที่ใช้กันว่า กัมมัสสกตาศรัทธา (แปลว่าเชื่อในความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน) แต่ในภาษาบาลีไม่ใช่ ภาษาบาลีมีแต่กัมมัสสกตาญาณ คือ ญาณความรู้ในความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง ภาษาไทยนี้ต้องชำระสะสางกันเยอะ เพราะมากลายเป็นว่า กรรมไม่ใช่เป็นเรื่องของความจริงแล้ว แต่โดยหลักการ กรรมไม่ใช่เป็นเรื่องสำหรับเชื่อ แต่เป็นเรื่องสำหรับรู้ แล้วกรรมก็ไม่จริงใคร ก็เมื่อกรรมเป็นความจริง มันจะต้องไปเจอใครกันเล่า แต่ถ้าต้องไปเชื่อมัน ก็คล้าย ๆ ว่า มันอาจจะไม่จริงก็ได้ จึงต้องไปเชื่อไว้อะไรทำนองนี้

ในความจริง กรรมไม่เจอใคร เพราะมันเป็นความจริง คุณจะเชื่อหรือไม่เชื่อ มันก็เป็นไปตามธรรมดาของมัน แต่ที่นี้ ในขั้นต้น ๆ การเชื่อก็เป็นประโยชน์อย่างหนึ่ง ในเมื่อยังไม่รู้ ก็จะได้ละกรรมไม่ดี และพยายามปฏิบัติให้ถูก ให้ได้ประโยชน์ เอาละ ที่นี้ก็เชิญถามต่อจากเมื่อ

ถาม : เมื่อคนทำผิด ก็ต้องได้รับผลจากการกระทำของเขาตามกฎหมายธรรมชาติอยู่แล้ว การที่ผู้พิพากษาไปตัดสินนี้ จะเป็นการไปขัดกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติหรือเปล่า?

ตอบ : คำถามนี้ทำให้มันขึ้นมาได้ว่ายังไม่ได้พูดอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งคิดว่าควรจะพูด เป็นหลักใหญ่อย่างหนึ่ง ก็เลยจะพูดไว้หน่อย

เรื่องที่ว่านั้นก็คือ ด้านหนึ่ง มนุษย์นี้เป็นสัตว์พิเศษ มาโยงกับอีกด้านหนึ่งที่ว่า ธรรมชาติมีกฎ มีความเป็นจริงของมันที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นต้น มันก็เป็นไปตามกระบวนการของมัน ดังเช่นกรรมนี้ก็ส่งผลตามธรรมชาติของมัน

ที่นี้ถ้ามาถึงคำถามเมื่อไหร่ที่ว่า การกระทำของผู้พิพากษา คือของมนุษย์นี้จะขัดกับกฎธรรมชาติหรือเปล่า จะเป็นการเข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงธรรมชาติไหม

ขอให้มองดูมนุษย์ มองถึงความจริงว่า มนุษย์ก็เป็นธรรมชาติชนิดหนึ่ง โดยตัวเขาเองเป็นธรรมชาติ ใจก็เป็นธรรมชาติ กายของเขาก็เป็นธรรมชาติ

แล้วที่นี้ในบรรดาสถานะของธรรมชาติมากมายที่มีอยู่ในตัวมนุษย์นี้ มีตัวพิเศษอันหนึ่ง คือปัญญา ตรงนี้ขอให้คุณให้ชัด ปัญญาเป็นธรรมชาตินะ ไม่ใช่เป็นของแปลกปลอม ปัญญาเป็นสภาพธรรมชาติอย่างหนึ่งในตัวมนุษย์ และเป็นคุณสมบัติพิเศษอย่างหนึ่งของมนุษย์นั้น แล้วอีกอย่างหนึ่งก็คือเจตนาที่ว่าเมื่อไหร่ สองอย่างนี้เป็นคุณสมบัติพิเศษในตัวมนุษย์ เอาละนะ ปัญญา กับเจตนา เป็นธรรมชาติสองอย่างที่ว่าคุณสมบัติสำคัญอันมีอยู่ในตัวของมนุษย์ ที่มนุษย์มีเพิ่มมากกว่าธรรมชาติที่ไหน ๆ อันทั้งหมด

ที่นี้ ก็แล้วทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติวินัยขึ้นมา ทำไมไม่ปล่อยให้สังคมเป็นไปตามธรรมชาติ ทำไมมาตั้งวินัยบัญญัติ วางกฎกติกาทางสังคม จัดตั้งคณะสงฆ์ อ้อ... คำตอบมีอยู่แล้วง่าย ๆ

ในเมื่อคนมีธรรมชาติที่พิเศษคือปัญญาและเจตนา ก็เอาปัญญาและเจตนาที่เป็นธรรมชาติพิเศษของคุณมาใช้สิ เมื่อคุณเอามันมาใช้ เจ้าปัญญากับเจตนาของมันมันก็เลยมาทำงานเป็นเหตุปัจจัยร่วมขึ้นในกระบวนการธรรมชาติที่แต่ก่อนมันไม่มีปัญญาและเจตนาใช้ใหม่ ก็เท่านั้นแหละ

ธรรมชาติทั่วไปนั้นมันขาดปัญญากับเจตนาใช้ใหม่ มันก็เป็นไปตามเหตุปัจจัยอันเท่าที่มีอยู่นั้น แล้วถ้าไปของมันเรื่อยไปอย่างนั้น ที่นี้เมื่อในมนุษย์เรามีปัญญากับเจตนา สองตัวนี้พิเศษเพิ่มขึ้นมา เราก็เอาปัญญากับเจตนาที่เป็นธรรมชาติพิเศษของเรานั้นแหละเข้ามาร่วมในกระบวนการของเหตุปัจจัยในธรรมชาติสิ เราก็สามารถจัดสรรปรุงแต่งชีวิตของเราสังคมของเรา ให้มันดี หรือให้เป็นอย่างไร ๆ ก็ได้ เราจึงไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยธรรมชาติอย่างอื่นเท่านั้น ไม่ต้องมัวรอให้เหตุปัจจัยอื่น ๆ ก่อนผล

(แม้แต่การที่รอนัน ก็คือเอา “เจตนา” ที่จะรอ เข้ามาเป็นเหตุปัจจัยด้วยแล้ว และคุณก็จะได้รับผลของกรรมคือ เจตนาที่รอนันด้วยซึ่งอาจจะเป็นกรรมแห่งความประมาท)

ที่โยมบอกว่า ทำไมไม่ปล่อยไปตามธรรมชาติ เราลืมว่าปัญญาและเจตนาของเรา ก็เป็นธรรมชาติเหมือนกันใช่ไหม อ้าว... เราจะปล่อย คือจะปล่อยให้มันเป็นไปตามเหตุปัจจัยอย่างอื่น ในธรรมชาติโดยไม่เอาปัจจัยคือปัญญาและเจตนาของเราเข้าไป แสดงว่าเรายังไม่ฉลาดพอ ถ้าเราฉลาดพอ เราก็เอาปัญญาและเจตนาของเราที่พัฒนาอย่างดีนี้มาใช้ซะ เอาไปรวมในกระบวนการของเหตุปัจจัยในธรรมชาติ

เพื่อจะใช้ธรรมชาติส่วนพิเศษนี้ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์และแก่ทุกสิ่งทุกอย่างอย่างคุ้มค่าของมัน เพื่ออันนี้แหละ ปัญญากับเจตนา ก็จึงเข้ามาสู่ระบบการจัดตั้ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

หนึ่ง ธรรม คือความจริงตามธรรมชาติที่เป็นอยู่เป็นไปของมันอย่างนั้น ๆ พระพุทธเจ้าทรงมีพระ**ปัญญา** รู้ตามที่มันเป็นอย่างนั้น (รวมทั้งก็ทรงรู้ด้วยว่าในมนุษย์แต่ละคนนั้นมีธรรมชาติพิเศษคือปัญญาและเจตนา ที่จะรู้เข้าใจระบบที่ทรงใช้พระปัญญาและการอุยเจตนาที่จัดวางไว้และเอาไปใช้ไปปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์)

สอง ด้วยพระปัญญาที่ทรงรู้ธรรม และพระปัญญาที่สามารถใช้ความรู้ันในการจัดดำเนินการ พระองค์ก็ทรงดำเนินพระ**เจตนา** ที่ประกอบด้วยพระมหากรุณา นำความรู้ในความจริงของระบบธรรมชาตินั้นมาใช้ในการทรงจัดตั้ง**วินัย** มาวางระบบชุมชนสังฆะหรือสังคมสงฆ์ขึ้น ให้เป็นสังคมที่ดี รางกฎกติกาข้อบัญญัติสิกขาบท ที่จะให้กิจการดำเนินไปในทางที่เกิดผลดี มีทั้งนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการนี้ขึ้นมา

นี่แหละ เพราะฉะนั้น ในวินัยของพระ เมื่อมีภิกษุทำความผิดขึ้นมา ท่านจึงไม่ปล่อย อ้อ... เธอทำกรรมไม่ดีนี่ละ ถ้าจะให้เหตุปัจจัยอื่นเท่าที่มีอยู่นั้นเป็นไปของมันจนแสดงผลขึ้นมา คนทั่วไปอาจจะไม่เห็นได้เห็น หรืออาจจะเห็นไม่ทัน (แถมภิกษุรูปนั้นยังอาจจะใช้ปัญญาและเจตนาที่เป็นเหตุปัจจัยในตัวของเธอเองไปทำให้กระบวนการเหตุปัจจัยโดยรวมนั้นซับซ้อนหนักเข้าไปอีก) พวกเราสังฆะก็เลยขอใช้ปัญญากับเจตนาของเรามาทำกรรมตามวินัย ให้เป็นเหตุปัจจัยที่เธอจะเจอผลที่ควรจะได้ เจอเสียเลย พระปัญญากับพระมหากรุณา (เจตนา) ของพระพุทธเจ้าที่ทรงจัดตั้งวินัยไว้ และปัญญากับเจตนาของพวกเราสังฆะที่ดำเนินการตามนี้ จะได้เป็นเหตุปัจจัยที่จะช่วยแก้ไขปรับปรุงตัวเธอ และจะได้เป็นเหตุปัจจัยที่จะช่วยดำรงรักษาสังฆะสังคมให้มีธรรมะปรากฏอยู่เพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ยาวนานสืบไป

นี่แหละ คนไทยยังเชื่อถือนับถือปฏิบัติกันผิดพลาด มีการพูดบอกว่า เออ... เขาทำกรรมไม่ได้
เดี่ยวเขาก็รับกรรมของเขาเอง นี่แหละผิดหลักพระพุทธศาสนาอย่างจังเลย คนไทยนับถือผิดเยอะ
เลยจะต้องแก้กันมากในเรื่องนี้

ที่จริง ความเข้าใจผิดเชื่อผิดถือผิด อันนี้ถ้าไม่ระวังให้ดีอาจจะพลาดไปเข้าลัทธิมิจฉาทิฎฐิอันหนึ่ง
คือลัทธิปล่อยไปตามโชค คอยโชค หรือแล้วแต่โชค

พระพุทธเจ้านั้น ถ้ามีใครทำผิดนะหรือ พระองค์ไม่ปล่อยหรือทรงบัญญัติวางระบบแห่งกรรม
ทางวินัยไว้ให้แล้ว คือมีกรรมในทางวินัย ไว้ให้สังฆะคือสังคมพระ ที่จะนำมาปฏิบัติเพื่อเอาปัญญา
และเจตนาที่เตรียมอย่างดีแล้ว เข้าไปเป็นเหตุปัจจัยร่วมด้วยในกระบวนการของกรรมในธรรมชาติ

เป็นอันว่า มีกรรมในวินัยอีก ถ้าไปอ่านวินัยของพระ ก็เจอเลยสังฆกรรมนี่คือ กรรมที่จัดตั้งไว้
ชัด ๆ ว่าเพื่อเอาปัญญาและเจตนาที่เตรียมอย่างดีเข้าไปเป็นเหตุปัจจัยร่วมกับกระบวนการเหตุ
ปัจจัยส่วนอื่นในธรรมชาติ (บอกว่า “ส่วนอื่น” เพราะอย่าลืมว่าปัญญาและเจตนาก็เป็นเหตุปัจจัย
ของธรรมชาตินั้นแหละ แต่มีพิเศษที่มนุษย์ ไม่มีที่อื่น)

แล้วจำเพาะลงไป ยังมีนิตคหกรรม ซึ่งเป็นกรรมทางวินัยที่วางไว้สำหรับดำเนินการลงโทษพระ
มีเยอะไปหมดเลย นี่คือกรรมที่มนุษย์จัดสรรขึ้นมาด้วยปัญญาและเจตนา แล้วก็นำไปใช้ไปดำเนินการ
ด้วยปัญญาและเจตนา แล้วมันผิดธรรมชาติไหม ก็ไม่ผิด

นี่คือการที่เราเอาปัญญาและเจตนาที่เป็นธรรมชาติพิเศษของมนุษย์ มาร่วมกระบวนการ
เหตุปัจจัยในธรรมชาติ และมนุษย์ที่พิเศษได้ก็เพราะมีธรรมชาติสองอย่างนี้แหละ แล้วทำไมจึงไม่ใช้
กันเล่า

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงปล่อยให้คนทำกรรมเสร็จแล้วก็ปล่อยให้เขารับกรรม
ไปเอง โดยไม่ทำอะไร แต่ทรงสอนให้เราใช้ปัญญาและเจตนาเข้าไปเป็นเหตุปัจจัยร่วมในกระบวนการ
ของธรรมชาติโดย ชั้นที่ ๑ จัดตั้งวางระบบระเบียบกฎกติกาที่จะช่วยให้คนทำกรรมที่จะทำให้ชีวิตและ
สังคมดี ชั้นที่ ๒ ดูแลให้คนตั้งอยู่ในระบบระเบียบที่ทำให้กรรมที่จะทำให้ชีวิตและสังคมดีนั้น ชั้นที่ ๓
ดำเนินการตัดสินความพิพาทขัดแย้ง ตลอดจนลงโทษผู้ที่ขัดขึ้นฝ่าฝืนละเมิด บนฐานแห่งระเบียบ
กฎกติกาข้อบัญญัติที่จัดตั้งไว้นั้น

ตลอดกระบวนการทางสังคมนี้ทุกขั้นตอน สำคัญก็คือการนำเอาสภาวะธรรมชาติ
ข้อปัญญาและเจตนาของมนุษย์ เข้าไปร่วมเป็นเหตุปัจจัยที่จะนำหรือผันหันเหกระบวนการเหตุปัจจัยของ
ธรรมชาตินั้นให้เป็นไปเพื่อจุดหมายที่ถูกต้องดีงามเป็นประโยชน์

เมื่อปัญญาของเราเข้าถึงความจริง เจนจบเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดทั่วทั้งหมด และเจตนาของเราดีมีเมตตาปรารถนาดีต่อชีวิตและสังคมโดยบริสุทธิ์แท้จริง ถ้าเราดำเนินการได้ตามปัญญาและเจตนา นั้น ผลดีก็จะเกิดขึ้นสมความมุ่งหมาย

ที่จริง มนุษย์ทั้งหลายก็เข้าไปร่วมกระบวนการของธรรมชาติด้วยปัญญาและเจตนาของตน กันทั่วไปอยู่แล้ว แต่ที่มีปัญหากันอยู่ไม่จบไม่สิ้นว่า ไม่รู้ผลที่หมายบ้าง ไม่เกิดเป็นผลดีแต่กลายเป็นผลร้ายบ้าง เกิดผลไม่พึงปรารถนาอื่นพ่วงหรือตามมาบ้าง เป็นต้น (เช่น ปัญหาทางการแพทย์ ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่เกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ เรื่อยมา) ก็เนื่องจากจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องใหญ่ ตรงที่ว่า ปัญญาและเจตนาไม่สมบูรณ์นี้แหละ ปัญญาไม่เข้าถึงสภาวะเจนจบแจ่มแจ้งจริง หรือไม่ก็เจตนาไม่ใสสะอาดจริง ก็วนกันอยู่นั้น แต่ในแง่หลักการ ก็อย่างที่ว่านั้น

ในที่สุดจึงต้องกลับมาย้ำที่หลักการพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์ คือการพัฒนาคน ได้แก่ การที่จะต้องทำให้มันใจอยู่เสมอในความสมบูรณ์ของปัญญาและเจตนา นั้น ด้วยการตั้งอยู่ใน **ความไม่ประมาทในการศึกษา** หนึ่ง ที่จะทำปัญญาให้สมบูรณ์รู้ความจริงชัดเจนแจ่มแจ้งเข้าถึง **สัจจะสอง** ที่จะตรวจสอบชำระเจตนาของตนให้บริสุทธิ์ใสสะอาด มุ่งเพื่อความดีงาม เพื่อความสงบสุข เป็นอิสระของชีวิต ของสังคม อย่างแท้จริง

ธรรมกถา โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ตามคำอาราธนาของ คุณหญิงสำรวย โมกขมรรคกุล และผู้พิพากษาบางท่านพร้อมทั้งญาติมิตร ของคุณหญิงสำรวย โมกขมรรคกุล ที่บริเวณกุฏิเจ้าอาวาส วัดญาณเวศกวัน ๒ ตุลาคม ๒๕๕๐ ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้ตัดตอนเนื้อความจากเล่มเดิมมาลง เพียงบางส่วนเท่านั้น

พระพรหมบัณฑิต
(ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

ปัญญาต้องคู่กับกรุณา จึงจะพาชาติรอด*

พระพรหมบัณฑิต

(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ป.ธ.๙, Ph.D.

ศาสตราจารย์, ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร

สติเป็นจุดเริ่มต้นของปัญญา ...

สติเป็นคุณธรรมสำคัญ ที่วาง
พื้นฐานให้กับคุณธรรมทั้งหลาย

พระพุทธเจ้าเปรียบสติเหมือน
รอยเท้าช้างที่ใหญ่กว่ารอยเท้า
สัตว์บกทั้งหมด

*เรียบเรียงจากปาฐกถาเรื่อง “คุณธรรมต้องนำปัญญาจึงจะพาชาติรอด” แสดงเนื่องในการประชุมสัมมนา
อาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ ห้องประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๕๓

มีภาคไทยแต่โบราณว่า

“ยากอะไรไม่เท่ากับปฏิสังขรณ์
ถอนอะไรไม่เท่ากับถอนมานะ
ละอะไรไม่เท่ากับละกามคุณ
บุญอะไรไม่เท่ากับบุญบรรพชา
หาอะไรไม่เท่ากับหาตน
จนอะไรก็ไม่เท่ากับจนปัญญา”

สังคมไทยกำลังอับจนปัญญา เพราะไม่รู้ว่าจะหาทางออกจากวิกฤติทางการเมืองที่เริ่มก่อตัวตั้งแต่เมื่อห้าปีที่ผ่านมามีได้อย่างไร สังคมไทยวันนี้ (๓๐ เมษายน ๒๕๕๓) กำลังแบ่งฝักแบ่งฝ่าย แบ่งกลุ่มแบ่งสี แต่ละฝ่ายดูเหมือนมาจนถึงจุดอับจนปัญญา คือ ฝ่ายประท้วงไม่รู้จะทำอย่างไรให้รัฐบาล ยุบสภา ฝ่ายรัฐบาลก็ไม่รู้จะทำอย่างไรให้คนเลิกประท้วง แต่ละฝ่ายหาทางออกยังไม่เจอ ถ้ามีการเผชิญหน้ากันด้วยความรุนแรงจนถึงขั้นเสียเลือดเนื้อก็เป็นการยากที่จะสมานรอยร้าวในสังคมไทย ให้กลับคืนดีกันดังเดิม ดังคำโบราณที่ว่า **ยากอะไรไม่เท่ากับปฏิสังขรณ์**

คำว่า “**ปฏิสังขรณ์**” หมายถึง การซ่อมแซมให้กลับดีดังเดิม จริงทีเดียวที่ว่าสร้างใหม่ ง่ายกว่าซ่อมแซม ดังเช่นการบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์อายุเกือบสองร้อยปีที่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ยุ่งยากกว่าและแพงกว่าการสร้างเจดีย์องค์ใหม่ การสร้างเด็กใหม่ให้เป็นคนเก่งและคนดี ง่ายกว่าการ ซ่อมแซมผู้ใหญ่ที่เสียคนไปแล้ว ดังนั้น การซ่อมแซมสังคมไทยที่กำลังแตกร้าวให้กลับมารักกันเหมือนเดิม จึงเป็นเรื่องที่ท้าทายภูมิปัญญาเป็นอย่างยิ่ง

การจะแก้ปัญหาก็ต้องหาสาเหตุกันก่อน ถ้าถามว่าใครเป็นต้นเหตุของวิกฤติทางการเมืองไทย ครั้งนี้ ก็คงไม่มีใครยอมรับว่าตนเองเป็นต้นเหตุ ทั้งนี้เพราะคงไม่มีใครยอมรับข้อบกพร่องของตน ดังคำโบราณที่ว่า **หาอะไรไม่เท่ากับหาตน** เพราะว่าคนเรานั้นมักจะมองออกไปข้างนอกโดยไม่มอง ด้านใน จึงมองไม่เห็นความผิดพลาดของตนเอง ดังคำกลอนที่ว่า

“โลกภายนอกกว้างไกลใครใคร่รู้
โลกภายในลึกซึ่งอยู่รู้บ้างไหม
จะมองโลกภายนอกมองออกไป
จะมองโลกภายในให้มองเห็น”

แม้เราจะพยายามมองความผิดพลาดของตนเอง เราก็อดมีฉันทาคติ คือ ลำเอียงเข้าข้างตนเองเพราะความรักตนไม่ได้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “นตถิ อุตตสมํ เปมํ รักใดโหนเล้าจะเท่ารักตนเป็นไม่มี” เมื่อเรารักตนเองมาก เราก็ลำเอียงเข้าข้างตนเองได้มาก ดังภาษิตอุทานธรรมที่ว่า “โทษคนอื่นมองเห็นเป็นภูเขา โทษของเรามองเห็นเท่าเส้นขน”

การที่มหาวิทยาลัยได้จัดการประชุมคณาจารย์ประจำปีครั้งนี้ก็เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาคมได้รู้จักมองด้านในเพื่อปรับปรุงมหาวิทยาลัย ตามคติที่ว่า “อ่านตนออก บอกตนได้ ใช้ตนเป็น เห็นตนชัด”

คนเรามักเคยชินกับสิ่งที่เรามีเราเป็นจนมองข้ามข้อบกพร่องของตนเอง ดังคำโบราณที่ว่า “นกมองไม่เห็นเท้า ปลา มองไม่เห็นน้ำ ไล่เตียนมองไม่เห็นดิน” อะไรที่เราเคยชินเรามักมองไม่เห็นเงื่อนไขของปัญหา ดังนั้น ท่านทั้งหลายลองถอนใจออกจากสถานการณ์ที่เป็นปัญหาในชีวิตการทำงานประจำวัน แล้วมองไปย้อนกลับแบบปรัวิสัย หลังจากฟังวิทยากรแล้ว ถ้ามองตัวเองว่าเราจะทำงานให้ดีกว่าเก่าได้อย่างไร ไม่ถามตัวเองขณะอยู่ในสถานการณ์จริงที่กำลังฝุ่นตลบ เพราะเราจะมองภาพไม่ชัดเจน

ภาวะฝุ่นตลบทำให้เราแยกไม่ออกว่าอะไรเป็นปัญหา อะไรเป็นต้นเหตุของปัญหา ใครคือมิตร ใครคือศัตรู เราต้องฝึกถอนใจออกจากสถานการณ์ที่เป็นปัญหาแล้วมองย้อนกลับไปที่แบบคนนอก จากนั้นเราก็ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงสอนตัวเอง เหมือนนักมวยที่ก่อนจะขึ้นชกบนเวทีก็เอาเชือกของคู่ต่อสู้มาศึกษาและเตรียมแก้ทางมวยก่อนขึ้นชกจริง อย่าไปคิดแก้ทางมวยบนเวที เพราะบางทีเราจะเปิดตำราไม่ทัน นักมวยบางคนเจอคู่ต่อสู้เหนือชั้นกว่าไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรก็เลยใช้วิธีกัดหูชกแบบเดียวกับที่ไมค์ ไทสัน เคยทำมาแล้ว

การเจริญสติทำให้เกิดปัญญา

เพื่อให้ได้ประโยชน์จากการฟังธรรมบรรยายวันนี้ ท่านทั้งหลายต้องมีสติตั้งใจฟังเพื่อน้อมนำธรรมที่ได้ฟังนั้นไปสอนตนเองตามหลักการที่ว่า **“อดตนา โจทยุตตนา จงเตือนตนด้วยตนเอง”** การฟังธรรมจะไร้ค่าถ้าไม่มีการจดจำแล้วนำไปสอนตนเอง

สติ คือ อะไร สติหมายถึงการระลึกรู้ทันปัจจุบันว่า อะไรกำลังเกิดขึ้นกับเรา เช่น เวลาฟังบรรยายนี้ ท่านตามทันเสียงที่กระทบโสตประสาทของท่านทุกขณะ แสดงว่ามีสติในการฟัง ใจของท่านไม่ได้ล่องลอยไปที่ไหน แต่ใส่ใจอยู่กับปัจจุบันที่นี้เดี๋ยวนี้ ท่านมองให้เห็น ฟังให้ได้ยิน

สติเป็นจุดเริ่มต้นของปัญญา เพราะถ้าท่านขาดสติ คือ ใจลอย ท่านจะฟังไม่รู้เรื่อง คนมีสติจะใส่ใจอยู่กับปัจจุบัน ตัวของเราอยู่ที่ไหนให้ใจของเราอยู่ที่นั่นด้วย ไม่ใช่ตัวอยู่ในห้องประชุมนี้ แต่ใจล่องลอยไปอยู่ที่ไหนก็ไม่ว่า ขอให้ทุกท่านอยู่ในห้องนี้ทั้งกายและใจ อย่าปล่อยใจให้วิ่งกลับไปห้องทำงาน ไม่ต้องห่วงงานให้มากนักหรอก เพราะปกติก็ไม่ค่อยจะชยันอยู่แล้ว แต่เวลาจะฟังเทศน์ฟังธรรม จิตมันเจ้าเล่ห์คอยห่วงนั่นห่วงนี่ อย่าไปตามใจมัน ไหน ๆ ท่านก็ต้องอยู่ในห้องนี้อยู่แล้ว ให้ตัดใจจากเรื่องอื่นแล้วตั้งใจฟังต่อไป เมื่อตั้งใจฟังคือมีสติในการฟัง ท่านก็จะได้ปัญญาคือเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า **“สุสสุลฺล กเกเต ปญฺญํ ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา”**

ที่ว่า “ฟังด้วยดี” คือมีสติในการฟัง คนไทยทุกวันนี้ไม่มีใครตั้งสติใส่ใจฟังใคร จึงเกิดความเข้าใจผิดกันได้ง่าย เมื่อเกิดความเข้าใจผิดก็ปรับความเข้าใจกันได้ยาก เพราะไม่มีใครใส่ใจฟังใคร สังคมไทยจะไม่อับจนปัญญาถ้าคนไทยหมั่นเจริญสติใส่ใจรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน

สติเป็นคุณธรรมสำคัญที่วางพื้นฐานให้กับคุณธรรมทั้งหลาย พระพุทธเจ้าเปรียบสติเหมือนรอยเท้าช้างที่ใหญ่กว่ารอยเท้าสัตว์บกทั้งหมด คุณธรรมทุกอย่างมีสติเป็นพื้นฐาน นั่นคือสติสอดแทรกอยู่ในคุณธรรมทั้งปวง การจะปลูกฝังปัญญาซึ่งเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งจึงต้องมีสติเป็นพื้นฐาน การที่มหาวิทยาลัยตั้งหัวข้อบรรยายวันนี้ว่า **“คุณธรรมต้องนำปัญญา”** ก็หมายถึงว่าการเจริญสติทำให้เกิดปัญญา ดังคำกล่าวที่ว่า สติมา ปัญญาเกิด สติเตลิด มักเกิดปัญญา

สติเป็นเครื่องมือตรวจสอบตนเองด้วยการฝึกมองด้านในว่าแต่ละปีที่ผ่านมาเราทำงานเป็นอย่างไร เราจะทำงานให้ดีกว่าเก่าได้หรือไม่ใน ๓ ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง เราจะทำงานอย่างมีสมรรถภาพเพิ่มขึ้นอีกได้หรือไม่ สมรรถภาพคือความพร้อมใช้งาน เขาให้เราทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร เราทำได้ ไม่ว่าจะเป็นงานวิชาการหรืองานบริหาร เราทำได้อย่างดีเพราะเรามีความพร้อมที่เรียกว่าสมรรถภาพ

ประการที่สอง เราจะทำงานอย่างมีคุณภาพเพิ่มขึ้นอีกได้หรือไม่ สถาบันการศึกษาต้องสร้างสมรรถภาพหรือความเก่งให้กับบัณฑิต คุณธรรมที่นำความเก่งมาให้เกิดปัญญา ขาดปัญญาก็ไม่เก่ง แต่บางคนเก่งแต่เห็นแก่ตัวแสดงว่าขาดคุณภาพ เวลาที่เราพูดถึงการประกันคุณภาพในสถาบันการศึกษา เราไม่ได้หมายถึงความพร้อมในการทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายเท่านั้น เราผู้หมายถึงความเต็มใจในการปฏิบัติหน้าที่อีกด้วย บางคนมีความพร้อมแต่ไม่เต็มใจทำหน้าที่ให้บริบูรณ์ คุณภาพก็ไม่เกิด

ดังนั้น คุณภาพจึงสัมพันธ์กับสมรรถภาพ สมรรถภาพคือความเก่ง คุณภาพคือความดี คนบางคนเป็นคนเก่ง แต่ไม่ดีเพราะเก่งแต่เห็นแก่ตัวเกินไป เขาไม่เต็มใจทำหน้าที่ คือไม่ประกันคุณภาพ เหมือนอาจารย์บางคนพออารมณ์ดีก็สอนดี อารมณ์ไม่ดีก็สอนไม่ดี แล้วแต่ว่าวันไหนจะสติแตก มากน้อยเพียงไร

คุณภาพไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความมีน้ำใจต่อคนอื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราหรือไม่ ตั้งใจทำงานเพื่อผู้อื่นมากน้อยเพียงไร ในกรณีนี้ความสามารถคือ**ปัญญา** ความมีน้ำใจคือ**กรุณา** ปัญญาและกรุณาต้องมาคู่กันเราจึงจะเป็นคนที่มีคุณภาพคือทั้งเก่งและดี

ประการที่สาม เราจะทำงานอย่างมี**สุขภาพดี**ได้อย่างไร บางคนทั้งเก่งทั้งดีมีน้ำใจแต่เครียดเหลือเกิน ทำงานไปทำงานมาพอถูกเพื่อนถามว่าอายุเท่าไรก็ตอบว่า “สลิบกว่า” เพื่อนอุทานว่า “นึกว่าจะเกษียณปีหน้า ทำไมจึงโทรมอย่างนี้” เราก็ตอบว่าที่โทรมอย่างนี้เพราะเครียดเรื่องประกันคุณภาพและเรื่อง TQF (กรอบมาตรฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ) บางคนทั้งเก่งและดีแต่ไม่มีความสุข บกพร่องทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต พอเข้าห้องสอนมองไปทางไหนผู้เรียนหลบตากันวูบวาบ รังสีอำมหิตมันฉายออกไป ไม่รู้ว่อาารมณ์ค้างมาแต่ไหน

ถามว่า ทำอย่างไรเราจึงจะพัฒนาตนเองให้มีสมรรถภาพ คุณภาพ และสุขภาพมากกว่าเดิม ให้ตั้งคำถามและหาคำตอบไปพร้อมกับที่ฟังการบรรยายเรื่องคุณธรรมนำปัญญานี้

คำว่า **คุณธรรมนำปัญญา** หมายถึงอะไร **คุณธรรม**หมายถึง**คุณสมบัติที่ดีภายในจิตใจ** ซึ่งจะเป็นรากฐานของจริยธรรม คุณธรรมเป็นสิ่งที่เรามองไม่เห็น เช่น ความซื่อสัตย์เป็นรากฐานของความซื่อตรง ความตรงต่อเวลา การรักษาคำพูดซึ่งแสดงออกทางกายและทางวาจา การแสดงออกทางกายและทางวาจาเป็นจริยธรรมซึ่งแปลว่าหลักแห่งความประพฤติที่ดีงาม ถ้าเรามีจริยธรรม เราทำเพื่อประโยชน์สุขแห่งตนเองและสังคม จริยธรรมเป็นเรื่องที่วัดและประเมินได้ ใครพูดจริงหรือไม่เราตรวจสอบได้ แต่ความซื่อสัตย์ที่อยู่ในใจ เราถือว่าเป็นคุณธรรมที่มองไม่เห็นจนกว่าจะแสดงออกมาให้ปรากฏ คุณธรรมจึงเป็นรากฐานของจริยธรรม

“พหุสัจจะหรือความรู้มาก
แต่ปรับใช้แก้ปัญหาไม่ได้
ก็ไม่มีประโยชน์อันใด
เข้าทำนองที่ว่า
ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด”

ปัญญาคือความรู้รอบและรู้ลึก

เมื่อตั้งคำถามว่า **คุณธรรมนำปัญญาอย่างไร** เราต้องเห็นตรงกันก่อนว่า ปัญญาคืออะไร คำว่า **ปัญญา** ในภาษาไทยหมายถึง **ความรู้** (Knowledge) และ **ความรู้รอบรู้** (Wisdom) ตรงนี้แหละที่เราใช้คำกำกวม ความรู้ทั่วไป (Knowledge) เราก็เรียกว่าปัญญา แม้กระทั่งความรู้ในการประกอบอาชีพ เราก็เรียกว่าปัญญา ดังข้อความที่ว่า “ทรัพย์นี้มีไกล ไครปัญญาไฉ หาได้บ่นาน ทัวแคว้นแดนดิน มีสิ้นทุกสถาน ผู้ใดเกียจคร้าน บ่พานพบเลย”

ในภาษาอังกฤษเราใช้คำว่า **ความรู้** ต่างจากคำว่า **ปัญญานั้นคือ** คำว่า **ความรู้** หมายถึง **สุตะ** (Knowledge) ส่วนคำว่า **ปัญญา** หมายถึง **ความฉลาดรอบรู้** (Wisdom)

ความรู้คืออะไร ต่างจากปัญญาอย่างไร พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำนิยาม คำว่า **ความรู้** ไว้ว่า “เป็นสิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียนค้นคว้าและประสบการณ์รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติหรือทักษะ เป็นความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้จากประสบการณ์” อาจกล่าวได้ว่า **ความรู้** ต้องเกี่ยวกับสารสนเทศหรือ Information นั่นคือ **ความรู้** เป็นเรื่องของการรับข้อมูลข่าวสาร บวกมาสร้างประสบการณ์ ดังที่การเรียนในมหาวิทยาลัยนี้ทำให้ได้ข้อมูลข่าวสารหรือ Information จากครูบาอาจารย์และตำรา ท่านเรียกว่าได้ **สุตะ** คือการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

ปัญญาไม่ได้ขึ้นอยู่กับข้อมูลข่าวสารหรือ Information เพียงอย่างเดียว ปัญญาไปไกลกว่าการจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การรับข้อมูลข่าวสาร ท่านเรียกว่า **สัญญา** คือความจำได้ หมายถึง **สัญญา** เป็นความรู้ขั้นจำ คือ รู้เท่าที่เห็น เข้าใจเท่าที่ฟัง เวลาที่เราจัดการเรียนการสอนให้นิสิตนักศึกษา บางทีผู้เรียนก็ได้แค่สัญญาคือความจำ เขาไม่ได้ปัญญา

คำว่า **ปัญญา** ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง “ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด” การเรียนมากได้ข้อมูลมากเป็นความรู้แต่ยังไม่ใช่นิปัญญา นิปัญญา เป็นความฉลาดรอบรู้ที่เกิดจากการเรียนและการคิด ส่วนคำว่าปัญญาในภาษาบาลีแปลว่า **“รู้รอบ-รู้ลึก”**

ปัญญาที่แปลว่า **“รู้รอบ”** หมายถึงความรู้รอบอย่างเป็นระบบชนิดที่มองเห็นความสัมพันธ์ เชื่อมโยงของสรรพสิ่ง ปัญญาหรือความรู้ชนิดนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งแต่เดิมเป็น ศัพท์ทางศาสนาที่มักใช้ในความหมายว่า เห็นความเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ (relationship) ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ส่วนทางพระพุทธศาสนาใช้คำว่า ปัญญาหรือความรู้ในความหมายว่า รู้เห็น ปฏิจักษ์มุปบาท คือ มองสรรพสิ่งเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวแบบองค์รวม คนที่มีปัญญาแบบนี้เมื่อได้ ฟังเพียงนิดเดียวก็สามารถเชื่อมโยงกับสิ่งที่เคยรู้มาก่อนได้ นี่เรียกว่าเห็นความสัมพันธ์ เขามอง กว้างไกลจึงเห็นความเป็นเหตุเป็นผลในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคือเห็นเหตุแล้วก็สามารถคาดว่าผลอะไร จะตามมา หรือเห็นผลแล้วก็บอกได้ว่ามาจากสาเหตุอะไร

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังใช้คำว่า ปัญญาในความหมายว่า **“รู้ลึก”** คือความสามารถ ที่จะหยั่งรู้ลักษณะด้านในของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Insight แปลว่า มองด้านในสิ่งที่ ปัญญาในวิปัสสนาทำให้รู้แจ้งไตรลักษณ์ คือหยั่งรู้ธรรมชาติของสรรพสิ่งว่าไม่เที่ยง (อนิจจัง) ทนอยู่ ในสภาพเดิมไม่ได้ (ทุกขัง) และปราศจากแก่นสาร (อนัตตา) หรือว่างเปล่าในภายใน (สุญญตา)

ปัญญาทางวิทยาศาสตร์จัดอยู่ในจำพวกรู้รอบและรู้ลึกเหมือนกัน เมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๕๒ ที่ผ่านมา อาตมาไปร่วมประชุมกับผู้นำศาสนาทั่วโลก ในหัวข้อเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ที่กรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก พร้อมกับผู้แทนประเทศทั่วโลกกว่า ๑๙๐ ประเทศ ที่ประชุมถกเถียงกันเรื่องการแก้ปัญหาภาวะโลกร้อน ซึ่งยังหาข้อยุติกันไม่ได้ เพราะสมาชิก ยังไม่เห็นพ้องต้องกันว่า อุณหภูมิเฉลี่ยของพื้นผิวโลกสูงขึ้นเพราะสาเหตุอะไรบ้าง และควรจะทำอย่างไร ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เข้าไปสู่บรรยากาศของโลกได้ในปริมาณเท่าใด ปัญญาของผู้เข้าประชุม ยังไม่มากพอที่มองเห็นว่า ปรากฏการณ์หิมะละลายที่กรีนแลนด์กับภาวะน้ำท่วมที่บังคลาเทศ เกี่ยวข้องกับภาวะโลกร้อนที่กำลังคุกคามโลกใบนี้ ผู้เข้าประชุมรับรู้ข้อมูลแบบแยกส่วน โดยมองไม่เห็น ความเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ นั่นคือขาดปัญญาหรือความรู้

ประธานาธิบดีแห่งประเทศมัลดีฟส์ ซึ่งเป็นเกาะอยู่ใกล้บ้านเรา ได้ประทัวงชาวโลกด้วยการ จัดประชุมคณะรัฐมนตรีใต้ทะเล เราเห็นภาพที่พวกเขาแต่งตัวชุดนักประดาน้ำประชุมกันใต้ทะเล เป็นการส่งสัญญาณบอกชาวโลกว่าประเทศของพวกเขากำลังจะจมน้ำ หลายคนดูภาพนี้แล้วรู้สึก

เฉย ๆ ยังคงปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เข้าสู่บรรยากาศของโลกกันต่อไป ต่อให้เรามีความรู้ ข้อมูลข่าวสาร (สุตะ) ในเรื่องนี้มากมาย เรายังขาดปัญญาในเรื่องภาวะโลกร้อนอยู่ดี เรื่องสภาพ ภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงต้องการความรู้ระดับปัญญาที่เห็นสิ่งต่าง ๆ เชื่อมโยงถึงกัน

นอกจากนี้ ปัญหายังหมายถึงความรู้สึกคือมองทะลุไปถึงด้านใน (Insight) โดยไม่ติดอยู่กับ สิ่งผิวเผินภายนอก การรู้จักคนคนหนึ่งเพียงผิวเผินโดยจำชื่อและจำใบหน้าอย่างนี้เป็นความรู้แบบ สุตะ ดังคำกล่าวที่ว่า **“รู้หน้าไม่รู้ใจ”** เพราะเราบอกไม่ได้ว่า คน ๆ นี้เป็นอย่างไร เราให้ใจ เขาได้หรือไม่ การที่เรารู้ไปถึงความคิดและอรรถาัยส่วนลึกของเขา เรียกว่าปัญญาคือความรู้สึก ผู้บริหารต้องมีปัญญานี้จึงจะสามารถใช้คนให้เหมาะกับงาน เหมือนอย่างที่ขงเบ้งรู้จักอรรถาัย ของกวนอูว่าเป็นคนกตัญญู จึงกล้าส่งกวนอูไปดักจับโจโฉที่แตกทัพมา เพราะรู้ว่าถึงอย่างไรกวนอู ก็ต้องปล่อยโจโฉเพราะกวนอูยังคิดถึงหน้บุญคุณกับโจโฉ

เพราะฉะนั้น ปัญญาเป็นเรื่องของการหยั่งรู้ลึกไปถึงเบื้องหลังแห่งปรากฏการณ์ สิ่งทั้งหลาย อาจดูเหมือนคงที่ถาวร แต่ในความเป็นจริง ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ ปัญญาที่หยั่งเห็นความ เปลี่ยนแปลง จัดเป็นวิปัสสนาปัญญาในพระพุทธศาสนา ปัญญาแบบนี้แหละที่รู้แจ้งไตรลักษณ์แล้ว ทำให้เกิดการปล่อยวางดังคำกล่าวที่ว่า **“รู้แล้วละ รู้แล้ววาง”** ซึ่งเป็นปัญญาที่นำไปสู่ความหลุดพ้นทุกข์ ในพระพุทธศาสนา ต่อให้คนเรามีความรู้ข้อมูลข่าวสารมากจนเป็นพหูสูต ก็ไม่อาจดับทุกข์ได้ด้วย ความรู้เพียงแค่นั้น พหุสัจจะหรือความรู้มากแต่ปรับใช้แก้ปัญหาไม่ได้ก็ไม่มีประโยชน์อันใด เข้า ทำนองที่ว่า**ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด**

ปัญญา ๓ ประเภท

รวมความว่า ปัญญาเป็นทั้งความรู้รอบและความรู้สึก ป่อเกิดแห่งปัญญามาจาก ๓ แหล่ง ด้วยกัน ดังนี้

๑. ปัญญาที่เกิดจากการรับข้อมูลข่าวสารและการศึกษาเล่าเรียนกับครูบาอาจารย์ เรียกว่า **สุตมยปัญญา** คือปัญญาที่เกิดจากการรับข้อมูลข่าวสารจากภายนอก แล้วนำมาจัดระบบคือเชื่อมโยง ข้อมูลข่าวสารเข้าด้วยกัน จนเกิดความรู้รอบและรู้สึก ปัญญาประเภทนี้อาศัยความจำเป็นสำคัญ เราเรียกคนที่อ่านมากฟังมากและจำได้มากกว่า**พหูสูต** คือผู้คงแก่เรียน

๒. ปัญญาที่เกิดจากการคิดเรียกว่า **จินตามยปัญญา** ปัญญาประเภทนี้เกิดจากการคิด วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลข่าวสารที่เราได้รับมาจากสุตะ แล้วย่อยให้เป็นความคิดของเราเอง ภาษาวรรณกรรมเรียกว่า Internalization แปลว่า ให้มันจมหายแล้วกลายเป็นเรา การศึกษาที่เน้น

การท่องจำมากเกินไป จะขาดทักษะในการคิด เพียงการท่องจำตำรามาพูดก็เหมือนการกลืนอาหาร โดยไม่มีการบดเคี้ยว ซึ่งไม่ทำให้ได้ประโยชน์อะไร ขงจื๊อจึงกล่าวว่า **เรียนโดยไม่คิดเสียเวลาเรียน คิดโดยไม่เรียนเข้ารกเข้าพง**

๓. ปัญญาที่เกิดจากการฝึกหัดปฏิบัติเรียกว่า **ภาวนามยปัญญา** วิปัสสนาญาณที่เห็นไตรลักษณ์ซึ่งเกิดจากการฝึกหัดปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จัดเป็นภาวนามยปัญญา อย่างไรก็ตาม นักวิชาการสมัยปัจจุบันรู้จักปัญญาประเภทนี้ในนามของทักษะ การที่เราเขียน ก ไก่ ข ไข่ ได้ทุกวันนี้ โดยไม่ต้องท่องจำเลยก็เพราะเรามีภาวนามยปัญญาโดยอนุโลม การเรียนภาษาต่างประเทศ จนกระทั่งพูดจาสนทนากับชาวต่างประเทศได้คล่องแคล่วชำนาญ ถือว่ามีทักษะคือภาวนามยปัญญาในด้านภาษา

ปัญหาประการแรกในการศึกษามาจากการที่ผู้เรียนไม่รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตัวในการรับข้อมูลข่าวสารเพื่อให้ได้มาซึ่งสุดมยปัญญา ผู้เรียนนี้มักนึกว่าตัวเองรู้มากกว่าอาจารย์ เพราะสามารถเปิดอินเทอร์เน็ตค้นหาข้อมูลข่าวสารได้เอง จึงไม่ค่อยฟังอาจารย์ บทเรียนข้อแรกของศิษย์ทั้งหลายก็คืออย่าทำตนเป็นชาลันถั่ว

นักปรัชญากรีกชื่อว่าโสกราตีสกล่าวว่า “หนึ่งเดียวที่ข้าพเจ้ารู้คือรู้ว่าข้าพเจ้าไม่รู้อะไร” นั่นคือการยอมรับในความไม่รู้ของตัวเอง เพื่อจะได้ศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องที่เรายังไม่รู้ แต่ถ้าเราคิดว่าเรารู้แล้วก็จะเื่องอยู่อย่างนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในธรรมบทว่า “คนโง่ (พาล) ที่รู้ตัวเองว่าโง่ยังมีโอกาสเป็นคนฉลาด (บัณฑิต) ได้บ้าง แต่คนโง่ที่สำคัญตนว่าฉลาด นับว่าโง่แท้ ๆ”

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสสมหาเถร) สอนไว้ว่า

โง่ไม่เป็นเป็นใหญ่ยากฝากให้คิด
ทางชีวิตจะรุ่งโรจน์สถิตถิล
ต้องรู้โง่ฉลาดปราชญ์ของตน
โง่ลิบหนิดดีกว่าแบ่งเก่งเดียวเดียว

คนสมัยนี้ต้องรู้จักทำตัวเหมือนลิง ๓ ตัว ตัวหนึ่งปิดหู ตัวหนึ่งปิดตา อีกตัวหนึ่งปิดปาก ดังคำกล่าวที่ว่า “ปิดหูซ้ายขวา ปิดตาสองข้าง ปิดปากเสียบ้าง นิ่งนอนสบาย”

การศึกษาศาสตร์นี้ต้องสอนผู้เรียนให้แสวงหาปัญญาครบทั้งสามขั้นตอนคือมีทั้งรู้จำ รู้คิด และรู้ทำ นั่นคือความรู้จำมาจากสูตร ความรู้คิดมาจากจินตนาการ และความรู้ทำมาจากภาวนา วิชาภาษาต่างประเทศต้องเรียนถึงขั้นภาวนาคือลงมือทำในภาคปฏิบัติจึงจะประสบความสำเร็จ วิชาวิทยาศาสตร์ก็เช่นกันคือต้องมีภาคปฏิบัติในห้องทดลองจึงจะได้ผลดี วิชาที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมก็ต้องสอนถึงขั้นลงมือทำคือภาวนามยปัญญา

ปัญญาพาให้รอดชีวิต

เมื่อปี ๒๕๔๙ องค์การยูเนสโกแห่งสหประชาชาตินำวีรกรรมของเด็กหญิงคนหนึ่งออกมาเผยแพร่ เด็กหญิงคนนี้มีชื่อไทยในช่วงที่เกิดสึนามิ เมื่อปี ๒๕๔๗ เธอมีปัญญาทั้งสามขั้นตอนคือ มีทั้งรู้จำ รู้คิด และรู้ทำ จึงสามารถช่วยให้นักท่องเที่ยวจำนวนร้อยคนรอดชีวิต

เด็กหญิงคนนี้เป็นชาวอังกฤษมีชื่อว่าทิลลี สมิธ (Tilly Smith) ขณะนั้นเธอมีอายุ ๑๑ ปี ในวันที่เกิดสึนามิ ทิลลีสักกับคุณพ่อคุณแม่และน้องสาวอายุ ๗ ปี กำลังเดินลงมาจากโรงแรมที่หาดไม้ขาว จังหวัดภูเก็ต ไปที่ชายหาด เธอบอกคุณแม่ว่า “คลื่นยักษ์สึนามิกำลังจะมาพวกเราต้องหนีขึ้นที่สูง”

คุณแม่ถามทิลลีว่า “เธอรู้ได้อย่างไร”

ทิลลีตอบว่า “ตอนนี้คลื่นทะเลแตกเป็นฟองเหมือนฟองเปียร์”

คุณแม่ซักว่า “เธอไปรู้มาจากไหน”

ทิลลีตอบว่า “หนูเรียนเรื่องสึนามิกับคุณครูที่โรงเรียนที่กรุงลอนดอน ๑๕ วันก่อนมาเมืองไทย”

คุณแม่ไม่เชื่อลูกสาวทำหน้าที่แบกไหล่เดินจากไปทางชายหาด ลูกสาวก็บอกเสียงดังว่าถ้าคลื่นยักษ์มา มันจะท่วมต้นไม้พวกเราจะตายกันหมด น้องสาวของทิลลีพอได้ยินดังนั้นก็ร้องให้วิ่งกลับขึ้นไปทางโรงแรมทันที คุณพ่อจึงวิ่งตามน้องสาว ทิลลีวิ่งตามคุณพ่อ คุณแม่ก็วิ่งตามทิลลีมาเป็นขบวน พนักงานโรงแรมถามว่าวิ่งมาทำไม คุณพ่อบอกว่าคลื่นยักษ์กำลังจะมาเพราะคลื่นทะเลแตกเป็นฟอง

พนักงานโรงแรมเห็นท่าไม่ดี จึงพานักหวัดเรียกนักท่องเที่ยวยให้รีบกลับไปโรงแรมซึ่งตั้งอยู่ในที่สูง เมื่อคนเหล่านั้นขึ้นไปถึงโรงแรม คลื่นยักษ์มาถึงพอดี นักท่องเที่ยวนับร้อยคนรอดตายเพราะเด็กหญิงทิลลี่ เมื่อพวกเขากลับถึงยุโรปต่างก็พากันสรรเสริญวีรกรรมของทิลลี่ สื่อมวลชนขยายเรื่องราวของเธอไปทั่ว นิตยสารฝรั่งเศสฉบับหนึ่งให้รางวัล Child of the Year (ยอดเด็กแห่งปี) แก่ทิลลี่ สมาคมดาราศาสตร์ตั้งชื่อดาวเคราะห์น้อยที่ค้นพบใหม่ในตอนนั้นตามชื่อของทิลลี่

ตอนที่ทิลลี่ไปรับรางวัลจากนิตยสารฝรั่งเศส ฝ่ายผู้มอบรางวัลได้ประกาศยกย่องเธอเป็นอย่างมาก เมื่อเธอขึ้นไปรับรางวัลได้กล่าวขอบคุณสั้น ๆ แล้วออกตัวว่า “**ที่ท่านชมว่าหนูเก่งอย่างนั้นเก่งอย่างนี้ก็ดีหรรอก แต่อย่าชมหนูคนเดียว ต้องชมคุณครูของหนูว่าสอนเก่งด้วย**”

ผู้สื่อข่าวถามทิลลี่ว่า ทำไมเธอจึงชมคุณครู ทิลลี่ตอบว่า “คุณครูสอนดีจริง ๆ ถ้าสอนไม่ดีป่านี้นักเราตายหมดแล้ว โดยเฉพาะแม่ของหนูตายก่อนเลย”

ผู้สื่อข่าวยังถามต่อไปอีกว่า “อยากจะกลับไปเมืองไทยอีกไหม”

ทิลลี่ตอบว่า “ยังอยากกลับไปอีก เพราะครั้งที่แล้วยังไม่ทันได้เที่ยวเมืองไทยคลื่นยักษ์ก็มาซะก่อน”

ยูเนสโกส่งคนไปสัมภาษณ์คุณครูของทิลลี่ว่าสอนอย่างไรจึงทำให้ทิลลี่ช่วยชีวิตคนอื่นได้ คุณครูของทิลลี่เป็นผู้ชายมีชื่อว่า แอนดรู เคอร์นีย์ (Andrew Kearney) เขาให้สัมภาษณ์ว่าเขาสอนประจำวิชาภูมิศาสตร์ เวลาสอนเรื่องสึนามิ เขาดึงเอาภาพจากเว็บไซต์ที่เป็นเหตุการณ์จริงที่ฮาวายมาให้เด็กได้ดูในชั้นเรียนแล้วอธิบายให้เห็นถึงอันตรายของมันพร้อมกับเน้นย้ำว่าเวลาเจอสึนามิให้วิ่งหนีขึ้นที่สูงทันที นั่นคือคุณครูไม่ได้สอนแต่ทฤษฎี เขายังสอนภาคปฏิบัติอีกด้วย

วิธีสอนของคุณครูของทิลลี่ให้ปัญญาครบทั้งสามขั้นตอนนี้

๑. สอนให้รู้ว่า สึนามิคืออะไร จัดเป็น **สุดมยปัญญา**
๒. สอนให้คิดตามจนตระหนักถึงภพภัยอันตรายของสึนามิ จัดเป็น **จินตามยปัญญา**
๓. สอนวิธีปฏิบัติตนเมื่อต้องเผชิญกับสึนามิ นั่นคือให้วิ่งขึ้นที่สูงอย่างเดียว จัดเป็น **ภาวนามยปัญญา**

การศึกษาต้องสามารถพัฒนาปัญญาทั้งที่เป็น**สุดะ จินตา ภาวนา** แก่ผู้เรียน นั่นคือต้องสอนให้รู้รอบรู้ลึกเชื่อมโยงภาคทฤษฎีเข้ากับปฏิบัติให้ได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่เน้นการพัฒนาปัญญาเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ การศึกษาที่พึงประสงค์ต้องพัฒนาปัญญาควบคู่กับภรรณา

ปัญญาคู่กับกรุณา

คำว่า **กรุณา** หมายถึง **ความสงสาร** คือปรารถนาช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ปัญญาทำให้คนเป็นคนเก่ง กรุณาทำให้คนเป็นคนดี มนุษย์ต้องเป็นทั้งคนเก่งและคนดี คือ**ต้องมีปัญญาคู่กับกรุณา** จึงจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

การศึกษาในระบบโรงเรียนและมหาวิทยาลัยมักสอนเน้นความรู้ที่เป็นศาสตร์สาขาต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ แต่มักขาดความรู้เรื่องศาสนา คุณธรรม จริยธรรม **ศาสตร์ทั้งหลายให้ความรู้ที่ทำให้เป็นคนเก่ง ศาสนาให้ความรู้ที่ทำให้คนเป็นคนดี** การจะพัฒนาคนให้เป็นทั้งคนเก่งและคนดีต้องสอนให้มีความรู้ทั้งศาสตร์และศาสนา ดังนั้น อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ จึงกล่าวว่า “Science without religion is lame. Religion without science is blind ศาสตร์ที่ขาดศาสนาย่อมพิการ ศาสนาที่ขาดปัญญาย่อมมีดบอด”

พระพุทธศาสนาแบ่งมนุษย์ออกเป็น ๓ ประเภท คือ คนตาบอด คนตาเดียว คนสองตา

ประเภทแรก **คนตาบอด** คือคนที่ไม่รู้ศาสตร์ใด ๆ ไม่มีความรู้ในการประกอบอาชีพทางโลก นอกจากนี้ เขายังไม่มีความรู้ทางศาสนา ไม่มีคุณธรรม จริยธรรม เขาขาดดวงตาแห่งปัญญาทั้งสองข้าง เขาจึงเป็นเหมือนคนตาบอด

ประเภทที่สอง **คนตาเดียว** ก็คือคนที่มีความรู้ทางโลกด้านเดียว เขารู้ศาสตร์ต่าง ๆ มากมาย แต่ไม่รู้เรื่องศาสนา คุณธรรม จริยธรรม นี้เรียกว่าตาเดียว

ประเภทที่สาม **คนสองตา** คือคนที่มีทั้งปัญญาในทางโลกและปัญญาในทางศาสนา เขาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ในเรื่องมนุษย์ที่สมบูรณ์นี้ ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้ว่า ชีวิตที่สมบูรณ์เหมือนการไถนาด้วยควายสองตัว ในการไถนานั้นคนโบราณเทียมควายสองตัว เหมือนกับชีวิตจะต้องมีตัวนำในการดำรงชีวิตสองอย่างด้วยกัน คือมีตาสองข้าง ตาข้างหนึ่งเป็นความรู้ในทางโลกและอีกข้างหนึ่งเป็นความรู้ในทางธรรม

ท่านพุทธทาสเล่าว่า คนสมัยโบราณไถนาด้วยควายสองตัว คือควายตัวรู้กับควายตัวแรง ควายตัวรู้เป็นควายแก่มีประสบการณ์สูงในการไถนา รู้ภาษาชาวบ้านดี มันเดินและหยุดตามคำสั่งของชาวนา ควายตัวนี้มีความรู้แต่ไม่มีแรงลากไถ ชาวนาจึงจับมาเทียมคู่กับควายอีกตัวหนึ่งที่เรียกว่าควายตัวแรง มันเป็นควายหนุ่มที่มีแรงลากไถแต่ไม่รู้ภาษาชาวนา เมื่อชาวนาออกคำสั่งให้เดิน

ควายตัวรู้จะขยับตัวออกเดิน ควายตัวแรงก็ออกแรงลากไถไปด้วยกัน การไถนาสำเร็จได้ด้วยการ
เทียมควายสองตัว คือตัวรู้กับตัวแรงเข้าด้วยกัน การดำรงชีวิตของมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็ต้องมีทั้งตัวรู้
และตัวแรง **ตัวรู้ คือ ความรู้ด้านศาสนา ส่วนตัวแรง คือ ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี**

ถามว่า ในเรื่องควายสองตัวนี้ ตัวไหนควรนำตัวไหน ตอบว่า ควายตัวรู้ต้องนำควายตัวแรง
นั่นคือ ศาสนาต้องกำกับการใช้ปัญญาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อป้องกันมิให้ปัญญาด้านนี้
ถูกใช้ไปเพื่อการผลิตอาวุธทำลายโลก ศาสนาต้องพัฒนาคุณธรรมคือกรุณาให้มีพลังมากพอที่จะ
กำกับการใช้ปัญญาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

อาตมาได้้นำเรื่องการไถนาด้วยควายสองตัวนี้ไปบรรยายในสถาบันการศึกษาหลายแห่ง
เมื่อสองวันที่ผ่านมา อาจารย์จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรีเล่าให้ฟังว่า ตอนที่
อาตมาไปบรรยายเรื่องนโยบายการจัดการศึกษาที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี อาตมา
ได้บอกว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเหมือนกับตัวแรง ต้องมีศาสนาเป็นตัวรู้คู่กัน เขาเกิดแรงบันดาลใจ
ในเรื่องควายคู่นี้ จึงแต่งเป็นบทกลอน ชื่อว่าวัฒนธรรมควายคู่ ดังต่อไปนี้

หลักการสร้างคนรุ่นใหม่ให้สามารถ
ต้องรวมปราชญ์รวมศาสตร์ที่หลากหลาย
ทำงานร่วมรวมพลังทั้งใจกาย
เปรียบดังควายไถนาอยู่เคียงคู่กัน
ควายหนึ่งคือควายแรงเป็นควายรุ่น
ช่วยดันดันหนุนแรงอย่างแข็งขัน
อุตสาหกรรมสร้างสรรค์สารพัน
ร่วมผลักดันพร้อมเรียนรู้คู่องค์กร
อีกควายหรือคือควายเฒ่าเรียกควายรู้
เปรียบดังครูผู้ชี้นำคำสั่งสอน
ประดับช่วยประคองให้ไม่ลั่นคลอน
ดุจภัสสรส่องสว่างหนทางไกล
จึงต้องรวมพลังค้ำชูหนึ่ง
สร้างควายซึ่งรู้คู่แรงแปลงพันธุ์ใหม่
เติมความรู้คู่หลักคิดเสริมจิตใจ
ควายพันธุ์ไทยก้าวไกลในสากล

ผู้แต่งกลอนนี้อธิบายว่า เขาเสนอให้สร้างวัฒนธรรมองค์กรใหม่ ด้วยการที่อาจารย์อาวุโสทั้งหลายเป็นที่เลื่องให้อาจารย์รุ่นใหม่เพราะมีประสบการณ์ จึงต้องคอยให้นโยบายให้ความคิดกำหนดทิศทางสถาบัน อาจารย์รุ่นใหม่ก็มาเรียนรู้รับไม้ต่อ และร่วมกันเป็นแรงผลักดันสถาบันในส่วนการเรียนการสอน อาจารย์เหมือนกับควายรู้ ต้องนำคณหมู่มสาวซึ่งเป็นควายแรง กลายเป็นตัวรู้ขึ้นมาให้ได้ นิสิตนักศึกษาจึงจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ปัญญาทำให้เป็นคนเก่ง กรุณาทำให้เป็นคนดี

มนุษย์ที่สมบูรณ์ ต้องเป็นทั้งคนเก่งและคนดี เพราะมีปัญญาคู่กับกรุณา ชีวิตที่มีปัญญาแต่ขาดกรุณาจะมีความเก่งที่แล้งน้ำใจจนอยู่ร่วมโลกกับใครไม่ได้ จนกลายเป็นคนเก่งแต่ไม่ดี ทั้งนี้เพราะปัญญาทำให้เป็นคนเก่ง กรุณาทำให้เป็นคนดี การศึกษาที่เน้นพัฒนาปัญญาอย่างเดียวสร้างคนมีความรู้ที่ไม่เชื่อมโยงกับเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

พระพุทธเจ้าตรัสรู้ด้วยปัญญาคูณ ที่ช่วยให้มองเห็นสรรพสิ่งเชื่อมโยงถึงกัน ปัญญาคูณทำให้มองเห็นปัญหาและความทุกข์ของมนุษย์จนเกิดกรุณาคูณต่อสรรพสัตว์ เพราะทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อสรรพสัตว์ พระพุทธเจ้าจึงออกเทศนาสั่งสอนเป็นเวลา ๔๕ ปีก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ปัญญาคูณของพระพุทธเจ้าเป็นปัญญาในทางธรรมที่นำไปเกิดกรุณา ทั้งนี้ เพราะปัญญาในทางธรรมเป็นการหยั่งรู้ปัจจุสมุปบาทที่มองเห็นสรรพสิ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน จึงรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ดังภาษิตที่โตปเทศที่ว่า

“ผู้ใดเห็นภรรยาของผู้อื่นเหมือนมารดาตน
เห็นทรัพย์ของผู้อื่นเหมือนก้อนดิน
และเห็นสัตว์ทั้งหลายเหมือนตนเอง
ผู้นั้นเป็นบัณฑิต”

ดังนั้น ปัญญาในทางธรรมนำไปสู่กรุณาคือความสงสาร ถ้าเรามีปัญญานิดนี้ที่มองเห็นทุกข์ เลือดแดง เลือดเหลือง หรือเลือดหลากสีว่าเป็นคนไทยด้วยกัน ความเกลียดชังจะไม่เกิดขึ้น เราจะมีกรุณา คือความสงสารที่เห็นคนไทยทำร้ายกันเอง แต่ถ้าเราไม่มีปัญญาอย่างนี้ เราก็จะติดที่ข้อมูลข่าวสาร ผิวเผินภายนอก เราจะแบ่งฝักแบ่งฝ่ายไม่เห็นสรรพสิ่งเป็นหนึ่ง ไม่เห็นว่าคนทุกสีก็เป็นคนไทยด้วยกัน ไม่นึกถึงว่าพวกเขาเป็นพลกนิกรของพระเจ้าอยู่หัวองค์เดียวกัน เราก็เกลียดชังกัน เพราะเราไปติดอยู่ที่ ความรู้ผิวเผินที่เกิดจากรับข้อมูลด้านเดียว ประเทศไทยจะไปไม่รอด ถ้าคนไทยขาดปัญญาที่มองเห็น สิ่งต่าง ๆ เป็นองค์รวม (Holistic)

ปัญญาในทางโลกอาจไม่ก่อให้เกิดกรุณาต่อผู้อื่นเสมอไป ปัญญานิดนี้อาจทำให้คนเห็น แก่ตัวมากขึ้นก็เป็นได้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้เคยแสดงความห่วงใยไว้ว่า “ต่อไปภายหน้า ถ้าเป็นคนที่ได้เล่าเรียนคงจะประพฤติตัวดีกว่าคนที่ไม่ได้เล่าเรียน นั้นหาถูกไม่ คนที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องดำเนินตาม คงจะหันไปทางทุจริตโดยมาก ถ้ารู้น้อยก็โกง ไม่ค่อยคล่อง ญาโกงไม่สนิท ถ้ารู้มากก็โกงคล่องมากขึ้นโกงพิสดารมากขึ้น”

ความกรุณาที่มีต่อผู้อื่นยอมทำให้ผู้มีปัญญาในทางโลกเป็นคนมีน้ำใจ รู้จักรการเสียสละ เพื่อสังคมและประเทศชาติ ไม่ใช่เป็นคนเห็นแก่ตัวที่คิดแต่จะเอาตัวรอดคนเดียว **ปัญญาทำให้เป็นคนเก่ง กรุณาทำให้เป็นคนเก่งที่ไม่เห็นแก่ตัว** เพราะมีแรงสนใจในการทำหน้าที่แบบธรรมาธิปไตย

ท่านทั้งหลายลองถามตัวเองว่า ทุกวันนี้ท่านทำงานด้วยแรงผลักดันจากปัญญาหรือกรุณา ถ้าท่านทำงานด้วยแรงผลักดันจากปัญญาในทางโลกเป็นสำคัญ ท่านเป็น**อัตตาธิปไตย** คือถือตัวเองเป็นใหญ่ ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง คิดว่าฉันเก่ง ฉันแน่ ฉันมีความสามารถมากกว่าคนอื่น นั้นแสดงว่าท่านมีปัญหามากแต่กรุณาน้อย คิดแต่เพียงว่าฉันต้องชนะ คนอื่นต้องแพ้ (Win-Lose)

ตรงกันข้าม ถ้าท่านทำงานด้วยแรงผลักดันจากกรุณาเป็นส่วนใหญ่ ท่านเป็น**โลกาธิปไตย** คือถือคนอื่นเป็นใหญ่ คนอื่นเป็นศูนย์กลาง ถ้าท่านมีกรุณามากแต่มีปัญหาเล็กน้อยก็จะปกครองคนด้วยความยากลำบาก เป็นคนใจดีมีเชื้อ Oyf เป็นประเภทที่ว่าฉันแพ้ คนอื่นชนะ (Lose-Win)

ถ้าท่านทำงานด้วยแรงผลักดันจากทั้งปัญญาและกรุณาเท่า ๆ กัน ท่านเป็น**ธรรมาธิปไตย** คือถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดหลักการเป็นที่ตั้ง นั้นแสดงว่าท่านมีทัศนแบบ Win-Win (ฉันชนะ คนอื่นก็ชนะ) ที่ว่าฉันชนะเพราะฉันมีปัญญา และฉันก็ยอมให้คนอื่นชนะเพราะฉันมีกรุณา

สังคมไทยทุกวันนี้จะรอดพ้นจากวิกฤติทางการเมืองหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับว่าคนไทยจะมีท่าทีแบบธรรมาธิปไตยมากน้อยเพียงไร สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือกลุ่มที่เผชิญหน้ากันทุกวันนี้ต่างขาดทั้งปัญญาและกรุณาซึ่งจะทำให้สังคมไทยกลายเป็นอนาธิปไตย คือสภาพที่ไม่มีชื่อไม่มีแป่ ต่างใช้ความรุนแรงเข้าหากัน อันมีผลให้ต่างฝ่ายต่างแพ้ (Lose-Lose) และที่แพ้ที่สุดก็คือประเทศไทย

ธรรมาธิปไตยที่ใช้ปัญญาคู่กับกรุณาสามารถพาชาติให้รอดพ้นจากวิกฤติทางการเมืองครั้งนี้ เราต้องมีปัญญามองเห็นคนทั้งหลายเป็นคนไทยด้วยกัน และเกิดกรุณาคือปรารถนาจะช่วยคนไทยให้พ้นทุกข์ เราาร่วมกันสร้างความปรองดองด้วยการพูดคุยสนทนากันแบบแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง ในการพูดคุยกันนั้น เราต้องพยายามให้แต่ละฝ่ายรู้สึกว่าเขาก็ชนะ ไม่มีฝ่ายใดชนะแบบกินรวบอยู่ฝ่ายเดียว คนไทยคงต้องเลือกระหว่าง “ชนะศึกแต่แพ้สงคราม” กับ “แพ้ศึกแต่ชนะสงคราม”

ข้อความแรกที่ว่า “ชนะศึกแต่แพ้สงคราม” หมายถึงเราชนะแนวรบย่อยแต่แพ้สงครามใหญ่ คือชนะศึกเล็ก ๆ หลายครั้งแต่ในที่สุดก็ต้องเสียกรุงให้กับข้าศึก เช่น นักศึกษาเถียงชนะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้วเรียนไม่จบปริญญาโท เพราะทะเลาะกับอาจารย์ที่ปรึกษา การที่คนไทยแต่ละกลุ่มแต่ละลัทธิพยายามเอาชนะคะคานากันร่ำไป ต่างฝ่ายต่างเอาชนะบนซากปรักหักพังของประเทศชาติ นี่เรียกว่าชนะศึกแต่แพ้สงคราม

ข้อความที่สองที่ว่า “แพ้ศึกแต่ชนะสงคราม” หมายถึงเรายอมแพ้แนวรบย่อยแต่ชนะสงครามใหญ่ นั่นคือยอมแพ้ศึกเล็ก ๆ แต่เป็นฝ่ายชนะสงครามใหญ่ในที่สุด เรายอมถอยในบางแนวรบ เพื่อให้ส่วนรวมอยู่รอด เรียกว่าแพ้ศึกแต่ชนะสงคราม

ในครอบครัวเดียวกัน สามีภรรยาคิดแต่เอาชนะคะคานากันตลอดเวลา หุ่นเถียงทะเลาะกันไม่รู้จักจบ จนในที่สุดครอบครัวต้องแตกแยกหรือหย่าร้าง นี่เรียกว่าชนะศึกแต่แพ้สงคราม ชัยชนะอย่างนี้จะมีประโยชน์อะไร

โบราณสอนว่า “รักษาวินัย รักสันให้ต่อ” นั่นคือว่าถ้ารักจะคบใครให้ยึดยวต้องรู้จักตัดคำพูดให้สั้นลงบ้าง ถ้าคิดจะคบกันชั่วครูชั่วคราว ให้ต่อความยาวสาวความยืด ทำอย่างนี้ไม่นานก็เลิกคบกัน

อุกโกเรน ชิน โกธ อสวภู์ สาธุณา ชิน

ชนะความโกรธด้วยการไม่โกรธตอบ

ชนะความชั่วด้วยความดี

แพ้วเป็นพระชนะเป็นมาร

ถ้าคิดจะคบกันต่อไปให้อึดยวักก็ต้องรู้จักแพ้วให้แก่นักบ้าง ดังภาษิตที่ว่า “แพ้วเป็นพระชนะเป็นมาร” คนไทยสมัยนี้มักเข้าใจผิดว่า พระต้องเป็นฝ่ายแพ้วตลอดเวลา มารต้องเป็นฝ่ายชนะเสมอ เราควรทำความเข้าใจภาษิตนี้ให้ถูกต้อง ภาษิตนี้ไม่ได้หมายความว่าความพ่ายแพ้เป็นของพระ ชัยชนะเป็นของมาร ภาษิตนี้หมายความว่า แพ้วเป็นพระหมายถึงว่าเรายอมแพ้วให้ใคร เราเป็นพระในใจของคน ๆ นั้น เราเอาชนะใครรำไป เราเป็นมารในใจของคน ๆ นั้น พระพุทธศาสนาสอนให้เรารู้จักยอมแพ้วเพื่อเอาชนะใจเขา

มหาตมะคานธีใช้วิธีนี้ในการเรียกร้องเอกราชให้อินเดียเขายอมให้คนดีศิระะ ยอมถูกจับใส่คุก ยอมอดข้าวประท้วงในคุกจนในที่สุดคนอังกฤษก็ใจอ่อนยอมให้เอกราชแก่อินเดีย วิธีอหิงสาของมหาตมะคานธีมีคนรุ่นหลังเลียนแบบเอาไปใช้เรียกว่าพลังประชาชน (People Power) การต่อสู้ด้วยพลังประชาชนจะประสบความสำเร็จได้ก็ด้วยวิธีแห่งสันติที่ปฏิเสธการใช้ความรุนแรงดังที่มหาตมะคานธีได้ทำเป็นตัวอย่างมาแล้ว

มหาตมะคานธีเชื่อมั่นว่า มนุษย์ทุกคนมีกรุณาคือความสงสารอยู่ในใจด้วยกันทั้งนั้น ถ้าเรายอมเจ็บปวดหรือยอมถอยบ้าง คนอื่นมองเห็นความเจ็บปวดของเราก็จะเกิดความกรุณาและหยุดการใช้ความรุนแรงกับเรา หลักการนี้สอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่า “อกุโธเรณ ชินเอธ อสากุ สาธุชา ชิน ชนะความโกรธด้วยการไม่โกรธตอบ ชนะความชั่วด้วยความดี”

อับราฮัม ลินคอล์น ได้ประกาศเลิกทาสในสหรัฐอเมริกาจนทำให้เกิดสงครามกลางเมืองระหว่างฝ่ายเหนือกับฝ่ายใต้ตลอดสมัยแรกของการเป็นประธานาธิบดี ลินคอล์นกล่าวปราศรัยหาเสียงเพื่อแข่งขันเป็นประธานาธิบดีสมัยที่สอง ขณะนั้นรัฐบาลของลินคอล์นกำลังจะชนะสงครามกลางเมืองอยู่แล้ว ลินคอล์นเห็นว่าเมื่อได้ชัยชนะแล้วต้องมีกระบวนการสมานฉันท์ตามมา เพราะทั้งฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ต่างก็เป็นคนอเมริกันด้วยกัน เมื่อรบชนะแล้วก็ต้องรวมทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกันเป็นสหรัฐ (United States)

ในฐานะที่เป็นฝ่ายถือไฟเหนือกว่า ลินคอล์นเริ่มพูดหาเสียงแบบประนีประนอมเพื่อกรุยทางไปสู่ความสมานฉันท์เมื่อได้ชัยชนะเด็ดขาด เขาเตรียมการที่จะนำพวกที่พ่ายแพ้วมาร่วมพัฒนาชาติสหรัฐอเมริกา ดังนั้น ในการขึ้นกล่าวปราศรัยหาเสียงครั้งหนึ่ง ลินคอล์นกล่าวว่า เราอย่าได้เกลียดชังฝ่ายใต้ว่าเป็นศัตรู พวกเขาก็เป็นคนอเมริกันเหมือนกับพวกเรา ผู้นำฝ่ายใต้เป็นคนดี แต่ว่าหลงผิดไปหน่อย

คุณยายคนหนึ่งคงจะเป็นแฟนพันธุ์แท้ของลินคอล์นรู้สึกไม่พอใจเป็นอย่างยิ่งที่ลินคอล์นชมฝ่ายใต้ เมื่อลินคอล์นพูดจบ คุณยายได้ต่อว่าลินคอล์นว่า ไม่ชอบใจเลยที่ท่านประธานาธิบดีไปชมฝ่ายใต้ ฝ่ายใต้คือศัตรูตัวฉกาจของเรา ท่านชมศัตรูได้อย่างไร เราผิดหวังเป็นอย่างยิ่ง เราเลือกท่านให้ไปทำลายศัตรู ไม่ใช่ให้ชมศัตรู

ลินคอล์นตอบคุณยายว่า การที่ผสมชมศัตรูนั้นก็คือพยายามทำศัตรูให้เป็นมิตร การที่ हमพยายามทำศัตรูให้เป็นมิตรมิใช่เป็นวิธีทำลายศัตรูที่ดีที่สุดละหรือ

จริงอยู่ ผู้นำต้องพยายามกำจัดศัตรูอย่าให้เหลือไว้กวนใจ มีคำกล่าวที่ว่า เศษ ๓ อย่างไม่ควรเก็บเอาไว้เพราะจะลุกลามเป็นปัญหาใหญ่โตในภายหลัง นั่นคือ เศษหน้ เศษไฟ และเศษศัตรู ภายหลังจีนจึงสอนว่า “มีมิตรทำร้ายคน ยังนับว่าน้อยเกินไป มีศัตรูหนึ่งคน ยังนับว่ามากเกินไป”

เมื่อเก็บศัตรูเอาไว้ไม่ได้ ผู้นำมักกำจัดศัตรูด้วยความรุนแรง แต่เราต้องไม่ลืมพุทธพจน์ที่ว่า “เวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” เมื่อทำลายศัตรูด้วยวิธีรุนแรงไปหนึ่งคนทำให้ได้ศัตรูใหม่อีก ๑๐๐ คน พรรคพวกของศัตรูนั้นแหละที่จะรวมหัวกันกลับมาล้างแค้น

ผู้นำที่ดีควรทำตัวเหมือนลินคอล์น คือพยายามทำลายศัตรูด้วยการเปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตร การเปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตร คือวิธีทำลายศัตรูแบบถอนรากถอนโคน เพราะไม่ต้องมีการจองเวรกันอีกต่อไป

ประเทศไทยรอดพ้นวิกฤติชาติมาได้หลายครั้ง ก็เพราะเราใช้ปัญญาคู่กับกรุณา สังคมไทยเคยตกเป็นเสี่ยงในสมัยที่สู้กับภัยคอมมิวนิสต์ แต่แล้วเราก็เอาชนะคอมมิวนิสต์ได้สำเร็จด้วยคำสั่ง ๖๖/๒๓ ที่เปลี่ยนศัตรูมาเป็นมิตร สังคมไทยสมัยนั้นมีน้ำใจกรุณาจึงต้อนรับอดีตผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ทั้งหมดกลับมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย นั่นก็คือนโยบายที่หลายประเทศโดยเฉพาะฟิลิปปินส์เคยพยายามเลียนแบบเรามาแล้ว

ความสำเร็จในการสมานรอยแตกร้ายของสังคมไทยในอดีตแสดงให้เห็นว่า สังคมไทยไม่ได้อับจนปัญญา แต่ที่วันนี้ยังแก้ปัญหาความแตกแยกในสังคมไทยไม่ได้ เพราะคนไทยมีกรุณาต่อกันน้อยไปหน่อยกระมัง

ในท้ายที่สุดนี้ ขออัญมณพระศรีรัตนตรัยและกุศลความดีที่บำเพ็ญไว้เพื่อประโยชน์สุข
ของคนทั้งหลายในฐานะที่ท่านเป็นครูบาอาจารย์ ประสิทธิ์ประสาทวิชาแก่ศิษยานุศิษย์เป็นบุญกุศล
มหาศาล จงมารวมกันเป็นตบะ เป็นเดชะ เป็นพลรบปัจจัย อำนวยอวยพรให้สังคมไทยจะมีสันติสุข
และขอให้ทุกท่านจงมีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปในชีวิตส่วนตัว ครอบครัว การงาน สมบูรณ์ด้วยลาภยศ
สุข สรรเสริญ ทุกทิพารตริกาล มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธรรมสารสมบัติ ธนสารสมบัติ
ปรารถนาสิ่งใดที่ขอบประกอบด้วยธรรม ก็ขอให้ความปรารถนานั้น ๆ จงพลันสำเร็จ จงพลันสำเร็จ
จงพลันสำเร็จ สมมโนรุ่มมาดปรารถนาทุกประการตลอดกาลนานเทอญ

“ผู้นำที่ดีควรพยายามทำลายศัตรู
ด้วยการเปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตร
การเปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตร คือ
วิธีทำลายศัตรูแบบถอนรากถอนโคน
เพราะไม่ต้องมีการจ้องแค้นกันอีกต่อไป”

กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*

พระพรหมบัณฑิต
(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ป.ธ.๙, Ph.D.

มิจฉาทิฏฐิ ๑๐ ประการ

ในสังคมไทย ถ้าคนทั่วไปมีความเชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ปัญหาของการละเมิดศีลธรรมหรือปัญหาจริยธรรมคงจะลดน้อยลงไปเพราะคนมีความอายชั่ว กลัวบาป แต่ถ้าคนเราไม่ค่อยเชื่อเรื่องนี้หรือสงสัยในแบบของนักวิมตินิยม (Sceptic) เรายกมักไม่อยู่ในกรอบแห่งจริยธรรมหรือศีลธรรม

ความเชื่อเรื่องนี้สำคัญอย่างไร

ในทางพุทธศาสนา ความไม่เชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดจัดเป็นมิจฉาทิฏฐิประเภทหนึ่ง มิจฉาทิฏฐิคือความเห็นผิด มี ๑๐ ประการ คือ

๑. นตฺติ ทิณฺณํ เห็นว่าทานที่ถวายไม่มีผล
๒. นตฺติ อญฺญํ เห็นว่าการบูชาไม่มีผล
๓. นตฺติ หุตฺตํ เห็นว่าการบวงสรวงไม่มีผล
๔. นตฺติ สุกฺกทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก เห็นว่าไม่มีผลแห่งกรรมดีกรรมชั่ว
๕. นตฺติ อยํ โลกํ เห็นว่าไม่มีโลกนี้ หมายถึงว่า โลกที่เราอยู่ในปัจจุบันนี้ไม่ได้แตกต่างจากโลกอื่นหรือชาติหน้าอะไรทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นไม่ต้องสมมติว่ามีโลกนี้
๖. นตฺติ ปฺรโลโก เห็นว่าไม่มีโลกอื่น หรือชาติหน้า นั่นคือเกิดหนเดียวตายหนเดียว
๗. นตฺติ มาตา เห็นว่าแม่ไม่มี หมายถึงพระคุณของแม่ไม่มี
๘. นตฺติ ปิตา เห็นว่าพ่อไม่มี นั่นคือ พระคุณของพ่อไม่มี ท่านเลี้ยงเราไปตามหน้าที่เท่านั้น เพราะฉะนั้น ไม่จำเป็นต้องกตัญญูรู้คุณ
๙. นตฺติ สตฺตา โอปปาตฺกา เห็นว่าไม่มีสัตว์ที่จะไปผุดเกิด คือเชื่อว่าตายแล้วสูญ
๑๐. นตฺติ โลกํ สมณพฺราหฺมณา สมฺมาปฏฺิพฺนา เห็นว่าไม่มีสมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติจนบรรลุมรรคผลเป็นพระอริยะ

*คัดเนื้อหาธรรมะบางส่วน จากหนังสือ “กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด” ของ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๙.

มีจนาปฏิญ์ทั้ง ๑๐ ข้อ เป็นระบบความเชื่อซึ่งชาวพุทธจะต้องไม่รับเข้ามาในความคิด โดยเฉพาะข้อสำคัญคือ ข้อ ๔ ที่ว่า ไม่มีผลแห่งกรรมตีกรรมชั่ว ข้อนี้สำคัญมาก เพราะถ้าคนเราเชื่อว่าไม่มีผลกรรมตีกรรมชั่วแล้ว ในการดำเนินชีวิต คนเราอาจไม่ต้องเกรงกลัวบาปกรรมอะไรทั้งนั้น ซึ่งจะมิผลทำให้สังคมไม่อาจจะอยู่ในความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดังนั้น ถ้าเรามองในแง่ของนักปฏิบัตินิยมก็ต้องยอมรับว่า ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมช่วยให้สังคมดีขึ้น นึกมองในแง่ปฏิบัตินิยม คือยึดเอาผลของการปฏิบัติ

จิตปัสสฺส

จิตคืออะไร ? จิตคือสิ่งที่คิดถึงเรื่องราวต่าง ๆ ดังคำนิยามที่ว่า *อาร์มณฺ จินฺเตติ จิตฺตํ* จิตคือธรรมชาติที่คิดถึงอารมณ์ อารมณ์คือสิ่งที่จิตคิด ๖ ประการ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ (จินตภาพ) เมื่อจิตคิดถึงสิ่งใดก็ตามจะประกาศเปิดเผยสิ่งนั้นให้ปรากฏในโลก ถ้าโลกนี้ไม่มีจิต สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ก็ไม่ถูกรับรู้ สิ่งเหล่านั้นก็เหมือนไม่มี เช่น ฟุ้งหญาไม่รู้ตัวตัวเอง อยู่บนแผ่นดิน แผ่นดินไม่รู้ว่ามีภูเขา ภูเขาไม่รู้ว่ามีสัตว์อาศัยอยู่ต่าง ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในความลับดํามืด เพราะไม่มีการรับรู้ซึ่งกันและกัน แต่เพราะโลกนี้มีจิต ความมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ จึงถูกประกาศเปิดเผยออกมา

จิตจึงเหมือนกับแสงไฟซึ่งส่องสว่างโลกนี้ จิตคิดไปทางใด โลกก็ถูกเปิดเผยในทิศทางนั้น เช่นเดียวกับเวลาที่เราขึ้นเฮลิคอปเตอร์ในคืนเดือนมืด เฮลิคอปเตอร์บินอยู่เหนือภูเขา เราฉายไฟสปอตไลท์ลงบนยอดเขา แสงไฟสปอตไลท์พุ่งไปที่ใด ที่นั้นก็ถูกเปิดเผยให้ปรากฏออกมา จิตเหมือนกับแสงไฟสปอตไลท์นี้ ท่านจึงเรียกว่า ปัสสฺส แปลว่าส่องแสงสว่างดังพระพุทธรูปที่ว่า *ปภัสฺสรมิํ ภิกฺขเว จิตฺตํ ตณฺจ โช อาคนฺตเกหิ อุปกฺกิลเลสํ อุปกฺกิลฺลํ* แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย จิตนี้ปัสสฺส แต่จิตนั้นแลถูกอุปกิลเลสที่จรมาทําให้เศร้าหมอง

จิตได้ชื่อว่าปัสสฺสเพราะส่องสว่างให้สิ่งต่าง ๆ ในโลกปรากฏ จิตเหมือนแสงไฟฉายที่สาดส่องไปในความมืดมิดแล้วเปิดเผยสิ่งต่าง ๆ บางครั้งแสงไฟอาจเปลี่ยนสีไปตามสีของกระจกที่ครอบดวงไฟ ถ้ากระจกสีเขียว แสงไฟจะเป็นสีเขียว และสิ่งที่ถูกเปิดเผยก็จะเป็นสีเขียวตามสีของแสงไฟ ถ้ากระจกครอบเป็นสีแดง แสงไฟจะเป็นสีแดง และภาพของสิ่งที่ถูกเปิดเผยก็จะเป็นสีแดงเช่นกัน ถ้ากระจกสีขาวใส แสงก็จะปัสสฺสส่องใส ภาพที่แสงไฟไปกระทบก็ไม่ถูกปิดเบือน

จิตของคนเช่นเดียวกับดวงไฟฉาย ก็เลสต่าง ๆ เหมือนกับกระจกสีที่ห่อหุ้มดวงไฟนั้น จิตที่มีความโลภห่อหุ้มก็จะมองแต่สิ่งที่น่าปรารถนาอยากได้ จิตที่มีความโกรธห่อหุ้มก็มักจับผิดคนอื่น จิตที่มีกิเลสห่อหุ้มจะไม่สามารถเปิดเผยสิ่งต่าง ๆ ให้ปรากฏตามความเป็นจริง เช่นเดียวกับดวงไฟที่มีกระจกครอบเป็นสีเขียว แสงไฟจึงเป็นสีเขียว และทำให้สิ่งต่าง ๆ ปรากฏเป็นสีเขียวไปด้วย จิตของปุถุชนที่ถูกกิเลสห่อหุ้มมักปิดเบือนภาพที่ปรากฏให้ต่างจากความเป็นจริง เมื่อเรามองใครสักคน เรามัก

ตัดสินเขาไปตามอำนาจกิเลสว่าสวยหรือไม่สวย น่ารักหรือไม่น่ารัก ถูกชะตาหรือไม่ถูกชะตา นี่แสดงว่าเราไม่ได้มองเขาตามความเป็นจริง เราปรุงแต่งไปตามอำนาจกิเลส สิ่งที่ปรุงแต่งจิตมีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายเลว นักอภิธรรมเรียกสิ่งที่ปรุงแต่งจิตว่า **เจตสิก** ดังคำนิยามที่ว่า **เจตสิก นิยุตตฺ เจตสิกํ ธรรมชาติที่ประกอบเข้ากับจิต เรียกว่า เจตสิก** ซึ่งมีจำนวน ๕๒ ชนิด มีทั้งฝ่ายดี ฝ่ายเลว และฝ่ายเป็นกลาง

จิตของปุณฺณมองโลกต่างจากจิตของพระอรหันต์ ปุณฺณมักมองโลกด้วยเจตสิกฝ่ายไม่ดี จึงปรุงแต่งเป็นรักชอบหรือเกลียดชังไปตามสถานการณ์ภาพของโลกที่จิตมองจึงถูกปิดเป็นอน แต่พระอรหันต์ ผู้ตัดกิเลสได้ขาดไม่มีการปรุงแต่งเป็นชอบหรือชัง ทั้งนี้เพราะท่านรู้เห็นตามความเป็นจริง (ยถาภูตฺ ปชานาติ) ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนท่านพาติยะทวารุจิรียะว่า **พาติยะ ในกาลใดเมื่อท่านเห็น ลักแต่ว่าเห็น เมื่อฟังสักแต่ว่าฟัง เมื่อทราบสักแต่ว่าทราบ เมื่อรู้สักแต่ว่ารู้ ในกาลนั้นท่านย่อมไม่มี ในกาลใดท่านย่อมไม่มี ในกาลนั้นท่านย่อมไม่มีในโลกนี้ ย่อมไม่มีในโลกหน้า ย่อมไม่มีในระหว่างโลกทั้งสอง นี่แลเป็นที่สุดแห่งทุกข**

จิตปุณฺณประกอบด้วยเจตสิกทั้งฝ่ายดี (กุศล) และฝ่ายเลว (อกุศล) เจตสิกฝ่ายอกุศลที่สำคัญคือ โลภะ โทสะ และโมหะ ตัวโมหะนี้คืออวิชชาเป็นหัวหน้าของกิเลสทั้งหลาย เจตสิกฝ่ายกุศลที่สำคัญคือ อโลภะ อโทสะ และปัญญา เจตสิกทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดีต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ในจิตมนุษย์ เราเรียกเจตสิกฝ่ายดีว่า **คุณธรรม** และเรียกเจตสิกฝ่ายไม่ดีว่า **กิเลส**

กิเลส ๓ ชั้น

กิเลสหมายถึงสิ่งที่ทำจิตให้เศร้าหมอง ตามปกติจิตนี้โปร่งใสตามธรรมชาติ แต่ต้องเศร้าหมองเพราะมีกิเลสเข้ามาแปดเปื้อน กิเลสมิ ๓ ชั้นคือ อนุสัยกิเลส ปริยฐานกิเลส และวิตักกมกิเลส

๑) **อนุสัยกิเลส** หมายถึงกิเลสอย่างละเอียดที่ตกตะกอนนอนอยู่กันบึงส่วนลึกของจิต กิเลสชั้นนี้มักไม่ปรากฏเด่นชัด ท่านจึงเปรียบอนุสัยกิเลสเหมือนตะกอนที่นอนอยู่กันตม่น้ำ ในตมที่มีตะกอนนอนอยู่กันตม่นั้น น้ำในตมมีลักษณะใสข้างบน แต่เมื่อใครไปกวณเข้า ตะกอนข้างล่างจะฟุ้งขึ้นมา น้ำก็จะขุ่น จิตก็เหมือนกัน เมื่อยังไม่ถูกอารมณฺ์ภายนอกมากระทบ จิตจะสงบอยู่ได้ อนุสัยกิเลสก็ไม่ฟุ้ง จิตก็บริสุทธิ์และโปร่งใส เหมือนความใสของน้ำในตมก่อนที่ตะกอนจะฟุ้งขึ้นมา เมื่อจิตถูกอารมณฺ์ยั่ววนอนุสัยกิเลสที่เป็นตะกอนจะฟุ้งขึ้น จิตก็ขุ่นมัว ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า **จิตนี้โปร่งใสแต่เศร้าหมองเพราะอุปกิเลสจรมมากระทบ** ในที่นี้จิตโปร่งใสยังมีอนุสัยกิเลสอยู่ แต่ดูบริสุทธิ์โปร่งใส เพราะกิเลสตกตะกอนนอนอยู่ในส่วนลึก เมื่อมีอะไรมากวณกิเลส ส่วนนี้ให้ฟุ้งขึ้นมา จิตก็เศร้าหมอง อนุสัยกิเลสมิ ๓ ชนิด คือ

ก. ราदानุสัย คือ เชื้อแห่งความกำหนัดหรือความอยากได้

ข. ปฏิฆานุสัย คือ เชื่อแห่งความซัง

ค. อวิชขานุสัย คือ เชื่อแห่งความหลง

๒) **ปริญญฐานกิเลส** หมายถึงกิเลสอย่างกลางที่กลุ้มรุมจิตให้อยู่ไม่เป็นสุข ได้แก่อกุศลกิเลส ที่ถูกกวนให้พุ่งขึ้นมาในระดับหนึ่ง นั่นคือ ราคะนุสัยพุ่งออกมาเป็น **ราคะ** ปฏิฆานุสัยพุ่งออกมาเป็น **โทสะ** และอวิชขานุสัยพุ่งออกมาเป็น **โมหะ** กิเลส ๓ กองนี้ คือ ราคะ โทสะ โมหะ เปรียบเหมือนโจรปล้นใจ ทำให้หาความสงบไม่ได้ เช่นเราถูกยั่วให้โกรธ ความโกรธเป็นโทสะที่ทำให้หงุดหงิดจนนอนไม่หลับ นี่คือปริญญฐานกิเลสที่ปล้นความสงบใจ ถ้าควบคุมไว้ได้ก็เพียงแต่ยึดอึดกลัดกลุ้มมีสภาพเช่นเดียวกับน้ำเดือดที่มีตะกอนหมุ่นวนอยู่ภายในหม้อน้ำ แต่ถ้าควบคุมไม่ได้กิเลสก็กระฉอกออกมาเป็นเหตุให้ประกอบกรรมชั่วต่าง ๆ กลายเป็นกิเลสขั้นที่ ๓

๓) **วิติกมมกิเลส** คือกิเลสอย่างหยาบที่ควบคุมไม่ได้ จึงกระฉอกออกมาทำการล่วงละเมิดศีลธรรม ข้อนี้หมายความว่าเมื่อราคะมีกำลังแรงขึ้น กลายเป็น **อภิชฌา** ความเพ่งเล็งอยากได้ของของผู้อื่น เมื่อโทสะมีกำลังแรงขึ้น ก็กลายเป็น **พยาบาท** คือคิดทำร้ายผู้อื่น ลำพังโทสะยังไม่คิดทำร้ายใคร เป็นแค่ความขัดเคืองอยู่ในใจ เมื่อใดโมหะมีกำลังแรงมากขึ้นก็กลายเป็น **มิจฉาทิฏฐิ** คือเห็นผิดเป็นชอบ เช่น ความเห็นผิด ๑๐ ประการ ดังได้กล่าวไว้ข้างต้น อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ ทั้ง ๓ นี้ เป็น วิติกมมกิเลส คือ เป็นกิเลสที่จะทำให้ล่วงละเมิดศีลธรรมทางกายและทางวาจา พึงง่าย ๆ ก็คือเป็นกิเลสที่กระฉอกออกมาแปดเปื้อนรบกวนคนอื่น

กรรมและความรับผิดชอบ

กิเลสเกี่ยวข้องกับเรื่องกรรมตรงที่ว่า กิเลส เป็นเหตุให้ทำกรรมไม่ดีคืออกุศลกรรม ส่วนคุณธรรมเป็นเหตุให้ทำกรรมดีคือกุศลกรรม **กรรมแปลว่าการกระทำ** การกระทำที่แสดงออกทางกายเรียกว่า **กายกรรม** การกระทำทางวาจาเรียกว่า **วจีกรรม** ลำพังความคิดเรียกว่า **มโนกรรม** กรรมที่จะมีผลหรือบิวกต้องเป็นการกระทำที่มีเจตนาเป็นตัวนำเสมอ มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความคิดริเริ่ม (อาร์มภธาตุ) จึงมีเสรีภาพที่จะเลือกทำหรือไม่ทำสิ่งต่าง ๆ มนุษย์ไม่ใช่เพียงผลผลิตของมวลสารต่าง ๆ ถ้าจิตมนุษย์เป็นเพียงผลรวมของระบบประสาทและสมอง มนุษย์ก็จะตกเป็นทาสของสิ่งเร้าตลอดเวลาเช่นเดียวกับดอกไม้ในแจกันนี้ เมื่อเรารดรดด้วยน้ำเย็น ดอกไม้ก็สดชื่นเมื่อถูกรดรดด้วยน้ำร้อน ดอกไม้ก็เหี่ยวเฉา ถ้าได้สิ่งแวดล้อมดี มนุษย์ก็มีสุข ถ้าได้สิ่งแวดล้อมไม่ดี มนุษย์ก็มีทุกข์ ถ้าเป็นเช่นนี้ มนุษย์ไม่มีเสรีภาพและเขาไม่ควรรับผิดชอบหรือเสวยวิบากของกรรมที่กระทำการไป ถ้าอาชญากรคนหนึ่งทำผิดอย่างร้ายแรง เช่น ปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์ เขาอาจจะแก้ตัวว่าทำผิดเพราะพ่อแม่อบรมเขาไม่ดีเองและเพราะเขาอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี เมื่อเขากลายเป็นคนเลว สังคมต่างหากที่ต้องรับผิดชอบ ตัวเขาเป็นเหยื่อของระบบสังคมอันเละเทะ เขาอาจจะปิดความรับผิดชอบให้พ้นตัวอย่างนี้

อิสปเล่าว่า มีแม่คนหนึ่ง เมื่อลูกของตนไปโรงเรียนและขโมยดินสอของเพื่อนกลับบ้าน แม่ตีใจบอกว่า ลูกรู้จักฟังตนเองตั้งแต่เล็ก ลูกจึงได้ใจ วันต่อมาเขาจึงขโมยสมุดบ้าง ยางลบบ้าง แม่ก็พูดให้กำลังใจ เมื่อแม่ไม่ยอมมอบร่มดักเตือน ลูกจึงไม่รู้ว่าจะไรผิดอะไรถูก โตขึ้นกลายเป็นโจร ปล้นชิงชาวบ้าน ตำรวจจับได้ส่งตัวขึ้นศาล ศาลตัดสินให้แขวนคอ ในวันที่เขาจะถูกแขวนคอนั้น ผู้คุม นำโจรคนนั้นไปสูที่ประหาร แม่เดินร้องไห้ตามหลังไป แกเสียใจที่ลูกจะต้องตาย ลูกดูหน้าแม่ซึ่งเดินมาในฝูงชนแล้วก็บอก ผู้คุมให้บอกแม่มาหาเขาหน่อย เขามีอะไรจะสั่งเสียเป็นครั้งสุดท้าย พอแม่มาใกล้ ๆ และเอียงหูเข้าหาเขา ลูกซึ่งเป็นโจรคนนั้นได้กอดแม่ขาดทันที คนทั้งหลายจะรุมประหารตัวโจรคนนั้น กล่าวหาว่าโจรใจคอโหดร้าย แต่โจรคนนั้นตะโกนบอกว่าท่านทั้งหลายฟังก่อน ท่านเห็นว่าข้าพเจ้าเป็นคนโหดร้ายหรือ แท้ที่จริงที่ข้าพเจ้าเป็นคนโหดร้ายนั้น เพราะข้าพเจ้ามีแม่ที่โหดร้ายกว่า ข้าพเจ้าต่างหาก แม่ไม่ดักเตือน ไม่สั่งสอนเมื่อข้าพเจ้าเป็นเด็ก ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงจะต้องจบชีวิตเยี่ยงโจรที่ถูกประหารอย่างนี้

อิสปสรุปว่า ถ้าลูกเป็นโจร พ่อแม่ก็มีส่วนแห่งการสร้างความเป็นโจรให้กับลูก

ในนิทานเรื่องนี้โจรพยายามบอกว่า เขาไม่ใช่คนที่ต้องรับผลกระทบเพียงลำพัง แม่ของเขามีส่วนต้องรับผิดชอบด้วย ในกรณีนี้แม่ของเขาก็ควรถูกจับใส่คุก แต่กฎหมายทั่วโลกไม่อนุญาตให้ทำเช่นนั้น กฎหมายถือว่า ใครทำผิด คนนั้นต้องรับผิดชอบ เพราะมนุษย์มีเจตจำนงเสรี เมื่อมนุษย์เลือกทำผิดเขาก็ต้องรับผลของการกระทำ พระพุทธศาสนาที่มีทัศนะเช่นเดียวกัน คือ มนุษย์มีเจตนาที่จะตัดสินใจเลือกทำ หรือไม่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นั่นเป็นอรัมภธาตุ คือความสามารถในการริเริ่ม เพราะมนุษย์เลือกทำกรรมเอง เขาจึงต้องรับวิบากหรือผลของการกระทำ เจตนาจึงมีส่วนสัมพันธ์กับกรรม พระพุทธเจ้าตรัสว่า **เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ ภิกขุทั้งหลาย เราเรียกเจตนาว่าเป็นกรรม**

เกณฑ์วินิจัยกรรม

การกระทำที่มีเจตนาหรือความตั้งใจเป็นตัวนำจึงจะเป็นกรรม การกระทำที่ไร้เจตนาประกอบ เช่น กรณีคนละเมอเดินเวลากลางคืนจัดเป็นเพียงกริยาอาการที่เกิดขึ้น ยังไม่เป็นกรรม การกระทำจัดเป็นกรรมเพราะมีเจตนาเป็นส่วนกระตุ้น ถ้าเจตนาไม่ดีเพราะประกอบด้วยอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ กรรมที่ทำด้วยเจตนาไม่ดีนี้ก็เป็นอกุศลกรรม ส่วนกรรมที่ทำด้วยเจตนาดี มีกุศลมูล อโลภะ อโทสะ อโมหะ จัดเป็นกุศลกรรมหรือกรรมดี

แต่อาจมีข้อโต้แย้งว่า เจตนาที่ดีไม่เป็นหลักประกันว่าผลกรรมจะออกมาดีเสมอไป เช่น พยาบาลฉีดยาให้คนไข้ด้วยเจตนาช่วยชีวิตของเขา แต่เธอฉีดยาผิดทำให้คนไข้ตาย การทำอย่างนี้ของพยาบาลเป็นกรรมดีหรือไม่ ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คืออะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินกรรมดีและกรรมชั่ว

เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่วในพระพุทธศาสนาประมวลสรุปได้เป็น ๒ ประการคือ

๑) พิจารณามูลเหตุของการกระทำว่ากรรมนั้นเกิดจากเจตนาเช่นใด ถ้าเกิดจากเจตนาดีที่มีกุศลมูลคือ อโลภะ โทสะ โมหะ กรรมนั้นดี จัดเป็นกุศลกรรม ถ้าเกิดจากเจตนาไม่ดีมีอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ กรรมนั้นไม่ดี จัดเป็นอกุศลกรรม

๒) พิจารณาผลลัพธ์หรือวิบากของกรรมนั้นก็คือกรรมใดทำไปแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนใจภายหลัง กรรมนั้นไม่ดี ดังบาลีว่า

น ตํ กัมมํ กตํ สาธุ

ยํ กตฺวา อนุตฺตปฺติ

ยสฺส อสฺสสุโข โรหิ

วิปากํ ปฏิสฺสวตี

กรรมใดทำแล้ว ย่อมเดือดร้อนภายหลัง มีหนานองน้ำตาร้องไห้อยู่ เสวยผลแห่งกรรมใดกรรมนั้นทำแล้วไม่ดีเลย

ส่วนกรรมใดทำไปแล้วไม่เดือดร้อนใจภายหลัง กรรมนั้นดี ดังบาลีว่า

ตณฺญ กัมมํ กตํ สาธุ

ยํ กตฺวา นานฺตปฺติ

ยสฺส ปิตฺโต สุขโม

วิปากํ ปฏิสฺสวตี

กรรมใดทำแล้ว ไม่ทำให้เดือดร้อนภายหลัง มีหัวใจชุ่มชื่นเบิกบาน เสวยผลแห่งกรรมใดกรรมนั้นทำแล้วดี

ถ้าเอาเกณฑ์นี้ตัดสิน พยาบาลผู้ฉีดยาคนไข้ด้วยหวังจะช่วยชีวิตแต่ทำให้คนไข้ตายเพราะความประมาท กรรมของเธอไม่บริสุทธิ์เพราะสร้างความเดือดร้อนขึ้นภายหลังการกระทำ กรรมจะดีหรือไม่ดูกันที่สองส่วนรวมกันคือ เจตนาและผลลัพธ์ที่ตามมา

กรรมให้ผลในชาติปัจจุบัน

ดังนั้น กรรมจึงไม่สูญหายไปไหน ถ้าเราทำความดี ภาพแห่งความดีก็ถูกบันทึกไว้ในภวังคจิตทันที ถ้าเราทำชั่ว ภาพแห่งความชั่วก็ถูกบันทึกไว้ในภวังคจิตทันทีเช่นกัน ที่ท่านกล่าวว่า “**ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว**” หมายถึงการเก็บวิบากดีหรือชั่วไว้ในภวังคจิตนั่นเอง ถ้าเราต้องการให้วิบากกรรมผลผลเป็นรูปธรรมทันตาเห็นในชาติปัจจุบัน เราต้องทำให้ครบองค์ประกอบที่เรียกว่าสมบัติ ๔ ประการ คือ

๑. คติสมบัติ ความพร้อมแห่งคติหรือสถานการณ์

การกระทำที่ส่งผลดีนั้นต้องอิงอาศัยสถานการณ์ที่เอื้ออำนวย ดังที่เขابอกว่า “**สถานการณ์สร้างวีรบุรุษ**” ถ้าสิ่งแวดล้อมหรือบรรยากาศในห้องประชุมดี การบรรยายของวิทยากรก็มีโอกาส

ประสบความสำเร็จได้มาก ถ้าจัดงานสัมมนาในกรุงเทพฯ ย่อมมีความสะดวกในเรื่องอาคารสถานที่ และการเดินทางของวิทยากร ยิ่งกว่าไปจัดประชุมที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ผู้จัดสัมมนาในกรุงเทพฯ มีโอกาสประสบความสำเร็จมากกว่า

๒. อุปนิสัยบัตติ ความพร้อมแห่งร่างกาย

คนที่มีบุคลิกภาพดีย่อมได้เปรียบผู้มีบุคลิกภาพด้อย พระพุทธเจ้าทรงมีมหาบุรุษลักษณะที่ช่วยให้การเผยแผ่ศาสนาประสบความสำเร็จในเวลารวดเร็วเพราะมีผู้ฟังประมาทรูปปมาณาที่ติดใจรูปร่างบุคลิกลักษณะของพระองค์ นอกจากนี้ บุคคลผู้มีสุขภาพกายสมบูรณ์ย่อมทำอะไรได้ผลดีกว่าผู้เจ็บป่วยเนื่อง ๆ เหตุนั้น จึงมีพุทธภาษิตว่า **อโรคฺยปรมา ลาภา ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ**

๓. กาลสมบัตติ ความพร้อมแห่งกาลเวลา

คนที่จะทำอะไรให้สำเร็จต้องดูจังหวะเวลาดังที่เขาบอกให้รู้จักกาลเทศะ คนที่ทำอะไรถูกยุคถูกสมัยหรือถูกจังหวะเวลาย่อมประสบความสำเร็จ

๔. ปโยคสมบัตติ ความพร้อมแห่งความเพียร

คนที่จะทำอะไรสำเร็จเห็นผลทันตานั่นต้องเป็นคนทำจริงไม่ทิ้งงานกลางคัน คือ ทำดีให้ถึงจุดที่ความดีจะให้ผล เช่น ปลูกพืชจะให้ได้ผลต้องรดน้ำพรวนดินให้ครบตามเวลา ถ้าใจเร็วด่วนได้หรือเป็นคนเกียจคร้านก็ไม่ได้สมปรารถนา

สมบัตติ ๔ ประการ ที่กล่าวมาเป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้ผลกรรมที่สั่งสมไว้ในภวังคจิตสามารถแสดงตัวออกเป็นรูปธรรมทันตาเห็นในชาติปัจจุบัน ท่านเรียกกรรมประเภทนี้ว่า **ทิวฐุธรรม เวทนิยกรรม** หมายถึงกรรมที่ให้ผลในภพปัจจุบัน แต่กรรมจะให้ผลเช่นนั้นได้ผู้ทำจะต้องมีสมบัตติ ๔ ประการ คือ สถานการณ์เอื้ออำนวย บุคลิกภาพดี ทำถูกจังหวะเวลา และใช้ความพยายามเหมาะสม ดังกล่าวมา

กรรมให้ผลชาติหน้า

กรรมบางชนิดที่สะสมไว้ในภวังคจิตให้ผลเป็นรูปธรรมในชาติหน้า ท่านเรียกว่า **อุปัชชเวทนิยกรรม** กรรมประเภทนี้แหละที่เกี่ยวข้องกับการเวียนว่ายตายเกิด เพราะกรรมบางอย่างไม่ได้ให้ผลชาตินี้แต่รอให้ผลชาติหน้า ถ้าไม่มีชาติหน้า คนทำชั่วก็ไม่ตกนรก คนทำดีก็ไม่มีโอกาสไปสวรรค์ พระพุทธศาสนาสอนว่าชาติหน้ามีจริง และคนเราจะไปเกิดที่ไหนขึ้นอยู่กับผลกรรมที่สะสมไว้ในภวังคจิตนั้น ถ้าภวังคจิตสะสมแต่บาปกรรม จิตย่อมเศร้าหมอง จึงไปเกิดในที่

ไม่ดี ดังบาลีว่า จิตเต สงฺกิลฺลฺเห ทุกฺคตฺติ ปาฏิกงฺขา เมื่อจิตเศร้าหมอง จำต้องหวังไปสู่ทุกข์ ถ้า
ภวังคจิตสะสมบุญความดี จิตย่อมผ่องใสและไปเกิดในที่ดี ดังบาลีที่ว่า จิตเต อสงฺกิลฺลฺเห สฺสคฺติ
ปาฏิกงฺขา เมื่อจิตผ่องใส เป็นอันหวังว่าไปสู่สุคติ

ฉะนั้น ผลกรรมที่สะสมไว้ในจิตเป็นตัวกำหนดว่า เราจะไปเกิดในภพภูมิใด แต่เนื่องจาก
ชั่วชีวิตคนเราทำกรรมไว้นับไม่ถ้วน ก่อนเราระดับจิตตายจากโลกนี้ไป จิตของเราระลึกนึกถึงกรรมใด
เราจะไปเกิดในภพใหม่ตามพลังของกรรมนั้น เหตุที่กรรมที่เราทำมานานมาแล้วและเราก็ก้มไปแล้ว
เช่นกันเราอาจนึกถึงกรรมนั้นได้อีกก่อนที่เราจะดับจิต ทั้งนี้เพราะขณะก่อนดับจิตนั้น ประสาท
สัมผัส เช่น ตา หู คอຍหมดความรู้สึก คงเหลือแต่จิตที่ยังคงทำงานในระดับภวังค์ จิตจะคิดถึงอดีต
เพราะไม่อาจรับรู้สิ่งที่เป็นอารมณ์ปัจจุบันได้ ช่วงขณะนั้นภาพกรรมในอดีตจะกลับมาปรากฏเด่นชัด
ในจิต เราสิ้นชีวิตขณะจิตนึกถึงกรรมใด เราจะไปเกิดใหม่ตามอำนาจกรรมนั้น

สิ่งที่จิตระลึกถึงก่อนตาย มี ๓ ชนิด คือ

(๑) กรรม

ภาพกรรมดีกรรมชั่วที่เคยทำในอดีตมักหวนกลับมาปรากฏให้เห็น ทั้ง ๆ ที่เราก็ก้มไปนาน
แล้ว ถ้าใครเคยฆ่าคนตาย ภาพเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับฆาตกรรม จะกลับมาปรากฏในจิต ถ้าเคยช่วย
ชีวิตคนไว้ ภาพตอนนั้นจะมาปรากฏ นี้แสดงว่านึกถึงกรรมหรือกระบวนการทำความดีหรือความชั่ว
ดังพระบาลีว่า ในสมัยนั้นกรรมทั้งหลายที่คนทำไว้ก่อนนั้น ย่อมเกาะติดในจิตของบุคคลผู้ใกล้ตายนั้น

(๒) กรรมนิมิต

บางคนนึกเห็นภาพที่เป็นสัญลักษณ์ของการทำกรรม เช่น บางคนนึกเห็นมดที่ตนเคยใช้ฆ่าตัว
ในที่นี้มีดเป็นนิมิตหรือเครื่องเตือนความจำเกี่ยวกับการฆ่าตัว บางคนนึกเห็นภาพโบสถ์วิหารที่ตนเคย
สร้าง ภาพเช่นนี้เป็นนิมิตของกรรมดี เราระลึกถึงนิมิตของกรรมใด ก็จะไปเกิดใหม่ตามพลังของกรรมนั้น

(๓) คตินิมิต

บางคนไม่นึกถึงกรรมในอดีต แต่กำลังนึกเห็นภาพของสิ่งที่จะไปเกิดในชาติหน้านั้นคือคตินิมิต
หมายถึงภาพเกี่ยวกับสิ่งที่จะไปเกิด เช่น ใครที่จะไปเกิดในสวรรค์คนนั้นจะนึกเห็นวิมาน ใครจะไปเกิด
เป็นสัตว์ประเภทกินหญ้า จะนึกเห็นทุ่งหญ้าเขียวขจี ภาพเหล่านี้เป็นนิมิตที่บอกล่วงหน้าว่าเราจะไป
เกิดในภพภูมิใด คงเหมือนกับภาพที่บางคนฝันเห็นล่วงหน้าก่อนเกิดเหตุการณ์จริง (สุปินนิมิต)

รวมความว่า ในวาระสุดท้ายของชีวิต จิตของเราระลึกถึง กรรม กรรมนิมิต หรือคตินิมิต
ประเภทใด เราจะไปเกิดในภพภูมิอันสอดคล้องกับกรรม กรรมนิมิต หรือ คตินิมิตประเภทนั้น ดังนั้น

บางคนวางแผน **ลักไก่** คือ ชั่วชีวิตเขาทำบาปมากกว่าทำบุญ เขาจึงจะหนีถึงกรรมตินิคมหน้านั้นก่อนตาย ถ้าหนีถึงพระด้วยตนเองไม่ได้ ก็สั่งลูกให้ช่วยเตือนความจำ คนเราจึงมักเตือนคนใกล้ตัวจิตใจให้หนีถึงพระเอาไว้มิได้ แต่ใครทำบาปไว้มากคงไม่อาจหลอกตัวเองก่อนตายได้ ดังมีเรื่องเล่าว่า

เสียคนหนึ่ง เป็นพ่อค้าข้าวเปลือก ชอบโกงชาวบ้านด้วยวิธีตวงข้าวเปลือกไม่เต็มถึง พอเสียคนนี้ก็ใกล้ตาย ลูกสาวก็กระซิบบอกเตี้ยให้หนีถึงพระด้วยการบริกรรมว่า **สัมมา อะระหัง ๆ** แต่เตี้ยบริกรรมตามว่า **สัมมา ก็ถึง ๆ**

แท้ที่จริงนั้น กรรมที่ปรากฏในจิตก่อนตายมีลำดับการให้ผลก่อนหลัง ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ชนิด คือ

๑) **ครุกรรม** กรรมหนัก

กรรมหนักจะให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ถ้าใครทำกรรมหนัก ภาพของกรรมหนักจะปรากฏในจิตก่อนตาย กรรมอื่นต้องรอโอกาสต่อไป กรรมหนักฝ่ายดี คือ สมาบัติ ๘ กรรมหนักฝ่ายไม่ดี คือ อนันตริยกรรม ๕ เช่น ฆ่าพ่อฆ่าแม่

๒) **อาจิณณกรรม** กรรมที่ทำจนชิน

ถ้าไม่มีกรรมหนัก อาจิณณกรรมจะให้ผลก่อนคือปรากฏในจิตก่อนตาย อาจิณณกรรมหมายถึงกรรมที่ทำสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย เช่น ฆ่าสัตว์ หรือลักทรัพย์ประจำ ให้ทานหรือรักษาศีลตลอดเวลา กรรมประเภทนี้มีความสำคัญรองมาจากครุกรรม

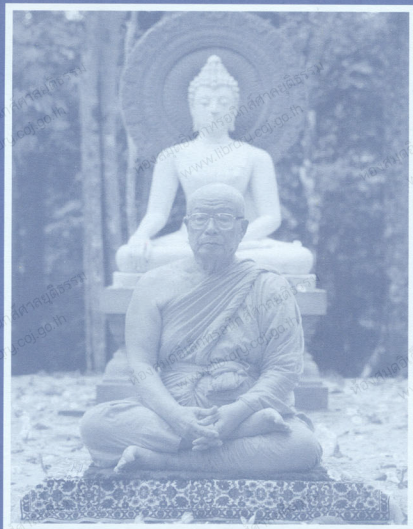
๓) **อาสันนกรรม** กรรมใกล้ตาย

ถ้าไม่มีทั้งครุกรรมและอาจิณณกรรม อาสันนกรรมจะให้ผล อาสันนกรรมหมายถึงกรรมที่ทำก่อนสิ้นใจ เช่น การทำสังฆทานก่อนตาย หรือนิมนต์พระมาสวดมนต์ให้ฟังในวาระสุดท้าย

๔) **กตัตตากรรม** กรรมที่ลึกลับ

ถ้ากรรมสามอย่างข้างต้นไม่มี กตัตตากรรมจะให้ผล โดยมาปรากฏในจิตก่อนตาย กตัตตากรรมหมายถึงกรรมที่ทำด้วยเจตนาอันอ่อน คือ ไม่ตั้งใจทำ เช่น เพื่อนเอาของผ้าป่ามาให้เราก็กู้เอาเงินใส่ซองทำบุญอย่างเสียไม่ได้ แม้สั่งให้เราใส่บาตรพระ เราก็กู้ใส่บาตรไปอย่างนั้นเอง นี่เป็นกตัตตากรรมที่มีน้ำหนักน้อยเพราะเจตนาอ่อน

เหตุดังกล่าวมานี้เองทำให้เราไม่สามารถลักไก่ได้ นั่นคือคนทำอาสันนกรรมด้วยการใส่บาตรพระก่อนตัวเองจะตาย ย่อมไม่สามารถหนีกรรมหนัก ที่เกิดจากการฆ่าพระอรหันต์ไปได้ เพราะกรรมต่าง ๆ ให้ผลตามลำดับอย่างนี้ เราจะไปเกิดในที่ใดก็ขึ้นอยู่กับกรรม กรรมนิมิต หรือคตินิมิตที่เราหนีถึงก่อนตาย.

พระธรรมโกศาจารย์
(เงื่อม อินฺทปญฺโญ ; พุทธทาสภิกขุ)

ตุลาการ ตามอุดมคติแห่งพระพุทธศาสนา

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ ; พุทธทาสภิกขุ)

คำบรรยาย ตุลาการภริกรรม ครั้งที่ ๑๐/๒๕๔๙

บรรยาย อบรมผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษา
ณ ห้องบรรยาย ของ เนติบัณฑิตยสภา

๒๒ พฤษภาคม ๒๕๔๙

ท่านที่จะเป็นผู้พิพากษาทั้งหลาย,

การบรรยายในโอกาสครั้งสุดท้ายนี้ อาตมาจะได้กล่าวถึงข้อคิดบางประการในทาง
พุทธศาสนา หรือที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ในส่วนที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกันกับการเป็นตุลาการ

ในข้อแรกที่สุด อาตมาอยากจะปรับความเข้าใจตามหลักของพุทธศาสนาเกี่ยวกับ
การปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ของคนเรา ไม่ว่าจะเป็นอาชีพประเภทใด : สิ่งที่เราเรียกว่าหน้าที่หรืออาชีพนั้น
ถ้าถือตามหลักของธรรมะ หรือว่าถือเอาธรรมเป็นหลักสำหรับมอง ก็อาจจะกล่าวได้ว่า **หน้าที่หรือ
อาชีพนั่นเอง เป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งในการที่คนเราจะเข้าถึงธรรม**. การที่จะรู้จักโลกหรือสิ่ง
ทั้งหลายทั้งปวงดี ว่าอะไรเป็นอะไรนั้น จำต้องมีการทำสิ่งซึ่งเป็นหน้าที่ของตนให้ลุล่วงไปด้วยดี
เสียก่อน. การที่คนเราคนหนึ่ง ๆ ทำหน้าที่ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของตน โดยเฉพาะเช่นอาชีพ ให้ลุล่วงไป
ด้วยดี ไม่มีมลทินค้างปรอยนั้นแหละ ย่อมเป็นการเพียงพอที่จะทำให้รู้จักว่าอะไรเป็นอะไร อย่างไม่หวั่น
ที่เดียว : โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็จักรู้จักชีวิตจิตใจของคนเรานี้ ว่าหมายความว่าอย่างไร เป็นสิ่งที่ควร
ยึดถือหลงใหลเพียงไรเป็นต้น. ถ้าหากว่าเราไม่ได้ทำอะไรจริง ๆ จัง ๆ ให้ดีที่สุด ให้ถูกต้องตามอุดมคติ
ของอาชีพหรือของหน้าที่นั้น ๆ แล้วมันยังน้อยเกินไปสำหรับที่จะรู้จักตัวเอง รู้จักโลก รู้จักกิเลส
รู้จักทุกข์ และรู้จักความดับทุกข์เป็นต้น.

การที่คนเราปฏิบัติหน้าที่ หรือประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งมีอุดมคติสูง อยู่อย่างสุดความสามารถนั้น นับว่าเป็นการประพฤติธรรมอย่างเต็มที่อย่างหนึ่งอยู่ในตัว. ฉะนั้น จึงไม่ควรทำ ด้วยความรู้สึกแต่เพียงว่า มันเป็นการจำเป็นจะต้องหาเลี้ยงชีพ หรืออะไรทำนองนั้น แต่ควรจะทำด้วยความรู้สึกที่สูงขึ้นไปกว่านั้น คือรู้สึกว่าเป็นบทเรียนที่มนุษย์เราจะต้องผ่านไป และ ต้องผ่านไปให้เป็นอย่างดีที่สุด แม้ว่าจะเหนื่อยยากลำบากก็ยิ่งจะเป็นการทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลาย ถูกต้องดีขึ้นโดยเร็ว เป็นการประพฤติธรรม ที่ยิ่งขึ้นไป.

สำหรับอาชีพตุลาการ ย่อมเป็นอาชีพที่กล่าวได้ว่า มีอุดมคติสูงเป็นโอกาสแห่งการ ประพฤติธรรมชั้นสูงพร้อมกันไปในตัว เราควรจะยกอุดมคติขึ้นเป็นที่ตั้ง ในการประกอบอาชีพการงาน: ไม่ควรจะทำอย่างที่คนบางจำพวกถือว่าอุดมคตินั้นซื้ออะไรกินไม่ได้ ส่วนวัตถุเช่นเงินทอง เป็นต้น นั้น ยังซื้ออะไรกินได้ ดังนี้. เงินทองซื้ออะไรกินได้ก็จริง แต่ว่าเป็นไปเพียงเพื่อประโยชน์ในทางกาย. เรื่องทางฝ่ายกายนี้ ถ้าปล่อยมากเกินไป คือตามใจมากเกินไป ก็จะเป็นเรื่องกิเลสตัณหา หรือของกุกฏี ศึกษาร้ายกาจไปโดยไม่รู้สึกตัว. ฉะนั้น จึงต้องเหนียวรั้งไว้ด้วยเรื่องของฝ่ายใจ คืออุดมคติที่ตั้งมา ที่จะหล่อเลี้ยงจิตใจให้ประกอบหน้าที่ของตน อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์และงดงาม เป็นการประพฤติ ธรรมเพื่อทำความพ้นทุกข์อย่างสูงสุดพร้อมกันไปในตัว. เราจะต้องควบคุมกิเลสหรือบรรเทากิเลส พร้อมกันไปในตัว ในขณะที่เราจะต้องประกอบอาชีพ หรือปฏิบัติหน้าที่ของเราให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง.

สำหรับอุดมคติของตุลาการ นั้น อาตมารู้สึกว่ ถ้าถือกันตามหลักธรรมแล้ว ควรจะถือว่า **ตุลาการคือบุคคลผู้มีหน้าที่อภิบาลรักษารธรรมของโลกประเภทหนึ่ง** เช่นเดียวกับกับบุคคล บางประเภท ที่เป็นบรรพชิตที่มีหน้าที่รักษารธรรมของโลกอยู่ส่วนหนึ่งด้วยเหมือนกัน. การรักษารธรรม ของโลกนั้น ถือเอาความหมายได้กว้าง เพราะว่าคำว่า “ธรรม” เป็นคำที่กว้าง. ธรรมเป็นเครื่องมือ สำหรับทำความพ้นทุกข์ แต่มีความหมายกว้าง : แม้ที่สุดแต่การรักษาคำความเป็นธรรม หรือความ ยุติธรรมในโลก ก็ได้ชื่อว่าเป็นการรักษารธรรมเหมือนกัน เพราะคำบาลีก็ได้ใช้คำ ๆ เดียวกัน คือคำว่า ธรรม นี้ หมายถึง ความยุติธรรมเป็นคำที่กว้าง. อุดมคติของผู้รักษารธรรมของโลกนั้น ย่อมอยู่สูงเหนือ กว่าที่เราจะถือตัวเพียงว่า เราเป็นข้าราชการกระทรวงยุติธรรมหรืออะไรทำนองนี้ แต่เมื่อเราเป็น ผู้ยึดอุดมคติที่สูง ในฐานะเป็นผู้รักษารธรรมของโลกก็จะเป็นการครอบคลุมาุดมคติที่ต่ำ ๆ กว่านั้น ไว้ได้ในตัวเสร็จ เช่นว่าเป็นตุลาการผู้รักษากฎหมาย เป็นข้าราชการของกระทรวงยุติธรรม หรือเป็น ผู้รับใช้ประชาชนอะไรก็สุดแท้ แต่ว่าควรจะต้องยึดถือให้ถูกความจริง ซึ่งเป็นความจริงแท้และเหมาะสม

คืออุดมคติที่ว่าผู้รักษารธรรมของโลกนั้นจะประเสริฐกว่า. เราจะต้องไม่เป็นเพียงข้าราชการของประเทศไทย เราต้องเป็นผู้รักษารธรรมของธรรมหรือของโลกโดยไม่ต้องจำกัดเชื้อชาติหรืออื่น ๆ. ธรรมนั้นเป็นของโลก เรามีชีวิตอยู่ในโลก ช่วยกันรักษารธรรมให้คงมีอยู่ในโลก. การมีจิตใจกว้างอย่างนี้จะเหมาะสมกับการเป็นตุลาการและจะเป็นผู้ประพฤติธรรมพร้อมกันไปในตัว.

การที่เรายึดถืออุดมคติอันใหญ่หลวง ว่าเราเป็นผู้รักษารธรรมของโลกนั้นแหละ จะเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้เราบกพร่องในอุดมคติที่ย่อม ๆ เล็ก ๆ ลงมา. ข้อนี้ จะเป็นเครื่องชูกำลังใจให้มองดูสิ่งต่าง ๆ ด้วยสายตาที่กว้างขวางหรือสูง เป็นทางที่จะป้องกันอคติต่าง ๆ ได้ง่าย. โดยที่อาตมาไม่ต้องการบอกกล่าว ท่านทั้งหลายที่เป็นตุลาการก็ย่อมทราบดีว่า อคตินั้นไม่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาอย่างยิ่งในการเป็นตุลาการ. แต่ถ้าเราจะทำตนเป็นคนของใครก็จะต้องทำอะไรรัดล้อมตามความประสงค์ของคนนั้นเป็นธรรมดา: เช่นเป็นผู้รับใช้ประชาชน ก็เป็นคนของประชาชน และทำอะไรรัดล้อมตามความต้องการของประชาชน; เป็นข้าราชการของกระทรวงนั้นกระทรวงนี้ ก็เป็นคนที่ต้องทำตามความประสงค์ของกระทรวงนั้น ๆ เป็นต้น; หรือแม้ที่สุดแต่การทำตนเป็นคนของประเทศไทย ก็รู้สึกว้าแค้น เราควรจะเป็นคนของโลก หรือถ้ายิ่งไปกว่านั้นก็ควรจะเป็นคนของธรรม ซึ่งยิ่งไปกว่าโลก ใหญ่ไปกว่าโลก ฉะนั้นจึงสามารถเป็นผู้ทำหน้าที่รักษารธรรมไว้ให้ยังคงมีอยู่เป็นที่พึงของโลก โดยไม่เห็นแก่หน้าใครได้โดยง่าย. อุดมคติเช่นนี้ ย่อมเป็นเช่นเดียวกับอุดมคติของบรรพชิตหรือนักบวช ผู้สืบอายุพระศาสนาหรือรักษารธรรมไว้เป็นที่พึงแก่โลก โดยไม่อยู่ในอาณัติของผู้ใด นอกจากธรรม. ในทางธรรม ย่อมถือว่าบุคคลที่ถืออุดมคติเช่นนี้ ได้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นบุพชนียบุคคลของโลกส่วนรวม ไม่เป็นลูกจ้างใคร เพราะว่าทำไปด้วยเจตนาที่จะรักษารธรรมอันประเสริฐของโลกไว้. ส่วนเงินเดือนนั้น เป็นแต่ค่าบูชาที่ประชาชนชาวโลกช่วยกันสละให้ ด้วยหวังว่าจะได้ไม่ต้องไปเสียเวลาทำไร่ไถนา หาอาหารด้วยตนเอง แต่ให้ได้รับความสะดวกสบายในการเป็นอยู่ เพื่อใช้เวลาทั้งหมดเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามอุดมคติ คือช่วยกันรักษารความยุติธรรม หรือธรรมไว้ ให้ยังคงมีอยู่เป็นที่พึงประจำโลก.

สิ่งที่เรียกว่าความยุติธรรม หรือความสัตย์จริงนี้ ย่อมเป็นของสากล : เมื่อถือโดยหลักใหญ่ ๆ เว้นข้อปลีกย่อยเล็ก ๆ น้อย ๆ เสียย่อมจะตรงกันทุกชาติทุกภาษา หรือทุกส่วนของโลก แม้แต่ในโลกเทวดาหรือในโลกอื่น ๆ ต่อไป ก็ยังมีหลักแห่งความเป็นธรรม หรือยุติธรรมนั้นตรงกัน ฉะนั้น **ผู้รักษาความเป็นธรรมของโลกไหนก็ตาม ย่อมตั้งอยู่ในฐานะเป็นบุพชนียบุคคลของโลกทุกโลก** ที่มีหลักแห่งความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมตรงกัน. ด้วยเหตุนี้ เราจึงพบข้อความในพระคัมภีร์ต่าง ๆ ที่

กล่าวว่บรรดาพระโพธิสัตว์ผู้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นตุลาการวินิจฉัยคดีอะไรต่าง ๆ นั้น ย่อมเป็นที่เคารพของสัตว์ทั้งหลาย แม้ประเภทเทวดา คือเป็นที่สักการบูชาของเทวดาเช่นเดียวกันกับพระสมณะทั่วไป หมายความว่า แม้แต่พวกเทวดาก็ต้องการความยุติธรรม จะพากันสรรเสริญแซ่ซ้องสาธุการ ในเมื่อมีความเป็นธรรมเกิดขึ้นอย่างนี้เป็นต้น.

การเป็นปุชฌิณบุคคลของโลกในลักษณะที่กล่าวนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่เราอาจจะมองเห็นได้ โดยไม่ต้องกล่าวหรือระแวงไปว่าจะเป็นการเข้าข้างตัวเองหรือเป็นการยกตัวเอง. ข้อสำคัญย่อมอยู่ที่จิตใจของเรามีอุดมคติอย่างใดที่กล่าวนั้นหรือไม่เท่านั้น. ถ้ามีอุดมคติอย่างใดที่กล่าวนั้น และบำเพ็ญหน้าที่ไปตามอุดมคตินั้นแล้ว เงินเดือนย่อมกลายเป็นของเล็กน้อยเกินไป ในการที่จะนำมาเปรียบเทียบกับคุณธรรมอันสูง ที่เรากำลังมีอยู่หรือปฏิบัติอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงหลุดพ้นจากฐานะแห่งความเป็นลูกจ้าง ที่จะถูกจัดไว้ว่าเป็นลูกจ้างของประชาชนหรืออะไรทำนองนั้น. การกล่าวเช่นนั้น จะกล่าวได้ก็แต่ แก่บุคคลจำพวกที่ทำงานพอสักแต่ว่าแล้ว ๆ ไป พอคุ้มเงินเดือน เดือนหนึ่ง ๆ นั้นแหละที่จะกลายเป็นลูกจ้าง. แต่ถ้าเป็นผู้ทำงานประกอบไปด้วยอุดมคติอันสูง เช่นช่วยกันรักษารธรรมให้คงมีอยู่เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้แล้ว **สิ่งที่เขาทำขึ้นมาได้นั้น ย่อมมีคุณค่าสูงเกินกว่าที่จะประมาณได้** เมื่อมาเทียบกับเงินเดือนแล้ว เงินเดือนก็กลายเป็นของอันเล็กน้อย เช่นเศษขยะมูลฝอยไป และตกอยู่ในฐานะเป็นเครื่องบูชาคุณธรรมมากกว่า ไม่อาจจะจัดเป็นค่าจ้าง. ลักษณะของการเป็นปุชฌิณบุคคลมีความหมายอยู่ตรงที่การตั้งตนอยู่ในอุดมคติหรือคุณธรรม ที่สูงเกินกว่าราคาสั่งของบูชา ของบุคคลที่นำมาบูชา. การที่กล่าวเช่นนั้น เป็นการกล่าวได้ตามความสัตย์จริง หรือเหตุผลตามหลักธรรม; ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่น่าจะปลื้มใจ ในการที่ใครก็ตาม ได้มีโอกาสบำเพ็ญหน้าที่นี้ให้ได้ผลเต็มตามความหมายของคำ ๆ นี้ โดยไม่เป็นเพียงผู้ประกอบอาชีพ ซึ่งจะกลายเป็นลูกจ้างไปในวันใดวันหนึ่งโดยไม่รู้ตัว. เว้นเสียแต่เราได้ทำให้เต็มตามความหมายและฐานะแห่งความเป็นปุชฌิณบุคคลเท่านั้น.

ข้อนี้ขอให้คิดเลยไปถึงปุชฌิณบุคคลพวกอื่น เช่นพวกสมณะ พวกพราหมณ์ พวกนักบวช เช่นภิกษุเหล่านี้ ล้วนแต่ต้องอาศัยข้าวปลาอาหารต่าง ๆ ที่ประชาชนสละให้ จึงทำหน้าที่ในการเป็นสมณะเป็นพราหมณ์ เป็นสงฆ์อยู่ได้ แต่แล้วก็มีได้มีหลักเกณฑ์อะไร ที่อาจจะจัดบุคคลเหล่านี้ให้เป็นผู้รับจ้างหรือลูกจ้าง. ถ้าจะเรียกว่าอาชีพก็เรียกว่าอาชีพได้เหมือนกัน แต่อาชีพอีกชนิดหนึ่งคือเป็น **อาชีพของบุคคลประเภทเจ้าหนี้**. เพราะเหตุว่าสิ่งที่ท่านเหล่านั้นทำให้แก่โลกนั้น มีค่ามากเกินไป

กว่าสิ่งที่โลกเสียสละเป็นเครื่องเลี้ยงดูบูชาท่าน ฉะนั้นจึงเป็นอาชีพของบุคคลประเภทเจ้าหนี้ ตัวอย่างเช่นพระอรหันต์ต่างหลายรูปจตุปัจจัยจากทายกในฐานะที่ท่านเป็นเจ้าหนี้ เพราะว่าท่านได้ทำสิ่งวิเศษต่าง ๆ ให้แก่โลกมากมายเหลือเกิน และคงรับเอาเพียงจตุปัจจัยเครื่องอาศัยเท่าที่จะมีชีวิตอยู่ได้เท่าที่จำเป็นแก่การเป็นอยู่ จึงกลายเป็นปุชนียบุคคลไป ดังนี้.

การดำรงตนอยู่ในลักษณะเช่นนี้ เป็นเหตุให้เราปฏิบัติปราโมทย์เป็นต้นทุนประจำอยู่ทุกวันทุกคืน ดังที่บรรยายไว้แล้วในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ว่าปิติและปราโมทย์นั้น เป็นสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งอย่างจำเป็นสำหรับการบรรลุมรรค ผล นิพพาน. เพราะว่าเมื่อมีปิติปราโมทย์แล้ว จะมีความรغبจิต มีสมาธิ มียถาภูตญาณทัสสนะ มีนิพพิทา วิราคะ เป็นลำดับไปโดยง่ายที่สุด. ตูลาการผู้ทำหน้าที่ตามอุตมคติ จนตั้งอยู่ในฐานะเป็นปุชนียบุคคลแล้ว วันคืนย่อมประกอบอยู่ด้วยปิติและปราโมทย์ จึงได้รับความผาสุกทางกายทางใจ มีสติปัญญาสดชื่นแจ่มใส ในการปฏิบัติหน้าที่ของตน และเป็นหนทางแห่งการรู้ธรรมอันสูงยิ่งขึ้นไปตามธรรมชาติ พร้อมกันไปในตัวด้วย; อาตมาจึงขอร้องท่านทั้งหลายทุกคน ให้ยึดถืออุตมคติ แทนที่จะถือเสียว่าอุตมคติซื้อหาอะไรไม่ได้และมีอุตมคติว่าตนเป็นผู้รักษาความเป็นธรรมของธรรม หรือของโลกทั้งสิ้นแทนที่จะจำกัดผูกมัดตัวเองให้อยู่ในวงแคบ ๆ ของบุคคลใด หมู่ใด คณะใด ประเทศใด เป็นต้น ก็มีจิตใจสูง มีความกล้าหาญเยียบขาดครอบงำอคติต่าง ๆ ให้สูญสิ้นไปได้.

ที่นี่ ถ้าหากว่าจะกล่าวต่อไปถึงการที่ **ตูลาการจะเอาชนะอคติได้จริง ๆ อย่างไร** ก็ควรจะพิจารณาให้เห็นชัดเจนเสียด้วยว่า การที่คนเราตั้งใจว่าจะไม่อคติ หรือจะไม่ทำผิดคิดร้ายอะไร ด้วยลัทธิว่าลัทธิความตั้งใจอย่างเดียวนั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ ย่อมไม่สามารถกระทำได้ ถ้าหากว่าไม่มีอุตมคติหรือเครื่องมืออย่างอื่นอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องช่วยที่มีกำลังอันเพียงพอ สิ่งที่เราเรียกว่ากิเลสหรืออคตินั้นย่อมมีกำลังมาก เกินกว่าที่เราจะนึกคิดเอาเฉย ๆ ว่าเราจะชนะไม่ทำ หรือแม้ที่สุดแต่ว่ารังเกียจเกลียดชังมัน เพราะเหตุนั้นแหละ อย่างน้อยที่สุดจึงจำเป็นต้องมีอุตมคติสำหรับยึดเป็นหลัก ซึ่งจะเป็นเครื่องป้องกันทางมาแห่งกิเลส ซึ่งเป็นทางมาแห่งอคติอีกต่อหนึ่งไปในตัว.

เมื่อตูลาการอยู่ในฐานะเป็นปุชนียบุคคลของโลก มีความหมายในบางอย่างบางประการเหมือนกับบรรพชิต หรือสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือโพธิสัตว์ หรือพระอริยเจ้าก็ตามแล้ว ตูลาการก็มักจะสนใจถึงวิธีที่จะครอบงำหรือบังคับกิเลสต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นในการบรรยายวันก่อน ๆ ให้เป็นการเพียงพออยู่เสมอ. การที่จะไม่ลำเอียงด้วยอคติ ๔ นั้น ย่อมเป็น

ไปไม่ได้ ถ้าเราละเลยในข้อที่ว่าอะไรเป็นทางมาแห่งอคติ. และการเป็นตุลาการที่บริสุทธิ์บริบูรณ์ ย่อมเป็นเสมือนหนึ่งอริยบุคคล หรืออย่างต่ำที่สุดก็ภิกษุญานอยู่แล้ว ฉะนั้นจึงควรจะสนใจ เรื่องราวของอริยบุคคล หรือภิกษุญานไว้เป็นที่พึง. อย่างน้อยที่สุด ท่านจะเห็นได้อยู่แล้วว่า การละสักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส เพียง ๓ อย่างเท่าที่พระโสดาบันท่านละได้นั้น ก็ เป็นหนทางหรือกำลังอันเพียงพอ ที่จะตัดหนทางของอคติได้โดยสิ้นเชิง. เมื่อผู้ใดเป็นอยู่ด้วยการ พยายามละกิเลส หรือสังโยชน์อยู่โดยปรกติแล้ว สิ่งที่เราเรียกว่าอคติก็จะหมดกำลังไปในตัว แม้ไม่ต้องคอยระมัดระวังก็เกิดขึ้นไม่ได้ มีขึ้นไม่ได้ : เพราะได้อาศัยการที่เราทำในใจของเราอยู่ เสมอถึงการละความเห็นแก่ตัว; ละการลังเลในทางฝ่ายข้างดี ละการลังเลในการจะละความชั่ว ละ การลังเลในการที่จะบำเพ็ญความดี เป็นผู้ที่ไม่มีความสงสัยในระเบียบปฏิบัติสำหรับการบรรลุถึง ความดีเป็นต้น; และเป็นผู้ไม่มุ่งจะไปตามความยึดถือต่าง ๆ ซึ่งไร้เหตุผล เมื่อเป็นเช่นนี้ การไม่เห็น แก่ด้วยยอมจะป้องกันฉันทาคติหรือโทสาคติได้, ความไม่มุ่งหมาย ย่อมจะป้องกันภยาคติลาเอียงเพราะ กลัว หรือโมหาคติลาเอียงเพราะความไม่รู้ความงิเขลาได้ ดังนี้เป็นต้น.

การยึดถือหลักของพระอริยเจ้าเป็นเครื่องประจักษ์ อยู่เช่นนั้นย่อมเป็นการกำจัดอคติ ต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไปได้พร้อมกันไปในตัว เราจึงมีภาระน้อยที่สุดในการที่จะต้องระวังในเรื่องอคติ. สิ่งต่าง ๆ จะเป็นไปในทางดีในตัวของมันเอง โดยการที่เราคอยควบคุมแต่เพียงเล็กน้อย ไม่ต้อง หนักอกหนักใจ และไม่มีโอกาสพลาดพลั้งชนิดที่จำต้องเสียใจภายหลัง. การเผลอตัวตกเป็นฝ่าย แพ้แก่กิเลส แล้วต้องเสียใจทีหลังนั้น ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยเลย! คนทุกคนคงไม่ต้องการเป็นแน่! นี่เป็นสิ่งที่เชื่อได้. แต่ว่าก็ยังมีคนที่ต้องตกเป็นฝ่ายแพ้แก่กิเลส แล้วต้องเสียใจภายหลังอยู่ เสมอ ๆ. เพราะฉะนั้น เราจำเป็นที่จะต้องป้องกันเสียก่อนที่มันจะเป็นอย่างนั้น เป็นการป้องกัน ที่สะดวกสบาย ด้วยการยึดมั่นในหลักของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของ สังโยชน์ ๑๐ ประการ. ทั้งนี้ไม่ว่าเราจะพากันตั้งตัวเป็นพระอริยเจ้า หรือเป็นพระอรหันต์ แต่ ว่าเป็นแนวทางที่จะทำให้เป็นบุคคลดีไปตามลำดับชนิดที่ไม่เสียหลาย ไม่มีการเสียประโยชน์หรือ ขัดขวางแก่การก้าวหน้าแต่อย่างใด แต่แล้วจะกลับมีกำไรพิเศษ ตรงที่ให้เกิดความเบาสบายใน การเป็นอยู่ ในการปฏิบัติหน้าที่ชนิดที่เป็นเครื่องรับประกันอยู่ในตัวเองอย่างมั่นคง ว่าจะไม่ต้อง เป็นผู้พลีพลังพล้ำแก่กิเลส แล้วต้องเสียใจในภายหลัง. การพลีพลังพล้ำแก่อำนาจของกิเลสแล้ว ต้องเสียใจในภายหลังนั้น อย่าได้เป็นสิ่งที่เราต้องลงทุนทดลองกันเลย. ไม่มีข้อสงสัยอะไรที่ว่า

ควรลอง มันเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะมี ไม่ควรจะเป็นอย่างยิ่งโดยประการทั้งปวง. เมื่อเรากล้าตั้งตนเป็นผู้จะรักษาศาธรรมของโลกแล้วก็ไม่ควรกระดากหรือรู้สึกว่าเป็นการอวดดีอวดดี ในการที่จะไปยึดเอาหลักของพระอริยเจ้าทั้งหลายมาเป็นหลักปฏิบัติ เพราะเป็นการสมควรอย่างยิ่งในข้อที่เรา มีอุดมคติตรงกัน, เราตีราคาอาชีพหรือหน้าที่ของเรา ในฐานะเป็นผู้รักษาความเป็นธรรมของโลก ซึ่งโดยกฎเกณฑ์แห่งธรรมแล้ว ย่อมตั้งอยู่ในฐานะที่เป็นบุษนิยบุคคลประเภทหนึ่ง ฉะนั้นเราควรจะสนใจในเรื่องของพระอริยบุคคล หรือบุษนิยบุคคลที่แท้จริงของโลกนี้ให้มากเพียงพอจน เพื่อจะได้สิ่งวิเศษศักดิ์สิทธิ์สิ่งหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเครื่องมือกำจัดอคติไปในตัว. ถ้าปราศจากเครื่องมือนี้เสียแล้ว เราย่อมรู้สึกเลิไม่ได้. ย่อมจะพ่ายแพ้แก่อำนาจของกิเลส ตกอยู่ในอคติไม่ว่าอย่างใดก็อย่างหนึ่ง ไม่น่าก็น้อย ฉะนั้นจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่ง ที่เราจะทำความปลอดภัยให้แก่เกียรติยศ หรืออุดมคติแห่งหน้าที่การงานของเรา.

อนึ่ง พึงทราบว่ แม้เรื่องของวิปัสสนาภาวนา อย่างที่ได้เคยอธิบายมาแล้วนั้น ก็ไม่ใช่เรื่องของคนที่อยู่แต่ในวัด หรือเป็นเรื่องของผู้ที่จะไปนิพพานโดยส่วนตัว แม้ท่านที่จะเป็นตุลาการวินิจฉัยคดีต่าง ๆ ก็ยังอาจจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่หน้าที่ประจำวันได้ ด้วยการมีศีลบริสุทธิ มีจิตบริสุทธิ์ มีปัญญาสว่างไสว ตามควรแก่กรณี. คำว่า “มีจิตไม่บริสุทธิ์” หรือคำว่า “มีจิตมีดมีด ชุ่มฉ่ำ” นี้ ลองคิดดูเถอะว่า ถ้าผู้ใดมีในตนแล้วจะปฏิบัติหน้าที่อันเป็นความรับผิดชอบต่อธรรมของโลกได้อย่างไรกัน เพราะมันเป็นเรื่องที่มีค่าสูงเกินกว่าที่จะเอามาทำเล่น ๆ ทั่ว ๆ ไปตามอารมณ์. เมื่อเราบูชาอุดมคติ หรือคุณค่าของอาชีพที่ต้องอาศัยความบริสุทธิ์นี้แล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องแสวงหาเครื่องมือหรืออุบายวิธีต่าง ๆ ที่จะหล่อเลี้ยงสมรรถภาพในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนให้บริสุทธิ์ อย่างน้อยก็ต้องเป็นผู้ที่มีความฉลาดในการที่จะมีศีลบริสุทธิ มีการควบคุมจิตใจได้ในลักษณะที่เรียกว่ามีสมาธิ คือบริสุทธิ์ผุดผ่องตั้งมั่นด้วยดี มีความเหมาะสมที่จะทำงานในทางจิต ต่อจากนั้นก็ปัญญา มีทวิภูมิ มีความคิดเห็นที่เป็นไปถูกต้อง ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ว่า อะไรเป็นอะไร ตามสมควรแก่เหตุการณ์. การบำเพ็ญตนอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา ก็ตาม หรือการดำเนินกาย วาจา ใจ ตามนัยวิสุทธิ ทั้ง ๗ มีศีลวิสุทธิเป็นต้น กระทั่งถึงญาณทัสสนวิสุทธิก็ตาม ล้วนแต่เป็นอุปกรณ์อันประเสริฐ สำหรับผู้ที่จะตั้งตนอยู่ในฐานะเป็นผู้รักษาความเป็นธรรมให้ยังคงอยู่เป็นที่พึ่งของโลก. บรรดาท่านที่จะเป็นตุลาการให้ตรง ให้เต็ม ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ตามอุดมคติของคำ ๆ นี้ ควรจะได้สนใจหลักของพระพุทธศาสนา ดังที่ได้บรรยายมาแล้วนั้น ให้พอสมควรอยู่เสมอ.

ยังมีข้อปลีกย่อยเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่อาตมาอยากจะนำมาตั้งเป็นข้อสังเกตสำหรับการศึกษาพระพุทธศาสนา หรือศาสนาโดยทั่ว ๆ ไปพร้อมกันไปในตัว : เรามิทางที่จะพิจารณาให้เห็นได้ว่าศาสนาต่าง ๆ นั้น ล้วนแต่มีแนวที่จะยึดถือ และปฏิบัติต่างกัน อย่างไรก็ตามที่เราจะมองแต่แนวใดแนวหนึ่งแนวเดียว ตามที่เราเห็นว่าเห็น หรือที่เป็นแนวของเราโดยเฉพาะนั้น ย่อมนำเราไปสู่ข้อคิดได้โดยไม่รู้สึกตัวด้วยเหมือนกัน บรรดาศาสนาทั้งหลายในโลกนี้ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตก็ตาม กล่าวกันอย่างกว้าง ๆ แล้ว อาจจะแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภทด้วยกัน คือ ศาสนาประเภทหนึ่ง ทำความดับทุกข์ด้วยอำนาจของศรัทธาหรือความเชื่อเป็นเบื้องต้น. ศาสนาอีกประเภทหนึ่ง ทำความดับทุกข์ด้วยอำนาจการบังคับกาย บังคับจิต เป็นเบื้องต้น โดยการบังคับตามวิธีของศาสนา นั้น ๆ ให้จิตดำรงอยู่ในลักษณะนั้น ๆ ตามที่ตนต้องการ. ศาสนาอีกประเภทหนึ่ง ทำความดับทุกข์ให้สิ้นไปด้วยอำนาจของปัญญาเป็นเบื้องต้น คือการเจริญปัญญาจนเกิดความรอบรู้ในสิ่งทั้งปวง ; เราจึงได้ศาสนาในโลกเป็น ๓ ประเภทด้วยกัน : ศาสนาที่พึ่งกำลังศรัทธาความเชื่อ, ศาสนาที่พึ่งกำลังวิริยะความพากเพียร และศาสนาที่พึ่งกำลังปัญญา.

สำหรับศาสนาที่พึ่งกำลังแรงของศรัทธาหรือความเชื่อ ก็ต้องมีสิ่งเป็นที่ตั้งของศรัทธาหรือความเชื่อไว้สิ่งหนึ่ง หรืออย่างหนึ่ง เช่น มีพระเป็นเจ้าเป็นที่ตั้งของศรัทธาถ้าเป็นอย่างนี้ก็ต้องปล่อยศรัทธาหรือปลงศรัทธาหมดทั้ง ๑๐๐ เปอร์เซนต์ลงในพระเป็นเจ้า อะไร ๆ ทั้งหมดก็ต้องยกให้เป็นไปตามหลักที่ว่า “เป็นความต้องการหรือเป็นพระประสงค์ของพระเป็นเจ้า”; เพื่อให้คนเหล่านั้นไม่มีความทุกข์ใจ เพราะอาศัยกำลังศรัทธาแรงกล้านั้นมาเป็นเครื่องตัดเสีย. ตัวอย่างเช่น เขาเจ็บไข้ได้ป่วย กระวนกระวาย ทรมานกาย อย่างไรก็ตาม ถ้าเขาสามารถที่จะมีศรัทธาปลงลงไปทั้ง ๑๐๐ เปอร์เซนต์ว่าเป็นพระประสงค์ของพระเป็นเจ้าจริง ๆ แล้ว เขากลับยินดีเสียอีก ในการที่ตนได้เป็นไปตามความประสงค์ของพระเป็นเจ้า. แม้ที่สุดแต่จะต้องตายไปก็ถือว่าเป็นความประสงค์ของพระเป็นเจ้า, จะยากจนเชื่องช้า ตกระกำลำบากก็ถือว่าเป็นการสั่งสอนเป็นการทดลองความภักดีในพระเป็นเจ้า จะมั่งมีศรีสุขเป็นเศรษฐีรุ่มรวย ก็ไม่อวดดีอวดดีว่าเป็นฝีมือของตัวเอง แต่ถือว่าเป็นความโปรดปรานหรือเป็นพระประสงค์ของพระเป็นเจ้า : ความทุกข์อันใดจะเกิดขึ้นมาในลักษณะอย่างใดก็ไม่ทุกข์ เพราะถือว่าเป็นการจัดการทำของพระเป็นเจ้า เขาก็สามารถที่จะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างที่ไม่มีความทุกข์ และเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่งของเขา ด้วยอำนาจแห่งศรัทธานั้นก็ได้เหมือนกัน. นี่เป็นลักษณะของศาสนาประเภทที่ทำความพ้นทุกข์ด้วยอำนาจของศรัทธาเป็นเบื้องต้น.

ส่วนพวกที่ทำความพันทุกข์ด้วยความพากเพียรโดยตรง นั้น มีวิธีที่จะฝึกฝนการบังคับ

ในทางจิต หรือทางสมาธิ หรือทางฌาน ทางสมาบัติ บังคับจิตของตัวให้อยู่ในอำนาจได้ตามที่ต้องการ คือ ไม่ให้ไปรู้สึกทุกข์ ไปรู้สึกร้อน ไปหวาดไปกลัว เป็นต้น แต่ให้มาสงบเสียบอยู่ในฌานในสมาบัติ ได้จนตลอดเวลา จนกระทั่งถึงวันดับจิต. เขาเป็นผู้สามารถบังคับจิต ไม่ให้ไปปรารถนาสิ่งที่ไม่ปรารถนา ให้อย่างใด ๆ แล้ว ก็บังคับจิตให้กำหนดไว้แต่อารมณ์ที่พึงปรารถนา เช่น ความเป็นหนึ่งในการมรรณ อันใดอันหนึ่ง แล้วก็หยุดอยู่ในอารมณ์อันนั้น จนเป็นสมาธิ หรือสมาบัติ เป็นความตั้งใจอยู่ได้ในลักษณะที่ตนพอใจจนปราศจากความทุกข์ แต่ว่าอยู่ได้ด้วยอำนาจของการบังคับ. ในกรณีที่เป็นความเจ็บไข้ได้ป่วย เขาก็ช่มทุกขเวทนาได้ด้วยกำลังจิต มิให้ปรากฏ แม้ความรู้สึกรัก โกรธ เกลียดกลัว เป็นต้น ก็ถูกข่มไว้ด้วยอำนาจฌานอย่างเดียวกัน. อย่างนี้เรียกว่าเป็นวิธีเอาตัวรอดจากความทุกข์ ด้วยอำนาจของวิริยะ คือ การทำการบังคับจิตอันแรงกล้า ซึ่งรวมการบังคับกายอยู่ด้วยในตัว ปรากฏว่ามีอยู่หลายเหล่าหลายลัทธิหลายศาสนา ตั้งแต่ครั้งก่อนพุทธกาล และในสมัยพุทธกาล และแม้กระทั่งบัดนี้ก็ยังมิเหลืออยู่. นี่ก็นับว่าเป็นศาสนาประเภทหนึ่ง.

สำหรับศาสนาประเภทที่ ๓ นั้น ทำความพันทุกข์ด้วยปัญญา จะต้องมียุทธการที่เป็นไปในทางของปัญญา ให้เข้าใจแจ่มแจ้งในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริงว่า อะไรเป็นอะไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ เห็นว่า เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จนจิตเบื่อหน่ายถอยออกมาเสียจากสิ่งทั้งปวง ไม่ยึดมั่นสิ่งใดไว้ด้วยอำนาจอุปาทาน ก็ไม่มีความอยากหรือติดมหาที่เป็นเหตุแห่งทุกข์จึงเลยไม่มีความทุกข์. วิธีนี้เรียกว่าเป็นการเอาชนะความทุกข์ด้วยกำลังปัญญาเป็นศาสนาประเภทที่ยึดหลักในทางปัญญาเป็นเบื้องต้น.

ในโลกเราโดยสรุปแล้วมีลัทธิศาสนาซึ่งยึดหลักเป็นที่พึ่งต่างกันเป็น ๓ ประเภทดังนี้. เราผู้จะเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ของเรา เกี่ยวข้องกับผู้เป็นศาสนิกแห่งศาสนานั้น ๆ ซึ่งมีหลักแห่งการยึดต่างกันนั้น อาจจะพลั้งพลาดถึงกับทำสิ่งที่เขาคิดลงไปได้ ถ้าหากว่าเรายึดแต่เพียงหลักใดหลักหนึ่ง ซึ่งเป็นหลักของตัวเองอย่างเดียว. การรู้หลักกว้าง ๆ ถึงความแตกต่างระหว่างลัทธิศาสนาว่ามีอยู่อย่างไร แล้วปฏิบัติให้สมกันกับกรณีนั้น ๆ ให้สำเร็จประโยชน์ได้ทุกเมื่อ จึงเป็นสิ่งที่ท่านผู้เป็นตุลาการจะต้องคำนึงถึง และกำหนดไว้ในฐานะเป็น ตัวอย่างสำหรับเทียบเคียง เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้โดย **เรียบร้อยบริบูรณ์** และเป็นหลักสำหรับเตือนตนว่า อดีตนั้นมิทางมาจากการไม่รู้เท่าถึงการณ์ หรือจากที่เรารู้จักผู้อื่นพวกอื่นน้อยเกินไปได้ไม่น้อยเลย. ด้วยเหตุนี้ทุกคนจึงจำเป็นต้อง เปิดจิตใจของ

ตนให้กว้าง ด้วยอำนาจความปล่อยความยอมให้แก่ลัทธิศาสนาต่าง ๆ ทั่ว ๆ ไป ตามขั้นตามลำดับแห่งลัทธินั้น ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่ถ้าเราประมวลสังเคราะห์ ก็ย่อมสังเคราะห์ลงในคำว่า “ธรรม” ได้ด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าศาสนาใด ๆ ในโลกนี้ ; ฉะนั้นการมีหน้าที่รักษาความเป็นธรรมในโลก ก็ควรจะให้คำว่าธรรม มีขอบเขตกว้างขวางชนิดที่กล่าวแล้วนั้นด้วย ในหลักเกณฑ์ครบทั้ง ๓ ประการ คือ ความเชื่อ ความเพียร หรือปัญญา ซึ่งเป็นหลักของศาสนาต่าง ๆ นั้น

สำหรับพุทธศาสนาเรา อยู่ในพวกอาศัยกำลังปัญญาเป็นเบื้องต้น สำหรับทำความรอบคอบ ถึงอย่างนั้นก็ยังมิแบ่งแยกเป็นลัทธิินิกายต่าง ๆ กัน. การที่จะถือให้เป็นแบบอย่างแต่อย่างเดียวนั้น ไม่เป็นวิสัยที่จะทำได้ เช่นลัทธิพุทธศาสนาที่เรียกตัวเองว่า **เถรวาท** หรือที่คนอื่นเรียกว่า **หินยาน** คือพุทธศาสนาอย่างไทย อย่างลังกา อย่างพม่า เหล่านี้ ตั้งอยู่ในฐานะที่ต่างกันเป็นอันมาก จากอีกพวกหนึ่ง ซึ่งเรียกตัวเองว่า **มหายาน** สถาบันซึ่งยึดถือกันมั่นคงของฝ่ายเถรวาท นั่นก็คือ การที่ไม่ยอมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งใด ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้แล้ว. ข้อนี้ตรงกันข้ามจากฝ่ายมหายาน ที่นิยมแก้ไขเปลี่ยนแปลงทันทีที่รู้สึกว่าจะควรปรับปรุงให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม. โดยเหตุนี้เองพุทธศาสนาอย่างเถรวาทจึงยังมีอะไร ๆ คล้ายกับที่เป็นอยู่ในสมัยครั้งพุทธกาลเป็นอย่างมาก, แม้ที่สุดแต่การกินอยู่ นุ่งห่ม และการทำกิจประจำวันก็ยิ่งเหมือนกับเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว. ส่วนฝ่ายมหายานนั้น มีการปรับปรุงกันใหม่ทุกอย่างทุกประการ แม้กระทั่งตัวหลักลัทธิ ดังนี้เป็นต้น. ท่านผู้เป็นตุลาการคงจะมีหน้าที่การงาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับนิกายของพุทธศาสนาทุก ๆ นิกายอยู่บ้างเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นจึงควรจะศึกษาหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ เป็นการเพิ่มเติมให้เพียงพอ อย่างน้อยที่สุด ก็ควรจะกำหนดจุดจำใจความสั้น ๆ ของความแตกต่างระหว่าง **เถรวาท** กับ **มหายาน** นี้ไว้.

ตัวอย่างแห่งสถาบันที่ถือกันมั่นคงของฝ่ายเถรวาท นั้น อาตมาจะยกมาเป็นตัวอย่างสักข้อหนึ่ง เช่นในวินัยมีอยู่ว่าจะไม่ยอมบวชคนที่บิดามารดาไม่อนุญาต เขาจะมีอายุเท่าไร เป็นคนอย่างไรก็ตาม ถ้าไม่ได้รับอนุญาตจากบิดามารดาที่ไม่ยอมบวชให้ ฉะนั้นเราจึงไม่ยอมบวชให้แก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานอะไร อันแสดงว่าบิดามารดาอนุญาต. ครั้นมาถึงสมัยนี้ มีระเบียบอะไรต่าง ๆ ของโลกปัจจุบัน ที่เขาจัดตั้งกันขึ้น อย่างที่เรียกว่า สิทธิสากลของมนุษยชนควรจะได้ เช่นเขาเป็นผู้ใหญ่เป็นอิสระแก่ตัวแล้ว เขาจะแต่งงานหรือทำอะไรได้ โดยไม่ต้องอาศัยความยินยอมของบิดามารดา ทั้งชายทั้งหญิงอย่างนี้เป็นต้น. เมื่อเขายกเลิกสิทธิสากลของมนุษยชน ซึ่งเป็นที่ลุ่มหลงของคนในสมัยปัจจุบันนี้เป็นอย่างยิ่งชนิดนั้นมาอ้าง มันก็เป็นข้อแก้ตัวให้รอดไปได้. แต่ทางฝ่ายเถรวาทเรายังคงถือตรงตามเดิมทุกประการ เขาจะอ้างสิทธิมนุษยชนอันประเสริฐของเขา ให้คอยแห่แหบ

อย่างไร เราก็ไม่ยอมจะบวชให้แก่บุคคลที่แม้อายุจะมากเป็นผู้ใหญ่เต็มที่แล้ว แต่ว่าบิดามารดาไม่ได้อนุญาต ดังนั้นเป็นต้น. นี่ก็มีความหมายอยู่ตรงที่ว่า เรายังคงรักษาทวัทเดิมของพระวินัยหรือของพระพุทธานุญาตต่าง ๆ ไว้โดยไม่ยอมแตะต้อง. ถ้าข้อใดจะล้าสมัยจะพ้นสมัยไป ก็ปล่อยให้คงล้าสมัยพ้นสมัยปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์นั้น ๆ ไม่ยอมถอนออกและไม่เปลี่ยนแปลง. เมื่อปฏิบัติไม่ได้ ก็ไม่ปฏิบัติ แต่เมื่อยังปฏิบัติได้อยู่ ก็ยังคงปฏิบัติอย่างเคร่งครัด. หวังว่าท่านที่จะออกไปเป็นตุลาการ คงจะได้เผชิญปัญหาเหล่านี้ข้างหน้า ขอได้เคารพต่อสถาบันของพุทธศาสนาอย่างเถรตรงให้เหมาะสมแก่กรณีด้วย. ส่วนที่เกี่ยวกับฝ่ายมหายานนั้น เชื่อว่าคงจะเป็นการสะดวกสบายกว่า ในการที่จะปฏิบัติหน้าที่อะไรไปตามที่เห็นสมควร แก่การแก้ไขเปลี่ยนแปลง. เราไม่มีการยึดถือหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน ฉะนั้นท่านทั้งหลายจะต้องอาศัยการพิจารณาพิจารณาที่เหมาะสมแก่กรณี เรียกว่าเป็นการทำให้ถูกต้องตรงตามลัทธินิกายของศาสนา นั้น ๆ นับตั้งแต่ศาสนาประเภทใหญ่ ๆ เช่นพวกที่เฟื่องศรีธาเป็นเบื้องต้น ความเพียรเป็นเบื้องต้น ปัญญาเป็นเบื้องต้น และทุก ๆ พวก ก็ยังมีแตกแยกออกเป็นนิกายย่อย ๆ ดังนี้ เป็นต้น.

ข้อต่อไปที่อาตมาอยากจะปรับความเข้าใจอีกครั้งหนึ่ง ก็คือ **เรื่องเกี่ยวกับเจตนาของตุลาการ.** เจตนาที่จะพิพากษาหรือจะสั่งบังคับคดีต่าง ๆ นั้นเป็นของสำคัญที่จะต้องตั้งไว้ในฐานะเป็นของบริสุทธิ์. นี่เคยมีผู้ถามปัญหาถึงข้อที่ว่า คำพิพากษาสั่งฆ่าคน หรือทำให้คนตกทุกข์ได้ลำบากนั้นจะมีส่วนที่เป็นวิบากกรรม อันจะสนองแก่ผู้เป็นตุลาการด้วยหรือไม่. ข้อนี้ อาตมาก็ได้เคยตอบไปบ้างแล้ว และยังอยากจะขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า ต้องถือเอา “เจตนาเป็นตัวกรรม” หรือเป็นใหญ่. เจตนานั้น หมายถึงความรู้สึกลึกซึ้งหรือความต้องการตามความประสงค์ในการที่จะทำสิ่งใด ๆ ลงไป ในที่นี้ หมายถึงการที่จะพิพากษารรณคดี และสั่งบังคับคดีลงไป. เราต้องประคับประคองเจตนาของเราให้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นเจตนาของปุชนิยบุคคลแห่งโลกให้เสมอไป เหมือนดังที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น. ถ้าเราเป็นผู้บูชาอุดมคติ ตั้งอยู่ในอุดมคติจริง ๆ แล้ว ไม่ต้องกลัว เจตนาอันยอมจะบริสุทธิ์ผุดผ่องเอง และจะเป็นการทำให้ด้วยมุ่งรักษามุมคติของผู้รักษาความเป็นธรรม หรือผู้คุ้มครองธรรมอยู่ในโลกนี้. การที่จำเลยจะต้องเป็นไปตามกรรม หรือตามบทบัญญัติที่อาศัยกฎเกณฑ์แห่งความยุติธรรม ที่ได้วางกันขึ้นไว้นั้น ไม่ใช่สิ่งที่เราจะต้องรับผิดชอบ. เราจะรับผิดชอบเฉพาะแต่เจตนาในการที่จะรักษาความยุติธรรมโลกแต่อย่างเดียว.

อาตมายังนึกไม่ถึงว่า แม้แต่ **พวกที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ในการฆ่าคนโดยตรง** เช่นพวก
เพชรฆาตเป็นต้น : ถ้าเขามีเจตนาในทำนองที่จะร่วมมือกันรักษาความยุติธรรมของโลกแล้วเขาก็
ไม่ต้องรับบาปกรรมที่จะสนองในกรณีเป็นผู้ฆ่าคน. ส่วนเขาจะรับบาปกรรมอันอื่นใดบ้างเป็นพิเศษ
หรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก แต่เรื่องเจตนาฆ่าคนนั้นคงไม่แน่ ถ้าหากว่าเขาเป็นผู้มีอุดมคติ
อย่างทีกล่าวนี้นี้ประจำอยู่ในใจจริง ๆ **แม้ที่สุดแต่ทหารที่ถืออาวุธ**ที่จะต้องปล่อยอาวุธออกไป
เพื่อเจตนาที่จะป้องกันรักษาความยุติธรรมของโลกก็จะต้องรับสนองบาปกรรม ในฐานะที่เป็นการ
ฆ่าคน, ถ้าเจตนาไม่มีการฆ่าคน มีแต่เจตนาในการที่จะรักษาความยุติธรรมของโลกไว้จริง ๆ.
เรากลัวอยู่แต่ว่าคนเหล่านั้นจะไม่เจตนาเช่นนั้นเท่านั้น. **แม้ที่สุดแต่บุคคลที่จะต้องป้องกันตัว** ในเมื่อ
มีศัตรูจู่โจมเข้ามาจะทำอันตราย เขาต้องป้องกันตัวโดยไม่มีการคำนึงว่าจะทำให้ฝ่ายโน้นเสียชีวิต
หรือไม่. ถ้าหากว่าการป้องกันตัวของเขานั้นทำให้ฝ่ายโน้นเสียชีวิตลงไป โดยบทบัญญัติของกฎหมาย
ก็ไม่ถือว่าเขาฆ่าคนหรือเจตนาจะฆ่าคน. ถ้าหากว่าเขาจะมีโทษบ้าง ก็จะต้องมีโทษเพราะบทบัญญัติ
อื่น ไม่ใช่บทบัญญัติในเรื่องเจตนาจะฆ่า; หรือเขาอาจจะไม่มีโทษเลยก็ได้ เพราะไม่มีเจตนาจะฆ่า
คนดังนี้. ธรรมในทางพุทธศาสนาล้วนแต่ถือหลักอย่างเดียวกันนี้. วินัยเป็นอันมากสำหรับพระภิกษุ
ยกเว้นอาบัติโดยสิ้นเชิงแก่ภิกษุผู้ที่ไม่เจตนา แม้ว่าการกระทำนั้นส่งผลถึงกับเป็นการให้เกิดการเสียชีวิต
แก่บุคคลอื่นเหล่านี้เป็นต้น

เพราะเหตุดังกล่าวมานี้เอง อาตมาจึงขอยืนยันว่า **ผู้ที่พยายามรักษาอุดมคติของตุลาการ**
ไว้ประจำใจอยู่เสมอนั้น ย่อมจะมีเจตนาบริสุทธิ์สุดม่งในการที่จะรักษาธรรมของโลกไม่มี
เจตนาที่จะทำใครให้ลำบากหรือแกล้งทำใครให้เสียชีวิต; และยังคงประกอบไปด้วยพรหม-
วิหารธรรมข้อสุดท้ายอีกด้วย คือ อุเบกขา มีความวางเฉยในเมื่อช่วยอะไรไม่ได้. ธรรมข้อนี้
ท่านก็จัดเป็นพรหมวิหาร คือเป็นคุณสมบัติของพรหมด้วยเหมือนกัน เท่า ๆ กับข้อเมตตา กรุณา
มูทิตา แม้ว่าจะเป็นข้ออุเบกขา คือจำเป็นจะต้องวางเฉย ในกรณีที่สัตว์จะต้องเป็นไปตามกรรม.
เมื่อประกอบไปด้วยพรหมวิหารธรรมข้อนี้ด้วย และมีอุดมคติแห่งบุคคลผู้รักษาธรรมของโลกด้วย
เจตนาของเขา ย่อมบริสุทธิ์สุดม่ง ไม่มีบาป ไม่มีกรรม เพราะการสั่งบังคับดีทั้งจะเป็นการตั้งตนอยู่ใน
ฐานะปุณ्यบุคคลของโลกได้ด้วย โดยไม่ต้องสงสัยเลย.

ข้อสุดท้ายเท่าที่เวลาเหลืออยู่จะอำนวยให้อาตมาอยากจะแนะนำให้ตั้งข้อสังเกตเป็นพิเศษอีกข้อหนึ่ง **คือบุคคลที่เกี่ยวข้องกัน** เราทุกคนที่อยู่ในโลก ย่อมมีบุคคลที่เกี่ยวข้องกัน อยู่เป็นพวกเป็นหมู่เป็นคณะ ที่ใกล้ชิดที่สุดก็เรียกว่าครอบครัว บุคคลเหล่านี้เมื่อพิจารณาให้ดีแล้ว จะเห็นว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลอยู่ไม่น้อย ในการที่จะคลบนัดลให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามความต้องการของเขา เพราะฉะนั้นเราจึงจำเป็นที่จะต้องจัดการแก้ปัญหาเกี่ยวกับบุคคลแวดล้อมนี้ ให้ลุล่วงไปด้วยดีด้วยเหมือนกัน เราจะพิจารณากันถึงประเภทที่เป็นของจำเป็นก่อน โดยเฉพาะก็คือครอบครัว ทุกคนจะต้องมีครอบครัว เพราะการมีครอบครัวเป็นของจำเป็นสำหรับฆราวาส : นี่เป็นเรื่องที่ช่วยไม่ได้ที่ว่าฆราวาสจะต้องมีครอบครัว **ผู้ที่เป็นตุลาการจะต้องมีภาระหนัก ที่จะป้องกันไม่ให้เรื่องของครอบครัวเกี่ยวพันถึงการปฏิบัติหน้าที่ตุลาการ** เพราะฉะนั้นจำเป็นจะต้องมีความสามารถพิเศษ หรือมีอุบายวิเศษซึ่งเป็นคุณธรรมพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นทางที่ทำได้ทั้งในทางป้องกันและแก้ไข ในกรณีที่เป็นการป้องกันนั้น อย่างน้อยเราจะต้องทำให้คนข้างเคียงของเราหรือครอบครัวของเราเป็นผู้ที่ตั้งตนอยู่ในศีลในธรรมเช่นเดียวกับเรา จึงจำเป็นที่จะต้องถือเป็นหน้าที่ว่าทุกคนจะต้องอบรมครอบครัวของตนให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรมอย่างถูกต้องเช่นเดียวกับตน พ่อบ้านจะต้องมีหน้าที่อบรมคนทุกคนในครอบครัวของตน ให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม มิฉะนั้นแล้วจะเป็นภัยแก่พ่อบ้านนั่นเอง สำหรับพ่อบ้านที่เป็นตุลาการด้วยแล้ว ยิ่งเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีครอบครัวที่ตั้งอยู่ในศีลในธรรม ผู้ที่ยังไม่มีครอบครัวก็ควรจะเลือกเฟ้นให้ได้ดีที่สุดให้ได้ผู้เข้ามาร่วมครอบครัวนั้นเป็นคนตั้งอยู่ในศีลในธรรม ผู้ที่ยังไม่มีครอบครัวยังมีโอกาสเลือกได้มาก ไม่ควรพลาดตัวหาคู่ครองตามอารมณ์ตามอำนาจกิเลส แต่จะหาคู่ครองตามอุดมคติของตุลาการ คือจะต้องเป็นผู้มาช่วยกันหรือร่วมมือกันอำนวยความสะดวก ในการปฏิบัติหน้าที่การงานแห่งการรักษาคำเป็นธรรมของโลกให้ลุล่วงไปด้วยดี สำหรับผู้ที่มีครอบครัวอยู่แล้ว ก็จะต้องถือเป็นการหน้าที่อย่างยิ่ง ในการที่จะสนใจพยายามฝึกฝนอบรมครอบครัวของตนให้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม เพื่อจะไม่เกิดเป็นสิ่งที่ป็นอุปสรรคขัดขวาง หรือถึงกับทำลายการปฏิบัติหน้าที่บริสุทธิ์บริบูรณ์ของตนเสียในภายหลัง.

แท้จริง เราควรจะถือตรงกันทุกคนว่า **การอบรมครอบครัวให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมนั้น เป็นความจำเป็นเท่า ๆ กับการปฏิบัติหน้าที่การงานอื่น ๆ** มิฉะนั้นต้องประสบความยุ่งยากหม่นหมอง จนเหมือนกับตนรททั้งเป็นโดยไม่ต้องสงสัย ครอบครัวของตุลาการ ควรจะตั้งอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลระดับหนึ่งไปทั้งครอบครัว เช่นเดียวกับครอบครัวของปูชนียบุคคลอื่น ๆ โดยเฉพาะ

ในครั้งโบราณ บุคคลจำพวกพราหมณ์ หรือผู้สั่งสอนศีลธรรม ซึ่งเป็นผู้ครองเรือนเหล่านี้ ถ้าเราดูตามหลักเกณฑ์ที่เขาถือกันมาแต่กาลก่อน เขาระมัดระวังคนที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกในครอบครัวก็ด้วยเหตุนี้เอง พวกพราหมณ์จะไม่ยอมแต่งงานกับพวกวรรณะอื่น นอกจากที่เป็นพราหมณ์มีคุณสมบัติต่าง ๆ เหมือนกันหรือเข้ากันได้ เพื่อไม่มาเป็นอุปสรรคต่าง ๆ ในการที่บุคคลนั้นจะปฏิบัติหน้าที่เป็นพราหมณ์ หรือเป็นครูบาอาจารย์ของบ้านเมือง. โดยเฉพาะหน้าที่ที่จะต้องอาศัยบุคคลพิเศษเช่นนี้ จำเป็นที่จะต้องมีการเลือกเฟ้นหรือมีการคบหาสมาคมกันแต่ในบุคคลที่มีอุดมคติตรงกันดังกล่าวแล้ว เราจึงควรนำหลักเกณฑ์อันนี้มาใช้เป็นหลักปฏิบัติ หรือเป็นเครื่องป้องกันความยุ่งยากที่จะเกิดในอนาคตให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้.

การที่มีสิ่งแวดล้อมหรือบุคคลแวดล้อมเป็นอุปสรรคเสียเองนั้นขอให้ถือว่าเป็นโชคร้ายอย่างยิ่ง เป็นอับมงคลอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าท่านทรงสรรเสริญการมีมิตรดีไว้อย่างยิ่ง จนถึงกับตรัสว่า การมีมิตรดีนั้นเป็นอะไร ๆ ทั้งหมดของความสำเร็จ. ในเรื่องนี้มีเรื่องเล่าว่า พระอานนท์ซึ่งเป็นศิษย์ใกล้ชิดที่สุดของพระพุทธเจ้า ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า เท้าที่ท่านเองได้คำนวณดูรอบคอบทั่วถึงแล้ว รู้สึกว่าการมีเพื่อนดี หรือบุคคลที่แวดล้อมดีนั้นเป็นถึง ๕๐ เปอร์เซ็นต์ของความสำเร็จของมนุษย์เรา. พระพุทธเจ้าท่านตรัสห้ามเสียว่า อย่าพูดอย่างนั้น การมีบุคคลแวดล้อมที่ดีนี้เป็นทั้ง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์หรือเป็นทั้งหมดของความสำเร็จของมนุษย์เรา. ฉะนั้นถ้าหากว่าบรรดาท่านที่เป็นตุลาการ ได้บุคคลข้างเคียงที่แวดล้อมดี หรือถึงกับช่วยกันสงวนศักดิ์ศรีของตุลาการได้ด้วยกันทั้งครอบครัวแล้ว ย่อมจะเป็นการประพடுத்தธรรมทั้งครอบครัว ย่อมจะเป็นบันไดไปสู่สวรรค์กันทั้งครอบครัว ไม่เป็นการดิ่งไปสู่รกทั้งเป็น เหมือนกับที่เราเห็น ๆ กันอยู่ในบางแห่งเป็นแน่นอน.

ทั้งหมดนี้เป็นอันว่าเราได้พิจารณากันโดยละเอียดถึงข้อที่ควรสนใจและระมัดระวังเกี่ยวกับการเป็นตุลาการในอนาคต ในข้อที่ว่าเราจะต้องประพடுத்தธรรมประจำหน้าที่ของเรา; และต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับลัทธิศาสนาต่าง ๆ อย่างปลอดภัย : เราจะต้องตั้งตนให้อยู่ในฐานะเป็นคนของโลก คือผู้พิทักษ์ความเป็นธรรมของโลก ไม่เลือกที่รักมักที่ชังในระหว่างบุคคล หรือแม้ในระหว่างชาติระหว่างประเทศ หรือแม้ในระหว่างโลกด้วยซ้ำไป ถ้าหากคติจะเกิดขึ้นได้ระหว่างโลกมนุษย์กับโลกเทวดาเป็นต้น; เพราะคำว่า “ธรรม” นั้น ไม่มีชาติ ไม่มีเชื้อชาติ เป็นของสิ่งเดียวกันในทุก ๆ โลก : และเราจะต้องยึดถืออุดมคติที่ว่า การปฏิบัติหน้าที่เช่นนี้ ย่อมอยู่ในฐานะเป็นที่พึงของโลก อยู่ในประเภทที่เรียกว่าปณิชนุคคลของโลก, เมื่อผู้ใดสมัครเข้ามาปฏิบัติหน้าที่เช่นนี้ก็จะต้องถือ

อุดมคติอันนี้ จึงจะราบรื่น หรือได้รับผลจากหน้าที่อันนี้ มิฉะนั้นแล้วจะเป็นการฝืนหรือขัดต่อหน้าที่ โดยซึ้นตา หรือโดยเราไม่รู้สึกลึกตัวก็ตามที, ผลสุดท้ายก็จะนำความยุ่งยากลำบากมาให้ ตรงกันข้าม จากที่ได้ทำให้ตรงกับอุดมคติ ซึ่งเรากลับจะได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ เป็นการดีกว่า หรือได้เปรียบกว่ามนุษย์อีกหลายประเภทจำนวนมากทีเดียว. เราควรถือโอกาสที่เราได้โอกาส ในการทำตนเป็นผู้พิทักษ์ความเป็นธรรมของโลก ที่เขายกขึ้นเป็นปณิธานบุคคลของโลกประเภทหนึ่งนี้ ด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ลุล่วงไปด้วยดี โดยอาศัยหลักแห่งพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเป็น มูลฐาน ทำการชนะตนเองให้ได้โดยเด็ดขาดก่อนแล้ว มีจิตใจที่เกลี้ยงเกลาจากอคติทั้งปวง ทำการ วิโมกขยรรรคคติ และสั่งบังคับคติไปตามที่ธรรมจะชี้ช่องให้ หรือตามที่ธรรมจะชี้ชวนไปจนประสบกับ ความดีงาม ความเจริญ สมตามความมุ่งหมายของสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย ที่ว่าเกิดมาเวียนว่ายอยู่ใน วัฏฏสงสารนี้ ก็เพื่อจะศึกษาสิ่งทั้งหลายทั้งปวง จนรู้แจ่มแจ้ง สามารถถอนตนออกมาเสียได้จาก ความทุกข์ในวัฏฏสงสารด้วยกันทุกคน. เราเสียอีกที่ตั้งตนอยู่ในฐานะเป็นที่พึ่งแก่บุคคลอื่น เพราะฉะนั้น จะต้องรับภาระมากขึ้นอีกส่วนหนึ่ง สำหรับปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นธรรมให้ประกอบด้วยธรรม เพื่อ บุคคลอื่นให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ สมตามที่เขาจัดบุคคลประเภทนี้ไว้ ว่าเป็นที่พึ่งของโลก และเป็นปณิธานบุคคลของโลกทุก ๆ ประการ.

หัวข้อธรรมในคำกลอน

ทวาท

อันทวาท คือคำ ของมุนี
ของนิกายเถรวาท สอนคน
ที่สนใจ รักการงาน เป้าหมาย
ไม่เท่าไร รู้ธรรม จิตอันดี

จิตทวาท คือตัวทวาท ประพฤติธรรม
พร้อมกันไป น่ายกย่อง มีค่ายิ่ง
ที่จะเปรียบ ก็เหมือนคน จิตดี
นับได้ยิ่งนัก ก็เป็นทวาท น่ายกย่อง

อตต น อุตตโน นัตถิ.

มีปิตรา ละมิ่ง ชัยพระ เค
 แก่พ่อเฒ่า ชว พทธ ศักนา
 ผู้เฒ่ามี โลกนา พระศาสดา
 มี ชรรมา ลือมี ชัยศรี เฒ;
 ประกอบ กรรม นาม ชัยโกตผก
 ตั้แต่ ต้น จนปลาย ได้หมายเหมมิ่ง
 ทั้ง หอบโลก ทางธรรม ก็เริ่เกรบ
 มี เฒบ สรรจ ตร อยู่หัว กั้น.
 อุตต, น อุตตโน นัตถิ, แปล
 ว่า "ตัว มี ตร" นั่น, ทำใจฉัน
 มีอัน ไม่ คนเฒ่า นานเฒ่า
 มี เขา มี มี "นมี" นมีอัน มี ตร ๑

เป็น มนุษย์ หรือ เป็น คน ?

เป็น มนุษย์ เป็นได้ เพราะ ใจสูง
 ไม่ มีอะไร ไม่ ยุ่ง ฆ่า ฆ่า ที่ไหน
 เห็น ใจ เห็น ได้ แต่ เห็น คน
 ย่อม ละเอียด ใจ งาม ได้ งาม งาม.

ใจ งาม ใจ งาม ใจ งาม
 ใจ งาม ใจ งาม ใจ งาม
 ใจ งาม ใจ งาม ใจ งาม
 ใจ งาม ใจ งาม ใจ งาม.

ใจ งาม ใจ งาม ใจ งาม
 ใจ งาม ใจ งาม ใจ งาม
 ใจ งาม ใจ งาม ใจ งาม
 ใจ งาม ใจ งาม ใจ งาม.

ใจ งาม ใจ งาม ใจ งาม
 ใจ งาม ใจ งาม ใจ งาม
 ใจ งาม ใจ งาม ใจ งาม
 ใจ งาม ใจ งาม ใจ งาม.

မှတ်တမ်း ဖွဲ့စည်းပုံ.

เขาฬสัณห์ เสด็จมา ช่างหัวเขา
คงเหลืออาเว สัณห์ที่สี่ เขาฬสัณห์
เป็นพระปิณฑะ โลกมา ยังมา
สัณห์ที่ห้า ต่อไปรู้ ของเขา หละ ;

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

การฟังผู้อื่น.

อันฟังท่าน ฟังได้ แต่บางสิ่ง
 เช่น ฟังฟัง ผ่านเกล้า เล้าอยู่หัว
 นริศ ฟัง แร่ คนไทย คนกลางแล้ว
 ไร่ ๓ = ๖ ฟัง ตัว ไปไม่ไร.
 ต้อทักลี สืบเกล้า มี ให้ฟัง
 ไม่มีลี หนีผู้ฟัง ฟัง เขา โฉน ?
 ทักลี ไป ฟัง ตัว สดุดีไร
 แล้ว ๓ = ๖ มี ฟัง ชื่นตา.
 ฟังผู้อื่น ฟังได้ แต่บางสิ่ง
 ท่านฟังฟัง แต่ ภาวผลอก นริศมี สอน
 ต้อทักลี ฟัง รวีก ทักลี, สอน-
 ไร่, ๖ ๓ ฟัง ได้ ไม่ทักลี.
 ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓
 ตัน ต้อยก ตันเอง ไร่ ๓ ๓ ๓ ๓
 ตันมี ๓, ไร่ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓
 ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓ ๓

ปารมบ วรรณพิรุณ

ต้น "ไม้รัก-ไม้รัก" มีใบเล็ก
ต้น "ข้าวเจ้า" มีใบเล็ก ใบแก่แฉะ
"คนขี้ใจ" ใจแต่รัก รักแต่ใจ
"ไม้รัก-ของ" แฉะ ใจแต่รัก

"ไม้รัก-ใจ" ใจแต่รัก
"คนขี้ใจ" ใจแต่รัก ใจแต่รัก
"คนขี้ใจ" ใจแต่รัก ใจแต่รัก
"คนขี้ใจ" ใจแต่รัก ใจแต่รัก

คนขี้ใจ ใจแต่รัก ใจแต่รัก
คนขี้ใจ ใจแต่รัก ใจแต่รัก
"คนขี้ใจ" ใจแต่รัก ใจแต่รัก
คนขี้ใจ ใจแต่รัก ใจแต่รัก

คนขี้ใจ ใจแต่รัก ใจแต่รัก
คนขี้ใจ ใจแต่รัก ใจแต่รัก
"คนขี้ใจ" ใจแต่รัก ใจแต่รัก
คนขี้ใจ ใจแต่รัก ใจแต่รัก

ไปนอนอยู่ ด้วยสัตว์ต่าง

จากทั้งหมด ทุกชนิด ด้วยสัตว์ต่าง
 ยากลำบากนี้ ด้วยความต่าง ทุกอย่างสิ้น
 ก็นั่น อาหาร ของ ความต่าง ของพระกัม
 ทล เสรี สิ้น แล้วในสัตว์ แต่สัตว์

ทั้งหมดได้ ด้วยได้ ด้วยทั้งหมด
 ไม่ มีทั้ง ทุกทุก เหมือน เหมือนสัตว์
 "สัตว์" ในสัตว์ ทั้งหมด
 เป็น "สัตว์" ที่ใครคิดได้ สบายใจ

สุจิต - หุจิต

หุจิต สหจิต เกิด "ฮัก"
 ฝ่าปากหุ ขุนนาง อด่ง ปั้นล้ง
 เพตัก เตือน อด่งโร ไม่ยอมพ้อง
 ฝ่า คุลัม คุลัม เตือนล้ง เสาผลาญโร;

สุจิต สหจิต ว่าง "ฮัก"
 สหจิต อด่ง อด่ง อด่ง อด่ง
 สหจิต อด่ง อด่ง อด่ง อด่ง
 สหจิต อด่ง อด่ง อด่ง อด่ง

เพต อด่ง อด่ง อด่ง อด่ง
 อด่ง อด่ง อด่ง อด่ง
 อด่ง อด่ง อด่ง อด่ง
 อด่ง อด่ง อด่ง อด่ง

ตัวกู - ตัวกู

อัน ความจริง : "ตัวกู" ที่ได้มี
แต่พอเผื่อ มันเป็น "ตัวกู" ได้มี
พอพอเผื่อ "ตัวกู" ก็ยังไม่มี
หมด "ตัวกู" แล้วได้ เป็นไว้ ๒๕ ;
สัพพะโงย ล่องนอน ทั้ง "ตัวกู"
และ ตอน ทั้ง "ตัวกู" อย่างได้มี
มีกัน แต่ บัณฑิต และ ปราชญ์
นั่น ๒๕ ๔๒ ทั้งได้ ทั้ง ๒๕ ๔๒

ของกู - ของกู

อัน ความจริง "ของกู" มีได้มี
 แต่พอเผื่อ "ของกู" มี ขึ้นจนได้
 พอแปลเผื่อ "ของกู" ก็แปลไป
 นมด "ของกู" ไร้ได้ เป็นไว้รอบสี่ ;
 สิบแปดร้อย ก่อน ชั่ว "ของกู"
 ไปละตอนนั้น "ของกู" อย่างได้มีให้
 ของเปลี่ยนไป เปลี่ยนใหม่ จากเก่า
 เพาะไม่ มี ของใด ที่ไหนเคย ๔

ปัด-ปัด-ปัด

ปัด ปัด ตา : อย่างสดสวย ให้เห็นเขมรา
บางประเวศ แก่ล้งทำยอด ยอดกุศล
มัวลครุ สดชื่น จะเห็นตา —
ตาใหม่ ตาใหม่ จงใหม่มา ;

ปัด ปัด หู : อย่างนี้แล้ว ไปฟังเรื่อง
ที่เห็นเรื่อง กอปรใจ ให้เห็นใหม่
เห็นเรื่อง ให้เห็นชัด หากล้นของ
ดังเห็นของ คนใหม่มา, อมาวา ;

ปัด ปัด ปาก : อย่างพูดมาก เห็นใจใหม่
จะเห็นคน, ปากเขมรา เขมราใหม่
ดังเห็นเรื่อง เห็น เห็น เห็นใหม่
ถ้าพูด ปาก ปากได้ใหม่มา ;

เปิด - เปิด - เปิด

เปิด - เปิด ๓ : ไน้รับแรง แผล พระธรรม
ยังมืดดำ อังเนนชัด กนัตถ์
สันธัมมา อังเนนชัด กนัตถ์
หวั่นไหว เปิดตาใจ ใช้กัมมา ๑

เปิด - เปิด ๔ : ไน้เย็นเลี้ยว ไน้เย็นธรรม
ทบเซ้าค้ำ จักอโศก ในโลกา
อานันต์มี หวังใจชัด เต็มอัมมา
สอเลียงแนบ สุตตนา คำสุตใจ ๑

เปิด - เปิด ๕ : สันทา พุดจาธรรม
วัชยัคฆ์, อธัมม ร้องเพลงใน
พุดแต่เรือง ดับคัมภีร์ โฉมสัจจันย
ไม่ว่าไร เมตตโศก หันไปไกล ๑

โครงการ เพาะ กัญชง.

(អង្គបុគ្គល ព័ត៌មាន រ៉ូតង វិចិត្រ
 ឧបរិក្ខេប បរិវិក្ខេប ឆ្នាំ ៤ ក្នុង ឆ្នាំ ២០១២
 ជំនាញ ប្រតិបត្តិការ ជំនាញ ប្រតិបត្តិការ ប្រតិបត្តិការ ប្រតិបត្តិការ
 រ៉ូតង ៤ ក្នុង ឆ្នាំ ២០១២ ៤ ក្នុង ឆ្នាំ ២០១២;

๑. ไร่ คม ๒๐ คม ทุกคน มี ๒
 คม ๑๐ ไร่ คม ๑๐ ไร่
 ๒. ไร่ คม ๑๐ ไร่ คม ๑๐ ไร่
 ๓. ไร่ คม ๑๐ ไร่ คม ๑๐ ไร่
 ๔. ไร่ คม ๑๐ ไร่ คม ๑๐ ไร่

ประเทศไทยได้พัฒนา-จนกระทั่ง
จนเกิด อุตสาหกรรมไทย 4 กลุ่มหลัก
จนเกิด เพราะรักไทย ๑๐๐% ผักสด
เพราะ กตัญญู มี น้ำใจ ๑๐๐% ๑

ขี้ดอยู่แล้ว

พระโศก จิตไม่ มี "อริ"
 ฟ้าพพาน ก็ ปรากฏอยู่ ณ จิตนั้น
 พอ "อริ" เกิดได้ ในจิต นั้น
 ล้าง ล้าง ล้าง ก็ พ้น ปรากฏ แทน ๑

આમ નિષ્કર્ષ.

๑. ขนบธรรมเนียม
 ๒. ขนบธรรมเนียม
 ๓. ขนบธรรมเนียม
 ๔. ขนบธรรมเนียม

अक्षयमेव :-

๑. การตั้งถิ่นฐาน :-
 "การตั้งถิ่นฐาน" คือการตั้งบ้านเรือนมาเป็นที่อยู่อาศัย
 หรือทำมาหากิน

“ເປັນຕົວເປັນ” ຄືຂອງເປັນ ດັ່ງປະຕິກິດຂອງ
ເປັນນັ້ນ ດັ່ງປະຕິກິດ ກໍ່ ກູ້ເປັນນັ້ນ ເປັນນີ້ ໄປຕາມ
ນັ້ນ (໑໖໑) ແມ່ນສິ່ງແຕກຕ່າງເປັນປະຕິກິດ

"ทนายใหม่" คือ ทนายความใหม่ที่
แต่ก่อนมีอยู่ ๑๖ คน ต่อมา
ทนายความใหม่ที่
คือ ทนายความใหม่ที่
ทนายความใหม่ที่

ทอยก่อนทอย

ทอยเมื่อทอย ย่อมกลายไปเป็นผี
ทอยไม่ดี ได้เป็นผี ๗ ทอยโง่
ทอยทำไม เพื่อบั่น เขาใส่ใจ
ทอยโง่ โง่ๆ นั่นคือทอย เสียก่อนทอย

ทอย ก่อนทอย ใจโง่กลาย ไปเป็นผี
แต่กลายเป็น สิ่งที่ไม่สูญหาย
ที่แท้คือ คุณทอย ที่ไม่ทอย
มีความหมาย ไม่มีใคร ได้เกิด แก่

ก็พูดให้ ชัดพอ ช่นนิจน
หมั่นเล่นสั่น คาน คมทองแดง
แต่เป็น ความจริงดี ไม่ฉันทแปร
จิตรดีแท้ ธรรมดี ไม่ทอยเลย ๆ

มีนมแห่งใด

ต้อบ เวียนเกิด เวียนตาย ตามบุญตาม
เมื่อไร งาม ชามแท้ ไม่แปรเปลี่ยน
มีที่อยู่มาก มีต้อบตาม สบายครั้น
มีนมแห่งใด ! ธรรมชาติงาม จมก้นเอป ๑

ความทุกข์เกิด

๑ ความทุกข์ เกิดที่จิต,
เพราะเห็นผิด เห็นด้วยตา.

๒ ความทุกข์ จะไม่โหม,
ถ้าไม่ใจ เห็น ด้วยตา.

๓ ความทุกข์ เกิดไม่ได้อะไร,
ถ้าใจไม่ เห็น ด้วยตา.

ปฤชณ

หนาด้วยความ	เห็นแก่ตัว	ม้วยยิตม้น
ว่าตัวฉัน	ของฉัน	ม้วยน้หมาย
เป็นตัวตน	นอกใน	ใจหรือกาย
ตั้งแต่เกิด	จนตาย	ไว้เป็นตัว
ด้วยอำนาจ	อวิชา	ดังตาบอด
เกิดขึ้นสอด	ไปทุกกาล	สถานทั่ว
ต้องหลงรัก	หลงโคก	เกิดโรคกลัว
เป็นไฟคั่ว	ใจกาย	ให้ร้อนรน
อย่างนี้แล	เวียนว่าย	ในวัฏฏทุกข
ไม่เยือกเย็น	เป็นสุข	สักเส้นขน
เห็นตัวทุกข	ว่าเป็น	ตน-ของตน
นี้แหละหนา	ปฤชณ	คนหนาจริง ๆ

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี

(วุฒิชัย วชิรเมธี)

ตุลยธรรมสำหรับตุลาการ

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี
(วุฒิชัย วชิรเมธี)

ความหมายและความสำคัญ

ตุลาการ แปลว่า “ท่านผู้มีอาการดังตราชู หมายความว่า เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง” (ตุลา+อาการ) หรือ “ท่านผู้สร้างตุลยภาพ หมายความว่า เป็นผู้สร้างตุลยภาพให้เกิดขึ้นในสังคมโดยใช้กฎหมายสร้างความยุติธรรมสำหรับทุกฝ่ายจนสังคมเกิดตุลยภาพ มีความสงบสุข” (ตุลา+การ) และ/หรือ “ท่านผู้เป็นมาตรฐานของสังคม หมายความว่า เป็นผู้ที่ตั้งคณียัตถิ์เอาเป็นแบบอย่างเพราะตั้งตนไว้ในตุลยธรรม” (ตุลา=มาตรฐาน) ความหมายของตุลาการที่กล่าวมานี้ สรุปสั้น ๆ ก็คือ

ตุลาการ หมายถึง

๑. ท่านผู้มีอาการดังตราชู เพราะทรงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม
๒. ท่านผู้สร้างตุลยธรรมสำหรับสังคม
๓. ท่านผู้เป็นมาตรฐานของสังคม

ในภาษาไทยเราเรียกตุลาการว่า “ผู้พิพากษา” โดยให้ความหมายจำเพาะเจาะจงลงไปต่างหากตามลักษณะของงานที่ทำ แต่ในบทความนี้ ขอเรียกผู้ที่ทำหน้าที่ตัดสินอรรถคดีทั้งหมดโดยพิจารณาจากเนื้อหาของงานที่ทำว่าเป็นงานเกี่ยวกับการสร้างความยุติธรรมให้กับสังคมว่า “ตุลาการ” โดยมีคำว่า “ผู้พิพากษา” เป็นคำไวพจน์ที่มีความหมายเท่ากันด้วย

อย่างทีกล่าวนมาแล้วว่า ตูลาการเป็นผู้ “มีอาการตั้งตราฐ” คือ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความ
เที่ยงธรรม หรือ ยุติธรรมสำหรับทุกฝ่าย ในการที่ตูลาการจะเป็นตั้งตูลาหรือตราฐนั้น ก็จะต้องมี
“หลักธรรม” สำหรับประพจน์ ปฏิบัติ ไม่ใช่จุ ๆ ก็จะเป็นตราฐขึ้นมาได้ เหมือนคนจะเป็นนักบวช
อย่างน้อยก็ต้องมีศีลมากกว่าคนทั่วไป คนจะเป็นครูอย่างน้อยก็ต้องมีคุณสมบัติของครูคือการมี
ศิลปวิทยาการมากพอที่จะถ่ายทอดให้คนอื่น คนที่จะเป็นตูลาการก็เช่นเดียวกัน อย่างน้อยที่สุด
จะต้องเป็นผู้มีใจรักในความจริง รักความเป็นธรรม อยากเห็นสังคมมีความเป็นธรรม เป็นพื้นฐาน
อยู่ในเรือนใจ เจตนารมณ์ตรงนี้ จะต้องหยั่งยืนเป็นรากฐานอยู่ในใจเสียก่อน เพราะหากขาด
เจตนารมณ์ตัวนี้แล้ว ความสง่างามในการเป็นตูลาการก็จะลดลงไปมาก เช่น หากตั้งเจตนารมณ์
ไว้ว่า ที่อยากเป็นตูลาการเพราะอยากมีชื่อเสียง อยากมีเงิน อยากมีอำนาจ อยากมีหน้าตา อยาก
มีเกียรติ อยากได้มาซึ่งตำแหน่งแห่งที่ในทางสังคมสูงส่งกว่าคนทั่วไป หรืออยากเอาชนะคะคาน
คู่แข่งชั้น หรืออยากบำบัตปมในใจให้ตัวเองหรือมารดาบิดาเพราะเคยถูกนักกฎหมายรังแกเอาวัด
เอาเปรียบมาก่อน ถ้าตั้งเจตนารมณ์ไว้อย่างนี้ก็ถือว่า จิตวิญญานของตูลาการเริ่มไม่บริสุทธิ์ และ
วันหนึ่งข้างหน้าหากได้เป็นตูลาการขึ้นมาจริง ๆ ก็อาจกลายเป็นตูลาการที่ไม่อาจทรงไว้ซึ่งความ
เที่ยงธรรมได้อย่างที่ควรจะเป็น ไม่สามารถเป็นมาตรฐานของสังคมที่ทุกฝ่ายฝากความหวังเอาไว้ได้
อาจกลายเป็นตราฐ ตราฐที่เอนเอียง และเห็นแก่ผลประโยชน์ของตนมากกว่าประโยชน์สุขของสังคม
คุณธรรมประการต่อมาก็คือ ท่านผู้ปรารถนาจะเป็นตูลาการต้องมีความรู้ในหลักนิติธรรมซึ่ง
ตนจะใช้เป็นเครื่องมือสร้างความเที่ยงธรรมเป็นอย่างดี ทั้งรู้ดี ทั้งแม่นยำ ทั้งสามารถนำมาใช้
อย่างเที่ยงธรรมสำหรับทุกคน ทุกฝ่ายอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ไม่เข้าใครออกใคร ไม่เกรงใคร
ไม่ว่าหน้าอันทร์ หน้าพรหม หรือหน้าไพร่ เมื่อมาอยู่ต่อหน้าตูลาการแล้ว คำว่าเห็นแก่หน้าเป็น
ไม่มี มีก็แต่การเห็นแก่ธรรม คือความถูกต้องเที่ยงธรรมเป็นหลักเป็นเกณฑ์เป็นมาตรฐาน และ
คุณธรรม พื้นฐานอีกประการหนึ่งก็คือ ท่านผู้รักจะเป็นตูลาการต้องเป็นคนดี หมายถึง เป็นคนที่มี
มีเกียรติประวัติชาวสะอาด ไม่มีชื่อเสียงในทางเสียหาย ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับใครหรือ
องค์กรไหนทั้งสิ้น เมื่อมีคุณธรรมพื้นฐานดังกล่าวมานี้แล้ว ก็ถือว่ามีรากฐานที่แน่นหนากเป็นหลักฐาน
พอที่จะฝึกหัดพัฒนาดินให้เป็นตูลาการแถวหน้าของสังคมต่อไป ซึ่งการจะทำเช่นนั้นได้ จะต้องตั้งใจ
วางใจ ฝึกตน ให้ยึดมั่นอยู่ใน “ตุลยธรรม” สำหรับสร้างความเป็นตูลาการมีอาชีพดังต่อไปนี้

ก. พัฒนาคณะให้มีรากฐานที่มั่นคง เข้มแข็ง แกร่งกล้า สร้างนาม

ฐานะของผู้พิพากษาหรือตุลาการนั้น เป็นฐานะอันสูงส่งหากมองในแง่ของสถาบัน ตัวสถาบันตุลาการก็เป็นหนึ่งในสามสถาบันหลักของบ้านเมือง ซึ่งเป็นผู้ถือดุลแห่งอำนาจและดุลแห่งสังคม (อำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจตุลาการ) ดังนั้น ใครจะมาเป็นตุลาการ จึงต้องฝึกหัดพัฒนาตนให้มีรากฐานที่มั่นคงแข็งแรงทั้งทางเจตนารมณ์ ทางสติปัญญา ทางการศึกษา ทางสังคม และการทำงานร่วมกับคนอื่น หลักธรรมที่จะช่วยเสริมสร้างรากฐานแห่งการเป็นตุลาการให้มั่นคงแข็งแรงก็คือ “พลธรรม” หรือ “ธรรมที่สร้างกำลัง” ๔ ประการ ประกอบด้วย

๑. กำลังปัญญา

๒. กำลังความเพียร

๓. กำลังความสุจริตโปร่งใส

๔. กำลังความสามัคคี

กำลังปัญญา หมายถึง การได้รับการศึกษามาเป็นอย่างดีทั้งการศึกษาทั่วไปและการศึกษาเฉพาะสาขาวิชา เช่น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ วิธีพิจารณาคดีหรือคดีหลากหลายรูปแบบ ตลอดจนการสั่งสมประสบการณ์ในแวดวงการทำงานที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งหน้าที่ของตนอย่างซ้ำของเชี่ยวชาญทั้งเชิงวิชาการและประสบการณ์ จนเป็นผู้รู้และสามารถใช้ในการทำหน้าที่พิจารณาคดีอย่างยอดเยี่ยม

กำลังความเพียร หมายถึง การมีความมุ่งมั่นในการฝึกหัดพัฒนาด้านอยู่เสมอ ไม่ระย่อ ท้อถอยต่อปัญหา อุปสรรค ขณะทำหน้าที่ของตนซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับคนทุกประเภททั้งชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ หรือชั้นอภิสิทธิ์ชน หรือสถาบันบุคคลที่มีอำนาจ เดชะ บารมี มากกว่าคนทั่วไป ก็ไม่หวั่นไหว มุ่งมั่น อุทิศตน ผดุง อารัง รักษาไว้ซึ่งความเป็นธรรมอย่างถึงที่สุด เหมือนที่อดีตประธานศาลฎีกาคณะสำคัญอย่างนายสัญญา ธรรมศักดิ์ กล่าวเอาไว้ว่า “ในการทำหน้าที่ของตุลาการนั้น จะต้องรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรมอย่างถึงที่สุด ต่อให้ฟ้าถล่ม ดินทลาย ก็จะต้องไม่คลอนคลายจากความยุติธรรม”

กำลังความสุจริต หมายถึง การมีความสุจริต โปร่งใส ทางกาย วาจา และใจ วางตน วางใจ วางชีวิตไว้ในฐานะที่บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ปลอดพ้นจากไผ่ผาราคีทั้งปวง กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ตุลาการต้องประพฤติพรหมจรรย์ไม่น้อยไปกว่าบรรพชิต เพราะหากมีข้อแม้วามองแม้แต่เพียงน้อยนิด ก็ส่งผลให้ฐานะอันสูงส่งของตนเองพลอยมีมลทิน ตกเป็นข้อครหาของโจทก์ของจำเลย หรือถูกสังคม

ดำเนินดีเตียน ไม่เชื่อถือ ไม่ศรัทธา ไม่วางใจ ในเมื่อตัวเองหมั่นหมอง ไม่สะอาด ไม่เป็นที่ยอมรับในเรื่องความสุจริตโปร่งใสเสียแล้ว การจะไปทำหน้าที่อำนวยความสะดวกบรรลุนิติธรรมให้คนอื่นอย่างสง่าผ่าเผยและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากยิ่ง เมื่อถูกตั้งข้อรังเกียจเสียแต่ต้นอย่างนี้แล้ว การทำหน้าที่ตุลาการก็จะประสบแต่ความยุ่งยากลำบากใจ เพราะฉะนั้น ผู้พิพากษาจึงต้องรักษาความสุจริต ซื่อสัตย์เที่ยงตรง เป็นธรรมของตนอย่างมั่นคงตั้งหนึ่งสมณะประพฤติพรหมจรรย์อยู่เสมอ จะปล่อยให้ตนเองมีข้อแม้หมองไม่ได้เป็นอันขาด

กำลังความสามัคคี หมายถึง การมีทักษะในการทำงานร่วมกับคนอื่นอย่างที่เราเรียกกันว่า “งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข” กล่าวคือ มีความสามารถในการประสานตนเข้ากับคนอื่นซึ่งเป็นคณะทำงานร่วมกันในยามทำหน้าที่พิจารณาบรรณคดีได้เป็นอย่างดี เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มีมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานทุกท่าน ทุกคน ทุกฝ่าย ทุกแผนก ทุกองค์กร เมื่อทำงานร่วมกับใครแล้ว ไม่ทำให้ใครต้องหนักใจ อึดอัดขัดข้อง แต่สามารถครองตน ครองคน และครองงานได้อย่างราบรื่น เรียบร้อย และรื่นรมย์ เมื่องานสำเร็จ ทุกคนพอใจ อิ่มใจ มีความสุขใจที่ได้ร่วมแรงร่วมใจกันทำงานอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่ คนเกษมศานต์ งานเกษมสุข ยิ่งทำงาน ยิ่งเชี่ยวชาญ ชำชอง เป็นที่ต้องตาต้องใจของเพื่อนร่วมงาน ประสานกับคนอย่างสนิทสนมกลมกลืนดูน้ากับน้าม ทั้งคน ทั้งงาน เบิกบานไปด้วยกัน

หากตุลาการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานทั้งสี่ประการนี้ครบถ้วน ก็มั่นใจได้ว่าจะเป็นการวางรากฐานอันเข้มแข็งมั่นคงสำหรับมุ่งตรงต่อการเป็นตุลาการผู้จะเป็นตุลา (ตราฐ) ให้สังคมยึดถือพึ่งพา หรือยกย่องขึ้นมาเป็นสดมภ์หลักของประเทศชาติต่อไป

ข. รักษา สร้างสรรค์ ดุลยธรรมให้สังคมเกิดดุลยภาพ

สังคมหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยสมาชิกที่มีความแตกต่างหลากหลาย เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนมากมายไปด้วยปัญหา หากไม่มีธรรมเป็นเครื่องพยุลงสังคมเอาไว้ สังคมก็จะเสียดุลง่าย ๆ สังคมไทยในรอบสองทศวรรษนี้ (๒๕๔๐ - ๒๕๖๐) คือ ตัวอย่างของสังคมที่เสียดุลอย่างชัดเจน ดังปรากฏอาการของการเสียดุลย์ให้เห็นมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การเป็นจุดเริ่มของวิกฤติการเมือง (พฤษภาทมิฬ/ก่อนหน้าปี ๒๕๔๐) วิกฤติการเงินการคลังของโลก (วิกฤติต้มยำกุ้ง) วิกฤติการเมืองจนกลายเป็นมหากาพย์แห่งวิกฤติเหลืองแดง/อำนาจเก่า อำนาจใหม่/การเมืองในระบบ การเมืองนอกระบบ และมาบรรจบที่รัฐประหาร และการเมืองแบบสงครามตัวแทน (นอมนิ) และมหกรรมคอร์รัปชันที่กลายเป็นวัฒนธรรม กระทั่งในที่สุดก็เกิดการเผาบ้านเผาเมืองและแตกสามัคคีอย่าง

ไม่เคยมีมาก่อนดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว อาการของสังคมไทยอย่างทีกล่าวนี้นี้ต้องถือว่า เป็นสังคมที่เสียดุลอย่างหนักหนาสาหัส สถานการณ์ทางสังคมอย่างนี้ หากไม่หาทางสร้างดุลยภาพขึ้นมาอย่างยั่งยืน อาการเสียดุลอย่างนี้ก็จะส่งผลกระทบต่อชะตากรรมของประเทศในทางลบต่อไปอีกหลายทศวรรษ หรือบางทีอาจนับกันเป็นหลายศตวรรษก็เป็นได้

หลักธรรมสำหรับสร้างสมดุลหรือปรับสังคมให้เข้าสู่ดุลยภาพท่านเรียกว่า “พรหมวิหารธรรม” แปลว่า “ธรรมของท่านผู้เป็นพรหม” หมายความว่า ในระบบความเชื่อเดิมของสังคมอินเดียนั้น ถือกันว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างโลก สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ต่อมาพระพุทธองค์ทรงปฏิรูปความหมายของคำนี้เสียใหม่ โดยทรงสอนว่า ผู้ที่สร้างสรรพสิ่งทั้งมวลในโลกที่แท้นั้น ไม่ใช่พระพรหม ในอุดมคติซึ่งมองไม่เห็น เป็นนามธรรม ซ้ำยังอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ หากแต่หมายถึง คนทั่ว ๆ ไป ที่มี “พรหมวิหารธรรม” ๔ ประการที่มีชีวิตเดินเห็นอยู่ในโลกนี้ต่างหาก คือ พระพรหมผู้สร้าง ผู้รักษาโลกตัวจริง แล้วพระองค์ก็ทรงแสดงหลักธรรมสำหรับท่านผู้เป็นพรหม ซึ่งจะเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งมวลในโลกตัวจริงว่ามีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๑. เมตตา ปรารณนาดีต่อกันและกันฉันมิตร

๒. กรุณา พร้อมช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ไข

๓. มุทิตา พลอยชื่นชมยินยอมยินดี

๔. อุเบกขา วางใจเป็นกลาง

พรหมวิหารธรรม ๔ ประการนี้ อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ดุลยธรรม” (เขียนเป็น “ดุลยธรรม” ก็ได้) ก็ได้ เพราะเมื่อใครก็ตามปฏิบัติตามอย่างถูกต้อง ก็จะก่อให้เกิดดุลยภาพขึ้นมาในใจ และในระบบความสัมพันธ์ของผู้นั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า พรหมวิหารธรรมช่วยให้เกิดดุลยภาพระหว่างคนกับคน คนกับธรรม และธรรมกับสังคม และ/หรือคนกับคน คนกับธรรม และธรรมกับโลกก็ได้ที่อธิบายอย่างนี้เพราะท่านให้เหตุผลว่า พรหมวิหารธรรมข้อที่ ๑ ถึงข้อที่ ๓ นั้น เป็นระบบความสัมพันธ์ที่คนพึงปฏิบัติต่อกันทั่วไป เป็นต้นว่า

๑. ในยามปกติ ให้มีเมตตา/ปรารณนาดีต่อกัน

๒. ในยามมีปัญหา ให้มีกรุณา/คอยช่วยเหลือกัน

๓. ในยามเห็นเขาได้ดีมีสุข ให้พลอยมุทิตาชื่นชมยินดี

๔. ในยามที่คนทำผิดกฎศีลธรรมหรือกฎหมาย ให้วางอุเบกขา/วางใจเป็นกลางไม่เลือกเข้าข้างใครเลย วางใจเป็นกลางอยู่กับธรรม คือ กับความจริงอย่างตรงไปตรงมา ถูกผิดก็ว่าไปตาม ลัทธิธรรมที่ปรากฏอยู่ตรงหน้า วางใจเป็นกลางไม่ได้หมายความว่า อยู่เฉย ๆ แต่เป็นการวางใจให้เป็นกลางโดยอยู่กับธรรมที่เป็นความจริง เป็นกลาง ไม่เข้าใครออกใคร ท่านอุปมาว่า คนที่วางใจเป็นกลางว่าเป็นดั่งนายสารถีที่ขี่บราชรดไปบนถนนเมื่อรถวิ่งอยู่ในทางตามปกติไม่มีปัญหาอะไร นายสารถีก็นั่งดูอยู่ด้วยความรู้เท่าทันต่อสถานการณ์ที่อยู่ตรงหน้า ไม่แทรกแซงการทำงานของม้าที่กำลังลารดไป ทำหน้าที่แค่ดู แคร้ อยู่อย่างเท่าทัน สมกับคำว่า “อุเบกขา” อันมาจากรากศัพท์ว่า “อุป-เข้าไปใกล้ ๆ อิภฺ=ดู” อุเบกขา จึงหมายถึง เข้าไปจับตาดูอยู่ใกล้ ๆ โดยปราศจากการแทรกแซง

กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เมื่อเห็นคนทำผิดศีลธรรม ทำผิดกฎหมาย ก็ยกใจให้สูงขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง (นี่คือบทบาทของปัญญาที่มาแทนสามชอกก่อนหน้านั้นที่เป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก) คือ ไม่ยอมชวนชวาชช่วยเหลือด้วยเมตตาหรือกรุณา แต่ปล่อยให้เขา “รับผิชอบผลแห่งการกระทำของเขาด้วยตัวของเขาเองอย่างตรงไปตรงมา” เราถอนตัวออกมาจับตาดูอย่างใกล้ชิด ไม่แทรกแซง ไม่เฉยเมย แต่เฉยด้วยความรู้เท่าทัน วางใจเป็นหลักหนักแน่น เป็นกลาง ไม่ตกไปเข้าข้างเพราะรัก (เมตตา) ไม่กระหน่ำซ้ำเติมให้แย่เพราะเกลียด (โทสะ) หรือไม่ยินดีปรีดาที่เห็นชาววินาศหายนะ (ริษยา) แต่ยกใจให้ลอยพ้นจาก “ความรู้สึก” ประสาปุณฺณ ทว่าหันมาดำรงตนอยู่ด้วยสติปัญญาที่เหนือกว่านั้นด้วยท่าทีที่เป็นกลางวางเฉย (ในภาษาบาลีท่านใช้คำว่า ตตฺรตฺตรมฺชฺฌตฺตตา=ความวางใจเป็นกลางในกรณีนั้น ๆ หรือในสัตว์ในบุคคลนั้น ๆ) เพราะพิจารณาเห็นว่า หากเห็นคนทำสิ่งที่ผิดศีล ผิดธรรม ผิดกฎหมาย ผิดบัญญัติของสังคม แล้วตนยังเข้าไปแทรกแซงช่วยเหลือ ผลต่อจากนั้นก็ คือ คนอาจพินิจ คนอาจเป็นไท ไม่ต้องรับโทษทัณฑ์ใด ๆ ทั้งสิ้นตามที่สังคมวางหรือบัญญัติไว้ในขณะที่ตนไม่เป็นอะไรเพราะคนบางคนเข้าไปแทรกแซงช่วยเหลือนั้น ตัวคนที่ถูกช่วย (อย่าง ไม่สมควรนั้น) ก็จะเสียคน เช่น ไม่ล้านักผิด ไม่ตระหนักว่าสิ่งที่ตนทำเป็นความเสียหาย ยามใจ อาจถึงขั้นหลงผิด ทะนงตน อหังการ เกิดความมั่นใจในทางที่ผิดว่าตนเก่ง ตนแน่ ตนอยู่เหนือกฎเกณฑ์ของสังคมของธรรม ความหลงผิดเช่นนี้อาจติดตัวไปพลอยทำให้เจ้าตัวทำสิ่งชั่วเสียหายซ้ำซากอีกนับไม่ถ้วน หรือที่รุนแรงกว่านั้นก็อาจกลายเป็นบุคคลที่มีสำนึกทางจริยธรรมบกพร่องไปเลย มองในแง่สังคม ก็จะพบว่าในขณะที่คนรอดจากความรับผิดชอบตอกฎกติกาของสังคมเพราะมีมือที่มองไม่เห็นเข้าไปช่วยเหลือนั่นเอง สังคมกลับจะตกต่ำเสื่อมทรามลงทันที เพราะว่ามีมาตรฐานหรือบรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคมถูกทำลายลงไปแล้วเพียงเพื่อช่วยเหลือคนเพียง

ไม่กี่คน พูดอีกอย่างหนึ่งว่า ได้คน แต่ระบบเสีย พอรระบบเสีย หลักประกันของสังคมก็พังทลาย เมื่อหลักประกันของการอยู่ร่วมกันในสังคมพังทลาย ภาวะบ้านเมือง “ไม่มีชื่อ ไม่มีแป” (หรือแม่ชื่อแป มีอยู่ แต่เพราะมีผู้ละเมิดแล้วก็ไม่เห็นว่าจะต้องรับผิดชอบตามกบิลเมือง ความมีอยู่ของชื่อแปนั้นก็เท่ากับว่าถึงมืออยู่ แต่ก็เหมือนกับไม่มี) ก็เกิดขึ้น พอภาวะอย่างนี้เกิดขึ้นมาแล้ว สังคมก็ไร้ระเบียบ เมื่อนั้นหายนะมากมายก็จะตามมา ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้เอง ท่านจึงเตือนว่า ในยามที่คนขัดแย้งกับกฎเกณฑ์ กฎกติกา หรือกฎศีลธรรมที่เป็นมาตรฐานกลางของการอยู่ร่วมกันในสังคม ต้องยอมทั้งคน แล้วเลือกธรรม/ระบบไว้ เพราะหากช่วยคน แต่ระบบเสีย/ธรรมเสื่อม จะเสียหายมาก แต่หากยอมเสียคน เพื่อรักษาไว้ซึ่งระบบ/รักษาศีลธรรม ก็จะเสียคนเพียงไม่กี่คน แต่ระบบที่เป็นมาตรฐานกลางนั้นก็จะเป็นหลักประกันให้คนส่วนใหญ่มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างสันติสุขและยั่งยืนยาวนานโดยสวัสดิ์

หลักการแห่งอุเบกขา นี้ ก็คือ หลักการที่พัฒนาออกมาเป็นหลัก “นิติธรรมนำนิติรัฐ” หรือ RULE OF LAW ในทางรัฐศาสตร์นั่นเอง ในปรัชญาทางการเมืองการปกครองของจีน จะได้ยินหลักการนี้บ่อย ๆ ผ่านวลีที่ว่า “ราษฎรทำผิด กษัตริย์ทำผิด ก็ต้องรับผิดชอบต่อนักกฎหมายเสมอ” หรือ “กฎหมายต้องเป็นกฎหมาย ราษฎรทำผิด กษัตริย์ทำผิด ก็ต้องตัดสินกันด้วยกฎหมายฉบับเดียวกัน” เป็นต้น

หลักอุเบกขา จึงเป็นหลักสำคัญที่ต้องปฏิบัติตามด้วยปัญญา เพราะหากปราศจากปัญญาเสียแล้ว ก็ยากที่จะปฏิบัติให้สมบูรณ์ได้ เนื่องจากความโหมเหี้ยมของมนุษย์ปุถุชนนั้น มักตกเป็นฝ่ายฝ่ายข้างใดข้างหนึ่งเพราะอิทธิพลของกิเลส ๔ ประการที่เราเรียกว่า “อคติ ๔” คือ

๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก (หรือเพราะเห็นเป็นพวกเดียวกัน)
๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง (หรือเพราะเห็นเป็นฝ่ายตรงข้าม)
๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะเซเล (หรือเพราะรู้ผิด ข้อมูลผิดพลาด)
๔. ภัยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว (หรือเพราะเกรงกลัวอิทธิพลเลื่อน อำนาจถ้อย)

ตุลาการที่ดี จึงต้องศึกษาพรหมวิหารธรรมหรือตุลยธรรมให้ดี ให้ลึกซึ้ง จนเข้าถึงจิตวิญญาณของหลักธรรมข้อนี้อย่างชัดเจน หาไม่แล้ว ก็จะหลงเข้าใจผิดคิดไปว่า ตัวกฎหมาย คือตัวความยุติธรรมหรือตัวความเที่ยงธรรมเสียเอง เพราะแท้ที่จริงนั้น “อุเบกขาธรรม” ที่ตั้งไว้ในใจนี้ต่างหาก ที่จะเป็นตัวสร้างความเป็นธรรมที่แท้จริง โดยกฎหมายนั้นเสมอเป็นเพียง “เครื่องมือ” ที่ตุลาการใช้เป็นวิธีอำนวยความสะดวกเป็นธรรมอีกทีหนึ่ง ที่กล่าวเช่นนั้น เพราะมีอยู่เสมอที่กฎหมายได้รับ

การตราเอาไว้เป็นอย่างดี แต่เมื่อมาอยู่ในมือของตุลาการที่ปราศจากตุลยธรรม กฎหมายก็ถูกบิดผันจนกฎหมายกลายเป็นเครื่องมือที่พรากเอาความยุติธรรมไปจากผู้ที่สมควรได้รับความเป็นธรรม หรือกฎหมายเป็นเพียงสิ่งที่ “หมายถก” ซึ่งผู้มีอำนาจและ/หรือตุลาการบางคนใช้เป็นเครื่องมือในการข่มเหง รังแก เบียดเบียน ปิศา ผู้ที่ต่ำต้อยด้วยสิทธิ์ด้วยเสียงในสังคมอย่างยากใจ

ในสังคมที่ตุลาการสามารถรักษาพรหมวิหารธรรมเอาไว้ได้อย่างมั่นคงครบทุกข้อ ทามกลางสังคมที่เริ่มเสียตุลย์ หรือเสียตุลย์ไปแล้วอย่างหนักหนาสาหัส (อย่างสังคมไทยในยุคนี้) ตุลาการก็จะกลายเป็นสถาบันที่รักษาไว้ซึ่งตุลย์คือความน่าเชื่อถือสำหรับสังคม หรือกลายเป็นสถาบันที่สังคมหันกลับมาพึ่งพาเพื่อยึดถือ เป็นหนทางในการกลับเข้าสู่ตุลยภาพได้อีกครั้งหนึ่ง

ค. เป็นกลาง เป็นอิสระ เป็นที่ยอมรับ ด้วยวิสุทธิปัญญา

ความน่าเชื่อถือในการวินิจฉัยบรรดคดี ถือว่าเป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่ขาดไม่ได้ด้วยประการทั้งปวงสำหรับการทำหน้าที่ตุลาการ ความน่าเชื่อถือนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างฉิวเฉียดจากการมีคุณวุฒิทางวิชาการจากสถาบันทางกฎหมายระดับประเทศ หรือระดับนานาชาติ หากแต่รากฐานของความน่าเชื่อถือ ย่อมมาจากหลายเหตุปัจจัยประกอบกัน คุณวุฒิทางวิชาการก็เป็นส่วนหนึ่ง แต่ประสิทธิภาพประสิทธิผลในการทำหน้าที่ของผู้ที่เป็นตุลาการ ประสพการณ์ และชื่อเสียงของตุลาการที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน คือ องค์ประกอบของความน่าเชื่อถือที่หนักแน่นยิ่งกว่า

การที่ตุลาการแต่ละคน จะสามารถสั่งสมศักยภาพในการเป็นตุลาการระดับที่เรียกกันว่า เป็นเสาหลักของวงการได้นั้น ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งก็คือ การเป็นผู้ที่มี “ตุลยพินิจอันเที่ยงธรรม” ซึ่งส่งผลให้สามารถวินิจฉัยคดีความต่าง ๆ ได้อย่างไม่ผิดพลาด สะอาด บริสุทธิ์ เป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย อย่างที่ตุลาการบางคนได้รับการยกย่องว่าเป็น “เปาบุ้นจิ้นเมืองไทย” (ศ.สัญญาธรรมศักดิ์) ก็เพราะบุคคลเหล่านั้น มีทักษะในการพิจารณาที่รอบคอบ รอบด้าน สุขุม ลุ่มลึก อันเป็นผลพวงมาจากการปฏิบัติตามหลักธรรม สำหรับการวินิจฉัยที่ชื่อ “กาลามสูตร” ๑๐ ประการ อันได้แก่

๑. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
๒. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
๓. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
๔. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์

๕. อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรก

๖. อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน

๗. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล

๘. อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว

๙. อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้

๑๐. อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ท่านสมณรูปนี้เป็นครูของเรา

การปฏิบัติตามหลักธรรมที่ชื่อกาลามสูตรจะก่อให้เกิด “อิสรภาพในการวินิจฉัยบรรณคดี” อย่างถึงที่สุด เพราะเมื่อพิจารณาความอย่างรอบคอบ รอบด้าน สุขุมลุ่มลึก อย่างเป็นอิสระโดยไม่เอา “ความเชื่อ” เข้าไปเกี่ยวข้องเลย แต่เป็นการใช้ดุลยพินิจไปตามข้อเท็จจริง ๆ แท้ ๆ ที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันอย่างนั่นเอง ก็จะทำให้สามารถใช้ปัญญาได้เต็มที่ อย่างเต็มกำลัง เต็มขีดความสามารถ ทำให้ค้นพบข้อเท็จจริงที่เป็นจริงโดยปลอดพ้นไปจากอคติบรรดาที่มีทั้งหมด ป้องกันการด่วนสรุปโดยใช้สัญชาตญาณล่วงหน้าไปได้อย่างสิ้นเชิง เปิดช่อง เปิดทางให้ปัญญาได้ทำหน้าที่อย่างถึงที่สุดทุกกระบวนการ ทุกขั้นตอน เพราะในท้ายของพระสูตรนี้เอง ท่านได้ย้ำไว้อย่างชัดเจนว่า “ต่อเมื่อใดก็ตาม สามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเองว่า สิ่งใดดี เป็นประโยชน์ จึงควรเชื่อหรือยอมรับ สิ่งใดไม่ดี ไม่มีประโยชน์ ก็จึงไม่ควรเชื่อ ไม่พึงยอมรับ” นี่คือ หลักการที่สอนให้ผู้พิพากษามีท่าทีที่เป็นวิทยาศาสตร์หรือท่าทีแบบประจักษ์นิยม ที่มุ่งเอาการเข้าถึง “ความจริง” เป็นแกนกลางของการทำงานโดยมองข้ามศรัทธา คือ ความเชื่อ และอัตตา คือการเอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องพัวพันอันจะทำให้สรุปอะไรอย่างมั่วง่ายและต้นเหตุนั้นอาจก่อให้เกิดความผิดพลาดต่อการวินิจฉัยบรรณคดีต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม หลักกาลามสูตรนี้ หากจะสรุปให้สั้นกว่านี้ ก็คือ หลักการเชิดชูบูชาความจริง ละทิ้งความเชื่อนั่นเอง หลักดังกล่าวนี้ ในพระไตรปิฎกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การมีท่าทีแบบ “สังจา-นุรักษ์” หรือ การ “รักษาความจริง” หลักการนี้มีอยู่ง่าย ๆ ว่า ไม่ยกย่องเอาทฤษฎี คือ ความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ขึ้นมาอ้างอิงจนเข้าไป “แทนที่” ความจริง (สังจจะ) แท้ ๆ เสียเอง หากแต่ปล่อยให้ “ความจริง” เป็นความจริงของมันอย่างนั่นเอง ความข้อนี้มีพระบาลีให้อ้างอิงว่า “อิทเมว สจฺจํ, โสมมณฺญ” แปลว่า (อย่างนี้เท่านั้น เป็นความจริง, นอกไปจากนี้ ไม่ใช่ทั้งสิ้น) การมีท่าทีอย่างนี้ ท่านถือว่า “ไม่รักษาสัจจะ ไม่ยกย่องความจริง” เพราะเป็นการเอา “ความเชื่อ” ไป “อยู่เหนือความจริง” คนที่มีท่าทีอย่างนี้ จะทำให้ไม่สามารถใช้ปัญญาได้อย่างเป็นอิสระ ไม่มีโอกาสบรรลุถึงความจริงสุดท้าย

ของทุกสิ่งที่เกี่ยวข้อง ทางที่ถูกต้อง ท่านบอกว่าผู้ต้องการเข้าถึงความจริงจะต้องวางท่าที่ต่อความจริง หรือต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นกลาง ด้วยการบอกว่า “เท่าที่ข้าพเจ้าทราบมา” หรือ “เท่าที่ข้าพเจ้ารู้” หรือ “เท่าที่ข้าพเจ้ามีข้อมูลอยู่ในมือ” การบอกว่า “เท่าที่...” เป็นการออกตัวอยู่ในที่ว่า อาจจะยังคงมีความจริงอีกหลายแง่ หลายมุม ที่ตนไม่รู้ ซึ่งจำเป็นจะต้องหาความจริงกันต่อไปให้ถึงที่สุด การวางท่าที่อย่างนี้ทำให้ “ความจริง” เป็นอิสระจากตัวเรา และเราก็ไม่เอาความเชื่อของตัวเองเข้าไปแทนที่ความจริงนั้น ประการสำคัญ ไม่เป็นการด่วนสรุปความจริงว่ามีอยู่เพียง “สิ่งเดียว” อย่างผิวเผิน ซึ่งทำให้เกิดการละเลยการใช้ดุลยพินิจอย่างรอบคอบ รอบด้าน ไม่แต่เพียงเท่านั้น ยังเปิดช่องให้คนที่เห็นต่างไปจากเรา เชื่อต่างไปจากเรา ได้มีโอกาสศึกษาหาความจริงอย่างถึงที่สุดด้วยตัวของเขาเองด้วย และไม่ต้องวิวาทขัดแย้งกันเพียงเพราะต้องการให้คนอื่นมายอมรับเฉพาะความจริงที่เราเชื่อเท่านั้น

มหาตมะ คานธี เป็นผู้พยายามถือท่าที่แบบ “สัจจานุรักษ์” นี้ทั้งชีวิต โดยท่านกล่าวว่า สำหรับตัวท่านแล้ว “ความจริง คือ พระเจ้า” เพราะหากบอกว่า “พระเจ้า คือ ความจริง” ก็อาจทำให้คนขัดแย้งกันไม่จบสิ้น เพราะต่างคนต่างก็มีพระเจ้าในความคิดความเชื่อของตนที่แตกต่างกันไปทั้งนั้น แต่เมื่อถือเอาว่า “ความจริง คือ พระเจ้า” เสียแล้ว ก็ยากนัก ความจริงอยู่ที่ไหน พระเจ้าก็อยู่ตรงนั้น

ตุลาการจึงจำเป็นต้องมีท่าที่แบบสัจจานุรักษ์ในการปฏิบัติหน้าที่ โดยถือหลักการที่ว่า “ไม่เอาความเชื่อ ไปอยู่เหนือความจริง” และ “ไม่บีบให้ใครมาถือเฉพาะความจริงอย่างใดคนหนึ่ง ตนเชื่อเท่านั้น แต่ต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้าถึงความจริงที่เป็นจริงอยู่อย่างนั้นด้วยตัวเอง ให้ถึงที่สุด แล้วจึงเชื่อหรือจึงยอมรับอย่างเป็นอิสระโดยปราศจากการโน้มน้าวหรือโฆษณาชวนเชื่อ” ด้วยท่าที่แบบสัจจานุรักษ์ ความจริงแท้ ๆ หรือข้อเท็จจริงจะปรากฏตัวมันเองอย่างเป็นอิสระ อย่างเป็นกลาง ไม่ถูกแปดเปื้อนด้วยความเชื่อ ด้วยอคติ ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือด้วยสัญชาตญาณ การนึกเอาหรือด้วยวิธีการทางตรรกะ เมื่อความจริงชั้นอันดีมีนามอยู่ในมือของตุลาการแล้ว จากนั้นก็จะสามารถใช้ดุลยพินิจที่เป็นอิสระ เป็นกลาง ตัดสินอรรถคดีได้อย่างเป็นไท เป็นธรรม จนเกิดความเที่ยงต่อธรรม หมายความว่า ความจริงเป็นอย่างไร ก็ตัดสินไปอย่างนั้น ซึ่งหากมาถึงขั้นนี้แล้ว ก็อาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า ตุลาการไม่ได้เป็นผู้ตัดสินแต่ให้ธรรมคือความจริงนั้น ตัดสินตัวมันเอง โดยตุลาการทำหน้าที่เพียงคอยจัดสรรเหตุปัจจัยให้ความจริงได้เปิดเผยตัวมันเองเท่านั้น

ง. ให้ธรรมตัดสินอรรถคดีโดยไม่มีตัวตนเข้าไปเกี่ยวข้อง

งานของตุลาการที่สำคัญที่สุดก็คืองาน “พิพากษา” หรือการตัดสินฎก ผิด จริง เท็จ ซึ่งต้องใช้ “ข้อเท็จจริง” บนฐานของ “ปัญหาที่เป็นอิสระ” อย่างปราศจากอคติ ปราศจากการคาดเดา ปราศจากผลประโยชน์ส่วนตัวเคลือบแฝง ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าแก่นของการเป็นตุลาการก็คือการเป็น “ตราซัง” (ตุลา) คือ เป็นผู้มีหน้าที่ “ซัง” (ตุลาการ=ผู้มีอาการตั้งตราซัง) ข้อเท็จจริงเพื่อเลือกเอาเฉพาะความจริงขั้นสุดท้ายเท่านั้นมาวินิจฉัย หรือวินิจฉัยก็เพื่อให้ได้ความจริงขั้นสุดท้ายเท่านั้น หรือให้ตรงยิ่งกว่านั้นก็คือ ตุลาการทำหน้าที่จัดสรรกระบวนการเพื่อให้ความจริงตัดสินตัวมันเองบนฐานของข้อเท็จจริง อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า การจะใช้ดุลยพินิจให้เป็นกลาง ให้เป็นอิสระ สำคัญไม่ได้อยู่ที่เพียงการมีข้อเท็จจริงที่จริงที่สุดเท่าที่จะพิสูจน์ได้อยู่ในมือเท่านั้น แต่ยังต้องมี “ธรรม” อยู่ในใจสำหรับที่จะหยัดยีนใช้ข้อเท็จจริงนั้นไปเฉพาะในทางที่ถูกต้องเท่านั้นด้วย ธรรมที่ตุลาการจำเป็นต้องมีข้อนี้ก็คือ “ธัมมาธิปไตย” หรือ “การถือธรรม คือ ความสัตย์ ความจริง เป็นใหญ่เป็นหลัก เป็นสำคัญ”

ธัมมาธิปไตย หรือการถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นสำคัญ เหนือกว่าคนนี่ เป็นหลักการที่แม้แต่พระพุทธเจ้าผู้ทรงค้นพบธรรมเองก็ยังจะต้องถือปฏิบัติ เหมือนที่พระองค์ตรัสเอาไว้ในพระสูตร (อง.ป.ญจก.๒๒/๑๓๓/๑๖๘) ว่า

“ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรม-ธรรมนั่นเอง สักการะ เคารพ นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นตราฐ เป็นธรรมาธิปไตย จัดการรักษาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม...”

การถือธรรม คือ ความจริง ความสัตย์ เป็นใหญ่ เป็นหลัก เป็นสำคัญ คือ ปรัชญาที่ถือตรงกันทั่วทั้งโลกของวงการตุลาการผู้มีหน้าที่อำนวยความยุติธรรมแก่มวลมนุษยชาติ ดังจะพบว่าสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของแวดวงตุลาการหรือวงการยุติธรรม ก็คือ รูปเทพีแห่งความยุติธรรม/Lady Justice ที่อยู่ในอิริยาบถยืนและมี “ผ้าปิดตา” ทั้งสองข้าง โดยมีข้อข้างหนึ่งถือตราซังที่อยู่ในอาภรณ์สมดุล (=ความยุติธรรม) อีกข้างหนึ่งถือดาบ (=การตัดสินอรรถคดี) รูปดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์หมายถึงลักษณะการทำงานของตุลาการว่า จะต้องไม่มีการ “เห็นแก่หน้า” ของโจทก์และจำเลย

ด้วยประการทั้งปวง การไม่เห็นแก่หน้านี้ ก็คือ การวางใจให้อยู่เหนืออารมณ์ (=เหนือเมตตา กรุณา มุทิตา) ทั้งหมด ยกจิตให้สูงแล้ววางตนให้อยู่กับปัญญาแท้ ๆ ที่เป็นอิสระจากความเชื่อ จากความรู้สึก จากความสัมพันธ์ส่วนตัว จากผลประโยชน์ และปราศจากอคติทั้งปวง (=อุเบกขา) เมื่อวางใจให้ปลอดพ้นจากอคติ หรือมายาคติ (=เหนือฉันทาคติ โสฬาคติ โมหาคติ ภยาคติ) แล้ว ก็จึงดำรงตนอยู่บนวิถีทางแห่งการใช้ปัญญาอย่างเป็นอิสระด้วยการมีท่าทีแห่งปัญญาชนตามแนวทางแห่งสังฆา-นุรักษ์ (หรือกาลามสูตร) อันจะทำให้กระบวนการค้นหาข้อเท็จจริงเป็นไปอย่างราบรื่นและไร้ข้อแม้หมอง ครั้นได้ข้อเท็จจริงที่ผ่านการกลั่นกรองอย่างรอบคอบรอบด้านที่สุดมาวางอยู่ในมือแล้ว ก็มาถึงขั้นตอนสำคัญคือการพิพากษา หรือตุลาการ (ขั้นของการซึ่งความจริง ซึ่งผู้พิพากษาต้องมีอาการดังตราซัง คือ ต้องสร้างความเที่ยงธรรมแก่ทุกฝ่าย ไร้เอนเอียง) ในขั้นนี้เอง ที่ต้องการธรรมะที่เป็นสาระสำคัญของงานพิพากษา ที่ท่านเรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” คือ การถือเอาความจริง ความสัตย์ เป็นหลัก เป็นประธาน เป็นหลักการสุดท้าย

อธิปไตย หรือ รูปแบบการตัดสินใจในโลกนี้ เมื่อกล่าวตามมุมมองของพุทธศาสนา มีอยู่ ๓ รูปแบบด้วยกัน กล่าวคือ

๑. อัตตาธิปไตย ตัดสินใจโดยถือเอาความคิดเห็น หรือตุลยพินิจ และ/หรือความต้องการของตนเองเป็นสำคัญ

๒. โลกาธิปไตย ตัดสินใจโดยถือเอาความคิดเห็น หรือตุลยพินิจ และ/หรือความต้องการของคนส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

๓. ธรรมาธิปไตย ตัดสินใจโดยถือเอาความจริง ความสัตย์ ข้อเท็จจริง เป็นหลัก เป็นประมาณ เป็นสำคัญ

การตัดสินใจในแบบที่หนึ่ง มีข้อดีคือรวดเร็วทันใจ แต่ข้อเสียคือ ง่ายต่อความผิดพลาดเพราะเต็มไปด้วยอคติของคนเพียงคนเดียว

การตัดสินใจในแบบที่สอง มีข้อดีคือสอดคล้องกับเสียงส่วนใหญ่ แต่ข้อเสียคือ เสียงส่วนใหญ่ อาจเป็นเสียงแห่งความต้องการเท่านั้น ไม่ใช่เสียงแห่งความจริง ความถูกต้องเสมอไป เพราะมีอยู่เสมอที่คนส่วนใหญ่มีความคิด ความเชื่อตรงกัน มีความต้องการเหมือนกัน ว่าความจริงในเรื่องนั้น เป็นอย่างนั้น แต่มีคนที่มีความจริงใจเพียงคนเดียวที่คัดค้าน แต่เถียงไม่ได้ ไม่มีคนฟัง ไม่มีน้ำหนัก

เพราะคนส่วนใหญ่มีเสียงมากกว่า ดังกว่า แต่พอพิสูจน์ออกมา กลับปรากฏว่าเสียงของคนที่รู้จริงเพียงคนเดียว เป็นเสียงที่ถูกต้อง ดังนั้น เสียงส่วนใหญ่ก็มีข้อจำกัด จึงไม่นิยมนำมาใช้ในการตัดสินใจเด็ดขาด ใช้ได้ก็แต่เพียงตัดสินใจความต้องการ เช่น ในสมัยโบราณ คนในยุโรปจำนวนมากเชื่อว่าโลกแบน แต่มีนักวิทยาศาสตร์เพียงไม่กี่คนที่เห็นต่างว่าโลกกลม เช่น โคเปอร์นิคัส กาลิเลโอ เป็นต้น ในเวลาต่อมาเมื่อนักวิทยาศาสตร์มีเครื่องมือที่ดีขึ้น เป็นต้นว่า สามารถสร้างกล้องโทรทรรศน์ที่ใช้สำรวจดูดวงดาวในระบบสุริยจักรวาลได้ด้วยสองตาจริง ๆ ของมนุษย์ โดยไม่ต้องใช้ความเชื่อเพียงอย่างเดียว ที่ผูกติดกับคัมภีร์อีกต่อไป ก็สามารถพิสูจน์ความจริงได้จริง ๆ ว่าโลกกลม และหมุนรอบดวงอาทิตย์ เสียงส่วนน้อยอย่างกาลิเลโอหรือโคเปอร์นิคัส แม้จะมีเพียงเสียงเดียวหรือสองเสียงก็กลับเป็นเสียงที่ถูกต้อง ตรงต่อข้อเท็จจริงอย่างนั้นเป็นต้น เสียงส่วนใหญ่ แม้จะมีปริมาณเสียงมากกว่า แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เป็นเสียงแห่งความถูกต้อง หรือเป็นเสียงของความจริงเสมอไป ในการอ้างอิงเสียงส่วนใหญ่ จึงต้องทำอย่างมีสติ อย่างระมัดระวัง ในพระไตรปิฎก จึงมีพุทธวจนะตรัสเตือนให้ปฏิสัมพัทธหรือวางท่าทีต่อเสียงส่วนใหญ่อย่างมีปัญญาและใช้เสียงส่วนใหญ่ให้ถูกเรื่อง ถูกความต้องการ ไม่ใช่ใช้เสียงส่วนใหญ่กับทุกเรื่องทุกกรณี ไม่ใช่ให้ต่อต้านเสียงส่วนใหญ่ แต่ให้ระมัดระวังอย่าเชื่อจำนวนหรือปริมาณโดยไม่ใช้ปัญญา) เช่น พุทธวจนะที่ตรัสว่า

“บโรสทสฺสมปิ สมากตานิ

กนฺตเยยฺย เต วสฺสสํ ตํ อปญฺญา

เอโกว เสยฺโย ปุริโส สบญฺโญ

โย ภาสิตสฺส วิชานาติ อตฺถํ”

“คนเหล่าแม้ตั้งพันมาประชุมกัน

พวกเขาด้วยปัญญา มารวมตัวกันคร่ำครวญอยู่ตลอดร้อยปี

ก็หาไม่ประโยชน์อันใดไม่

ส่วนคนมีปัญญา รู้สาระสำคัญแห่งภาษิต

แม้เพียงคนเดียว ก็ยังประเสริฐกว่า”

การตัดสินใจแบบที่สาม มีข้อเสียคืออาจไม่ตรงกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ แต่มีข้อดีคือ ไม่ผิดไปจากความจริง ไม่ผิดไปจากหลักฐาน ไม่คลาดเคลื่อนไปจากความถูกต้อง เพราะเป็นการตัดสินใจโดยใช้ปัญญาแท้ ที่วางรากฐานอยู่บนความจริง

การตัดสินใจในแบบ “ธรรมาธิปไตย” คือ การตัดสินใจที่บุคคลผู้ทำงานเพื่อบริษัท เช่น นักการเมือง ผู้ปกครอง พระราชมหากษัตริย์ ผู้นำองค์กร ตุลาการ จำเป็นต้องใช้ เพราะเป็นการตัดสินใจเพื่อประโยชน์สุขของชนหมู่มาก ที่จะปล่อยให้มีความผิดพลาดไม่ได้เลย ดังนั้น หลักธรรมาธิปไตย จึงเป็นหลักที่แม้แต่พระพุทธเจ้า ก็ยังทรงเคารพ ทรงถือปฏิบัติ ทรงแนะนำพร่ำสอนให้นักการเมืองทุกระดับต้องนำมาใช้ แม้แต่คนที่ปรารถนาความสุขความเจริญแก่ตนเองอย่างยิ่งยวด ก็จำเป็นต้องใช้การตัดสินใจในแบบธรรมาธิปไตยนี้ จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงว่า ผู้พิพากษาหรือตุลาการ จะต้องใช้ธรรมาธิปไตยเป็นหลักหนักแน่นมากกว่าคนทั่วไป เพียงใด

การตัดสินใจวินิจฉัยบรรดคดี ต้องการการตัดสินใจในแบบ “ธรรมาธิปไตย” ซึ่งเป็นการใช้ดุลยพินิจบริสุทธิ์ ไม่มี “อัตตา” ของผู้พิพากษาเข้าไปเกี่ยวข้องในทุกกรณี (อัตตาธิปไตย) ไม่มีการกดดันของชนหมู่มากเข้ามากำหนด (โลกาธิปไตย) ผู้พิพากษาหรือตุลาการ ทำงานไปตั้งหนึ่งตนเป็นคนที่ไม่มีใครทั้งสิ้น จำหน้าใครไม่ได้ทั้งนั้น (ปิตาสาธองข้าง) หากแต่วางตนตั้งหนึ่งเป็นเพียงเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งของกระบวนการสรรหาความจริง ความถูกต้อง ความยุติธรรม ความเป็นธรรม โดยยกเอาความจริง ความเที่ยงธรรมที่ตรงไปตรงมา เป็นพระเอก เป็นแก่นสารเป็นที่หมาย ความจริงมีอยู่อย่างใด ก็ให้ความจริงนั้นแสดงตัวออกไปอย่างนั้นแท้ ๆ ผิดก็ว่าไปตามผิด ถูกก็ว่าไปตามถูก ให้ความจริงบอกคุณภาพของมันเอง ให้ความจริงตัดสินตัวของมันเอง ด้วยตัวมันเองล้วน ๆ (ธรรมาธิปไตย) หากทำได้อย่างนี้ นี่แหละคืองานของผู้พิพากษาหรือตุลาการอันแปลว่า ผู้มีอาการดังตุลาคือตราซึ่งที่ทรงความเที่ยงธรรม

บทสรุป

งานของผู้พิพากษาหรือตุลาการกล่าวอย่างสั้นที่สุด ก็คือ งานตัดสินใจ โดยที่ก่อนการตัดสินใจก็ต้องมีการชั่งน้ำหนักแห่งข้อมูลนั้นให้ได้ความเที่ยงธรรมที่สุด (รูปตราชั่ง จึงแสดงให้เห็นสมดุลของคานชั่งทั้งสองข้างอย่างชัดเจน) จากนั้นจึงตัดสินไปตามข้อมูล หลักฐาน ที่เป็นข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมาปราศจากอคติทั้งปวง เมื่อผู้พิพากษาถือหลักธรรมมาธิปไตยไว้ในใจอยู่เสมอทุกขั้นตอนของการทำหน้าที่ตุลาการ ก็เป็นอันมั่นใจว่า ผู้พิพากษาจะกลายเป็นตุลาการผู้สร้างดุลยภาพ (ความเที่ยงธรรม, ความยุติธรรม, ความเป็นธรรม) ให้แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และเมื่อมองออกมาถึงวงกว้างในระดับสังคม ระดับประเทศ ถ้าตุลาการมั่นในดุลยธรรมที่กล่าวมาตุลาการก็จะเป็นดังผู้ถือดุลย์ของสังคมเอาไว้ไม่ให้เอนเอียงสุดโต่งไปข้างหนึ่งข้างใดมากเกินไป สังคมก็จะเป็นสังคมที่มีดุลยภาพเพราะอำนาจภาพของดุลยธรรมที่เป็นหลักชัยให้ทุกคน

หมายเหตุ

ขณะที่ได้รับอาราธนาให้เขียนบทความนี้ ผู้เขียนอยู่ระหว่างการปฏิบัติศาสนกิจ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นเวลาหนึ่งเดือน จึงยังอยู่ห่างไกลจากแหล่งข้อมูลที่จะใช้อ้างอิงเชิงวิชาการ การเขียนบทความเรื่องนี้จึงไม่เน้นการอ้างอิงเชิงวิชาการแต่อย่างใด แต่อาศัยการปรับและขัดเกลาจากแนวทางที่ได้เคยเขียนไว้บ้างแล้วก่อนหน้านี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น อนึ่ง ท่านผู้ต้องการรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องกฎหมายในเชิงพุทธธรรมท่านเองนี้ควรหาอ่านเพิ่มเติมจากธรรมเนียมพิธีชื่อ “นิติศาสตร์แนวพุทธ” ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) หรือตุลาการิกธรรมของพุทธทาสภิกขุ เป็นต้น

บรรณานุกรม

พระเมธีธรรมภากรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). กรรมและการเวียนว่ายตายเกิด. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๙

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ปัญญาต้องคู่กับกรุณา จึงจะพาชาติรอด (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). http://watnyanaves.net/th/book_detail/263 ผู้พิพากษาตั้งตุลาให้สังคมสมในตุล ค้นเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๖

พระอาจารย์มหาภูติชัย วชิรเมธี. บทความตุลยธรรมสำหรับตุลาการ. ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๖
พุทธทาสภิกขุ. ตุลาการิกรรม เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๗

พุทธทาสภิกขุ. หัวข้อธรรมในคำกลอน. ม.ป.พ., ม.ป.ป.

มูลนิธิสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์. พระเครื่องวัดบวร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตะวันออกจำกัด (มหาชน), ๒๕๔๐

โรงเรียนวัดบวรนิเวศ. องค์อุปถัมภ์โรงเรียนวัดบวรนิเวศ. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์สุรวัฒน์, ๒๕๕๒

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. มนุษยธรรม หลักแห่ง
ปกติภาพ ปกติสุขของชีวิตและสังคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๓

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. จิตตนคร. (พิมพ์ครั้งที่ ๒).
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๓

ดรรชนี

ก

กรรมเป็นของตน

กรกฎา

กองทัพใหญ่

กองทัพใหญ่มรรค

กาม

กามสังวร

กาลามสูตร

กิเลส กรรม วิบาก

เกษียรสมุทร

ของสงฆ์

ข

ค

คนของโลก

ครอบครัวยุวพันธ์

การปฏิบัติหน้าที่ตุลาการ

ความง่วง

ความมีสติ

โคปกโมคคัลลานสูตร

ง

เงาของใจกรรม

จ

จันทกนิมรชาดก

จันทกุมาร

จิตคิดลัก

จุลลธนูคหบดีนิทิต

เจตนาของตุลาการ

หน้า

๑๕๖, ๒๒๑

๑๓, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๐๘, ๑๘๔, ๒๐๙, ๒๑๔, ๒๒๙, ๒๓/๒,
๓๐๓, ๓๐๔, ๓๑๐

๑๔๑, ๑๔๓, ๑๔๔, ๑๔๖, ๑๔๗, ๑๔๘, ๑๕๐, ๑๕๑
๑๕๑, ๑๕๓, ๑๕๔, ๑๕๐, ๑๕๑, ๑๕๓, ๑๕๔, ๑๕๙
๒๖, ๒๓, ๒๔, ๒๙, ๓๑, ๖๓, ๙๑, ๙๔, ๑๐๑, ๑๐๔
๒๙

๓๐๖, ๓๐๗, ๓๑๐

๑๓๕

๓๔

๒๓

๒๖๓, ๒๓/๔

๒๓/๓

๑๒๕, ๑๖๐

๓๔

๒๑๖

๒๑

๒๙, ๓๐

๓๕, ๓๖

๒๐, ๒๑

๒๕

๒๓/๑

ซ

ซรา
ชาดก

๕๒, ๖๙, ๑๔๐
๒๖, ๒๙, ๓๐, ๓๑, ๓๔, ๓๘, ๔๕, ๘๐

ด

เด็กเลี้ยงแกะ

๓๑

ต

ต้นเหตุแห่งกรรม
ตัดลินพิตพลาต
ตัวการก่อความเดือดร้อน
ตุลยธรรม
ตุลกาการ

๑๑๕
๒๑๘, ๒๑๙
๔๒
๒๙๙, ๓๐๐, ๓๐๓, ๓๐๕, ๓๐๖, ๓๑๓, ๓๑๔
๑๘๙, ๑๙๐, ๑๙๓, ๒๐๕, ๒๐๖, ๒๑๒, ๒๑๓, ๒๑๔,
๒๑๕, ๒๖๑, ๒๖๒

ถ

ถือศีล
เถยเจตนา

๑๓, ๑๔, ๑๕, ๒๘, ๔๓, ๔๔, ๔๖, ๑๓๒, ๑๔๕, ๑๓/๔
๒๐

ทดลองศีล
ทรัพย์

๑๙, ๒๐
๑๙, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๓๙, ๑๐๙, ๑๒๘, ๑๖๙,
๑๓/๐, ๒๕๒

ทูตทั้งคู่
เทวธรรม

๑๓/๓
๓๕, ๓๖

ช

ธรรมทั้งาม
ธรรมาธิปไตย

๑๓/
๒๔๓, ๒๔๔, ๓๐๙, ๓๑๐, ๓๑๒, ๓๑๓

น

นับสิบ
น้ำกินคน
เนื้อเจาะจง

๔๑
๓๓/
๔๓

บ

เบียดเบียนชีวิต

๑๖

ป

ปกติภาพ
ปฏิกรรม
ปลวกขี้วัน
ปลากินคน
ปลุกเมตตา
ปัญญากับเจตนา
ปาณา
ปูชนียบุคคลของโลก

หน้า

๑๓, ๔๒, ๔๓, ๔๕, ๔๗, ๓๑๔
๒๑๙, ๒๒๐
๔๖
๑๕
๑๗, ๑๘, ๒๒
๒๒๒, ๒๒๓
๑๓, ๑๔, ๔๓, ๔๔, ๑๕๘
๒๖๓, ๒๖๔, ๒๖๕, ๒๗๒, ๒๗๓, ๒๗๔, ๒๗๕

ผ

ผลาญ
ผู้พิพากษา

๑๓, ๒๒, ๘๑, ๒๐๘
๑๘๓, ๑๘๙, ๑๙๐, ๑๙๑, ๑๙๒, ๑๙๓, ๒๑๒, ๒๑๓,
๒๑๔, ๒๑๕, ๒๑๖, ๒๒๕, ๒๖๑

พ

พรหมวิหารธรรม
พระอานนท์
พลธรรม
พุทธศาสนา

๒๗๒, ๓๐๓, ๓๐๕, ๓๐๖
๒๑๖
๓๐๑

เพชฌฆาต

๑๓, ๑๘๒, ๑๙๘, ๑๙๙, ๒๒๔, ๒๖๑, ๒๖๗, ๒๖๘,
๒๗๐, ๒๗๑, ๒๗๒, ๒๗๕, ๓๑๐
๑๖, ๒๗๒

ม

มนุษย์ธรรม
มหิสาสาสกุมาร
มุลาวาท
เมตตา
เมาประมาท

๑๓, ๑๕, ๑๙, ๒๕, ๓๑, ๓๗, ๔๗
๓๕, ๓๖
๓๒, ๓๓, ๓๔, ๑๕๘
๑๗, ๑๘, ๒๓, ๓๔, ๙๑, ๑๙๘, ๒๐๘, ๒๑๔, ๒๗๒
๔๐, ๑๕๓

ย

ยักษ์ในหม่อมมนุษย์
ยุติธรรมในทรัพย์

๑๗
๒๒

ร

รับกรรม
รับสินบน

๒๒๑, ๒๒๔
๒๑

ล

ลัวงศ์
ลัทธิ

๑๔, ๑๕, ๒๑
๑๕, ๑๖, ๒๒, ๓๓, ๓๔, ๑๔๓, ๒๓๑, ๒๖๕, ๒๖๖, ๓๐๕

ว

วิสการพราหมณ์
วณรโพธิสัตว์
วิริติ
วิริติเจตนา
วิสาสะ

๒๑๖
๔๕
๑๕, ๒๑, ๒๔, ๓๓, ๓๔, ๔๐, ๔๓, ๑๓๕
๑๕, ๑๕, ๒๑
๒๒

ส

สัมาอาชีวะ
สุราผลมด้วยเลือดของสัตว์
สุริยกุมาร

๒๓, ๒๔, ๑๒๑, ๑๕๓, ๑๕๔, ๑๕๕, ๑๓/๑
๓๔
๓๕, ๓๖

ห

หน้าที่ของคู่อาสวะ
หมองตายเพราะงู
หยิบฉวย
หลักยุติธรรม

๑๐๓, ๑๓๖
๓๑
๑๔, ๒๒
๑๕, ๒๒, ๒๔, ๓๓

อ

อคติ
อนุสัย
อติวินิบาตกรรม
อริยาคัย
อุดมคติของตุลาการ
อุรุผู้ก้าวหน้า

๒๖๕, ๓๐๕, ๓๐๘, ๓๐๙, ๓๑๐
๑๐๕, ๑๐๖, ๑๓๖, ๑๕๒
๑๓/
๑๐๓, ๑๐๘, ๑๐๙, ๑๕๔, ๒๓๖
๒๖๒, ๒๓/๒, ๒๓/๓
๑๑๓

คณะกรรมการมูลนิธิ ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์

๑. นายไพโรจน์ วายูภาพ ประธาน
๒. นายธวัชชัย พิทักษ์พล รองประธาน
๓. นายสุรนต์ ศรีอนุพันธ์ รองประธาน
๔. นายอุดม เพื่องพุง รองประธาน
๕. นายอากาศ บำรุงชีพ กรรมการ
๖. นายปราโมทย์ บุณนาต กรรมการ
๗. นายกำพล ภู่อุตแสง กรรมการ
๘. นายบัณฑิต รัชตะนันท์ กรรมการ
๙. นายวิชัย อริยะนนทะ กรรมการ
๑๐. นายวิรัช ชินวินิจกุล กรรมการ
๑๑. นายเขว ชูศิริ กรรมการ
๑๒. นายวิวัฒน์ วงศกิตติรักษ์ กรรมการ
๑๓. นายวิชัย จิตตานิชย์ กรรมการ
และเหรัญญิก
๑๔. นางสาวภาวิณี สุชีทรัพย์ กรรมการและ
ผู้ช่วยเหรัญญิก
๑๕. นายพงษ์เดช วานิชกิตติกุล กรรมการ
และเลขานุการ
๑๖. นางพรพิมล จิรศิริเลิศ กรรมการและ
ผู้ช่วยเลขานุการ

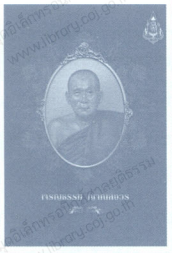
คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม ฝ่ายส่งเสริมจริยธรรม

๑. นายธานีศ เกศวพิทักษ์ ประธาน
๒. นายวีระวัฒน์ ปวรจารย์ อนุกรรมการฯ
๓. นายกรรองเกียรติ คมสัน อนุกรรมการฯ
๔. นายอำนาจ พวงชมพู อนุกรรมการฯ
๕. นายสมชัย ทีฆาอุตมากร อนุกรรมการฯ
๖. นายเศกสิทธิ์ สุขใจ อนุกรรมการฯ
๗. นายจุมพล ชูวงษ์ อนุกรรมการฯ
๘. นายกำพล ภู่อุตแสง อนุกรรมการฯ
๙. นายพิภพ อะสีติรัตน์ อนุกรรมการฯ
๑๐. นายสราวุธ เบญจกุล เลขาธิการฯ
๑๑. นายนิติธร วงศ์ยืน ผู้ช่วยเลขาธิการฯ
๑๒. นางสาวดวงพร ต่อพงศ์กร ผู้ช่วยเลขาธิการฯ
๑๓. นางรัตนา สุนคณ์ ผู้ช่วยเลขาธิการฯ

คณะทำงาน

๑. นายกำพล ภู่อุตแสง ที่ปรึกษา
๒. นายกรรองเกียรติ คมสัน ประธาน
๓. นายอำนาจ พวงชมพู รองประธาน
๔. นายวรณัฏฐ์ สังข์ใหม่ คณะทำงาน
๕. นายนิกร ทัสสโร คณะทำงาน
๖. นายสุชาย จอกแก้ว คณะทำงาน

เจริญธรรม ญาณสังวร

ประชุมพระนิพนธ์ และประชุมงานนิพนธ์

พุทธศาสนา ปาฐกถา และเทศนา

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๕๖

บรรณาธิการเรื่อง กรองเกียรติ คมสัน

จำนวน ๕,๕๐๐ เล่ม

บรรณาธิการศิลป์ นิกร ทัสโล

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

กรองเกียรติ คมสัน และคณะ บรรณาธิการ

เจริญธรรม ญาณสังวร. -- กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๕๖

๓๒๐ หน้า.

๑. พุทธศาสนา--ปาฐกถา. ๒. สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ๒๕๕๖.

๑. กรองเกียรติ คมสัน, บรรณาธิการ

II. ชื่อเรื่อง

๒๕๕๖.๓๐๔

ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๓/๒๓/๓-๕๕๖-๖

พิมพ์ที่

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

๓๓๖ ถนนชัยพฤกษ์ (บรมราชชนนี) เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๓/๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๔๒๒ ๙๐๐๐, ๐ ๒๔๔๒ ๑๐๑๐

โทรสาร ๐ ๒๔๓๓ ๒๙๔๒, ๐ ๒๔๓๔ ๑๓๘๕

www.amarin.com

